

342.538(497-11)

ПРОТОКОЛИ

ПРАВДЕ

820

НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

КОЈА ЈЕ ДРЖАНА У КРАГУЈЕВЦУ 1873 год.

33280

У БЕОГРАДУ,

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ

1873.

33280

ПРОТОКОЛИ

НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ,

КОЈА ЈЕ ДРЖАНА У БРАТУЛЈЕВЦУ 1873. ГОДИНЕ.

ПРЕДХОДНИ САСТАНАК

у Четвртак 15. Новембра 1873. у 9. часова пре подне.

На данашњи састанак дошли су посланици народне скупштине да по члану 2. закона о пословном реду у народној скупштини изберу из своје средине одбор за пријављивање посланика и испитивање пуномоћја.

На предлог посланика Милована Спасића скупштина изабра за председника одбора: Алимпија Гавриловића, а за одборнике: Стојана Бркића, Ранка Јовановића, Димитрија Миловановића, Мила Дамњановића, Милосава Трифунца, Димитрија Јовановића, Глигорија Брајковића и Касијана Стојишића.

На реч одборника Димитрија Јовановића нови народни посланици предадоше одбору своја пуномоћства а владини посланици своја уверења; па одбор предузе прегледање ових пуномоћја и уверења а народни посланици одоше на службу божију.

После овога на 1. сахата дођоше опет у скупштину народни посланици, па је овд. прота са свештенством чинодејствовао при освештању водике.

За тим одборник Димитрије Јовановић прочита у скупштини извештај одборени, који гласи овако:

Одбору за пријављивање посланика и испитивање њихових пуномоћија јавило се 115. посланика. Према чл. 9. закона о пословном реду у народној скупштини, одбор подноси скупштини списак од свију пријављених посланика у прилогу под 1.

Између ових посланика четворица су од народних посланика нови, и то: Миленко Петковић, који је изабран на место умрлога Радисава Милића; Јеврем Велић, који је изабран на место умрлога Аксентија Ђорђевића; Драгојло Арнаутовић, који је изабран на место умрлога Маринка Милосављевића и Петар Поповић који је изабран на место одступившег Перисе Вуковића, а од владиних су посланика ново изабрани ови: Димитрије Радовић, Милош Прокић, Никола Крстић, Стеван Милосављевић, Димитрије Голубовић, Милан Пироћанац, Миливоје Прајзовић, Ђорђе Пантелић и Милан Милићевић.

Одбор је прегледао како пуномоћија ново-изабраних народних тако и уверења нових владиних посланика, па је нашао да су уверења владиних посланика у свему уредна. А од пуномоћија нових народних посланика, одбор је нашао, да су уредна пуномоћија Јеврема Велића и Петра Поповића. Исто тако уредио је и пуномоћије посланика Миленка Петковића, ма да у пуномоћију стоји записано да је изабран за „предстојећу трогодишњу периоду скупштинеку“, јер се то разуме да важи само за ову годину пошто се ове го-

дине навршује трогодишња периода скупштинека. На послетку избор посланика Драгојла Арнаутовића није законит према чл. 37. 38. и 39. изборног закона с тога што је било свега 205 гласача, па је за Арнаутовића само 49 гласало, а у оваквом случају, где је било више кандидата, требало је наредити повторено — уже — гласање између њега и другог, који је после њега имао највише гласова, те да се добије апсолутна већина, а то није учињено према горе наведеном закону; с тога одбор по чл. 7. закона о пословном реду налази да посланик Арнаутовић не може учествовати у седницама скупштинским, већ скупштина сама нека донесе о томе даљу одлуку.

Од пређашњих посланика нису дошли: Арса Лукић, Јаков Павловић, Коста Поповић, Петар Каткић, Риста Панчић и Сава Сретеновић, а из којих узрока нису дошли, одбору није познато.

Посланик Дина Цанковић није дошао због болести.

Илија Маргетић и Никола Недељковић нису дошли због промењеног званичног положаја.

Живко Недић извињава се да због званичних послова није могао доћи.

Сава Милојковић поднео је писмено, којим моли да му се одобри 10 дана одсуства.

Милан Стојић писменом молбом тражи да га скупштина разреши од посланичке дужности за то, што му је син уирио, па због жалости не може доћи у скупштину.

О свему овом одбор подноси скупштини акта под 2 3 4 5 6 7 и 8 на решење.

Напослетку одбор јавља скупштини да према чл. 82. устава, има пријављених посланика више од три четвртине, који је број довољан за пуноважно реша-

вање у скупштини, па сада скупштина нека изволи даљи рад наставити.

ПРЕДСЕДНИК ОДБОРА

Алемпије Гавриловић с. р.

ИЗВЕСТИЛАЦ

Дим. Ђ. Јовановић с. р.

ОДБОРНИЦИ:

Милосав Трифунац с. р.

Касијан Стојић с. р.

Стојан Вркић с. р.

Глигорије Брајковић с. р.

Миле Дамњановић с. р.

Ранко Јовановић с. р.

Димитрије Миловановић с. р.

Посланици који су предетали и јавили се одбору за пријављивање посланика ови су: Андреја Лукићанин, Арса Станковић, Анта Пантић, Аранђел Јовановић, Александар Лазаревић, Алекса Петковић, Александар Николајевић, Антоније Нешић, Алексије Гавриловић, Божић Бошковић, Војин Радосављевић, Вићентије Поповић, Глигорије Брајковић, Димитрије Јеротијевић, Димитрије Голубовић, Драгојло Арнаутовић; Живан Станковић, Живул Јовановић, Живко Карабиберовић, Живан Милошевић, Здравко Јовановић, Илија Вишић, Илија Симић, Илија Ђокић, Илија Туцаковић, Иво Остојић, Јевта Мирић, Јеврем Војновић, Јеврем Великић, Јеврем Ђорић, Јеремија Стојановић, Јеремија Обрадовић, Јелесије Павловић, Јоца Катанић, Јован Бошковић, Јован Новаковић, Јанићије Пешић, Јанко Јовановић, Касијан Стојић, Коста Великић, Костандин Николајевић, Коста Грудић, Лазар Симић, Љубомир Каљевић, Милан Јеремић, Милутин Спасић, Ми-

лош Прокић, Милош Тикваревић, Милан Милићевић, Милан Пироћанац, Миливој Прајзовић, Миленко Петковић, Милоје Блазнавац, Марјан Кукић, Милорад Цојковић, Младен Зајкеска, Мита Миловановић, Миланко Раденковић, Мијало Смиљанић, Милан Ковановић, Миле Дамњановић, Милован Спасић, Милосав Вукомановић, Милан Брачинац, Милан Ђирковић, Милосав Трифунац, Милоје Вулићевић, Милија Божиновић, Милија Лазић, Милош Милић, Милан Миловановић, Милан Казимировић, Мата Трифуновић, Мата Кара-Марковић, Никола Дијановић, Никола Крстић, Никола Мандић, Ненад Мијаиловић, Никола Симић, Никола Радвановић, Павле Грковић, Павле Пејкић, Павле Самуровић, Панта Срећковић, Петар Поповић, Петар Васић, Павле Поповић, Рајко Милојковић, Ранко Јовановић, Радван Милошевић, Ранко Цветковић, Сима Живковић, Стојан Ђаковић, Стеван Милосављевић, Стеван Лукић, Сима Несторовић, Стојић Обрадовић, Станмир Марковић, Стојадин Радовић, Стојан Вркић, Цветко Јевтић, Цветко Вељковић, Ђорђе Малетић и Ђорђе Пантелић.

По прочитаном извештају одборник Димитрије Јовановић рече да посланик Арнаутовић по овом извештају одборском не може у скупштини гласати, јер одбор према закону о пословном реду има право да га искључи од гласања.

За ових су нови посланици народни и владини пред свештеником у присуству г. Министра унутрашњих дела положили прописану заклетву, а потом је одборник Димитрије Јовановић напоменуо да по чл. 10. закона о пословном реду скупштина треба да приступи избору шест лица за звање председника и подпредсед-

ника и скупштина приступи избору шест кандидата, од којих ће Његова Светлост, поставити председника и подпредседника.

Пошто је гласање свршено добили су апсолутну већину ови гласови:

1. Димитрије Јовановић 96 гласова.
2. Љубомир Каљевић 71 глас.
3. Живко Карабиберовић 70 гласова.
4. Милоје Блазнавац 64 гласа.

Како пети и шести кандидат нису имали апсолутну већину гласова, то одборник Димитрије Јовановић напомену да по чл. 76. закона о пословном реду у народној скупштини сад треба да буде по нова гласање између осталих кандидата који имају највише гласова и то између ове четворце: Јована Бошковића који има 37 гласова, Милана Ковановића који има 33 гласа, Николе Радовановића који има 28 и Симе Несторовића који има 25 гласова. Дакле између ове четворце посланика, треба да изберемо двојицу.

После овога поновљено је гласање и на овом ужем избору добили су апсолутну већину.

Милан Ковановић 63 гл.

Јоца Бошковић 62 „

Скупштина проглашавајући ових шест лица као кандидате за звање председника и подпредседника, предложила је Његовој Светлости да између њих благоизволи изабрати и наименовати једног за председника а другог за подпредседника овогодишњој народној скупштини: и пошто је о томе одбор саставио протокол предао га је у препису г. министру унутрашњих дела.

При првом бирању био је свега 31 кандидат, од којих је сваки добио оvolико гласова:

1. Димитрије Јовановић	са 96 гл.
2. Љубомир Каљевић	„ 71 „
3. Живко Карабиберовић	„ 70 „
4. Милоје Блазнавац	„ 64 „
5. Јован Бошковић	„ 37 „
6. Милан Ковановић	„ 33 „
7. Никола Радовановић	„ 28 „
8. Сима Несторовић	„ 25 „
9. Мата Карамарковић	„ 23 „
10. Милован Спасић	„ 23 „
11. Милан Пироћанац	„ 22 „
12. Александ. Николајевић	„ 21 „
13. Сима Живковић	„ 18 „
14. Милош Прокић	„ 15 „
15. Ранко Јовановић	„ 15 „
16. Касијан Стојшић	„ 12 „
17. Милан Милићевић	„ 10 „
18. Мијалко Раденковић	„ 10 „
19. Миле Дамњановић	„ 8 „
20. Димитрије Голубовић	„ 6 „
21. Стеван Милосављевић	„ 4 „
22. Милосав Трифунац	„ 3 „
23. Димитрије Радовић	„ 3 „
24. Никола Кретић	„ 2 „
25. Стојан Бркић	„ 1 „
26. Глигорије Брајковић	„ 1 „
27. Ивко Остојић	„ 1 „
28. Радован Милошевић	„ 1 „
29. Павле Грковић	„ 1 „
30. Јанко Јовановић	„ 1 „
31. Вићентије Поповић	„ 1 „
- По кратком времену врати се г. министар уну-

тришних дела и предаде указ Његове Светлости, којим се скупштини поставља председник и подпредседник, а на ње за председника Живко Карабибировић, а за подпредседника Љубомир Каљевић.

Скупштина саслуша указ Његове Светлости са услицима *живео Књаз*.

Затим председник Карабибировић заузео своје место рекав: Браћо! Ја вам благодарим на поверењу које сте ми овим избором указали. Ја ћу се трудити да ваше поверење сачувам и да с вама заједно радим у корист народа све оно, што се буде могло учинити (чује се: живо).

И подпредседник Каљевић заузев своје, узео реч овако: И ја захваљујем народај скупштини на поверењу, које ми је овим избором указала. Ја ћу гледати колико могу да помогнем господину председнику, те да у нашеј раду овогодишња скупштина остане у границама пословног реда, јер само тако бићемо у стању да питања, која ове године дођу пред скупштину, озбиљно и разложно претресамо и решавамо (чује се: живо).

За овим председник предложи да се изберу секретари; и скупштина изабра:

Димитрија Јовановића

Јована Бошковића

Симу Живковића и

Милана Ђ. Милићевића;

но пошто се Јован Бошковић извинио да се не може те дужности примити због болести скупштина му је то уважила, па је на предлог председника, изабран за секретара Панта Срећковић.

Пошто секретари заузеше своја места, онда секретар Д. Јовановић рече: Ја вам браћо захваљујем

на великом поверењу, које сте ми данас указали, и трудим се да то поверење оправдам у подпуној мери (чује се: хвала, хвала).

Потом је председник предложио да једна депутација јави Његовој Светлости да је скупштина образована, и скупштина закључи да званичници скупштински са истим одбором који је изабран за пријављивање посланика и испитивање њихових пуномоћија оду пред Светлост Књаза.

За овим одборници са председником, подпредседником и секретарима скупштинским одоше да позову Његову Светлост Књаза те да скупштину отвори.

У 2 сахата по подне Његова Светлост праћена г. министрима, званичницима и депутацијом скупштинском дође у скупштинску дворану. Пред скупштинском двораном множина грађана а у самој скупштини сви народни посланици дочекали су Његову Светлост са дуготрајним и громким узвицима: Живео! Дошав у дворану Његова Светлост Књаз Милан М. Обреновић IV. поздравља народне посланике са помози вам Бог браћо! на шта се скупштина опет одазва са бурним узвицима: живео! а потом Његова Светлост отвори скупштину са овом беседом.

Поштовани посланици!

Долазећи у средину народних представника прва ми је мисао и прва жеља да вас са срдачном добродошлицом поздравим.

Од врелена последње скупштине никакав ванредан догађај није одвратио моју пажњу од обичног тока земљских послова.

Закони, које сте на прошлом вашем састанку претресали, ступили су у живот, и земаљске се власти по њима управљају.

Трговачка и финансијска криза која се у овој години у највећем размену на најважнијим пијацама светским појавила, и која још и данас није савладана, довела је нашу трговину у врло тежак положај. Пређашње неплодне године узрок су, те су последице ове кризе за нас много осетније постале, него што би иначе морале бити.

Моја је влада, колико јој је то према ограниченим средствима могуће било, притекла у помоћ земаљској трговини, а искуство овогодишње најјачи је доказ од колике је потребе за нашу земљу, да трговина не буде, као до сад, остављена да готово искључиво зависи од страних кредита.

У осталом, да се ово у што подпунијој мери постигне, нужио је, да најозбиљнију пажњу поклонимо у напређењу пољске привреде и радности.

У течају ове године ја сам предузео путовање по страним земљама. Срећан сам, што вам могу казати, да сам свуда, а нарочито од стране Његовог Величанства Императора Аустријског, краља Угарског, предуспретнут са великим одликовањем. Тако исто и срдачан пријем, који ми је указао председник Француске републике, Маршал Мах-Махон, оставио је у мени незаборавни спомен. Говорећи о том, с признателношћу, ја сматрам одликовање мени указано као нов доказ пријатељства и уважања спрема српског народа.

Одношаји моји спрема сузереног двора и гарантних сила задахнути су од моје стране жељом, да по-

ред одржања у поштовању наших права, осигурамо Србији и благонаклоност и потпору ових високих дворова. Ја имам основа надати се, да ће овако наше држање имати само добре последице за многобројна питања, која нашу земљу интересују, и која је тешко или немогуће расправити без добрих и поверљивих расположења од обе стране.

По повратку мом са предузетог путовања, ја сам примио и уважао оставку мога пређашњег министарства, и предузео сам образовање новог кабинета. Ја сам се, тога ради, обратио људима којих прошлост и државничко знање дају ми уверење, да ће они земаљске послове руководити у духу уставности, законитости и напредка, и којих оданост спрема династије Обреновића за мене је изван сваке сумње. Поклонивши им моје подпуно поверење, у праву сам очекивати од отацтвољубља народних представника, да им и они, савесним претресом и оценом њихових предлога и њихових дела, укажу своју подпору у свеу, што се клони благу наше миле отачбине.

Призивши се дужности тек пре неколико дана, моји министри нису у стању поднети вам предлоге о свеу што би се имало по којој струци послова предузети. Одговорни будући за све, што предлажу, право је, да им се остави времена да могу с повереним им пословима добро упознати се. У осталом пренаглање свакад је штетно а нарочито у питањима законодавства. Моји ће се министри дакле за овај пут ограничити да вам поднесу на оцену необходимо нужне мере и само оне законске предлоге, којих је очевидна потреба јасна и тако рећи за сваког униђавна, и којих би одлагање било по земљу и државне интересе ште-

тно. У овом реду мисли, наћи ће те као сасвим природно да и питање о жељезници, које није могло доћи до жељеног резултата на основу раније израђеног плана, мора бити предмет нових изучавања.

Нико неће спорити огромну важност овог питања, у ком се последице на милијуне срачунавају, и у ком погрешке или разлике привидно мале и незнатне, доносе за собом разлику у милијуника, на терет или олакшицу наше земље. Ми сви осећамо, да је ово једно од животних питања за нашу отачбину и сви увиђамо, да се оно мора колико је могуће скорије привести к решењу. Оно ће бити једно од најважнијих изучавања којим ће се која влада занимати, и о ком ће она своје предлоге идућој скупштини на решење поднети.

Ја обраћам, поштовани посланици, нарочиту вашу пажњу на потребу одржања равнотежија у нашем државном буџету. Где нема тог равнотежија и у опште доброг поретка у државним финансијама, ту никад држава не може имати доброг кредита, а без доброг кредита не можемо се падати добром исходу и успеху у нашим даљим радњама на пољу земаљске привреде и у опште материјалног развитка.

Ја очекујем од вас, поштовани посланици, да предлоге, које ће вам министри поднети, саслушате и испитате с оном родољубивом пажњом и оном разборитомшћу и независномшћу, коју српски књаз има подпуно право да очекује од представника српског народа. У овом духу радећи, и уједињеним снагама старајући се да сваки за се и сви сложено допринесемо благу и бољој будућности миле наше отачбине, нека преблаг Бог благослови радњу и труде ваше.

За овим Његова Светлост пошто је поздравила народне посланике оде из скупштинске дворане испраћена најбуријим усклицима: живео!

Потом председник рече да је овај састанак, који је трајао до 3 сата по подне, закључен и други би заказан сутра у 8 и по часова пре подне.

ПРЕДСЕДНИК СКУПШТИНЕ:

Ж. Карабибировић.

СЕКРЕТАР:

Д. Ђ. Јовановић.

Поднописници:

Никола Симић, Михаил Смиљанић, Глигорије П. Брајковић, Стојан М. Вркић, Мијалко Раденковић, Ненад Михаиловић.

САСТАНАК I.

у Петак 16. Новембра 1873. у 9. часова пре подне.

Били су: президент министарског савета, министар иностраних дела, г. Мариновић, министар правде г. Ценић и министар унутрашњих дела г. Чумић.

Од посланика због болести није дошао на састанак члан скупштине Аранђел Јовановић.

За овим председник скупштине напоменувши, да сада имамо стенографе, који ће моћи бележити тачно све говоре народних посланика, па је сада потребно знати: да ли ће се оно, што они буду бележили, сматрати као протокол скупштински или ће само њихове бележике за скупштину да буду, па ће наравно сваки посланик имати право да исправи свој говор ако мисли, да што није тачно записано.

О овој ствари више је посланика говорило. Радоњић је захтевао само да се тачно белеше посланички говори; Никола Кретић наводи, да треба разликовати дневник скупштински од протокола скупштинског. У протокол долазе предлози и решења скупштинска, а у дневник стенографске белешке. Миле Дамњановић хоће да се ради, као што је и до сада рађено; Димитрије Јовановић разјашњава, како је у нашем пословном реду наређено друкчије, а не онако, као што предлаже Кретић. П. Срећковић доказује, да је то отуда дошло, што нисмо имали стенографа кад је овај закон писан, па би сада требало раздвојити ову ствар и обавка да иду стенографске белешке а обавка да се води протокол.

Председник министарства каже: што се тиче владиног посматрања, она оставља у томе потпуно разборности и увиђајности скупштине, да она онако ту ствар руководи, како мисли да ће најбоље бити и како ће олакшати секретарима вођење протокола, и после како ће се мишљење свакога посланика најбоље констатовати. У томе погледу влада нема никаквих својих особитих назора. Она мисли, да то треба потпуно оставити скупштини. Влади ће, вели, право бити оно, што скупштина нађе за најбоље.

Посланик Великић доказује да можемо одустати од пређашње праксе, па стенографске белешке да дођу у дневник, а решења скупштинска у протокол.

Председник скупштине питајући чији би говор секретар могао прекинути, а чији-ли изоставити, наводи да би с тога било неприлике између секретара и посланика, па мисли да би стенографске белешке могле остати као протокол. Да пробамо, вели, онако, па

ако видимо да не иде добро, онда да преиначимо друкчије.

Никола Кретић, опет доказује, да треба да усвојимо његов предлог а Димитрије Јовановић доказује, да би било теретно читати и протокол и стенографске белешке. Сима Несторовић хоће, да секретари и стенографи опишу све разговешто и верно што посланици говоре, и да то дође у протокол јер су стенографи само помоћници секретарски.

Председник вели, да је готов опис јучерашњег састанка, који су стенографи написали, и секретари прегледали, да прочитамо, па да после решимо.

Јован Бошковић вели, да ово питање треба најпре решити па после читати. Сима Живковић наводи, како је незгода у досадашњем начину вођења протокола, јер посланици код стенографа опширније читају своје говоре, а код секретара криће, па су незадовољни, а секретари нису у стању све записати. Великић наводи, да су за то и изабрала четири секретара, па и не требају стенографи, ако секретари неће опширно да пишу. Милан Милићевић доказује да у интересу доброга реда и скупштинског деловодства треба поделити скупштински протокол на двоје: у једној половини биће предлози и одлуке скупштинске, а у другој сви говори посланички по стенографским белешкама. Први посао врше секретари а други стенографи.

К. Стојишић, није противан предлозима Кретића и Милићевића, али он жели, да се ради онако, као што предлози председник.

Ђ. Пантелић упоређује скупштински протокол са судском пресудом, а дневник са истрагом. Па пред-

лаже да се обашка води протокол а обашка дневник. Анта Пантић вели, да протокол скупштински мора бити јасан и чист, јер се њиме наше власти ползују, како се закон тумачи. Противан је да се читав говор заводи у протокол. Димитрије Јовановић наводи, како се овде виде три пута, које су изјавили посланици о вођењу протокола: један је, да се води протокол по стенографским белешкама; други тај, који наводи Кретић, а трећи пут или средину прописује наш закон о пословном реду у скупштини, који по мишљењу говорника врло је незгодан, због чега треба усвојити један од она друга два т. ј. да састављамо наше протоколе или по стенографским белешкама или да само бележимо предлоге и закључења скупштинска. То треба да се сада реши.

Кара-Марковић потврђује, да су дојиста три начина вођења протокола изнешена у говорима посланика па наводи, како би сваки и код протокола, кад хоће да чита говор кога посланика, морао тражити књигу, у којој су стенографске белешке; међу тим вели, ми пламо већ у томе вођењу протокола утврени пут, па је мишљења, да се протоколи воде, као и досада.

Никола Радовановић подупире говор Кара-Марковића и наводи, да ми доносимо закључење према нашим говорима, да секретари имаду у помоћ стенографе, па нека се воде протоколи, као и досада.

Како се више нико није пријавио за говор, председник скупштине ставља питање:

Ко је за то, да се воде протоколи, као и досада а само да се користимо материјалом стенографа, тај нека седи, а ко је за то, да се обашка воде протоколи, а обашка дневник, тај нека устане?

Сви су чланови скупштине седели.

Закључење:

Да се пишу протоколи као и до сада.

На предлог председника секретар Јовановић прочита протокол прошлог састанка скупштинског, по стенографским белешкама. Како посланик Кретић напомену, да је овај протокол вођен сасвим против закона о пословном реду у скупштини, јер су ушле неке ситнице, које могу човека натерати на смеј: председник замоли да разложи, како је сматрао овај предлог којег је скупштина решила. Казао сам, вели, да ће се секретари користити материјалом стенографским. Неке ситнице неће улазити, али неће говор ни једног посланика изопачен бити, па ма он неколико речи рекао.

Како се с више страна зачуло, да неће два протокола, Каљенић наводи да зајиста има више ситница, којима није место у протоколу.

И председник изјави, да ће се овај протокол дотерати онако, како треба, па ћемо га прочитати и видети, да ли је добар — онда ћемо видети. Сада је пак на реду да се сврши ствар о посланику Арнаутовићу.

Пошто секретар Живковић прочита извештај о Арнаутовићу, председник јави, да на овај избор нема никакве жалбе, а сада нека секретар Јовановић прочита дотична места изборног закона. Кад Јовановић прочита закон, председник напомену, да није поступљено по закону т. ј. није учињен избор између оне двојице, који су имали највише гласова. По извештају Арнаутовић и неки Јован имају највише гласова: онда избор има да се учини између њих двојице. Па даље председник говори да је у реду, да скуп-

штина реши, да се нише г. министру унутрашњих дела, да одма нареди, да се тај избор изврши, како се неби Арнаутовић на празно враћао кући.

Ранко Јовановић пита, шта ће бити с њиме ако испадне већина гласова за Јована? Мандић пита, ко ће овоме платити трошак? Милая Пироћанац вели, да скупштина има само то да реши, да избор није по закону и да акта упути г. министру унутрашњих дела да ту ствар исправи, а ми, вели, незнамо ко ће после бити.

Анта Пантић вели, да је кривица до полиције и да тако не треба да бива, а Грбовић мисли, да је крива изборна скупштина. Великић вели, да је избор слободан и да онамо нема места полицијна власт, па да није ни крива, него ако је ко крив, онда нико друго него збор.

Јован Новаковић тврди мишљење Анте Пантића, јер та акта идучи од капетана начелнику, а од овога министру унутрашњих дела.

Посланик Малетић вели, да је сва ствар у томе, да избор није свршен по закону, и да с' тога Арнаутовић не може бити посланик, дакле нека се нареди нов избор.

За овим председник стави ово питање на решење и једногласно скупштина реши:

Да избор Арнаутовића није извршен по закону, да се нише и министру унутрашњих дела, да се избор посланика изврши по закону.

Председник јавља, да неки посланици нису дошли, него су послали молбе за одсуство.

Секретар Сима Живковић чита молбу Саве Милојковића, који моли за десет дана одсуства.

Скупштина реши:

Члану скупштине Сави Милојковићу дозвољава десет дана одсуства.

Секретар Живковић чита молбу Милана Стојића, у којој тражи Стојић, да га скупштина разреши од посланичке дужности зато, што му је син умро, па због жалости не може да дође на скупштину.

Скупштина реши:

Уважава се молба Стојића и разрешава га од посланичке дужности.

Али како није право да срез, одклен је Стојић, остане без свога представника, скупштина је решила:

Да се нише г. министру унутрашњих дела да нареди нов избор посланика на упражњено место Стојића.

Секретар Живковић чита депешу посланика Ристе Пантића из Крупа, у којој јавља, да не може доћи на скупштину за сво време њених ово-годишњих састанака.

Анта Пантић вели: ако му се молба уважи, онда нека се нареди нов избор.

Б. Великић наводи, како би тако могли урадити нише посланика у време скупштинско, па да се тиме изигра закон и постане немогућа радња скупштинска. Па шта би радили онда, кад треба да се одобри буџет, а посланици би казали да не могу да дођу? Због тога моли скупштину да се, вели, размислимо, хоћемо ли одобрити што тражи.

Посланик Ј. Новаковић, вели, да скупштина не може ништа друго радити, него да скупштина овога посланика позове да дође на своје место. Други посланици доказиваху да му треба уважити оставку.

Скупштина реши да се уважи оставка посланика Ристе Пантића, и да се нише г. министру унутрашњих дела — да нареди нов избор.

Пошто председник рече, да је на реду молба посланика Петра Катића из Трстеника, који моли, да му скупштина даде „одсуство“ за цело време њезиног ово-годишњег рада.

Секретар Живковић прочита молбу Катићеву.

После говора Војина Радосављевића, Николе Радвановића, Анте Пантића, Брајковића, Милутина Спасића, Несторовића, Ковановића и Карамарковића, председник скупштине стави ово питање:

Уважа ли скупштина, да се Катићу даде одсуство, до краја овог месеца; па ако недође одређен дана, да се сматра као да је дао оставку на своју посланичку дужност?

Скупштина реши: Даје се одсуство Петру Катићу до краја Новембра месеца ове године; а ако недође при крају месеца сматра се да је дао оставку на своју посланичку дужност.

Председник јавља, да је на реду молба посланика Косте Поповића.

Секретар Живковић чита молбу, у којој посланик Поповић Коста јавља, да му је јединче дете веома болесно и да ће одма доћи, чим му јединчету буде лакше.

На питање председника скупштине реши:

Посланику Кости Поповићу уважава се молба и сматра се да је на одсуству све док не дође.

Председник скупштине јави, да је сада питање о одборима и замоли да одборници, лане одређеног а 3. Новембра ове године испуњеног одбора јаве, шта је тај одбор радио.

Председник одбора испуњеног 3. Новембра, посланик Милован Спасић рече: на дан који је одређен

за састанак одборника, које је прошлогодишња скупштина изабрала, да раније поднесене, а тако и нове предлоге, које влада поднесе, прегледа и скупштина извештај поднесе, дошло је само 14 одборника, и ми смо начинили један протокол, да се зна, који су дошли. После дан — два, дошли су још 3-4 одборника: више нису ни један дошли до саме скупштине. Због недоласка свију одборника, нисмо се могли поделити у три одбора, него смо нашли за добро образовати један одбор, и као један одбор и радити. И сви смо тако саставили један одбор финансијски. Тај је одбор претресао два — три предлога и спремио за скупштину. Сада би требало или попунити старим одборницима, или нове одборе изабрати, да се може радити. Нека сада скупштина реши: хоће ли остати стари одбор, па само да се попуни, или ће се нови одбор и изабрати?

Милутин Спасић мисли: да би требало сада дошавши одборници да се придруже пређе дошавшим, па нека раде; ако ли ко није дошао, онда на његово место нека скупштина избере другог.

Председник чита решење скупштинско о томе предмету, и у њему нема ништа о томе, хоће ли тај одбор остати и даље или неће. С тога се вели, то питање мора у скупштини решити.

После подуже дебате о овоме питању, у којој су учествовали многи посланици, председник стави питање: ко је за то да бирамо нове одборе, тај нека седи; а ко је за то, да остану они лањски, тај нека устане.

Сви посланици седе.

И тако је скупштина решила, да се изберу одборници за сва три одбора.

Како је већ било подне, председник распусти састанак и заказа, да се продужи овај састанак после подне у 3 сахата.

САСТАНАК II.

У 3 сата после подне председник отвори састанак скупштински на коме је било 105 посланика. На овоме састанку били су гг. министар унутрашњих дела и грађевина.

Председник јави да је на реду, да се изберу 9 чланова, за одбор законодавни. И гласање се одлучи: Ово гласање контролирали су посланици К. Стојишић и Р. Јовановић.

По свршеном гласању председник огласи, да су добили по овоме гласова:

1. Ковановић	87.
2. Милоје Блазнавац	70.
3. Никола Радовановић	59.
4. М. Пироћанац	49.
5. Касијан Стојишић	47.
6. Никола Кретић	47.
7. Димитрије Радовић	43.
8. Миле Дамњановић	42.
9. Јован Бошковић	35.
10. Ђорђе Пантелић	34.

Остали испод овога.

Тројица прва имају апсолутну већину гласова а скупштина реши, да остали 6-ца, који иду за њима дођу у законодавни одбор; али како је више посланика најавило да би требало Јован Бошковић, да дође у финансијски одбор, скупштина усвоји и једногласно

изабра Јоцу Бошковића за члана финансијског одбора, а на његово место у одбор законодавни да дође Ђорђе Пантелић, који има само један глас мање него ли колико има Ј. Бошковић.

На предлог председника, да је на реду избор чланова, за одбор финансијски, и то да се избере још 8 чланова, јер је Јоца Бошковић већ једногласно изабран за члана финансијског одбора.

По свршеном гласању добили су гласова:

1. Јоца Бошковић	једногласно.
2. Сима Неосторовић	90.
3. Алек. Николајевић	82.
4. Милван Спасић	74.
5. Ивко Остојић	73.

За остала четири члана реши скупштина да дођу по реду они, који су добили највише гласова. И тако:

6. К. Великић	35.
7. Ранко Јовановић	33.
8. Милутин Спасић	33.
9. Анта Пантић	29.

Састанак је свршен у 7 сати и по у вече и заказан други за сутра у 9 сати пре подне.

Председник скупштине.

Ж. Карабибировић.

Секретар,

П. С. Срећковић.

Опуномоћени подписници:

Михаил Смиљанић, Глигорије П. Брајковић, Ненад Михајловић, Никола Сикић, Стојан М. Бркић, А. Лукић.

САСТАНАК III.

17. Новембра 1873 године.

Председавао председник Живко Карабиберовић, а присуствовали: г.г. председник министарства, министар иностраних дела, министар правде, грађевина и унутрашњих дела.

Састанак је отворен у 9 и по часова пре подне. Посланика је било 113.

Посланици: Јован Бошковић и Раићел Јовановић нису дошли због болести.

Председник каза, да ће секретар Д. Јовановић прочитати протокол предходних састанака, који је јуче по стенографским белешкама читан, но који је, према пређашњем скупштинском решењу написат, па ако се усвоји овај протокол, онда да се протоколи у будуће тако пишу.

Секретар Д. Јовановић прочита протокол, који се усвоји.

Председник рече, да су стенографи написали протокол јучерањег састанка, који износи 20 табака. Да се не би губило време око читања ових протокола, председник мисли, да се они не читају у скупштини, но да се читају само изводи, које секретари испишу. Стенографске белешке пак да прегледају двојина које изберемо, па кад се то учини, да се печатају у новинама, које одредимо.

Протоколи скупштински по речима г. председника министарства, штампаће се најпре, да народ види, шта се ради, а белешке стенографске могу се и доцније печатати.

Г. председник министарства, министар иностраних дела каже, да стенографске белешке треба да стоје на расположењу свију новина, али да се не смеју дати из скупштине, док сваки посланик свој говор не прочита и не поправи, како је законом наређено. На тај начин биће наша радња позната целом народу.

Коста Великић противан је предлогу председника скупштине, да стенографске белешке излазе после протокола скупштинских, но да излазе у исто време, а да би то могло да буде, предлаже, да се за време одмора прегледају стенографске белешке, или, да се одреди по један сат на то. Противан је, и да се одређују посланици, који ће те протоколе прегледати и поправљати.

Г. председник министарства и министар иностраних дела објашњава, да ће се протоколи стенографски тек онда слати у новине, кад их посланици за одређено време прегледе и поправе, или кад те поправке учине сами секретари.

Миле Дамњановић противан је говору Великића, да се стенографски протоколи у скупштини читају и време троши. Мисли, да ће стенографи, кад их више има, коћи тачно да забележе све говоре. Према том противан је, и да се говори после изведених белешака поправљају и мењају.

Великић се у овом последњем слаже са Милом.

Никола Крстић позива се на закон о пословном реду, по ком се не може скупштина отворити док се протокол последњег састанка не прочита, па тражи, да се донесе закључење, по ком се данас одступа од закона. За стенографске белешке закон је одредио рок

од 2 дана ради пре гледа. Ако их ко не прегледа за то време, печатаће се овако, како су написане.

Милоје Влазнавац каже, да је до сад рађено, овако као данас, па да се и у будуће тако ради.

Председник признаје, да је онако како Крстић вели, али се не може да напише протокол, па се за то одступило од закона. Трудићемо се, вели, да буде како прописује закон, но ако се не могне стићи, онда да се ради, како је досад рађено.

Г. председник министарства, министар иностраних дела вели, да закон наређује, да се сваки састанак скупштински почиње са читањем протокола последњег састанка. Само случај несавладљиве сметње могао би нас оправдати, кад закон не поштујемо.

Стенографски протокол јучерањег састанка, који је прекјуче читан, наша је скупштина да неможе у тој форми остати и да га треба исправити. Време дакле, које је требало за писање протокола јучерањег састанка, употребљено је на писање протокола прекјучерањег састанка — и то је извинице за овај протокол. Г. министар мисли, да треба да се чувамо, да нам нико не пребаци да не поштујемо закон. Требало би, вели, удесити, да се протокол прошлог састанка сутрадан чита, па макар седнице скупштине одпочињале у 10 сати. У случају, ако се не може удесити овако како закон наређује, онда треба донети закључење, па да је наша радња саобразна закону.

Мил. Влазнавац мисли, да би могло ово овако бити као што г. министар рече, кад ми не би имали седнице и после подне. Ми смо, вели, практиковали како сам напред реко; а да би секретари могли да

нашишу протоколе, ми треба да држимо седнице само пре подне.

Г. председник министарства, министар иностраних дела наводи, да ову бригу треба оставити председнику, подпредседнику и секретарима, па кад они виде, да ни су готови са протоколом, они ће седницу оставити за сутра. Мисли, да неби било целесходно, да пресудно кажемо, да седнице неће бити и после подне, јер се може десити да седнице буду и пре и после подне. У случају, да седнице буду и пре и после подне, могу се позвати и друга лица да секретарима у послу помогну. Главно је, да се старамо, да будемо тачни и да се наш рад суглашава са законом.

Ранко Јовановић мисли, да би се секретарима помогло, кад би се секретари мењали свакога часа, а не да један секретар води протокол целог састанка.

Ранко Јовановић захтева, да ми поштујемо оно, што као закон проглашавамо, и да од тога одступимо само у врло важним случајима.

Панта Срећковић пита хоће ли да чита протокол јучерањег састанка, који су стенографи написали — и додаје, да би и протокол скупштински био готов, кад би секретари писали само решења скупштине, те би се јутрос могло да прочита и једно и друго.

Председник налази, да би добро било, да се седнице држе само пре подне, а стенографи на измене да исписују наш говор за време самих састанака, па да их дају секретару, да протокол за сутрадан спреми. Ово пак што је сад учињено, нужно је да скупштина одобри, како је реко и г. Крстић.

Великић захтева, да се чита стенографски протокол, па да се онда не одступа од закона.

Г. председник министарства, министар иностраних дела, каже, да би данас читали стенографске белешке, а сутра извод из њих, како је јуче и данас рађено, те би онда губили време и дангубили.

Секретар Димитрије Јовановић налази, да је закон највећа светиња за свакога а особито за нас, који издајемо закон, али мисли, да се не може нико патерати на немогућност, а ако има кога, ко може извршити закон, он му уступа своје место.

Држати се закона значи, да у протолима скупштинским дођу сва важнија неказивања посланика и сви стварни догађаји, што су се десили у скупштини. Другим речима: ми треба у протоколу да исцрпимо ствар, па не само да изложимо, шта се је излагало и закључило, него и шта је ко говорио. Да смо могли све ово да извршимо, не би нам требали стенографи, којима треба бар 24 сата, да своје белешке преведу на наш језик. Толико исто треба секретарима, да из тих бележака своје протоколе испишу. У пракци је немогуће да се закон изврши.

Само онда могу би се закон извршити, кад би се усвојио предлог г. Кретића: да се само бележе предлози и решења скупштинска. Тражи да скупштина јасно реши: морају ли секретари бележити изјаве појединих посланика, или само предлоге и закључење.

Кад се у скупштини зачуше гласови: да је то јуче решено, Јовановић рече, да му је то познато, но треба видети, може ли да се изврши.

Пантелић вели, да се може закон извршити, ако секретари добро посао распореде.

Секретар Сима Живковић вели, да се ни по каквом распореду не може саставити протокол данашњег

састанка, па да се сутра чита. Ко год мисли, да ово може да буде, моли га, да дође на његово место и закон изврши.

Секретар Милаш Милићевић каже, да је јуче подпомагао говор г. Кретића. Ако скупштина усвоји онакав рад за своје званично деловодство, онда ће, вели, секретари моћи то издржати и извршиће се наредба закона. Не учини ли се то, него се остане при досадањем раду, онда је немогуће то извршити. Даље рече, да се један протокол мора поверити редакцији само једног човека, јер он за исти одговара — а ако почнемо мобиле радити, онда не може ништа да буде.

Пантелић жели, да се учини проба и да не треба 5—6 стенографа да бележе по својој пољи.

Никола Кретић, рече да се овде једнако говори: тако смо до сад радили, и да је то најглавнији разлог, који стаје на пут, да се заведе ред, који одговара могућности, и да се уреди оно, што закон налаже. Он мисли, да нико неће бити за то, да што смо једанпут зло радили, да наставимо зло радити и даље. Кад закон тражи, да се пре састанка чита протокол пређашњег састанка, онда нико то не може пореветити. Даље вели, да закон тражи, да се у протокол записују важније изјаве и важнији догађаји. Колико ће тих изјава доћи у протокол, зависи од онога, који ће радити. Немогуће је секретару, да беседе више од 100 људи, у течају 4 сата, све забележи, и сутрадан чита. Они, који знају, шта је то писати, вероваће у ову немогућност, и рећи ће шњим, да протокол буде протокол, а не историја, као што је ономад био, и какав је данашњи протокол, у коме нема никаквих закључења? с тога предлаже, да се усвоји то,

да протоколи буду прави протоколи, те да одговоримо закону и нашој потреби. Да би пак сваки знао, шта је говорио, видиће се из стенографских бележака, које сваки има право да разгледа, и које ће се у новинама или другаче печатати, чиме ће се сви интереси задовољити.

Сима Несторовић мисли, да не треба да се враћамо на оно, што смо већ једном решили. Непризнаје да смо до сад зло радили и одбија од скупштине ту реч г. Крстића.

Секретари су, вели, писали све знатије наше изјаве, и никад није била седница, а да није читан какав протокол.

По томе ми ни смо повредили закон, нити што зло чинили.

М. Кара-Марковић, вели, да је хтео говорити, што и Несторовић, а сад ће казати нешто законски, јер се г. Крстић много ослања на закон. Кара-Марковић вели, да би се погрешило против устава, кад би скупштина поништила своје јучерање решење, што по уставу неможе да буде ове године. Важије је чувати устав, него ову законску наредбу. У члану 45. пословника, не каже се, да баш не сме бити другачије, но да се мора прочитати протокол прошлога састанка. Речено је, да овако буде, а ако не може, онда нам је члан 116. пословника одрешио руке, да одступимо од закона. Ми смо овако радили до сад. Ако се и сад сугласимо са владом да тако радимо, нема плашње да ћемо погазити закон, и ништа није зло, што је до сада овако рађено.

Председник изјављује, да по речима секретара није могуће, да се сутра чита протокол данашњег са-

станка, а да неби кварили наше јучерашње решење, што је противно закону, мисли је, да наредимо, како је могуће, и предлаже, да се протокол чита један дан доцније. Овим би одговорили закону, и посланици би имали у памети све, што су говорили.

Секретар Сима Живковић каже, да ради законитости скупштина може по члану 116. пословника да се договори са владом, те да се у оваком случају одступи од закона, па да се протокол и доцније чита.

Г. председник министарства, министар иностраних дела изјављује, да треба да држимо рачун о томе, шта господа секретари могу или немогу; па да од њих не тражимо немогућност. У интересу је пак нашем, да удесимо, да се протокол последњег састанка чита при отварању скупштине. Г.Г. секретари кажу, да им је тешко па то се објезати; због тога предлаже г. министар, да се ради саставке протокола, остави секретарица, по један читав дан; а г. председник скупштине подиће о томе рачун, на седнице могу почињати и у 10 сати. На сваки начин, вели г. министар, да треба, једном за свагда, утврдити, кад ће да се чита протокол последњег састанка, те да задовољимо и наређење закона, и да водимо праведан рачун о секретарској изјави.

Председник вели, да ово неће моћи да буде, ако једнога дана буду две седнице, па с тога мисли, да седнице држимо само пре подне, па макар и до једног или два сата после подне.

Миле Дахњановић верује изјави секретара, а г. председнику примећује, да има незгода, ако скупштина рада и пре и после подне, јер онда, вели, не могу никакво радити одбори. Одбори немогу радити ни онда,

ако седнице скупштинске буду до 2 сата после подне. Па зато захтева, да се ова ствар уреди.

Г. председник министарства, министар иностраних дела налази, да сад још остаје то, да ли г.г. секретари могу вршити на овај начин своју дужност? Ако могу, онда је ствар свршена, а ако не могу, као што веле, онда председнику стоји у власти, да о томе води рачун, и да седнице удешава онако, како ће се ово моћи извршити.

Г. министар грађевина вели, да протоколи скупштински интересују цео српски народ, који оће да зна шта његови посланици раде. У интересу је скупштине и целог народа, да протоколи излазе, колико је могуће раније, како би и посланици и народ знао, шта је говорено. Треба гледати, да се препоне одклоне, те да протоколи што пре излазе, како би народ знао, шта се збива у земљи. Интерес нам и интерес је целог народа, вели г. министар.

Секретар Димитрије Јовановић, у име своје и својих другова вели, да се секретари не могу обавезати, да другога дана читају протоколе скупштинске. Може се догодити, да нека седница буде дуга и важна по својим дебатама, па неће бити могућности, да се све савлада. Ни досад није било одређено време, за састављење протокола, па га не треба ни сад одређивати. Често смо, вели, читали протокол одма сутра дан, кад је седница била кратка, а кад је била дуга и важна, протоколи су се писали и два и три дана. Повторав, да се секретари не могу обавезати на одређено време, а ако има кога од господи посланика, који се па то обавезати може, позива га да заузме његово место.

Алекса Петковић каже, да су г. Несторовић и

Кара-Марковић казали оно, што је он имао рећи, верује изјавама секретара, који су и до сад радили како треба, и ако нису били обавезани. Одсудно је противан да више секретара један протокол воде; јер би онда била збрка, па тражи да остане по досадањем и да око ове ствари више не дангубимо.

Г. министар унутрашњих дела вели, да, ако секретарима треба два-три дана за састав данашњега протокола, онда ће им и за сутрашњи састанак требати два три дана, па ако за сваки састанак треба по три дана, онда ће протоколи застајати један иза другог, па шест, седам па и десет дана, а тада се неби знало шта је ко казао. Ово дакле треба имати на уму, при решењу ове ствари.

Г. председник министарства, министар иностраних дела каже, да је предлагао два дана за састав протокола, пошто је мислио, да је могуће написати их. Ово је тражио ради неке правилности, а да се ствар не оставља случају. По кад два дана нису довољна, онда нека буду три, тек само да се зна, да се протокол има читати после три дана, а за то време памтиће се шта је ко говорио.

М. Ковановић мисли, да би се ова ствар измирила овако, како г. председник министарства рече. А у случају немогућности, нека се персонал извини.

Председник налази, да ће сама практика да учини, да се задовољи мишљење владе и посланика. Неће бити, како рече г. министар унутрашњих дела, да ће протоколи заостати за шест, седам и више дана, јер ће секретари, по реду, да воде протокол читаве једне седнице. Ни досад се није протокол тако дуго задржао. Влада се, вели, слаже, да одступамо од пословнога

реда, и да се протоколи читају и после три дана, на мисли, да ће и скупштина на то пристати.

Г. председник министарства, министар иностраних дела, понавља, да се постави неко правило, зарад читања протокола, и да се усвоје три дана; па ако протокол неби био готов, да се седница за који час одложи, а персонал због немогућности извини.

Секретар Д. Јовановић вели, да је опет немогуће да се протокол трећег дана чита, јер, по закону, стенографске белешке дају се посланицима за 48 сати ради поправке, и тако ће тек трећег дана доћи у руке секретарске, кад су они дужни да читају протокол, који су по њима дужни да саставе.

Председник објашњава, да мисли, да секретари треба одма да узму стенографске белешке, чим буду готове, и да из њих изведу протокол, који ће се у седници читати, па кад се овај усвоји, онда да се стенографске белешке мету за 48 сати на сто скупштински, те да сваки говорник свој говор прегледати и поправити може.

М. Пироћанац примећува, да ће сваки посланик свој говор при читању у скупштини поправити, а после може прегледати и стенографске белешке.

Председник моли, да се ова ствар сврши, па објашњава, да се протокол стенографски после прочита и усвојења скупштинског протокола за 48 сати остави посланицима, да свој говор у њему поправе, а после тога, да се стенографски протокол преда јавности.

Милан Миловановић вели, да је пре био обичај, да се протокол тек онда поправи, кад скупштина поправку одобри.

Председник објашњава, да овако бива при исправки скупштинског протокола.

Скупштина одлучује: да се протокол једне седнице скупштинске чита најдаље трећег дана.

Председник јави, да је на реду избор трећег одбора, за молбе и жалбе, па позва Ранка Јовановића и Касијана Стојинића, да контролишу белешке гласања, које ће секретар водити, што они и учинише.

По свршеном гласању председник нареди, те секретар Сима Живковић прочита резултат гласања, који овако гласи:

Мата Кара-Марковић има 69 гласова, Алекса Петковић 64 гласа, Анга Нешин 50, Павле Грковић 50, Милосав Трифунац 50, Мита Миловановић 43, Димитрије Голубовић 41, Ђорђе Малетић 40 и Милосав Вукомановић 38.

Председник каза, да Кара-Марковић и Петковић имају апсолутну већину, а остали највише гласова.

Скупштина реши, да и остала напред казана лица дођу у одбор за молбе и жалбе.

Председник рече, да по члану 47. пословника, ваља изабрати шест посланика, који ће за месец дана подписивати скупштинске протоколе.

По овлашћењу скупштине, председник предложи, а скупштина изабра за подписнике: Мијалка Смиљанића, Николу Симића, Ненада Михајловића Глигорија Брајковића, Стојана Вркића и Мијалка Раденковића.

Председник каза, да је на реду, да скупштина реши, ко ће написати адресу Кнезу, па рече, да су до сада адресу састављала сва три одбора, са скупштинским секретарима и подпредседником, па кад су је написали, они су је предали скупштини ради усвојења.

Скупштина реши: да сва три одбора, подпредседник и секретари скупштине саставе адресу, па да је поднесу скупштини ради даљег поступка.

Тиме се сврши овај састанак, који је трајао до 12 и по сата по подне. Председник заказа одборски састанак у три сата после подне, а посланицима рече, да ће се позвати кад треба.

ПРЕДСЕДНИК СКУПШТИНЕ,

Ж. Карабибировић.

СЕКРЕТАР,

С. Живковић

Опуномоћени подписници:

Михаил Смиљанић, Ненад Михаиловић, Никола Симић, Глигорије П. Брајковић, Стојан М. Вркић, А. Лукић.

САСТАНАК IV.

У петак, 23. Новембра, 1873. године.

ПРЕДСЕДАВАО

Живко Карабибировић.

На овом састанку било је 115 посланика, а дошла су и сва господа министри.

Председник је отворио састанак у 9 часова пре подне, и рече да ће се најпре прочитати протокол од I. П. и III. састанка.

Секретар Паута Срећковић прочита протокол од I. и 2. састанка; а пошто се на примедбу Бошковића, Пироћанца, Малетића, Лесендре Лазаревића и Алексе Петковића, а по саизволењу скупштинском нуждне исправке учинише, оба протокола скупштина усвоји.

Секретар Сима Живковић прочита протокол од III. састанка и скупштина такови усвоји.

За овим председник јави да су од изоставних посланика дошли Арса Лукић 19. и Дина Панковић 21. ов. мес., и да је посланик Милија Лазвић тражио 10 дана одсуства због речншта, коме је он дозволио до првог састанка скупштинског, и Милија по томе одобрењу већ је почео одсуствовати, од 21. ов. мес., Скупштина одобри Милији тражено 10 дневно одсуство рачунећи ово од 21. ов. мес..

Потом председник јави, да је одбор готов са адресом, и позва секретара Милана Милићевића, који прочита како извештај одборски тако и цео пројект скупштинске адресе; а затим председник рече да се јаве од посланика они, који шта имају да говоре у опште у адреси.

Јован Бошковаћ примећува на извештај одборски, да у њему није напоменуто и мишљење мањине у одбору, која је зато, да се поред онога што је стављено у адреси, дода и о већој одговорности министарској и о слободној штампи.

Љубомир Каљевић одговори да није потребно у извештај стављати и мишљење мањине, кад ће се о томе у скупштини говорити.

Коста Великић узме реч да брани мишљење мањине у одбору, и напомену, да су неке нове ствари ушле у адресу, а то је о реорганизацији управних, судских и општинских власти, али најглавније жеље и потребе народне да су изостале, као што су: већа одговорност министарска, о разним злоупотребама власти, о новој системи данка, о преустројству школа и окружних скупштинама; и да није довољно казано у

адреси о новчаној кризи, јер он налази узрок томе највише код претерани интереса, који народ упропастиле. Жели, да и ови предмети уђу у адресу, и моли скупштину да га у томе потпомогне.

Анта Пантић и Сима Несторовић примећују на говор Великићев, да је мањина хтела да уђе у адресу: изјава скупштинска, о слободној штампи и о већој одговорности министарској; а не и остали предмети које Великић наводи.

Милан Пироћанић говори о мишљењу друге мањине одборске, која је зато, да се ништа ново не ставља у адресу, већ само да се ова напише као акт учтивости или одоздрав скупштине на беседу или поздрав књажев. У одбрану те мањине наводи ове разлоге: што у закону о пословном реду ништа није споменуто о адреси скупштине, па ни у самом уставу; још мање је био до сада обичај да се у адресу стављају нове ствари, а кад би то учинили, онда би повредили сам устав; јер кад се не би ове жеље народне извршиле, онда би нехотице, ма да смо сви далеко од тога помисли, као нека сенка одговорности на владаоцу остала а ми сви знамо да је Књаз по уставу неодговоран и неприкосновен. Осим тога, познато је, да скупштина по уставу има право да чини предлоге, исправке и интерпелације, па нека она та своја права, уставним путем употреби; а влада ће дужна бити о томе рачуна водити, као што се, вели, г. министар председник у одбору изјаснио, да ће влада тачно водити рачуна о свима предлозима скупштине, а да не леже у архиви.

Љубомир Каљевић противан је мишљењу Пироћанчевом, и држи, да народ има право и треба да изкаже

владаоцу своје жеље и тежње, које су поникле и sazреле у народном животу. Прошле године, вели, ишли су посланици, по окружијама, владаоцу и устмено су изјављивали своје жеље: па кад је онда то могло бити, зашто сада да не може бити путем адресе? Не стоји, вели оно, што неки у одбору и у скупштини наведе, да није уставно да се овим путем изјављују жеље народне, и да је адреса само акт учтивости; јер вели, да народ није научио на форму, која се у овим приликама код других народа строго обдржава, него је научио, да сваком могућом приликом изјављује жеље Књазу, а треба још и много времена да прође, докле се код нас уставност развије, па да адреса буде само акт учтивости. Не сматра да се овим намеће каква одговорност на владаоца, него сами министри дужни су да воде рачуна о тим жељама народним. А за народну скупштину вели, да се њено достојанство, као законодавне власти, ни најмање неумножава, што ће путем адресе своје потребе владаоцу изјавити. Међутим рече, да у адреси није ни казано, да скупштина изјављује „жеље“ него да ће скупштина учинити неке предлоге.

Коста Грудић каже, да посланици који нису били у одбору за састав адресе, нису спремни да одговоре на ова питања; па зато жели да се ово питање одложи до сутра, те да имају времена проучити га.

Миле Дажановић не дели мишљење Пироћанчево, да би нека одговорност на Књаза пала, када би скупштина нове ствари у адреси стављала, него би онда и Књаз и скупштина тражили рачуна од министара, ако ови не би испунили те народне жеље.

Ранко Јовановић примећује да скупштина треба сада да реши, хоће ли од нови ствари ући у адресу

што више, но што је у пројекту од стране одбора стављено. Председник скупштине рече, да још није решено ни питање у начелу: оће ли што друго у адресу доћи, што се у престојној беседи не спомиње, па с тога позва, ако још који има шта у оште да говори.

Касијан Стојшић рече, да би он много боље умео говорити, кад би се читала адреса — став по став; а овако оне може друго да каже по то, да према редакцији адресе, као што је ова у пројекту написана од стране одбора, пропала је машина, која није хтела да се нове потребе додаду.

Г. министар финансије подицно усвајајући разлоге Пироћанчеве, каже, да је по уставу личност владаочева неприкосновена, а скупштина ако стави у адресу нове ствари, онда у самој ствари увлачи и владоца у одговорност, а ма да она то неће. Треба да водимо рачуна о томе, шта други народи о нама мисле, јер смо мали, па је желети да задобијемо пријатељства код већих народа: а овако кад скупштина изјави у адреси, да оће ово и оно, а то се неоствара, онда ће страни свет рећи, да наш народ не стоји у најбољем односу према своме владоцу. Међу тим рече г. министар, да жеље скупштинске, изјављене у адреси, не могу бити од оне важности, коју им скупштина придаје: јер министри дужни су да воде рачуна само о оним закључењима скупштинским, која су донешена у след предлога скупштинског, а не и о њеним жељама у адреси.

Арсен Лукић налази, да и скупштина треба да изјави у адреси жеље и потребе народне, кад је и сам Књаз у својој беседи изложио разне народне потребе; а како ће други народи о нама мислити, на то се вели не треба освртати. Њега у томе подпомаже Милан Ђирковић.

Јеврем Војиновић тога је убеђава, да треба владоцу казати истину, па онет за то да га ни најмање не сматрамо за одговорна.

Алекса Петковић рече, да скупштина неизјављује просто жељу него потребу, коју ће у особеним предлозима поднети; а што ће се те потребе народне у адреси нагласити, тиме ни најмање непада одговорност на Књаз, него на министре, од којих се захтева, да оне потребе народне остваре.

Милан Пироћанац на говор Петковића и Мила Дамњановића примети, да он не мисли да ће ова скупштина да баци сенку одговорности на Књаз, него после године-две дана може се неко наћи те казати, зашто Књаз наше жеље није испунио?

Анта Панчић противан је да се у адресу стављају нове ствари, које би у скупштини могле изаћи с предлозима, иначе ако би ређали све жеље и потребе народне у адреси, онда томе неби било краја, и онда би изгледало од скупштине као нека заповест; па кад се неби све те жеље оствариле, онда шта би народ казао који незна много о министрима, него све гледа на владоца? Сем тога скинула би одговорност са министара, па би је пренела на владоца, јер кад би интерпелирали министре за неостварене жеље, изјављене у адреси, онда би нас они упутили на владоца. С тога је мишљења, да се нове ствари у адресу не стављају, него предлозима да се предлаже.

Сима Несторовић подпомажући Каљевића и Мила Дамњановића, налази, да кад се народне потребе изјаве на два места: и у адреси и ерством предлога, онда је тврђе и боље за народ, и има изгледа да ће се таква потреба пре остварити. Не мисли као Анта Пан-

тић, да министри нису дужни водити рачуна о овим потребама, које скупштина у адреси изјави; јер и то је скупштинско закључење, па треба министри да га изврше; а народ, вели, никад неће да баца одговорност на владаоца већ на министре.

Јоца Бошковић противан је мишљењу Пироћанчевом, да је беседа само један поздрав владаоцем, јер она садржи у себи разна питања као: о новчаној кризи, о жељезници, о бунету итд.; па кад беседа није само поздрав, онда и адреса не може бити прост одпоздрав, те отуда изводи, да скупштина има право, да у адреси изјави своје потребе. На говор Анте Пантића рече, да може бити да има у народу који о тој одговорности владе незнају; али што се тиче самих посланика, они су на чисто, да само министри одговарају а никак о владаоц. И он дели мишљење маџине, да се у адресу стави изјава о већој министарској одговорности и о слободној штампи, а не држи никако да се тиме што вређа устав.

Никола Крстић каже, да се сваки онај налази у великој неприлици, кад хоће нешто да ради, а о томе нема положеног правила, као што је сада случај са адресом; али ако о томе, нема положеног правила, има закона којим се одређује круг радње скупштинске. По уставу, рече, скупштина стоји у сношају само са министрима, и она као народни представник, што год има да предлаже, дужна је обратити се министрима.

По уставу књаз одобрава само оне законе, које му представе његови министри; и кад би Књаз могао да ради без министара, онда ови већи одговарали за туђа дела. Али овде је вели питање, кад нема у за-

кону о адреси шта да уђе, онда како се у томе имам управљати? Он је мишљења да се скупштини не може закратити, да нове ствари не уђу у адресу. Али шта по именце може ући у адресу, то је питање о коме треба говорити. По његовом мишљењу све оне жеље и потребе, које су поједини посланици наводили да у адресу уђу, боље би било да изађу особено у виду предлога, а не у адреси, јер у овој ништа јасно и одређено није казано. У одбору се, вели, наводило, да ако се промене министри онда нови не одговарају за дела старих, па с тога налазе да је боље, кад се жеље скупштинске у адреси изјаве. То мишљење он не дели, јер жеље у адреси остају само жеље, остаје ствар напразно; а промену министарства није могуће ограничити, пошто је то право владаочево. Зато остаје други пут, далеко бољи, који одговара потребама народним, а то је пут средством предлога. Тако ако је недовољна министарска одговорност, и ако треба у том какве измене устава, онда треба о томе да постоји само закључење скупштинско, па да веже и нове министре. Тако исто и питање о штампи путем предлога може се боље расправити. С тога он је за адресу овако, како је написана.

Љубомир Каљевић примети, да се једнако потребно говори да скупштина изјављује „жељу“ јер то је у адреси промењено са „потребом“, а овака се изјава не сматра да вређа и најмање достојанство скупштине. Он налази, да ће влада свагда имати на уму те потребе, које се изјаве у тако једном свечаном акту, па ма да се министри и мењају.

Никола Радовановић не слаже се са Крстићем, да народна скупштина не стоји у сношају с Књазом,

а за доказ тога позива се на чл. 58. устава. Не држи да скупштина тиме што Књаза вређа, што би му неке потребе у адреси изјавила.

Милосав Вукомановић рече, да се може кабинет променути и до године, а народне потребе не могу да се одуговлаче због новог кабинета, већ у таком случају, требао је државни Савет да спреми све предлоге, па да они не чекају за новим министрима. С тога је мишљења да се у адресу ставе потребе народне.

Коста Великић каже, да се не вређа устав, кад се изјаве потребе у оваком једном свечаном акту.

Јован Новаковић вели, да се не вређа Књаз, кад се од њега ништа не тражи, већ само кажемо, да ћемо ми поднети предлоге о неким потребама, зато је мишљења, да се уврсте у адресу те потребе.

Ђорђе Пантелић противан је стављању нових ствари у адресу, јер и ако много полажемо на жеље и потребе, опет је то право мало, према ономе, што имамо по уставу да предлажемо. Пре устава скупштине није имала право законодавне власти, па зато је онда и изјављивала своје жеље. Скупштина има сада право, да издаје законе и то с владом; па зато са овом треба и да се договара, а владоца треба оставити изван сваке полемике, пошто је његова личност узвишена над свима, а сва одговорност само на министре почива; но ако би у адресу уметали и нове потребе, па се оне доцније не остваре, пала би одговорност на владоца. Међутим ако би се те потребе напред излагале у адреси, могло би се доцније доћи до уверења, да се оне не могу остварити, па онда на што би нам ова изјава у адреси служила?

Г. Председник министарства каже, да влада не прави од тога никакво питање, нити хоће да се постави па тако уско земљиште својих посматрања, те да изјави скупштини, да се не стављају у адресу нове ствари. Влада је у одбору изјавила само своје посматрање и своје назоре, па скупштини оставља на њену моралну одговорност да их оцени. Но како су у пројекту адресе неке нове ствари стављене, тако би добро било да се чита адреса о појединостима, па кад се дође до оне тачке, где се те нове ствари појављују, онда нека се тамо размисли и о другим стварима.

Па говор Вукомановића рече г. председник министарства, да се не може Савету учинити никакав претор да није радио, али Савет није крив за оно зашто није позван да ради, јер влада није обавезана по уставу да поднаша Савету све своје пројекте на приметбу, није обавезана да усвоји саветске примедбе, нити је обавезана да их скупштини поднесе.

За овим председник скупштине стави на гласање питање: хоће ли се у адресу стављати нове ствари, или да се ништа ново не ставља? Скупштином већином гласова закључи: да се у адресу ставе нове ствари.

По овоме приступљено је читању појединих тачака адресе, и код оне тачке која говори о кризи, поведе реч посланик Коста Великић, да треба напоменути још и то, да су прекомерни интереси упропастили народ, на што му одговори г. председник министарства, да што се тиче презадужења, треба о томе особеним предлогом казати: како да се народу помогне; јер кад би овако стали ређати све недовољности онда

би адреса садржавала у себи историју свију незгода; па зато нема места да се прими овај Великићев додатак.

Скупштина није усвојила Великићеву беседу.

На реч „благоволење“ примети посланик Мата Кара-Марковић, да је доста унижавајућа; за то предлаже да се замени са другим вреднијим изразом.

Скупштина усвоји ову примедбу, и реч „благоволење“ би замењено по предлогу Милићевића са овим: „нове знаке пријатељског расположења.“

Кад је прочитана она тачка адресе, у којој се излажу од стране скупштине нове потребе, онда је посланик Мијаило Смиљанић рекао, да је скупштина закључила, да само изјавимо нове потребе, а у пројекту адресе стоји, да се сама скупштина обвезује да чини предлоге од своје стране; па зато ако остане овако по пројекту, онда је он мишлења да се ту дода и потреба о јачој одговорности министарској и о слободној штампи.

Њега у томе подномажу Ненад Михајловић и Милан Ђирковић.

Сима Несторовић наводи, како је тога мишлења била мањина у одбору, али овај није усвојио питање о одговорности министарској, зато што би се морао и устав у неким тачкама мењати, по он у томе не налази довољно разлога зато, што се устав може уподобити једној згради, па ако ова зграда није добра, није светла, онда је треба поправити. С тога је он мишлења, да се поправи и устав односно ове одговорности; јер налази да је сада министарска одговорност мала, па вели, ако се тај закон не поправи, Бог и душа неће бити добро ни за државу ни за књаза.

Вићентије Поповић тражи да се стави перед одговорности министарске, и слобода штампе, јер кад ове има, онда и досадања министарска одговорност може да опстане, пошто ће слободна штампа злоупотребе власти свагда износити на видик. Примети да се реч „лојалност“ у адреси као неразумљива замени са другом згоднијом.

Љубомир Каљевић предлаже да се реч „укретићемо“ замени са речју „увршћујемо“.

Г. председник министарског савета, министар спољних послова, не слаже се са овом изменом, коју Каљевић предлаже с тога, што би онда скупштина већ напред пресудила питање о целој реорганизацији државној без дискусија, а то влада не може да приими, пошто би уставно било само онда, кад би питање претресано било у скупштини између владе и скупштине, и зато треба да остане по пројекту, а то је, да ће скупштина предлоге о томе чинити.

Скупштина није усвојила измену речи коју су предложили Поповић и Каљевић.

Љубомир Каљевић подномаже посланика Симу Несторовића и Вићентија Поповића о министарској одговорности и слободној штампи, и тражи да министри одговарају и онда, кад повреду закон, и кад оштете државу из небрежења и немарности. Не треба, вели, да се устежемо да мењамо устав, јер са развојем уставног живота и према потреби народној треба и законе мењати. Тиме ни уколико не одузимамо поштовање према уставу, али кад смо убеђени, да га ваља мењати, онда боље да ми предложимо ту измену по други, пошто овде, између посланика, има их доста, који су и на уставотворној скупштини били, и овај устав донели. Што се тиче слободне штампе рече, да садањи закон могао би се више одпети на

неслободну штампу, јер главни позив штампе тај је, да се могу слободно дела државне власти претресати и контролисати, а овамо та иста власт прегледа и забрањује оно, што јој се не свиђа. Истина да садашњи закон даје пека јемства, али су она са многим тешкоћама скончана. Ако желимо да се развије уставни живот, онда треба имати слободнију штампу, од које ће чути истину и онај, који је иначе никако неби могао чути.

Алекса Петковић рече: да закон о министарској одговорности готово и непостоји; зато је мишљења, да се тај закон поштри те да сваки одговара за своја хрђава дела, а жели и да се уведе и слободнија штампа, па онај који не истину износи, да се строго казни.

Председник скупштине положи питање и скупштина усвоји, да у адресу уђу поред изјављених потреба о реорганизацији управних, судских и општинских власти, још и потреба о већој одговорности министарској и о слободнијој штампи, и тај додатак да гласи овако: „а тако исто и да се закон о министарској одговорности прошири у смислу јаче одговорности, и да се измени закон о штампи у смислу веће слободе.“

Коста Великић предлаже: да се уврсти у адресу и потреба о „окружним скупштинама“.

Павле Грковић пита каква ће то бити скупштина?

Љубомир Каљевић рече, да о томе постоји предлог, који су поднели прошле скупштине неки од посланика.

Скупштина није усвојила Великићев додатак.

По овоме прочитане су и остале тачке, и скупштина најзад усвоји целу адресу са преднаведеним

изменама и допунама, која гласи од речи до речи овако:

Ваша Светлости; Премиљостиви Господару!

Народна скупштина, као законити представник земље, жури се, да Вам, Светли Господару, у одговору на Беседу, којом Сте изводећи отворити седишце Њене, изрази жеље и осећања своја, с којима ће, надамо се, и отаџбина наша предерести речи свога љубљенога владарца.

Скупштина је са задовољством саслушала из уста Ваше Светлости, да су закони, који су на прошлом скупштинском састанку претресани, већ ступили у живот, и да се земаљске власти по њима управљају.

Поред зависности од страних кредита, и поред прошлих неродних година, што је за време опште новчане кризе, и у нас увећана оскудица у новцу, скупштина држи, да је тегоба нашега положаја дошла до те мере нарочито и зато, што није обраћана довољна пажња на унутрашњу трговину и радност, и што је пољска привреда у нас још и сада на ниском ступњу свога развитка.

Међу средствима против таког стања ствари, скупштина сматра као најпоузданије и најбоље опште образовање народа, развијање народне производне снаге, нарочито множењем трговних и привредних знања у нашој отаџбини.

Знајући колико је драгоцене за младе народе, да стеку добар глас и симпатије међу великим, напредним народима, скупштина може само захвалити Вашој Светлости, што је она на свом путу, прибавила нове знаке пријатељског расположења према народу српском.

Жељу Ваше Светлости, да спољни одношаји Србије буду такви, да обезбеђују и народна права, и да от-

варају погледе повољном решењу многобројних питања, из те области, прима скупштина у подпуном уверењу да ће Ваша Светлост свакад умети изабрати најудеснији начин и најпоузданији пут за остварење праведних очекивања наше отачбине.

Народна скупштина, поштујући уставна права Ваше Светлости у погледу образовања новог кабинета, готова је одазивати му се са оном савесношћу, родољубљем, и независношћу, коју Ваша Светлост с правом од ње очекује.

У колико се, Светли Господару, није могло спремити све оно, што смо очекивали, да дође на претрес овогодишњој народној скупштини, ми ћемо се, у течају даљег саветовања, руковођени увек осећањима лојалности и законитости, извести о свачему, и предлагати мо што мислимо да је од преке потребе за отачбину.

Међу такве предлоге, уврстићемо и то, да се закон о судском и управном уређењу земље, као и закон о уређењу општина, измене и у саврше тако, како би боље одговарали духу уставности, и како би подпуније задовољавали данашње развијеније потребе нашега државнога живота. А тако исто да се закон о министарској одговорности прошири у смислу јаче одговорности, а да се закон о штампи измени у смислу веће слободе.

И скупштина држи, Светли Господару, да је железница једно од животних питања за нашу отачбину, према чему свестраније и темељније проучавање може бити само на корист његовом повољнијем решењу.

Наше се жеље срастају са жељама Ваше Светлости, да се одржава равнотежа и добар поредак у др-

жавним финансијама. И ми ћемо, по томе, у претресању предлога који имају утицаја на ту равнотежу и на добар поредак, с вољом и готовошћу помагати, колико да се извори умноже и обезбеде, толико да се чине и штедње, које би се могле чинити без повреде већих, претежнијих интереса земаљских.

На последку, уверавајући Вашу Светлост, да ћемо у свој радњи својој, задахнути искреном жељом за уставност и напредак потпомагати сваку меру, која се клони к благу наше драге отачбине, кличемо из дубљине својих срца:

„Живео кнез Милан М. Обреновић IV.! Живео народ српски!“

Овај је састанак закључен у 12 и $\frac{1}{4}$, сах. по подне, а други би заказан сутра у 9 часова пре подне.

ПРЕДСЕДНИК СКУПШТИНЕ:

Ж. Карабиберовић.

СЕКРЕТАР:

Дим. Ђ. Јовановић с. р.

П О Д П И С Н И Ц И:

Ненад Михајловић, Михаил Смиљанић, Глигорије П. Брајковић, Никола Симић, Стојан М. Вркић, А. Лукић.

О А С Т А Н А К V.

У Суботу 24. Новембра 1873 године.

ПРЕДСЕДАВАО

Ж. Карабиберовић.

Било је 114 посланика; Милан Брачинац болестан је.

Били су министри: иностраних дела, унутрашњих дела, финансија, правде и грађевине.

Седница је одпочета у 9 и ³/₄ часа пре подне.

На реч председника секретар Д. Јовановић прочита протокол IV. састанка.

Пошто се учинише неке примедбе од неких посланика на тај протокол, и пошто оне бише извршене, министар финансије, заступник министра просвете и правних дела, даде скупштини кнежевске указе, којима се овлашћује, да скупштини поднесе:

пројект закона о ковању нових српских монета;

пројект измена и допуна у закону о учитељској школи од 5. Октобра 1870 год.; и

предлог измена и допуна у закону о богословији од 27. Септембра 1863 год.;

предлог измена и допуна у закону о гимназијама од 16. Септембра 1863.

Први је предлог био већ пред одбором, пре него што се скупштина састала, а друга три бише упућени одбору законодавном.

Посланику Сави Сретеновићу, који јавља, да због домаћих препрека својих није могао доћи, скупштина одобри изостанак.

На реч председника извештац одбора законодавног, Срећковић, прочита извештај одборски о предлогу закона за метарске мере у Србији.

По прочитању извештаја већине прочита, се и извештај мањине, који су подписали два посланика: Сима Несторовић и Александер Николајевић.

Одвојено мишљење

Александра Николајевића и Симе Несторовића:

Г. министар финансије изнео је одбору предлог закона о мерама.

Овај је предлог примио одбор, у начелу, већином гласова.

Ми подписани ни смо примили тај предлог у начелу, а сво зашто:

никада немамо намере да носимо на себе печат позадиштва. Никад без довољних основа, нећемо да одбацујемо оно што су изобразени европски народи примили као, нешто најсавршеније, а шта би и ми требали да примимо, те да корачамо унапред. — Али при сваком таком питању, при такој новој установи, треба да питамо: да ли нам за то дозвољавају околности или не?

Ми не одричемо да поднешени систем мера, није најсавршенији, а не одричемо ни то, да садашњи систем наши мера није најзиднији систем.

Али шта ћемо сада да радимо, и како да се помогнемо?

Прво и прво треба да сазнамо: да ли ће наш народ да прими овај закон са раширеним рукама, као неку благодет, или ће се појављењем овога закона ставити народ у највећу нерасположеност.

Држимо, браћо, неће се примити као благодет, јер већа је маса нашег народа неписмена. — Никад не смемо да предпоставимо, да ми законе правимо за неколико људи, него правимо за милионе, па код милиони не могу један закон да разумеду за целог свог века, него би се вазда морао силом да натерује да се по њему управља, онда, ботме, ту неће бити никада захвале ономе који га је створио, него на против биће вазда највећа непријатност.

Било би излишно са свим да што више говоримо, зашто овај закон ми не примамо у начелу, него ћемо цело наше мишљење да ставимо ниже у неколико тачака :

I.

Наши су приходи тако мали, да једнако лунамо главу, одкуда ћемо наћи извора да склопимо буџет за идущу годину. И г. министар финансије, услед тога, поднео нам је више предлога закона о наплаћивању трошарине, одкуда ћемо издатке да накрпаримо, а овамо у једно исто време ставља нам се и закон на решавање, кога кад би усвојили, морали би да жртвујемо до један милион и више гроша. Колико ће коштати само то, да се сви кантари пониште, па да се на њихово место набаве нови тегови — мера? Овде су већ две штете. Прво кантари постају неупотребљиви, за које је народ дао толике новце, а опет друго, да се попуни она празнина, коју су досад попуњавали кантари, треба да се купе нови тегови — справе и проче, и за њих поново да се изда новац. Шта сада из овога изилази? То, да би народ викнуо на нас на сва уста, и ми незнамо какву би одбрану могли да му поднесемо.

Истина, овде се говорило, да се кантари неће сасвим за извесно време поништити, него се они могу да дотерају на метарску меру па опет да служе. Али шта значи то? Кад ће та преправка толико исто коштати, колико кад би се поништили, па на њихово место купили нови тегови.

Поред овога коштања, што до сад казасмо, изилази, још један грдни издатак, а тај је: г. министар фи-

нансије сам рече да примера, која ће се у министарству финансије чувати, кошта ће врло скупо, јер вели и она примера, која се у Паризу у архиви чува, кошта 1 милион франака. Браћо, то није мала сума, то је пет милиона гроша, па баш наше примере и да не коштају толико, оне ће по свој прилици коштати бар у половини. Па је ли та сума мала браћо? Зајиста није за наш млади народ, који је, тако рећи, тек јуче ногом корачио.

Није браћо та сума мала, него је велика и превелика.

II.

Баш ако овај закон скупштина хоће и да одобри, опет он није складан за наш народ — непрактичан је: —

Одкуда зна наш народ шта је то декалитар, декаграм, октограм и т. д. и хоће ли те изреке сваки сељак да изучи за свога века? Неће. Зар смо ми толико сиромашни са језиком, да један закон не умемо по еписки да створимо, него да се крпаримо туђим речима? Закон један мора бити сваком појмљив и разумљив; — а је ли овај закон појмљив? Није, и верујте да у стотини један неће разумети закон овај онако, како треба да се разуме.

III.

Све ово до сада, што је на предлогу закона овога рађено, ми држимо да неће вредети, јер нигде немамо доказа, да је о њему решавао Државни Савет, пошто невидимо нигди, да је какве примедбе учинио на њега, па да ми, обзирући се на те његове приметбе, почнемо да већамо о закону, и ако г. министар усмено рече, да

је већ био пред Државним Саветом, јер о томе не даде нам никаква писмена доказа.

Дакле сваки предлог закона, који хоће да се стави скупштини на решење, мора се поднети у онакој форми, кака је за такве случаје прописана, то јест, мора се са предлогом закона поднети и мишљење Савета Државног о истоме, па тек онда да се може у претрес узети; а кад још и тога нема, онда су у нама чврстија и јача мишљења, да га и у начелу не примамо. А поглавито и то, што закон овај, по одборском решењу, после седам година ступа у живот, а ми по садашњим мерама, нигде подједнаке мере немамо. Па зато треба ове досадање боље уредити. А овај систем мера нека се деци у школи предаје. Међутим како сваке године народ има скупштину, тек онда кад време дође нека та редовна скупштина закон овај реши. Ово је наше учтиво мишљење, на предлог закона о мерама, које подносимо одбору да га у свој протокол уведе, па потом и пред скупштину изнесе и прочита; а ако доцније буде потребе, ми ћемо о томе још коју проговорити.

Александер С. Николајевић, Сима Несторовић.

После тога министар финансије г. Ч. Мијатовић, у подужем говору, разложи да је неоснована предпоставка мањине, да ће те нове мере тако скупо стати, а и што стану, накнадити нам се много више правом мером, коју ћемо с њима стећи. Каптари ће остати и даље само удешени по метарском систему. Прамере се не морају набављати од најскупљег метала, него од јефтинијег, па макар и од стакла. Народ је толико пута изјављивао жељу, да се уреде мере. Ево сад предлога о томе, па покажице, да смо вољни стати на пут не извесности и варању у мерењу. Узалуд су закони оштри, кад се незна шта је чему права мера; има ока цар-

градска, ока једеренска и ока сарајевска; а управо њих се три не подударају. Свака нова ствар мора нешто стати; али вас уверавам, да неће онолико, колико се плаше г. из мањине.

Јован Бошковић: па колико могу стати те мере бар од прилике?

Министар финансије: кажем вам, ми смо све мере купили за шест дуката; али ћемо гледати да се ове израђују у нашој тополиници. Не смећимо с ума, да неизвесност и непоузданост наших мера уздржава многе купце са стране, те се не пуштају у радњу с нашом земљом. У Србији, vele странци, нема праве извесне оке, па се не може да увати рачун.

Што се наводи да наши људи неће моћи научити ова нова имена и њихову мерну важину, и то је слаб разлог. Метарски систем много је простији и свега имаде се научити шест нових речи. То се може лако постићи. Наш је народ разборит. Он је научио многе друге стране речи; научиће и то особито кроз пуни шест година.

Алекса Петковић тражи, да се овај предлог, као ствар нова и важна, да два-три дана на проучење.

Н. Радовановић заступа већину одборску, доказујући да су велике незгоде по нашим варошима, због неизвесности мера. Ми смо, вели, толико пута захтевали тачније мере, а ове мере сад су ето примили и сви народи око нас. Биће штета ако ми останемо иза њих.

У начелу сам да се предлог прими, а о појединостима можемо се још разговарати.

Секретар Срећковић подпомаже мишљење већине, и у дужем говору разлаже, да ће се закон овај увести у живот много лакше, него што предпостављају господа из мањине. На њихов навод, да тај закон није био пред

Државним Саветом, каже: да, по уставу, није ни требао да иде пред Савет.

Министар председник: ја вам могу казати, да је предлог закона о мерама био пред Саветом, кад сам ја био председник Савета.

Милутин Спасић у душој беседи говори о тешкоћама, на које ће наићи увођење ових мера у Србији. Он признаје, да су ове мере савршеније, али, због тих тешкоћа, није за њих, него тражи, да се садашње наше мере добро уреде, да се право мери њима. Нека се цена цени, а мера мери, вели говорник. Не види да то неможе бити, зато и тражи, да се старе мере уреде, и да се стане на пут варању, па је циљ постигнут.

Д. Миловановић: и ја сам остао у мањини. Ако се уништи пет хиљада кантара, а сваки кошта по пет дуката, шта ће онда бити? Децимали су скупи, а има трговаца којима они требају; сваки кошта по 20 дуката. Ми смо и онако сиромашни, па ако трошимо тако у залуд, онда смо пропали коначно.

П. Грковић: неколико година жалили смо се што су нам мере неваљале. У одбору нам је г. министар објашњавао ту ствар. Разговарали смо много, о њој и нашли, да је прека потреба да се усвоји. Пет хиљада кантара се неће уништити, него само дотерати по овом систему. Ако се „килограм“ — име — не допада, нека се каже српски само да једном добијемо праве и тачне мере.

Вићентије Поповић казује како су садашње мере неједнаке не само између вароши и вароши, него и у самој једној општини. Старе се мере не могу да начине тачне. Пробао сам то сам, па опет излази разлика. А страх, да се неће моћи научити имена ових мера, нео-

своан је: све ће се научити ново, као што се и старо научило.

Арса Лукић: и господа из мањине, не могу порећи да су досадашње мере хрђаве, да је њима наш сељак досада био аран. Ако то стоји, како може народ не радо примити меру, која је права и тачна? Увођење је ствар важна; али ће и томе људи вешти наћи лека. Нека н. пр. у свакој општини има кантар или теразије, које мере онако исто, као и у вароши, па ће онда бити једнака мера и у селу и у вароши.

По томе, овај предлог може одбацити само овај, који или не разуме шта је боље, или који хоће да и даље бива варање. Треће ништа не може бити. Што каже г. Милутин да удесимо ове садашње мере, то значи да се изложимо трошку, а да останемо опет при хрђавој мери. Овим новим системом олакшава се и само рачуњање. С тога држим, да нема никаквих правих разлога, да се предлог неприими.

Милути Спасић одговарајући на речи предговорника, каже, да ће варања бити и при овом систему мерења. Ко је вели, варао на оку, вараће и на килограм, и још више. А варању је ласно стати на пут, само нека наше власти казне варалицу, па свршен посао.

Рашко Цветковић наводећи како неки варају у мери, мерећи једним ђулетом, а кад, вели, ја одем власти и потужим се, онда подметну друго ђуле, па још морам и трошак да платим. Зато сам и ја уз мањину.

К. Великић говори за предлог. Доказује да увођење тога неће тако много стати, да ће народ ласно научити и мере и њихова имена; а ако баш затреба, могу се имена превести на српски. Контрола над мерењем неможе се водити без закона о мерама, и без точ-

них мера. Зашто и у нас, као по другим местима неби постојао меров, па свак да засне кад донесе што на продају, и да зна да му је права мера? Према свему томе ја сам за предлог.

Јевта Мирић: ја нисам писмен, али ћу научити и мере и имена, а правије нам мере требају; јер овако измерим на кантар, и однесем у Београд, а тамо мање 10—16 ока? зато сам за предлог.

Ј. Бошковић: одавно је увиђена потреба да се уведу праве мере. Влада ето сад даје предлог. Ова је мера зајиста тачна мера; њу су примиле све изображане државе, па и оне, које су нама суседи. Морамо, дакле, и ми према њима. С оком се неможе да постане тачност. Чуо сам да су г.г. министри питали у Цариграду шта је ока, па им се није могло да одговори, јер се незна без прамере шта је управо ока. Не треба се бојати, да се неће моћи научити. Оставља се рок од 7 година. Нека се најпре заведе на ђумруцима и надлежностима, па ће поћи и у народ. Нека се предаје и учитељима о практичком њиховом обучавању у учитељској школи. О јесењем одмору, нека свака општина помогне свом учитељу да дође у окружно место, и ту нека се обавести о новим мерама, па ће они после поћи и друге обавештавати. Што се тиче, имена, мислим да није никаква тегоба научити 5 до 6 речи. Сви се слажу да се сада криво мери, и он још наводи примере тако несигурнога мерења, зато и мисли, да се само добро народу може учинити овим законом, те се и изражава за предлог.

Милован Спасић у дугој беседи, изложи како ми немамо својих народних мера, него смо узели туђе а нетачне. Ове које се предлажу тачне су, и примиле су их готово све европске државе. Даље каза, како је

покретано и проучавано ово питање од толико година. Наводи да ће се написати књижице за објашњење ових мера, те ће се све тегобе олакшати народу. Зато је за предлог, као што је и у одбору био.

Сима Несторовић каже, да је тражено да се не мери криво а не да се усвоје мере из бела света, зато што су их усвојили други око нас. Ко их је усвојио нека му их, али он држи, да ће овај закон причинити забуну у народу. А и кошта ће много, ма се шта говорило. Он је зато, да се систем тај предаје у школама, па тек с временом, кад ученији људи и у скупштину дођу, да се усвоји а не сада.

Живан Милошевић: досадашње су мере, сасвим неуредне. Ни сама власт незна шта је по њима право, шта ли криво. И он је за предлог, да се у начелу прими.

Секретар Срећковић помиње да ће сви кантари и мере које Турска и Влашка избаце из употребе нагнати нама, те ће мо дати за њих многе паре, па нам опет неће ваљати низашто. И он је за предлог закона.

Сима Несторовић, враћајући се на речи посланика Арсе Лукића, вели да ће, ко је хтео варати, баш овим новим мерама моћи варати, пошто сељаци ове нове мере неће моћи разумети горе него старе.

Анта Пантић, слажући се са Арсом Лукићем, тврди да се сељаци много жале, да им се у варошима закида жито мером, па мисли да би се те штете, које нису мале, него огромно велике, избегле, ако би се усвојио нов систем мера, који се предлаже; и зато је за предлог.

Миле Дамјановић не пориче да ће се красти и овим мерама, ко хоће да краде, али се досад, нема-

јући прамере, није могло мерење да контролише, а од сада ће моћи. За предлог је зато, што је тај систем, као најсавршенији, примењен у свим напредним земљама. Ми не можемо остати овако као до сад. За то је у начелу, да се приими, а у појединим чланцима може се што и изменити.

Д. Миловановић: Анта каже, ако овај закон усвојимо неће бити криве мере. Има ли закон о адвокатама, па кад му одем, он ми узме талир, а неће да каже да немам право, него ми после оду 50 дуката цесарски.

Председник: посланик Николајевић тражио је реч. Изволте г. Николајевић!

А Николајевић: шта имам да говорим? Све сам казао у одвојеном мњењу: нека се оно прочита.

Министар финансије, саслушавши све наводе против предложеног закона, нарочито говор г. Милутина Спасића, објашњава све користи, које предложени закон ставља у изглед нашој отачбини, а осветљава и тегобе у извршењу, како би се видело, да и оне нису толчке и такве, како их представљају г.г. из мањине.

Милутин Спасић, по одобрењу скупштине, говори по трећи пут о тој ствари. Он се плаши установа и закона, који се брзо преносе у нашу земљу са стране. Он мисли, да треба дуго ствари проучавати, па их тек онда уводити као законе за земљу. Налази, да патимо од многих туђих установа. Хоће да се напредује, али, вели, да гигански не може.

Секретар М. Ђ. Милићевић у неколико речи објасни, како је десетни систем, у колико је њему познато, дојиста дело ума францускога; али они који су га из-

умели, нису хтели служити се именима француским, само да други народи не би били ладни према тој тековини свега човечанства, него су целе бројеве назвали јелинским, а делове латинским именима; почем се ни један од та два мртва народа, неће моћи гордити пред другим за ту тековину. Кад тако предмет би довољно претресен, на постављено председником питање: ко је за одборску већину нека седи, а ко је против, нека устане — устаде само незнатна мањина, а већина седи. Тако се сврши тим, да се предлог закона о мерама у начелу приима.

Председник: адреса је преписана, после подне ће је посланици подписати, а Светли Књаз, прими ће депутацију са адресом сутра у 11 часова пре подне. Изволте одредити ко ће бити у тој депутацији.

Би одређен да у депутацију иде: председник с подпредседником и секретарима, и из сваког округа по један посланик; од кнежевих пак посланика да буду двојица. На име ови су одређени да иду у депутацију: из Београда Арса Лукић; из округа: београдског, Анта Нешић; ваљевског, Касијан Стојшић; шабачког, Миле Дамњановић; подринског Јован Вошковић; ужичког Јеремија Стојанић; рудничког, Катанић; крагујевачког, Анта Пантић; чачанског, Вићентије Поповић; крушевачког, Милија Вулић; јагодинског, Алекса Петковић; алексиначког, Милисав Трифунац; књажевачког, Милоје Вожиновић; црногорског, Глигорије Брајковић; крајинског, Мита Миловановић, пожаревачког, Александер Николајевић; смедеревачког, Милош Милић. Од кнежевих пак посланика Милован Спасић и Милан Ковановић.

Овај је састанак свршен у 12 и по сата, и каза се други за понедељник — 26. Новембра 1873. године.

Председник скупштине,

Ж. Карабиберић.

Секретар,

М. Г. Милићевић.

Опознати подписници:

Михаил Смиљанић, А. Лукић, Глигорије П. Брајковић, Стојан М. Бркић, Ненад Михајловић, Никола Спичић.

САСТАНАК VI.

26. Новембра 1873. године, у Крагујевцу.

Састанак је отворен у 9 и по сати и били су: председник министарства, министар иностраних дела г. Мариновић и г.г. министри: војени, финансије, грађевине, правде и унутрашњих дела.

Због болести нису били на овоме састанку посланици: Брачинац, М. Милићевић и А. Гавриловић.

Председник скупштине јави, да посланик јагодински одсуствује од 21. Новембра; и

да је дошао посланик Коста Поповић, као и то, да је дошао Иван Стојковић, новонабрани посланик из алексиначког округа; али како још није прегледано његово пуномоћје, да исти посланик остане у скупштини, док се то не изврши.

За овим председник скупштине јави, да је депутација скупштинска јуче одиела адресу Његовој Светлости, Њазу, и да скупштина саслуша одговор Његове Светлости.

Секретар Д. Јовановић прочита књажев одговор, који гласи овако: „Ја благодарим народној скупштини на осећањима, који ми она изражава, јер у томе видим нов доказ њене оданости и њене воље за узајним договарањем, у корист наше драге отачбине. Ја вам желим на том пољу сретан успех, и надам се, да ће се народни посланици свакад придржавати уставности и законитости,“ на што се скупштина одазва са: живео!

Председник скупштине јавља, да су више посланика поднели једну интерпелацију на г. министра војеног, и да ће г. министар на исту сада да одговори. Интерпелација гласи:

Господину министру војном.

Слуша ли смо а и читали смо у званичним новинама, да је у магацину војеном уништено на неке злоупотребе, којима је наша државна каса са 17.000. и нешто више дуката ћесар. оштећена. На с тога, подписани народни посланици, имамо част запитати вас, да нам одговорите:

1., је ли комисија, која горње злоупотребе истражује, свршила свој посао или не?

2., дали су, и какве мере предузимате, да се она сума новаца, с којом је државна каса оштећена, осигура? и

3., које су то личности, које су ову злоупотребу учиниле, и да ли је испитано и доказано: има ли у овој ствари немарљивости од стране „старији?“, јер се иста очито увиђа у томе, што, да је боље контроле са стране „старији“ било, неби се могле тако лако, овако велике злоупотребе учинити.

Овоме питању нашем дају повода разни гласи, који се по народу, можно, и у разним целима растурују. С

Протоц. народ. скупшт.

тога желимо знати право стање ствари, и дакле истину, коју сваки поштен Србин љуби.

Очекујемо одговора Вашег.

24. Новембра 1873.

у Крагујевцу.

Народни посланици:

Јован Бошковић.
Јеврем Бојиновић.
Анта Нешкић.
Петар Васић.
Иво Остојић.
Илија Ђокић.

На ово посланик Радовић рече, да то не траже само они, него сви то тражимо, и да то треба да се знаће.

Министар војени рече: намеран да одговорим на ову интерпелацију, држим, да ћу боље задовољити, како интерпеланте, тако и остале народне посланике, ако учиним да чујете, како суди о овој ствари она власт т. ј. комисија, која је одређена да извиди кривце и злоупотребе у овој ствари. Мислим да ће корисније бити да чујете, како се је сазнало да злоупотребе има, и како се је дошло на то, и шта се даље радило, те се дошло до стања, у ком је ова ствар данас. Један официр, који је био назиратељ шиваре, кад је предавао дужност своме местозаступнику, вршио је тај посао у присуству једне комисије од неколико лица, сходно правилу, по коме треба да присуствују при предаји дужности по неколико лица, као сведоци, који ће сведочити, колико је чега предато, а колико примљено. Ти сведоци, који су били при том пријему и предавању, нашли су, да бивши надзиратељ те шиваре,

није руковао са материјалима сходно прописаним правилима, који за то постоје, и нашли су, да има у материјалима штете. Због овог је министар војени одредио другу комисију са задатком, да прегледа све рачуне тачно, да извиди има ли штете и колико; и да ли има у ствари злоупотребе. И ова комисија као и ова прва нашла је, да није руковано са материјалом овако, како правила прописују и да има штете, а поред тога, да има повећих кривица у тој ствари. У след тога војени министар наредио је трећу комисију са задатком, да ухвати тачан рачун о свима тим материјалима, да изнађе има ли и колико штете, има ли кривица; и ако има, да је тачно извиди. У ову комисију одређен је од војене струке један војено-судски званичник, и један војени контролор, један рачуно-испитач главне контроле, и један судија грађанског реда; а затим додат им је и још један виши официр стојеће војске.

Ја у овој ствари, пре него сам наменован за министра војеног, писао ништа знао, по онолико колико сте и ви могли знати. За овим каже г. министар војени, да је писао комисији и добио два извештаја која гласе овако:

I.

Господину министру војеном.

На питање г. министра војеног од 6. тек. мес., Ф.-№. 4588 и то на прву тачку, која гласи: „на основу каквог наређења и инструкција она ради“, и на трећу која гласи „је ли и у колико комисија у раду своме одступила од настављења првањег, и на основу чега?“ — комисија, која извиђа злоупотребе и штете при војеном магацину и радионици, учтиво одговара као што следује:

Комисија ова устројена је актом г. министра војеног, од 20. Августа тек. год. Ф.-М. 3135, и склопљена је као мешовита по смислу постојећих закона на том основу, што је постојање казисних дела, констатовано одма у почетку радње предходеће комисије, која је на злоупотребе наишла, и што се у саучешћу обвиненика, налазе војена и невојена лица.

Акт тај изреком каже, да се иследе не само оне штете, које су злоупотребом причињене у војеном материјалу и снабдевању војске, него и оне штете, које су на којим другим начином проузроковане; на по томе, даље, тај акт гласи „да се иследе стање набавке обмундировних предмета, њихова израда и трошење, као и све остале злоупотребе, на које би комисија у радњи својој наишла.

Даље, овом актом, комисија проглашена је, да она у смислу постојећих закона, има власт истраговатеља и да истрагу врши судски.

Што се тиче обезбеђења штете имањем одговорних лица — акт тај стављао је у дужност комисије, да о овом чини представљена г. министру, што значи, да он задржана за себе иницијативу, да меру обезбеђења преко судова употреби или не употреби.

По акту овом комисија је конституисана, и она у смислу § 19. општег казисн. поступка, као ислеђујућа власт располаже свима законим мерама, које иду на то, да се чија кривица у истини извиди и оновиди; а да дело правде и законности појмљивим удешавањем одговорних лица, не буде изиграно.

С тога, комисија у злоупотребама, које тај акт обухвата, незна ни за шире ни за уже границе свога

рада, изван власти, коју су закони дали истраговатељу и истражним судским властима.

У тих пак границама, комисија је упражњавала и упражњава слободу рада, са оном савесношћу, коју она бржљиво, у сваком свом раду, ставља у изглед, старајући се да остане на висини свога задатка и поклоњеног поверења.

Па као што комисија стоји одговорна за свој рад, тако она има одрешене руке, да свој посао ради по прописима закона, без утицаја административних власти, са којима комисија има такву преписку, која је потребна за ствар истраге у споредним питањима, а која нема утицаја на преименавање њене власти и надлежности.

Но било је преименавање, ако се преименавањем назвати може, што је комисија, по датом настављењу, предложила г. министру под 1. Октобра М. 45., да она тражи обезбеђења у смислу тамо побројаних законских наређења, па је он актом од 2. истог месеца, Ф.-М. 4064., одобрио комисији, да се она сама непосредно лаћа ових тражбина.

Исто тако актом од 6. Октобра Ф.-М. 4125, одређен је за председника г. пуковник Зах, да се и према обвиненом г. подпуковнику Катанџу, који је повучен на кривични испит, испуни што закон наређује, т. ј. да председник буде старији од обвиненог.

Из свега овог г. министар јасно ће знати, да комисија независно свој посао ради по прописаним законима за истраговатеља и судску истражну власт, и да незна ни за какво одступање од првобитног настављења, осим за дозвољено тражено обезбеђење, које је напред споменуто.

Ово је понижан одговор на прву и трећу тачку, питања г. министра; а на другу тачку, која садржи одвојен предмет, и која гласи „на чему је ствар истраге до данашњег дана“, комисија пожурит ће се, да до недеље одговори.

М. 77.

9. Новембра 1873 године,
у Београду.

ПРЕДСЕДНИК КОМИСИЈЕ,
З а х. с. р.
ПОЛКОВНИК.

ЧЛАН И ДЕЛОВОДА,
Ђ. Пантелић.

И. ИЗВЕШТАЈ.

Господину министру војеном.

Услед питања г. министра војеног, од 6. Новембра ове године, Ф.-М. 4584. односно тачке 2. која гласи: „на чему стоји ствар истраге до данашњег дана“, комисија одговара:

а, у војеној радионици, на лицу места, нађени су кожни шаблони, утврђени званичном радњом као потпуни стварни доказ о мери утрошка војених материјала, у оделу и обућу за стојећу војску. Но поред ових шаблона, по којима је материјал стварно кројен на и трошен, нађене су у цифри одређене мере утрошка — размери, које су у појединим материјалима много веће од стварног потрошка. Тако постоји шаблон, по коме иде 3 рифа платна у кошуљу, а толико платна садрже и кошуље, које су војницима раздаване, као и оне, које се налазе не издате у магацину израђених предмета. Подобно томе потрошена је чоја а и кожа на обућу, у којој трошак напомиње се да је у

ђонове трошено на пар обуће 143 драма, а расходовано 220 драма; викаледера на чизме трошено је 320 драма, а расходовано је 1 ока и 60 драма и т. д. Шта више, чак и на концима терала се последња корист на штету државних интереса. Тако по званичном распореду надзиратеља г. поручика Вукосављевића, трошене су 4 пасмице коњаца на шињел, а кривим размером издејствовао је да иде 10 пасмица; на је толико расходовао по књигама. (Ово се наводи ради примерног и очитог доказа.)

По томе дакле у срањенију размера са шаблонима, по вештачком кривичном увиђају, постоји дело криве мере и материјал, који је неистинито показан као утрошен, треба да буде на лицу, а што га нема на лицу, зна се, да су, под покривалом кривих размера, вођени као бајати утрошени, док су наново правителству продавани на корист непосредно одговорних лица, и њихових учесника у њиховом казнимом користољубљу.

б. Увођење кривих размера, по којима су рачунополагатељи, сами за себе меру утрошка предлагали, а та им је одобрена, без да су повећани размери срањивани са дотле постојећим размерима, без да су докази тражени, да се увиди потреба повећања, а што је најгоре, нису тражена јемства вештачког испитивања и кројења по шаблонима, ради изналазка праве цифре утрошена материјала од вештака, са стране, који не смеју бити одговорни и зависни рачунополагатељи, на који је начин дотле постојећи размер uveden као правило за расходовање. С тога и начин увођења криве мере, вено трајање од почетка 1871. године, до овога пролећа над је уваћена, као и то, што је Вукосавље-

вићу на прост његов предлог и други размер у по-
четку 1871. године одобрен, и што је претицана и
осуђивана свака радња, која би послужила, да се
крива мера раније ухвати, — доводи у везу саучешћа и
заступника начелника економног одељења, г. подпуков-
ника Катанића, са рачунополагатељима: г. поручиком
Јованом Вукосављевићем надзиратељем, и г. Алексом
Павловићем магационером.

в. Набављање, прегледање и примање, као и из-
давање војених материјала на прераду, није вршено
начином прописних засебних дужности за наредбодавца
и рачунополагатеља, ни по правилима о томе постоје-
ћим, по којима се вада могло знати, колико је и как-
вог материјала у магацин унешено, а колико је ради
прераде надзиратељем радионице изнешено, него је ра-
ђено да се не зна ни једно ни друго.

У тој цели, извешћа од комисије, која материјал
прегледа, не садрже број и меру, да се зна, колико
је материјала прегледано, и колико га улази у мага-
цин, а наредбе комисарове, такође нису садржавале
број и меру пријављеног материјала, већ, шта више,
гласе условно, да магационар материјал прими ако ко-
мисија даде мишљење, да је добар и рачун ради ис-
плате одостоверити, и тако је без контроле пуштено, да
се ради на богдушу, што није могло да буде без ко-
рист и за оног, који је такову радњу виђао, а по-
зван је дужношћу, да је предупреди.

Па с тога магационер и надзиратељ удесили су
своју радњу, и последњи дизао је од првог — ма-
теријала колико хоће, а после подноси требовање, да се
из економног одељења, посредством комесара, нареди
издатак материјала из магацина, па то је и на-

ређено тако, да се расхоровање доцније чини сврх на-
пред изузетог, и као збиља потрошеног матери-
јала. На овај начин парада је текла по извесним
партијама непрекидно, а с тога, и наређења комеса-
рова, продужавала су израду, да се задужење и оду-
жење чини, кад је рачунополагатељима удесно, да ма-
теријал, по кривој мери претекши, на своју корист могу
обраћати; а по правилу, задужење мора бити дневно,
и ништа се из магацина без предходног налога комеса-
ра не сме пре надзиратељу издати.

Што је пак порађено, да се материјал војени на
ђумруку не мери и не прегледа, него је уверен г. ми-
нистар финансије, да ће се овај материјал у магацину,
у присуству два сведока прегледати, а то нити је на-
ређено нити вршено; што такође иде у прилог тога,
да се незна права количина донешеног материјала, а
опет да изгледа да се зна, што служи за основ подо-
зрења, да су ове злоупотребе из економног одељења,
шефом тога одељења, важношћу и уливом његовог по-
ложаја подржавана.

Свеза овог подржавања огледа се и у томе, што
су биле две прилике, да је магационеру и надзорнику
одобрено, да један другог у дужностима заступају тако,
да једно лице у једно исто време врши обе дужности,
и да се код себе самог задужује и одужује, док се, на
против, зна па и признаје, да та подела у дужностима
њиховим служи за боље јемство државних интереса, и
да се једним рукама не даје и руковање са материја-
лима и трошња тих материјала.

Удесавши овако радњу под заклоном кривих раз-
мера, по којима су рачуне изравнали, толико су се
ослободили, да су оба рачунополагатеља, г. Вукоса-

вљенић и г. Павловић, који су имали одвојена слагалишта, своје одвојене материјале држали у једном слагалишту и под једним кључем, да су тако држали и лиферанти своје донешене материјале, те тако промет је вршен удесно.

Ово је вршено са знањем и пред очима г. Катанића, који је сместишта обилазио.

г. даље користољубива радња г. Катанића, очитује се у начину набавки војених материјала испод руке; у његовој званичној радњи и рефератима, којима се мешао у власт комесара и који је окрећао, тако рећи, свом радњом комесара, надзиратеља и магационера; јер све то, и по крајњем знању, неби се могло вршити и онако дуго продужавати, кад би г. Катанић био чист од сваког саучешћа у овим злоупотребама.

Да је то тако, и да постоји свеза саучешћа у пронађеним злоупотребама између подмуковника Катанића, г. поручика Работића комесара; г. поручика Вукосављевића надзиратеља, и г. Павловића магационера, — о том комисија има у рукама, поред доказа у званичној радњи, и сведочеке доказе.

У оволико пре свршене истраге, комисија може саопштити стање укупно, на ком она ради, без да нашкоди задатку истраге, која је подалеко од свог свршетка.

Међу тим стање истраге стоји тако, да је засад изненађена цифра штете у 1,050.000 гроша чарш., да су ова четири обвинјена лица узимати на кривични испит, да према стицају казних дела, као и нагомиланих доказних факта, истрага тече са предмета на предмет, и даље да је испитан приличан број сведока,

и да обвинјена лица о многим јошт убеђавајућим фактама као и кривичним делима ваља питати.

Према извешеној огромности посла, и ономе, што је напред наведено, може се појизити обим ове истраге, а комисија је толико са истрагом дотерала, да сваки може бити уверен, да се обвинјена лица до сада терете толиким доказима и основима подозрења, да по закону уместно чекају у стању, у ком се налазе, миран следствен и зрео резултат истраге.

Пре свршетка овог, комисија не може давати обширније извешће; а да га наведе, као што треба, по истраги и актима, која има пред собом, ваља јој најмање 10 дана рада из дана у дан, које би време пропало после продужене истраге; а за тај случај морала би комисија донети ограду, колико би њен рад прешао у јавност на штету истраге. Но комисија држи, да је за г. министра ово довољно, за време док му се коначно извешће не поднесе; а за сваки случај комисија ће моћи то, што је у изводу показала, актима потврдити.

Још једно комисија је пропуштала казати, да је потребом обезбеђења државних интереса, датила се обезбеђавајућих мера над имањем г. Велимарковића, под којим су, као војеним министром, ове штете проузроковане, а за које, као наредбодавац, дужан је да одговара из побуда јакних, које су поприљене из његове неправилне радње, повреде закона, па и прописаних дужности подчињених органа.

На првом суду тражено обезбеђење уважено је, а на касационом суду нало је. И сада у овом питању комисији остаје оно, чим је руковођена, а то је: да се као засебни вршиоц закона и орган државе, стара

и заштити државне интересе, ограђујући тиме себе од одговорности за нађене штете.

№. 77.

10. Новембра 1873.
у Београду.

ПРЕДСЕДНИК КОМИСИЈЕ.

З а х с р.
ЛУКОВИЋ.

ЧЛАН И ДЕЛОВОДА.

В. Ј. Пантелић с. р.

Пошто прочита ове извештаје комисијне, г. министар војени рече:

враћајући се на садржину прве тачке у интерпелацији, имам да објасним, да комисија није свршила свој посао. Она, као што видите из њеног извештаја, тај посао још ради и у изгледу је, да ће њена радња још подуже трајати.

На ону тачку, која гласи: „да ли су предузимане какве мере, да се она сума новца, с којом је државна каса општећена, осигура“, имам да изјавим, да су ти кораци, као што видите, предузимати, и ово, што се из извештаја не види, знам да су на имања оних других, који се окривљују због крађе и због злоупотребе, стављене штабулације и прибелешке, те је осигурана каса у толико, у колико они имају с чиме да надокнаде.

На трећу тачку, која гласи: „које су то личности, које су ову злоупотребу учиниле и да ли је испитано и доказано, има ли у овој ствари немарности од стране „старијих“ — имам да изјавим, да личности, које су учествовале у овој радњи, виде се из овога извештаја; тамо су њихва имена назначена. Но у овом извештају, као што сте чули, напомиње се бивши министар војни г.

Белимарковић, који треба, по мишњу комисије, да одговара за материјалне штете и то због тога, што се каже, да је његова радња неправилна. Но ја о томе немам никаква доказа, немам разлога, немам оно, што комисија има; дакле видите да ја немам ништа код себе, па због тога у овој ствари и не могу да дам никакав суд. Међутим имам то да приметим, да ћу ја, кад се ствар буде наследила, кад се буде кривица извидела, кад дође радња преда-ме, и кад будем у стању, да на основу закона радим — радити све, што ми буде у дужности, да никада не мимоиђе оно, што треба по закону да га снађе, и да ћу се старати, да подиуна строгост закона снађе онога, који је за што крив.

На ово Јован Бошковић вели, да би он молио г. министра, да им се даду оба комисијна извештаја.

Министар војени каже, да та акта припадају канцеларији војеног министарства, па се могу узети и преписати, њему вратити копије, а задржати оригинали.

Посланик Бошковић моли министра војеног, да добије оно решење касационог суда, да се види на којим је основима истим судом скинута забрана. То је, вели он, нама као посланицима нужно да видимо, те да можемо дати нашу реч.

Министар војени обећава се, да ће изнаћи то решење.

Посланик Несторовић, у дужем говору, због тога, што се то тиче народне касе и народних интереса, предлага, да се избере комисија од народне скупштине, да то све прегледа.

М. Пироћанац наводи, да треба најпре проучити акта, па после решавати, шта ће се радити.

Великић подпомаже говор Несторовића и вели,

да треба ту ствар сад свршити, јер министра не може нико узети на одговор, него једино скупштина.

Радоњић каже, да неће никуд одавде ићи, док тај рачун не свршимо. Ја несмем, вели, да идем у мој вилајет, док ту ствар не извидимо.

Председник напомиње, да су акта датв, и може их сваки преписати и видети.

Бошковић говори, како сваки посланик може да прегледа и да препише акта, а ми ћемо, вели, после тога да кажемо шта имамо, јер овако не можемо ништа да изречемо.

Никола Радовановић подимаје говор Пироћанца, а Брајковић захтева, да се одма образује за ову ствар нарочити одбор.

Крстић вели, да ово није на дневном реду.

Караџарковић онет мисли, да не треба нарочити одбор, него да се предаду акта једном од постојећих одбора.

Брајковић каже, да сва три одбора имају посла. Не треба они да дангубе, већ нека се образује нов одбор, јер има људи, који нису ни у једном одбору.

Јован Бошковић напомиње, како сваки посланик може иста акта прегледати, па онда предлоге чинити. Комисија, вели, још није свој посао свршила. Она може наћи да министар баш није крив, па хоћемо ли имати основа да га ми окривимо? Сада, дакле, још не можемо ништа чинити.

Каљевић је мишљења, да интерпеланти акта прочитају, па ће се видети, шта ће се после радити.

Са свију се страна чује, да су сви за ишту интерпелацију.

Посланик А. Николајевић каже, да је и он у истом смислу као и Бошковић спремно интерпелацију са

још једним додатком, па онда моли скупштину, да му донети да је прочита, а моли министра војеног, да на исту одговори. Како му скупштина дозволи, он и прочита, како је још лане дознао, да је војена администрација рђава, како је он то онда напоменуо и због тога држана тајна седница; како је био запао у велику неприлику због тога, што је ишао на то, да се зло не продужи; па казује, како је увређен и најзад захтева, да се позове г. Велимарковић на одговор, па да даде рачуна и од оних три милиуна од уштеде.

Министар војени му одговара, да је он већ чуо одговор, а о увреди он ништа не зна.

Николајевић каже, да уштеде треба свагда враћати у државну касу. Велимарковић то није чинио, па зато и треба да одговара.

Министар војени одговара, да у каси нема недостатка, него у материјалима. Што се тиче, вели, изванредног кредита, од три милиона гроша, који је био показан од уштеда од година 1868—69 и 70, о томе ће те имати један мој нарочити предлог, из кога ће се видети, како је ствар текла, па што је употребљен новац, колико је употребљено и колико још није.

Несторовић каже, да је интерпелација Бошковића, интерпелација свију нас, па захтева, да се истрага учини, и у тој истраги да и скупштина приступа има; и предлаже, да скупштина од своје стране одреди неколико чланова, који ће у тој комисији чинити истрагу, те да се народ задовољи.

М. Пироћанац каже, да не зна, како је лане поступано, али мисли, да сва интерпелација треба да се најпре прочита у скупштини, па после да се преда г. министру, јер се овако догодило, да су данас предате

две интерпелације о једном истом предмету, а кад би се поступало како он мисли, ово се неби догађало, и предлаже да се овако ради.

Брајковић подпомаже говор Пироћанца и каже, да има још од прошлих година неколико интерпелација, па влада на њих није ни одговорила.

Кара-Марковић пита, на коју није одговорено, а Брајковић наводи интерпелацију о устројству народних школа.

Председник вели, да је до сада био такав обичај; али ако посланици желе тако, ја ћу сваку интерпелацију дати да се прочита, па онда нека иде г. министру. За ово пак треба пристанак владе или измена у закону о пословном реду у народној скупштини.

Ову сам интерпелацију ја предао онако, како наређује закон.

Бошковић чита о томе закон о пословном реду у скупштини и каже, да је овако у закону, па је тако до сад и рађено; но ако се хоће, да се преиначи, онда за то треба да реши скупштина и пристанак владе.

Пироћанац каже: овде се види, а и г. Бошковић мало пре рече, као што сам ја споменуо, да та ствар није свршена. Да је проучимо, како би после могла скупштина да реши.

Несторовић мисли према овоме, што је изашло у актима, која је г. министар војени саопштио, да има довољно разлога, да скупштина одмах, пошто је сва једног расположења у томе делу, предузме да организујемо један одбор, који ће да прегледа акта, да донесе закључење и да јави скупштини, шта треба по том да се чини. Никако не треба да се ово изгуби из вида и закон о министарској одговорности. Ми знамо,

ако прва скупштина не донесе закључење, друга не може више да ради. Ми знамо и то, да се вели, да судови и власти нису никако надлежни да предузимају истрагу. Дакле ово је скупштини остављено да сама предузме дело, јер ако прође ова скупштина, а у овоме се ништа не учини, онда, по закону, не може друга да ради. Овој комисији која постоји, пориче се свака надлежност, да тражи обуставе — забране; ној се пориче, да се може мешати у те ствари и питати кога. Ја бих мислио, да ми можемо још данас да образујемо одбор. Ми не треба унапред ништа да узимамо овако или онако. Сад је за нас најтеже да будемо безпристрастни. Ми смо сад сви судије. Ми треба да испитамо тачку по тачку, па ћемо видети како је. Дакле, ја бих пристао с овом господом, да одмах данас образујемо одбор, који ће да поднесе извештај одма скупштини, шта се има да ради.

Великић тражи да се одма образује одбор.

Председник скупштине каже, да овде има различних мишљења. Једни хоће да се ова акта препишу, а други, да се образује одбор. Одбори који постоје, они постоје по закону. Да се нов одбор образује треба чути мишљење владино. Сада ако скупштина мисли, да ту ствар упути јединоме од постојећих одбора, може се то одмах учинити; хоће ли нов одбор треба чути мишљење владино.

Министар-президент рече: влада не може ништа казати, док не види формулисање, ради чега да се тај одбор састави. Треба то најпре да се формулише.

Пироћанац вели, да према овоме, што имамо данас, према извештају, што смо чули од г. министра, одбор нека донесе свој закључак; па може и даље

акта тражити, а може бити да ће се и са овима задовољити. У сваком случају има да види: има ли велике одговорности, да скупштина може од министра што да тражи.

Каљевић предлаже, да се та ствар упути законодавном и финансијском одбору.

Председник скупштине вели, да би се тиме олакшала ствар, те да постигне и скупштина шта она жели, и шта председник министар хоће, а да и влада види шта се жели.

Президент министарског савета каже: овде се говори о одбору у општем неопредељеном смислу, и влада се док не може изјаснити о њему, док се не формулише јасно и разветно, чега ради се тај одбор саставља.

Каљевић опет понавља свој предлог, а Брајковић каже, да они треба да раде своје послове, па с тога треба за ову ствар нарочити одбор образовати.

Бошковић мисли, да би се одма ова ствар могла предати законодавном одбору.

Петковић говори, како због свакојакних растурених гласова, треба нарочити одбор образовати, који ствар да извиди, скупштини извештај поднесе, да се у истини зна, на чему је ствар.

Министар-председник вели: пред скупштином је била интерпелација. Дотични је г. министар на њу одговорио. Г. Бошковић желео је да се о тој ствари мало потпуније извести. Дакле ако треба одбор да разматра ова акта и извештај, и да према томе, што нађе за добро, предложи; онда влада неби имала ништа противу тога. На то да се сведе: да расмотри

акта, интерпелацију, извештаје комисије и према томе што нађе за добро, да предложи.

Великић вели, да се не би дангубило бирањем новог одбора, да се та ствар преда одбору законодавном и финансијском.

Брајковић је из наведених његових разлога за нарочити одбор.

Мандић предлаже, да се преда одбору финансијском, па ако му треба, нека позове и одбор законодавни.

Радован Милошевић подпомаже говор Мандића из тога разлога, што нећемо инак друге људе у тај одбор бирати, него оне, који су у овим одборима.

Председник скупштине каже, да се из говора посланика види, да се ова ствар преда финансијском одбору, па ако му треба који члан законодавног одбора, он ће га позвати; па ће позвати и ма кога члана скупштине, ако буде потребно.

За овим предлаже, да ли усваја скупштина, да се ова ствар преда финансијском одбору?

Скупштина је решила:

„Да се преда финансијском одбору.“

За овим президент министарства рече: да је адреса, коју је јуче скупштина предала и прочитала Њазу, изашла штампана у новинама много раније. Још јуче ујутру читала се у новинама. И сам Њаз читао ју је пре него ли шта ју је од нас примио. Ја мислим, вели, да је то једна неправилност, по свој прилици неотична једна погрешка, коју ће те и ви као и влада, за погрешку сматрати. И у приватним односима није пристojно да онај, коме се чиме обрађате, доцније то добије, него остали свет. Вама, за

цело, не би било пријатно, да вам се што такво деси. Да је, на пример, Књажева беседа, којом је скупштина отворена, изашла у новинама пре него сте је ви из уста владаочевих чули, то вам за цело не би пријатно било. Књаз је могао јуче да каже вашој депутацији: немојте губити време, да ми читате адресу, јер ја сам је већ читао. Што то Књаз није учинио, тим је хтео, само да покаже уважење спрема скупштине. Ја мислим да је довољно да вам све ово само напоменем, па да се то у напредак више не понови.

Бошковић каже, да се неби такво што поновило, онда треба желети, да господа дописници не трче у таквим стварима пре скупштине, јер скупштина није за то крива.

А. Лукић каже, да скупштина најмање зна, да је та ствар изишла раније у новинама, него ли што је однешена Књазу.

Председник вели, да адреса није никоме ни давана, ни саопштавана.

Министар-председник рече, да адресу нико није могао да пренише у говору осим стенографа; а стенографи не смеју своје белешке предавати јавности пре 48 сати, као што смо то напред казали.

На сваки начин неправилна је радња и ја сам то напоменуо, да се не би и други пут поновило, а видим, да и скупштина сажаљева тај случај, и да подпуно дели мишљење владе о неправилности истог. То је влади довољно.

Срећковић каже, да стенографи не пишу ни један скупштински акт, који се овде у скупштини чита, него га после пренишу.

Анта Панчић каже, да пишу и секретари дали,

него како је адреса била на астаду, онда је дошао неко од дописника, па је провисао.

И скупштина изјави, да сажаљева, што се десно такав непријатан случај.

Председник скупштине рече, да је сада на реду предлог закона о мерама у Србији, и даде 1/4 сата одмора.

После одмора, кад се настави данашњи састанак, секретар Јовановић прочита члан први законског предлога.

С. Милосављевић каже, како се у овоме првоме члану вели: „који се чува у државној архиви у Паризу, на температури воде, која постаје, кад се лед топи,“ па изгледа, као да овај метар лежи непрестано у води, кад се лед топи. Па после није ни тако као да је ова мера узета, тек онако од ока, одсечено једно дрво, па казато: ово је метар. Кад се говори, у закону треба казати како је произишао тај метар и споменути, да је то једна изнађена мера савиш природна, која се не може никако изгубити. Даље разложивши како је изнађена та мера, и како се никад не може изгубити, предлаже другачију редакцију овога члана. После дужег говора више посланика, а нарочито г. министра финансије, скупштина усвоји да овај први члан гласи овако:

„Основа је систему мера у Србији метар, који је десетмилионити део једне четвртине земног меридијана. Прамера је овог метра, метар од платине на температури кад се лед топи, који се чува у државној архиви у Паризу.“

За овим Ст. Милосављевић рече, да у ономе ставу, где се говори о основном јединицама, па се

каже да је основна јединица за тежине грам, а то је тежина кубног сантиметра воде у безваздушном простору, а на температури, кад је вода најгушћа и дакле најтежа. У предлогу је речено 4 града стот. терм.; а то није истана, него је више неколико десетина сантиметра, па би боље било казати, да је вода најгушћа и сљедователно најтежа.

Лукић каже, да треба да се стави у закон или онако како је, или инако.

Министар финансије обећава, да ће изнаћи тачан број и додати.

Председник скупштине говори, како ће г. министар то изнаћи и ставити у закон.

И скупштина усвоји читав први члан закона о мерама.

Секретар Јовановић чита члан 2.

Ст. Милосављевић каже да се усвоји метар, али ово друго — декаметар, ектометар и километар, и т. д., то је врло тешко научити; само би могло остати километар, а остале речи, да се кажу српски: десет метара, сто метара, и т. д.

У овоме га подпомаже и Сима Неосторовић, али скупштина усвоји да остане онако, као што је у предлогу.

Ст. Милосављевић даље наводи, како би требало превести на српски језик и реч а р, но скупштина усвоји онако, како је у предлогу.

С. Милосављевић наводи даље, да се на место речи „метар“ употреби реч „ока“; па онда не треба, вели, ни декаметар, него 10 ока. То би било много лакше за свакога. Па не би требала ни реч „десилитар“ већ десета част литра, или оке, или још боље половина и четвртина оке.

После дужег дебатирања скупштина усваја онако, како је у предлогу.

И напоследку председник предлаже: усваја ли скупштина неог други члан?

И скупштина усваја члан 2. по предлогу.

Секретар Јовановић чита члан 3.; на што узме реч г. министар финансије и рече:

ово је овде казано само зато, да се зна како садашње мере стоје према новим мерама. Ми ћемо израдити једну таблицу, да сваки зна, како треба да рачуна, како стоји стара мера према новој, те да се зна како ћемо после ту таблицу да парадише.

Посланик је Арса Лукић за то, да се овај трећи члан са свим изостави, јер вели, у закону не треба ништа да стоји, за шта се не може казати да је истина. Ми смо казали, вели, да се не може казати ништа се зна, шта је то ока, а сад овим хоћемо да потврдимо, да се зна. Каже се да је стара ока имала толико и толико грамова. То не стоји. Узимао сам, вели, по шест цариградских ока и мерно их на терације, па ни једна није била са другом једнака. Овде се каже, да један бечки аков има толико и толико, а нигде не можете наћи два једнака акова. Овај превод, дакле, старих мера у нове, не стоји као истинит и после се може долазити у јавне сукобе, а људи ће се позивати на закон. Тако исто и за један дан орања. Дан орања не зна се шта је, и ако се овде каже, да има толико и толико метара. Ми ћемо сви признати, да и ми не знамо, шта је то дан орања. Шта је ланац и то није опредељено. Сад је овде дан орања кривен са једном сумом од 5.000 и нешто више метара. Мислим да то није уместо.

Останите, вели, ви то, па све ствари нека се после у таблицама параде, а не сад да их у закон мењено.

М. Ковановић подпомаже говор Лукића, да овај 3-ћи члан не треба стављати у закон, јер је, вели, ово просто објасњење старих мера према новима. Ово ће да збуњује свет, па и не треба да дође у закон.

Влазнавац пита: ако дође ствар пред суд, како ћемо онда?

Ст. Милосављевић вели, да члан трећи треба да остане, осим дана орања, што не може остати, јер ми заиста немамо нигде написано, колико је један дан орања; па не треба ни овде да стоји.

Милован Спасић вели, да треба да остане дан орања зато, што у закону стоји, кад се коме човеку продаје имање, мора му се оставити два дана орања. Ако поверилац каже: дан је орања 800 хвати; а дужник опет рекне: није, него 1.600 квадратни хвати, и ствар дође до суда, по чему ће се пресудити? По чему ће се управљати суд? Ако би ствар дошла министру финансије, и он узме 1.600 квадратни хвати, како ће то бити, а тога ће непрестано бивати. Међу тим кад би ово остало, док ступи закон у живот, било би друго, а док не ступи, треба да се зна, шта је ово или оно: да се зна шта је и како је, па да се зна и како ће се радити. Без овога става неће се знати. Свакојачко треба дан орања да остане у закону, у чему га Влазнавац и Срећковић подпомажу.

Кретић каже да треба да дође на другом месту.

Министар финансије вели, да је он пристао, да уђе у закон и дан орања само зато, да неби цела ствар пропала.

Мар. Кукић вели, да кад је већина у одбору усвојила то, онда не треба трошити времена, него да примамо тако како је у предлогу.

Н. Кретић наводи, како он мисли, да је ово ушло у закон само зато, да се каже, да се зна шта је то дан орања; ако је тако, онда му није место овде, него треба нов закон. Јер сви ови уговори и све тапције, које су до сада прављене, неби могле обстати по овоме закону; а ако је за у будуће, онда је нуждан нов закон, да се зна због продаја. За овим наводи примере из судске праксе, како се различно узима дан орања. Стару меру не можемо преводити у нову, кад старе немамо. Зато треба о том издати засебан закон.

Влазнавац вели, да не можемо други закон издавати, јер се овде говори о свима мерама и о површини и о дужини. У Србији сваки зна за дан орања, али не знамо колики је дан орања, па треба сада да одредимо.

Кара-Марковић вели, да је то збрка, јер се сада не мери орање, па дане, већ па хватове.

Рад. Миловановић, доказујући како треба да се зна, колико је то дан орања, вели, да сада одредимо једном округлом цифром, на пр. 5000.

Н. Мандић доказује, да се куповала земља на фатове, али ипак треба да се одреди и да се зна, колико је то дан орања.

Прајзовић наводи, како је неизвесно ни шта је дан орања, ни шта је ова и т. д., па је мишљења, да се ово све изостави.

Голубовић каже, како се није знало шта је то дан орања, то су власти наредиле, да се мери хватом, и место ограничи. Сад ми излазимо и хоћемо да

дамо неку нову меру, и кад она изађе преста ће мерење на хват, и на основу ове нове мере издаваће се таније. Због тога ово не треба узимати у закон, јер ако продајем земљу, ја ћу је и измерити. А што каже г. Спасић, да власти продају земље, на не знају шта је дан орања, те има спорова — то не може бити; јер оно је дан орања, што кажу комшије. Ми овим законом идемо да побијемо све дојаконше мере, а међу тим овим хоћемо да оживимо дан орања. Можемо само да заменимо закон, па да кажемо у место дан орања, толико квадратних метара, па ћемо избећи ово.

Ранко Јовановић вели да баш у нашем народу живи дан орања, што се овде предлаже. По већој части у нас рачуна се на дан орања, а мери се само због танија. Због тога треба да се уврети у закон и да се зна, шта је то дан орања. Ми смо се састали, па да буде онолико, колико рекнемо. И предлаже, да се 1500 хв. рачуна дан орања, и наводи примере, како се негде узима више, а негде мање.

Миле Дамњановић признаје да то живи у нашем народу, али то овде не треба да се ставља, него у поступку судском, где се каже, да се не може једном земљеделцу продати два дана орања земље, да се тамо и каже, колики је дан орања, а овде чисто да се оставе нове мере.

Великић је за то, да се изоставе све старе мере.

Вућ. Поповић је за то, да се овде не именује стотину мера, па ни овај дан орања. Вели, да су код њих људи давали и таније на дане орања. Кад продаје ливаду, рачуна на косе, а кад продаје виноград рачуна овет на мотике. Па из овога изводи, да се

није знао чист рачун, те треба, вели, да се ово изостави.

Ћирковић је за то, да остане, али да се каже колико је метара дан орања.

Остојић Нико вели, да кад се земља продаје на хватове, онда да се ово изостави.

Стојан је Бркић за то, да се зна, шта је то дан орања, и предлаже округлу цифру од 5.000 метара.

Министар финансије вели, да се то узима онако од воље, а нема се никаква основа. Кад би могли знати, шта вишина сматра као дан орања, онда би то могли узети, али овако не можемо. Ми оно сад можемо претурити из старих мера у нове, што знамо, да је сигурно, али један дан орања нико не зна шта је. Овде да кажемо, оволико држимо, али ће други другојачије држати, како ћемо сад то да преведемо? Има округа, гд је један дан орања мален, а има где је већи. У сваком случају, рачуна се све другојачије тај дан орања. Па би се онда људи оштетили. Нанаслетку, ако би вишина решила, да се нешто узме за дан орања, разуме се, да се то може усвојити, али није право.

Ник. Радовановић вели, да неки говоре, да нам не треба знати, колико је то дан орања, зато, што се сад мери на хватове. И је неби био за то, да ово уђе у закон, кад би ми знали, колико је то два плуга; али кад се незна, онда треба да се зна, јер се у закону говори о два плуга. За полицајне власти, при продајама, то би врло нужно било, да буде одређено, те да се зна.

Ранко Цветковић вели, да није за то, да се избрише дан орања, него баш да се определи, колико

је то, те да се зна, а за разлог наводи неприлике, какве се дешавају при продајама.

Н. Кретић вели, да овде није говор о томе, да ли треба одредити, шта је то дан орања. Ако треба, направите предлог закона. Овде је питање о томе, требали да се каже колико ће се по старој мери узети у дан орања, а ми кажемо сви да не знамо, колико је до сад био тај дан орања, зато не можемо овде да говоримо о дану орања, а на другом месту ако хоћемо, можемо. Дакле овде му нема места да се ставља.

Ар. Лукић предлаже, да се одложи за сутра, да се споразумемо.

Милован Спасић каже, да сви народи на свету имају једну меру за означање једнога простора земље, као на пр. Французи имају „хектар.“ Немци њихово „јох,“ а ми имамо „дан орања.“ Кад кога пита ко, колико имаш земље, он му незна другчије да каже, него толико и толико дана орања. То се онда зна шта је. Та мера живи у народу. Треба да одредимо, колико садржи тај дан орања. Спасић држи, да је то реч народна, па и треба да живи и и остане у народу.

Председник скупштине вели, да се из целог разговора види, да вишина жели, да се определи, шта значи дан орање земље, што се не може продати за дуг једноме земљораднику. Кад је тако, мислим, да треба то у начелу усвојити, па да се каже, тамо, у оном закону: два дана орања земље значи по пет хиљада квадр. метара, а то је десет хиљада метара; а овде да то изостане. Да одредимо дакле, шта се сељаку не може продати.

Ја ћу дакле да ставим питање.

Министар финансије вели, да буде шест хиљада квадратни метара.

Кара-Марковић опет предлаже пет хиљада.

Председник скупштине вели, да би било најбоље, да се то преда законодавном одбору, па да он каже, колико да буде један дан орања.

И тако скупштина реши: да се упути ово питање законодавном одбору, да се одреди, колико је то дан орања, и да свој извештај сутра поднесе скупштини.

ПРЕДСЕДНИК СКУПШТИНЕ,

Ж. Карабибировић.

СЕКРЕТАР,

П. С. Срећковић.

Опунномоћени подписници:

Никола Симић, Стојан М. Бркић, Михаил Смиљанић, Глигорије П. Брајковић, Ненад Михаиловић, А. Лукић.

САСТАНАК VII.

27. Новембра 1873 године.

ПРЕДСЕДАВАО

Ж. Карабибировић.

Присутствовали: г. председник министарског Савета, министар иностраних дела, и г.г. министри: грађевина, финансије, војни, и унутрашњих дела.

Било је 113 посланика.

Састанак је отворен у 9 сати пре подне.

Секретар Милан Милићевић прочита протокол 5. састанка, који се усвоји.

Председник каза, те секретар Симе Живковић прочита указ Његове Светлости, којим се овлашћује

г. заступник министра просвете и црквених дела, министар финансије, да поднесе скупштини пројект о изменама и допунама у закону о великој школи од 24. Септембра 1863 год.

Скупштина одлучи, да се овај пројекат преда законодавном одбору, да га он испита.

Г. министар грађевина рече, да је посланик Мијанло Јеремић уредио на њега две интерпелације. Прва се тиче трасирања пута од Доњег Милановца Зајечару, а друга Ћурије на Поречкој реци.

Г. министар каза, да на интерпелацију о Ћурији не може сад да одговори, јер му требају акта за то.

Што се трасирања пута тиче, вели да је ово учињено; јер је обележена линија, куда ће пут да иде.

Пут није начињен, што тамо има да се направи 1600 хвати художественог пута, а исприњени су кредити, који су на те ствари одређени. Пут је овај важан и кад се прави, треба га направити како ваља, и да има има довољну ширину. Г. министар рече, да ће се старати, да се ова потреба подмири у колико му наше финансијско стање дозволи; јер ће тај пут да кошта око 400 хиљада гр. чарш., што није мало.

Мијанло Јеремић захте, да се прочита његова интерпелација, што се и учини. Она гласи:

Интерпелација на г. министра грађевина.

Са тога, што сам још лане поднео, интерпелацију на г. министара грађевина односно трасирања пута од доњег Милановца за Зајечар, на одговора не добио;

са тога, што је овај пут од знатне вредности, а још пре четири и више година следовало је ре-

шење г. министра, да се исти трасира, па до данас остао не трасиран, и не обрађен;

и са тога, што исти овако нетрасиран стоји, као узрок да се на њ сипа зној народа среза поречко-речног ради посевединих исправака —

питах г. министра грађевина, зашто се ово преко нетребно трасирање не одлучи и пут у ред уредних путова не доведе.

Држим да ћу бар, сада добити одговор на питање, кад га прошле године не бејаш срећан чути.

Мијанло Јеремић

посланик среза поречко-речног.

После тога Јеремић каза, да је пут са трасом доведен до Црнајке; а одатле до Д. Милановца има 6 сахата, па људи, због излива Поречке — реке иду преко ливада.

Кад би се пут трасирао, народ би га по наредби добрих старешина направио, и не би се штетио као сад, што пут иде час преко једне, час преко друге ливаде. Пут би овај био онакав, какав је сад од Зајечара до крајинског округа.

Здравко Јовановић казује, да би калетан направио тај пут, кад би знао, куда ће да иде, и да многи трговци и сељаци пропадају тим путем.

Г. министар грађевина објашњава, да је извештеј од својих чиновника, да је означена линија путу и да га сад само треба направити.

Г. Брајковић примећува, да је гаса означена сигурно по каквом плану, али да о њој нема никаква знања у пољу. Трасирано је до Црнајке а одатле би добро било, да се пут на коју другу страну одведе.

Г. министар грађевина понавља свој говор, да је

траса учињена и да ће пут њом ићи. Изјављује, да ће се особито старати о путовина, јер сматра, да су добри путеви једно од најживотијих питања за наш народ.

М. Трифунац доказује, да се власти труде, о овом путу, по не могу да савладају воду, која баца пут час на једну, час на другу страну. Казује какав је пут од Зајечара до Рготине, да пут треба подизати, јер се иначе не може да одржи, и примећува, да пут не може бити онолико широк колико би требало.

Г. министар грађевина обавештава, да се све тежиоће могу савладати, кад има срестава, и да, кад градимо пут, треба да га награђимо тако, да свима нашим потребама одговори.

М. Јеремић задовољава се објашњењем г. министра грађевина; понавља, да је овај пут потребан народу онога краја, и да се до сад слаба пажња обрађала на њега, па с тога тражи, да се што пре направи.

Г. министар грађевина обећава, да ће најозбиљнију пажњу да обрати на путове, јер је казао, како их сматра. Што се тиче другог, ко није радио, не надлежан је да одговара.

Председник објављује да је ова ствар свршена, пошто се интерпелант задовољио објашњењем г. министра грађевина.

Ђорђе Пантелић прочита извешће законодавног одбора, о чл. 3. које гласи овако:

Народној скупштини.

На јучерањем састанку свом, народна скупштина, приликом претресања предлога закона о мерама, из-

волела је препоручити законодавном одбору, да размисли и скупштину извести о томе: какву би допуну ваљало учинити у тач. 4. §-а 471. грађан. пост. судског односно тога, да се означи, колико чини метара један дан орања, почем је у истом §-у казано, да се тежаку не може за дуг продати два дана орања, а закона нема, да се зна, колико је то дан орања.

Кад се тога ради, законодавни одбор састао јуче по подне, председник истог одбора г. Милан Ковачевић, саопштио му је, како је од г. Јована Протића рачуновође у министарству унутрашњих дела сазнао, да постоји о тој ствари једно највише решење, које је још у 1839 год. издато.

Ово решење одбор је одмах за тим дао добавити и из истог увидео, да је дошета у реченој години прописано од стране тадашње законодавне власти, да у један дан орања треба рачунати 1600 □хвати бечких.

Према томе дакле, што о овој ствари постоји већ једно законодавно наређење, које никаквим доцнијим законом није оборено, и што је одбору, као и народној скупштини познато, да је и у поднесеном предлогу о мерама узето да један дан орања има 1600 □хвати, и то после у метре преведено, — одбор налази да ово сада може у истом предлогу остати, и по томе, да није потребно за сада стављати поменути допуну у тач. 4. §. 471. грађан. пост. судског, него да се то може учинити онда, кад се исти поступак буде у опште претресао.

Извештавајући о овоме народну скупштину законодавни одбор има част поднети јој на увиђење под % препис од напоменутог највишег решења, почем се исто решење не налази у зборницима, а добављени оригинали.

Протокол народ. скупшт.

нал има се вратити канцеларији среза грузанског, од које је и узет.

27. Новембра 1873. год. у Крагујевцу.

ПРЕДСЕД. ЗАКОН. ОДБОРА,

М. Ковановић,

ОДБОРНИЦИ:

Др. Кретић,

Д. Ђ. Радовић,

Ђ. Р. Пантелић,

Касијан А. Стојишић,

М. П. Блазнавац,

Никола Радовановић,

Миле Дамјановић.

(Пренис височајшег решења).

Благородному господину начелнику среза грузанског, ц. в. Ристи Туцаковићу.

На учинено високославним попечителством просвешченија представленије професора математике при лицеуму српском, Атанасија Николића, Високославни је Совет Књажевства Српског решио, и Намесничесто књажевог достојанства височајше одобрити благоволело, да се како због лакшег појатија учеће се младежи српске, тако и због точности у премеравању земаља, једно јутро земље у Књажевству Српском, као и у Аустрији постојано из 1600 четвороугални фатова, рачунајући у томе фат бечки — состоји.

Коју височајшу одредбу по високом налогу Високославног попечителства внутрени дела од 25. тек. месеца №. 3081, саопштавајући вам начелничество у исто време препоручује вам, да се у напредак по истој управљати постарате.

№. 953.

31. Августа 1839. у Крагујевцу.

НАЧЕЛНИК ОБР. КРАГУЈЕВАЦА,

ПОДВОДКОЗНИК

Мил. Ђурђевић.

ПИСАР

Сима Весовић.

Председник каза, да се сад може говорити о члану 3.

Б. Великић захтева, да се број ока у акову каже у округлини а не како је у пројекту 43⁷; ако пак ока падају, онда не треба да су ни у закону.

М. Трифунац тражи, да му се објасни, како излази да меров има 78 ока, кад веле да ока има 320 драма.

Војин Радосављевић не жели, да се неумесним говором дангуби, кад је одређени одбор ову ствар испитао и о кој се са владом сагласно.

М. Ђирковић захтева, да се упросто каже, колико метара у ширини сачињава дан орава.

Председник напомиње, да по закону, који је прочитан, дан орава има 1600 фати.

М. Ђирковић вели се квадратни фати?

Председник објашњава, да се по закону зна, да дан орава има 1600 $\square$ хвати, зна се, шта је метар, па ће се према томе правити рачун.

Глигорије Брајковић изјављује, да није знао колико фати има један дан орава — а кад се зна, тражи да се цео овај члан изостави. Но да би судови при суђењу знали, како се старе мере преводе у нове, захтева, да министар финансије изradi таблицу о томе.

Арсла Лукић слаже се у свему са Брајковићем.

Г. министар финансије објашњава, да је нужно, да се у закону стави једна основа, по којој би изradiо таблицу.

Арсла Лукић понавља, да ће из овога да произиђе велика збрка. Што се тиче таблица, каже, да се те ствари уче у школама и да су одређене — па према томе нека министар и направи таблицу.

М. Вукомановић противан је Лукићу да поједини људи дају таблицу, него да се то утврди законом — па је за то за предлог.

Радован Милошевић тражи, да, кад се усвајају нове мере, одредимо колико метара има један дан орања; па да се то зна, као што се знало по закону од 1839. који је прочитан.

Председник мисли, да је ово нов предлог, и да о њему треба особено говорити.

Рад. Милошевић и Коста Великић доказују, да ово није нов предлог, и да треба у закону казати, колико метара има један дан орања.

Панта Срећковић вели, да се у закону баш каже колико има метара у једноме дану орања.

Анта Пантић доказује, да је у пројекту казано, да дан орања има 5.754 метра и да се по томе по цифри зна, колики је дан орања.

Глигор Брајковић мисли, да је говор Милошевића нов предлог. Примећује, да по закону од 1839. дан орања има 1600 □ фати — што кад се преведе у метре, износи 5.754 метра и нешто више, па да онда није могуће као што неки желе, да се дан орања исказе у округлом броју метара, јер би то произвело грдне тешкоће при решавању грађанских спорова. Према томе мњења је, да се овај члан избрише.

Алекса Петковић налази, да овде треба да говоримо, да ли да буде већи или мањи дан орања.

Председник ставља ствар на гласање: ко је за предлог, а ко да се трећи члан избрише?

Скупштина реши: да се чл. 3 по предлогу усвоји.

Кад се прочита чл. 4. Арса Лукић потражи, да

му г. министар објасни изразе „у јавном саобраћају“ и „у приватним актима.“

Г. министар финансије објашњава, да је приватан акт кад неко направи с нама уговор о буди чему. Ако мислимо, да тај уговор може доћи суду, онда треба да се рачуна на килограме. Кад је пак уговор устмен, а не иде суду, онда можемо уговарати како хоћемо. Не можемо дакле, кад овај закон ступи у живот, правити уговоре на оке, рифове и друге старе мере, јер суд о тим мерама неће да суди.

Арса Лукић мисли, да ипак ову тачку четвртог члана треба изоставити, јер све, што се ради, то су јавна акта.

Г. министар финансије објашњава, да према овоме пропису неће бити дозвољено, да се по дућанима и продавницама служе другом мером. У приватним односима, и ако мислимо, да нећемо доћи до спора, можемо уде-сити наш рад на оке, на буре, пак и тако даље.

Никола Кретић налази, да је последњи став у члану четвртом нејасан, и да се из њега не може да изведе оно, што г. министар хоће. Мњења је, да се изостави реч „актима“ и да се каже „пословима.“ По томе да тај члан буде овако: „а у приватним пословима само ће се те мере употребљивати, ако ће ови послови да имају важности пред властима.“ Ако би ко донео код власти уговор, који гласи на фатове, онда власт неби примила уговора, него би упутила људе да те мере преобрате у нове. На тај само начин, вели г. Кретић, могло би ово наређење у закону остати.

Ранко Јовановић мисли, да овоме члану не треба ништа додавати, већ да се из њега изоставе ове речи: „ако ће ови послови пред влашћу важности имати?“

Глигор Брајковић не пристаје на изостављење и мишља је, да се некаже како ће стајати са усменим и писменим уговорима.

Г. министар финансије пристаје да се каже и „у приватним погодбама, и у уговорима, сако ће се те мере употребљивати, ако се хоће, да ова акта пред властима важности имају.“

Арса Лукић противан је да у закону стоје услови, и хоће да закон буде кратак и јасан.

Касијан Стојшић захтева, да буде ова редакција последње тачке овога члана: „а и у приватним саобраћајима, те ће се мере употребљивати, ако се хоће, да имају важности пред влашћу.“

Коста Великић слаже се са Касијаном.

Алекса Петковић оставља да се ова ствар стилизира како се нађе за најбоље, али захтева, да у приватним саобраћајима остане кантарић, па нека се и с њиме служе људи као и до сад.

Ник. Кретић вели, да се треба старати, да се стане на пут могућим кривицама — а закона је посао да се људи по њему управљају. Каже, да сваку поједину реч овога става разуме, али не зна, шта се хоће да каже целим ставом. Један ће му дати једно, а други друго значење. Мисли, да кад се уговор закључи на аков и на оке, онда неће нико казати, да тај уговор не вреди. Мора се дакле казати шта ове речи значе.

Димитрије Радовић налази, да овај став треба оставити, па да се овде каже ово: „и у приватним односима морају се ове мере употребити.“ Кад овај закон ступи у живот, онда наше власти не смеју да знају ни за какву другу меру осем за метарску. По томе, приватни уговори по другим мерама неби вредили.

Никола Кретић вели, да ако ове речи то значе, онда треба у закону казати, да уговор по старим мерама неће имати никакве важности.

Јеврем Војиновић мисли, да ће бити људи, који неће знати закон о новим мерама, па да за то треба оставити људима, да се погађају и по једним и по другим мерама, а суд нека те мере израчунава, кад до њега дође.

Милоје Блазнавац налази, да кад би се овако оставило, као што Војиновић каже, онда би нам овај закон био излишан.

Јеврем Војиновић понавља, да суд израчунава мере кад се спор деси.

Панта Срећковић мисли, да се не може ово десити што Војиновић вели: јер кад продам на фат, суд ће казати, да израчунам на метре. — а ако кажемо, да рачунамо на метар, упутиће нас општинском суду, да га измери. Он вели да, ако хоћемо овај закон, морамо га прихити онако, као што је.

Радован Милошевић вели, да овим законом хоћемо да унишимо старе мере, јер се не зна шта је фат а шта је ока. Ако ћемо дозволити, да се старе мере опет употребљују, шта ће бити кад буде парница, где ћемо да нађемо старе мере? С тога је за предлог.

Председник ставља ствар на гласање, и скупштина одлучује, да остане у закону наређење, да од овог дана, кад закон ступи у живот, престану старе мере.

После овога председник предложи саветовање о новој редакцији ове тачке.

Глигорије Брајковић жели, да се каже: да од дана, кад овај закон ступи у живот, неће се дозволити старе мере.

Г. министар финансије предложи, а скупштина одлучи, да редакцију овога члана састави законодавни одбор.

Кад се прочита члан 5. примети Др. Ст. Милосављевић, да у апотекама мера бити тегова до милиграма, а не до пола сантиграма, па захте, да се ово исправи.

К. Великић мисли, да ће ове мере бити врло скупе, кад се морају правити од платине и сребра, па тражи да оне буду од чега јефтинијег.

Г. министар финансије објашњава, да мере од платине и сребра, морају имати само апотекари и они, који продају fine ствари, отрове и т. п.

Арса Лукић примети, да се реч „вата“ изостави, јер је код нас непозната.

Г. министар финансије објашњава, да се зове вата свака справа, на којој се мери, али пристаде, да се та реч изостави, кад је речима исказано све, шта се под њом разуме.

Јован Бошковић потражи, да се јасно исказе, морају ли имати тегове и други, осем апотекара, јер је то у закону доста нејасно.

О овоме се поведе подужи говор у коме су учествовали: К. Великић, Арса Лукић, Н. Кретић и Панта Срећковић. После свршеног говора г. министар финансије предложи ову редакцију: „тегови од 500. грама па наниже до пола грама, могу бити од жутог бакра, а испод пола грама од сребра или платине“.

Скупштина усвоји ову редакцију друге тачке чл. 5.

На примербу др. Стевана Милосављевића, да апотекари морају имати мере и од милиграма. Милован Спасић рече, да је наређење нашег закона узето из за-

кона, који важи у Белгији, па кад се тамо не тражи, да има милиграма, онда да није нужно ни код нас.

Др. Милосављевић рече, да тог мора бити, а председник скупштине прихвати и каже, да је др. Милосављевић најнадлежнији у овој ствари, па стави ствар на гласање и скупштина усвоји, да се прими исправна др. Милосављевића, те да апотекари имају и од милиграма.

Кад се прочита чл. 6. др. Стеван Милосављевић рече, да је боље казати „мериће се“ а не „продавати“; даље, да се дрва нигде не продају на квадратне метре, него на кубне. Објасни, како се мери и додаде, да ово овде мора бити погрешно казано.

М. Ковановић примећува, да су грдне шупљине у дрвима, кад се продају на квадратне хватове, и да ће их јошг више бити, кад се продају на кубне.

Др. Стеван Милосављевић објашњава, да се на куб мере дрва ма била дугачка три стоне, па хоће, да се законом одреди дужина дрва, јер се то слаже са правом мером.

К. Великић захтева, да се за жита и варива каже: „продавање се“ а не мериће се; јер је то боље.

Јован Бошковић предлаже, да се не прелази с једног питања на друго, па да се прави збрка, и с тога захтева, да се питања, која се поведу, редом решавају, а понајпре да се расправе питања о речима: продавати и мерити, па после о другима.

Г. министар финансије пристаје, да се реч продавати замени са речи „мерити“.

Г. председник министарства министар иностраних дела каже, да је реч „мерити“ боља и да има шири појам од речи „продавати“. Објашњава, да се ствари

мере и при попису и инвентирању, а не само при продаји и куповини.

П. Срећковић признаје, да има смисла, да се тако каже, али су реч „куповати“ употребили за то, што су свагда подразумевали продају. Н. Радовановић противан је, да се избрише реч „продавати“; јер се није на то, да се каже, како ће се продавати зејтин и олај; јер се те ствари по закону предају само по тежини — а кад би се ставила реч „мерити“ могло би се мислити, да се ове ствари мере и по запремини.

Љубомир Каљевић је за реч „мерити“, јер има шири појам, па објашњава, да ће се ствари при обезбеђењу за дуг мерити, да се види са колико је ко осигуран, а неће се тад продавати.

Јов. Новаковић објашњава, да се при овом саставу имало на уму, да је зејтин по запремини лакши него кад се мери по тежини, и с тога је за редакцију.

М. Проквић је за реч мерити, што ми узимљемо ствари у зајам на меру, па се тад не предаје.

П. Срећковић каже, да су они у одбору имали на уму јавни саобраћај и за то је, да остане реч „продавати.“

После савршеног говора, скупштина реши, да се у чл. 6. реч „продавати“ замени са речи „мерити.“

Чл. 7. скупштина усвоји по предлогу владином.

Код чл. 8. примети Арса Лукић, да се њиме наређује, да кључ од прамере држи министар финансије и председник Државног Савета. Може бити да Државни Савет неће дуго остати, а овај је закон за навек, па је за то, да се ово другаче нареди.

Г. министар финансије вели, да се може укинути и министарство финансије као и Државни Савет, но ако се укине Савет, да ће се наредити, ко ће га заменити.

Арса Лукић захтева, да се ово уреди код нас како је код других држава.

Скупштина не усвоји предлог Лукића.

Др. Ст. Милосављевић мисли, да није добро казати у предлогу, да ће влада неки наш метар сравнити са оним у Паризу, па да се определи диференција — разлика —. Влада ће, вели, Милосављевић удецити наш метар према оном у Паризу, па с тога треба овако казати „тако удешена дужина“ а не „тако нађена дужина“ јер ми не изналазимо никакву дужину, кад је она нађена.

Г. министар финансије објашњава, да нигде нема две ствари савршено једнаке и да увек међу њима има какве разлике. Наш метар може бити у једну длаку већи или мањи од париског, али то су тако мале разлике, да се не могу ни замислити. Што је у закону казано, да ће се прамере првог реда начинити од материјала, који влада нађе за најбољи, може се изменити, ако се ко боји, да ће нас те прамере много стати, па да се каже, „од материјала, који је најудеснији а најјевтинији.“

Скупштина реши, да се чл. 8. прики са овом исправком.

Кад се прочита чл. 9., Н. Крстић потражи, да се изречно каже, у ком ће се надлежatelству чувати прамере другог реда.

Г. министар финансије пристаде, да се изостави реч „надлежatelству“, о којој ће у чл. 24. бити реч и да место ње дођу „у министарству финансије.“

Арса Лукић противан је да се и прамере другог реда чувају у министарству финансије и хоће, да оне

буду код Управе вар. Београда и свију окружни начелства, а прамере трећег реда код општина.

Г. министар финансије објашњава, да прамере првог реда, што ће се чувати у министарству финансије, под два кључа, неће се сваки час потрзати ради сравњења, но да ће сравнивање да буде са прамерама другог реда, које ће чувати главни контролор у министарству финансије, па да с тога треба да буде онако како је рекао.

Скупштина усваја исправку чл. 9. по приметби г. министра финансије.

Председник даде одмор четврт часа и позва одбор за прегледање пуномоћја, да прегеди пуномоћје посланика среза бугар-моравског Ивана Стојковића.

Члан 10. и 11. усвоји скупштина по предлогу владином.

По прочитању чл. 12. упита др. Ст. Милосављевић зашто је стављено да се судови у опште не жигосу?

Г. министар финансије објашњава, да је лако ударити жиг на олово, али на стакло није. После главно је, да мера буде права, па је за то речено, да се означи првом докле је права мера. Ко хоће да се увери о правој мери, може је сравнити са жигосаном мером која ће бити изложена.

Др. Стеван Милосављевић вели, да је извесно, да никоји купац неће сравњавати меру, па зашто се онда неби све мере код власти жигосале, да не буде преваре?

Г. министар финансије објашњава, да је главно тачна мера. Ми немамо фабрику за стакла, па не можемо да ударимо печат на стакла. Ради тога кажемо у закону да меру учини сам продавац пића. Власт ће

доћи да контролише, па ако ухвати кога у превари, казни ће га. Осим тога, олакшица је и за контролу, да има оваке мере. Сваки, ко посумња, има право да се увери, је ли мера добра.

Миле Дамјановић каже, да је о томе било доста говора и у одбору. Жиг се не може ударити од стране власти, а црте и да удари власт, не вреде, јер их и саме механиције могу на друга стаклета ударити.

Ко неће да се уверава о правој мери, — немора; али ко хоће, тај се може уверити.

Петар Поповић захтева, да се воском жигосу механијски судови, јер механиције криво мере.

Јован Бошковић тражи, да се изостави реч „прегледање“ пошто би се могло узети, да власт нема право прегледати судове.

М. Блазнавац мисли, да ће наши већи трговци наручивати по фабрикама стакла према овим новим мерама, и да ће се црте још у фабрици превући. Ко сумња о правој мери, може се уверити, а и саме механиције бојаће се казни, па ће право мерити.

Ранко Јовановић је за предлог; јер и ако власт превлачи црте ради праве мере, опет може бити преваре.

Скупштина, по владином пријавку усвоји, да се реч „прегледање“ изостави.

Код члана 13. примети Арса Лукић, да се изоставе речи „значи појединих фабриканата и продаваца морају се јасно разликовати“, јер би сваки фабрикант кантара морао метнути знак на сваком другом кантару и т. п.

Г. министар финансије објашњава, да, кад би два мајстора имали једнаке знаке, неби се знало ко је

крив, кад се лажна мера направи. По каза на мерама из Белгије, да имају знак мајстора и контролора, па да хоћемо, да тако буде и код нас.

Арса Лукић пита, а шта ће оне речи „у подручју сваке контролне власти“? Доста је, да се каже: „знаци појединих фабриканата морају се између себе разликовати.“

М. Блазнавац одговара Лукићу, да се иначе неби знало, да ли је каква ствар прављена овде, или у југодињском округу. Бад пак буде овако, и мајстор да копију његових мера, може се свакад ухватити, кад направи рђаву меру.

Скупштина усвоји чл. 13. и 14. по предлогу.

Код чл. 15. уписа др. Стеван Милосављевић, да ли ће контролор и без наређења министра финансије моћи да предузимље контролисање?

Г. министар финансије објасни, да ће се наредбом све ово определити. Одредиће се време, кад се мора контролисати, а казаће се, да то буде и кад се покаже потреба. Осем тога наређиваће се контролисање, кад се год каже за нужно.

После овога скупштина усвоји чл. 15. по предлогу.

На чл. 16. примети Арса Лукић, да би било право, да се и бурад измере и да се на њих жиг меће, па да се каже, толико су тешка. Може неко радити са 10—15 буради, а кад се ухвати, казниће се само за једно.

В. Поповић мисли да се не може одредити величина бурета. Ако слабе ракије, тежи је од акова дуге ракије, вино је теже од ракије и т. п.

Арса Лукић вели, да се неће мерити кантаром, него литром. Код других народа, који имају тачну

меру, донесе се власти свако буре, те га она цеменира, па се зна, колико литара бата које буре.

М. Кукић мисли, да није нужно да се бурад мере, него нека продаје сваки пиће како хоће.

В. Поповић каже, да не може да разуме Лукића. Ако је у једно буре стало 100 цимената меке ракије, онда пита, како ће се јошт моћи да измери та запремина?

Арса Лукић каже, да смо усвојили, да је јединица запремине литар, па кад се једно буре наточи литрама, било буде или меке ракије, то је све једно. Знаће се дакле, колико литара у то буре стаје. Ово је нужно, јер ће иначе бити вароња.

Ник. Радовановић противан је мишљењу Лукића, јер се бурад дугогодишњом употребом стежу и постају мања него пре, па је мњења, да се мере по тежини а не по запремини.

Мил. Блазнавац објашњава, да су у одбору били мњења, да се сваком продавцу остави да каже, колико му буре хвата. Кувац нек израчуна, па ако нека, продавац одговара. Неки хоће, да власт бурад итемплира и измери, што би било тешко. Оставили смо, вели, да се власт не меша док се не позове.

Алекса Петковић мисли, да би било добро што каже Лукић, али би било штетно по општине, које имају прихода од кантара, јер онда људи неби мерили на кантар.

Г. министар финансије вели, да има једну штампарску погрешку овде да исправи. У члану 16. каже се: „да овака бурад не подлеже ни првом ни повременом прегледању контролне власти, осем случаја ако ови на то влашћу буду позвани“. Треба пак да

буде овако: „осем случаја, ако ова буде на то позвана од стране заинтересованих лица.“ Власт неће, вели г. министар, ни сама да мери, него кад буде позвана. У старом пројекту било је овако, „бурад у којима се пиће и остала течност продаје, не подлеже ни првом ни повременом прегледању и жигосању од стране контролора, осем случаја, ако ови на то влашћу буду позвани.“ Како сад нема контролора, онда ово „осем случаја“ на до тачке, да се избрише.

Др. Стеван Милосављевић мисли, да ће се тако људи много да париче, па за то контролна власт, или да итемплира буре, или да се како другаче мери.

Г. министар финансије објашњава, да се овим наређењем имао на уму сељак, коме је тешко мерити на литар, па да и даље мери на кантар; а ако ће какав газда да мери и на литар, он ће ту меру забележити на свом бурету. Остављено је дакле сељацима, да могу мерити и по тежини и по запремини.

Никола Кретић налази, да се овај став мора прерадити, па да се каже: „само у случају ако власт нареди.“

Г. министар финансије мисли, да ова тачка овако гласи: „бурад, у којима се пиће и остале течности продају, не подлеже ни првом ни повременом прегледању контролне власти, осем случаја, кад сама власт то нареди.“

Ник. Мандић налази, да ће бити празнине, ако остане овако, па тражи, да се узакони, да власт мора доћи на позив, те да измери и прегледа, па ма то било и о трошку продавца.

Глигорије Брајковић мисли, да се ово односи на бурад у јавном саобраћају, а не у приватном, којима се људи служе.

Арсла Лукић одговара, да је тако и написато.

Никола Мандић приговара, како је у петнаес дана једно исто буре доносио у варош, и један га кантарџија мерно, па било велике разлике. Звао је власт, па није ништа радила, и ако се визиром уверио о правој мери. Стога и захтева, да власт мора доћи кад се позове.

Панта Срећковић прочита редакцију ове тачке, овако: „бурад, у којима се пиће, и остале течности продају, не подлеже ни првом ни повременом прегледању и жигосању од стране контролне власти, осем случаја, кад то власт сама нареди, или је ко позове.“

Вићентије Поповић противан је, да се ова исправка прими, јер кад се буре расуши, па стегне и покуца, мора бити мање.

Г. министар финансије признаје што рече Поповић, па вели, да зато није стављено у закону, да власт жигосе бурад, осем случаја, кад по власт позове. Казаће се, вели г. министар, у настављењу, да при жигосању власт означи и време, кад је то било. Пристаје на редакцију Срећковића.

Ранко Цветковић неће да се бурад жигосу, него да се мере по тежини.

Скупштина реши, да се прва тачка члана XVI. прими по редакцији Срећковића.

По прочитању треће тачке чл. XVI. упита Никола Кретић, да му се исказе, шта је „крајна граница тачности“ која се овде спомиње.

Г. министар финансије објашњава, да качар не може направити једно буре од сто акова, а да у њему нема, или што више, или што мање. Наредбом ће се

казати, за колико не сме бити више или мање, па ако качар ту границу премани, казниће се.

Др. Степа Милосављевић мисли, да би се цементирањем добила увек права мера. Тако се ради по другим местима, па треба и код нас да се ради.

Панта Срећковић вели, да ће власт одредити колико се на 100 литара може одступити, па онај, који прави судове, не сме пустити у саобраћај оне, који су много већи, или много мањи од прописа.

Никола Крстић каже, да тек сад разуме речи у чл. 16. ако је то прави њихов смисао.

Анта Пантелић рече, да није једно исто, било буре од 99. или од 103 оке.

Павле Грковић налази, да је нужно, да остане ово наређење у пројекту, јер се никако не могу направити бурад са потпуном мером.

Никола Мандић противан је, да се казне мајстори, који праве бурад, ако не направе бурад по правој мери, и захтева, да се мери по тежини.

О овој су ствари још говорили. Кара-Марковић, Пантелић, Мил. Спасић, Јован Новаковић, Ненад Мијаловић и Мита Милованић.

Скупштина прими ову тачку чл. 16. по владином предлогу.

Кад се прочита последња тачка чл. 16., запита Ник. Крстић: ко је тај, који ће да види, да ли је оцена према закону извршена? или не. Њему се чини да није јасно исказата мисао, која се имала на уму.

Каже се „контролорова оцена, ако је према закону извршена.“ Питање је ко ће извидети, да ли је он оцену према закону извршио?

Ово је много речено, нарочито, кад противу овакве оцене нема жалби места.

Скупштина усвоји последњу тачку члана 16. по предлогу владином.

Председник јави, да одбор за молбе и жалбе моли, да г. Димитрије Голубовић пређе у одбор законодавни, а Ђорђе Пантелић у одбор за молбе и жалбе, како би исти одбор имао лице нужно за извештаја.

Скупштина одлучи, да Димитрије Голубовић пређе у одбор законодавни, а Пантелић у одбор за молбе и жалбе.

Тиме се заврши овај састанак, који је трајао до једног сата после подне.

ПРЕДСЕДНИК СКУПШТИНЕ,
Ж. Карабибировић.

СЕКРЕТАР,
Сима Живковић с. р.

Опозномоћени подписници:

Михаил Смиљанић, Никола Симић, Ненад Михајловић, А. Лукић, Стојан М. Бркић, Глигорије П. Брајковић.

САСТАНАК VIII.

28. Новембра, 1873. године.

ПРЕДСЕДАВАО

Живко Карабибировић.

Састанак је отворен у 9 и по часова пре подне.

На овом састанку било је 114 посланика, а од госпoде министара дошли су г.г. председник министар-

ског савета министар спољних дела, министар финансије и унутрашњих дела.

Посланик Миле Дамњановић није дошао због болести.

Председник скупштине саслужи молбу посланика Ђоџа Малетића, који је изабран за члана одбора за молбе и жалбе, и који тражи да га скупштина од дужности одборничке разреши, и на његово место изабра за одборника Миливоја Прајзовића.

Затим секретар Д. Ђ. Јовановић прочита извештај одбора за пријављивање посланика Ивана Стојковића, који је изабран на место умрлог посланика Миладина Мартиновића; и пошто је одбор најавио, да је избор реченог посланика по закону извршен, и да му је пуномоћје уредно, то и скупштина усвоји мишљење одборско.

После тога председник позва извештоца Панту Срећковића, да продужи читање пројекта о мерама; и како је прошлог дана свршен претрес до 17. члана, то Срећковић прочита сада члан 17., на који посланик Глигорије Брајковић примети, да ми у моралу сасвим натрашке напредујемо, а могу се и мере окривити, избушити или се и код самог контролора изкварити, па зато жели, да се мере другог реда према потреби могу савијивати и пре десет година.

Г. министар финансије одговори да реч „бар“ у другом ставу значи то, да се мере другог реда могу и пре десет година савијивати како кад потреба захте.

Скупштина усвоји члан 17. по пројекту.

На члан 18. примети посланик Великић, да је противан, што је у пројекту наређено, да онај, је

се мере први пут прегледе, плаћа неку такву држави и трошак контролору, јер вели, да мајстор, који те мере у нашој земљи израђује, привређује народу својим радом, а контролор има и иначе своју плату као званичник државни.

Ковановић жели, да се у том члану каже одређена сума, која контролору припада у име трошкова, да се не упућује на закон, који одређује трошак полицијским званичницима.

Г. министар финансије одговори на примедбу Великићеву, да је уместно, што је одређено да се плаћа такса држави; јер може какав фабриканат у толикој количини мере израђивати, да треба контролору по 10 дана издангубити, докле их све обележи, а то исто вреди и за друге мајсторе, који буду исте мере правили. Што се тиче трошка право је, вели г. министар, да мајстори и фабриканти који не бораве у окружној вароши, плате контролору кад га из окружног места позову; јер то је трошак који се мора учинити, а мајстори ако нађу да је за њих боље, да своје мере однесу на преглед контролору, могу и то учинити, па му онда неће никакав трошак ни плаћати. На говор Ковановића, рече г. министар, да закон, који регулише трошак полицијским чиновницима, може се мењати, па онда ако би по предлогу Ковановића овде одредили количину трошка, догодило би се, да се неједнако плаћа трошак полицијским чиновницима и контролорима, што не би требало да буде, кад морају једнаке трошкове да подносе.

Скупштина прими члан 18. по предлогу. Исто тако усвоји и члан 19. по предлогу.

Кад би прочитан члан 20. онда посланик Гли-

горије Брајковић примети, на ово исто је речено: „да контролор може жиг ударити“; јер се онда оставља на вољу самом контролору, него би требало казати, да контролор „мера“ жиг ударити.

Г. министар финансије објашњава ствар: да може мајстор бити убеђен од контролора, да му је неуредна мера, и од жигосања одустати, па онда зашто би у том случају наморавали контролора да удара жиг? Или може се догодити, да контролор из низме према мајстору неће да удари жиг, и онда овај има право, да тражи, да контролор удари белегу, која је одређена за неуредне мере; па кад то учини контролор, мајстор може да се жали вишој власти, те да ова извиди, у колико је уместна жалба противу контролора.

Милан Ковановић жели, да се одреди граница до које се власти може жалити, да неби жалниц за малу ствар ишао и до највише власти у земљи.

Г. министар финансије одговара Ковановићу, да је по овом пројекту виша власт, којој се има жалба противу контролора изјавити најпре полицијска власт, па онда министар финансије.

Милован Спасић каже, да, кад се породи сукоб између мајстора и контролора о неуредној мери, па се мајстор жали противу контролора, онда ни капетан ни начелник нису људи стручни, те да се могу уверити, је ли мера уредна или није; него ће у том случају ствар послати министру финансије, и главни контролор, који ће постојити при министарству финансије, испита ће: је ли мера тачна или није.

Милосав Вукомановић не слаже се са мишљењем предговорника за то, што у сваком начелству има примера, па ће и власт полицијска, и ако није стру-

чна, умети оне мере, које су у спору, сравнити са примерама својим, и изнаћи у колико су оне прве неуредне.

Скупштина усвоји члан 20 по пројекту. И члан 21. прими скупштина по пројекту. Код члана 22. Дина Цанковић предлаже да се овим законом одреди цифра трошку, који ће плаћати имаоц мера контролору, што ће их овај дотерати.

Милосав Вукомановић каже, да је немогуће овде одредити цифру, зато, што ће мере бити од разнот материјала, скупљег и јефтинијег.

Басијан Стојинић жели, да се последњи став тога члана са свим изостави зато, што је у члану 20 казано, да ће контролор ставити белегу за неуредне мере, кад ова мерила не буду тачна.

Брајковић вели, да је питање у тачки 2. овог члана, само о малим оправкама као на пример кад би каква справа била мало улупљена или окрњена, а не о великим оправкама.

Павле Грковић рече, да контролор и не може бити и контролор и мајстор; па зато није ни право да оправља судове.

Скупштина прими члан 22 по пројекту. Тако исто усвоји скупштина и члан 23. по пројекту. Кад би прочитан члан 24., онда посланик Глигорије Брајковић рече, да је противан предлогу: да се нарочити главни контролор поставља, јер можда неће бити толики посао, да потребује нарочито званично лице.

Г. министар финансије каже: да је у првом пројекту стајало да буде једно највише контролно надлежатељство, па је овим пројектом замењено само са једним лицем, главним контролором, који је на сваки

начини потребан, јер ту треба имати нарочито вешто и некусно лице за тај посао.

Љубомир Баљевић одговара, да је у првом пројекту стављено, да буду и по окрузима нарочити контролори, одвојени од садањих власти; по у одбору сложили се, да се не уведе нарочити контролорни званичници, већ од постојећих да врше и ту контролну дужност; али што се тиче главног контролора при министарству финансије, он је зато, да остане по пројекту, пошто је овим главним контролором замењено контролно надлежатељство.

Мата Бара-Марковић жели, да Брајковића најпре 12 посланика подпомогну, па тек онда да се предложена измена узме у претрес.

Јоца Бошковић и Арса Лукић бране предлог, да при министарству треба да буде једно вешто лице, које се разуме у овом послу, и које би морало ићи по окрузима ради прегледа мера; а Коста Великић противан је мишљењу чиновника, јер вели, да у министарству финансије има довољно чиновника, а нарочито начелника, па један од њих може да врши и ову дужност главног контролора.

Павле Грковић, одговарајући Великићу каже, да, кад сам посао захтева стручно знање, онда за тај посао мора бити и нарочити званичник, ма да се неки од посланика боје, што се умножавају чиновници.

Стеван Милосављевић предлаже, да се реч „стварима“ замени са речи „питањима“.

Скупштина усвоји члан 24 само са том изменом, да се на место речи „стварима“ стави реч „питањима“.

Код члана 25 Јован Новаковић примети, да треба наименовати и при срезовима по једног контролора, а не само по окрузима, као што стоји у пројекту јер има места која су од окружне вароши удаљена по три дана ода.

Г. министар финансије одговори да је истина добро што Новаковић предлаже, али средства не дозвољавају да се и по срезовима одреде контролори; а кад се покаже потреба онда народна скупштина може тражити да се поставе контролори и по срезовима.

Милан Ковановић предлаже да се каже: „а по потреби и по срезовима.“

Милан Врачинац рече да не треба уводити контролоре по срезовима зато, што мајстор не сме да преда мере док не буде на њих ударен жиг.

Јоца Бошковић налази, да је истина добро што предлаже Новаковић, али, вели, да се могу сви они, који праве мере у једном селу сложити, па да дозову у једанпут контролора да им мере жигосе, те да их овај трошак нестане ни по неколико пара.

Глигорије Брајковић противан је постављању контролора по срезовима зато, што ће сваки куповати мере, које су већ жигосане, и што ће те мере постојати и у свакој општини, па онда који год жели, може своје мере са мерама општинским сравнити.

Г. председник министарског савета министар спољних послова, да би у томе разна мишљења посланика помирио, предлаже да се дода: „а по потреби и среза“ као што је казао посланик Ковановић.

Скупштана усвоји члан 25, с додатком, да се после речи округа каже: „а по потреби и среза.“

На члан 26. Јоца Бошковић примети, да би тре-

бало изоставити реч „надзорна“ зато, што код нас појам тога изрази обухвата само ереске и окружне полицијске власти, а не општинске. Њега у томе потпомаже Дина Цанковић.

Ареа Лукић предлаже, да се каже просто „власт“, те би се тако ова сумња избегла; а Никола Крстић налази да је најбоље казати изрично „општинске власти“.

Касијан Стојинић каже, да приметба Бошковића не вреди зато, што је само у Београду општинска полиција у рукама управе вароши Београда; а свуда је по другим варошима и селима у рукама општинским. Њега у томе потпомаже Павле Грковић, који вели да зна као кмет из изкуства, да је полиција општинска у рукама ове, а не полицијске власти.

Радован Милошевић каже, да су све власти надзорне па ако неби општински суд надзиравао меру како треба, онда да има право полицијска власт да води тај надзор.

Бошковић, одговарајући Касијану вели, да су само ереске и окружне полицијске власти надзорне, а општинске власти, да нису имале никакву судећу власт него само достављајућу.

Г. министар финансије рече, да се по овом пројекту и општинске власти сматрају као надзорне. Предлаже: да се измени реч „преступ“ са речи „иступ“, и да се каже после речи „заклетих органа“ „ове“ ради јасноће.

Г. председник министарског савета министар спољних послова, ради успокојења оних, који сумњају да ли ће се под надзорном власти разумети и општинске власти, предлаже да се стави у протокол изјава скупштинска: „да се под надзорном власти разуму и општинске власти.“

Скупштина усвоји члан 26. са том изменом, да се на место „преступ“ стави реч „иступ“, и да се после изрази: „заклетих органа дода ова реч „ове“, као и то, да се у протокол скупштински стави изјава: да се под надзорном власти имају разумети и општинске власти.

Кад би прочитан члан 27., онда на тачку под А, примети посланик Алекса Петковић, да је мала казна одређена за оне, који лажне мере праве, зато је да се ова поштри.

Петар Поповић пита, којој ће каси принасти та повчана казна? Одговорено му је са више страна, да је о томе наређено овим законом.

Никола Радовановић рече, да Алекса Петковић погрешно разуме, да је овим законом одређена казна за ове, који лажне мере праве, него је одређена за оне, који нису своје мере жигосали, већ их нежигосане у саобраћај пустили; и зато је, вели, ова казна по пројекту довољна.

Ранко Јовановић тражи да онај који буде пустио те мере у саобраћај нежигосане, накнади штету ономе, који купи те мере, ако се нађе да су исте непотпуне, да се иначе неби купац оштетно. Њега у томе подпомаже Глигорије Брајковић и захтева, да се изречно каже, да је продавац мерила дужан ову накнаду учинити; јер може лако да превари каквог селака, па да му прода неуредна мерила, која му није хтео примити контролор као уредна.

Милоје Блазнавац сматра да се по себи разуме, да је мајстор дужан накнаду учинити кад он не сме никакву меру да прода, док му контролор не жигосе као исправну.

Анта Пантић примети, да је овим пројектом дато право општинским властима, да могу изрећи казну од 30 талира, а по другом закону не могу изрећи већу новчану казну од 2 талира; па налази да ће ова два закона, један према другом, стојати у противусловју.

Јоца Бошковић одговара: да је полицијска уредба осим два-три члана, пала и замењена казним законом о истуњима; па се нада да ће и остатак те уредбе однасти до шест година, кад овај закон о мерама ступи у живот.

Г. министар финансије објашњава, да се истина овај пројект не слаже са другим законом, који одређује општини круг власти односно количине казни, али то ништа не смета, да се у овом закону прошири круг власти општинске.

Скупштина усвоји тачку под а, члана 27. по пројекту.

Код одељка под Б, примети Никола Бретић, да би требало и овде ону исту казну одредити, која је одређена и у одељку под А, јер не наводи разлога да овде буде мања казна од оне.

Г. министар финансије одговори да се наређењем (овим) ове тачке под Б. казне само они, код којих се увате лажна мерила, али ако би такви служно том мером, па кога оштетио, он да се као варалица казни по казном закону.

Скупштина усвоји и ову тачку под Б, по пројекту с тим, да се реч „преступи“ замене са реч „истуњи.“

Тачке под В и Г чланка 27., прима скупштина по пројекту.

Члан 28. усвоји скупштина само са том изменом, да се реч „у преступљењу“ са свим изостави.

Чланове 29, 30, 31, 32, 33 и 34 усвоји скупштина по пројекту.

Код члана 35 посланик Арса Лукић примети, да је одвећ дугачак рок од 6 година који је остављен у пројекту за ступање овог закона у живот, јер вели, није право а немамо ни те нужде да трпимо досадање хрђаве мере тако дуго.

Коста Великић неслаже се са мишљењем Лукића зато, што народу треба оставити времена да најпре научи ове мере, па онда да може по њима мерити.

Г. министар финансије каже, да је у првом пројекту одређен био рок 1. Јануара 1877. године, па је па примедбу одбора продужио тај рок и пристао да овај закон ступи у живот 1. Јануара 1880. године, а дотле ће се наука о мерама предавати по школама, те ће млађи свет имати прилике да ову меру научи.

Анта Пантић подржава Арсу Лукића да се ове мере што пре уведу у живот, кад је ова мера праведна и народу је потребна. Боље је, вели, добити правду за три године но за шест.

Стеван Милосављевић предлаже да се узакони, да се правитељство по свима својим надлежатељствима служи овим мерама после две године, рачунајући од дана када овај закон буде обнародован те ће отуда и народ имати више прилике да се овим мерама научи.

Г. министар финансије каже, да се нека министарства већ служе овим новим мерама; па зато пристаје да се усвоји предлог доктора Стеве, јер би на тај начин само правитељство предходило народу добрим примером.

Радован Милошевић дели мишљење Арсе Лукића и каже, да није народ осетио нужду и потребу од по-

вих мера, неби се ни овај закон донео. Не слаже се са Великићем да народу треба 6 година да научи ове нове мере, јер који је год имао потребе и мерио он се одмах научио, па ће се и на нове мере брзо научити. С тога предлаже да правителство почне овим мерама служити се после две године; а народ после четири године, јер чим стане правителство нове мере употребљавати, одмах ће их и општине набављати.

Милан Врачинац рече да су и напреднији народи оставили повећи рок за увођење ових мера, па зато и ми не требамо у томе хитати, већ нека остане по предлогу.

Панта Срећковић каже да је из двојакних обзира одређен подужи рок: прво што треба народу оставити времена док се на ове мере научи, и друго што нема новца да их одма набави. Он је мишљења да се остави свакоме на вољу, да се може служити овим мерама чим овај закон буде обнародован.

Г. Министар финансије одговори да пре две године неможемо ове мере ни да набавимо, па онда треба гледати да буду што јефтиније, после треба их прегледати жигосати и спремити нужна настављења ради извршења овог закона.

Скупштина усвоји и овај последњи члан с додатком, да се на крају истог дода, да ће се правителство по свима надлежатељствима после две године од обнародовања овог закона служити новим мерама.

После тога наста $\frac{1}{4}$ часа одмора и за то време посланик Иван Стојковић положио је прописну заклетву пред свештеником у присуству г. министра унутрашњих дела.

Затим председник скупштине позва известнога зако-

нодавног одбора, да саопшти редакцију члана 4, пошто на прошлом састанку, о том члану никакво закључење није донесено, него је остављено законодавном одбору, да о томе редакцију састави.

Милан Ковановић рече, да је одбор законодавни мишљења, да се у првом ставу тога члана изоставе све оне речи од последње запете, које се почињу са речи: „а и у приватним актима“, и т. д.; јер допустити да се уништи уговор због тога, што се који није изразио у новим мерама, то не може никако бити, нарочито ако је кацара узета, ако је жито примљено, или акт је неко тестаментом завештао својој кћери толико и толико дана орања јер би иначе пропало све оно што је услед закљученог уговора издато.

Димитрије Радовић вели да је у одбору са Касијан Стојнићем био противног мишљења зато, што је цел овога закона та, да се старе мере избришу и од 1880 године власти неће примати друге мере, него само оне које су овом законом уведене, иначе би и после толико година ове старе мере у народу радиле онако као и да нема овог закона. С тога је он мишљења да остане по пројекту, само да се замени реч „актима“ са речи „радњама“.

Ковановић брани одборско мишљење и каже, да кад неко остави сто дана орања своје сињу, онда је то само казано у идеји, а није мерено, па кад се дође до остварења, онда се разуме да треба мерити постојећом мером; али што се тиче саме изјаве, не смета ништа да се каже и другачије, и на то се сагласно и сам г. министар.

Димитрије Радовић одговара, да ако овако остане као што је одбор предложио, онда нећемо имати ни-

какви мера. Што неки кажу, да није право да пропадне новац зато, што је уговорено на ока, то је тако исто кад коме узајмљени новац пропадне.

Касијан Стојшић напомиње, да се продаје и куповине не уговарају само у јавном саобраћају, него тако исто могу бити и у приватном односу, па онда треба и за овај други случај казати, да ће такви уговор вредити само онда, ако се буде уговарало према овим мерама; иначе отварамо велико поље парницама; а ако остане по пројекту, онда ћемо сваки сукоб избећи.

Јеврем Војиновић подпомаже Ковановића, што завештаоц кад на смрти остави своје сину сто товара ракије, онда нема премена да мери ту ракију новим мером, па није право да његово завештање падне само зато, што није новим мерама учињено, а после кад се буде мерило, нека се прекери новим мером.

Милоје Блазнавац, бранећи одборско мишљење каже, да се никоме не може закратити по закону грађанском да уговара онако, како је за њега лакше; па зато не треба закон о мерама да сиречи уговоре, који су иначе дозвољени законом грађанским.

Касијан Стојшић рече: бринући ову тачку бринемо сваку приватност; јер и по мишљењу одбора, кад се учини каква продаја, па дође спор до власти, онда опет мора да се прорачуна на садање мере.

Никола Кретић објашњава да се под јавним саобраћајем не разуме само кад се што држави прода, него и сваки саобраћај, који међу људма пролази, и брани редакцију одборску да се изоставе оне последње речи у првом ставу, да се иначе не чини неправда. Није, вели, право да онај, који је дао своје наре или вино, изгуби само зато, што није означио у новим ме-

рама, кад је баш у тој цељи и наређено у закону како се старе мере преводе у нове, те да се зна колика је и стара мера. Зашто би вели, оно завештање изгубило своју важност, кад би неко у место килограма казано толико ока, и зар мора и на смрти да се сећа нових мера. То би врло неправдо било.

Панта Срећковић противан је одборском мишљењу с тога што каже, да ће бити и сувише варања, јер онај, који продаје, мисли ће да продаје по новим мерама; а онај који купује, држаће да купује по старим мерама, па зато ће старе мере много да нашkode нашем свету.

Г. министар финансије разлаже, како ово питање има двојакe незгоде: једна коју је навео г. Кретић, а друга, што ће ове нове мере так кроз дуги низ година да се уведу. Ваља сад да бирамо која је незгода мања, па налази да је боље да се очува правда и да се људи не штете, зато је и пристао на измену одборску.

Скупштина усвоји да се по мишљењу одбора речи од последње занете, у првом ставу, сасвим изоставе.

Милан Ковановић прочита тачку прву и другу тога члана по редакцији, коју је одбор нашао да треба исправити ради јасноће; и скупштина усвоји да се тачка под а, поправи овако: „тапије, писмене исправе, уговори итд. закључени пре него што овај закон ступи у живот“ итд. а друга тачка да гласи овако: „протоколи, уговори, исправе и сви писмени састави, у колико се односе на заграничну трговину, па би се у њима помињале мере, које у страним земљама постоје“ итд.

За овим узме реч Арса Лукић и напомену, да у овом пројекту нема члана, који би у дужност ставио општинама да морају имати те мере, и жели да се то учини, иначе нисмо постигли оно, што смо хтели. Њега

у томе подпомаже Вићентије Поповић, и држи, да, ако општине не буду имале ове мере, имаћемо велике неагоде, јер кад коме затреба да сравни своја мерила, онда мора да носи у окружну варош, те да се о томе увери, а овако може ту потребу и у општини да подмири; па кад се увери о несправности мере, тек ће онда носити на оправку.

Алекса Петковић противан је предлогу Лукићевом зато, што има више општина које су мале, од 100 порески глава, и које немају никакве аренде, па би онда морале прирезом ове мере набављати.

Павле Грковић слаже се са предлогом Лукића у толико, у колико општинама требају те мере због надзора, које имају да воде о свима мерама, а то су обично повеће општине, које имају своју пијану, у којој је повећи обрт, а оне општине, које немају никакав надзор, да воде нити имају каквог саобраћаја, никако не треба наморавати да купују мере.

Анта Пантић чуди се, што неки од посланика кажу, да општине не треба да имају мере, јер како ће контролисати приватна лица, кад немају ових мера, а било би непаметно, да људи траже мере по другој општини, те да савњавају са својим мерама. Он је зато, да свака општина мора имати мере, кад има право по овом закону да казни човека до 30 талира.

Милан Ковановић сматра ово питање за излишно, што ће овај закон ступити у живот, тек после шест година, па ће имати времена, да се и друге скупштине о томе разговоре.

Јован П. Бошковић брани предлог Арсе Лукића, с те стране, што се општинама ставља у дужност да воде надзор, и што оне мере на веће количине, кад се учини

какав уговор између приватних лица, — па онда општине морају имати мере, ако оће ове послове да врше.

Анта Пантић рече: баш за сиротињу треба општине да има кантара, иначе ће газде такви набавити, па ће наплаћивати по цванцик на врећу.

Милоје Вулић не одобрава предлог Арсе Лукића, јер има општина које нису у стању да набаве мере, а кад којој затреба она ће га и купити.

Јевта Мирић мисли, да баш треба свака општина да има кантара, јер кад оће који да што прода у вароши, он ће најпре да измери у општини, те да после не буде преварен.

Никола Мандић пита: да ли ће општине из касе или прирезом да набаве те мере, јер ако буде сиротна општина, онда би се морало набавити прирезом, а он то не би желео.

Г. министар финансије каже да о овој ствари неби требало ни говорити, кад нико ни мислио није, да намора општине да набаве мере. По члану 26. општине воде надзор, па се по себи разуме да морају имати те мере. У том је члану даље казано, да ће министар доцније да изда наредбе за извршење овога закона. Поред тога министар финансије прегледа сваке године буџет општински, па ће према томе наредити, па који ће се начин ове мере набавити: да ли то јест прирезом или из буџета.

Милован Спасић каже, да се без икаквог додатка у члану 26. разуме да општине имају набавити кантаре, особито што је остављено и министру, да о томе издаје наредбе. Међутим рече да има општина нарочито у ужичком округу, које се састоје из неколико разнотрских кућа по планини, удаљених од општин-

ске куће, па таквим општинама нису ни потребне мере, нити ће министар налагати да и оваке општине морају мере набављати. О тога сматра да није нужно казати у закону, да морају све општине мере набавити.

Арсен Лукић рече да је задовољан са изјавом г. министра, ако ово у протокол уђе.

Панта Срећковић противан је, да та изјава уђе у протокол; јер вели да има општина као н. пр. Градац, која није у стању ништа да набави.

Г. министар финансије одговори, да ће министар водити бригу о томе према буџету општинском, па ако општина не буде имала довољног прихода, онда неће ни наређивати да набавља мере.

Скупштина није прихватила приредбу Лукићеву, него је усвојила цео закон о мерама према напред учињеним изменама и допунама.

После овога узме реч Милосав Вукомановић, и предложи, да се све нове мере праве у нашој држави, па макар и скупе коштале, да неби новац у стране земље отишао.

Панта Срећковић напомену, да је одбор изјавио жељу, да се ове мере у Србији граде.

Г. Министар финансије одговори, да ће влада водити рачун о тим жељама народним, само да се влада не обвезе да то мора извршити и онда, ако би те мере на страни много јефтиније стале.

Милосав Вукомановић остаје опет при томе, да се ове мере код нас израђују, те да не оде новац странцима, а и што има код нас доста спротиве, која би јефтино радила те би се помогла.

Г. министар финансије налази да би могли само тегове правити, који би стали мало скупе, а остала би мерила далеко скупе код нас коштала; па с тога неби требало захтевати оно, што би опет народу на терет пало.

Панта Срећковић подиже одборско и Вукомановића мишљење зато, што ће се у нашој земљи спремити радна снага, управ као једна школа, па то је велика добит за народ.

Арсен Лукић одговори, да влада не може узети на себи дужност да народу прави мере, већ се то оставља свакоме да купи онде, где нађе јефтиније, а што се тиче набавке примера, ове ће држава набавити онде, где их нађе јефтиније, нити се наша радност може подићи са неколико комада примера.

Антоније Пантић противан је Вукомановићевом предлогу, што се народ не може обвезати да купује скупе мере, нити се може когод ограничити да мора у земљи куповати мере а не са стране.

Милосав Вукомановић одговара Анти, да је овде реч о томе кад стану општине набављати мере, онда да не каже влада: ви морате оне мере да купите, које сам вам набавио.

Анта Пантић каже да је општина независна у томе, па може купити где хоће.

Председник скупштине објасни: да је ово чисто једна изјава учињена, и да је на то г. министар одговорио, да ће гледати ако се могу код нас мере израђивати, али ако би оне много скупе стале, онда ће влада учинити оно што је боље за народ.

Скупштина се задовољи овим објасњењем.

Председник рече, да је састанак, који је трајао до пола једног часа — закључен, а други сутра у 9 часова би заказан.

Председник скупштине,

Ж. Жарабићероковић.

Секретар,

Дим. В. Јовановић.

Опунomoћени подписници:

Ненад Михаиловић, Никола Симић, Михаил Смиљанић, А. Лукић, Глигорије П. Брајковић, Стојан М. Бркић.

САСТАНАК IX.

У четвртак 29. Новембра 1873. године.

ПРЕДСЕДАВАО

Ж. Карабиберовић.

Било је 113 посланика. Посланици: Дина Цанковић и Миле Дамњановић болесни су.

Присуствовали су сва г.г. министри, осем министра правде.

Седница је почела у 9 и по сати пре подне.

На реч председника, секретар Срећковић прочита протокол vi. састанка.

На овај протокол бише учињене неке примедбе и од стране посланика и од неке господе министара; и све бише исправљене и објашњене.

Пошто то би учињено, усвоји се протокол vi. састанка.

Иза тога, прочита се писмо Петра Катића, посланика за срез трстенички, који јавља, да никако не може доћи на скупштину због неких препрека породичних.

Скупштина узме ово као оставку од посланика Катића, али да се не бира други на његово место, јер док други буде изабран и овамо дође, може бити да ће скупштина бити готова с послом ове године.

Председник: на реду је сада да се чита пројект закона о мерама.

Секретар Срећковић, као одборски извештач, чита извештај одбора, који је пре скупштине био састављен, о пројекту закона о ковању српске сребрне монете.

Извештај тај гласи овако:

НАРОДНОЈ СКУПШТИНИ.

ИЗВЕШТАЈ ФИНАНСИЈСКОГА ОДБОРА О

„ПРОЈЕКТУ ЗА ЗАКОН О КОВАЊУ СРПСКЕ СРЕБРНЕ МОНЕТЕ.“

Финансијски је одбор једногласно усвојио у начелу овај предлог, па је даље приступио претресању редом члан по члан и то: члан 1. усваја се с тим, да после речи швајцарском на место „а“ дође „и“. За овим усвојени су по предлогу чл. 2, 3, 4, 5, 6 с том само примедбом, да у члану 2, реч „димензије“ дође у загради, а да се после „и“ стави реч „размере“ т. ј. размере (димензије).

Члан 7 усвојен је са овим примедбама.

Под 1, у ставу другом, после „50“, да дођу ове речи: „а испод овога (т. ј. 50) пара.“

Затим да се на крају истог става иза речи „саставу“ додаду још ове речи: „а годином доле у веницу.“

Под 2, у другом ставу да не буде на новцу у једном реду: „1 динар“, него да стоји горе „1“ а испод њега „динар“.

Под 3, у ставу првом, и у реду првом, да се не каже: „слика кнежева“, него „лик кнежев.“

У другом ставу да стоји на новцу одозго „2“, а испод њега „динара.“

Чл. 8. усваја се с тим, да се у првоме ставу дода између речи: „сребрне монете“ још реч „ситне“, те ће овако гласити: „сребрне ситне монете.“

После члана 8, да се дода нов девети члан, који да гласи овако:

Члан 9.

„Вредност, по којој ће странске крупне сребрне и златне монете у Србији обтицати, определиће се тарифом, која ће се нарочитим законом издати.“

Чл. 10. и 11. усвајају се по предлогу.

Чл. 12. усвојен по предлогу већином чланова са овим додатком после последње речи: „највише до 2 и по 1/2“. За овим да се дода овај став: „По свршетку овога посла дужан је министар финансије поднети народној скупштини тачан рачун о сумама овим трошковима.“

Примедба: Мањина 5, противу 14, петорица за 2 1/2%.

Остали чланови: 13, 14 и 15, усвојени су по предлогу.

14. Новембра 1873 год.
у Крагујевцу.

ИЗВЕСТИЛАЦ,

П. Срећковић.

ПРЕДСЕДНИК ФИНАНС. ОДБОРА,

М. Спасић с. р.

Чланови:

Миле Дахњановић.

Глигорије П. Брајковић.

Никола Радовановић.

Димитрије Миловановић.

Дим. Ђ. Јовановић.

Павле Грковић.

Михаил Смиљанић.

Милаш М. Брачицац.

Павле Поповић.

М. П. Влазнавац.

Анта Пешић.

Милосав Вукомановић.

Сима Несторовић и

А. С. Николајевић

са одвајеним мишљењем код члана 12.

Председник упита: Има ли ко да говори о овом пројекту у начелу?

На то скупштина једногласно усвоји у начелу пројект закона о ковању српске сребрне монете.

Секретар Срећковић чита први члан.

Овде само свеза а би замењена свезом и.

А. Лукић каже, да би добро било да знамо садржину конвенције, која се помиње у првом члану пројекта.

Министар финансије прочита превод конвенције која је закључена у Паризу 23. Децембра 1865 међу Француском, Белгијом, Италијом, и Швајцарском, нарочито члан 12, који се нас највише тиче.

Б. Великић пита: хоће ли наша сребрна монета ићи и у државама, које се помињу у тој конвенцији? а он не види да је Србија ступила у ту конвенцију.

Министар финансије каже, на основу овог 12 члана ми имамо право, да изјавимо државама, које су ову конвенцију закључиле, да приступамо конвенцији. Није потребно да то улази у закон. Влада ће, пошто закон изиђе, својим путем извршити тај посао, и тако ће наш новац вредети и у оним државама, које су ту конвенцију потписале.

Др. Степа Милосављевић пита хоће ли се ова конвенција односити и на златни новац?

Министар финансије одговори, да се, наравно, односи и на златне и на сребрне новце; но ми, вели, за сада, издајемо закон само о ковању сребрне монете, јер нисмо у стању да кујемо и златну монету. Међу тим, вели, ако се промени та конвенција, као што се на томе већ и ради, ми ћемо се у овоме закону оградити, што се тиче златне монете. Овом конвенцијом

остављено је на вољу, да сваки може плаћати свој дуг сребрном монетом. И то се запета и чини, пошто је сребро јефтиније и онда свакоме је у интересу, да исплаћује што има сребром, а не златом. За то се сад ради на томе, да се установи, да се већа плаћања чине златним новцем. Но ми треба да кажемо, да ступамо у конвенцију само ради ковања сребрног новца, који нам је за сада потребан и врло zgodan за наше односе и подкусуивања. И зато да 1. чл. овако уде смо: „Србија прима, односно сребрне монете, начела и одредбе“ и т. д.

Г. Мата Карамарковић примети, да би, место речи односно, боље било рећи: „Србија прима за своју сребрну монету“ и т. д.

Г. министар финансије поднамаже ову исправку, коју г. Карамарковић предложи, а пре тога напомену, да на крају члана, после речи „и Румунија“ ваља додати још и ово „14 Априла“.

И тако, скупштина усвоји, да по овим исправкама 1. члан овако гласи:

„Србија прима, за своју сребрну монету, начела и одредбе новчане конвенције, која је 23. Децембра 1865. год. у Паризу закључена међу Француском, Белгијом, Италијом и Швајцарском, и којој су конвенцији приступиле: Грчка 1 Јануара 1869 год., и Румунија 14 Априла 1867. године.“ —

Секретар Срећковић прочита за овим 2. члан, као и приредбу одбора; да се место речи: „димензије“, каже: „размере“ а реч „димензије“, да дође у загради. И ово би одмах усвојено.

Срећковић за тим предложи, да се изостави из

другог члана оно: „садањег пореског течаја“, па да остане само: „његова је вредност сто пара“.

Брајковић би за то, да се избрише само реч „пореског“.

Анта Пантић противан је томе.

Министар финансије рече најпре, да би могло изостати оно: „садањег пореског течаја“, па да се просто каже, 100 пара, или, ако хоћемо, 100 нових пара; а после каже, да је најбоље рећи: „његова је вредност 100 пара“, па онда под заградом да се стави „досадањег пореског течаја“.

Никола Радовановић беше противан томе, да се помиње што о том пореском течају.

Др. Стева разлаже, да је баш потребно, да се то изречно напомене, те да се определи, шта ће тај новац вредити по данашњем спетему наших новаца; које ће нама самима служити за објашњење, а после ћемо, вели, говорити о томе, да не буде више пореских пара, и да те рачунамо по пореском течају.

М. Вукомановић запита г. министра финансије, да ли ће тај новац да иде у чарнијском течају, или ће да иде као сто пара пореских?

Министар финансије одговори, да ми после нећемо да имамо пореских пара, него ћемо само да кажемо динар иде у 100 пара.

Председник објасни такође ову ствар у истом смислу. Но сада поведе се реч о самом називу овога новца.

Пантелић примети, ако се овом новцу даде име динар, да се могу измешати појмови о садањој његовој вредности и оној, коју је он пређе имао. Зна се, вели, као извесно, да је пернер био много већи новац од

динара, па опет има разлога да се мисли, да и сам пернер једва да је изао оволику вредност, каква се сад даје динару, кад се узму у припрему велике новчане казне у пернерима из старог доба, а зна се да онда није било толико новаца, колико га сад има. Зато, вели, нека динар остане у својој старини; а сад кад има 10 и 20 пара, кад је дакле задржана пара, и овај ће новац да има 100 пара, — онда је боље да се назове стопарац, што је такође познато у народу, и у називу исказује му се и сама вредност његова, док, напротив, динар ће бити страна реч и сад јој се намеће нова вредност.

Николајевић примети да је стопарац турска реч и зовуга јузлук. Зато, вели, нећемо ту реч никако.

Великић напомиње, да је боље да се каже франак него динар. У старо време, вели, није вредио динар ни једну пару.

Председник рече, кад се каже: динар вреди толико, онда да га тако и зовемо.

Арсла Лукић додаде, да га у толико пре треба да усвојимо, што је то врло угодно казати и написати. Можете, вели, казати: пара, стопар, пет-грошњак, франак; али то су све имена дуга и незгодна. Динар, то је једно од најлепших имена. Да ли је то била пара или мање од паре, то ништа не чини. Ми га сад крестимо, па ће да вреди онолико, колико ми кажемо.

Председник запиташе: у сваја ли скупштина овај други члан са онаком изменом: „његова т. ј. динара, је вредност 100 пара,“ а у загради да буде: „досадањег пореског течаја,“ као што је г. министар предложио? Скупштина усвоји.

Секретар Срећковић прочита за ових 3 члан.

Николајевић, кога подпомаже и Несторовић, рече: у овом трећем члану каже се, да се кнежева влада овлашћује, да за сада искује ове сребрне монете и т. д. Ми смо, вели, говорили о томе у одбору, и г. министар дао нам је објашњење, да то неће доћи прирезом на народ, него из државне касе. Зато, ако то и сада вели г. министар, онда да се то стави у протокол, кад не долази у закон; јер онде нигде не стоји, да ће се то извршити прирезом или из државне касе.

Министар финансије одговори, да то не треба ни да стоји у закону. Извршење закона не долази у закон. Ми не мислимо, вели, да то извршимо ударањем приреза на народ. Ми имамо у државној каси сребрног и златног новца, па ћемо дати мање у злату а више припити у сребру. Ми ћемо на прилику, дати из касе 98000 у злату, а припићемо 100.000 у сребру.

Ово, вели, нека се забележи у протокол, да ми не мислимо да овај новац извршимо прирезом.

Брајковић рече да је савршено против овог члана, па разложи, како нема места да ово овлашћење за владу буде у закону, већ треба то да захтева влада особеним актом, јер би иначе могла да задужи народ, почем је, вели, ковање новца једна потреба, која ће повремено да се извршује.

За то је он, да се овај члан изостави.

Каљевић примећује, да то мора доћи у закон. То је, вели, једна врло важна ствар; управо овде најважнија. Ово што каже Николајевић има смисла, али и ово мора да остане у закону.

Брачинац, Николајевић и Несторовић слажу се са мишљењем Каљевића, а противни су разлозима Брајко-

вића. Брајковић одговори, да баш оно не стоји, што они кажу.

Председник занита: усвајали се овај трећи члан, који је и од одбора усвојен? Скупштина га усвоји.

За тим се, по прочитању и објашњењу г. министра, усвојине и четврти, пети, и шести члан.

Секретар Срећковић прочита 7 члан, као и примедбу одбора, која овако гласи:

члан 7. усвојен је са овим примедбама:

под 1, у ставу другом после „50“, да дођу ове речи: а „испод овога (т. ј. 50)“ пара.

За тим да се на крају истог става иза речи „саставу“ додаду још ове речи „а годином доле у пенду.“

Под 2, у другом ставу да не буде на новцу у једном реду: „1 динар,“ него да стоји горе „1.“ а испод њега „динар.“

Под 3, у ставу првом и у реду првом, да се не каже „слика кнежева,“ него „лик кнежев.“

У другом ставу да стоји на новцу одозго „2“, а испод њега „динара.“

Министар финансије напомену да је ову примедбу и он усвојио.

Др. Стева примети, да у овом члану треба да се каже 50 пара, а не само 50.

Са овим додатком, као и оном примедбом одбора, скупштина усвоји и овај 7. члан.

Брајковић изјави на то, да има да примети нешто сврх првога члана, а то је, вели, да се означи по каквом ће се штилу ковати овај новац; и разложи како има два штила: готски и византиски, по коме су и Душанови новци прављени.

Каљевић вели, да ће штил бити као и у бакарног новца, што је усвојио и цели свет.

Министар финансије рече, да г. Брајковић има право, на објасни разлику између византијског и готског штила. Први је штил, вели, кад узмемо ону страну новца где није лик, пад кад га окренемо као писмо, онда лик стоји нам искренут; а готски је штил, кад у том случају стоји лик управо. Наш бакарни новац кован је, вели, у почетку по византијском штилу, па кад су људи почели замерати, то је промењено, и сад се кује по готском начину, у чему, вели, нема никакве разлике што се тиче трошка око ковања.

Лукић примети, како налази, да о овоме није нужно ни говорити, кад у свему приступамо конвенцији.

Министар финансије изјави, да је о овоме доста већ говорено, и да ће довољно бити, да се само запише ово, што је г. Брајковић представио, јер се зна, да већина народа не воли, да се понаци а о н а к о прави.

Ову изјаву г. министра скупштина усвоји.

Великић учини примедбу, да се не каже „лик кнежев“ већ „књажев“, јер се, вели, код нас у селу зове кмет кнезом.

Каљевић рече, да је то све једно.

Великић и Кара-Марковић одговореше да то није све једно.

Министар финансије изјави да ће се у закону стављати свуд „књажев“ место „кнежев“, као што се то и иначе у званичној послу употребава. И скупштина се тим задовољи.

Дале се прочита члан осми, који говори о постепеном повијању тарифске вредности странске сребрне нове.

Секретар Срећковић напомену, да овај члан нема никакве друге приједбе одбора осим речи „ситне“, која је додата испред речи „сребрне монете.“

Лукић разложи, да је та ствар од велике важности, и за то, вели, не налази за уместо, да се остави министру финансије, да може сам побијати тарифску вредност, већ би добро било, да о томе има договора с киме, а најбоље би вели, било, са народном скупштином.

Министар финансије одговори, не би знао, каква ће ту штета бити, кад је овде казано, да ће се постепеним побијањем истиснути стран новац из течаја, а не на једанпут. После тога, вели, у оваком случају министар финансије пита увек занатлијско трговачки одбор и од њега прима савета. И то је доста, нарочито што је министар одговоран ако би учинио што неупутно, а да се чека на скупштину, значило би, вели, да чекамо с године на годину.

Лукић напомену, да зна за један противан случај, где је због звездара, министар финансије питао занатлијско трговачки одбор, и зна врло добро шта је одбор на то одговорио министру; па је против тога опет толико побијена вредност звездарима, да су их Евреји куповали и носили у бечку ковницу (минц-амт). После тога, вели, да се не би оштетила каса, опет је доцније том новцу повишена вредност у пркос трговачком одбору. Дакле то су ствари, које се опет могу понављати. Зато је, да се остави скупштини.

Министар финансије одговори, како не налази за уместо да се упушта у објашњење овога навода г. Лукићева, но толико само може рећи, да н и ј е р а ђ е н о,

нити и један министар може радити сам по својој вољи. Само налази да је незгодно, за само вршење законна, ако би се чекало на скупштину од године до године: већ је доста то, да ће се побијање новца чинити постепено и увек питати за савет занатлијско — трговачки одбор.

Петковић у оште говораше, да ће наш народ трипти штету од тога, што ће се страни новац побијати, кад дође у течај наш новац. Предлаже да се остави извесни рок, до кога да се страни новац замењује при касама.

Министар разложи, да то не може бити, јер онда би, вели, каса штетовала, а та штета морала би се прирезом надокнадити, а овако то се подељује, те није одвећ осетно, него ко има више тога новца, више ће и изгубити, а ко има мање, мање ће и да изгуби. У осталом, вели, не треба мислити, да ће се ти новци побијати испод њихове праве вредности.

Ђирковић изнесе питање: шта ће да се разуме под ситним новцем?

Министар каже, да се разуме онај новац, који ће се замењивати нашим новцем, на пр.: пола цванцика, три гроша, пет гроша и т. д. Но већи новци, као што су рубље, неће се замењивати.

Каљевић рече, да би требало изузети 10 гроша, јер би иначе било велике штете. И зато би требало, под заградом казати изречно, да ће се замењивати новац испод 10 гроша.

Министар финансије слаже се с тим, да се објасни, шта се има разумети под ситним новцем. Оно је, вели, извесно, да ће се и у томе имати штете,

али већа је штета коју смо имали досадашњим побијањем, па зато боље је да се један пут прегрми.

Председник рече, да не би штета врло осетна била, добро би било учинити пробу, да се неколико сребрних нована претопи у бечкој ковници, па ако би права вредност са свима трошковима извела већа, онда да нареди, да се новац на касама прима, јер вели, ми смо од звездара правили талире Марије Терезије, па се то продавало преко мере. Иначе, сарафлук је код нас много распрострањен, и наћи ће се људи, који ће све те монете да покупују и пазуку из земље.

О овој ствари говориле још више њих посланика.

Петковић и Трифунац изразили се за предлог председников.

Коста Поповић и Срећковић бише противни томе, нарочито Срећковић разложи, да би од свију страна навалнио излизан новац, те га никад не би могли отплатити.

Милован Спасић разложи такође незгоде тога предлога, и каза, да је оно могло бити, што је г. Карабиберовић рекао, да су прављени талири од звездара, јер је то једна монета, али код нас има више разних монета сребрних, које би све ваљало испитати и касифицирати, а то не би било могуће.

Министар финансије у први мах одбијаше предлог Карабиберовића, напомињући да што чине трговци, не може чинити и министар, и да би нас и сама та проба стала новца. А после, да би се ствар измирила, приметити да не би требало везивати владу у том послу законом. Министру финансије, у дужности је, вели, да се стара, да се све потребе намирују са што

мање издатака. Па зато, он ће се старати, да свестрано размисли о том предлогу, па како за државу буде најјефтиније, тако ће се и учинити.

Председник на то изјави, да он није ни мислио, да то буде стављено у закону.

Секретар Срећковић прочита чл. 9, који је одбор додао после 8. члана, и који овако гласи:

„вредност, по којој ће странске крупне златне и сребрне монете у Србији оптицати, одредиће доцније министар финансије.“

Скупштина усвоји овај додатак одбора као члан девети.

За тим се прочита, и скупштина усвоји члан 10. (који је у предлогу чл. 9) и члан 11. (у предлогу 10).

Секретар Срећковић прочита да је одбор усвојио и члан 12 (у предлогу 11) но са овим додатком:

„по свршетку овога посла, дужан је министар финансије поднети скупштини рачун о свима издацима, које је учинио.“

Николајевић примети, да је у одбору вишином решено, да буде процента 2 и по на трошкове око ковања новца, преноса и других за то нужних потреба; а он и Симе Несторовић остали су у мањини, и говорили, да је доста да буде 2 процента, јер за цело, вели, на 6 милиона кад трговац има 2 процента, то је довољно.

Министар финансије представи, како је он предлагао, да буде три од сто, узимајући за основ уговор румунске владе, која је толико платила на поручених 20 милиона франака, а ми ћемо да поручимо само 6 милиона. Истина, у последње доба Румунија је начинила

други уговор и плаћаће, од прилике, до 2 на сто, али ми ћемо морати да правимо већи трошак, док нађемо где ће бити најпробитачније да се новци кују, и испитамо: је ли скован као што треба. Зато, вели, треба да буде бар 2 и по процента, па ће се показати рачун да ли ће што претећи. Он је, вели, и предложио у одбору онај уметак за већу сигурност.

Срећковић и Лукић говорише такође, да је савним умесно, да буде 2 и по процента.

Скупштина усвоји и овај члан са додатком одбора.

За тим се, без икакве примедбе, усвојише и остали чланови: 13. 14. и 15. и тиме се сврши претресање овог закона.

Министар финансије захвали скупштини, што је примила овај предлог закона.

А скупштина, по напомени Мате Кара-Марковића, изјави жељу, да г. министар од стране народне скупштине, умоли Његову Светлост, да овај закон изволи потписати сутра, на Светог Андрију, као на значајан дан за народ српски и његову слободу.

Председник за тим огласи, да је овај састанак закључен.

Председник скупштине,

Ж. Карабибировић.

Секретар,

М. Ђ. Милићевић.

П о д п и с н и ц и:

Михаил Смиљанић, А. Лукић, Никола Симић, Глигорије П. Брајковић, Стојан М. Вркић, Ненад Михајловић.

С А С Т А Н А К Х.

У суботу 1. Децембра 1873. године.

ПРЕДСЕДАВАО

Живко Карабибировић.

Састанак је отворен у 10 часова пре подне.

На овом састанку били су сва господа министри и 115 посланика, а нису дошли због болести: Милош Проклић, Дина Цанковић и Миле Дамњановић.

На реч председника секретар Сима Живковић прочита протокол од седмог, а секретар Д. Ђ. Јовановић од осмог састанка, који бише усвојени.

Председник скупштине саопшти, да је влада поднела више пројекта, и секретар Сима Живковић прочита:

1. указ, којим се овлашћује заступник министра просвете и црквених дела, министар финансије, да поднесе предлог закона о измени § 24. закона о устројству велике школе, од 24. Септембра 1863 године;

2. указ, којим се овлашћује министар просвете и црквених дела, министар финансије, да поднесе предлог: да српско лекарско друштво у Београду, може безплатно штампати у државној књигопечатњи свој орган: „Српски лекарски архив“;

3. указ, којим се овлашћује министар финансије, да поднесе пројект закона „о олакшицама индустријским предузећима“;

4. указ, којим се војени министар овлашћује, да поднесе предлог закона, „за општи војени фонд за народну војску“;

5. указ, којом се одобрава, да војени министар поднесе предлог о измени члана 1 закона о фуражи, од 1. Новембра 1865 године.

6. указ, којим се одобрава, да министар војени поднесе предлог о неким изменама у закону о накнади путних и подвозних трошкова војених чиновника, и војника, од 21. Фебруара 1864 године;

7. указ, којим се одобрава, да министар војени поднесе предлог о изменама и допунама закона о регрутовању стајаће војске, и закона о чиновницима грађанског реда;

8. предлог г. министра војеног, да се мајорима: Ђорђу Хорватовићу и Лазару Јовановићу, као и капетанима: Атанасију Ђурчићу, Павлу Хорстигу, и Благоју Јурковићу, доказане године дејствителног служења официрског, проведене у туђој војсци, рачунају као дејствителна служба у нашој војсци;

9. предлог г. министра војеног, да набавке војене преко 5000 гроша чаршијских, без офертне или усмене јавне лицитације, може сам министар извршити, ако на његов усмени предлог Државном Савету, председник државног савета, са још два члана овога, оцене да није потребна офертна и јавна лицитација; па о томе на писмено закључење предаду министру војеном.

Председник каза, да први и седми предлог предаје законодавном, а остале предлоге финансијском одбору, што скупштина прими к знању.

Председник јавља скупштини, да је Светли Књаз јуче, на светог Андрију, подписао закон о српској сребрној монети и скупштина одазва се са „живео књаз“.

Затим јави да су дошли у скупштину нови посланици и то: Драгојло Арнаутовић 30. Новембра и Милан Стевановић 1. Декембра ове године: пошто још нису дошла акта о избору ових посланика, те ће

се њихова изнуможија доцније прегледати: што скупштина одобри.

Посланик Јеврем Ђорић поднео је на писмено молбу, којом тражи да га скупштина разреши од даљег рада за време овогодишње народне скупштине, због одвећ нужних домаћих послова, и скупштина усвоји: да се Ђорићу одобри одсуство за сво остало време овогодишње народне скупштине.

По овоме г. министар финансије узне реч да одговори на интерпелацију Јована Бошковића, Јеврема Бојновића, Анте Пешића, Ивана Остојића, Глигорија Брајковића, Анте Панчића, Касијана Стојића, Здравка Јовановића и Алексија Гавриловића — пошто би најпре прочитана интерпелација, која гласи овако:

Господину министру финансије!

Ово је друга година, како народна скупштина нема никаквих извештаја од г.г. министара по струкама њиховим. У последњем извештају министра финансије, представљено је народној скупштини, да стање наше државне благајне износи преко 25,000,000 гроша пореских: а у једној дебати у скупштини, онда бив. посланик и главни казначеј у министарству финансије г. И. Маргетић (стр. 356 протокола народне скупштине од 1871 године) рече: да готова новца у државној благајни има 800.000 дуката цесарских. Напротив, сад се по народу јавно говори, да у државној благајни нема новца готово ништа, и стање се њено представља као најгоре.

Подписати народни посланици имају част запитати вас, господине, да нам одговорите: јесу ли и у колико, горњи гласи о стању наше државне благајне истинити

или не? па ако су, куд је новац из државне благајне и по чијем је решењу и одобрењу и на што утрошен?

Ми би желели кад би сте, господице, ради успокојења нашег и уверења целе народне скупштине, поднели главни извод о стању наше благајне, с назначењем: колико наша државна благајна има свог капитала, и где се овај наводи, то јест, колико у готовини, колико на дугу код окружних штедионица, управе фондова и т. д., Ово би нас тек, о правом стању ствари, могло уверити.

Надамо се да ће нам г. министар одговорити, и о правом стању наше државне благајне уверити.

Г. министар финансије одговори:

„Ја имам дакле да одговорим на ова питања“:

1. јесу ли и у колико истинити они гласови, који се разnose да у државној благајници нема готово никаквог новца, и који уопште њено стање представљају да не може горе бити?! —;

2. ако су ти гласови истинити, онда куд је утрошен тај новац, по чијем решењу и одобрењу и на што?

Осим ова два питања интерпеланти изјавили су жељу, да им се поднесе главни извод о стању наше благајне с назначењем: колико капитала она има и где се овај наводи?

Још пре него што сам добио ову интерпелацију, ја сам дао да се штампа главни извод о стању касе, у намери, да га раздам народним посланицима, па због нагомиланог посла у штампарiji, није могао да буде готов пре, по тек данас.

Држао сам даље, да неће бити довољно само да кажем, колико се нашло новца у државним касама 1. Фебруара ове године, као дана, кад су рачуни за по-

следњу годину закључени. Мислио сам да ће за народне посланике бити занимљиво, да имају и један преглед покрета готовине државне касе, у последњих пет година. Да бих колико ми је могуће одговорно на интерпелацију, обраћам пажњу на главне позиције тога прегледа.

Кад је закључен рачун за 1868. годину, нашло се да државна каса има свега 25,104.079 гроша и 14 пара пореских, то јест 896.574 дуката цесарских и 7 гроша и 14 пара. Него од те суме ваља да одбијемо 2.493.882 гроша и 35 пара пореских, која је сума била на дугу. Кад ту суму, која чини 89067 дуката цесарски одбијете од горње, онда остаје да је 1. Фебруара 1869 године било у касама државним свега дејствителног 807.507 дуката цесарски.

У рачунској 1869 години, показао се превишак прихода преко расхода у 59183 гр. и 15 пара порески. Кад ову суму додамо ка готовини, коју напред поменуемо, онда излази, да је 1. Фебруара 1870 године нађено да има државних новца свега 25,163.262 гроша и 29 пара порески, или 898.687 дуката цес. и 26 гроша. Ово је највиша цифра, која се досада при закључењима рачуна државне касе показала. Од те суме кад се одбије 80.622 дук. цесар. и 12 гроша пореских, што је било на дугу, остаје да се у државним касама 1. Фебруара 1870 год. нашло у готовом новцу 818.065 дуката цесар. и 14 гроша порески.

У рачунској 1870. години потрошени су сви приходи те године и још повр тога 1,713.626 гр. и 11 пара пореских због ванредних војених потреба. Овај вишак расхода подмпрен је из готовине државне касе; и отуда, кад се 1. Фебруара 1871 године закљу-

чио рачун, нашло се да државне касе имају свега 23,449.636 гр. и 19 пара пореских, или 837.487 дук. цесар.. Од овога треба да се одбије шта је на дугу било 67.195 дук. цесар., и онда излази да се 1. Фебруара 1871 године нашло у државним касама дејствително свега 770.292 дук. цесар..

У рачунској 1871 години потрошено је више него што је примљено: 1.646.882 гроша и 18 и по пара пореских. С овом је сумом дакле смањена готовина државне касе, те је тако 1. Фебруара 1872 год. нађено да државне касе имају свега 21,802.754 гр. пор. или 778.669 дук. цесар. и 22 гр. пор. Кад се од те суме одбије оно што је било на дугу у 129.269 дук. цес., онда је поменутог дана било дејствително у државним касама свега у новцу 649.400 дук. цесарски.

Ово је најниже стање касе кроз последње ове четири године.

У рачунској 1872 години показао се превишак прихода над расходима у 1,588.730 гр. и 16 и по пара порески. Овом је сумом увећана готовина државне касе, и услед тога је нађено 1. Фебруара ове 1873 године, да државне касе имају свега 23,391.484 гр. и 1 пара пор., или 835.410 дук. цесар.. Но како је од те суме било на дугу 5,093.753 гроша пор. или 181.919 дук. цесар., то се 1. Фебруара ове године, у самој ствари, у готовоме новцу, у државним касама нашло свега 653.491 дук. цесар..

Ако бацимо прегледни поглед на стање државне касе кроз последњих пет година — излазе нам ова факта:

Најбоље је стање државне касе било 1. Фебруара 1872 године, кад је било свега 778.669 д. цес..

На срећу ствари су се обрнуле на боље у течају 1872 године, и, као што сам рекао, 1. Фебруара ове године ми смо имали у државним касама 835.410 дук. цес. или 56.741 дук. цес. више, него годину дана пре тога.

Изложивши овако у главним правцима, и како се надам у самој суштини, стање касе, ја се могу повратити да дадем категорична одговара на положена ми питања.

И тако на прво питање одговорам просто, јасно и искрено: „није су истинити гласови, који представљају, да у каси нема новца.“ Напротив, при последњем закључењу рачуна државних, нашло се да државна каса има 835.410 дук. цес.

Услед овог одговара однада потреба, да одговорам на друго питање. Али да бих што подпуније задовољно интерпеланте, и да не би на овоме питању, које праведно интересује цео народ, остало ни мало сумње, ја одговорам:

Што год је трошено из државне касе, трошено је на основу закона или на основу надлежног овлашћења. За сваки и најмањи издатак изискује се неки законит документ. Законитост сваког и најмањег издатка, исписује најпре онај, који га издаје, често његова виша власт и најпосле суревњиво око и фини прст главне контроле.

Осим ових гаранција, које су се до сада показале добре, и осим гаранције, које даје устав, влада Његове Светлости, по самом начелу верује, да ће јавност имати само благотворна утицаја и на финансију. Ми верујемо, да је у финансији свагда најбоља она политика, која не политички, већ просто истину каже.

Остало ми је да одговорим још само једној жељи интерпеланта: где се налази новац државне касе, ко-

лично у готовини, колико на дугу код окружни штедионица, колико код управе фондова, и т. д.

На ова питања имате најбоља одговора у прилозима, која сам раздао посланицима. Могу само да додам, да код управе фондова има државног новца 888.088 гр. порески, а код штедионица свега 1.931.460 гроша пореских.

Јошт и то напомињем, да многи мисле, да у Београду, у министарству финансије, има нека велика каса, па ту да леже 800.000 дуката. Тога нема. Ми немамо тих дуката на једној гомили. Осам стотина хиљада, то је имање државно, али они леже по свима касама у Србији. Ина их свуда по надлежностима а не само у Београду. У Београду, у каси, може бити 100 или 150.000 дук. цес., неки пут мање, неки пут више.

Јоца Бошковић рече, да ће као интерпелант најпре прочитати изводе, па ће онда казати, шта буде, имао.

Сима Неосторовић примети, да је скупштина сваке године била извештена о стању касе и то површно, ал би он рад био, да се народни посланици лично увере, како стоји та државна каса, и колико у њој има новца, јер народна скупштина има право да сама прегледа стање државне касе.

Г. министар финансије одговори, да посланици треба да знају и да верују, да је влада петину казала како ствар стоји, нити је која год влада ишла на то, да скупштину vara; па с тога не треба сумњати на владу; но скупштина нека учини предлог, па ће се после ствар решити.

Сима Неосторовић рече: о варању нема разговора, него имам права да се и као посланик лично известим

о стању касе, јер не волим, да се известим само површно, него како треба.

Г. министар финансије одговори, да нико не оспорава то право посланицима, но вели, да је у одбору било и други речи, јер су неки казали, у колико је чуо, пошто није био на том месту, да министар финансије може да изнесе на колницима касу, па да оде у свет, али то је речено само у ветар, јер министар финансије не може да узме ни десет пара из касе, без закона, па шта више, и кад оће да аконтира, он мора да моли.

Милосав Вукомановић објасњава симин говор, да он није ни у колико ишао на увреду, него вели да је скупштина рада, да зна на чисто рачун. Г. Јоца Белимарковић казивао је, да има уштеђени 3.000.000 гр. па оће да зна, куд је та уштеда, јер се гласа по народу да је подоста новца нестало, а ми смо, вели, за то овде дошли, да то извидимо.

Г. Министар финансије одговори да ће се скупштини дати рачун; а он је донео изводе из прошлих година, и извештај о стању касе, па пошто скупштина такови разгледа, онда ако нађе да није у чему обавештена, нека пита, па ће јој се о свему дати нужно обавештење.

Г. министар-председник напомену, да, кад је каква интерпелација учињена, и орган владе на њу одговори, онда не би требало то да буде предмет дискусије, него нека посланици — интерпеланти разгледају најљивије сам предмет, па ако после јошт шта имају да примете, онда могу то учинити или новом интерпелацијом или у виду предлога, јер овако разговарати непрактично је, кад не

води никаквом решењу ствари, а и не треба изненађивати владу с новим питањима.

Никола Крстић упућује на дневни ред говорнике; а Мата Кара-Марковић жели да се прочита пословни ред, па да се по њему ради, јер тамо стоји, кад министар одговори на интерпелацију, да скупштина одреди одбор, који ће ствар расмотрити, ако се незадовољи са одговором.

Апта Нешић каже да се подписао на интерпелацију, а руководило га је то, што се проносе гласови да нема новаца у каси, па му је то било криво, и желио је да г. министар објасни на чему је ствар; а сад, кад је чуо одговор од г. министра, задовољан је, јер никакву намеру није имао, да кога од министара вређа, нити да износи какву сумњу на бив. министра финансије.

Јоца Бошковић, на реч Кара-Марковића, примети, да је као интерпелант казао да не може своју реч дати, док не извиди све рачуне, који су поднешени. Зато је он, да се засад пређе на дневни ред.

Скупштина прелази на дневни рад.

Настаде $\frac{1}{4}$ часа одмора.

Затим скупштина настави свој рад.

Г. министар грађевине жели да одговори на интерпелацију посланика Петра Поповића, која гласи овако :

Г. министру грађевина.

Пут од Чачка Ивањици просечен је сасвим. На овом путу треба ћуприја на Моравици код Ивањице. Предлог је чињен, да се ова ћуприја направи. Народ је готов грађу на први позив превући. Питам г. министра грађевина: је ли што чињено од стране његове,

да се та ћуприја што пре направи, и ако није, то зашто, и оће ли се чинити, јер је саобраћај поменутих путем немогућ без ове ћуприје.

После прочитане интерпелације г. министар грађевина одговори:

Да је за ћуприју на реки Моравици код Ивањице, учињен предлог од начелства округа ужичког, да се озида од тврда материјала. Предлог је учињен 7. Фебруара ове године, и предрачун по њему састављен, изнео би 56.000 гр. чар. а можда и више. Ради боље ревизије потражена су од начелства још нека техничка објашњења, која су 27. Марта министру грађевина поднесена.

Према изучаваном местоположају, мора на том месту да се сагради художествена ћуприја, која по § 9. т. 1-ве закона о друмовима пада у художествене послове, и трошак за ту ћуприју имао би се подмирити из државне касе, што се у прошлој рачуноској години због изцрпљена кредита није могло учинити. Из овог узрока, као и с тога, што друм чачанско-ивањички кроз округ чачански још није сасвим довршен, морала се та грађевина за ову рачуноску годину одложити. У осталом та ћуприја ушла је у списак оних грађевина, које би се прве предузети имале.

Интерпелант изјави да је задовољан са одговором г. министра, само би желио, да се нареди, те да се материјал за ћуприју што пре прикупи, да неби народ у лето дангубио.

Г. министар грађевина још и то рече, да је његов предшественик написао на полеђини једног акта, да се мисли, да би јефтиније било, да се та ћуприја подигне на ланцима; и зато би ваљало још једанпут

саставити предрачун и пробати, да ли би та Ћурија на ланцима била јефтенија но од камена.

Мијанло Смиљанић зна да су у 1872. години предлагали, да се направи Ћурија на ланцима ниже Пожеге, па да не буде пређашњи г. министар Ћурију код Пожеге имао на уму; а г. министар одговори му, да је баш о овој Ћурији његов предшественик ставио горњу примедбу.

Пошто се интерпелант задовољи са изјавом г. министра, би прочитана интерпелација Стојадина Радонића, која гласи овако:

„Влади је добро познато, да је, ради сваког саобраћаја а нарочито што је срез сврљички, ограђен врлетима, брдима, и голетом на више од 6 сати од пијаца уааљен те народ истог среза никад на пијаци отерати не може своје производе, — по их у безцење продаје, са чега је и општа сиротиња и презадуженост тим срезом завладала, — преко потребно, да се просече пут у књажевачком округу, на средокраћу среза сврљичког, који ће створити саобраћај за пијачу књажевачку, Пандиралу, Алексинац, Граднице и Пирот — то јест — који ће свезивати Алексинац са Дервеном, местом на средокраћу реченог среза наодећим се.

Ово велим, да је влади познато с тога, што сам ја прошле године на народној скупштини дотичном министру, у име народа сврљичког среза, представио потребу тога пута и он ми је дао реч, да ће жељу народну остварити и наредити да се потребан пут одма предузме радити; па како до данас, а то чак и после читаве године, ништа од стране владе предузето није, да се народу преко потребни пут просече и сагради, — то питам владу да ме извести, зашто се грађење тога

пута у прошлој години предузело није од стране владе, шта је владу пречило, да то учини, — и мисли ли исти пут градити.“

На ову интерпелацију г. министар грађевина одговори: пут који би водио од Алексинца преко Липовца на Грамаду, Пандирало у Пирот, и тако просецао срез сврљички у округу књажевачком, проматран је и нађено је да се тај друм може целисходно провести. Зашто је овај друм до сада остао не начињен, узрок је што начелство округа алексиначког није имало инжењера, преко кога би могло наредити, да се траса обележи. Г. министар рече да ће се старати по могућству да одговори, како би се потреба народа оног краја што пре поджирила.

Стојадин Радонић рече, само да се не продужава јер се народ доста напатио. Њега у томе подпомаже Милосав Трифунац из разлога, што не треба велики друм правити, и што неће требати много насина, а и лане му, вели, обећао г. министар да ће тај друм начинити.

Г. министар грађевина уверава предговорнике, да ће се старати, чим оде у Београд, да се учини шта треба.

Пошто интерпелант би задовољан са изјавом г. министра, председник скупштине каза, да је сада на дневном реду пројект о изменама и допунама закона о гимназијама и секретар Милан Милићевић прочита извештај одбора, који гласи овако:

„Законодавни одбор прогледао је измене и допуне у закону о гимназијама од 16. Септембра 1863 год. (XVI 63), које је г. министар финансије као заступник министра просвете и црквених дела скупштини поднео и сад подноси скупштини свој следећи извештај:

изменама и допунама које су поднешене, хтело се је као што се види и из побуда, које је г. заступник г. министра просвете и црквених дела скупштини поднео, да ученици у средњим нашим школама што боље изуче предмете, које се у њима предају, и да се строжије њихово изучење контролише, те да на тај начин излазе спремнији младићи из тих школа, па било да они после још и даље учење у великој школи продуже, или да се на другу какову радњу одаду: по томе дакле, одбор је нашао, да се ове измене и допуне у опште примити могу.

Што се појединих наређења овог закона тиче, одбор је усвојио по предлогу г. заступника министра просвете и црквених дела, да се садање учење у гимназијама од 6 на 7 година продужи, зато, што ће се, као што г. заступник министра просвете и црквених дела у побудама каже, ученици боље усавршити у продуженоме времену у предметима, који се у гимназијама предају, и што ће зрелији долазити у велику школу, где се науке пространије предају.

Поред тога одбор је усвојио и наређење, означено у § 17 о испиту зрелости, што држи, да ће се на тај начин што јаче и боље учење младића у овим школама контролисати, и да се веће они пуштати, да само кроз школе пролазе, па ма за даље учење и не спремни били.

Најпосле за ова поједина наређења одбор има још приметити: у § 20 означено је, како се изају белешке ученика скупљати, те да се с једне стране осигура, да се само добри ученици у више разреде пуштају, а с друге стране опет да се и добрима ђацима, који случајно рђаву белешку добију, прилика

да, те да опет исту поправе и тако да случајно само штету, коју ће додире тешко накнадити моћи, непретрије. У пројекту је овај пропис доста нејасно штилизован, па зато га је одбор на ново прерадио, и тако прерађеног сад и подноси га скупштини с тим, да је на исту штилизацију и сам г. заступник министра просвете и црквених дела пристао.

Пројект враћа се.“

По прочитаном извештају г. заступника министра просвете министар финансије изјави: да поред оних мотивација, које су на написмено раздате посланицима уз пројект, има још и то да каже: да наш народ никад није жалио новца на просвету, а опет наше школе нису такве да могу подпуно одговорити своме задатку, јер ђак вишином излази са полутанским знањем, а то је управо једна опасност, па с тога одавна се почело мислити и говорити, да нам треба преустројити школе. Сад да ли треба све школе преустројити или да се задовољимо само са неким поправкама? То може бити питање. Ми смо мислили, да је цело преустројство немогућа ствар, што је то огроман посао; али зато, што је тако важан, ми га за сад само одлажемо, па да га добро испитамо и свестрано проучимо, те да не правимо опште са нашом младежи.

Глигорије Брајковић наводећи, како су све скупштине непрестано о тим школама говориле и тражиле, да се од једном преустроје и знајући, да напредак народни зависи од просвете, он је зато, да се у једанпут изда цело преустројство школа, јер оваке поједине измене, не би ни у колико народу од користи биле. С тога је он противу ових почасних измена и допуна, него жели, да се одговори потреби народној

по варошима, и потреби народној по селима, па по томе да се поделе школе на варошке и сеоске, а ове опет на основне, средње и више школе; а класичне да остану за себе.

Љубомир Каљевић одговара Брајковићу, да предговорник износи на среду нове предлоге, а то није сада на дневном реду, већ треба да говори у начелу о овим изменама и допунама, то ест, хоће ли почасно преустројство или не.

Глигорије Брајковић сматра, да се он није удалио од дневног реда, ити говори о другом предмету, већ кад се подело питање о преустројству школа, онда, вели, да има право да говори о целом преустројству, пошто би са овим изменама остали и даље у полутанском изобраењу.

Г. заступник министра просвете рече, треба да захвалимо Брајковићу, кад има читав пројект о преустројству школа, али и ми не одлажемо за свагда ово преустројство, него за време, па до оног дана, докле не будемо готови, можемо се задовољити са поднетим изменама, кад ни смо толико снажни, да предузмемо целокупно преустројство.

Глигорије Брајковић на то одговори, да се овим изменама не може ништа постићи, за то је боље, да остане као што је, ако није могуће другачије.

Милан Милићевић слаже се са г. Брајковићем у томе, што се јако интересује за школе и омладину, јер каква је омладина онаква ће бити и остарина; али се не слаже са њиме да предложене измене не могу донети никакве користи, што није готов пројект о целокупној настави. У једној земљи питање о настави, то је једно од најтежих и најозбиљнијих питања, које се

не може расправити тако олако, оно потребује великог знања и дубоких студија; па зато није тога мишљења, да се ове измене и допуне, које одговарају примењеним потребама, — одбаце. Каже, да он од неколико година служи у просветној струци, и често је слушао о томе преустројству школа. Ако се, вели, под тим преустројством разуме, да наше школе данас буду боље него јуче, онда покретачу таквог стања одаје пуно поштовања; али ако се мисли, да се у место једног закона нанижу у зборнике други закони без стваријих измена, без онога, чиме управо школа живи и ради, онда неће бити никакве користи. Школа, као и сваки други органски створ, поправља се изнутра а не споља. Све се школе не могу поносити тиме, што имају најбоља преустројства, него тиме, што имају најбољу и највреднију унутрашњу снагу. Добитак од школе неће бити толики, ако нема радне снаге, ако није унутарњи положај рада добро схваћен и удешен. По његовом мишљењу преустројство школа може се постићи после неколико година, ако се поправи данас што је предложено, сутра што се предложи, и ми ћемо имати за неколико година преустројене школе. По томе он је за предлог.

Глигорије Брајковић одговара Милићевићу, да није могуће и даље одлагати на ове постепене поправке, пошто су толике комисије радиле неколико година на том преустројству, па још ништа не видесмо од њиховог рада. Опомиње се, да је пређашњи г. министар казао, да је рад комисије готов, али за онда да га није могао поднети, што ни смо у стању да извршимо те реформе, него је обећао да ће

поднети идуће године. Сад шта би сметало, да се то преустројство изнесе овој скупштини?

Коста Великић рече, да се и њему чини, да овим пројектом не можемо ништа успети. Нешто можемо учинити, али неће се постићи права жеља. На говор Миљевића, да се постепено развија закон о школама, примети, да се од 13 година овамо ради на том преустројству, које доста кошта, па кад за толико година ни смо ништа постигли, онда нећемо никад ни постићи. Каже, да све зависи од знања; и трговина и радност и свако предузеће, а наша просвета остала је једнако на ниском ступњу. Кад можемо, вели, да тронимо 10 и 11 милиона на војску, онда не треба да жалимо на просвету и више. С тога је он против овим почасним изменама, него жели да се поднесе цело преустројство.

Милаш Миљевић одговара предговорнику, да каже најпре каква пачела оскудевају нашем закону о школама, а ми их ни смо усвојили. Ако то не достаје нашим школским законима, онда је готов да потпомогне Великића; али ако се само каже, да нам фали преустројство онда с тим није много речено. Није му познато, као што наводи Великић, да комисија ради 13 година, а она комисија, у којој је и он — Миљевић, био члан, ништа није коштала него су после подне радили и то бесплатно, па су свој рад предали г. министру; а пошто је г. министар одговоран за своја дела, он није могао све уважити, што му је комисија предложила. У осталом рече, да су наши школски закони израђени по најнапреднијим законима о настави; и ако смо у нечем заостали у просвети, то је за то, што смо новајлије, скорашњи.

На последку ако скупштина баш жели преустројство, онда треба најпре имати новца, а ни сам новац неће спремити људе, а и треба других средстава. За то је, да се за сада учини ова поправка, као најпреча.

Јоца Бошковић признаје, да је преустројство свију школа једна огромна и тешка ствар, о којој треба да се много времена размишља. Овај закон што влада подноси има за цел, да обогати младеж са више знања, па зато не треба да га одбацимо што није готово преустројство, већ треба да га примимо у начелу.

Папта Срећковић вели, да пројект има добрих страна, али да има огромна смисла и оно што кажу Брајковић и Великић, јер немамо ни једне индустријске школе, а докле тога немамо неће никад ништа од нас бити; али то је сасвим други предлог, о коме ће други пут да говори.

Скупштина усвоји предлог у начелу. Састанак би закључен у 1 сахат по подне, а други би заказан сутра у 9 часова.

Председник скупштине,

Ж. Карабибировић.

Секретар,

Д. Ђ. Јовановић с. р.

Опуномоћени подписници:

Никола Симић, Михаил Смиљанић, Ненад Михајловић, А. Лукић, Глигорије П. Брајковић, Стојан М. Бркић.

САСТАНАК XI.

у недељу 2. Децембра 1873. год. у Крагујевцу.

ПРЕДСЕДАВАО

Живко Карабибировић.

Присутствовали господа министри: финансије и унутрашњих дела.

Било је 110 посланика. Посланици: Миле Дажановић и Дина Цанковић болесни су, а Милан Милићевић и Панта Срећковић за данас на осуству, по одобрењу председника.

Састанак је отворен у 10 сати пре подне.

Председник каза, да је сад на реду, да се претресу поједине измене и допуне закона о уређењу гимназија.

Ђорђе Малетић рече, да је пристао, да се место потпуног устројства приме ове измене, како би се поступно дошло до доброг преустројства. Нада се, да ће се овим изменама одклонити многе незгоде, које сметају ваљаном напретку по гимназијама; но ако се остане само при овоме, неће се постићи права цел. Превелика множина ђака узрок је, што не може да буде великог напретка. Ово нарочито не може да буде у београдској гимназији, где за последњи 10—12 година има свакад преко 500 ђака, колико нека по другим местима ни у три гимназије. Ни један педагог неће одобрити, да у једном разреду има 80 ђака, а то није добро ни по здравље дечије. Они су сложни, да у разреду има 40 ђака. У нижим разредима, где је тако велики број ђака, немогућ је сваки напредак, особито, што су то већином неразвијена и несвесна деца. Моли, да му се не замери, што ће рећи, да наши прости људи пусте децу као тикву на воду и не нађу им места за обитавање, како би се деца могла свега зла сачувати и како би се над њима могао да води довољан надзор. Кад се таква деца не могу у месец дана ни један пут да питају, она неће да уче, те тако изостају у науци. Професор пак не може при таквом великом броју ђака да испита прави узрок неучењу, што би мо-

гло да буде при мањем броју ђака, па би се постарао, да уклони препоне, које може. Призиваје, да ће се строжијом оценом њивањем при испитима и испитом зрелости доста постићи, но опет понавља, да се неће учинити онолико, колико би могло, кад би се број деце по разредима умалио. Ми ваљда не идемо на то, да терамо децу из школе, што ће бити са строжијом оценом и испитом зрелости. Ми треба да претвара и другим путевима склонимо слабу и неразвијену децу да уче и да у лудо не троше ни своје време ни наре својих родитеља, што ће бити, ако умањимо број деце у разредима?

Милија Лазевић противан је завођењу VII. разреда, јер се тиме стаје на пут ширењу просвете и неће, да се одреди број деце по разредима, јер и тим се ширење просвете ограничава, па устаје против речи Малетића, „да прости људи пусте децу као тикве на воду.“

Председник обавештава, да је Малетић молио за извинене, кад је поменуте речи казао, и да с њима није хтео никог да вређа, већ да је хтео казати, да наши људи немогу свакад да нађу најудесније место за своју децу, па да их намештају код оних људи, где не могу да имају довољног надзора, те им деца пропадају. Да би се пак деца већма користила науком, Малетић предлаже, да их не буде много по разредима, а не да се не примају, ако би се потпуно број.

Војин Радосављевић тражи, да се прочита § 2. закона о устројству гимназија, што се и учини.

Он хоће да остане гимназија на VI. раз., јер би се завођењем VII. разреда младежи стајало на пут да се изображава. Ми можемо до године завести и VIII. разред, па ћемо тиме спречити сиротињу, те се неће моћи да учи по школама, а учиће се само богатаци.

Никола Крстић каже, да се у закону о уређењу школа не може учинити разлика између богатина и сиремаха, и да у нашим школама свагда има више сиротиње но богаташке деце. Ако се хоће да учи, и да се добро научи оно, што се предаје, треба пријети предлог, особито, кад сви стручни људи кажу да је по потребно. Ми не треба да желимо, да се пројури кроз школе а да се ништа не научи, него да се оно, што се у школама предаје, што боље и темељније научи. Овим начином добијају сама деца, зато је и мисле, да се предлог пријети.

Известилац одборски Димитрије Радовић прочита побуде у министарском предлогу, које се односе на завођење VII. разреда.

Војин Радосављевић мисли, да ће бити узалудна ова промена, кад би дигли гимназију и на 10 година, ако не обратимо већи надзор на школе и ако не увећамо број професора. Ово се неможе да учини, па за то нека остане гимназија како је.

Милан Миловановић противан је предлогу што мисли, да ће се завођењем VII. разреда стати на пут, сиротињи, да се учи, те ће се учити само богаташка деца, а нарочито, што има преко 50 школа, које немају учитеља.

Ђорђе Малетић вели, да комисије, које су од 6 година на овако радиле на устројству, сугласне су, да гимназије буду са 8 или бар 7 разреда, што је тако и по другим земљама и што предмети, који су прописани, не могу се изучити, ако се гимназија, бар за једну годину не повећа, што пак ако буде, наша ће деца бити спремија за велику школу, — имало се на уму наше сиротно стање, па се зато предлаже,

да се гимназија увећа само са годином. Није истина, да ће се учити по школама само богаташка деца, јер је сад огромна већина сиротиње. Трговци већином спремају своју децу за трговину и шаљу их у друге школе. Трећина наших ђака по гимназијама издржава се послуживањем, што бива до 4—5 разреда, а после они уче туђу децу и добијају по дукат два на месец, па се тиме не само лепо издржавају, већ шаљу и паре својим родитељима.

Малетић вели, да по најновијем распореду министарском у VII. разреду остају скоро сами језици. Ако се не мисле завести још неки предмети у гимназији, онда ни он није да се VII. разред заводи.

Алекса Петковић противан је завођењу VII. разреда: јер се боји, да сиромашни ђаци, који се издржавају послуживањем и учењем туђе деце, неће хтети да се одаду на учење, те ће се тако учити само богаташки синови.

Г. заступник министра просвете и црквених дела, министар финансије објашњава, шта је владу руководило да поднесе предлог о установи 7. разреда. Он вели, да није право, да народ троши паре а да нема отуда довољне добити. Хоће се, да добијемо што спремију омладину. Сви стручни људи, људи од наука, професори и влада сложни су, да је нужно, да се заведе седми разред, те да добијемо оно, што треба да имамо, па ради те цели не треба да нам стају на пут никакве зебње, а особито што неки рекоше, да се сиротиња неће моћи да учи. Г. Малетић је казао, да у нашим заводима има највише сиротиње и да се ова учи само до 4. разреда, а после да зарађује лепо пару, учећи богаташку децу. Осем тога, држава даје

благодјеjaње добрим сиротним ђацима, те им тако помаже у издржавању. Ко сврши шест разреда, сврши ће и седми, па ће спремији отићи у велику школу; нужно је дакле, да се овај предлог приими.

Јефрем Војиновић противан је завођењу седмог разреда, што ће се тиме стати на пут сиротиња да се учи. Тражи, да је бољи надзор над школама, и да се деца у средњим школама чешће питају, а не као до сад што је било.

После тога прелази на сеоске основне школе, у којима нека деца уче разред по две — три године, јер их учитељ не може да прелишава, што их има доста у сва три разреда — и на велики број практиканата, који траже да се аванзују а места нема, — па хоће, да гимназија, остане са 6 разреда.

Г. заступник министра просвете и црквених дела, министар финансије, жели и стараће се да надзор над школама буде бољи и већи, али се тиме неће помоћи; јер се за 6 година не може све изучити како ваља, те да ђаци дођу подпуно спремни у велику школу и науке у којој са успехом сврше. Потреба је дакле, да се заведе VII. разред. — Даље рече г. министар, да око тридесет школа немају учитеља, а не 50, како је овде казато, и да ако хоћемо добре учитеље да имамо, треба да се старамо, да нам буду бољи и спремији ђаци по гимназијама.

К. Великић мисли, да се овим предлогом неће учинити ништа боље у нашим гимназијама и да ћемо њим скучити нашу омладину, која хоће да се изражава. Рачуна, да ће ђаци у 26. години излазити из школе, кад уче основну школу 4 године, гимназију 6, права 4, а дошла су у школу, кад им је било 12 го-

дина, што није добро за нашу младеж. — Слаже се са Малетићем, да се у гимназијама не уче многи страни језици, него само немачки, који нам је због суествовања нуждан. Кад се избаде страни језици, остаће доста времена за изучавање осталих наука и онда може остати гимназија са 6 разреда.

Ранко Јовановић налази, да је предлог врло добар нарочито, што све, што се учи, хоће да буде чиновник, те пада на терет народу. Нужно је, да имамо школе по селима, па кад их деца сврше, нека копају и раде своје послове.

Мил. Спасић објашњава, да се деца у прва четири разреда гимназије у опште спремају; и да одатле иду у богословију, учитељску школу, и т. д. Увидело се и доказало, да они, који сврше гимназију ни су довољно спремни, да са успехом сврше науке у великој школи, па се тражи, да се заведе седми разред гимназије, што ако буде, моћи ћемо тражити од државе, да се у нашој великој школи спреме људи стручног знања. Понавља говор неких посланика, да је цела истина, да се у нашим нижим, средњим и вишим школама, већином учи сиротиња и да се она мучи највише до 4—5 разреда. Додаје да се влада поједнако брине о свима разредима и да на министарским столицама код нас седе сељачки и сиротињски синови. — После тога Спасић поправља рачун Великића и каже, да ће код нас излазити млађи из велике школе кад им буде 21 година, што није никаква старост. Деца се примају у школу од 6 година, четири године уче основну школу, 7 неких уче гимназију, 4 права, па ће изаћи из школе у најбољим го-

динама. Ко пође доцније у школу, доцније ће изаћи. Према свему овоме он је за предлог.

Павле Грковић хоће да се усвоји предлог, ако желимо, да ђаци из школе имају стварна знања, а не да протрче кроз школе. Предлог је користан и за оног, који учи, и за државу, јер ће да има способне чиновнике.

Ранко Јовановић вели, да је Спасић ову ствар врло добро разложио, додаје да желимо имати стручне људе, но без труда нема плода, без трошкова нема користи, па је за предлог.

М. Ђирковић не сумња, да је предлог добар и да морамо више знати, кад више учимо, али је питање можемо ли ово издржати? Ми, вели, немамо малих школа, које су нам нужније, а хоћемо да увећамо школе, у које не могу ићи сиротињска, него само газдинска деца, па је да гимназија остане са 6 разреда.

Анта Нешић налази, да је предлог г. министра на свом месту и он је да се прими. Ми имамо доста чиновника, и све су канцеларије препуне госпде; ради сло, да се умањи број чиновника, па да се продужи рок учења, па ко може нек учи, а ко неће, нек ради.

Рад. Милошевић мисли, да ни родитељина ни ђацима, па кога стања били, није ништа асне, ако се прође кроз школе, а ништа не научи. Треба да се учи онолико времена, како би се све научило, како ваља, па ко може и хоће да учи, он ће учити и бити чиновник на свом месту, а ко не може, он ће остати. Не треба дати, да се мало учи, па да се иде пред судска врата и тражи хлеб. С тога хоће, да гимназија буде са 7 разреда.

На питање председника, има ли ко да говори противу предлога, Ђоста Великић рече, да нека господа противурече себи, што веле, да се сиротињска деца уче само до 4. разреда, а после да им је лако јер добију кондицију. Великић налази, да је и ово држање кондиције тешка ствар, јер ђацима треба и да сами уче, па кад се увећа број година у учењу, отежа ћемо сиротињи, те се неће хоћи да учи. Понавља, да ће се искључењем језика добити време у гимназијама за науке, а Спасићу одговара, да се у основне школе примају деца од 7 а не од 6 година.

М. Спасић одговара Великићу, да је по закону како је рекао о примању деце у основне школе и да без муке нема ништа, по да ђаци сиротног стања боље живе, кад дођу у више разреде, то је извесно.

Ал. Петковић не пориче корисност предлога, али је ово само за богаташе, а ми треба да се бринемо и за сиротињу. Мисли, да се предлогом иде да се умањи број ђака, па је против њега.

Г. заступник министра просвете и црквених дела, министар финансије, понавља свој говор о користи овог предлога и каже, да би га волео узети назад, него да се и један члан у њему измени.

Председник рече, да господа, што говоре у корист сиротиње, говоре противу исте. Извесно је, да се у 6 разреда гимназије не може да прибави нужно знање и да имућнија деца имају прилике, да повцем прибаве знања, што сиротиња не може. Кад дакле деца не могу у 6 разред да прибаве знања, колико им треба те да у вел. школи успевају, онда излази да ће богаташи, којих децу сироти ђаци уче, плаћати сиротињу, да се у Београду изобрази како треба, а

богаташи ће морати своју децу и даље да шиљу, да достигну оно, што ће сирота у Београду да научи, и по томе је завођење седмог разреда у корист сиротиње.

После тога председник стави ствар на гласање и скупштина усвоји измену §-а 15. по предлогу владиној.

Известилац одбора Д. Радовић прочита допуну § 16, а секретар С. Живковић стари текст тог параграфа.

Ђ. Малетић вели, да је ово предходно испитивање ђака за први разред скончано са великим тешкоћама. Оно је било и пре овог устројства. Испитивања у београдској гимназији где дође по 150 ђака, за први разред, била су овако: професори се поделе на неколико страна и сваки је по некога испитивао, а по испиту написао на сведочби „прима се“. Од онолике множине, тешко је одпало 10 ђака, по и ти су молакавем примљени и тако се могу да чине злоупотребе. Била је повика од самих професора, да су им дошла неспремна деца и бацали су кривицу један на другог. Ово ће бити и сад, особито кад је овака множина ђака, па с тога захтева допуну, да се каже у закону, пред ким морају деца полагати испит и ко да даје оцене. Мишљења је, да се испити полажу пред свима професорима и директором, а оцену да даје директор. Тада се може имати вере у сигурност испита и не би се ишло на руку попуштању, и испитивање би било боље и тачније.

С. Живковић каже, да у старом закону није казано, да ђаци, што ступају у гимназију, неће полагати испит, него је ово учињено наредбом министарском,

па се сад законом боље утврђује то полагање испита, што је врло добро. Противан је мњењу Малетића, да се тај испит полаже пред свима професорима, а белешку да даје сам директор. Он хоће, да правила о испиту проиште министар просвете и црквени дела, а да савет професорски према броју ђака направи распоред као и код других испита, па да најстарији професор даје оцену. Не треба, вели, држати, да директор не може да погреши, а професор да може, јер су сви људи.

Ђ. Малетић примети, да је казао, како је у самој ствари.

Н. Кретић доказује, да нема места што каже Малетић, да ће бити злоупотребе, кад испитују поједини професори.

Наређење о овом испитивању ђака мала је ствар, која не треба да уђе у закон, нарочито, што је тешко мењати закон, ако је неудесан. Најбоље је, да ово уреди сам министар просвете, који као врховна школска власт саслуша ће све директоре и професоре, па ће према њиховом мњењу и броју ђака наредити, како ће се ти испити да држе.

М. Ковановић примећује, да се код § 25, где се говори о испиту зрелости, да ће прописати правила министар просвете, — дода „и за пријемне испите.“

Г. заступник министра просвете и црквени дела, министар финансије прима предлог Кретића и предлаже, да се овом члану дода ово: „ближа наређења о пријемном испиту, пропису ће министар просвете и црквени дела.“

Председник стави ову ствар на гласање и скупштина усвоји измену § 16. са овом допуном: „Ближа

наређења о пријемном испиту, прописане ће министар просвете и црквени дела."

Известилац одборски Д. Радовић прочита допуну §. 17 и каза, да је ово нова наредба, јер ће од сад ђаци гимназије, осим годишњих испита, да полажу испит зрелости.

Скупштина усвоји ову допуну § 17.

Кад се прочита допуна § 18, Ђорђе Малетић рече, да по овоме одмор у гимназијама остаје опет шест недеља. Све комисије последњих година изјасниле су се, да одмор буде два месеца. Чине се велике забуне, због овога наређења, јер све средње, па и велика школа имају два месеца одмора. Ђаци, који оће да иду у друге наше средње школе, чекају на решење, оће ли бити примљени тамо, на њм протече време за упис у гимназији. Боље је, да се време одмора у гимназијама изједначи са осталим заводима.

Скупштина усвоји члан 18. по предлогу владином.

Известилац одбора Д. Радовић прочита измену § 20, коју је одбор са заступником г. министра просвете и црквени дела, а по саслушању професора на ново стилзирао, па додаде, да се овом изменом иде на то, да се строжије поступа при прелазу ђака из разреда у разред.

В. Поповић вели, да је врло строга оцена: врло добар и одличан, која се тражи при поправци испита, особито, што се у јавном животу дешава, да су бољи они, који изађу са добром оценом, од оних, који су изашли са оценом: „врло добар“ и „отличан“.

С. Живковић каже, да је овако било до сад. Так добије у годишњем резултату „два“, а на испиту

„три“, а то је два. Кад поправља испит, па добије „три“ онда се све те белешке скупе, па поделе са три и тада прелази у старији разред. Овим садашњим наређењем неће се, да белешка једна други извлачи, него, да онај, који има оцену, „слаб“ из каквог предмета, мора добити при поправљеном испиту „врло добар“ па да пређе у старији разред.

Г. заступник министра просвете и цркв. дела, министар финансије вели, да је ово наређење доста строжије, али се то и оће, јер не можемо другачије на терати ђаке, да боље уче.

Милан Ковановић вели, да је у одбору било говора, да ли треба плаћати за испите зрелости или не? Треба да уђе у протокол, да се за те испите не плаћа, јер по закону о таксама, плаћа се за повторне испите. И г. заступник министра просвете, пристао је на ово у одбору.

Ђ. Малетић вели, да за повторне испите сиротиња не плаћа.

Скупштина усвоји измену § 20 по редакцији одборовој.

Прву тачку допуне § 25. прими скупштина по предлогу владином.

Кад се прочита додатак § 25. уписа Ђ. Малетић: шта ће бити са оним ђацима гимназије, који не положи испит зрелости? Треба казати, може ли такав ђак да пређе у велику школу.

Г. заступник министра просвете и црквени дела, министар финансије мисли, да ово наређење треба метути у закон велике школе.

Ђ. Малетић налази, да је боље да се овде стави, како би то деца знала.

Ник. Кретић вели, да се може сложити мишљење г. министра и Малетића, па да се на крају каже ово: ко не положи испит зрелости, неће добити школску сведочбу.

Сима Живковић каже, да ђак има право да узме сведочбу, која би сведочила да је свршио гимназију, ако је то доиста учинио. Другу сведочбу добиће о испиту зрелости, како се сад чини и у учитељској школи.

Ђ. Малетић вели, да ђак свакојак мора добити сведочбу о свршеним наукама, али, да не би ко и са таквом сведочбом био примљен, и у велику школу, хоће да се овде каже ово: ко не положи испит зрелости, не може прећи у велику школу.

М. Кара-Марковић предлаже ову допуну: „који жели да пређе у велику школу, мора положити испит зрелости“.

Д. Радовић је, да се овако каже: „ко не положи испит зрелости, не може прећи у велику школу, као редован ђак.“

Председник стави ствар на гласање и скупштина реши, да се предложеном додатку § 25. дода још и ово: „ко не положи испит зрелости, не може прећи у велику школу као редован ђак.“

Скупштина усвоји и прелазно наређење по предлогу владином.

Ђ. Малетић тражи, да се у овом закону дода, колико највише ђака може бити у једном разреду.

Г. заступник министра просвете и црквени дела министар финансије налази, да су разлози Малетића, које је напред казао, врло уместни и да је тешко са-
владати велику мложину ђака, али је незгода, што се

мора увећати број професора, а то треба да уђе у буџет, па с тога жели, да се ово остави за до године. Ово је нужно вели, и с тога што треба да видимо, колико где има ђака, и професора, па да према томе ово питање удесио.

Малетић пристаје, да се ова ствар остави за до године.

М. Кара-Марковић поднамаже предлог Малетића и вели, да је користан и да га не треба одлагати; а ако се не може извршити сад, нека се извршење одложи.

Скупштина по предлогу г. министра одложи решење овога питања о броју ђака у једном разреду.

Ђ. Малетић тражи, да се у закону о гимназијама измени наређење, по коме ни директор ни професори нису властни да казне ђака већом казни, него стајањем ван клупе, клечањем или укором, него се ради одређења веће казне сваки час позивају наставници у седишце.

Коста Великић налази, да је то нов предлог.

Сима Живковић прочита закона наређења о томе, и додаде, да су ова наређења неударна. Капетан може да удари човеку двадесет и пет батина, ако, по његовим појмовима, какав човек није поштен, а директор не може на неколико минута да затвори ни једнога ђака, док не зове збор професора, у коме има и по 10—12 људи.

Коста Великић понавља опет, да је ово нов предлог.

Председник каза, да г. заступник министра просвете и црквени дела пристаје, да се ова ствар преда законодавном одбору, да је он испита, и да по њој учини шта треба.

Скупштина одлучи: да се ова ствар преда законодавном одбору.

Арсен Лукић вели, да напредку наших школа смета и то, што се постављају нестручни људи за наставнике. Он зна, да је постављен за учитеља цртања човек који не зна цртање, и за француски језик, који не зна француски, па тражи, да министар такве људе и у будуће не поставља.

Г. заступник министра просвете и црквени дела, министар финансије каже, да о овоме нема шта скупштина да решава, јер је министар за своја дела одговоран скупштини.

М. Кара-Марковић напомиње пример о једном учитељу цртања, који је у молби казао, да зна цртање, па је и постављен, а после се доказало, да он цртање не зна, па је уклоњен.

Г. заступник министра просвете и црквени дела, министар финансије напомиње Кара-Марковићу, да он није министар и да не треба ту ствар да објашњава, а ако има кога посланика, који оће што о томе да зна, може учинити интерпелацију, па ће му надлежни министар одговорити.

Арсен Лукић моли, да кад се ради закон о поправки школа, треба казати све сметње, које стоје напредку на пут, па је за то и казао све јасно и отворено.

Председник каже, да је ствар ова предмет интерпелације, и да је треба оставити; што се и учини.

После овога председник рече, да је на реду предлог измена и допуна у закону реалке. Но, да се је сугласио са владом, па ће још данас поднети скупштини на решење предлог о измени § 24. закона о великој школи.

Секретар Сима Живковић прочита предложеној измени и сам текст постојећег закона; па рече, да се предлогом иде на то, да ректора бира академијски савет, па онда да га министар предлаже Њазу ради постављања.

Г. заступник министра просвете и црквени дела, министар финансије вели, да се оназило, да ректор кад га поставља сама влада има истину важности, али да је боље да он сам заслужи поверење и уважање својих другова, те га они изберу себи за старешину, јер ће га и они и ђаци онда боље поштовати и послушати.

Н. Кретић каза, да је одбор овај предлог једногласно усвојио, а председник нареди, те секретар С. Живковић прочита одборско извешће, које овако гласи:

„Извешај о измени § 24. закона о устројству велике школе од 24. Септембра 1863.

Законодавни одбор узео је у саветовање предлог, који је г. заступник просвете и црквених дела поднео о измени § 24. закона о уређењу велике школе од 1863. о томе, да ректора велике школе од сад бирају сами професори велике школе међу собом, а не да га влада поставља. Одбор је тај предлог усвојио не само зато, што у томе види виши развитак у управи велике школе, него и за то што налази, да ће положај ректора као представника велике школе, — изабраног од својих другова, бити далеко самосталнији, но што је био до сад, кад је влада ректора именовала; а ова самосталност само ће на корист бити развитку велике школе у научноме погледу.“

Председник одбора,

М. Ковановић.

Чланови:

М. П. Блазнавац, Касијан Стојшић, Никола Радвановић, Д. Голубовић, Д. Ђ. Радовић.

Известилац др. Н. Крстић.

Скупштина једногласно усвоји измену § 24. закона о великој школи.

Тиме се сврши овај састанак, који је трајао до 12 и по часова по подне.

ПРЕДСЕДНИК СКУПШТИНЕ,

Ж. Карабибировић.

СЕКРЕТАР,

С. Живковић.

Подносиоци:

Никола Симић, Стојан М. Бркић, Михаил Смиљанић, Ненад Михајловић, А. Лукић, Глигорије П. Брајковић.

САСТАНАК XII.

3 Децембра, 1873. године у Крагујевцу.

ПРЕДСЕДАВАО

Живко Карабибировић.

Састанак је отворен у 9 и по сати и били су: г. председник министарског Савета и г.г. министри: финансије, правде, грађевине, војени и унутрашњих дела.

Председник скупштине јави, да је на реду извештај о изменама и допунама „реалке“.

Секретар С. Живковић прочита извештај одбора који гласи:

Законодавни одбор прегледао је измене и допуне у закону о устројству реалке, које је г. министар финансије као заступник г. министра просвете и црквених дела скупштини поднео, и сад има част поднети скупштини свој следећи извештај:

И овим изменама и допунама, као и онима, које су поднете о измени закона о гимназијама, хтело се је, као што и сам г. заступник министра просвете и црквених дела у побудама наводи, да ученици ове школе — реалке — што боље изуче предмете, који се у истима предају, и да се строжије њихово изучење контролише, те да на тај начин спремни младићи из исте излазе, па продужили они даље школу или не продужили. А осим тога овом допуном избачени су и сви они предмети, који строго у реалку не спадају, а ограничено је предавање само на предмете, који у овај ред долазе, и који ће младиће боље у стручном њиховом знању изобразити. Потоме одбор је нашао, да се ове измене и допуне у опште примити могу.

Што се појединих наређења овог закона тиче, одбор је усвојио по предлогу г. заступника министра просвете и црквених дела, да се садање учење у реалкама као и у гимназијама, од 6 на 7 година продужи зато, да би се у овоме продуженом времену предмети опширније предавали и тако да би младићи из ове школе спремни излазили, на било да они учење истих наука у великој школи продуже или се иначе на какав други посао одлажу.

Поред тога одбор је усвојио и наређење означено у § 18. измена и допуна о полагању испита зрелости и то из истих разлога, из којих је овај испит у гимназији усвојио, т. јест, што ће се на тај начин учење младића јаче контролисати.

Најпосле одбор је усвојио и овди строжије наређење односно бележака ученика, и прелазења њихових у старије разреде, о коме говори § 21. у изменама и допунама, као што је то учинио и у допунама

закон о гимназијама само што је и овди допуно на ново јасније штилизовао, нашта је и г. министар финансије, заступник министра просвете и црквених дела, пристао као и на остале измене.

Подносиоци одбор овако свој извештај предаје скупштини и пројект овог закона под №.

Пошто Живковић прочита извештај, на питање председника, скупштина усвоји у начелу предлог. За овим скупштина усвоји § 2. Кад секретар прочита § 5, посланик београдски Лукић тражи, да се прочитају предмети, који су се предавали у реалци. Пошто се прочиташе предмети Арса Лукић пита, који су предмети однали?

Заступник просвете и црквених дела министар финансије напомену, како су члановима скупштине познате побуде са којих се чине ове измене, јер треба да идемо на то, да се у школама даје стручно знање. Како видите, вели, из прочитаних предмета, има их врло много и неспорних међу собом, па неодговарају ни цели реалне школе. У гимназијама се спрема младеж чисто за научне цели, а у реалци се спремају ученици за технички факултет, па с тога и сама реалка мора бити тако удешена, како би најбоље одговарала својој цели. Даље г. министар разлаже о појединим предметима и потреби истих, а изостављени су неки предмети, који не спадају у круг техничару потребних наука.

Арса Лукић каже, да има рећи још 2—3 речи: међу предметима овде је уврштено књиговодство и трговачка кореспонденција. Оба су веома важна за српске трговце. Могу слободно рећи да до данас није нико изишао из српске школе, а да је кадар бити књиго-

вођа. Доказ су наше књиговође све са стране. Моли министра, затим, да за те предмете добава доброт професора.

Заступник министра просвете министар финансије вели, да и ми патимо са књиговођама у нашој државној служби, у министарству финансије, па ћемо обратити пажњу да добијемо ваљане и стручне књиговође и то нам је дужност да се о томе постарамо.

И после говора о француском језику, о коме су говорили Каљевић, Милићевић и Крстић, скупштина усвоји овај § 5 по предлогу.

Живковић прочита § 17. на предлози, да се истоме додаду још ове речи: „Министар ће прописати правила о пријемном испиту.“

И скупштина усвоји како § 17. по предлогу, тако и овај дометак, који је предложио Сима Живковић.

Секретар Живковић прочита § 18. и скупштина га усвоји по предлогу. Тако исто скупштина усвоји § 19. и 21.

Кад Живковић прочита § 26. Крстић предложи, да се истоме дода ово: „Ко не положи испит, зрелости, не може прећи у велику школу.“

Скупштина усвоји, како § 26. по предлогу, тако и овај додатак.

Са овим су усвојене све измене и допуне, предложене у реалци и председник скупштине рече, да су сада на реду предложене измене о устројству богословије.

Секретар Сима Живковић прочита извештај одборски, који гласи овако:

„Предлог закона о измени § 16 и § 20 устројства Богословије (збор. 16. стр. 88.) који је по закључењу народне скупштине предат законодавном одбору на оцену, — одбор је прегледао и испитао, и сада има част извести народну скупштину, како је мишлења, да се предлог о измени § 16 може прихвати, на налази, да би добро било учинити још и тај додатак: да и они ученици, који би у последњем општем резултату добили из једног од обавезних предмета оцену рђав, могу такође по други пут полагати испит из тог предмета, ако само из осталих предмета имају у општем последњем резултату оцену врло добар или отличан; јер поднесеним предлогом остављено је право за понављање испита само оним ученицима, који би из једног или из два од обавезних предмета добили оцену слаб, а одбор налази, да би праведно и из многих призрења умесно било дати то право и оном ученику, који би из једног само предмета и оцену рђав имао, ако би, као што је речено из свију осталих предмета имао врло добру белешку, које није не могуће да се деси.

Поред тога ради боље јасноће, одбор је пренаачио у слогу неке тачке у предлогу и додао, да је сваки наставник дужан у течају 2. месеца бар једанпут сваког ученика испитати и дати му оцену, што у предлогу није остављено.

О свему овоме одбор је по том известио заступника министра просвете, г. министра финансије, који је по рассмотрењу ствари изјавио одбору, да учињене измене потпуно усваја. И тако сада предлог о измени § 16. овако гласи:

ученици прелазе у старије разреде на овај начин: сваки наставник дужан је у течају два месеца испитати сваког ученика бар један пут и дати му оцену. Ова се оцена на свршетку другог месеца заводи у протокол белешака. На крају школске године за сваки предмет посебице сабирају се поменуте двомесечне белешке уједно и деле са бројем добивених белешака. Са добивеним отуда резултатом сабира се испитна белешка и тај се збир дели са 2. Резултат који се отуда добије, решава о преласку ученика у старији разред. Кома у том општем резултату из појединих предмета изађе из једног или из два од обавезних предмета оцена слаб, тај ће моћи прећи у старији разред, ако из тих предмета при понављању испиту добије оцену врло добар или отличан. Кома пак у том последњем општем резултату изађе из једног само од обавезних предмета оцена хрђав, томе се дозвољава, да понови испит само онда, ако из осталих предмета има у општем последњем резултату оцену врло добар или отличан. У оба последња случаја понавља разред. Разред се може поновити само једанпут.

Што се тиче пак предложене измене § 20., одбор нема шта да примети него је мишлења да је треба усвојити, као што је у предлогу остављено, а она овако гласи:

„Испити ученика Богословије бивају једанпут у години и то у месецу Јуну.“

Кретић напомену, како су и овде учињене измене ради бољег напредовања у науци и предлаже, да их скупштина усвоји.

Брајковић у дужем говору напомиње, како није

била обраћана пажња на овај закон, из кога јединито излазе људи, који су у непосредном додиру с народом. У варошима, вели има више интелигентних људи, а села су сама себи остављена, па је потребно да су кадрови и сиремни свештеници да им као зналци послуже и да их науче. Међутим сада им не могу послужити као интелигентне снаге. Зашто? зато, што тај завод стоји опакно исто, као што је стојао, кад је установљен. Овом предложеном изменом не чини се никаква стварна измена у слабевању знањем. На селима људи трије највећу оскудницу у знању пољско — привредном, у стокководству и лечењу у болестима. С тога и предлагаје Брајковић, да се склоп Богословије тако удеси, како би богослови изнели што више знања и обучили се у пољској привреди, народној медицини и јестаственици. У садашњем склопу наука богословских нема ништа, чиме би се народу приносила стварна корист.

Прота Јанко Јовановић оградајује богословски завод од таквог говора, вели, да знања буду простија, и напреднија, а ово је што говори Брајковић, нов предлог, па нека га и као такав поднесе, а овде му није место.

Заступник министра просвете и црквених дела, министар финансије објашњава, да се баш они предмети и предају у богословији, о којима говори Брајковић да се не предају.

Брајковић наводи, како се све то предаје теориски, а нема практичке вредности, па вели, да је зато, да се ђаци истог завода треба и на пракци у истим предметима да сиреме.

Како није више нико тражио да говори, председник стави на гласање, да ли усваја скупштина измену у богословији по предлогу?

Скупштина усвоји измену закона у устројству богословије по предлогу.

За овим председник скупштине јави, да су на реду измене законске у закону о учитељској школи.

Секретар Сима Живковић прочита извештај одбора који гласи:

„Законодавни одбор прегледао је измене и довуије у закону о учитељској школи од 5. Октомбра 1870 год. и налази, да их ради напредка учитељске школе треба примити. То ће се боље видети из следећих разлога:

1., питомци учитељске школе учили су из хришћанске науке и кратки извод из догматичког богословља. Они неће овај предмет нигда предавати ђацима основни школа;

нужније је било да уче историју цркве, коју ће као учитељи дужни бити да предају.

Предложеном изменом поправља се ова неискправност у закону.

2., У члану XXIX закона о уређењу учитељске школе казато је, да испит питомаца бива на измаку Јуна.

Одређено време за полагање испита није било довољно да се питомци свестрано и темељно испитају о свему, што су за годину дана учили, и министар је морао мимо закона одобравати, да, ради напоменути цели, испити питомаца трају цео месец Јуни.

По члану 31. истог закона, питомци морају на свршетку учења положити општи испит о учитељској способности, или тако звани испит зрелости.

Кад ће се овај испит полагати законом није одређено.

Први питомци учитељске школе имали су да изађу ове године и по закону морали су да положе испит о учитељској способности. Нашло се за најудесније да се тај испит полаже у месецу Јуну, како би се питомци могли одма употребити за учитеље. Због тога је морао министар мимо закона наредити, да свршавајући питомци полажу годишњи испит у Мају, а испит о учитељској способности у Јуну месецу, кад су питомци првог и другог разреда свој годишњи испит полагали.

Измена и допуна чл. 29. врло је увиђавна и практиком се показала, да је корисна и пужна, па је за то и одбор усваја.

Члан 23. закона био је врло благ за оцену питомаца, на које држава доста троши.

По њему могао би се провлачити из разреда у разред слаб ђак, који би на испиту о учитељској способности пропао, те би се тако државне паре безкорисно трошиле на издржавање појединих питомаца, и они би узалудно своје време у школи проводили.

Да не би овога било и да би из учитељске школе излазили младићи са оном спремом, коју учитељ данас треба да има, одбор је мишља, да се предложена измена члана 23. прими, но са овом редакцијом:

Члан 23.

„Ученици прелазе у старије разреде на овај начин: сваки наставник дужан је у течају три месеца испитати сваког ученика бар једанпут, и дати му оцену.“

Ова се оцена на свршетку трећег месеца заводи у протокол бележака. На крају школске године за сваки предмет посебице сабирају се поменуте тромесечне

белешке уједно и деле се са бројем добивених бележака. Са добијеним отуда резултатом сабира се испитна белешка и тај се збир дели са два. Резултат, који се отуда добије, решава о преласку ученика у старији разред. Које у томе општем резултату из појединих предмета изађе из једног или из два научних предмета оцена „слаб“ тај ће моћи да пређе у старији разред, ако из тих предмета при поновљеном испиту добије оцену „врло добар“ или „отличан.“

Које пак у томе последњем резултату изађе из једног само од научних предмета оцена „рђав“, дозволиће се, да понови испит само онда, ако у осталим предметима у општем последњем резултату има оцену врло добар или отличан. У противном случају одпушта се из завода.

При срачувању бележака половина се не рачуна. Министар пристао је на све ово.

Јован Новаковић пита, да кад који ученик не може да положи испит, онда зашто би после држава трошила на продужење испита?

Сима Живковић објасњава, да понављања нема никако, а овим се иде, да се још строжије оцењује испит питомаца.

На питање председника скупштине усваја у начелу ове измене.

Анта Пантић пита, зашто се у учитељску школу не примају ученици, који би о своме трошку то хтели.

Сима Живковић вели, да се о томе говори у чл. 24. и вели: прима се, али да живи у заводу.

Анта Пантић је за то, да се може ученик учити у учитељској школи, и да живи у вароши, где хоће, као што је и у другим заводима.

Министар (финансије) објашњава, да је овако само за учитељску школу, јер је цел ове школе не само да ђаке учи, него да их васпита, па да се може у свему и ред да одржи и да се истоме науче.

Великић потпомаже говор Анте Пантића да је то учињена погрешка у учитељској школи, јер смо стали на пут, да се у њој не може да учи ко хоће, само ако није кадар плаћати онолико, колико се захтева.

Вићентије Поповић доказује, да би требало и приватноме допустити, да се учи у учитељској школи, па да може живити и учаршији.

Арса Лукић вели, да нисмо учинили никакву погрешку, него је баш то добра страна овога завода, који је код нас за сада најбољи осим ако би ко желио да овај завод уназад, па би се школа покварила. Њему се чини, да је само мали број ђака у овој школи.

Милован Спасић доказује, како свака школа има своју цел, па и ова школа има у цели да ђаке научи знању и васпита, па разложивши значај и цел различних школа, он је за предлог.

Председник ставља на гласање, усваја ли скупштина ове предложене измене члана 23. у закону учитељске школе, и скупштина усвоји.

За овим председник јави, да је на реду предлог измена и допуна у великој школи.

Известилац Никола Кретић прочита извештај законодавног одбора који гласи овако:

„Законодавни одбор разгледао је и претресао с најозбиљнијом пажњом законски предлог о изменама и допунама, које треба да се учине у закону о великој

школи од 24. Септембра 1863 год., и саслушавши мишљења појединих народних посланика, који нису истина чланови одбора, али који су одбор помагали својим мишљењем при саветовању о овоме предмету, и размотривши осим предлога још и мишљење, које је академијски савет о овој ствари исказао у своме писму, управљеноме на г. министра просвете под 21. Априла 1873 год. РМ. 91., нашао је одбор, да се усвоји дотични предлог у основу за то, што се изменама, што се предлажу, знатно усавршава организација велике школе, и што ће по томе намишљене измене бити од знатне користи за научни напредак ученика велике школе. Ал у исти мах одбор налази, да је потребно, да се у предлогу учине неке измене и допуне не само што се тиче распореда неких предмета у поједине факултете, него и што се тиче других гдекојих наређења, која треба да уђу у закон, како би се олакшало његово вршење; и по томе како би се што потпунији успех овоме закону обезбедио.

Устројство велике школе од најзаманлијег је значења за нашу отачбину. Као највиши научни завод у земљи, он је позван да негује у могућем пространству науке, које су на њему заступљене; а уједино да отачбини даде у њеним синовима, који се на великој школи уче, ону научну снагу, која јој треба, те да може напредовати у свакоме погледу.

Као што су данас науке умножене, и разгранате, није могуће, да се свака поједина наука у свима њеним појединостима, и у свему пространству учи на нашој великој школи. За то би смо морали имати снаге, и новчане, и научне, с којима данас не располажемо. Но било би можда и преухитрено за нашу земљу узети

у устројство велике школе, да се поједине науке у потпуној опширности по свима њиховим гранама и појединостама уче с тога, што наши друштвени и државни одношаји нису још довољно развијени, те да би поједине науке у потпуној својој опширности у нас примене наћи могле. Али баш за то било би од штете за народ и земљу, кад се неби обратила довољна пажња на обрађивање оних наука којих знање и потребу осећамо и у јавноме, и у приватноме животу, и које науке, поступно развијане, доводиће устројство велике школе све до вишег, и вишег савршенства.

Одбор, руковођен овим погледима и разлозима, знајући да научни развитак народа исто тако поступно мора тећи, као што се поступно развија у природи све, што развитку подлежи; и уверен будући, да научни напредак учећих се на великој школи младића не зависи од нагомилвања научних предмета, него од умесног избора оних наука, које треба да се уче, и од њиховог умесног распореда, а особито од солидног настављања у наукама, учинио је у поднетом од владе предлогу преиначења, за која налази да су потребна, те да закон што потпунији буде.

После подужег саветовања усвојио је сва преиначења г. заступник министра просвете; те с тога оно, што је одбор решио, може се сматрати за предлог, на који и влада пристаје.

Одбор је учинио неке измене одмах у § 4. предлога у томе, што је неке науке из правног факултета уврестио међу науке факултета философског; и што је неке науке уврестио у општи одсек философског факултета; а по предлогу биле су те науке у посебном одсеку. Уз то је одбор међу наука философског факултета

уврестио и науку, „Теорија педагогије,“ која се наука до сада није учила на великој школи.

Према изложеноме § 4. у устројству велике школе од 24. Септембра 1863 год. илао би овако гласити:

§ 4.

Науке, које се у великој школи предају јесу:

І. у философском факултету

а, опште за све.

- 1., Философија (сви делови).
- 2., Историја Срба и осталих словенских народа.
- 3., Зоологија с анатомијом и физиологијом;
- 4., Народна Економија;
- 4., Статистика;
- 6., Педагогија;
- 7., Хигијена.

б, за историјско-философски одсек.

- 8., Општа (светска) Историја;
- 9., Историја опште литературе с нарочитим погледом на Литературу Словена;
- 10., Словенска филологија, и наука о језику;
- 11., Јелински језик;
- 12., Латински језик.

в, за природничко-математички одсек.

- 13., Виша математика;
- 14., Физика;
- 15., Ботаника;
- 16., Минералологија и геогнозија;
- 17., Хемија.

Кад се овако написан § 4. устројства велике школе упореди са пређашњим наређењем, увиђа се та главна разлика, да је сад философски факултет подељен на

два одека по два главним научним групама, и то на одсек историјско-филозофски; и одсек природничко-математички. Ова подела налази се у предлогу владином, и одбор ту поделу усваја. Разлог, зашто је таква подела учињена, у томе је, да се младићи у појединим групама дотичних наука боље и потпуније могу усавршити. У филозофском факултету учиће се поглавито они, који ће бити професори у средњим школама т. ј. гимназијама, реалкама, а у неколико и у богословији. Па почем је, ако не немогуће, а оно врло тешко, да се младићи у свима наукама, које долазе у филозофски факултет, усаврше; а почем приморани, да уче све науке, могли би остати назадни, или бар мање спреми, и напредни у онима, које им поглавито требају, нађено је за најудесније, да се све науке филозофског факултета поделе у три гомиле. Неке науке дужни ће бити да уче сви, који се упишу у филозофски факултет, као науке потребне свакоме образованом човеку, и особито потребне свакоме професору средњих школа. А друге су науке, у којима треба да буду напреднији они, који се посебном њиховом изучавању одаду да доцније и сами постану учитељи од примети, да Народна економија и Статистика треба да се тих наука. Што се тиче појединих наука, треба да се из правничког факултета унесу у филозофски као науке, потребне за општу образованост; и да у ред наука филозофског факултета треба уврстити „Педагогију“ за то, што они, који се спремају, да буду професори у средњим школама, те тако који хоће да се посвете обучавању младежи, треба да науче науку, главну при свакоме обучавању.

Треба још напоменути на овоме месту, да се ме-

сто „Јестаственице с анатомијом и физиологијом“ која се наука спомиње у одеку природничко-математичком владиног предлога, по одборовој редакцији налазе науке: Ботаника и Минералогичка с Геогнозијом; и то с тога, што се трећа група јестаственичких наука, Зоологија, већ спомиње у реду наука филозофског факултета општих за све; те с тога се на овоме месту морале споменути само науке Ботаника и Минералогичка.

Најпосле и то треба да се овде напомене, да је француски језик изостављен из реда редовних предмета филозофског факултета, почем ће за стране језике сниже доле бити особито законско наређење. Назив пак српска историја замењен је с називом: „Историја Срба и остали славенских народа“, те тако је обим тој науци проширен с тога, да се при историји Срба има на уму и развитак словенских народа.

И у § 5. предлога учињене су неке измене.

Први одељак тог § 5. у предлогу усвојио је одбор потпуно, и само реч „одељење“ у том одељку замиенио је са речи „одсек“ према ономе, како су у § 4. поједине групе филозофског факултета назване. Други одељак § 5. предлога треба да са свим изостане јер по мишлењу одборовом такво законско наређење, какво се у том другом одељку предлаже, могло би врло много сметати умесном и корисном извршењу овог закона.

Па с тога баш, да би се примена овог закона олакшала и за сваки случај што боље удесила, одбор мисли, да се код § 5. као други одељак дода ово:

„Министар просвете, по саслушању академијског савета, у случају потребе

моћи ће одсеке философског факултета спојити уједно.“

У § 6. предлога нису чињене никакве знатне измене него је тај § 6, усвојен са свим по предлогу тим пре, што се предлог у овоме потпуно слаже с мишљењем академијског савета. Само је код нацртне Геометрије стављено, да се уз њу предаје не топографско, него геометријско цртање; а топографско цртање да се учи уз практичку геометрију.

Исто тако ни у § 7 предлога нису учињене никакве стварне измене.

Место Геологије стављено је, да се с Минералогичјом учи Геогназија, и то према мишљењу академијског савета. Француски је језик изостављен и овде што о њему има има особито наређење.

Код §§ 8. и 9. предлога одбор је нашао за нужно, да учини неке измене, замене, и допуне.

У §§ 8. и 9. говор је о наукама, које ће се учити у правном факултету. Измене су потребне биле с тога, што су неке науке, као Народна економија и Статистика изузете из правног факултета, и пренете у факултет философски, а Хигијена је са свим изостављена из реда наука правног факултета за то, што правници имају да уче доста правних, и овима сродних и помоћних наука, те одбор узима сасобразно и мишљењу академијског савета, да не би удесио било, оптерећавати их науком, која није сродна с наукама правним. Француски је језик и овде изостављен из разлога напред поменутог. Још је и та измена учињена, што је одбор мишљења, да се не предаје „Историја права с особитим обзиром на историју словенскога права“, као што

у предлогу стоји; него да се та наука замени и у место ње учи „Енциклопедија права с погледом на права словенска“ као што је и академијски савет предложио. Одбор је ову замену нашао за умесну за то, што „Историја права“ неозначава довољно одређену науку, која би се имала учити. Кад би се у свем пространству узела наука, која се зове „Историја права“, онда би то била преголема наука која се у школи не би могла савладати, и која се у таквом пространству нигде, колико је познато, не учи. А ако би јој се дало неко уже значење, онда би се оставило увиђавности дотичног професора, да ову науку кроји, како кад нађе за умесно. Мимо то уз сваку поједину правну науку обично се казује и њена историја, те и с тога не показује се у нашим приликама довољна потреба, да се ова наука усвоји. На против: „Енциклопедија права“ појављује се као далеко нужнија наука за наше правнике. Она даје преглед, и показује свезу свију правних наука не пуштајући из вида на њихов историјски развитак; те по томе она удесно служи за увод у науке правне, и корисна је сваком почетнику, што га упознаје с предметима наука правних. А и они, који сврше поједине правне науке, могу имати користи од Енциклопедије права за то, што им даје преглед оних наука, које су уопшности кроз неколико година учили. Поглед на „права словенска“ само ће раширити правничко знање наших ученика правних наука, и упознаће их с развитаком права код сродних нам словенских народа.

Одбор је још нашао, да се § 8. допуну у томе, да се у ред наука, које ће се у правном факултету учити, стави „стедивни поступак“ као закон,

о ком треба сваки правник да добије у школи довољна обавештења; из тог закона правозаступници дужни су полагати испит; а тај се закон и сада фактички на великој школи учи.

Најпосле, одбор је мишлења, да се код науке „трговачко и меничко право“ додаду речи „с нарочитим погледом на наш трговачки законик,“ како би се знало, да треба начела науке о поменутим правима упоређивати с прописима нашег трговачког законика.

У § 9, учињена је та измена, што су у тој пропису споменуте науке: Статистика и народна економија, које су по пројекту стајале у § 8. у реду наука правног факултета; уз то је исказано с погледом на пропис § 4. да ће од наука философије правници дужни бити учити само: Логiku и Психологију. Француски језик пак и овде је изостављен.

Према свему изложеном §§ 8. и 9. овако имају да гласе:

§. 8.

III. у правном факултету.

1, Енциклопедија права с погледом на права словенска;

2, римско право;

3, грађански законик;

4, грађански судски поступак;

5, стецински поступак;

6, казни законик;

7, казни поступак;

8, трговачко и меничко право с нарочитим погледом на наш трговачки законик;

9, административно право;

10, опште државно право с погледом на јавно право Србије;

11, међу-народно право;

12, судска медицина;

13, финансија.

§. 9.

Осим ових предмета правници дужни су слушати из философског факултета ове науке:

14, од наука философије: Психологију и Логiku;

15, статистику;

16, народну економију;

17, српску историју;

18, латински језик.

Почем је француски језик изостављен из броја ових предмета, који се у појединоме факултету уче, и почем је за научно изражавање од преке потребе да ученици имају прилике, да могу стране језике научити; почем, даље, за све стране нове језике нема постављених посебних наставника, а постављање њихово зависи и од буџета; и почем најпосле за француски језик има на великој школи професор, одбор налази, да је потребно, да се после § 9. дода нов пропис, који овако да гласи;

§. 9. а)

„За учење страних нових језика министар просвете, по договору с академијским саветом, постави ће према потреби особите наставнике.

Учење француског језика обавезно је за ученике свију факултета.

Најпосле и код § 46. предлога, учињена је нека допуна. У § 5. предлога говори се о томе, како ће ученици философског факултета добијати школска сведочанства о томе, да су учили науке на томе факултету. Према овоме требало је, да се то исказе и за ученике друга два факултета, како би за све ученике постојао сагласан пропис, и с тога је таквим наређењем § 46. попуњен, те треба да му се на крају дода:

„О свршеним полугодишњим и годишњим испитима, добијају ученици свију факултета школска сведочанства.“

Одбор подноси у изложеноме свој извештај о изменама и допунама, које треба да се учине у закону о великој школи од 24. Септембра 1863, прилаже под % предлог владин с изменама, и допунама, које треба по мишљењу одборову у њему да се учине.“

За овим Крстић објасни значај истих измена и скупштина на предлог председника усвоји исте у начелу.

Прота Јанко Јовановић предлаже, да се у великој школи предаје наука хришћанска.

Заступник министра просвете, министар финансије разложи, како је тој науци остављено доста времена у средњим заводима, да се ђаци у тој науци утврде, а велика је школа за стручно изображање, — с тога и није стављена.

За овим чита Крстић по реду § 4. 5. 6. и 8. које скупштина усвоји по предлогу.

За овим Крстић прочита нов члан под § 9. а, који гласи:

„За учење страних нових језика, министар просвете и црквених дела, по договору са академијским саветом, поставиће према потреби особите наставнике.“

„Учење француског језика обавезно је за ученике свију факултета.“

И скупштина усвоји овај нов члан по предлогу.

Тако исто скупштина усвоји и члан § 46. са овим додатком по предлогу: „О свршеним полугодишњим и годишњим испитима добијају ученици свију факултета школска сведочанства.“

Са овим скупштина усвоји све предлоге измене и допуне у великој школи по предлогу.

Председник скупштине јави, да је на реду предлог да српско лекарско друштво у Београду може бесплатно штампати у државној штампарији свој орган: „Српско-лекарски архив.“

Секретар Милићевић прочита извешће одбора, које гласи овако:

„Одбор финансијски и финансијског законодавства, расмотрио је предлог заступника министра просвете и црквених дела, министра финансије у обзир тога, да „Српско-лекарско друштво“ у Београду може бесплатно печатати „Српско лекарски архив“ у државној штампарији и нашао, да ће ова премда мала помоћ, знатно олакшати ово предузеће реченог друштва, које се на корист народа нашег и лекарску књижевност нашу односи.

Из ових разлога одбор је мишља, да се предлог одобри.

На питање председника скупштине усвоји овај предлог.

Председник даде једно четврт сата одмора, после кога јави, да се у три сата после подне састане одбор за прегледање пуномоћја и да прегледа пуномоћја Драгојла Арнаутовића и Милана Стевановића и

да су сутра на дневном реду „молбе и жалбе“, и распусти скупштину у пола један час.

Председник скупштине,

Ж. Карабибировић.

Секретар,

П. Срећковић с. р.

Опуномоћени подписници :

Глигорије П. Брајковић, Ненад Михајловић, Михаил Смиљанић, Никола Симић, А. Лукић, Стојан М. Бркић.

САСТАНАК XIII.

у уторник 4. Децембра 1873. године, у Крагујевцу.

ПРЕДСЕДАВАО

Живко Карабибировић.

Састанак је отворен у 9 часова пре подне.

На овом састанку дошли су од господe министра г.г. председник министарства министар спољних послова, правде, грађевина, финансије и унутрашњих дела.

Посланика је било 113, а нису дошли због болести Дина Цанковић, Миле Дамњановић, Милош Прокшић и Јеремија Обрадовић.

Председник јави да је дошао у скупштину нов посланик Лука Солдатовић, и рече да је сада на реду читање скупштинских протокола. Посланик Ђорђе Пантелић прочита протокол деветог, секретар Д. В. Јовановић десетог састанка, које скупштина усвоји.

Затим председник рече, те секретар Милићевић прочита ове указе:

1., указ, којим се војени министар овлашћује да поднесе предлог о допуни закона од 21 Октобра 1871. године о снабђењу официра са дрвима;

2., указ, којим се овлашћује заступник министра просвете и црквених дела, министар финансије, да поднесе предлог о уређењу плате библиотекарске и чувара народног музеја и његова помоћника;

3., указ, којим се овлашћује заступник министра просвете и црквених дела, да поднесе предлог да се др-у Ђ. Даничићу професору велике школе урачунају у године професорске службе и године проведене у секретарству југославенске академије у Загребу;

4., указ, којим се овлашћује министар правде да поднесе предлог закона о укидању тачке седме § 12 и тачке треће § 310 казненог закона;

5., указ, којим се овлашћује министар унутрашњих дела, да поднесе предлог о одузимању села Докмира од среза и округа ваљевског и додавању срезу тањавском истог округа;

6., указ, којим се овлашћује министар унутрашњих дела да поднесе предлог о одузимању општине мирочевачке од среза брзопаланачког у округу крајинском, и додавању срезу поречко-речком истог округа;

7., указ, којим се овлашћује министар унутрашњих дела да поднесе народној скупштини предлог о одузимању општине бело-поточке од среза сврљичког у округу књажевачком, и додавању срезу заглавеком истог округа;

8., указ, којим се овлашћује министар унутрашњих дела, да поднесе предлог о одузимању општине пауиске од среза и округа ваљевског, и додавању срезу колубарском истог округа.

Председник скупштине каза, да се први други и трећи предлог преда финансијском, а остали законодавном одбору на преглед, што скупштина узе к знању.

Затим би прочитан извештај одбора за пријављивање посланика и испитивање њихових пуномоћја, о избору посланика Драгојла Арнаутовића, Милана Стевановића и Луке Солдатовића, и пошто је одбор нашао да су ова пуномоћства уредна и избор по закону извршен, скупштина усвоји мишлење одборско.

После тога председник скупштине каза, да је на дневном реду интерпелација Косте Великића о малом Зворнику и Сакару, и о вези железнице са турском линијом; и пошто би прочитана интерпелација, која гласи од речи до речи овако:

„На више скупштину било је интерпелација, на усљед тога и ја ову упућујем на господина министра иностраних дела, како стоје одношаји између Србије и Порте, односно питања малог Зворника и Сахара, који по праву припада Србији, а од тог времена никаквог резултата немамо; с тога се упућујем господин министру иностраних дела ниже следеће упитати:

прво, шта је рађено односно малог Зворника и Сахара, и на чему данас ствар стоји?

Друго, шта је рађено односно свезе за железницу српску? Гди је Порта свезу одобрила, или на Алексинач, или на Јанкову класуру, и ако није на чему ствар стоји? јер сви оферти који су досад подишени гледали су највише да држава добије свезу, на тек онда да сазнаду праву вредност железнице, дакле како је целе ове ствари исход текао да ми се одговори.“

Г. председник министарског савета министар спољних послова одговори: интерпелант, као што се види, желео би да му се приповеде, шта је рађено у овим важним питањима, и на чему данас ова ствар стоји.

Влада би погрешила против своје дужности, кад би ушла у овај пут приповедања о питањима која се још у стању преговора налазе. Такво поступање не само што би било противно правилима и обичајима, који се у одржавању међународних односа уопште за меродавне признају, но би, осим тога, могло бити штетно по саме оне наше интересе, ради којих су ова питања покренута.

Овај разлог, који ће сигурно надам се и скупштина оценити, ослобођава владу од потребе даљег говора у овој ствари.

Ја ћу само још то додати, да посланици могу бити подпуно уверени о том, да ће влада, свестна своје дужности, продужити заузимати се за повољно разрешење како ових, тако и свију других у интересу наше земље покренутих питања. То је све што сам у стању, без штете за државне интересе, одговорити на поменућу интерпелацију посланика Великића.

Коста Великић рече, да се задовољава са овим одговором г. министра-председника.

Затим би прочитана интерпелација Косте Грудића, и друга интерпелација Косте Великића о споменику блаженопочившег Кнеза Михајила, које гласе овако:

„На прошлој скупштини интерпеловао сам г. министра грађевина: шта је учињено са спомеником блаженопочившег Кнеза Михајила, кад је потребан за ту цел новца одавно сакупљен; на пошто до сада одговора добио нисам, то понављајући моју интерпелацију, г. министра грађевина молим да ме сада извести шта стоји на путу те се споменик не подиже?“

„Познато је нама на више скупштина, да је народна велика скупштина а и свака редовна законодавна

скупштина говорила односно подигнућа споменика великом Князу Михајилу М. Обреновићу III., као заслужном владаоцу српском, који је своје име вечно оставио Србији.

Услед тога био је и предлог поднесен о том споменику народној законодавној скупштини и решено, да се начини. Услед тога и нека је сума новаца драговољно прикупљена, и одобрен је сав потребан метал из државне тополивне и од тог времена до данас ништа учињено није; с тога питам г. министра: је ли рађено на том споменику штогод или није, и на чему је стало те се перади?"

Г. министар грађевина на обе ове интерпелације одговори: о споменику који се има подићи вечне чамети Кнезу Михајилу, добио сам две интерпелације народних посланика: г.г. Косте Великића и Косте Грудића.

Као што су обе ове интерпелације у једном истом смислу послане, то ја поштованим интерпелантима уједно одговарам:

од овог времена, како је од грађана београдских, којима част иницијативе у овом делу припада, мисао покренута о подигнућу споменика високом покојнику започета радња о том није се прекидала.

Потиснута уједињеном жељом признателног српског народа, који сав у овековечену спомена љубљена свог владоца, хоће да учествује, — влада узела је у своје руке руковођење тог дела и народна скупштина, као што је познато, решила је: „да влада може у колико новаца достало неби, за достојан споменик из државне касе потрошити.“

Обезбеђена овако средствима за ту високу цел,

влада је отворила конкурсе страним вештацима и определила за то рок 1. Мај 1872 год.

На овај конкурс нико се пријавио није. Рад се даље продужи и нов се конкурс за 31. Август ове 1873 године, сагласно закључењу постојеће комисије, одреди.

Број конкурента, који су се, неки пре неки после, овом приликом пријавили, износио је 63. Али конкурента са понудама било је око 20.

Комисија образована нарочито из вештака из страних земаља позваних, и наших ради прегледања понуда, три је од ови оценила и награде им према обећању од владе датом, определила.

Пројект чувеног художника руског г. Микешина, цртао је пошто је рок конкурсу протекао, и тако ова вештачка комисија није могла оцену своју о њему дати.

Ствар догде доведена још није за извршење сазрела. Сад ваља да се испитује код тих пројеката, да ли који од њих кром њихове вештачке вредности, коју имати могу, одговара идеји која се код нас о заслугама безсмртног покојника има.

Као што је споменик, који се хоће високом покојнику да подигне, ствар која треба што је могуће подпуније идеју његових заслуга за свој народ да изрази, и као што народ српски успомену ту потомству свом жели да преда, то је при оваком предузећу само корисно да се мало више времена узме, јер само дубљим промишљањем и потањим испитивањем може се та идеја у споменику срећно представити.

Ми сви, у овом министарском склопу, који споменике незаборављеног кнеза у срцама на нашим побо-

жан начин хранимо, стараћемо се најбрижљивије да споменик одговори колико је боље могуће законитим жељама свију, а да тако буде, оставите нама да ми временом располажемо.

Што се прилога тиче који се код управе фондова налази, сума овога износи 11.992 дук. и 18 гр. чаршијских.

Од ове суме утрошено је:

На награде тројици хуђуника 1000 дук.

На награду и попутне трошкове хуђуника оценитеља 448 „
Сума 1448 дук.

Сума ова кад се од горње одбије, остаје чисте главнине од прилога 10.554 дук. и 18 гр. чар.

Милосав Вукомановић пита да ли сакупљени прилози вуку интерес код управе фондова.

Г. министар грађевина одговори: да је у показаној суми означен и интерес.

Коста Великић примети да се много одлаже са подизањем споменика, зато би желио да се што пре подигне.

Г. министар грађевина одговори, да је он разложио како је ствар текла, и друго се не може ништа казати, јер то је ствар техничка, која потребује више времена.

Интерпелатити се задовољше са овом изјавом г. министра.

После тога би прочитана интерпелација: Анте Пешића, Јеврема Бојновића, Панте Срећковића, Анте Панчића, Ранка Јовановића, Косте Великића, Милосава Трифунца, Милосава Вукомановића, Александра Лазаревића, Мите Трифунковића, Алексе Петковића, Милана

Милованиновића, Мијанла Јеремића, Јанчија Пешића, и Јеврема Вежића, која гласи од речи до речи овако:

„Посланик народне скупштине Димитрије Јовановић 1871. године поднео је скупштини предлог: да се земљоделцу не може продати шест дана обраће земље за дугове, и скупштина је тај предлог усвојила и сходно члану 58 устава поднела је влади да о томе поднесе формални пројект.

Из штампаног протокола скупштинског од 1871 године, може се видети, на страни 447, 448, 449, 450, 568, 569, 570, 571 и 572, како је ова ствар у скупштини претресана, и како је скупштина тај предлог усвојила, и влади га поднела ради формулисања.

Но како до данас тај предлог влада није поднела скупштини, јошт мање скупштину известила на чему та ствар стоји, — тако поднели смо г. министру да изполи скупштину извести: да ли је влада спремила о томе формални предлог, и ако, оће ли га овој скупштини поднети, а ако није спремила, намеравади такови спремити, или не, и ако не намерава зашто, и из којих разлога.

Г. министар правде на ову интерпелацију одговори:

Питање ово може се поделити у два дела: у првом делу пита се шта је влада по учињеном предлогу радила и је ли спремљен предлог за скупштину, у другом, да ли мисли влада што по овом предузимати и хоће ли предлог поднети садашњој скупштини и т. д. На прво питање: је ли влада што радила не могу да одговорим, јер се зна, да сам на управу дошао пошто је скупштина већ била сазвана, па зато, шта је и како бивша влада о овом предлогу мислила,

није ми познато. Мени је само познато, да је бивша влада питала о овој ствари и савет државни за мишљење, па је савет одговорио, да он није за предлог. Сад на шта се даље влада решила, ја не знам, нити је мени приликом доласка на управу буди шта о овој ствари казано, па зато, да ни су посланици ову ствар покренули, ја не би, при свој мојој доброј вољи да сватда и што скорије одзовем се жељи народа — не би велим ништа предузимао, јер као што рекох, ни сам знао, да овај предмет на мене чека. И по томе не би се никакав предлог поднео скупштини.

На друго питање: мисли ли влада што по овом делу предузимати и хоће ли предлог поднети, могу казати, да то чисто од вас зависи, као што ћу то ниже навести.

Ја, разматрајући протоколе скупштинске, који се на овај предлог односе, приметно сам необичан ток ствари. Тако, предлог је овај изашао из скупштине; скупштина га предала одбору; у одбору је свестрано претресан и опет враћен у скупштину и ту је о њему и сувише говорено и при свем том не види се, да је бивша влада о овом и једну реч казала. Она не рече ни рено ни бело, зато ја мислим, да ми је нужно, да сад учиним оно, што је влада пре пропустила, учинити; но пре него ћу се у саму ствар упусти, имам да кажем, да влада од ове ствари не прави никакво питање, зато ако скупштина и при свим разлозима, које ће од мене чути, остаје при свом предлогу, влада неће имати ништа противу тога, а ја ћу јој до три дана поднети законски предлог.

Сад да уђемо у саму ствар. Учињени предлог има две стране. Једна није сувише препоручителна,

одвећ је незгодна, и, ако смем рећи, врло нелогична, а друга је страна добра, користна за сељаке. Најпре да говоримо о рђавој а после ћемо говорити о доброј страни. Усвојити предлог, да се сељаку не може продати за дуг пет дана земље, једна кућа са плацем од једног дана орања, коли с воловима или коњима и т. д., значи ставити готово целу земљу под туторство, јер се држава наша највише састоји из земљеделаца; па видите па какве смешне појаве наплазимо. Код нас је рад слободан. Може сваки да ради и да тече како који за најбоље налази, не вређајући наравно постојеће законе. Сад представимо да је когод знојем труда свог стекао један дан орања, стекао два, пет, стекао кућу и т. д. и кад је све ово стекао, и показао се, да је добар радник и вредан и честит грађанин, сад изилази закон на му каже: ти, који си толико стекао, ти сад немаш довољно намети, да располажеш с тим што си стекао. Пођимо сад и даље, преставимо да се у суседству овог ваљаног радника продаје један комад земље, он налази, да би за његову кућу одвећ корисно било, да он тај комад земље купи, али нема пара, он је убеђен, да би добро радећи за две или три године одужио дуг, кад би само на своје добро новаца дићи могао, па би рад био да задужи своје добро, а закон му каже, да не може то да чини, и ако закон ништа против ваљаности његове нема да приметити, и тако закон спречи овог доброг радника, да увећча своје добро. Или, неки има кћер па удају, као њежан отац неће да прави разлике између мушке и женске деце. Он би рад био да имање своје задужи у делу, који би његовој кћери припадао, само да јој бољу прилику нађе,

но закон му то е дозвољава, и тако, кћи његова пропусти другу прилику, док јеј се на последку не досади, те прве и оде да и без благослова отчина тражи младожењу каквог таквог.

Друго би било, кад би то имање у наслеђе дошло. Онда би имало места ограничењу, али овде гди когод имање сам стече, на му се без довољних узрока стане на пут, да он са својим имањем располаже, како за најбоље нађе, оваква мера не да се ничим правдати.

Може се казати: па законодавац је већ одавно у тај пут ушао. И сада не може се селяку продати два плуга земље, или ако ове нема, кућа с плацем. Ја налазим, да је грдна разлика између садашњег наређења и онога, које скупштина предлаже. Законодавац узео је у заштиту оно што је неопходно нужно за једну фамилију. Тако задржао је два дана орања, што је неопходно нужно, да се једна фамилија изранили може, или, ако земље нема, гледао је да сачува жени и деци колико стреју над главом, да се склоне од незгоде времена. Законодавац је овде узео у заштиту жену и децу против неразумне управе старешине кућњег, који ни толико се није старао, да бар сачува деци толико земље, колико је нужно да се ова изранили могу, или да сачува деци кућу да се ова гди склонити могу. С тога и не видимо у закону, да се што о томе говори, да се не само за дуг два дана орања, или кућа продати може, него, да ни сам селяк не може то продати, јер је законодавац мислио, да не може таквих несретљива бити, који ће од своје воље продати и оно, што је најнуждније. Ја певна по протоколима скупштинским,

гди је о овој ствари говорено, видим, да неки разлику, како се то као разуме, да ни сам селяк не може да прода два дана орања или кућу, но држим, да је то погрешно разумевање закона. По садашњем закону могао је селяк сам да прода оно, што му се за дуг није могло продати, но као што рекох, законодавац је мислио, да селяк неће тако ненаметан бити, да сам продаје оно, што му је најнуждније.

Друга је још важнија околност, на коју треба пажњу обратити а та је ова: који има пет, шест и т. д. плугова земље, који при том има кућу, са плацем од једног плуга земље, има кола, волове или коња и т. д., тај по селима већ долази у имућнију класу и плаћа данак годишњи од шест талира, који плаћа овај данак, може да буде изабран за посланика народњег. Као посланик народњи долази у скупштину; као скупштинар контролише како се државом управља, чини примедбе на управу државну, повлачи министре на одговор, зашто су овако или онако радили, замера људма, који су век свој провели на школама и оседеди служећи државу, зашто овако или онако државом управљају; траже рачуна о државном домоводству и т. д. и кад му је устав земаљски ову велику моћ и снагу дао и признао му, да је дорастао да државом управља, изилази закон, који управ ово каже: ти, који по уставу имаш власти, да државом управљаш, ти немаш довољно памети, да управљаш и својом сопственом кућом.

Ово су дакле рђаве стране овог предлога. Сад да видимо које су добре стране. Добре су стране: што се овим предлогом стаје на пут да народ не долази до просјачког штапа, што се предупређује да богаташи

закупе цела села, те од садашњих газда направе неке чивчије, и што ће ова мера стати на пут да се сељак задужује, јер га неће нико кредитирати. Но ако скупштина при свом предлогу остане, онда морам јој казати да јој је предлог једностран. Тако ова хоће да се не могу продати за дуг пет дана орања итд. а овамо не ограничава сељака да и он сам не може ову количину земље продати. Ако се ово учини сељак ће се свачем могућем довијати да изигра ово наређење закона. Ко познаје добро сељака, он ће знати да се он сам у зло уналажује, и налази задовољства да законе обиђе. Узмите само у расуђење ове примере: један је дошао мени као судији да му потврди облигацију. У облигацији бијаше уговорен интерес 24 на сто. Ја му казах да закон не одобрава оволики интерес и зато да ја не смеј ову облигацију да потврдим. Дужник се на то осече на ме речима: моја је воља закон, кад ја хоћу ко ми може стати на пут. Или, зна се да су зеленаши имали обично своје људе, од којих су једне употребљавали за калаузе, да им доводе оне који новаца траже и друге да се подписују на облигације као сведоци. Како се доказало да ови сведоци подписују се као сведоци без да и виде дужника, или да се дужнику прочита облигација, да се при читању каже да је сума у облигацији назначена мања него што је; то да се овом стане на пут — влада укиде облигације са сведоцима и изађе закон, да само оне облигације важе, које је дужник сам написао и подписао, или које су влашћу потврђене, на шта код нашег народа видимо? Видимо то, да ако је узајмио 15 дук., он код власти каже да је узајмио 25 дук., а тек кад до плаћања дође, онда кука и казује право стање ствари. Или, зна се да писарачи којекакви идо-

ше по механама и селима, те људе на парнице навлачише и неумесно им тужбе правили само да дођу до пара да живити могу. Да се овом доскочи, уведе се ред адвокатски, чиме се хтело да да народу јемства за знање, поштење, и морал, и да би се одклонило злоупотребе у наплаћивању радње адвокатске прописаше се и таксе за сваку радњу, на шта народ ради? Иде са несавесним адвокатима по буџацима, те им далеко веће таксе даје и шта је најгоре, даје им облигације да им оволико или онолико дугују од готових новца и те облигације код власти потврђују, а кад време исплати дође или парницу изгубе, онда тек иду и казују шта су радили.

Ови примери биће довољни да кажу, да ако предлог овакав остане као што је, ако се то јест не каже да и сам сељак не може продати оно што му се не може иначе за дуг продати, оста ће ширцем отворена врата сваким могућим злоупотребама и учиниће се јошт и горе стање, него што је сада. Сељак ће кад му новаца потреба, уместо да дуг учини, који ће моћи временом и вратити — продати земљу те потребу своју у новцу измирити, или ће казати да земљу коме поклада, а овамо је испод руке паре за њу узео, итд. Ваш предлог дакле треба да се попуни, ако при њему остајете.

Ово су назори, које сам нашао за нужно да вам пред очи ставим. Сад гледајте хоћете ли и при овим назорима при предлогу остати или не, а ја вам опет кажем, да влада ову ствар чисто вама оставља да је ви решите: и ако останете при предлогу, ја ћу вам до три дана пројект поднети само допуњен као што напред рекох. Сад гледајте шта ћете. Пред вама су, тако да кажем, два зла, бирајте оно које наћете да је мање.

Радован Милошевић жели да се преко ове ствари као замашне, не претрчи као преко Ћуприје. Чуо је вели како у Босни и у Влашкој народ живи у туђој кући и на туђој земљи, па како ли је томе човеку, кад га газда може кренути кад хоће са имања? Зато се боји да то зло не дође и код нас. Истина у нашем народу нема снахија, али се треба бојати да ненад-немо на фини начин другим снахијама у руке, који неће узети само десетак него све. Ово ограничење нико не сматра да је зато, што је који луд или неразуман, него зато, да се народу очува његова имаовина. Слушао је од људи да се у Енглеској имање не може делити, него наслеђује најстарији син, а ми оћемо да само 4—5 дана орава сачувамо од продаје. Колико је добра учинило народу да се не могу ни два дана орава продати, а кад би му се још више имања очувало, било би за њега много боље. Не треба да се боје они који су своје новце раздали, јер закон нема повратне силе.

Г. министар-председник обраћа пажњу на пословни ред, по коме не треба ову ствар даље претресати, нарочито што је ово питање још пређе довољно из-црпљено.

Радован Милошевић каже да му је дало повода да говори о овој ствари то, што је г. министар правде рекао да оставља скупштини да то питање реши.

Панта Срећковић као интерпелант задовољан је са изјавом г. министра правде, кад прима онако, како скупштина реши, а скупштина вели оће тај закон; зато упутимо га законодавном одбору.

Г. министар председник рече, интерпелацију не треба износити на дневни ред.

Глигорије Брајковић жели, да изађе о томе предлог.

Мата Кара-Марковић хоће да влада поднесе про-јект.

Јован Бошковић налази да није потребан нов предлог, пошто већ постоји решење скупштинско, само што је оскудевало да г. министар да своје мишлење. Дакле пређашње закључење скупштинско нека се стави на дневни ред; и скупштина закључи да се оно решење скупштинско, које је у протокол ушло, стави на дневни ред.

Затим наста $\frac{1}{4}$ часа одмора, па онда скупштина настави рад.

Сад су дошле на дневни ред молбе и жалбе.

Мата Кара-Марковић рече да је пређашњих година овде у скупштини био извештач од стране одбора, а сад је вели председник истог одбора за жалбе и молбе и као председник има по закону власт да одреди извештача; по изјави да ће он из призрења на то, што има старих од лањске скупштине жалаба и молаба бити сам извештач; и као извештач чита:

1., Општина неготинска моли да се у тамошњој полугимназији заведу још два разреда. Одбор је мњења да се ова молба преда влади на оцену. Скупштина усвоји мњење одборско.

2., Пандури овоокружног суда моле да им се повиси плата. Одбор је мњења да се по овој молби ништа не ради, него да се пређе на дневни ред по тачки 8 члана 101 пословног реда. Скупштина усвоји мишлење одбора.

3., Учитељи и учитељке из пожаревачког округа моле да се пензија одреди за учитеље, и да се узакони да учитељ који 30 година одслужи, добије целу плату као пензију.

Одбор је мијења да се преда влади на оцену, а има и машине у одбору, која мисли да треба ову молбу одбацити.

Коста Великић подпомаже молбу, јер и остали чиновници имају право на ову пензију.

Милоје Блазнавац рече да му се чини да о томе постоји закон, да учитељ који одслужи 40 година, да о бије пуну пензију, и наводи за пример једног старог учитеља из Блазнаве.

Јован Новаковић подпомаже молбу, што су учитељи од велике потребе народу, па кад чиновници имају право на целу пензију после 40 година, онда би требало у толико пре да се одреди подпуна пензија, и учитељима кад одслужи 40 година.

Г. министар финансије одговори да је право што каже Новаковић, и влада је спремила један предлог, који ће скупштини поднети до који дан.

Скупштина према овом одговору г. министра финансије пређе на дневни ред.

4. Писари и практиканти суда округа пожаревачког моле, да им се плата повиси и у опште да се стање чиновника поправи. Одбор је мијења да се да влади на оцену.

Александар Николајевић рече, да је лане о томе дао предлог, па ништа није успео. Крајње је, вели време, да им се помогне и зато је мишлења, да се влада умоли да повиси плату писарима и практикантима, пошто је вели и лане скупштина решила, да се поправи стање практикантима, па то није учињено једино с тога, што није било извора.

Стојадин Радонић каже, одавно се моле, треба им учинити.

Г. министар-председник рече, кад скупштина реши да се влади пошаље на оцену, то има свога значаја, то је једна морална изрека, према којој треба влада нешто да учини, зато треба да смо обазриви, па скупштина оно да нареди, што се може учинити. По томе дакле ако не налази да треба учинити нов издатак на ову повишину — на ово побољшање; онда не треба ни да изриче, да се даје влади на оцену.

Мата Кара-Марковић вели, одбор је био тога мишлења да им се стање поправи; па сад даје влади на оцену, ако она има начина и извора, да се то учини.

Јоца Вошковић држи, да би молбу требало предати финансијском одбору, те приликом претресања буџета да се види, може ли се помоћи и у овој ствари или не. Овако ништа се не може учинити.

Г. министар-председник напомену, да је он за дужност сматрао да обрати пажњу скупштини на значај тога, да не буде каквог непоразумења; јер кад скупштина изриче, да се да влади на оцену, то значи да треба нешто да учинимо, значи да на владу нада терет; па ако се да такав значај, онда треба и влада да зна.

Сима Несторовић опомиње се, да је на предлог Николајевића ова ствар дата била лане одбору финансијском. По како је одбор нашао да нема извора, то се дало влади на оцену, да им се учини ако се може. И сада се види да нема извора, зато треба неки други начин изнаћи, а не само казати да се да влади на оцену.

Касијан Стојшић. И до сада је скупштина мишлења, а и сад је тога мишлења, да треба дати побољ-

штаће, само незна каква средства има држава на руци те да се види, може ли се учинити или не. Због тога треба ди кажемо, ако има средстава, ми смо готови да дамо, а ако нема, онда и не можемо помоћи.

Никола Бретић објашњава скупштини значај оних речи што је изговорио г. председник министарског савета, о давању предмета влади на оцену, и налази да кад би скупштина олако давала влади на оцену, онда ће мо ову оптеретити да неће имати времена за друге важније ствари. Зато је по његовом мишлењу довољно кад скупштина каже: ако влада може да уради неки уради, не може ли, онда престаје сваки говор; само треба да дође закључење скупштинско шта се разуме, кад се каже, да се да влади на оцену.

Г. министар финансије појла тешко стање практиканта, а и скупштина је изјавила своју мисао да би требало њихово стање поправити. Влада је то имала на уму и ставила је нешто мало на поправку њиховог стања; па кад дође буџет финансијском одбору, онда нека се и ова молба има у виду, па ако се може учиниће се, не може ли се, онда ништа није ни било.

Скупштина усвоји, да се ова молба преда финансијском одбору.

5. Практиканти суда округа чачанског такође моле, да им се повиси плата. И ову молбу скупштина упути финансијском одбору.

6. Апотекар Дилбер из Београда предлаже, да се учепници апотекарски разреше од регрутације у војску. Одбор је изјавио мишлење, да је ово предлог, а предлоге могу подносити само посланици, зато је, да се ово одбаци.

Скупштина усвоји мишење одбора.

7. Јован Марковић из Божуревца земљодеац моли, да му се да право, да може кафану у свом селу држати у некој кући, коју је наградио. Одбор је изјавио мишлење, да се молба одбаци, кад о томе постоји закон, и скупштина усвоји одборско мишлење.

8. Дамњан Костић, зидар из Београда, жали се противу министра грађевина, што му по његовом тражењу није дозволио надлежно ислеђење противу Димитрија Несторовића писара у министарству грађевина за неко његово кривично дело. Одбор је изјавио мишење, да је решење министра грађевина уместо, па е' тога је, да се жалба одбаци.

Известилац пита, шта да чита из овог дела, да ли жалбу или само решење министра грађевина. Неки су од посланика желели, да се чита једно, други друго, а неки сва акта; и пошто је већ превалило подне, то председник рече, да ће се ова ствар сутра продужити, и на томе се сврши овај састанак, а други би заказан сутра у 9 часова пре подне.

ПРЕДСЕДНИК СКУПШТИНЕ,

Ж. Карабибировић.

СЕКРЕТАР,

Д. В. Јовановић.

П О Д П И С Н И Ц И :

Михаил Смиљанић, Глигорије П. Брајковић, А. Лукић, Ненад Михајловић, Стојан М. Вркић, Никола Симић.

С А С Т А Н А К XIV.

у среду, 5. Децембра 1873. године, у Крагујевцу.

ПРЕДСЕДАВАО

Живко Карабибировић.

Било је свега 114 посланика. Болесни су: Дина Цанковић, Миле Дамјановић и Милош Проклић.

ПРОТОК НАР. СКУПШТИ.

15

Били су: министар-председник, министри правде, финансије и унутрашњих дела.

Састанак је отворен у 9½ сати.

На реч председника прочита се протокол XI. састанка, који, пошто се учинише неке приметбе, би одобрен и потписан.

За тим би прочитан и протокол XII. састанка који, такође, после неких исправака, би одобрен и потписан.

Иза тога нови посланици: Солдатовић, Милан Стевановић, и Арнаутовић положише по пропису заклетву.

Председник даде ¼ часа одмора.

После одмора, г. министар финансије одговори на интерпелацију Г. Великића.

Секретар Сима Живковић прочита ту интерпелацију која овако гласи:

Господину министру финансије.

На више скупштина било је предлога, као по све нужно за корист земље наше, а то је у смотрењу ђумручке тарифе, која је неопходно пужна, коју и данашњи немамо, с тога питам г. министра финансије:

1. је ли рађено на тарифи ђумручкој, и ако је рађено зашто није поднешена да се узакони?

2. Ако није ништа рађено, зашто, и на чим стоји и какове сметње има?

Министар финансије: поштовани посланик народни г. К. Великић управо је на министра финансије ову интерпелацију.

1. Је ли рађено на тарифи ђумручкој, и ако је рађено зашто није поднесена да се узакони?

2. Ако није ништа рађено, зашто?! и на чим стоји и какове сметње има?

На прво питање имам част одговорити:

на новој ђумручкој тарифи одлучено је да се ради још под министром Цукићем 1867-ме године. Израда њезина, ма да је поверена била вредним и стручним људма, по природи саме ствари морала је ићи споро. Кад је већ израђена, послата је на преглед трговачко-занатлијском одбору. На послетку ове године послата је на преглед и државном савету. Одбор, коме је савет државни дао тај пројект ђумручке тарифе да проучи, нашао је у њему неке празнине, и колико ми је приватним путем познато, предузео је да оцрта нов један план, по коме би се наша ђумручка тарифа израдити имала.

Из овога се може видети да је се на пројекту нове ђумручке тарифе радило, али да ствар још није дошла до онаког стања, у каквом би се народној скупштини на решење поднети могла.

Готово је изишло да још и изреком изјавим, да ће влада Његове Светлости овоме питању, које тако дубоко засеца у финансијске и народно-економне интересе наше, поклонити своју најозбиљнију бригу и постарати се, да се та ствар, која нас већ више година занима, што скорије и реши.

К. Великић изјављује, да је одговором задовољан, тек би ипак желео, да тарифа буде готова час пре.

Председник: сад да продужимо ону ствар, на којој смо се јуче устали.

После неких објашњења с г. Великићем, допета се и приступи к претресању јучерање ствари, и известилац

Кара-Марковић узима да чита предмет жалбе Дамњана Костића, зидара из Београда, против решења министра грађевина.

С. Несторовић не види разлога, зашто је министар грађевина слао у кућу болесном човеку свога практиканта, па пита за што је то морало бити?

Кара-Марковић: нуждно је било оправка да се ради, а министар се о томе брине и одговара, зато је и слао свог чиновника.

Несторовић мисли, да ову ствар треба упутити Суду.

Кара-Марковић: ствар је већ била пред судом, и пресуђена је.

А. Николајевић: ово је спор грађански, треба да одговори, ко је човека оштетио.

Кара-Марковић објашњава, да суд није нашао крива Илију који је примио новце и продужио грађевину, а овде се хоће да окриви Несторовић, који је, као чиновник, вршио своју званичну дужност.

Г. Брајковић наводи да сва ова ствар изгледа као неки каиш, као да је склоњено неко друштво, те ујдурисало и тестаменат и акт о грађевини.

Б. Стојишић предлаже, да се та ствар упутити законодавном одбору, те да се тачније извиди.

П. Срећковић такође хоће, да се та ствар упутити законодавном одбору, али за то, да се види, како и с друге стране стоји овај предмет.

Иво Остојић, сећајући се да један писмен сведок није записао своје име него га закретио, наводи да ту нешто мора бити. Тражи, да се то извиди.

Већ је већина посланика изјавила, услед ових разговора, да би добро било, ову ствар упутити законодавном одбору.

Председник министарства пита, је ли одбор за молбе и жалбе саслушао владиног повереника о тој

ствари? И кад се чу, да није, он изјави, да није правилно рађено.

М. Кара-Марковић објашњава, зашто то није одбор учинио.

Министар-председник: кад постоји позитиван закон који то наређује, (чита члан закона), онда треба тако и радити.

Председник пита: како би било, да се предмет врати одбору за молбе и жалбе, да накнадно саслуша надлежног министра?

Брајковић: једанпут је већ решено, шта да се ради.

Кара-Марковић доказује, да то решење не пада, него се само одлаже, докле се не саслуша владин повереник.

Председник изјављује, да они, који се за ову ствар интересују, а не би били у одбору, оду тамо и објасне се, те да се нађе правда и закон изврши.

Брајковић каже, кад се саслуша владин повереник, може одборско решење изаћи другојачије.

Н. Радовановић жели сам, да се прочита судска пресуда, те да се види има ли места да се поново враћа суду или не; а судска се пресуда не може уништити, ако је већ свршена ствар.

Председник пита: јесте ли за то, да се ова ствар врати одбору, да се саслуша дотични министар? И кад се чу одобравање, он рече да се продужи рад даље. Али како ни по другим молбама и жалбама није био у одбору саслушан дотични министар, то се изроди дужи разговор у скупштини, да ли те све молбе да се врате, те предходно да се чује о њима мишлење владиног повереника; или да се овде читају, па за коју затреба, та и да се повраћа одбору.

У овом разлагању, узимали су реч: потпредседник Љ. Каљевић, П. Грковић, М. Кара-Марковић, С. Радонић, А. Петковић, К. Великић, и К. Стојшић.

Министар-председник: закон је врло јасан и врло је јака практика, па да не може спорити, да је што чинијено што није требало да се учини. Закон каже у чл. 101 посл. реда: нису дозвољени и неће се примати ове молбе и жалбе (чита 1. 2. 3 и 4 тачку). Ове прве четири и не излазе пред скупштину, него председник ако је која таква молба дошла, одбацује и само јави да је било таквог случаја и да је он одбацио.

Но има још четири, које нису дозвољене, али које закон није хтео да остави оцени сакога председника или одбора, па је казао: ова врста недозвољени молби и жалби изилази пред скупштину да она каже, јесу ли дозвољене. То су ове четири сорте, (чита тач. 5, 6, 7 и 8 из чл. 101 закона о посл. реду.)

У случајима дакле под 1, 2, 3, и 4. скупштина о томе и не решава. То је, као што се јасно види, из чл. 102 послов. реда остављено, да може сам председник скупштине такве жалбе и молбе одбацити. Или ако би он њих послао одбору, одбор их може одбацити не износећи их пред скупштину. Али остављени су случаји под 5, 6, 7, и 8, где скупштина треба да огласи, је су ли дозвољене или не; ту закон није хтео да остави оцени једног човека или одбора, да о томе решавају, него оцени више људи, целе скупштине. Јер запета ту су случајеви далеко тежи. Ја већ не би могао дати јаснога одговора на ову 8 тачку где се каже: све жалбе и молбе, које не спадају у круг

власти скупштинске. То је дакле врло спорна ствар и не може се оставити, да о њој цени један човек; с тога и јест уместније, што је остављено, да се то подноси скупштини на оцену.

Закон је дакле јасан, и по том ништа јасније од овога. Сад трећи је ред ових жалби и молби о којима треба саслушати повереника владиног или дотичнога министра. А то су све оне молбе, које се нађу, да су дозвољене и да се по томе могу узети у разматрање (чита чл. 103 зак. о послов. реду). Сад ви сте у овом случају по пракци вашој донели жалбу пред скупштину, а нисте саслушали надлежнога министра што нисте налазили да је потребно и што сте нашли, да је решење министрово у сагласности са вашим мишљењем; на против скупштина је сада нашла, да је то потребно чинити и онда треба саслушати надлежнога министра, па свршена ствар.

П. Грковић мисли, да је путније све те молбе и жалбе вратити одбору, да се претходно о свакој саслуша владин повереник, јер то до сад није учињено ни с једном.

Председник министарства: има три сорте молби и жалби. Једна се сорта одбацује за то што закон каже није дозвољена. Друга сорта такође није дозвољена, али се ипак оставља скупштини, да она рекне: није дозвољена. Трећа је сорта молби и жалби, о којима ваља саслушати министра.

Како се ово објашњавање показало да задовољава, то на реч председника известилац чита даље ову молбу:

„село Страгари моли скупштину, да може отворити у својој средини школу, и зато платити још по грош један приреза.

Одбор је мислења, да се преда дотичном министру на оцену и призрење.

Скупштина усвоји мишлење одбора.

Рачуноспитачи главне контроле моле, да се поделе у класе, као што су подељена остала звања у централној управи.

Одбор је мислења да се овој молби не може дати задовољења, јер би се буџет расходом морао увећати.

Скупштина прелази на дневни ред.

Вукоман Братуљевић из Доротина, у ужичком округу, моли за удовлечење што му је отац, који је био окривљен као јатак Јевђевића, умро у затвору због рђаве писане.

Пошто ова ствар није била пред надлежним министром, по чл. 67. устава, то да се одбади, по тач. 7. чл. 101 пословника.

Скупштина усвоји ово мишлење одбора.

Старешина сенафа шустерског у Пожаревцу, с помоћником и члановима моле да се уредба од 1830 г., као пробитачна за њих опет уведе у живот.

Како је ово предлог за измену постојећег закона, који може чинити само посланик скупштине по чл. 94. закона о пословном реду, то одбор мисли, да се преко ове молбе пређе на дневни ред.

Скупштина усвоји мишлење одбора.

Мијаило Јовановић казначеј начелства окр. јагодинског а сада чиновник у Београду, моли: да се укине ограничење које прописује закон о меанама, па да може где хоће и колико може градити механе.

Ово је предлог закона и то може чинити скупштини само који је посланик по чл. 94. пословника, зато је одбор мишлења да се одбади.

Скупштина усвоји мишлење одбора.

Соријон Николић из Кладова, моли, да му се стара меана отвори и дозволи у њој меанисати.

Како тај предмет спада у круг извршне власти, то је одбор мишлења, према чл. 101 тачки 8 пословника, да се молба ова одбади.

Скупштина усвоји мишлење одбора.

Марија жена Пере Стојановића чиновника управе фондова, жали се против хрђавог суђења касационог суда, у парници њеној са С. Т. Магазиновићем, пензионираним саветником из Београда, због накнаде штете.

Одбор је ствар расмотрио, и нашао, да жалби нема места, него да се преко ње пређе на дневни ред. (Чује се нека се прочита њена жалба. Што да се чита?)

Кад известилац М. Кара-Марковић прочита ову жалбу

Арса Лукић рече: Ја не знам како је могао одбор на такву жалбу дати онакво мишлење.

М. Кара-Марковић видећете кад прочитах решење министра правде (чита.)

Н. Радовановић: не можемо никакво закључење донети без пресуде судске, и акта из којих би се видело како је ствар текла.

Иво Остојић: шта је апелација навела.

Д. Радовић: мени се чини, да скупштина хоће да се начини нешто друго, него што је њен задатак.

Касациони суд, као сваки суд ради по закону, а самим законом одређени су случајеви: кад судија одговара за своја званична дела. То опет решава касациони суд, т. ј. има ли кривице до судија или нема. То је учињено, да би судије биле што више независне. Независност судска јемствује за нашу част, имање, жи-

вот. Ако дакле хоћемо независност судску, а ми је сви хоћемо, онда не можемо тражити, да готово по други пут судимо оно што су судови пресудили. Ако се мисли, да касациони суд не суди добро, то је да се траже други људи за судије, а више ништа. То би једино могло бити, а ми, скупштина, да се мешамо у ствари судске, то по закону никако не може да буде.

Арса Лукић: ја мислим, да је врло нужно, да судије заиста буду независни од каквих наредба озго, али никако независни толико, да суде и против положених закона, просто за то, што они тако хоће, да право суде. Ако судије то могу чинити, ја мислим, да онда мора некога бити, који ће казати: То није тако; погрешили сте. Кад би судије били непогрешни, ви би онда имали право што велите да треба да су независни. Али ето, догађа се и оваких случајева, као што је овај. Као што сам слушао, по свој прилици, ова ће жалба бити на свом месту. Овај човек што је добио парницу, некакав је богат човек, а то је бар више пута бивало код наших судова, да богат добије а сиромас изгуби. И зато сам ја да се ова ствар тачније прегледа, и да се поступи онако како треба. А не рећи, „ја сам независан, па да чиним шта ми је воља.“

К. Великић: ја сам исто тео, да говорим што и г. Лукић; само хоћу да додам, што г. Радовић овде каже: хоћемо, да судије буду независни. Мени се чини, да је баш скупштина позвана, да гледа шта судови раде, за то, не стоји то, да судије морају бити независни. Кад ми хоћемо министарску одговорност, онда треба и од судија да имамо одговорност; и често се догађа, као што је сад рекао и г. Арса Лукић, да богат до-

бија. Баш право је скупштине да бди, и пази да није ко закон повредио; за то сам мишљења да се жалитељи да право, да тужи судије што су је оштетиле.

Н. Кретић огледа да говори, али се не чује од више.

Председник звони и позива на ред.

Председник министарства: ја сам дужан позвати се на закон, који не допушта онако опште и неопредељене изразе као што је посланик Арса Лукић казао. Он наводи да судије у многим случајима дају правду богатима на штету сиромаса. Закон изриком каже: „ко у скупштини наводи о државним чиновницима да су чинили каква дела противна њиховој дужности, или таква која их у јавном мишљењу понижавају, дужан је на захтев владе да именује такве чиновнике, што ако не учини, председник ће му закратити реч, а ако то учини, одговоран је за истинитост својих навода.“ (Чл. 33 посл. реда). Кад посланик каже овде јавно: има више случајева, да су судије, а нарочито касационе судије, изрекле нешто што је против закона, и кад се то у целој скупштини прима са ћутањем, ја онда, на основу овога закона, сматрам за преку дужност, да против тога изјавим ограду владе. Влада господо, не може примити, да се тако општи изрази, без икаквог разлога и доказа овде чују. Ви имате право чинити интерпелације и предлоге, а не да поводом једне жалбе неразложно ударате на цео један ред у држави.

Арса Лукић: ми немамо никаквог другог места, где би смо своје мисли могли изказати него овде у народној скупштини. Ви знате, да има ствари о којима се може говорити, али се доказати не могу никако. Тако је и овде за судије. Ја овде говорим оно,

што чујем у народу, што ће и по свој прилици имати основа. А да је то основано и да је истина, судим по томе, што ми је лане у једној прилици тако казао и бивши министар правде. Он је баш онда рекао: „Ја сам морао на твоју реч да одговорим, а што велиш, вишина је таква.“ То је био министар г. Вељковић.

Министар-председник: молим вас, закон је јачи и од моје и од ваше памети, и од памети свију нас. Закон изреком каже, да то не сме бити. Закон се мора поштовати док је год закон. Закон веже и скуштину и нас све.

Арса Лукић: кад закон смета, да се овде сме казати, све што народ тишти, онда да тај закон изменимо!

Министар-председник, на учините предлог ако то хоћете.

Мита Миловановић помиње један свој случај, где је изгубио парницу, коју је водио са г. Спасићем.

Сима Несторовић говори о решењу министарског. Министар је дужан био казати, на ком § одбија жалитељицу од тражења. Зато да решење министровско падне.

Министар правде: треба најпре да помислимо, шта је то парница? Парница се порађа отуда, што онај, који излази пред суд, као тужилац, мисли да има право да добије оно, што тражи а онај који се тужи, који не да што се од њега тражи, вели онет, да има право. Ко да погоди где је правда? То могу да пресуде људи, који разумевају закон. Зато се и постављају за судије људи, који знају законе; а да би било још веће гаранције, постављени су судови постепени. Суд првостепена — окружни — и суд другог степена — апела-

ција, — а најпосле долази касација. Касација је највећи суд. По самом склону свом, касација се признаје да најбоље разумева све законе. У касацију се постављају људи, који су више година провели у служби судској, и имају практике и теоријског знања. У нашој касацији, и ако нису сви чланови теорички спремени, онет су сви практички усавршени и поштени, и ја одбијам то што се у опште говори, да они изричу пресуде у корист богаташима. Молим да ми се каже, поменце што се има против кога судије, да га могу узети на одговор. Не докаже ли ми се то, морам узети на одговор онога, који то изказује.

Сад, из чега се порађа парница? Шта ради страпа у парници? Ради и говори све оно што њој иде у рачун. Ко изгуби, виче на људе ни криве ни дужне. Хоћете ли, да су закони светиња, оставите људе, који су позвани да законе примењују, да раде без притиска. Иначе ћете ви сами изаћи из граница устава. Тражите сада да разматрате пресуде, и да изричете: је ли право пресуђено, или није. Ко вас је позвао на то? Ви сте законодавна власт, а ништа друго. Кад ви спорите људима, који се једнако баве законима, да право суде, онда где су јемства, да ћете ви погодити прави пут. Закон није ласно разумети. За то и има судови више степена. На првостепеном суду суде тројица; на другостепеном петорица, и на касацији петорица. Кад касациони суд учини приметбе на примену закона, а апелација изјави своје против-примедбе, онда тамо решавају 15. људи. Кад дакле ових 15. људи од теорије и праксе, људи поштени, људи, који се једнако баве законима, кажу: „Овако је,“ зар ћете ви хтети другојачије да пресуђујете? Ви

ете законодавци а никако извршиоци закона. Ово решење није моје, него бившег министра, али ја сматрам ствар са стране начелне.

Арса Лукић пита г. министра, како ће се моћи доказати криво пресуђивање? Помиње распис министра правде и каже, да се свет обрадовао његовој бриги, да се правда сваком досуђује. Првостепени судови и апелациони су нам доста добри, али кад дође на касацију, често изађе са свим противно ономе, како је први пут решено. Види се, да наш највиши суд хоће да ради како он мисли, а то не би требало да буде.

Министар правде: ви хоћете да судите без доказа. Ако ви узмете да претресате судске случајеве, и да судите судијама, онда ви први газите закон. Ако допустите, да ја судије могу без доказа узимати на одговор, онда се и ви можете узимати на одговор без доказа. А таким средством и невином може да одлети глава. То, међу тим, не треба да буде. Суђење треба оставити људима, који су на то позвани законом, иначе од судске независности нема ништа; и онда, господо, ми само речима а не делом, хоћемо да се уподобимо јевропским државама.

Касијан Стојшић ограђује себе и скупштину од помисли, да се газе закон. Неће он да суди судијама, него тражи рачун од министра. И кад ово решење, о ком је овде реч, није на закону основано, како вели г. Несторовић, он тражи, да министар изда друго, у ком би казао, на основу чега се жалба одбија.

Ђ. Пантелић примећује г. Несторовићу и г. Касијану, да би смо погазили устав, ако би се упуштали у то суђење (чита чл. 110 устава) као год што би суд погрешно, кад би казао: хоћемо да издамо закон,

тако би исто скупштина погрешила, кад би рекла: хоћу да судим. Ако вам се не допада садашње суђење, поправите закон, па да се суде другаче. Сад се никакав судија не може ставити под суд без решења касације. Тако вели устав. Хоћете ли другојаче, ви измените устав.

Р. Јовановић мисли, да ни један посланик не тражи да суди скупштина, него желе да виде, да ли је касација пресудила по закону. Има и у нас простих људи, који не знају да се бране, па бивају осуђени. Ми хоћемо, да учинимо владу внимателнох, да она обрати позор на велике судије, да они боље закон врше, а не тек онако.

Министар правде влада то може да прими; али она то ради и без вас, јер то јој спада у дужност.

Министар унутрашњих дела. Молим, господо, је смо ли сви сагласни у томе, да не треба устав газити? (чује се јесмо.)

Је смо ли сви сагласни у томе, да скупштина има само толико власти, колико јој устав и закони дају? (чује се јесмо.)

Добро: кад смо сви у томе сагласни, онда нам за споразумлење остаје још само то да видимо: каква права припадају скупштини по уставу и законима.

Прелазећи редом права скупштинека видимо: има ли скупштина право да касира решење касацијског суда, или и сама решења министарства.

Од члана 54 устава одређује се круг власти скупштинеке.

Тако у члану 55 устава стоји: (чита устав.) „никакав закон не може бити без пристаика народне

скупштине издат, укинут, измењен или протумачен.“

Даље у члану 57 устава стоји: (чита устав.) „скупштина може решавати: је ли при каквом закону, који је надлежно обнародован, и она од своје стране сходно уставу садејствовала.“

Даље у члану 58 устава стоји: (чита устав.) „предлог, да се какав закон изда, или постојећи измени, допуни и протумачи може скупштина кбазу учинити.“

Даље, у члану 61. устава даје се скупштини право, допуњавати и измењавати пројекте владине.

Даље, у члану 63, устава одређује се право скупштине о државном буџету.

Даље у члану 66 устава (чита устав) без пристанка скупштине не може се држава задужити.

Даље, по члану 67 устава скупштина има право пријети писмене жалбе против министарских решења.

По члану 70, устава скупштина има право тражити од министара извештај и објашњења.

Даље по члану 102 устава скупштина има право оптужити министра.

Ово су сва права скупштине по уставу, и као што се види међу овим правима скупштинским не налази се право скупштине: касирати решења ни једне државне власти.

Осим ових побројаних права и власти скупштинске, скупштина нема и не може имати више права и већу власт, докле јој не би уставна власт дала већа права и већу власт.

Ако би скупштина осим ових права присвојавала себи и друго које право, она би тиме изашла из граница уставни и радила против-уставно.

Зло је, кад би ма ко погазио устав и законе, а колико би страшно зло било, кад би народна скупштина устав и законе погазила.

Кад би мањи органи државни погазили закон, ми би их казнили. Кад би ми погазили устав, оптужила би нас народна скупштина, а судно би нас државни суд. Али помислите! Кад би народна скупштина погазила устав, ко би њој судио? — и ако за њу не би било суда, зар то не би страшно зло било, да неко може радити против устава, па да му нема суда. Скупштина би у таквом несрећном случају потсећала нас на јаничаре.

Нема никад и не може никад бити добра у гажењу закона. Отровно је свако добро, које се по ту цену добија.

Но ја не мислим, господо, да ће скупштина намерно прекорачити границе устава.

И ако би скупштина узела власт поништавати решења касациона или министарска, то би могло бити само по погрешном схватању границе уставне, и закона скупштинске власти; зато господо, ја вас молим, да не би се несрећни за земљу сукоби између народне скупштине и владе догодили, — јер влада, као одговорна за своја дела, не би могла а не би ни смела усвојити незаконе скупштинске закључке, да се не би догодио какав сукоб пун неизмерни опасности, — ја вас молим господо, кад потврђујете да скупштина има право поништити решење касације или решење министарско, изволите потражити и наћи у уставу и законима члан, који скупштини даје то право. Ако не нађете ни какав члан, који скупштини даје то право — то значи да скупштина то право нема.

Оће ли скупштина да има већа права и већу

власт, једини је закони пут да предлозима та права тражи и то онако, као што закон о поступку скупштинском прописује.

Ни ја не мислим, да је све исправно у уставу и законима. И ја мислим, да има доста ствари за поправку, измену и допуну. Али ма колико било умесно и потребно да скупштина има веће право, та потребност и нужност, не може бити разлог да скупштина каже: мени је то право потребно, дакле га имам. Ваља ићи законим путевима. Ако скупштина хоће и саму касациону судску власт да има, нека за то учини предлог, нека тражи да јој уставна власт то право да, ако налази да ће за правосуђе бити више гаранције кад скупштина буде вровна касациона судска власт, и ако мисли да ће јој уставна власт, која је над скупштином, то право дати.

Пре тога, она то право нема и не може имати.

По томе кад г. Несторовић каже, да скупштина има право обарати решење било судске било административне власти, он скупштини присваја право, које скупштина нема.

У уставу није прописано шта ће скупштина чинити са жалбама противу решења министарски, које има право да прима.

То је прописано у пословном реду скупштинском.

У члану 101. пословног реда стоји: (чита закон) — тачка 8. члана 101 — све жалбе и молбе, које неспадају у круг власти скупштинске, искључене су, и скупштина их неће никако примати.

Па кад је овако ограничено и одређено, које ће жалбе скупштина примати, онда за све дозвољене жалбе у члану 103. послов. реда излаже се какве закључке,

каква решења може скупштина донети услед тих дозвољених жалби. По овоме члану скупштина може пет својих закључака донети, и то:

први је закључак тачка прва у 103. члану (чита закон) „да се по томе ништа не ради; но да се пређе на дневни ред;“

други је закључак под тачком 2 (чита закон) „да се жалба или молба преда влади ради знања и оцене; или

3, да се преда дотичном одбору да је има у виду при саветовању о другима предлозима; или

4, да се препоручи призрењу књажевом или владином сасвим или у неколико; или најпосле

5, да се услед поднесене молбе и према садржају њеном, учини скупштински предлог.

То су ти пет могући видова закључака и решења скупштинских, на примљене жалбе и молбе.

Ни уједној од ових тачака не стоји да ће скупштина поништити решење ма које власти, услед жалбе или молбе.

Што се у 5. тачки говори: да ће скупштина учинити предлог, то очевидно предлог тај мора бити у обиму власти скупштинске.

У овај, дакле, предлог може ући све оно и само оно, што у једно од раније побројаних права скупштинских улази.

У побројаним правима нигде није речено, да скупштина има касациону судску или административну власт, па зато то право не може се ни разумети у тачки 5. поменутог члана пословног реда. То је све јасно.

Истина, једном моћном органу, као што је народно представништво, мучно је склонити се на ту мисао, да

сваки час осећа своју немоћ пред једним незнатим, па можда још и неразумним чланом закона.

У толико је то можда за скупштину мучније, што има и такви мудровања, да народно представништво има свагда целокупну суверену власт у држави.

Но ова мисао не само да је неоснована према нашим позитивним, установним и обичним законима, који су за нас једино овде меродавни, него је неоснована и с гледишта посматрања изван закона. Народ који владоца — монарха — хоће и има, тај народ може имати већег или мањег тала са владом у управљавању неких суверених права, али не може имати целокупну суверену власт, јер владалац се зове онај, који је посилац суверене државне власти.

Према овоме, ако би народно представништво имало целу суверену власт, онда ту не може ни бити разговора о владоду.

У свима дакле монархијама, докле су монархије, народ може имати већег или мањег тала у управљавању суверених права. Али целу суверену власт може представништво имати само у оним државама, које немају владоду.

Но као што је већ речено, за нас је на овом месту једино позитиван закон меродаван.

Скупштина има само толико права, колико јој устав и закон даје. Нама не остаје овде ништа друго, но границе сваки својих права по уставу и законима добро сваћати и у њима се задржати.

Према овим законима, осим ове неправилности што се сад претреса овде у скупштини, једна жалба без са слушања надлежног министра, што је противно члану

103. пословног реда скупштина нема власти да поништи решење ни судске ни административне власти.

Ја понављам, господо, моју молбу, да се скупштина стара остати у границама своје уставне власти. Ја не мислим да ће ко год намерно против закона радити.

Но ја се плашим превиђења, предухитрења и недовољног схватања скупштинских уставних права.

Имајте, господо, на уму, да овде несхваћање закона може имати оне исте опасне последице, које би намерно рађењем противу устава имало.

Ја сам сматрао за дужност, да моја сматрања скупштини изложим у жељи, да сваки у границама своје власти останемо.

Изван законних путова не можемо ни до каква напретка доћи.

Јован Вошковић: овде је браћо пред нама једна жалба против решења министарског. У члану 67. устава каже се, да скупштина може да прими такве жалбе. Дакле ствар, о којој се овде сад води реч, спада у надлежност скупштине. Кад се ове жалбе неби овде читале, онда би могло изаћи нешто друго. Могло би изаћи то, да члан 25. устава не би имао смисла, јер тамо се ујамчавају грађанима српским нека права, као слобода лична, право сопствености, и т. д. Ми онда не би могли доћи до онога уверења, које је потребно, а то је да видимо, да ли је где повређен закон, а за повреду устава и закона одговорни су скупштини г.г. министри. И ја дакле држим, да смо у подпуној надлежности за оваке ствари. Ја не могу да замислим, да смо ми надлежни само да примамо жалбе, а да не решавамо по њима. Овде није реч о касацији или каквом суђењу, нити о томе да ми пресуђујемо, него о

томе, да видимо, да ли је министар умесно и законо донео своје решење или не. Овде се види из министровог решења, да жалитељка није навела никаквих доказа, да су судије касационе повредиле закон. А кад би то било, да се може ко осудити и без доказа, онда шта би било? Ја би могао да одем, па да тужим кога, и ако немам доказа. Шта би ми рекли? одбили ме од тужбе. Тако је и овде било. Дакле ствар је по мом мишљењу са свим така, да треба прећи на дневни ред. Што се тиче оних других речи, које неки г.г. посланици изустеше и ја сам слушао да тога има. Ја сам слушао једног богатина који каже: да док је касације да он не може изгубити парнице. Сад ја не знам да ли је то тако, да ли је то истина што се говори, ја не могу да докажем, али опет ја би молио г. министра, да контролише мало боље радњу касационог суда. И ја сам разумео, да г. Несторовић, кад је казао оћемо да контролишемо судове, смарао је на то, да ми контролишемо радњу министра и рад самих судова. Г. министар правде, баш и кад не би ко поднео довољно доказа уз какву жалбу, нека развиди акта и тако контролише мало боље радњу судску, јер сваки човек не може или не уме да направи жалбу као што треба. Дакле то је, што сам ја имао да кажем.

Министар правде: ја ћу чинити све што ми у власти стоји, да повучем на одговор оне који су криви, али не могу допустити да се тако безобзирце и без сваких доказа на судове виче. Кома је радња наших судова позната, тај ће свагда казати да ми са судовима далеко боље стојимо, него многе друге државе и да наши судови само похвалу заслужују. Помислите само како су наше судије награђене. Судија првосте-

пенот суда плаћен је са 500 талира, и кажите ми каква је та плата, према скупоћи која од дана на дан све више напредује? и при свем том ја с поносом могу говорити о нашим судијама, односно њихове савесне радње. Они се са оном чемерном платом муче и запате, деца њихова иду као циганчад одевена и опет за то врши наш судија своју дужност најсавесније. Погледајте даље како су и наши писари награђени, па и о њима могу само с похвалом говорити. Сад ако се вађе, да који вађе с правога пута, треба ли за то на цео ред људи викати; судије су људи као и други, па може ко и да погреша, као год што и међу трговцима има свакојаких. Напоследку питање је: је ли једино до судије кривица, ако који преступи дужност те од којих што прими? Код нас је постојао закон да се не само онај казни који што прими, већ и онај који чиновнику да. Да би боље злоупотребама чиновника дошли у траг, ми смо дигли казну од оних који што дају, и при свем том не долази ни један власти да каже да је коме што дао, него то по будацама говори, а је ли то лепо од једног поштеног грађанина? Нису ли баш сами грађани ти, који чиновнике својим непоштењем непоштеном радњом навлаче, да дужност своју погазе? Ја опет кажем да судије наше којима је код онаке жалосне плате поверено да суде о части, животу и имању грађана, врло савесно своју дужност врше и да у томе сваку похвалу заслужују.

Мита Миловановић мисли да треба објавити по Србији, да се људи не троше око писања жалби и молби, које шаљу скупштини, кад им се, вели, овде не уважавају.

Председник министарства: г. Бошковић је добро формулисао предлог: да се пређе на дневни ред.

Милосав Вукомановић подпомаже говор Мите Миловановића.

К. Грудић почиње да одговара нешто г. министру унутрашњих дела, који је међутим отишао био из седнице.

Председник министарства мисли, да би било приличије, кад који има нешто да примећује, да то чини кад је овде сам г. министар, а он је као што видите, отишао.

Сима Несторовић: имао бих и ја да говорим нешто; јер и ја знам што је закон и хоћу да се ради по закону.

Министар финансије мисли такође да је приличије говорити кад је ту г. министар, тим пре што он држи, да г. Грудић није сватио говор г. Чумића.

Мандић држи, да смо због многог разговора већ неки дошли у ватру, па предлаже, да се решење тога предмета остави за другу седницу.

Председник пита: хоће ли се усвојити предлог г. Бошковића, да се пређе на дневни ред, или да се решење одгоди?

Јован Бошковић: ја сам предложио друго питање. А кад неки посланици имају нешто да одговарају на говор г. министра унутрашњих дела, онда је друго.

Најпосле, како о овој молби није био саслушан по пословнику у одбору владин повереник, то председник предложи и скупштина усвоји, да се жалба врати одбору да предходно и то учини, па онда да изнесе ствар пред скупштину.

Тим се седница заврши у 12 и по сати, и други састанак председник заказа за петак у 9 сати пре подне.

Председник скупштине,

Ж. Карабиберовић.

Секретар,

М. Ђ. Милићевић.

Опуномоћени подписници:

Никола Симић, Михаил Смиљанић, Глигорије П. Брајковић, А. Лукић, Стојан М. Бркић.

САСТАНАК XV.

У петак 7. Децембра 1873. године у Крагујевцу.

Председавао

Ж. Карабиберовић.

Приступовали: г. председник министарског савета министар иностраних дела и г. г. министри: правде, финансије, војени и унутарњих дела.

Посланика је било 110. Састанак је отворен у 9 и по час. пре подне.

Секретар Д. Јовановић прочита протокол тринајестог састанка, који се усвоји.

Председник каза, да посланик Милосав Трифунац молб, да му се дозволи, да од данас, па до свршетка скупштинских седница одуствује; јер има својих послова.

Скупштина дозволи Трифунцу захтевано одсуство.

После рече председник, да су сад на реду тужбе и молбе, па позва одборског известиоца, да чита молбе и жалбе, које су на реду.

Ивко Остојић противан је, да се пред скупштину износе молбе и жалбе, како се не би порађале распре нарочито, што скупштина хоће да нешто буде право, а не може се.

Г. министар унутрашњих дела каже, да скупштина има право а и дужност да чита молбе и жалбе. Ако случајно овде има каквог неспоразумљења, треба да се споразумемо, те да свако неспоразумљење одклонимо.

С. Несторовић вели, да нам је г. министар унутрашњих дела јуче показивао закон и устав и питао: хоћемо ли да се држимо устава и закона, и ми смо казали да хоћемо. Несторовић из тога говора г. министра изводи, као да смо пошли, да газимо устав и закон, а то нити је било, нити ми хоћемо. Г. министар је уврстио и његово име у говору, али је ово учинио зато, што га није добро схватио.

Несторовић вели, да је казао јуче, да треба да падне министарско решење. Ово је учинио по чл. 67, јер по њему дато је право скупштини, да разматра министарско решења, а кад јој је ово право дато, није казато, да жалбу мете у цеп, или архиву, него да треба нешто да ради. Што се тиче његовог говора о државној каси у одбору, који је споменуо, г. министар, вели, да сваки Србин, који има дужност да даје у државну касу, има право, и да контролише, како се те паре троше. По томе дакле одбија од скупштине говор г. министра, као да хоћемо да газимо закон, јер он мисли, да нема никог у скупштини који то хоће.

К. Великић каже, да је хтео говорити, што и Несторовић, па сад само додаје, да не би требало да

читамо молбе, кад је г. министар правде казао, да ми нисмо позвани да те ствари прегледамо, и разматрамо, јер би у томе време трошили без икакве користи, и ако он мисли, да по уставу имамо право разматрати министарска решења и бити последња апелата народу. Ограђује се од речи г. министра унутрашњих дела, који је рекао, да има извештаја и управо уверења, да овде има добрих домаћина. Ми смо, вели, дошли од стране народа, да заступимо народна права, — и народ нас није послао, да што кваримо, већ да радимо у његову корист, што и чинимо.

М. Врачинац је противан говору Великића, и вели, да би баш онда газили закон, ако не би читали молбе и жалбе.

Коста Груднић позива се на говор г. министра унутрашњих дела, да скупштина треба да се држи законитости, како се не би устав газно, и вели, како је г. министар прочитао неке чланке устава, и како је казао, да се при сваком раду држимо пословног реда. Груднић каже, да је тај израз г. министра непрактичан, јер нема случаја, да је скупштина изашла из круга законитости, него да све, што је учињено, било је на основу закона. Кад се дакле каже, да се скупштина држи законности, онда се замишља, да је скупштина учинила неку незаконост — а ово у ствари не постоји; па по томе, ни по уставу, ни по пословнику, не може бити места примедби г. министра, јер он нема право да даје скупштини примедбе и питања. Скупштина поштује устав, па зато Груднић пита г. министра, зашто се дозвољава, да „Видов-Дан“ у 205. броју и то, кад је г. министар дошао у министарски савет, пише, да је наш устав ново издање турског ус-

тава, зашто се дозвољава, да „Јавност“ пише, да скупштина нема законодавне власти, него само да је саветодавна, и да је назвата законодавном само зато, да се може чути, да и Србија има своју скупштину. Он пита зашто се дозвољава овако нападање на устав, кад хоћемо да га поштујемо, и кад знамо, да је уставом ујамчено наследство у много поштованој династији Обреновића, а законодавство да је дошло у крило народа. За речи „да се у мутној води риба лови“, каза да су речене ван скупштине — и ако г. министар мисли, да је увређен, може тражити удовлетворења другим путем, а не, да те ствари износи пред скупштину.

Касијан Стојшаћ вели, да смо ми људи мало жестоки, па да у тој жестини прекорачимо границе, с тога предлаже, да се измиримо а да се не упуштамо у препирке, зашто је ово и оно речено. Устав нам је показао наша права и ми смо се до сад узајамно обавештавали и долазили до пожелане цели. Сматра да је дужност влади, која попуњава овај збор, да пази, да не изађемо из законитог реда. Моли и посланике и ministre, да будемо блажији и да се споразумевамо као и до сад, те да радимо као браћа, како се не би чуло, да смо се посвађали. На послетку тражи, да се ствар на овоме сврши, и да се све преда заборавности, па да наш рад продужимо.

Г. министар унутрашњих дела каже, да има да учини неку исправку. Г. Великић је рекао, да је он казао, да су овде неки добри домаћини и боји се, да се не разуме, да неки нису. Ствар стоји овако, вели г. министар, да он врло мали број посланика познаје. Већину непознаје, а неке познаје по чувењу и по го-

вору осталих људи, као што и господа посланици, неки њега никад нису видели, а неки опет знају само по чувењу. Оне, које познаје по чувењу, зна их као поштене људе и добре домаћине, па не може да сумња у чистину њихових мисли. Несторовићу одговара, да није казао, да скупштина закон гази, по да је рекао, да она треба да остане у границама закона при чему и сад остаје. Не треба мислити, да се у скупштини може одлучити, да се касира решење, о коме је било реч; јер се то решење не може касирати.

У закону о пословном реду, побројана су пет начина скупштинских закључења, која се могу донети по молбама и жалбама. У њима нигде није казано, да се какво решење министарско може касирати, па да се другчије нареди. Кад ко од господа посланика каже, да ово може да буде, то јест, да скупштина може касирати министарска решења, он не може знати, да ли ће и скупштина хтети да изиђе изван граница закона, и да тај предлог усвоји, чиме би се, наравно, закон погазио. Даље, ако би се ствар расмотрила без предходног саслушања министра, ни то не би било по закону. Јасно је, да би прекорачили границе закона, кад би другчије радили. Хтели смо дакле, да нађемо границе власти и ништа друго. Г. Грудићу одговорио је госп. министар ово: полицајна власт има дужност, да обустави листове, кад садрже увреду против извесних лица. Да полиција обустави какав лист, треба да зна, да ће и суд паћи да је казнимо дело и да ће кривца да осуди. Има нешто, што не би требало да се рече, али није казнимо. Међу оваким делима налази се и она, која су остављена публичној осуди. Кад би власт дала каквог писца под суд, а суд би

га пустио, власт би се компромитовала, и рекло би се, да полиција ради овако, а суд онако. Осем тога г. министар је мњења, да нам неће ништа шкодити, ако мало више кажемо. Истина, ово има својих извесних незгода, али има и својих добрих страна. Напомиње, како је пре у „Јавности“ стајало, да од Конкривнице до Јагодине има три порушене ћуприје, које стоје већ годину дана, и да народ зло пати идући преко јаруга. Он је одма телеграфисао и питао за ту ствар, па је добио од начелника одговор, да то није тако. Случајно да није овако, наредно би шта треба; а да овога није било, можда ништа не би ни чуо, па би ова сметња дуго времена трајала. Никаква нам штета дакле од овога није, каже г. министар, па треба пустити да се слободно говори и пише. Ни једна људска ствар није без мања, па примером гвоздених путова доказује, како су ови од користи, но да се на њима и несреће догађају. Главно је, да се измери, да ли има више добра или зла од слободнијег писања, и да ли је боље, да се ради зла затвори и добро. Најпосле, да сада попустимо, па ће доћи људи који ће поћи бољим путем. Г. министар налази, да не би требало, да будемо тесногруди, и да нам слободније писање може донети само добра.

Коста Грудић неће, да се напада на оно, што постоји као општа жеља, и што ми сматрамо као светињу, а то „Јавност“ чини, јер каже, да скупштина нема законодавне власти.

Љубомир Каљевић вели, да је читао „Јавност“, но да тамо не стоји, да народ нема законодавну власт, него да нема право формалних предлога, што смо и ми сами говорили.

Јован Бошковић каже, да је г. министар унутрашњих дела објаснио у неколико ствар, о којој је овде говор, но пошто су га неки посланици другачије разумели, то хоће, да и сам о њој нешто рекне. Народ српски, који је нас изабрао, и овамо послао, доказао је, да је послушан, да је од реда и да је одан династији Обреновића. Ми смо све ово и делом потврдили и казали смо у адреси, да ћемо се и с новим кабинетом суглашавати, јер само сугласије може донети добра. По његовом схватању, г. министар унутрашњих дела казао је, да је прибавио уверења, да у скупштини има добрих домаћина. Ова реч није опредељена, јер се може узети, да се разуму само поједици, а може се однети и на све. Нас, вели, овде вређа то, што се тражи и разбара преко власти, какви смо ми, што није требало да буде. Разбирати какав је Јанко и какав је Марко, значи кретити једнога овако а другог онако. Ако влада стане пробати посланике, а ови владу, ми не можемо онда ништа учинити. Према овоме слаже се у свему са Касијаном, да се објаснимо и сложимо, и захтева да то буде.

Г. министар унутрашњих дела објашњава, да није мислио на оне начине извештавања, како г. Бошковић каже, а Несторовићу рече, да му не прими за зло, да је од својих познаника и пријатеља дознао изванредно добре стране о њему, и да је то прави смисао његових речи. На томе основу, вели г. министар могао је рећи, да у чистину његових мисли, и његове савесности не може ни у колико да посумња и, да, кад Несторовић предлаже, да се касира министарско решење, да то ради цигло ради тога, што жели, да скупштина има већу власт.

Г. министар каже, да није зато, да скупштина нема већу власт, да не мисли, да у нашим законима не треба никаквих поправака, и, да, кад не би мислио да се неке поправке учине, не би ни дошао овде. Друго је дакле питање, треба ли да се исправи закон, а друго, где су границе садашње власти, што треба добро разликовати. Овим дакле, хтео је г. министар да оправда свој начин посматрања, а није мислио да увреди г. Несторовића или кога другог.

Иво Остојић чуди се, што је г. министар јуче дошао био у ватру, те ударио руком у устав и встала.

Г. председник министарства, министар иностраних дела вели, да можемо себи честитати, што ћемо доћи до споразумљења. Није могуће, да у скупштини, која је састављена из толиког броја људи, где смо сви мало вични парламентарном говору, — не падну неке речи, које се могу и са рђаве стране тужачити. Можемо се сад блажије разговарати о ономе, што је било, те да нам на срцу ништа не остане, што би реметило нашу слогу у раду за благо отаџбине. Никоме није криво, што сте ви учинили ваше примедбе; али треба и ви да примите одговоре г. министра, па да по патриотском предлогу г. Басијана, пређемо на сам наш рад. Нама ће можда и од сад у нашем говору излазити по која мало крунија реч, што се и до сад чуло у говору неке господе посланика, али треба да се о свему лепо обавестимо, и да о свакој речи, која се изговори, дебату не водимо, јер ћемо на то потрошити много времена. Оставимо се дакле даљег претреса и сматрајмо објашњење г. министра као подијено, као што ми ваше изјављене приметбе не сматрамо

другче, него као жеље, које воде сугласности. На послетку рече г. председник министарства, да се нада, да ће и скупштина сматрати ово изјасњење као потпуно и да ће прећи на дневни ред.

Још су хтели неки посланици да говоре, али је већина тражила, да се пређе на дневни ред, и председник скупштине рече, да је по изјавама г. г. министара и г. г. посланика постигнуто споразумљење, па позва на решење и скупштина одлучи, да се ова ствар сматра за свршену и да се пређе на дневни ред.

М. Блазнавац предложи, да ова ствар не уђе у протокол, пошто смо се лепо споразумели.

Председник каза, да је седница била јавна, и да оно, што је било јавно, треба да се зна, те да се види, да се умете споразумети.

Што се пак саме ствари тиче, предлаже, да се упути одбору, те да о пој саслуша г. министра, што скупштина и усвоји.

После овога рече председник, да је сад на реду извешће финансијског одбора о кривици г. Велимарковића, но пошто је он с њим род, то уступа своје место потпредседнику скупштине, а он се удали из седнице.

Подпредседник замоли скупштину, да пре свега чује молбу г. Косте Поповића посланика, који моли за одсуство, јер му је дете опасно болесно.

Скупштина саслуша молбу г. Косте Поповића и одобри му одсуство.

Извештај финансијског одбора:

Н а р о д н а с к у п ш т и н о !

Закључком народне скупштине од 26. Новембра текуће године, финансијски одбор овлашћен је, да

узме у своју средину колико за потребно вађе од чланова законодавног одбора и чланова скупштине, на да поднесе скупштини свој извештај о томе: шта он наводи, да постоји у актима, која је скупштини министар војени показао усељд интерпелације г.г. Бошковића, Николајевића и осталих, односно злоупотреба, које су се појавиле у матацинима војеног министарства, и за накнаду којих је тражено осигурање на питању г. Велижарковића бившег војеног министра.

По овоме овлашћењу, одбор финансијски причислио је себи три члана из законодавног одбора, и шест чланова из скупштине, и одлучео пршење поверене му задаће.

Пошто је овде у питању одговорност једног бившег министра и пошто се из акта подветих види, да се та одговорност на различне са свим супротне начине свађа, то је он држао за своју дужност, да пре свега оно питање у главном испита и општим потезима обележи.

Уставна монархична влада само се онда може утврдити, ако се у уставу земље озбиљно уведу и одомаће ова оба начела, неприкосновеност владског, и истинска одговорност министарска; ако у правима народа и у вршењу државних послова ова оба начела не ухвате тврдог темеља уставна, монархија остаје само глас реч: и у њој с једне стране личност владског не ставља се у истини ван политичких покрета; а с друге стране, народна права остају без сваке одбране.

Ово је нуждно било напоменути, и оно треба свагда имати у намети кад се хоће, у уставној управи,

о не прикосновености владског и одговорности министара да говори.

Србија је уставна монархија. По нашем уставу, кнез је неприкосновен, а министри су одговорни, питање је сад само, у којој мери за своја дела и коме министри по уставу и закону о одговорности министарској одговарају.

Нема спора да министри одговарају пред обичним судовима и на општи, за све грађане усвојени начин, за дела своја, која не носе на се печат министарске радње; али за дела, која министри изврше у својој званичној радњи, појављују се, као што је напоменуто, два сасвим противна начина схваћања.

С једне стране тврди се, да министри према уставу и закону о одговорности министарској, одговарају само за она дела, која су у члану 101 устава избројана; и на онај с а м о начин, који је чланом 102 и 103 устава а и законом о одговорности министара опредељен, а за сва остала казним дела, као и за штете држави и приватнима, да никоме не одговарају.

С друге стране опет мисли се, да министри одговарају доиста за дела, која члан 101 устава избројава, с а м о на овај начин, који је чланом 102 и 103 устава и законом о одговорности министарској одређен; али поред тога, да одговарају и за сва остала казним дела, као и за штете држави и приватнима, пред обичним земаљским судовима.

У свима европским уставима одговорност министарска није усвојена у тој цели, да се радњи министарској даде већа гаранција и одрешене руке; по на против установљена је з а т о, да се осигурају

права земаљска од велике министарске власти. Сравнивати одговорност министара са независношћу судова значи просто неразумевати ни почетно писмо у овоме питању.

По усвојеном појимању, министри одговарају поред дела, која су законима предвиђена, и за она дела, која они само као министри могу да изврше.

Они одговарају у извесним границама: ако не врше устав, законе и законске наредбе; ако даду свој подпис на какви неуставан или незакон владаоцев акт; и напоследку, ако оштете државу, или приватне, по у овом последњем случају, и кад никакав пропис закона нису повредили. Тако исто, ни особени начин обтуживања, ни нарочити суд немају за цел, да министра закриле од одговорности; него на против да ту одговорност што озбиљније ујамче, пошто се има потпуно основа бојати, да министри своју велику власт на повреду закона и права неупотребе; зато је управо и дато право народним скупштинама, да оптужују министре, а нарочитим судовима да их суде; што се бојало да остале земаљске власти неће моћи према једном, често моћном министру, имати довољно снаге да га обтуже, нити редовни судови довољно независности да га суде. Но опет зато, поред ове скупштинске власти, и осталим земаљским властима, није нигде закраћено, да кривце министара могу истраживати.

У кратко, напред напоменута начела, по којима је свугда одговорност министара одређена, могу послужити да се и одговорност министарска према нашем уставу тачније определи.

Ако би се узело, да министри одговарају јединствено за дела, која су у члану 101. устава избројата, и да само скупштином могу бити оптужени по члану 102. и 103. устава, много би основаније било, назвати оваку одговорност министара не-одговорношћу; јер шта би значило, одговорност за 5 случајева, које поменути члан устава напомиње, кад је и за саме ове случајеве толико препрека за оптужење и осуђење постављено, да је и ова у самој ствари избрисата.

По овоме начину свађања одговорности министарске, министар би један могао оштетити народну касу, могао би повредити законе, могао би оштетити приватне интересе без икакве одговорности и накнаде; могао би напоследку и почети извршивати да изда земљу или владоца, па да га у теме нико до народне скупштине не може с правом да спречи, а ми знамо, да наша народна скупштина није непрекидно на окупу: чудна би доиста одговорност овако била по којој би министри мање одговарали по што су по закону о чиновницима одговарали, док министарска одговорност није законом утврђена била, а још је чудније, да има људи, који оваку одговорност са именом уставне министарске одговорности могу да крете.

Посљедице оваке уображене одговорности могле би бити у самој ствари по нашу земљу неизмерне. Не-одговорност владоца доведена би била у питање, а народна права зависила би просто од добре воље и увиђавности министара, у место вечитог страшила, што би министре од незаконе радње уздржавало, она би их својом ништавошћу изазивала, да својим прохтевањима на штету правих интереса земље лакше попуштају.

Из овога, што је до сада поменуто, одбор мисли, да ове сорте одговорности народна скупштина није хтела, нити могла хтети да уважи, него је хтела, да министри одговарају за сва њихова незаконна и неуставна дела, само је одвојила нека, за која их само скупштина може да оптужи.

Онај се начин свађања устава оправдава и самим наређењем устава.

По њему, Кнез, као глава државе, има сва права, која му особеним законима нису украћена. Чланом 99. устава дато је Кнезу право, да може министре да поставља и одузима по своме нахођењу, а у члану 100 устава речено је, да су министри одговорни и кнезу и народној скупштини за своја министарска дела.

Одговорност, која се у члану 100. устава напомиње, није она политична одговорност, како ју неки називљу, што Кнез може да поставља и мења министре, него је одговорност кривичне и грађанске природе у истој мери као и скупштини, јер иначе неби имало смисла, да се у два члана, која иду један за другим, једна иста ствар два ред напомиње. У осталом, свуда је у уставним земљама поред права, датог скупштини, да министра може оптужити и владаоцу, то јест његовима властима остављено, исто право оптужења.

У овом питању било би можда потребе и више што рећи, кад би оно у нашем уставу остало поменуто; на би онет изашло на то, да и у самом том случају по горњем начелу владаоцу није никад забрањено право оптужења; али, пошто је уставом изречно изказано, да министри одговарају и Кнезу и народној скупштини, ту више не може бити ни

најмање сумње, да је остављено земаљским властима, које у име Кнеза дејствују, да исте министра за његова министарска дела могу да оптуже.

Министри дакле по нашем уставу може да оптужи скупштина само за дела побројана у члану 101. устава, а за сва Кнез, па и сами приватни, ако су незаконном и неуставном радњом министра оштећени, што се јасно потврђује и чланом 19 закона о министарској одговорности, где се наводи штете за приватне напомиње.

И сам текст устава овако разумевање потпуно њавља. У члану 101. устава не каже се, да министри само, за тамо изложена дела, одговарају а члан 19. закона о одговорности министарској исто разумевање подкрепљује, кад каже, да министар може бити крив и за дела по кривичном закону.

Из овога свега одбор изводи, и мишлења је, да министра за његова званична дела у поменутима ограничењима може оптужити Кнез, скупштина а и приватни.

Назори, изражени у жалби, коју је г. Белимарковић приликом стављања осигурања на његово имање за учињене оштете државној каси у војеном министарству, и у решењу касационог суда, које је исте назоре усвојило, дали су одбору повода, да се на овоме питању дуже задржи; и ако би се задатак, који одбор има да изврши по наређењу скупштине, могао и без ове расправе да испуни.

Скупштина има право да оптужи г. Белимарковића на основу члана 102. устава за оштећење државе из користољубља, што по члану 101 устава спада у њену надлежност.

Из одговора г. министра војеног на поменуте ин-

терпелације, сазнала је скупштина, да је бившим министром војеним образована комисија 20. Августа тек. год. саобразно закону о чиновницима, да извиди злоупотребе, које су се појавиле у војеним магациницима, и из одговора те комисије г. министру војеном од 9. Новембра тек. год. № 77. уверила се, да је истој комисији остављено најшире поље односно предмета, који могу подлећи њеном извиђају.

Одбор је расмотрио са највећом пажњом извешће комисије од 10. Новембра тек. године № 77., које је комисија поднела г. министру војеном у тој цели, да га укратко упозна са стањем ствари, које она извиђа, а да у исто време не каже ништа што би саму истрагу могло да отежа или осујети; као и акт од 6. Октобра т. год. № 53., са којим је комисија тражила осигурање на имање г. Велимарковића, бившег министра код варошког београдског суда, па је нашла:

Да је државна каса, у колико је досад изнашена, оштећена у 1,050.000 гр. чар. тиме, што су почињене утаје и злоупотребе у радницима, која стоји под министром војеним.

Од ових злоупотреба примера ради наводи комисија у своме извешћу ове:

у војеној шивари оштећена је државна каса са 800.000 гр. чарш. тиме:

што се материјал за прављење разног војеног одела издавао по неким кривим мерама; а овамо одело, како оно, што је војницима већ раздато, тако и оно, што стоји још нераздано, правило се по старим мањим мерама и тако је вишак утајаван и држави на ново продават;

што је за обућу војника издавано 220 драма ђона, а у самој ствари трошило се само 143 драма.

што је за војничке чизме издавано 1 ока 60 драма викседера а трошено је у истини само 320 драма;

што је за шивење шињела издавано 10 пасмице конаца а у ствари је трошено само 4.

Даље, оштећена је државна каса са 250.000 гр. чар. тиме, што су неки материјали набављени и примати противно свима прописима закона и правила.

Као узроковатељи и одговорни не само грађански но и кривично за ову грдиу штету држави, које се величина, по мњењу саме комисије, не може за сад ни да определи, комисија је ставила у притвор гг. Марка Катанића, подполковника, Јована Вукосављевића надзиратеља војене шиваре, Алексу Павловића магационера, и Николу Работића, који заступа војеног комесара, и над њима продужава непрекидно свој кривични извиђај, а на имање г. Велимарковића бив. војеног министра садањег саветника, тражила је осигурање за досад пронађену оштету државној каси на том основу, што је он незаконим вршењем своје дужности учинио, да се оволико и на овај начин држава оштети.

Оценујући савестно све околности, које су се појавиле, одбор је дошао до потпуног уверења:

1. да је одређивање мере за справљење војеног одела у свакој држави ствар од врло великог замашаја, па да је за то ова мера и у нас, као што се свуда ради, где се злоупотребама хоће да стане на

пут, одређена пре више година, тек услед вишекратног вештачког испитивања, пошто се увидело, колико се на знатну количину комада одела може да уштеди, јер иначе није тешко замислити огромне штете, којима би изложене биле државе, које велики број војника имају да одевају, у случају, кад би се у њих ове мере тек у вестар одређивале. Ту се онда не би штете срачуњавале само на милионе, по на стотине милиона;

2. да је ову криву меру, која је отворила ширце врата догодившим се злоупотребама, потврдио бивши министар војени г. Велимарковић без да се је о потреби увеличања мере уверио, бар на онај начин, који је следован кад се прва мера у нас определила;

3. да је разномешње и утајивање државног имања на означени начин трајало од почетка 1871 године, па до пролећа ове године, без да се ико бринуо, да јој се уђе у траг;

4. да су материјали за војене потребе по решењима и наредбама г. Велимарковића бившег министра војеног набављани и примани противно свима постојећим законским прописима, и да је тиме државна каса оштећена;

5. да постојећа правила у овоме погледу догод постоје, вежу све власти, па и министра да се по њима управља;

6. да правила о набављању и примању материјала ни су новима замењена, но да се само г. Велимарковић није по њима управљао.

На основу свега преднаведенога и по томе, што се догодило, да се свуда државна каса штетила, где су законска правила и прописи од г. Велимарковића

погажени: што се догодило, да се баш из оних материјалима држава оштетила, гди су се материјали набављали без лиценције, и где нису прегледани при примању по постојећим прописима: у одбору се, а и код позваних чланова законодавног одбора и чланова скупштине утврдио подпуно уверење: да на г. Велимарковићу, бившем војеном министру, лежи јака сумња, да је он имао удела у тим свима злоупотребама, и да је само у тој цељи криву меру потврдио и противно законским прописима материјал дао набављати и примати.

Из чега следује, да је оштетио државу из користољубља, коју кривицу предвиђа члан 101 устава земаљског.

2. Децембра 1873 год.

у Крагујевцу.

ИЗВЕШТАЈ,

А. С. Николајевић.

ПРЕДСЕДНИК ОДБОРА,

Јован П. Бошковић.

ЧЛАНОВИ:

Ранко Јовановић.

Коста Д. Великић.

Анта Панчић.

Милосав Спасић.

Ивко Остојић.

Сима Несторовић.

Г. председник министарског савета министар иностраних дела, рече, да сматра за дужност, да пре, него се одлучи саветовање и донесе закључење о прочитаном одборском извештају — обрати пажњу на

постанак и течај ове ствари, која је пред нама. — Моли скупштину, да му верује, да то чини из жеље и брига, да, у колико је више могуће, у нашој заједничкој радњи буде правилности. Тај говор г. председника министарства гласи овако :

„Пре него би се одпочело саветовање и довело закључење о овом извештају одбора, ја сматрам за дужност, да обратим пажњу скупштине на постанак и течај питања, које је сада пред нама.

Неколико поштованих посланика учинили су пре неколико дана војеном министру интерпелацију о злоупотребама, за које се чуло, да су у војеним магацинима одкривене. Министар је на ту интерпелацију одговорио на основу акта, која је добио од истражујуће комисије, и дао је у име владе уверење, да ће се према резултатима истраге учинити све оно, што се по закону има учинити, и да ће последице закона постићи све оне, који се буду имали на одговор узети.

Скупштина се на овој изјави и обећању министра није зауставила, но је желела изближе упознати се са садржајем прочитаних јој акта, те да види, има ли што у овој ствари приметити. Из призрења на важност ствари, нарочито из призрења на узбуђење и упечатљење, које су проишени, и на сваки начин увеличани гласови о злоупотребама при војеним магацинима, у земљи нашој произвели, ова брига, и ова жеља скупштине, да се са овом ствари боље упозна, сасвим је природна била. Влада је услед тога ишла на руку скупштини, да се у обиму свога права подпуно обавести. Предложено је и усвојено, да се акта предаду на промотрење финансијском одбору. Но не заборавимо, да је сва та радња, сва та праведна

брига имала то за цел, да се добије, колико је могуће, подпуније обавештење о оном, о чему је интерпелација министру војеном учињена. Не заборавимо, да је пред нама још непрекидно реч и питање о интерпелацији.

Одбор је предузео проучавање акта истражујуће комисије и поднео је о том своје мишлење скупштини.

Одбор се је том приликом упустио и у пространа посматрања, претресања и објасњавања закона о одговорности министарској. Влада се засад не сматра за позвану, да иде за одбором у ова посматрања. Закон у нашој земљи постојећи о одговорности министарској довољно је јасан, поступањ у том прописан сасвим је разговетан. Суд, који га има примењивати, опредељен је, и све, што је о том одбор казао, ми сматрамо као покушај једне расправе, али налазимо, да би превремено и преухитрено било, кад би се сада у правничке и теоретичке расправе о том тешком и деликатном питању упустили. Ако се пред скупштину изнесе предлог о промени закона о министарској одговорности, и кад се тај предлог изнесе, онда ће влада казати своје назоре, и своја посматрања. Пре тога, нити је дужна, нити налази за добро, да то чини.

Одбор даље у свом извештају изјављује, да се може имати сумња, да је бивши министар Велимарковић из користољубља дао повода догодившим се злоупотребама; одбор је сигурно мерно шта може на своју моралну одговорност узети; о тој оцени влада није позвана да каже шта мисли. Она је казала што је имала да каже приликом свог одговора на интерпелацију. Она од своје стране налази, да је дужна

бити обаарина и штедљива у изразима и оценама, кад је реч о људима, на које се подиже сумња, да су неко рђаво дело учинили, по противу којих јошт нема судских и законских доказа, да су заиста злочинци.

То све напомињем као узгред, а поглавито што имам казати и на што вашу озбиљну пажњу, поштовани посланици, обраћам, то је, да по владиној нахођењу скупштина не може услед ових извештаја подити претрес ни о закону о министарској одговорности, ни о том, треба ли ставити у стиње оптужења бившег војеног министра Белимарковића. Јер пред скупштином правно, законски јошт нема ничега другог, по интерпелацији, одговор на пету, и мишље одбора о том одговору. Ако би се нашло, да министров одговор није доста јасан, није задовољавајући, онда би о том могло бити разговора; ако ли се нема даљих каквих питања или примедба министру чинити, онда је ствар интерпелације изцрпљена и онда треба прећи на дневни ред.

Из овог говора не треба нико да изводи, да влада жели спречити право скупштине на оптужење ма ког од бивших или и садашњих министара. Да нас Бог од те мисли сачува! Далеко је од владе и сама помисао, да спречава и не поштује не само то, по ма какво право скупштине, и не само право народне скупштине, по и право најслабијег и најнезнатијег грађанина српског. Поштовање свакијег права даје нам сву правну и моралну моћ, да и наша сопствена права учинимо поштовати. Не, поштовани посланици, то није била никад наша мисао. Ми знамо, да су се вајчудноватији гласови у том обзиру о нама и про-

тиву нас распростирали; могуће је, да су они и до вас дошли.

Говорило се, да смо се ми примили владе у тој цели, да заклонимо и притајимо којекакве злоупотребе да ми дакле, заклањамо злоупотребе и дабудемо јатаци и саучасници злих дела! Та то су клевете и измишлења, на којима се озбиљни људи ни један тренутак неће зауставити. Сав живот наш протестује против таквих клевета.

Не, поштовани посланици! далеко је од нас та мисао, да најмање спречавамо законито упражњавање уставних права скупштинских. Но поштујући заједно с нама законитост, која је једини штит, која је најјаче јемство поретка и наше опште безбедности, дужни смо, да вам напоменемо, да би било неправилно, да би било незаконито, да се под интерпелацију, управљену на једног од садашњих министара, подвуче оптужење једног од бивших министара. У осталом, какви би пужда била, да се тако ради кад закон о одговорности министарској оставља широко поље, да се свакад може питање о оптужењу неког министра правилно и у законитом виду пред скупштину изнети.

Поступак у томе сасвим је јасан и у свима појединостама предвиђен и опредељен. Ја немам потребу, да вам те појединости напомињем; довољно их је прочитати, па да их сваки разуме. Влада, по самом закону, не може спречавати вашу радњу у том обзиру, а кад би јој закон и оставио могућности да вам у том вашу радњу спречава, она је не би спречавала. Ако би о том могли сумњати, наша ће вам дела доказати, да немате право сумњати. И сам овај гонор наш није ништа друго, него брига, да се одклони могућност једног претреса, који не би био сагласан са законом,

и да се исти претрес на законито земљиште пренесе. Ја закључујем дакле с тим, да при претресу, који би се могао предузети услед извештаја одбора, останемо у границама интерпелације, а претрес о појавити се могућем оптужењу, да се саобрази специјалном закону, који о том постоји, и који, како владу, тако и скупштину обвезује.

К. Великић хоће да каже још неке погрешке г. Велимарковићеве, јер је он у одбору био у мањини.

Јов. Бошковић као председник одбора рече, да у одбору није било никакве мањине, и да је одбор у свом раду имао само она акта, која је г. министар војени скупштини предао, акта пак, што су код ислеђујуће комисије, није хтео г. министар да да одбору. По оним актима, они су у одбору испитали ову ствар и скупштини поднели извешће. Скупштина сад нема шта више да ради него да пређе на дневни ред. Другом говору нема места.

Подпредседник мисли, да се може говорити о појединым тачкама извештаја.

У скупштини се зачуше гласови да је готова тужба против г. Велимарковића, и Глигорије Брајковић предаде је подпредседнику.

С. Несторовић мисли, да скупштина треба да да свој глас, да ли се слаже са одборским мишљењем, или не.

Подпредседник одговори Сими, да смо саслушали извештај одборски и да знамо шта је одбор нашао. Ако посланици мисле, да има места оптужењу, и ако 20 посланика поднесу тужбу, онда скупштина бира 6 одборника, који ће прегледати, има ли места оптужењу, па ће по свршеном њиховом послу скупштина решити

има ли места оптужењу или не. Тужба, која је дата, доћи ће на дневни ред. Може се скупштина сагласити са владом, па да ова ствар дође сад одмах на претрес.

Касијан Стојшић мисли, да скупштина треба да да реч о извештају одборском, кад га је она изабрала, и да рекне: прима га знању, па прелази на дневни ред.

Подпредседник пита скупштину, је ли тужба хитна ствар, па ако јесте, да се сагласимо са владом, те да се одмах одбор избаре.

К. Стојшић налази, да ова ствар није хитна.

Г. председник министарског савета, министар иностраних дела каже, да не види, да има неких разлога зашто да дајемо тој ствари неку чрезвичајну важност, кад она није така ствар. Пека се остави, па нек дође на дневни ред. Зашто без нужде да јој дајемо изглед и значај неке важности. Ничим се дакле неоправдава то, да се она сад стави на дневни ред. Најпосле, вели г. председник министарства, да је сматрао за дужност да каже како мисли, али ако скупштина налази, да је таква потреба, влада ће пристати, да се одступи од дневног реда.

К. Великић налази, да је ствар нуждна и да треба да се узме у претрес, па да се тужба чита.

Подпредседник каже, да се тужба не може читати, док се не реши, хоће ли се ставити на дневни ред.

К. Стојшић вели, да се ова ствар тиче њега, као и свију нас, па би желео, да се тачно испита, те да после неуздигемо и некајемо се. С тога се суглашава са мишљењем г. председника министарства и тражи, да остане дан-два.

Г. Брајковић мисли, да овде нема шта да се решава, него да се просто прочита тужба и да се узме

ствар у поступак. Одбор је све испитао и ова ствар треба одмах да се реши; јер министар одговара у року за годину дана.

Подпредседник стави ствар на гласање и скупштина одлучи, да се поднета тужба сад стави на дневни ред.

Секретар Сима Живковић прочита тужбу, која овако гласи :

Народној скупштини,

Поодавна се је по свима круговима и крајевима отачбине наше разнео глас, да су у војеном магацину почињене злоупотребе и да је тиме наша државна каса знатном сумом оштећена, који глас од части утврђиваху и јавни листови.

Поводом оваких разних гласова, који веома безбеднојави мирио житељство земље, изазват би поштовани г. Јован Бошковић посланик са јошт неким посланицима интерпеловати г. министра војеног о стању ствари према разложеним гласовима; г. министар услед речене интерпелације пре неколико дана одговори: да доиста од пронесени немили гласова нечега у ствари има, то јест: „да су у војеном магацину, који је под г. Ј. Велимарковићем бив. војеним министром стајао, почињене злоупотребе, да је пре интерпелованог г. министра, бив. г. министар војени, услед тога на основу закона о чиновницима 20. Августа тек. год. образовао комисију, којој је најшире поље за извишење предмета невојној истраги подлежећи, дао, да је она, у колико се сходно земаљском уставу није могла коснути г. Велимарковића, као бив. министра, по смислу кривичног изслеђења по грађанској части тражила осигурање др-

жавне штете код варошког суда у Београду на имању г. Велимарковића; да је над осталим узроковачима државне штете одпочела како по грађанској части, тако и о кривичности ислеђење, које и данас над гг. Марком Катанићем подполковником, Јованом Вукосављевићем надзорником војене шиваре, Алексом Павловићем магационером и Николом Работићем, који заступа војеног комисара, држи и продужава, да се ова именована господа у затвору находе, да комисија није интерпелираном г. министру подпуно у интересу саме истраге могла јошт подпуније и опширније извешће о тој ствари дати, да се не би дело истраге отешчало и осујетило (сигурно према г. Велимарковићу пре, док јошт неби скупштина на основу устава свој закључак о њему — кривци његовој — довела), и да је државна каса са милион педесет илада гроша чар. по досадањој истраги, оштећена.“

Кад смо дакле ми, који ниже следећу тужбу по смислу уставних наређења члана 101, 102 и 103 противу г. Велимарковића као бив. министра војеног подписујемо, — како из одговора интерпелованог г. министра војеног, тако и извешћа законите комисије од 10. Новембра т. год. № 77. и акта њеног од 6. Октобра исте године № 53., којим је тражила осигурање код варошког београдског суда на г. Велимарковићевом имању за рачун учињене држави штете, и законодавно финансијског одбора народне скупштине, подпуно уверени:

да је упрошћивање и разтуривање државног имања од почетка 1871. године, боље рећи, у времену када је г. Велимарковић министровао — па до пролећа ове године непрекидно трајало, а он се није

побринуо, да стане томе на пут, или да му бар као надлежан у траг уђе;

да је г. Велимарковић не уверивши се о потреби увеличања мере, која је следовала по првој мери у нас за војено одело одређеној, противно такву — као министар војни потврдио, чиме је, то јест потврђеном кривом мером отворио и себи и другима пут на злоупотребе а штету државне касе, што није од мале вредности за наш народ, кога свака пара, коју на државне целих жртвује, криво кошта;

да је пети г. Велимарковић противно свима постојећим законима, законским прописима, решењима и наредбама, као бивш. министар војени материјале за војене потребе примао и набављао, којим је поступком државна каса знатно оштећена;

да при таквом свом раду, који не само све власти, но и министра, када правила постоје и док постоје, у управљању обвезују, да се по њима држи и управља кад се противно још на штету државне касе поступи ван сваке сумње користољубиво је;

да се г. Велимарковић као бив. министар војени постојећи и данас без измене правила о набављању и прихању материјала војеног просто из користољубља, није придржавао, те оваковим својим поступком знатну штету држави нанесе.

Као стварни доказ злоупотреба открива се и тврди штета у вредности на 800.000 гр. чар. само у војној шивари постојећа, јер се материјал за прављење разног војеног одела по кривим мерама издавао, а овако како издато војницима одело, тако и оно неиздато, правило се по старим мерама, те је вишак утајиван и држави на ново на штету њену про даван;

што је на обући војника 220 драма ђона давано а у самој ствари трошено 143 драма; даље

што је једна ока и 60 драма фиксследера на јету целу расходовано, а у ствари 320 драма трошено и најпосле,

што се на шивење шињера 10 издавало а у ствари 4 пасмица конаца трошило, — те и на том материјалу причињена је држави из користољубља штета 250.000 гр. чар. Дакле, по изнађењу комисије до данас држава је оштећена свега 1.050.000 гр. чар.

То из ових основа а нарочито што се догађало, да су постојећи законски прописи односно набављања материјала и војничких потреба чрез г. Велимарковића бив. министра војеног тажени, криве мере њиме потврђиване и што је држава баш на оним материјалима оштећена, који су по наредби г. Велимарковићеве без лицитације против закона набављани и при прихању комисијом непрегледани; којим основима кад се дода и то, да је знатно побољшано и унапређено материјално стање г. Велимарковића према ономе, док још не беше министар, које није могло просто из његове министарске плате постати, док се зна да никакви други ванредних доодака ни од куд на ни од свог имања имао није, — јасно се види и непобитно доказује, да се је свим тим злоупотребама користио, на у тој цели криву меру потврдио и материјал противно прописима закона и правила дао набављати, — с тога га народној скупштини оптужујемо по узроку томе, јер је државну касу из користољубља оштетио и што тај случај предвиђа земаљски устав члан 101 и молимо народну скупштину, да како устав и закони о оваквом

окривлењу прописују, према г. Белимарковићу као бив. војеном министру, поступити изволи.

7. Децембра 1873 год.

у Крагујевцу.

Народни посланици;

А. С. Николајевић с. р.

К. Д. Великић с. р.

Здравко Јовановић с. р.

Милија Божиновић с. р.

Стојан М. Вркић с. р.

Илија Симић с. р.

Михаил Смиланић с. р.

Коста И. Поповић с. р.

Ненад Михаиловић с. р.

Милош Ј. Тикваровић с. р.

Стојадин Радонић с. р.

Милоје Вулић с. р.

Стеван Лукић с. р.

Јелесије Павловић с. р.

Андреја Лужњанин с. р.

Јанићије Пешић с. р.

Мијанло Казимировић с. р.

Илија Ђокић с. р.

Мијанло Јеремић с. р.

Ранђел Јовановић с. р.

После прочитане тужбе, подпредседник даде четврт часа одмора те да се посланици споразуму о избору лица за одбор.

По сиршеном одмору, подпредседник позва скупштину да избере одбор и прочита законско наређење о томе, а уједно каза, да има посланика, који би желели да говоре о надлежности скупштине, да оптужи

министра, на упита хоће ли се то дозволити. По дозволењу скупштине узе реч Димитрије Јовановић и изговори ово:

„Хвала вам, што сте ми допустили да говорим, а говорићу једино у интересу закона. Прво имам да кажем, да и скупштина и одбор, који је испитивао ову ствар, тужиоци, а чини ми се и сама влада, као да ту одговорност министарску сматрају јединострано т. ј. у уским границама. По моме мишлењу, та је одговорност министарска много простирања и управо двојака. Ја ћу најпре да говорим о министарској одговорности, која носи на себе кривични карактер и која је предвиђена чл. 101 устава. У том члану каже се: да министар одговара за издајство отачбине и владаоца, кад повреди устав, кад прими мито и кад општећи државу из користољубља. Законом о министарској одговорности прописује се начин, како се ове ствари изиђају и како се осуђује на неку казну. Види се јасно, да за овакво оптужење треба 20 лица, да одбор испита дело и после да $\frac{2}{3}$ скупштинара реше, да се министар оптужи.

У томе смо сви сложни; али ја налазим, да по уставу има и други пут одговорности министарске. Тај је изказат у чл. 100 устава. Он вели: министри су одговорни за своја званична дела кнезу и народној скупштини. У члану 101 побројата су поименце дела, за која дела одговара министар. Питање је, за која дела одговара министар по члану 100? По моме мишлењу, министар по члану 100 одговара за сва друга дела, која немају печат кривичности, него моралну и материјалну одговорност. Морална одговорност састоји се у томе, што владалац може да одпусти министра, а народна скупштина да му изјави своје неповерење.

Материјална одговорност састоји се у томе, што министар мора да одговара за штету, коју је неком учинио. Ово може да буде, ако је издао какву наредбу, која се није суглашавала са законом, те је некога оштетио, и тим под. А да се члан 100 односи на моралну одговорност и на накнаду штете, може се извести из осталих чланака устава, који наређују, да и чиновници одговарају за своја дела. Чиновник одговара и за своја кривична дела и за накнаду штете. У казатом случају, министар као чиновник, одговара ће за она дела, која нису кривичног карактера, и по томе, одговара ће само зато, што није довољно пазно на закон. Да пак члан 100 доноси за себе особиту одговорност, која нема везе са одговорношћу, изложеном у члану 101 устава, и са законом о одговорности министарској, види се по томе, што у последњој тачки члана 1 закона о министарској одговорности, изречно се каже, да, ако се министар учини одговорним чл. 100, да се поступа по члану 103 пословног реда. То значи: поступа се са тужбом, као и са молбама и жалбама. У овом случају, кад је дело грађанске одговорности, скупштина чини предлог влади, да се министар извесним путем оптужи за накнаду штете преко редовних грађанских судова. Ова одговорност министра по грађанској части има сасвим други поступак, за то је довољан један тужилац, и да више од половине посланика даду глас. По овоме што сам досад казао, ја ћу вам казати, који пут оптужења треба да узмемо. Из тужбе и одборског извештаја види се, да се г. Велимарковић оптужује зато, што је више материјала трошено него што би требало, и што се узимало, да се више троши, и друго што је издавао такве наредбе, те су

ствари примате на незаконити начин. Ја као суђаја, и као правник не могу казати, да су ово дела користољубља. Да буде користољубља, треба да је, прво, учињена штета, друго, да је то учињено хотимично и треће, да је хтео сам себе да користи. Ово не постоји, него је г. Велимарковић из небрежности и непажње оштетио државу, те је по томе одговоран по чл. 100 устава. По томе, ја нисам зато, да се овако поступа како се говори, нити сам за одбор, него да се овласти влада, да надлежним путем поднесе тужбу против г. Велимарковића за накнаду штете, коју је држави учинио. Ово је моје мишљење, и ја сваки пут кад говорим — говорим по мојој савести и онако, како ће ме савест оправдати. Никад нисам говорио ни ласкао, ни влади ни скупштини, него сам свагда истину говорио."

Касијан Стојишић вели, да смо ми узели други правац кад смо дали тужбу, а уметовања Јовановића оставља њему самом.

Ј. Вошковић признаје, што Јовановић вели, да има овде два питања: да ли да одговара г. министар кривично, или за накнаду штете; али, пошто се сумња, да се те штете нису могле чинити без интереса министровог, нужно је, да се предходно испита, да ли је што чинио за свој интерес. Ово се није могло учинити до сад за то, што министар војни није хтео дати сва акта овом одбору. По томе, нека се сад испита, да ли има кривице или је само грађ. одговорност, у ком случају поступало би се по члану 100 устава.

Г. министар војни не прима речи г. Вошковића, да није хтео дати акта, јер би то значило, да ради по својој вољи, што никако није. Г. министар вели, да

нико није од њега ни искао акта, него су га само питали у одбору, да ли може да задржи комисију од рада, па да се донесу овако сва акта, — и он је одговорио, да то не сме чинити, нити пак заустављати ток радње те да овсм одбору да акта, јер би то било противно закону. Кад се пак састави одбор по закону, и заштити акта, он ће му их с места дати.

Јеврем Војиновић вели, да одбор још није дао мишљење, хоће ли министар одговарати као кривац, или за накнаду штете. Он мисли, да чиновник треба да врши дужност како закон прописује, а ако је министар набављао ствари за државу, па оно што вреди 10 пара, метуо 20, он је по његовом мишљењу крив, јер је то била министрова хасна, што се види и из извештаја комисије, па зато тражи, да се одреди одбор, који ће ствар извидити и казати, шта да се ради.

Г. министар финансије каже, да је г. Димитрије Јовановић у почетку свога говора рекао, да је мишљење владино о министарској одговорности доста уско. Влада није нигде испазала своје мишљење о томе, него је задржала да то каже онда, кад би који од г. посланика поднео предлог за закон о министарској одговорности.

М. Карамарковић вели, да су разлози Јовановића уместни и на закону основани, али им сада није места, па тражи, да се приступи бирању одбора.

Г. Брајковић мисли, да овоме питању неће бити места ни онда ни сад, него да ће то да буде само на суду.

Подпредседник прочита закон и позва скупштину да избере 9 лица за одбор, а Стојшића и Р. Јовановића замоли, да контролишу белешке гласова.

А. Лукић пита, да ли у тај одбор могу ући посланици, који су тужбу поднели?

Подпредседник каже, да о томе нема никаква наређења у закону, и да то може бити, као год што посланик, који учини предлог, може бити у одбору.

А. Николајевић мисли, да не могу бити насљедовачи они, који су тужбу поднели.

Подпредседник понавља, да у закону нема ништа о томе, па за то, како скупштина нађе, онако и нека буде.

Алекса Петковић налази, да ће по самој природи сваки оценити тужбу онако, као што је и поднео. —

Никола Радовановић мисли, да је са свим природно, да у одбору не треба да буду они, који су поднели тужбу, па макар да закон о томе ништа не говори.

Б. Стојинић налази, да ћемо тим питањима изгубити што је најглавније. Ово није грађански спор, па да се сматра, ово је тужитељ, ово је овај, ово је онај, ово је скупштина, па кад закон ћути, да ћутимо и ми.

Подпредседник напомиње, да се при изборима на уму има то, да се неће моћи свршити овај посао за време скупштине, и да ће одборници можда после скупштине долазити у Београд да раде.

По свршеном гласању, подпредседник јави, да је овај резултат гласова: Симе Несторовић 88 гласова; Јоца Бошковић 87; Милан Широћанић 87; Касијан Стојинић 78; Иво Остојић 63; Александар Николајевић 53; Коста Великић 44; Глигорије Брајковић 43; Михаил Смиљанић 31.

Подпредседник каза, да апсолутну вишину имају: Нееторовић, Вошковић, Стојшић, Пироћанац и Остојић, а остала четворица, да немају апсолутну вишину. Скупштина одлучи: да, покрај оне петорице, што имају апсолутну вишину, дођу у овај одбор и остала четворица, што после њих имају највише гласова.

Тиме се сврши овај састанак, који је трајао до 2 сата после подне.

Председник скупштине,

Ж. Карабиберовић.

Секретар,

Сима Живковић.

Опунномоћени подписници:

А. Лукић, А. Петковић, Павле Поповић, Петар Поповић, Глигорије П. Брајковић, Пенад Михаиловић.

САСТАНАК XVI.

у суботу 8 Децембра, 1873 године у Крагујевцу.

ПРЕДСЕДАВАО

Живко Карабиберовић.

Председник отвори састанак у 9 часова пре подне.

На овом су састанку били од госпoде министара: правде, финансије, војени и унутрашњих дела, а посланика било је 112.

Председник скупштине јави да је посланику Јеремији Обрадовћу дао одпуст због болести, и скупштина то одобри.

Затим би прочитана молба посланика Милоша Милића, којом тражи да му се, због домаћих послова, дозволи одсуство за остало време скупштинског рада. Скупштина одобри посланику Милошу тражено одсуство.

Председник јави да је влада поднела ове указе:

а, указ којим се овлашћује заступник министра просвете и црквених дела министар финансије, да поднесе предлог о замени §. 20. закона од 11. Септембра 1863-ће године и његове измене од 1-ог Октобра 1871. год;

б, указ којим се овлашћује министар финансије да поднесе пројект о плаћању, враћању и кредитирању ђумручке кауције за провозне еснафе; пројект закона о заложницама; пројект буџета и буџетни прихода и расхода државних за рачунску 1874. год.; пројект закона о регалној такси на продају дувана и буржута; пројект за закон о наплаћивању крчмарине на вино и ракију; и пројект закона о трошарини на пиво.

Председник скупштине упути све ове предлоге финансијском одбору, што скупштина усвоји.

Г. министар финансије приликом подношаја буџета и других пројекта о регалу напомену: да се влада при састављању буџета старала да ограничи у издацима, али је имала и на уму неке потребе које морамо да подмиримо. Нада се да ће скупштина све то узети у безпристрасну оцену. Као карактерну страну буџета наведе г. министар, да је буџет министарства војеног мањи са 500,000 гроша порески од буџета прошле године; по опет за то влада кад би мислила, да ће тиме да се смањи убојна снага наше земље, неби никад пристала на то, да се буџет војени унади; јер ми знамо како стојимо, и ми смо народ, који треба да има своју будућност.

Друга је карактерна ствар у буџету, што је буџет прилично на просветне цели повећан. Јавна је истина да наш народ не жали дати на просвету, јер без ове нема будућности. Но главна је и непријатна страна

буџета, што нам треба да тражимо нове приходне изворе, а то је непријатна ствар и кад нема кризе. Али Србија не може да остане са овим приходним изворима, нити она у овом положају може да подмири све потребе, које су јој нуждне за њено развиће, са досадашњим приходима, него морамо да повећамо те изворе, само што ће их влада штедљиво да црпи. Влада је предузела да свестрано преустроји и пречисти управну организацију, те да уштеди где се може; али и преко свега тога, Србија, ако хоће да корача напред, мора да увећа своје приходе, ако не сад, а оно после мало година; а да не би чекали крајње време, боље је да сад то учинимо.

Председник скупштине рече, да се узму у претрес они предмети, који су данас на дневном реду.

Касијан Стојишић примети, да је он хтео предходно да дебатује о ономе, што смо јуче радили, а то је о избору одбора, у коме немају сви који су изабрани, већину гласова. Ако оћемо вели да тај избор важи по закону, онда треба и пристанак владе да можемо одступити од пословног реда. Но он би још нешто хтео да буде. По његовом мишљењу требало би да имамо у том одбору још једног правника, те да би се ствар, ради које је одбор састављен, тачније извидела.

Љубомир Каљевић одговори: да г. министар унутрашњих дела, који је присуствовао јуче при избору тога одбора, истина није се изразио да не може бити одборник, који нема већину гласова, али је ћутао, и ни је казао ни да може ни да не може. Било је вели два сахата по подне, кад смо избор одборника свршили, и онда је г. министар ћутао, и тако је одобрио

што смо урадили. А скупштина ако држи, да је онај други предлог Касијана уместан, да дође још једно правничко лице у одбор, које ће умети да боље послужи одбор, онда о томе можемо говорити.

Г. министар финансије рече, да неби рад био да се тако узима као што потпредседник држи, да влада кад ћути, одобрава. Он незна шта влада мисли о том избору, јер није имао времена да се о томе разговори, премда он са своје стране нема ништа противу јуче-рањег избора да примети. Само жели да скупштина не узима то за правило кад влада ћути; а ова ће сваки пут да каже шта мисли од своје стране, кад нађе да треба да каже.

Љубомир Каљевић вели да се неће та предпоставка узети при предлозима, али се може узети при изборима, да влада пристаје кад ћути. Тако је вели било и при избору за одборе: законодавни и финансијски.

Г. министар финансије одговори, да ће се споразумети, кад дође г. министар-председник.

Председник скупштине напомену да ће се скупштина о овој ствари разговарати кад дође г. министар-председник, а сада да се пређе на дневни ред, на шта и скупштина приста.

Затим известилац финансијског одбора Милован Спасић прочита извештај за г. Ђуру Даничића, да му се урачуна у године професорске службе и оно време, које је провео као секретар југословенске академије у Загребу.

Г. заступник министра просвете мисли, да треба, пошто се зна да наш народ увек радо прима оно што се на просвету односи, да прими овај предлог једно-

гласно, и тиме да покаже како поштује учене људе и саму науку.

Председник стави на гласање, и скупштина једногласно усвоји овај предлог владин.

По овоме рече председник, да је на дневном реду пројект за измене и допуне у закону о регрутацији у стајаћој војсци, и позва известиоца одбора Димитрија Радовића, да чита извештај.

Известилац кад је почео да чита извешће одбора, онда се повела реч о томе, да не треба извештај читати, што немамо наштампаних пројекта о овом предмету; и око тога водио се подужи разговор, у коме су учествовали г. министар војени, известилац Радовић, председник скупштине и посланици: Милан Ђирковић, Глигорије Брајковић, Мита Миловановић, Анта Паутић, Никола Радовановић, Милован Спасић, Анта Нешић, Александер Николајевић, Мијаило Смиљанић, Никола Крстић, Коста Великић, Милоје Блазнавац, Петар Поповић, Јоца Бошковић; и напоследку председник стави на гласање, да се ова ствар отложи на два три дана доцније, докле посланици добију и проуче наштампани пројект; што скупштина и усвоји.

Затим известилац Димитрије Радовић чита предлог г- министра унутрашњих дела: да се општина паунска одузме од среза и округа ваљевског и дода срезу колубарског истог округа.

Скупштина по мишлењу одбора законодавног усвоји овај предлог.

Известилац чита предлог г. министра унутрашњих дела, да се село Докмир у срезу и округу ваљевском, одузме од онога и дода срезу тапчавском истог округа. Скупштина усвоји и тај предлог.

Скупштина усвоји и тај предлог.

Известилац чита предлог г. министра унутрашњих дела, да се општина Бело-поточка, у округу књажевачком, одвоји од среза сврљичког па дода срезу заглаванском.

По мишлењу одбора скупштина усвоји и тај предлог.

Известилац чита предлог г. министра унутрашњих дела да се општина митровачка у округу крајинском одвоји од среза Брзо-паланачког, па дода срезу поречко-речком истог округа.

Скупштина усвоји предлог.

Затим председник јави, да су на дневном реду молбе и жалбе и позва известиоца Мату Карамарковића да чита.

Известилац Карамарковић чита: учитељи и учитељке из Крушевца и округа крушевачког моле за пензију; и да се узакони, да учитељи и учитељке, кад одслуже 30 година, добију целу плату као пензију.

Пошто је овогодишњој скупштини поднет предлог о тој ствари, то је скупштина преко ове молбе прешла на дневни ред.

Госпођа Јока рођена кћи поч. војводе Васе Чаранића, коли да јој се каква помоћ из државне касе за њено издржање одреди.

Одбор је био мислења да се молитељки, као кћери бивш. војводе Чаранића, даје за издржање из државне касе по 5 талира месечно докле год живи.

Глигорије Брајковић каже, да је молитељка имала мужа, па је овај требао о њој да се стара.

Милоје Блазнавац рече, треба да укажемо при-

знателност према таквим људима, као што је био Чаранић.

Алекса Петковић као одборник брани мишљење мањине, да се молитељки не да помоћ, што је она одавна одвојена од оца, и што је била удата, па је требао муж да води о њој старање; а и што су се прошлих скупштина јављали неки старци, па њима ни смо дали, а сада једној жени да се да, само за то, што је она кћи Чаранића — није право.

Известилац Карамарковић брани одборску већину што молитељка, по уверењу општинском, нигде ништа нема, а стара је жена: и што ова земља треба да поштује и уважава заслуге наших људи као што је био Васа Чаранић. Кад он нема нигде никог од мушких, по само ту саморану, онда би вели грехота било, да је оставимо без икакве помоћи, те да под туђим плотех умре.

Анта Пантић причекава, да је било о томе и лане једна молба; и што се једанпут реши не може се по други пут решавати. Он истина није противан, да јој се да, али само мисли, да се по пословном реду не може решавати по други пут оно, што је једном решено.

Известилац брани се, да се у једној скупштини не може предругојачити оно, што је у истој решено, а не односи се то и на другу скупштину; по ова молба ни лане није одбачена из других обзира, по једино за то, што није поднела уверење, да је кћи Васе Чаранића, и да је сирота. Сад је она то учинила, и одбор је са свим правилно донео своје мишљење, да јој треба помоћи.

Ранко Цветковић налази, да молитељку треба општина да издржава, јер, вели, ако станемо тако

давати из државне касе, онда ми имамо доста људи, који су с кнезом Милошем војевали, где је било доста крвавих глава, па онда треба и њима помоћи.

Анта Пешћ оће, да јој се да помоћ, јер слушао је, да је молитељкин отац пок. Чаранић погинуо на Стамбол-канији у Београду при отимању града.

Г. министар финансије вели, кад народ даје на друге ствари новаца, где су и мало заманије суме, онда може и на овакову ситну ствар да нешто жртвује. Дакле не би требало о томе много разговарати, кад се зна, да је молитељка кћи Чаранића.

Љубомир Каљевић каже, да Чаранић није био јунак за једну општину, него за целу земљу, па је ли то лепо, да сада његова кћи буде просјак у једној општини.

Стојадин Радонић држи, да молитељки треба дати помоћ, јер је стара жена, па неће дуго живити.

Председник стави на гласање и скупштина одобри: да се молитељки Јоки даје из државне касе по 5 талира месечно у име издржања до њене смрти.

Архимандрит Каљенићски Теофил жали се против г. министра финансије и просвете, што му нису одобрили, да поташу у планини сажеже.

Одбор је мишљења, да се жалба, по тачки 5 чл. 101 пословника одбаци, јер жалиоц не подноси никакве доказе.

Скупштина усвоји мишљење одборско пошто је речени архимандрит умро.

Сима Глигоријевић бив. капетан арањеловачки пише нешто — незна шта пише. Одбор је мишљења, да се исти акт као без смисла и од човека, који је сишао с ума остави у архиву.

Скупштина пређе на дневни ред.

Општина Бураска у срезу ариљском округа у-
жичког, моли да пређе у срез Златиборски.

Одбор је миња, да се одбаци по тачк. 8. члана
101 пословника, јер спада у круг владине власти.

Мијаило Смиљанић рече, да поменута општина
има о томе и решење дотичног министра, па не зна дал су га
приложили, нашта му одговори известилац да негу.

Живан Милошевић наведе, да му је поменута оп-
штина позната, а она ће да пређе у други срез само
за то, што тамо има среске куће а у овом срезу нема;
па су ради да избегну плаћање среске куће. Они су
добили и решење од власти, да могу прећи у други
срез, пошто начине тамо кућу или плате припадајући
прирез.

Скупштина усвајајући одборско мишлење пређе на
дневни ред.

Љубомир Поповић свршени богослов жали се, што
га неће да приме у велику школу.

Одбор је миња да се жалба одбаци, што је ре-
шење г. министра просвете и црквених дела на закону
основано, и скупштина усвоји миње одборско.

Мија Ристић трг. из Крагујевца, жали се противу г.
министра унутрашњих дела, што му није дао задово-
љења на тужбу противу г. Аћима Прокића бив. помоћ-
ника овоокружног начелства.

Одбор је изјавио миње, да се одбаци жалба што
је решење г. министра уместно, и скупштина усвоји
мишлење одборско.

Миле Арсенијевић из Карановца жали се претиву
г. Станка Мутавицића, што га је апсио и суду спроводио,

а овај је нашао да није ништа крив, па га је испод
суђења одпустио.

Одбор је миња, да се пређе на дневни ред, што
жалноц није по тачки 7. члана 101 пословника поднео
доказе, да је ова ствар била пред надлежним министром.

Посланик Јован Новаковић рече, да је он интер-
пеловао г. министра унутрашњих дела: зашто жалноц
до сада није добио решење, кад има од оно доба већ
три године.

Александер Николајевић примечава, да се жалноц
жали и што му министар није до сада решење издао,
па с тога налази да одборско мишлење није добро.

Известилац брани одборско мишлење, јер вели,
да је жалба управљена самопротиву капетана Му-
тавицића.

Посланик Јован Новаковић прича, како је жалноц
неправо страдао, јер се нашао цедуља овог садржаја:
Јовану Чикарићу: „дај ми два дуката, ако ми не дам
причекају те у врбама.“ Пала је сумња на жалноца,
да је он писао; а после нађено је, да је други пи-
сао. —

Г. министар унутрашњих дела наведе, кад о томе
постоји интерпелација, онда ће, кад стане одговарати
на интерпелацију, казати на чему је ствар, па том при-
ликом може скупштина да каже, што има по овој
жалби.

Скупштина пређе преко ове жалбе на дневни ред.

Осуђеници из београдског града, жале се противу
буљукбаше што их злоставља.

По мињу одбора скупштина закључи, да се пређе
на дневни ред, јер оваке жалбе спадају у круг вла-
дине власти по тач. 8 чл. 101 пословника.

Ацко Мишић из В.-Градишта, који је као топијски војник, приликом војене службе на маневри осакатан, што му је топ однео руку, моли да му се повиси издржање, које му је до сад у 4 талира давано.

Одбор је миења да му се јошт два талира месечно повиси, што има ситну децу.

Александер Николајевић чуо је од оних, који молвца познају, да је доброт стања и да има службу.

Стојић Обрадовић рече, да молвоц има нешто ижања, а и врши пандурску службу у општини.

Извештач наводи, да одбор не би тако баш ни издашан био са државном касом, али кад је човек поднео уверење, да је сирома, и оптерећен ситном децом, онда је и одбор морао имати на то призрења.

Коста Великић примети, да се молвоц као сакат не би ни примио општинске службе, да га на то спротно стање није напорало. Зато треба да обратимо пажњу на људе, који се у државној служби осакате.

Извештач налази, да би добро било, ову ствар упутити влади на оцену, па ако она пађе, да има ситну децу, да је сирома, и да не може да служи, онда нека му влада нешто више одреди.

Г. министар финансије не може да пристане на то, да скупштина реши, да се молвоцу даде што више у име издржања, док најпре не извиди па чему је ствар и треба ли му дати; него биће најбоље, да се ова молба упути влади, па ће она видети да ли човек не може да живи, и да ли треба да му се да; па ако види да може да живи, онда не можемо бити издашни, јер имамо и других потреба.

Скупштина закључи, да се ова молба преда влади

на оцену, па влада ако пађе да му треба помоћи нека му помогне.

Милојка удова пок. пона Радосава Поновића из Риљца, моли да јој се даде половина прихода од целе парохије; а не као што је власт духовна наредила само од села Риљца.

Одбор је миења, да се преко г. министра просвете и црквених дела ова молба пошаље надлежној духовној власти, пошто се из молбе не види, да се тамо обрађала.

Анта Пантић противан је мишлењу одборском, јер то није дужност скупштине, по сама молитељка нека иде власти којој зна.

Скупштина прелази на дневни ред.

Проко Ђорђевић касанин из Чачка жали се, како га је Сретен Лукић кмет чачански напао, злостављао и апсио, и како начелство, поред свију тих налога ствар јошт није извидило, па моли скупштину да одреди једну комисију да то извиди.

Одбор је изјавио миење да се жалба одбаци, и пређе на дневни ред, што жалвоц није по тачки 5, члана 101 пословника поднео доказе за подкрепљење ове жалбе.

Скупштина усвоји миење одборско.

Милан Павловић земљеделац из Атенице среза трнавског округа чачанског, жали се, што му је власт продала и последња два плуга земље за дугове.

Одбор је изјавио мишлење, да се жалба одбаци за то што је то питање решено по гласу протокола од 1872 год. стр. 270 и 277.

Скупштина усвоји мишлење одборско.

Лазар Ивановић из Ужица жали се, што му је

неко плаће узето под друм, па му је комисијом дато друго у неком углу, у замену. Он каже, да је овом заменом упропашћен, јер да му је дато друго плаће као што би требало, он би имао годишњег прихода 120 дук; а овако нема више од 20 ~~т~~ и вели да се жалио и министру унутрашњих дела и министру грађевина а и бившим намесницима, али о томе никакве доказе не подноси.

Одбор је изјавио мишљење да се ова жалба одбаци и пређе на дневни ред по тачки 7. члана 101. пословника, што не доказује, да је његова жалба била пред надлежним министром.

Скупштина усвоји мишљење одборско.

Јосиф Марковић учитељ школе у Шутцима, срезу качерском округу рудничком, моли да га скупштина ослободи од данка, и да му се поврати досад плаћени данак, што је сматран за туђег поданика, те му није давата учитељска повишица.

Скупштина усвоји мишљење одборско, да се ова молба одбаци и пређе на дневни ред, што по тачки 8. члана 101. пословника оваке ствари не спадају у круг власти скупштинске, него су предмети владине власти.

Маринко Милићевић бив. ахација бање алексиначке, моли за милост што је ослепио у оба ока од испарења у истој бањи, служећи преко 30 год. Подноси лекарску сведочбу, и другу како је поштено служио.

Одбор је изјавио мишљење: да се молбоцу може дати по 2 дук. ц. месечно из тога призрења што је служио у бањи као лечном месту и ту ослепио.

Г. министар финансије замера одбору за молбе и жалбе, што даје паре а не пита њега (министра) који зато одговора.

Павле Грковић противан је да се даје милост из државне касе и пандурима, јер молбоц могао је служити и код приватног човека, а не баш у бањи где ће му шкодити. Никако није зато, да се и пандури пензионирају, иначе ако тако почнемо бићемо сви пензионери.

Стојадин Радовић рече: баби београдској дајете, а слепом нећете.

Милаш Брачинац налази, да је право да се човеку помогне, само ако влада на то пристане.

Извештач рече, да је одбор дао своје мишљење према сведочбама, које је молбоц поднео скупштини.

Никола Крстић незна какви су то разлози одборски и чуди се томе. Он налази да није никакав разлог што је молбоц ослепио, јер има стотинама таквих, па оћемо ли све да помажемо.

Алекса Петковић брани мањину одборску, у којој је и он, да се молбоцу ништа не да из државне касе, што вели, да пандурска служба није таква, на коју се човек од малена спремао и трошио, него је то приватна служба; и ако станемо давати милостиње појединим служитељима, онда ће сав свет да потрчи за милост.

Извештач признаје да ће овако многи да потрче за милостињу, али он мисли да би овом човеку требало дати.

Г. министар финансије оградајује се противу овог мишљења одборског, јер овај треба свагда предходно да саслуша о томе министра. Међутим ако скупштина жели томе човеку помоћи, онда, пошто на те цели има један кредит у буџету, нека ову молбу упути финансијском одбору, па овај да испита ствар.

Анта Пантић каже, да има људи нерадни, па иду у пандуре и тамо проведу по 30 година. Они кад знаду да не могу као пандури добити никакво осигурање, требали су да предузму другу радњу, где би могли осигурати свој живот. Зато је противан да се даје и пандурима пензија.

Председник скупштине наведе, како је молноц служио у бањи, и како је вода на њега дјествовала, те је изгубио вид; и пошто је општина бањска имала одтуда прихода, онда нека га она и издржава.

Алекса Петковић рече, што молноц није бегao из бање, кад је видео да ће ослепети?

Милан Брачинац рече: за што да помогнемо жени из Београда? Њен отац истина је човек заслужан, али и овај је служио 36. год. на једном месту. Он је излазио неколико пута, па су га опет узимали као вешта човека.

Председник скупштине одговори да се не може тако упоређење чинити. Чаранић је заслужан за цео народ; а овај је служио у једном месту, зашта је имао своју плату.

Анта Пантић: оно су заслуге народне, а ово није никакве.

Павле Грковић вели; кад молноц живи у једној општини, онда је ова дужна да га издржава као и осталу сиротињу, и то је законом прописано.

Мата Карамарковић изјављује мишљење, да се ова молба преда финанси. одбору, као што је рекао г. министар.

Никола Мандић пита: да ли је та бања радила и да ли је молноц у њој служио 38 година као што неки веле да је толико служио. И после ко би му

јемствовао, да молноц и иначе неби ослепио. Њему за то нико није крив, него је требао да беге оданде, кад је видео да ће му досадити.

Панта Срећковић рече да у Србији има више бања, које су државна добра, и у које сви идемо, а нико ништа не плаћа. У интерес свију и они који употребљују те бање и оних који их чувају, могло би се уредити, да сваки гост плаћа по неку таксу, па да се образује један фонд и одтуда да се издржавају они који ту служећи изнемогу. Зато је да се пређе на дневни ред, а општина бањска нека му помогне.

Председник стави на гласање и скупштина закључи, да се пређе на дневни ред.

За тим наста $\frac{1}{4}$ часа одмора, па скупштина опет настави рад.

Председник скупштине јави, да има г. министар грађевине да одговори, на интерпелацију Мијанла Јеремића.

Пошто би прочитана интерпелација која гласи овако:

Са тога, што сам још преклани интерпелирао господина министра грађевина односно грађевна Ђуприје на поречеј реци, а лани поновно интерпелацију па још одговара недобно;

са тога, што се иста Ђуприја још није узела у посао, а народ округа крајинског дао је каси државној још пре 5 година 335.210 гроша чар. на грађење исте;

са тога, што је на рачун исте и нешто грађе од тесана камена израђено која је — грађа пропала;

са тога, што је иста већ три пута давана офертно и лиценцијом у изграду по зготовљеним плано-

нима господином министром грађевина, па још не одпочета да се ради;

са тога што је народ дао писмену обвезу, да ће још приреза дати, ма колико требало само да се иста ћуприја направи,

и најпосле са тога, што овим одуговлачењем народ три за свој новац одвећ велике штете, а ћуприја је од преке потребе не само за околину већ и са једне стране за трговину и саобраћај њен, а са друге и због важности места стратегичког, а и са тога, што је на државном друму Београд — Видин:

интерпелујем господина министра грађевина и питам:

оће ли се једном иста ћуприја узети у израду и кад? Што досад није то учињено? Шта је са дојакошњим новцем, који је на ту цел предат каси државној, и да није исти лежао досад безплодан? И чија је штета и узрок што свучена и израђена грађа за поменућу ћуприју пронаде. Ваљда ћу у трећој години добити одговор кад у првој и другој не бејаш тако срећан!

Мијаило Јеремић

посланик среза поречко-речног.

Г. министар грађевине одговори:

на интерпелацију поштованог посланика среза поречко-речног Мијаила Јеремића одговор је мој следећући:

Још године 1858. начелство окр. крајинског учинило је предлог, да се ћуприја на поречкој реки од тврда материјала направи.

Постојавши тада управа грађевина, на основу тог предлога, начини план, по ком би тумбаси озидани

били од камена а патос ћуприје од дрвене јације направљен. Овака ћуприја изнела би 134.120 гр. чар., коју суму влада решила је дати и дала је из државне касе, а народ округа крајинског нио би да ископа темеље, утврди шиповима земљу ради утврђења темеља, и намести греде за патос, сажече потребан креч и да превуче сав потребан материјал.

У години 1860, месецу Октобру, управа грађевина пошље начелству крајинском план, и предрачуи о оваквој ћуприји на извршење и начелство, приступивши овом, отеше за тумбасе 7520 кубни стопа камена, који рад исплаћен износио је 52, 649 гр. чар.

Док се овај одиочетак удејствовао, начелство је управи грађевина престављало, како би целисходније било, да ћуприја сва од камена на спод начини се. Ал управа, ако је и увиђала да би таква ћуприја тврђа била, подржавала је план оне прве с тога, што је знала да мост сав од камена са сводом далеко већу суму изнео би и што би због тог на народ много већи терет пао.

Пошто су многе преписке измеђ начелства и управе грађевина о том вођене, лицитација на последку одреди се за ћуприју са патосом од дрвене грађе, али на ову ни многе друге, које су за овом објављиване, или нико пријавио се није или је лициганта озбиљни мало било.

Овај узрок и што народ није никако рад био својом снагом да допринесе грађење ћуприје са патосом дрвеним, напусти се и народ пристае 40.000 гр. чар. дати да се мост од камена сазида.

Пошто је у 1868 години народ окр. крајинског пристао новцем подмирити све оне послове, које би он

иначе снагом својом имао урадити, према условима нов пројект сачини се и нова лицитација одреди, која такође остане без даљег следества, јер на тој лицитацији није више било од два надметача.

Начелство, као посредник измеђ народа и министра грађевина, учини овом предлог, да се лицитација у Београду држи, гди више конкурената може се стећи и министар грађевина, по прегледаном пројекту и предрачуна, који је 576.967, гр. чар. износио, одреди на дан 10. Марта 1871 године лицитацију у Београду, на коју нико не дође.

После ове и тек доцније пријаве се један по један три предузимача, измеђ који један је као најјевтинији захтева 620.000 гр. чар. Од предрачуна више 43033 гр. чар.

Народ округа крајинског извештен својим путем о ништавом резултату у Београду држане лицитације, и питан пристаје ли да другу држи, одговорио је преко начелства да пристаје платити шта буде коштало тврдо осидана Ћуприја и захте да се друга лицитација држи, која се одреди на дан 25 Априла 1872 год. у Доњем Милановцу и које исход био је, да је цена од 13.000 дук. ц., изашла дакле још већа од оне предузимача за 2666 дук и $\frac{1}{2}$.

Ова последња лицитација даде повода министру грађевина, да размишљава о јевтинијој Ћуприји и он пројектира Ћуприју од гвозђа, услед чега начини се предрачун, по ком би овака Ћуприја 10.798 дуката стала; расписи се конкурсе на дан 25. Маја 1873 г. за стране фабрике и приме понуде, из који, по учињеном сравњењу, резултирало је да би се гвоздена

Ћуприја могла начинити за цену испод 10.000 дук. ц. Али пројект овај остане без даљег следества.

Питање је сад, да ли да се усвоји пројект гвоздене Ћуприје или онај камена моста? Док не би пројекте обе ове грађевине добро промотрио, што ми овде то могуће није, ја не би могао ништа решително о ствари казати, али ипак, како у овај мах мислим, могао би рећи, да, ако гвоздена Ћуприја за себе има јевтинију цену, од камена сазидаи мост има у своју корист јачу тврђу и са тим дужи век, без свију механичких негода, које су са гвозденим Ћупријама неизбежно скончапе.

У осталом ствар се одавно протеже и ваљало би је једном решити, што не зависи само од мене, него и од народа окр. крајинског, од кога би према цени камене Ћуприје од 13.000 дук. ц. или 780.000 гр. чар. и према садањој готовини, о којој ћу како стоји показати, још 444.790 гр. чар. имало се обратити пре но се грађевина одпочне, саобразно закону о подизању јавни грађевина §. 37.

Што се тиче тесања камена, по телеграму начелства крајинског од 26. Новембра ове године, он сав стоји и има га по одбитку $149\frac{1}{4}$ кубне стопе, што је за тополвину употребљено, још $7.370\frac{3}{4}$ кубичне стопе.

Са новцем ове Ћуприје стоји овако:

Из државне касе по височајшем решењу	
дато је	134.120
Од народа окр. крајинског покупљено	
једанпут	40.000
други пут	161.090
Свега	335.210

Од ове суме када се одбије за отесани
камен 52.649

Готовина остаје на чисто 282.561

Од ове последње суме 201.090 гр. чар. налази се код управе фондова, кусур у каси начелства крајинског у депозиту.

Мијаило Јеремић рече: да би требало на поречкој реци подићи ћуприју, јер сви друмови оног краја прелазе преко исте; и како сад нема ћуприје, то морају да иду са чамцима да пошту превезу, а тако исто превозе и друге људе.

За то би желио да се ћуприја што пре подигне, а народ је готов да да шта треба, као што је до сад нешто и дао.

Г. министар грађевина одговори: да ће се са министром унутрашњих дела о томе разговорити и споразумети, јер као што рече треба од народа покупити још 40.000 гроша. Да ли би то баш сад био тренутак, да се на овој оскудној години покупи о томе треба размислити, а после треба гледати, који ће предузимач да се прими јевтиније тога посла, али по самом закону треба имати најпре новаца па онда одпочети грађење.

Арса Лукић напомену да су гвоздене ћуприје за нас веома скупе, јер кад се што поквари на њима, ми ни смо у стању да их оправимо, а што је главније наш би новац ишао на страну.

За то је противу гвоздених ћуприја.

Г. министар грађевина дели мишљење Арсе Лукића, него он је само напоменуо пре неки дан о ћуприји код Ивањице, да је његов предходник говорио о ћуприји на лапцима, као да би јевтиније стала; али

он то мишљење не дели, што су гвоздене ћуприје механички начињене, па кад се покваре тешко их је оправљати. С тога је он мишљења, да су за нас боље ћуприје од камена.

Мијаило Јеремић напомену, да има један камени мајдан баш онде где се има ћуприја подићи; па с тога би желио да буде ћуприја од камена те би нован у земљи остао. У осталом он се задовољи са изјавом г. министра.

Извештај за молбе и жалбе настави даље читање.

Младен Марковић бив. пандур начелства округа рудничког, који је убио Завишу ајдука, и у том је боју осакраћен, моли скупштину да му одреди месечно издржање или да му се подари једна сума за свагда, или да се ослободи данка што је сиротног стања, или да га приме за пандура, али да не ради приватне послове код началникове куће.

Одбор је мишља да се ова молба одбаци и пређе на дневни ред, пошто ово спада у круг владине а не скупштинске власти по тачки 8 члана 101. пословника.

Ранко Цветковић потврђује наводе молбачеве, да је страдао у боју са ајдуцима Завишом и Јанићем. Онда му је правитељство дало 50 дук. ћес. Сад он моли за више којешта, али је најбоље кад би се он могао као сирома ослободити од плаћања данка.

Г. министар финансије одговори, да би молбоц требао сам да нише министру финансије, па о томе има закон, ко се може од данка ослободити.

Глигорије Брајковић рече, да је молбоц учинио највише добра своје округу, гди су поменути ајдуци зла чинили; за то би требало само окруже да састави једну суму, па да му да у име издржања.

Ранко Цветковић примети да Јанић није ајдаковао само у једном округу, него је пролетао и по другим окрузима.

Председник пита, би ли добро било, да ову молбу упутимо на оцену госп. министру финансије?

Скупштина усвоји да се молба упутити влади на оцену.

Таса Николић, берберић из Пожаревца, тражи да му се дозволи лечење од рана и пуштање крви.

Одбор је мишљења, да се по тачки 8. чл. 101, пословника ова молба одбаци, за то што постоји о томе закон, и тако ова ствар спада у круг владине, а не скупштинске власти.

Скупштина усвоји мишље одборско.

Никола Јосимовић, механиџа из Белосаваца, моли за дозволење, да може држати женскиње у својој механи за послугу као куварицу и собарицу.

Почем је лањским решењем овлашћен г. министар унутрашњих дела да води надзор над механама, и да закрати женскињама по механама боравити, то је скупштина заључила да се пређе на дневни ред.

Василије Христић, бакалин из Смедерева, жали се противу решења г. министра унутрашњих дела, што је одобрио решења начелства, које је оснажило пресуду општинског суда у некој његовој парници са Стојаном Петровићем из Долњег Милановца због 8 ока воска.

Скупштина усваја мишље одбора, да се ова жалба жалиочева одбаци, пошто је решење г. министра на закону основано.

Танасије Глишић бив. механиџа из Пожеге, жали се на решење г. министра унутрашњих дела, што је одобрио Милану Стојићу из Пожеге, да своју

кућу, која је близу школе на 8 фати, претвори у механу, и моли, да се или Стојићу ова механа затвори, или и њему допусти механисати, јер му је механа према постојећем закону затворена.

Одбор је мишљења, да се жалба одбаци, што налази, да је решење г. министра умесно.

Арса Лукић пита, је ли законом забрањено, да механа може бити до школе и цркве.

Г. министар унутрашњих дела одговори, ближе од 50 хвати не може бити, ако се није затекла од старина.

Живан Милошевић каже, школа од 40 год. постоји на истом месту, где је и сада, а механа Стојићева прорадила је пре 5 година. Вила је најпре кућа, после дућан, а затим механа. И он држи, да Стојић, није на основу закона механу отворио.

Милан Брачинац примети, да је онда решење г. министра незаконно.

Павле Грковић каже, да се из решења види, да је општина хтела, да измести школу, и дозволила је Стојићу, да може механу отворити, и тако овај није крив, што је после опет школа остала на старом месту.

Живан Милошевић налази, да је на сваки начин решење незаконно, јер је допешено на некој предпоставци.

Известилац каже: крива је општина, што је казала да ће изместити школу, а не г. министар, који је на основу тога донео своје решење, јер он из Београда није могао знати, како стоји у Пожеги, и шта тамо ради општина.

Живан Милошевић одговара, да је Стојић био кмет у општини кад је ова решила, да је механа потребна, па је он ту ствар у општини и руководио.

Ареа Лукић вели, закон је јасан да механа мора бити удаљена од школе за 50 фати, а ова је механа удаљена само 8, зато треба изместити или школу, или Стојићеву механу.

Никола Крстић напомену да скупштина није позвана, да решава о томе, где ће бити механа, него то спада у надлежност самог г. министра.

Сима Несторовић мисли, да би требао г. министар ову ствар да поправи, кад о томе постоји јасан закон, на колико фати не сме механа бити близу школе.

Никола Радовановић не може да замисли како би се могло решење уништити, кад је основано на закону, и како би човек могао сада да изгуби право, кад му је општина једном одобрила, да може механу отворити.

Г. министар финансије, као заступник министра просвете, уверава скупштину, да ће гледати, да се школа измести ако је могуће, кад је општина дала право човеку да има тамо механу.

Касијан Стојић, пошто се уверио, да је решење издато 1870 године, рече, да скупштина не може бити вечно обавезана, да расматра министрова решења, него само у течају године дана. С тога држи, да је ствар застарела, и право Стојићево не може се уништити.

Председник скупштине објасни, како се г. заступник министра просвете обећао, да ће гледати, да ову ствар поправи онако, како је могуће, па да се не учини ништа противу закона.

За то ставља на гласање, да се преко ове жалбе пређе на дневни ред; и скупштина закључи, да се пређе на дневни ред.

Милаш Милојевић, Коста Живковић и други радници у штампарији Николе Стевановића и друштине из Београда, моле народу скупштину да им потврди нека правила о њиховом међусобном подпомагању новчаном.

Скупштина по њеном одбору закључи, да се ова молба одбаци по тач. 8. члана 101 пословног реда.

Селани села Вање моле, да се иселе цигани, насељени у сред њиховог села.

Скупштина усвоји мишљење одборско, да се ова молба одбаци по тач. 7. чл. 101 пословника што није била пред надлежним министром.

Састанак је закључен у 1 сат по подне; а други би заказан сутра у 9 и по часова пре подне.

Председник скупштине,

Ж. Карабиберић.

Секретар,

Д. Ђ. Јовановић.

Подносилаци:

Михаил Смиљанић, Стојан М. Врећ, Никола Симић, Ненад Михајловић, А. Лукић, Глигорије П. Брајковић.

САСТАНАК XVII.

у недељу 9. Децембра 1873. године, у Крагујевцу.

ПРЕДСЕДАВАО

Живко Карабиберић.

Састанак отворен у 10 сати.

Били су г.г. министри правде, финансије, војени, грађевине и унутрашњих дела.

Председавао Живко Карабибировић.
Посланика било 113.

Секретар Милићевић прочита протокол XIV. састанка, који после неких исправака усвоји скупштина.

Председник скупштине јави, да је сада на дневном реду предлог, који је 1871 год. поднесен скупштини, одбор га је усвојио, а и скупштина је дала глас да га усваја. Сада, да га прочитамо, да видимо како овогодишња скупштина мисли.

Секретар Срећковић, чита одборско мишљење које гласи овако :

„Да се §. 471. тач. 4. гриђанског поступка за земљоделце дода ово :

„Свакој пореској глави, ма она од данка ослобођена била из ма каквих узрока, ако јој је главно занимање земљоделије, била у селу или вароши, не може се продати ни за какве дугове приватних лица, па ма ког основа они били, само ако од уговора произлазе: пет плугова земље средње каквоће, била она чиста, под гором, воћем, или виноградом, и плод њен, сабрани или не сабрани, кућа и окућница с плацем од једног плуга земље, један плуг, једна кола, два вола или теглећа коња и нужно покућство.

„Наређење тач. 4. §. 471. грађ. пост., да се усвоји за она плаћава, која не произлазе из уговора са приватним лицима, као и за зајмове из јавних каса и штедионица.“

Скупштина усвоји ово одборско мишљење (страна 572 прот.)

Пошто се прочита одборско мишљење, председник скупштине јави, да се Милутин Спасић јавио за реч.

Милутин Спасић говори, како је овај предмет

врло важан, и засеца у живот нашега народа, па треба да обрате на њега своју пажњу и скупштина и влада и сваки Србин. Он вели, да има један предлог, који је у истој цели праћен, да се од народа одклоне досадање мукe и невоље и зеленашко арање.

Затим моли, да га скупштина саслуша, како он мисли да се народу помогне, па ако је добро, вели, моје мишљење нека буде; а ако је оно добро, нека оно буде.

Тек свакако један и други предлог клони се на народно добро. За овим кад прочита свој предлог он рече, то је мој предлог, у коме се говори о селацима и трговцима. Нека ме нико рђаво не разуме, као да ја мислим, да селак не сме да буде трговац или који тргује, да само буде трговац, па да са селацима не ради. У нашој земљи ваља да се зна једном, ко је трговац, ко је мајстор, а ко је земљоделец, а не као до сада, незна се ни ко пије, ни ко плаћа. Са овим не мислим, да се забрањује селацима да буде трговац; но нека сваки оде капетану, па нека се запише у трговачку књигу, да жели да буде трговац. Капетан не треба да му тражи уверења, да ли је он способан за трговину, нити да му каже, шта он може, шта ли не може. Такав трговац нека стекне и алаз нека му је; али кад такав трговац по својој невештини пропадне не може после рећи: ни сам знао или ме је други преварио, његова је воља била, и нека буде како је он хтео. Ово ће учинити, да ће у будуће трговци имати већег поштовања, него што је до сад, јер неће од сада бити оних малих бургијаша, који упропашћују трговачки кредит. Сада човек не зна где да се окрене, да ли ће ударити на пра-

вог трговца или на каквог бургијаша, јер сада сваки ђаво тргује.

Шта се сад чини? Да се некоме десетину дуката на овај иде те купује, и ако је овај погодио једну робу, он му после подмеће другу. Трговац је неће да узме, а овај опет нема новаца да даде, и трговац узме ма што. И тако, овим се хоће да унапреди трговина и земља, јер без тога нема трговине ни напретка. Нека нико не мисли друкче.

Кад сам казао, да се земљеделац нигде не задужи, него у народној азни, ја велим, да је то за њега баш и право и пробитачније, и наш земљорадник неће се задуживати онако лакомислено, кад му каса новце нуди, јер ће тада задужењем себи заиста прибавити земљоделске справе, а не као сада што се задужи тек онако 10 дук. ц., после му ставе итабулацију, па му онда продаду и кућу и кућинште, јер се од 10 дук. са интересом направи 50 дук. Одавлен ће се у нашој земљи створити пролетаријат, чега од Адама до сада у нашој земљи није било.

Кад сам казао, да сваки Србин може да буде трговац, само нека се јави власти, замишљао сам да ради то и сељак, али ја хоћу да тргујем а нећу да јавим, а имам нара, па хоћу да купујем све од мојих комшија или других за новце, — нека то ради и нека му је алаз. За оваквог човека није ни мислити да ће га ко умотати у облигације као што паук умотава муву у научину, па јој онда повије мозак, али оваквих трговаца врло мало има. На против више њих из лакомислености и незнања дошли су у заплет, пропадају и од овакве радње наш свет пропада. Моје сам мисли, вели, исказао, а ви радите како вас Бог

учи, али тек знајте, да се нешто мора урадити, иначе смо пропали.

Алекса Петковић између осталог рече, да оно, што је рекао посланик Милутин, да сељак свагда нађе зајам у државној каси, те да се спомогне, може бити тако, ако се стане на пут трговца да не могу узимати у зајам, јер има трговаца, који узму по више хиљада дуката из управе фондова, па после интересирају.

Нека се влада постара за начин, како ће задужени свет одужити, а за у будуће нека се усвоји предлог Спасића.

Великић напомиње, како смо тај предлог још лањске године усвојили, па је крајње време, да се свету нашем помогне. Напомиње штедионице, које су установљене ради народа, али док је народ сазнао за њих или док га снашла нужда, дотле су трговци вештији поузимами од 400—500 дуката, колико се највише може узети, па на место користи — народу су штедионице донеле штету.

С тога каже, и велим, да је Јовановића предлог на своме месту, али како ће се помоћи онима који су већ презадужени?

Наводи пример, како се овим предлогом стварно може помоћи, па је за предлог Јовановића.

Ник. Крстић напомиње, како по члану 58. устава скупштина треба да донесе неко закључење о предлогу Милутина Спасића, јер треба да знамо, о чему да говоримо и да се саветујемо.

Председник каже, да је ставио на дневни ред овај преклањски предлог и казао, да треба о њему у начелу да говоримо,

Што посланици говоре, он мисли, да је у истој цели, да се помогнемо и да боље ствар претресемо. Он мисли, да треба говорити у опште о овоме предмету.

Ник. Крстић каже, да према објашњењу председниковом, онда ће се у опште говорити, а неће се знати о чему ће закључење донети. Кад је пак овако простран обим саветовања, онда нема ништа противу тога.

Вићентије Поновић каже, да би подпуно усвојио преклањски предлог, само с том примедбом, да је много 5 дана орања, али како било да било, тек да му се кућа не прода, а противан је предлогу Спасића.

Мита Миловановић пита, шта ће се радити у његовом крају са оним људма, који имају само 5—6 дана орања, а неки по 1 или 2 дана орања, али су они радници, не дангубе, не пијанче, не задужују се, па и имају. Противан је предлогу.

Ник. Радовановић вели да Спасићев предлог обухвата све сталце, и противан је што се тако безобзирне говори о свима да немају карактера, јер то није истина, премда му је мисао у ствари самој добра.

Мил. Спасић каже да није рекао за све, а само дућанцијска трговина више је окренута на каишарлук; већина је задужена, а већина је од дућанцијских трговаца оваква.

Ник. Радовановић вели, да баш није већина дућанција оваква, нити да је већина света задужена.

Милија Лазић напомиње, како се и до сада сељаку за дугове није могло продати два дана орања, а сада се предлаже 5 дана и кућа. Лазић мисли, да

би много боље било за сељака, да му се кућа не прода. Он мисли, да би за народ најбоље било, да се сељаку не може продати два дана и кућа са кућним плаћем.

Што се тиче одужења, мисли, да се остави један рок, у коме року да стоји назначено: докле сви повериоци морају поднети своје облигације, да се види, колико је и где народ задужен, па у томе року да поднесу и дужници своје процене од свога имања, да се види тко је сигуран, а ко није; јер ко се више задужио, него што му земља кошта, ја би га, вели, сасвим напустити. Онај, који је сигуран имањем, а задужен је, ја би, вели, рекао, да га влада одужи. Оваквим би начином одужили задужене, а они би се опет одужили држави. Оставимо ли народ овако зеленацима, онда ће за цело доћи наш народ у неколико руку. Што каже Спасић, да се може задужити па 500 гроша, ја то не одобравам, јер он се може задужити код много њих по 500 гр., па је опет свеједно. Мислим, вели, да се закрати сељаку, да се никоме не може задужити, него само држави, и то онда, кад га снађе нужда, а другаче никако.

Анта Пантић вели, да једни говоре о предлогу Јовановића, други о предлогу Спасића, трећи како народ да се одужи, а четврти да се остави људма рок да се сами одуже. Он мисли, да би требало говорити само о предлогу Јовановића, па пита о чему да говоримо?

Каљевић каже, да говори о чему и други говоре.

Министар правде вели: ви сте господо пре неки дан чули од стране владе како она мисли, и ја сам тада разложио владине разоре. Влада не би могла усвојити тај предлог из оних узрока, које сам тада

споменуо, јер би се нашло на неку несљедственост, и чудновати положај према земљи и вашем позиву, као што сам разложио; али као што сте видели, влада је то оставила скупштини. Сад влада ништа друго не тражи, него да ли остајете при том, да се она мера од два дана орања продужи до пет дана орања? То је једно. Друго је то: хоћете ли да усвојите, да, као што сам вам разложио, не може ни сам сељак продати? Ако ви то усвојите, ако тражите ограничење према свима разложима, које сам ја навео, и незгодама, које сам вам казао, ако дакле остајете при том, онда оставите да влада поднесе предлог. Па кад овај буде готов, онда га ви можете допуњавати, и ко би га примио, нека прими. Они други предлози, како би се у опште народ сад помогао, ти предлози, не стоје са овим у свези, него чисто се од вас тражи да кажете: остајете ли према оним разложима и при свима објашњенима владе, при томе, да поставите ограничење и хоћете ли, да и сам сељак не може то продати. То ми кажите, па да вам поднесем предлог.

Министар финансије вели, да има додати неколико речи о томе: како да се народ одужи.

Вама је познато да је влада вама јуче поднела предлог о заложницама. То је један пут, којим се може помоћи наш народ. Дакле, кад дође тај предлог пред вас, ми ћемо се тада споразумети, и ја мислим, да ће поштовани посланик из Селевца бити задовољан. Није нужно да се упуштамо данас у разговор о томе, него само да се говори о ономе, о чему је говорио министар правде.

Анта Пантић у дужем говору разлаже, да ако се сиромашу прода кућа, он је не може никад имати, јер

и ако му и остане једна утрина земље, то је далеко изван атара селског, а човек остане без крова. Он је за то, да му се остави кућа са осталим зградама са плацем, и поред тога да му се остави пет дана орања земље.

Карамарковић казује, како је још у оном великом одбору за адресу напоменуо, како да се спречи задуживање, како да се предохрани народ од убоге сиротиње и како да се помогне онима, који су пали у дуг. У том смислу поднео сам један предлог и предао га председнику. Моје се мисли у главном слажу са назорима Милутина Спасића.

За тим замоли, да му се даде његов предлог, па прочитавши неколико ставова продужи, да треба узаконити, да се сељак не може тужити суду за већу суму од 50 гр. у једној години. То је, вели, најбоља мера, да се наш народ не задужује, да се спречи, да се у дугове не увлакује, па било да ти дугови произлазе из куповине, било од готових новца, било по раду. Набрзку да нема суда онако, као што нема суда за механијске дугове веће од 10 гр. чар.. За ових вели, да се сељак државној каси може задужити највише 20 дук. и то да немора правити процену, јер ако би је правно по свима садашњим формама, морао би платити много трошња, већ на представку општинског суда да може примити 20 дук. ц. За ову суму новца јемствује његово имање, од кога не може ништа одгуђити, нити издати друге тачије. Кроз три године имао би одужити ову суму, а општина јемствује за њега, пошто му је она дала одобрење да се може задужити. Ове су две мере довољне, вели, да се не мора задуживати

варошанима и зеленанима, а да се може помоћи у нужди код јавних каса.

За оне, који су се данас задужили, који се неби могли изабавити, него би пропали, мисли, да се процени њихно имање, па за потребну суму да се даде новац у артијама, који ће имати у течају вредност звечећег новца међу нама, а те артије да издаје држава на јемство његовог имања. Са овим новцем сељак да исплати повериоца под надзором државне власти и тиме да свога повериоца измири. И тако презадужени сељак — грађанин, остао би сам себи дужник, а под туторством државе. Како пак да се избави из под овога туторства? Ево како:

„Овако одужени сељаци доносиће и средској власти предаваће сваког полгођа по $\frac{1}{100}$ од целог дуга свега годишње по 8%. Ови новци имају се стећи у управу фондова (или окружну штедионицу). На крају сваке године (или како се нареди) коцком одређиваће се, које ће се артије исплаћивати у звечећем новцу (овако, како се исплаћују влашки бонови). Ово ће трајати све док се по рачуну свакога дуг звечећим новцем не исплати.

„Од положених новца 8/100 на суму дуга употребиће се свагда на исплаћивање артија по 6, а 2 (н. пр. гр.) утицати у државне приходе за трошкове и руковођење тога одуживања.

Ја не мислим, вели Карамарковић, да је све подпуно, а скупштина нека оцени, хоће ли овај предлог дати одбору.

Каљевић каже, да би требало, да се сваки изјасни, усаја ли предлог Јовановића у начелу или не; или држи, да треба његов предлог да замени овај,

или да покрај овога предмета буде и оно, што предлаже?

Р. Милошевић вели, да је за предлог Јовановића нарочито и одређен данашњи састанак. О њему и треба да се говори, па се све то и своди на једну мисао, на једну жељу, да се нађе, који је најбољи начин. С тога и није рђаво, што су неки посланици говорили и о другим предлозима.

Разложивши друга мишљења о овоме послу, наставља овако: оно истина зло је и без куће кад остане човек, али не може се само у кући седити без да се ради, а у кући се не може ништа посејати.... Није могуће једно без другог. Он је подпуно за предлог, и за то, да се да влади да поднесе формални предлог.

Војин Радосављевић вели, да је неуместан предлог Милије Лазића, он је за предлог Јовановића за пет дана орања, кућа с плацом и све нуждне потребе земљеделске за његову радњу. Има, вели, важних ствари и у предлогу Спасића, с тога га је за то, да се оба уједине, па ће још боље бити. Он је одсудно противан томе, да сам сељак може продати тих пет дана.

Јев. Бојиновић напомиње, како је и он у броју интерпеланата, и како је подпуно за предлог, а што говоре, да би требало помоћи онима, који су се до сад задужили, а други опет веле, да им не треба помоћи па мисли, да не би било више још и горе дужника у свету, једино је спасење за нашег сељака, да му се остави оно, сучим један домаћин може ранити себе, своју жену и децу, и порез да плаћа, да не би спало да неколико људи плаћају порезу. Противан је предлогу, да се сељаку, који има доста имања, закрати,

позајмљивати више од 50 гроша, јер један човек осим имања може имати на пр. 50 дук. Продаје неко парче земље за 100 дук. Овај би отишао и позајмио, па после вратио, али кад му је закраћено, онда он неће моћи купити ту земљу и онда ће такве земље све сами трговци покуповати. Он је за предлог, јер ће сваки имати имање, плаћа ће порезу, па неће бити приморан да краде и да лаже; с тога сам, вели, за предлог Мите Јовановића.

Ан. Пешић каже, да је истина ово ствар замашна, али о тој не треба тако много говорити. Ни су сви сељаци дужни, па и треба да говоримо само о правој сиротињи.

Он је за то, да се сељаку остави 4—5 дана орања, кућа, плут, волови. Највећа је несрећа за подобне сељаке била та, што му се прода рана, па му се остави жита само за 15 дана, те тако сирома остане без леба.

Он захтева, да се сељаку бар за 6 месеци ране остави.

Ранко Јовановић вели, да су овде сви, који говоре за г. Митин предлог, који све то обухвата. С тога и предлаже, да се предлог и онет прочита. На тај предлог и г. министар пристаје. Треба да имамо у виду и оно, што је г. Спасић говорио. За то је, да се сви ови предлози предаду једноме одбору, који ће формулисати законски предлог у споразумењу са министром правде.

П. Грковић жели, да се помогне народу, али наводи, како таквом човеку може род вода да однесе, или град да убије; па може човека напасти болест, може бити да му јавна каса не може издати новаца,

па и хоће ли му дати? Два су плуга остављена невестној сиротињи, да се спомогне, па су доспели да су под неким туторством; не првстао би на то, да и сам не може продати. Он је за два дана и да му се још кућа не прода.

Сима Несторовић каже, да по души не може да каже, да ли је предлог баш добар или није. Па затим обраћа напуну скупштине, како има од различне вредности пет дана орања, од 50—500 дук. Он је, вели, мишљења Грковића. За овим пита, да ли ће на то, да се не могу задуживати, пристати они људи, који су дотерали до 5 дана орања? Хоће ли пристати да нису господари свога имања? Не пристаје на оно, где Спасић предлаже, да се трговци јављају властима. Што кажу, да им се даје из државне каже, али је питање, имамо ли да дајемо? Који кажу да се узме новац од других држава, те да ове људе одужимо, а земљу и поштене људе да задужимо, и то не може бити. У оваком случају ни су они дужни, него би наша земља била дужна. Зар наша земља, вели, кад јој устреба, да тражи новаца, за какв важији случај, да онда не може да паће новаца? Он је, да се смањи од пет дана, како не би увредили људе, који су газде и поштени. То је мој говор, вели, премда ја не могу да кажем опет на чисто, да ли је добро или није.

Срећковић у дужем говору брани предлог о пет дана орања, и доказује благодети овога предлога за нашу земљу.

М. Пироћанац у дужем говору разлаже, како је ово замашна ствар, како не треба итати, и да све ове предлоге треба предати на преглед једноме одбору.

Живан Милошевић није за предлог с тога, што се, вели, хоће да се помогне онима, који су задужени. Закон повратне силе нема. Како се задужио, онако и нека се одужије. Он је за неки други начин, а ове предлоге дати законодавном одбору, као што рече Пироћанац, па да се формулише, па тек да се о њему говори.

Павко Остојић савршено се саглашава с Пироћанцем, а предлози Спасића и Кара-марковића, вели, не вреде ни две паре.

Ник. Мандић рад је, вели, да се помогне овоме свету, што се задужио, али се сумња, да ли нећемо на место боље, учинити нешто горе. За овим напомиње да има у кућама по 4 брата, па је доста, да им остане и по четири дана орања.

Он је за то, да сваки има право продати или разменити, па да узме другу њиву. Има, вели, доста, људи са 5—6 дана орања, па говоре, да им и не треба више; што ми је мање земље, мање се и трудим; па што да купујем оно, што ми не треба, па да продајем оно, што ми треба. У осталом, вели, не могу на чисто да смислим, како да се свету помогне; осни да влада има као што каже г. Кара-марковић некакву велику касу пуну новаца, па да каже: оди свете, узми, али то нема, нити може бити. За овим наводи примере нерадње појединих људи и вели: да би требало, да им се не може продати рана за годину дана, и кад би дошло до продаје имања, да му се остави кућа и да он избере она два дана орања где он хоће. Нека ради, па ће стећи, јер богатина иде из године у годину, из руке у руку, данас је богат а сутра сирома. То мора бити од како је века и света,

нека остане, како је било, само да скупштина реши, да му се за годину дана не може продати приход.

Ранко Цветковић је за то, да се уједине оба предлога — Спасића и Јовановића и да се даду законодавном одбору, да их формулише.

Јован Бошковић вели, да је овај предлог поднесен за то, што су потребе а и саме околности у којима се наш земљодељски народ налази, изазвале ово питање. Ми сви видимо, да у јавним касама, одклен би наш народ могао с коришћу позајмити подјетни интерес, нема новаца. То што је нестало новаца, баш је и дало прилику интересијама, да овај свет огуле, који се због тога и јако задужио.

Као законодавна власт, ми сада имамо у дужности, да станемо на пут, да се ова болест још више не развија по нашем народу. С друге стране имамо позива, да помогнемо онима, који су пали у такво стање.

Данас говори се, да се стане на пут тој болести а има предлог г. Јовановића, у коме се предлаже, да се земљоделцу не може за дуг продати пет дана орања, плод с исте и т. д. Појавило се, још неки предлога — Спасића и Кара-марковића, који у главном хоће, да се сељак не може задужити, више од 500 и више од 50 гроша. У њима има нека добра страна. Овим предлозима стало би се на пут паричењу; али у колико да се ограничимо у томе? Сад да видимо да ли се више ограничава овим или другим предлозима. Да не може продати 5 дана, то је ограничење. Још хоћемо да и сам не може продати. Ја сам за предлог г. Мите Јовановића; и ако то не учинимо, наш народ долази у сасвим рђаво стање.

Ако ли усвојимо предлог, онда ћемо имати људи живих, људи, који могу спосити државне и општинеке терете, људи, који могу издржавати своју породицу, да не падну на терет ни општини, ни другима, а међутим не би толико ограничење било.

Ово ограничење, које друга два посланика предлажу, оно има и своје добре стране, али се њима хоће да обухвати, да и онај, који има више имања, не може да се задужи, и онда, управо, да му се не може судити. Ја нисам за такво ограничење, које би се односило на све, за то сам, вели, за предлог г. Јовановића.

Милован Спасић у дугој беседи разлаже, како је свака држава, свака влада и свако законодавство дужно старати се, да се свако зло од дотичнога народа одклони. Између зала, која могу да снађу једно друштво, стоји и пука сиротиња. У земљама индустријалним имају своје нужде, има безкућника стотинама хиљада. Тамо то долази од њихног стања и њихног рада јер кад престане фабрика радити, они остају без хлеба и умиру од хлади на секаку.

Ми смо народ земљораднички.

Сад је питање, како ћемо стати на пут, да се код нас не створи земљоделска пука сиротиња?

Да ли можемо досадашњим начином или не? По његовом схватању, вели да не можемо. Затим наводи примере жалосног стања породице, којој је продата кућа и имање. Па кад би се размножило таквих породица 10—20 хиљада, како би ми стајали? Да ли би могао мирно спавати онај, што има имања? Да би се томе стало на пут, ми смо се о томе почели старати.

Блаженопочивши књаз Милош одредио је био два

дана орања. То је за цело урадио зато, јер је увидео да је велико зло онде, где има безкућника.

За овим разлаже, како није наш народ презадужен, о чему говоре неки посланици и вели, да нема дуга, где су људи радни па онда доказује, да задуживање долази од банчења и пијанчења и од тога, што се више троши, него ли што се има прихода а највише у селима, у којима има дућана и жехана. Да би решили ово питање да се не умножи пука сиротиња, што је највеће зло за народ, разлаже како треба оставити земљоделцу колико је могуће више земље и то осигурати. Па кад постоји закон, да не може продати ни задужити исту земљу, онда закон осигурава породици, да имају своје огњиште и своју кућу. Ја, вели, говорим са гледишта економског. Говоре, да је добро да се земља уједини, али ми према нашем стању то не смемо чинити. Ако допустимо, да му се све прода и ако вичемо на снахије, кроз кратко време има ћемо их а други ће постати њихове чивчије. Треба оставити земљоделцу земљу, па ако је поштен и више ће стећи, а ако ли није, онда нека земља и кућа остане његовој деци, да не пропадне и да не краду. Он је за предлог г. Јовановића.

М. Ковановић каже, да не треба мешати питање, шта ће бити са данашњим дужницима, и како ћемо да осигурамо будуће дужнике, т. ј. да спречимо даље задуживање. То не треба мешати. Г. министар је казао, што се тиче садашњих дужника, али како да спречимо будуће задуживање, о овом треба говорити. Од три изнешена предлога, да видимо који је кориснији и практичнији. Ми морамо неке мере предузети, да спречимо задуживање. Које су мере најпрактичније? Мата

и Милутић предлажу: да се сељаку не да задуживати. То је наређење без граница. Не треба да вежемо руке онима, који су имућни и разумно рукују својим имањем, а ни су дошли да пропадају.

Такав нека се сваки задужи колико хоће. Овде је реч о онима, који су дошли дотле, да не могу да издржавају себе и своју децу. Помоћи тина, најбољи је предлог Мите Јовановића, који спречава да се не напнежи код нас пука сиротиња, а тиче се богатих сељака. И то је једини пут, да се спречи задуживање. Ми смо то усвојили, а знамо, да се и сада не могу продати два плуга земље, па за што да то не раниримо? Он је за предлог.

К. Стојшић каже, да овај предлог засеца у живац народни, он је за то, да се да влади на оцену; јер је, вели, било у одбору.

Арсла Лукић каже, да је о овоме предлогу говорено доста, али сам предлог заслужује да се о њему више говори, јер је врло важан. Каже, да му се чини да је скупштина сагласна, да тај предлог има своје добре стране. Добре су стране у томе, што наша земља неће имати безкућника, и што нећемо дати прилике да код нас постану спахије. Влада је од своје стране изјавила, да пристаје на то, поред свега тога, што је навела незгодне стране његове; она је казала: ако скупштина пристаје на предлог, она ће поднети законски предлог. Да више не говоримо. Нека се упутити предлог влади, па нека поднесе формулисан законски предлог.

Како се са свију страна зачуше гласови, да је доста говорено о томе предлогу,

Председник скупштине ставља питање:

Ко је за то, да се предлог Јовановића упутити

влади и да влада на основу њега и саслушања говора давањег у скупштини, поднесе законски предлог, тај нека седи; а ко је за то, да се упутити одбору нека устане?

Само су тројица устали.

И тако је скупштина решила, да се предлог о пет дана орања земље упутити влади, да она поднесе скупштини формални законски предлог о томе.

М. Спасића предлог није примљен и он га је узео натраг.

Састанак је закључен у један сат после подне, а заказан други за сутра у 9 сати.

ПРЕДСЕДНИК СКУПШТИНЕ.

Ж. Карабибировић.

СЕКРЕТАР.

П. С. Срећковић.

Опунномоћени подписници:

Никола Симић, Михаил Смиљанић, А. Лукић,
Стојан М. Вркић, Пенад Михайловић, Павле Поповић.

САСТАНАК ХУИИ.

11. Децембра, 1873. године у Крагујевцу.

ПРЕДСЕДАВАО

Живко Карабибировић.

Било је 113 посланика. Посланици: Мијалко Раденковић и Сава Милојековић, који су били на одсуству, вратили су се јуче.

Присуствовали су сви министри.

Састанак је одпочет у 9½ сата пре подне.

На реч председника, секретар, г. С. Живковић, прочита протокол XV. састанка.

На овај протокол учињене су неке примедбе, међу којима је ова од председника министарства. Председник министарства каже, да је он на XV. састанку, савршивши свој говор о интерпелацији г. Бошковића и других посланика о пронађеним недостацима у изјављенима војног министарства, предложио, да се ствар интерпелације сматра као исцрпљена, па да се пређе на дневни ред, и г. потпредседник Каљевић, кад га је он питао: усваја ли скупштина тај предлог или не усваја, одговорно је, да се тако и разуме, а у протоколу то није забележено.

Скупштина усвоји, да се ова исправка, као основана, забележи у данашњем протоколу.

Даље, г. председник министарства рече: имам да вам изјавим владино мишљење о избору онога одбора за изишћење познатих недостатака.

Влада мисли, да није било потребе одступати од пословнога реда, јер она држи, да се одступати може само тада, кад се предвиђа, да ће бити никакве сметње из тога одступања. Но пошто је то тако практиковано, и пошто је тако и овде при избору поступљено, влада на то одступање пристаје и ако налази да није требало одступати. То је њено посматрање у опште.

Др. Н. Крстић мисли, кад је скупштина накнадном изјавом изјаснила се за изабрана лица, онда и она имају за се апсолутну већину.

Још се нека обавештења учинише, и протокол би одобрен.

На реч председника, секретар г. Јовановић прочита протокол XVI. састанка.

На овај протокол беше учињене неке незнатне примедбе, и беше примљене. Иза тога, протокол би усвојен.

Г. министар правде подноси скупштини неколике кнежевске указе, којима се он овлашћује, да скупштини поднесе неколике пројекте закона, и то:

1. Указ Његове Светлости, којим се подноси пројект закона о измени §. 471. тачке 4. у поступку судском у грађанским парницама, о наређењу: шта се земљопоседу не може продати за дуг.

Предлог овај упућује се законодавном одбору.

2. Указ Његове Светлости, с којим се подноси пројект закона о установљењу фонда, из ког да се подижу казвена заведења.

И овај пројект упућује се законодавном одбору.

Г. министар војени подноси скупштини простран извештај и предлог:

1. Да се накнадно одобри што је министар војени утрошио уштеде војенога буџета 1864, 1865, 1866 и 1868., износеће суму од 3,978.912 гроша и 19 пара порезки по усменом одобрењу владе она и државног савета, у име набавке оружја и војне опреме.

2. Да се одобри министру војеном, да изузме из државне касе 154.763 гроша и 38 пара пор. од оних 3,000.000 гроша порезких, који су му одобрени народном скупштином 1871. год., пошто он није примио 3,000.000 колико му је одобрено него је примио 2,378.117 гр. и 2 пара порезке, а бивши министри поручили су набавке у 2,532.881 грош порезки, и сад се накнадно има још да плати 154.763 гр. и 38. пара порезких.

3. Да се расходују 3,000.000 гроша порезких, који су министру војеном позајмљени 1866. године из државне касе у име ванредних набавака и ако је он имао да исплати одштеда 1869 до 1874-те рачунске године, пошто је он закључно до 1872. уштедио 3,358.259 гр. и 16 пара порезких и која је сума код министарства финансије остала у неколико пенузета, као уштећена и повраћена као приход, а не као одплата дуга, а у неколико је још као готовина у каси министарства војног и каси државној има да се врати.

Ово је упућено фиванц. одбору.

Министар војени: посланик Николајевић упутио је на мене једну интерпелацију, захтевајући, да покажем: на што је потрошена уштеда од 3,000.000 од година 1868, 1869 и 1870. Онда сам казао, да ћу о тој уштеди поднети скупштини предлог, и сад имам само да напоменем, да је ово тај предлог. Но будући да је ово предлог, нун рачуна од неколико година, ја сам га дао штампати и стоји сад на расположењу гг. посланика.

Посланику Војину Радосављевићу, коме је жена тешко болесна, одобри скупштина одсуство.

Посланик Никола Мандић моли за одсуство, али му скупштина не уважи молбу.

Јован Вошковић: познато вам је браћо, господи министар финансије пре неколико дана изволио је одговорити на интерпелацију моју и остале гг. интерпеланта о стању наше државне благајне; том приликом г. министар је предао свим посланицима народне скупштине и главне изводе о стању благајне државне за 1869, 1870, 1871 и 1872 годину. По тим изводима стање благајне у 1868 години било је 25,104.079 гр.

и 14 пара, а 1872. 23,391.484 гроша и 16 пара, што на први поглед показује да доходи државни нису могли издатке исплатити, већ је из саме готовине око 2,000.000 гроша порезки утрошено.

Но, кад се мало тачније испитају подиешени главни изводи, онда се увиђа сасвим други резултат.

По закљученим рачунима државним за 1868 годину није било стање државне благајне 25,104.079 гр. и 14 пара, а да није, свако може увидети, кад прочита закључак рачуна за ту годину; од ванредног приреза за одело народње војске 7,643.028 гроша што је само унесено у касу, док аљине буду готове те да се исплатити могу. Ових 7,643.028 гроша порезки нису могли представљати капитал благајне, јер их народ није дао, да се њима умложи благајна, него да се аљине за народну војску купе и у коме се означава, где се капитал наоди, па је тамо стављено, одбивши ових 7,643.028 гр. пор. од 25,104.079 гр. и 14 пара да је право стање државне благајне од 1868 год. било 17,461.051 гр. 14 пара; а по закљученим рачунима за 1873. годину стање државне благајне, по изводу г. министром подиешеном види се да износи 23,111.695 гр. и 38 пара, а то тврди, да су доходи државни били такви, да су могли све редовне издатке буџетске па и ванредне на куповину пушака, њихов престрој и набавке други војени потреба што износи 6,631.849 гр. и 17½ п. пор. — подмирити и при свем том показује се вишак од 5,650.644 гр. и 24 паре, с којом је сумом државна благајна 1869, 1870, 1871 и 1872 години повећана, а то је јасан доказ напретка наше државне благајне.

Будући да и овај извод по додатку 279.788 гр.

и 18 пара нор. (што јоште није на одело народне војске утрошено) о стању благајне у 1872 год. слаже се са изводом који је г. министар поднео — то се налазим побуђен изјавити, у име моје и осталих г. интерпеланта, да смо са одговором г. министра задовољни. А ово, што смо овако изложили, тежили смо, да јасније разложимо право стање државне благајне, и да се види да нам државна благајна није онадала по напредовала.

Министар финансије пита г. интерпеланта, да ли се рачуни, које је нашао, разликују од оних, које је он показао?

Ј. Бошковић: само у толико, што по вашим изводима изгледа, да је у 1869, 1870, 1871 и 1872 утрошено око 2.000.000 гроша перезких од главнине, дакле да су нам расходи били већи, а приходи мањи, а то нестоји, као што сам објаснио.

Министар финансије: дакле праве разлике нема, него сва је разлика у распореду цифара. Има мале разлике између рачуна што сам ја поднео и што сте ви нашли; али и у том је разлика, што је г. Бошковић посланик народни, а ја сам министар — што он не мора да одговора, а ја морам да одговарам. Видите госнодо, да сам ја узео само други распоред, а један је рачун; али шта би ви радили, кад бих ја вама изнео преглед касе државне, па би ви после казали: главна је контрола нашао други распоред; шта би казали, кад би вам министар финансије представљао друге цифре, а главна контрола друге? Да вам буде јасније ево зашто сам такве цифре поднео. Код нас се 1. Фебруара закључавају државни рачуни. Тога дана главна контрола пошље у главно казначејство своје

рачуноиспитаче те склопе рачун. Главно казначејство достави после о томе извод о стању државне касе, тога дана министру финансије. Овај мора тога да се држи, и ја сам по томе поднео извод онаки, какав ми је поднело главно казначејство. Ја сам дакле морао да се држим онога распореда, како ми је казано и достављено из казначејства, и нисам могао од тога да одустанем, јер иначе готово могло би се рећи: то није чист посао. Ово што каже г. посланик, да је у мој рачун ушао и прирез за народно одело, то стоји, то је извесно. Ја вама нисам дао и показао рачуне, колико има у тако замишљеној непокретној каси, него сам вам казао стање државне касе.

Ви ме питате, колико има новца у каси и ја вам кажем околико и околико. А кад би ме питали из којих је извора тај новац и одкуда је, онда бих ја казао оно, што је посланик г. Бошковић рекао и још бих икао да додам да је за ово пет година дошло у касу новца с разних страна, које нису прави приходни извори. Дошло је на прилику у тим годинама, од Кнеза Мијанла око 80.000 дук. ц.; дошло је од бакарне монете, кад смо из саобраћаја старе крајинаре истиснули, а нове увели око 38.000 дук.; дошло је од продаја турских добара преко 150.000 дук. ц.; дошла је даље, од продаје државних добара прилична сума, коју нисам у овај мах у стању прецизно да назначим. Али то су све нередовни приходни извори. Дакле, са стране у тим годинама дошло је на сваки начин преко 300.000 дук. ц., што се не може сматрати као приход и уштеда редовна. Дошли су такви приходи, који само јединпут дођу, па никад више. Ми више немамо да наследино или продајемо турска добра. Дакле да сам

узео рачун, који г. посланик препоручује, онда била би друга ствар, али ја то нисам могао. У осталом, ја имам да благодарим поштованом г. посланику, што је ствар тако представио, да успокоји и скупштину и народ, те да може казати: заиста добро стојимо са касом: ту нема ничега прљавог.

Вошковић: ја сам казао, да сам задовољан с одговором г. министра, а рачунима не замерам, јер по тој се форми подвесе. А што се тиче ванредних прихода, можда ће их и у будуће бити. Што се тиче новца блажене памети кнеза Михаила, и ту је ваљда неко радио, да држави припадне, пошто завештање није било. Исто тако, ако је пришао новац од турских добара, на издаван на регулисање Београда, ово треба имати на уму као и оне грдне суме издавања на ванредне потребе.

Прихода је било истина од бакарне монете, па ће ваљда бити и од сребрне монете. А сад је главно, да су нам рачуни државне касе уредни.

А. Лукић: хтео сам да споменем, што је казао г. министар, да је у тај приход увршћена сума, коју смо добили од турски добара, па по томе, кад се чист рачун прегледа, онда опет излази један мањак. Јер ми имамо данас један вишак 5,600.000 гр., али како ја чујем колико смо добили од турски добара и других прихода, онда опет излази да имамо дефицит скоро 100.000 дук.

Министар финансије: ја мислим, да је свршен говор о овом, и по томе да би могли прећи на дневни ред.

Председник: усваја ли дакле скупштина да се пређе на дневни ред?

Скупштина: усваја се.

Министар финансије. Желко бих да учиним један мали предлог, који иде на то, да посао свршимо на време.

Финанцијски одбор има странио много посла: тако самим буџетом он се мора забављати 10 дана; а поред тога има тако хитних ствари, као што је предлог о заложницама, који иде на то, да се помогнемо од данашње новчане кризе. Зато ја мислим, да би добро било, да ојачамо тај одбор с толико лица, како би се могао поделити на два дела; на један да ради на буџету а други на другим пословима; јер иначе, господо, ми нећемо свршити ни до Сретења, а ако би одбори радили и пре и после подне, онда не би могла скупштина радити.

Б. Стојшић. Ја сам хтео да предложим, да се на место оних, који су изабрани у одбор за извиђај кривце Велимарковића, изаберу други људи, јер овај одбор има много да ради. А поред тога, како би било, да се уверимо, да ли скупштина може радити и без оних 9 људи, што су у финансијском одбору, па тај одбор нека ради по ваздан.

Министар-председник: предлог г. министра финансије иде на то, да, у колико је могуће олакша наш посао, те да га можемо извршити што пре и да не губимо времена. Г. министар је навео, да одбор финансијски има много посла око буџета. Буџет, господо, то су рачуни, дакле ствари врло нипаве. Кад би очекивали, да одбор финансијски све ради што у круг његов долази, за цело не би могли бити готови за дуго време.

Дакле ја мислим, да је баш овде наступио онај

случај, да се може од пословног реда одступити. Ако се то одступање где оправдава, то се оправдава овде. Не морамо састављати нови одбор, него да повећамо број садањег, те да се брже ради. Додајте још деветорицу одбору финансијском, и онда ће они, који су у одбору, радити оно што су започели, а они други радиће онет на другим предлозима, те ће тако финансијски предлози што пре изаћи пред скупштину. И ја мислим, да је са свим уместан предлог, који вам је учињен.

Мандић налази, да би сам одбор могао узети још кога себи у помоћ, ако послове не може да свлада.

А. Нешић: најбоље ће бити да финансијски одбор ради само на будућу, а остали предлози да се упућују одбору законодавном.

С. Радовић: нека све иде својим путем, на макар и подуже чекали.

Председник. Ја мислим, браћо, да није противно реду, ако би упутили неке ствари одбору законодавном, који нема много посла. На пример, закон о залогшницама, то је баш ствар, која се и с правне стране ваља да простудира. Зато би корисно било, да одбор финансијски задржи за себе ствари чисто финансијске, а остале да преда на испитивање законодавном, или да се он сам понуди из средине скупштинске стручних људима.

Министар-председник: ово је пут, којим можемо да се помогнемо. Предлог министра финансије само нам даје боља јемства да се свестрано и стручно испитају поднешени предлози. У одбор финансијски ви

сте изабрали људе, за које сте држали, да ће овом позиву најбоље одговорити. Додајте сад тима још неколико људи, они ће се помешати, па се разделити на два дела, те ће у оба бити довољно чисто стручних снага. Ако ви налазите, да је боље за ствар, да предлоге проучава законодавни одбор, ми пријемо и то. Ми само желимо, да послови на време теку.

Р. Цветковић: они ако хоће бирати, нека бирају кога оће, а кога год позову, он ће радити. Ми не треба ништа више да бирамо.

Бошковић: ја држим, да да ће бити најбоље, да се та ствар остави до сутра. Ми ћемо се у одбору финансијском разговорити, можемо ли посао на време свршити, па ако увидимо да не можемо, предложимо што нађемо за најбоље.

Председник: усваја ли скупштина предлог г. Бошковића?

Скупштина усваја.

Председник: сад је на реду предлог, да се укине телесна казна. Чујте извештај законодавног одбора.

Извештач Радовић чита извештај, који гласи овако:

Одбор за законодавство разгледао је пројект закона о укидању тачке 7. § 12. и тачка 3. § 310. казненог законика, који се прописи односе на телесну казну, и сад има част поднети скупштини следећи свој извештај:

Свака казна, коју државна власт у име државног друштва једноме кривцу досуђује, мора да има једну извесну цел. Ова цел, која је од свих научара,

као права цел казне призната, јесте та, да се са казном кривац поправи, али да у исто време он и теробу исте осети, т. ј. да му она и осетном буде.

По томе и сваки законодавац мора при бирању казне за ону државу, за које законе прави, да гледа те да оне само казне избере, којима ће се ова цел постићи. Али осим тога треба ова казна још и за све једнака да буде, јер и гди ове једнакости у казне нема, ту се и њена цел постићи не може, а поред тога, она не сме да буде ни понижавајућа, већ у колико је могуће треба да буде такве природе, да у кривцу моралну страну његову подигне, јер и гди тога нема, ту се опет не може са казни да постигне, да кривац његово зло дело увиди и за тим да се поправи.

Сваки казна, дакле, треба да је осетна, али поправљајућа, једнака и непонижавајућа.

Сад, кад упоредимо, телесну казну, која се поднешеним пројектом закона укида, са горњим захтевима, које свака казна треба да има, и упитамо се, да ли ова телесна казна нужна, мало час означена, својства има, морамо одговорити, да иста казна ни једног од означених својстава нема, и по томе, да се њоме ни тражена цел постићи не може.

Тако :

1. Телесна казна није једнака, јер она не дејствује при примени њеној на свакога једнако, већ на једнога дејствује више, а на другога мање. Што је човек слабијег и њежнијег састава, и што је јачег осећања, тим ће и ова казна јача и строжија бити; а на против за онога, који је од природе јаког и здравог састава, и телесна казна неће тако осетна бити, но на против он ће исту врло лако спосити моћи. За тим

2. Телесна казна и понижавајућа је; јер се њоме морална страна човечија сасвим понижава, и кривац се животињи уподобљава, у место што би требало, да се њоме морална страна кривца подигне и она искра човечанске части, која би још у њему остала, пробуди, те да на тај начин он зло дело увиди и затим се на бољи пут упуту. По томе

3. Овом телесном казни, непостизава се ни сама цел казни, коју смо горе означили, јер она није прорачуњена на то, да кривац њом поправљен буде, поред казне, коју трпи, већ се он казни без вођења рачуна о његовом моралном стању.

4. Кривци, који на казну осуђивани бивају, разлог су стања и карактера, разне нарави и разлог темперамента. Према свему овоме, треба и поступање према кривцу удесити, ако се хоће, да се њоме постигне оно, што се жели. Телесна казна одређује се без обзира на све ово; па за то се она као казна и не може ни препоручити. Најпосле

5. Као мана ове казне постоји и то, што је иста казна не поправима; као год и сама смртна казна; јер се она ни на који начин поправити не може, кад један-пут извршена буде, па ма шта се после радило, и ма каква се накнада казњеном за то давала.

Из свих ових разлога, телесна је казна одавно већ из законодавства свих изображених држава ишчезла; па шта више, сада се већ забрањује и саму животињу тући, као дело, које је човека недостојно и дело, које је за човека понижавајуће.

Законодавни одбор разгледајући поднешени му предлог закона о укидању ове телесне казне, имајући на уму како горе означене разлоге, тако још наро-

чито и то, да код нас ова казна више никаква дејства нема код оних, на које се примењује, — шта је за сваку казну нужно и због чега се она и примењује, — но на против, да се код нас батине примењују, као што по веле, чаша ракије, без икаквог осећања, на шта више, да се од многих криваца и тражи да се друга казна са телесном замени, шта не би било, да се она заиста и осећа, — усвојио је ову измену казненог закона, као једно и науци и пракси одговарајуће наређење.

Одбор зна добро, да има и такво мишљење, које жели да ову казну задржи за оне, који су крадљивци, слуге, скитнице, безкућници, као и за оне, којих ће фамилија нужду трпiti и т. д., на које је људе иста казна и сад законом ограничена, али одбор ово мишљење није могао да усвоји, што се при њему превиђају многе незгоде, које отуда произилазе.

Ко су то скитнице, ко ли безкућници, а ко ли то људи, којих ће фамилија нужду трпiti? то се унапред не да законом одредити, већ се то властима оставља, да оне саме оцењују? А како власти при томе поступају? одбор држи, да је свима члановима скупштине познато, да се у томе највеће злоупотребе од власти чинити може, да она може, ако само хоће и ако јој то у рачун иде, и најпоштенијег човека за скитницу, безкућника, крадљивца, за човека, коме ће фамилија нужду трпiti и т. д. огласити, па га онда и телесно казнити; а кад то власт учини, онда нема тога, који ће опет ову загладити, и ономе казненом нарушењу му част и понижење накнадити.

То је прва победа, која је одбор руководила да ову телесну казну не остави на некима људима, а да

ике оед исте искључи, али поред тога има још једна незгода.

Кад би ми овако ту телесну казну на извесан ред људи ограничили, а остале од ње изузели (па баш кад би и могуће било унапред означити, који су то људи) онда шта би опет са тим учинили? Учинили би једно друго зло, пореметили би прво правило, на коме је наш државни живот основан и које је и уставом, а имено чланом 23. истог освећено: „да смо сви пред законом равни“. Од једнакости начинили би неједнакост, увели би неки род каста, и једне би као горе, горим понижавајућим казнима подвргали, а друге, као боље, од исте изузимали.

Овим би се учинило исто то, као кад би рекли, да ће богати људи моћи новчаном казном за свако и највеће дело да се одкупе, па на против да сиромаси морају остале теже казне: робију, затвор, батине и т. д. да трпе.

Најпосле, осим свега овога, укинуће телесне казне нужно нам је још и за то, да би нам могуће било, добити што скорије и суђење над страним поданицима јер донде, док ова казна, коју остале државе за незакониту и нечовечну сматрају постоји, дотле ће тешко оне дозволити, да се њени грађани нашим судовима суде и на ову телесну казну осуђују као год што ми сами не би сад пристали, да се наши грађани шибом казне или још и на точак натику у туђој држави, кад смо ми те казне из наших закона као сурове избрисали.

Одбор је уверен, да народна скупштина не жели ни самовољи власти поље да отвори, нити да код нас неједнакост подржава, већ да ће на против јед-

ногласно противу тога устати, и да ће овај закон, који је од одбора примљен, одобрити и тако на тај начин збрисати успомену на она времена, кад смо ми далеко испод осталих јевропских народа били, а ставити нас и са овим законом у ред осталих изображених јевропских држава, као што је то већ и са другим установама учињено.

10. Децембра 1873 год.

у Крагујевцу.

(сљедују подниси.)

По свршетку читања говорник продужује, да је највишим указом Његове Светлости ова казна укинута и код војске, а те казне нема више ни у школама. Па кад се с овом казном не постиже ништа у војсци, где је потребна дисциплина, ми још пре ваља да ово усвојимо, те да не губимо време узалуд. Кад она не чини услуге код деце, онда је потпуно оправдано, да се код одраслих укине.

Д. Миловановић: из досадашњег закона види се, да телесна казна постоји за људе рђаве, лаже и зликовце, па ако се њима укину батине, онда ће кривцима широм да буду врата отворена. У варошима ће бити више скитница, пропалица, и ових што су као комуници; за њих ће бити врата отворена, да плачкају колико ко хоће. Ни смо још за то сазрели.

Коста Великић: мени се чини, да нема ни најнађе места оно, што каже г. Мита. Кад су сви други народи збацили ову каштигу, не треба ни ми да оставимо иза њих.

Р. Цветковић тражи, да сви говоримо о овој ствари, јер је врло важна.

Великић (продужава): треба укинути телесну

казну и за то, да би смо могли добити право, да судимо и странцима; телесну казну можемо заменити затвором. Што неки кажу, да немамо затвора, спремићемо их, и тако ће кривци опет бити каштиговани. За то сам ја да се батине укину.

Радован Милошевић: свака ствар кад се преживи, нема форме да живи; то нико неће одрицати, али ипак ваља знати, шта да чинимо с оним људима, који су непослушни; треба за њих паћи казну, која је тако исто страшна, па нек се укине ова. Народ сеоски и варошки живе у два разна положаја: у вароши је све затворено, а по селима све отворено; па у вароши још и жандара има и других чувара. По селима готово нигде нема апсане како ваља. Зато би требало да се мало спремимо за тај прелаз. Не учини ли се то, сви ће неваљалци казати: хвала скупштини, и неће се бојати никога. Гледајмо браћо, да осигурамо личност и имање свакога, па нек се укину батине.

Мило Дамњановић: и ја сам противан, да се укине телесна казна; не може ништа да се учини ни с том казном код нас; а шта би било још, кад би се батине укинуле. Данас да нешто учинимо, а сутра да видимо да нисмо погодили. Господо, укине ли се телесна казна, како је наш свет постао и нерадач и непослушан, може изаћи свашта. Ми смо још млади и зелени што се тиче тога; због мене не марим да и нема тога закона, али по селима, овце су на једној страни, краве на другој, па ако укинемо телесну казну, једва ће дочекати да га затворите; кажете да замените батине затвором, сваки неваљали једва ће дочекати такву замену, јер власт, која га затвори, ваља да га рани; а што да ранимо битанге; такав човек, чим се једанпут

пустити, опет ће красти па доћи да ладује. Зато опет кажем, нетреба закон укидати. За поштене може да се укине, али за непоштене никако нетреба, него још за њих треба да се поштри.

Мил. Вулић: ако се укину батине, народ ће постати непослушан. Неће хтети долазити на кулук. Затворим ли га још ће волеати; зато сам, да се дозволи кмету да може још 5 батина ударити. Дакле да се не укидају батине.

А. Пантић: ја сам сељак, нисам дипломата, као г. Великић, за то ћу да кажем неколико речи из свога искуства. Овај закон до сада добар је био за газде а никако за сиротињу; а ево зашто: кад газдински син погреша, онда његов отац да кмету каву или ракију, те овај или зато, или за љубав, ослободи га од казне. Ако ли сиротињски син погреша, шта ради кмет с њиме? Одмах „лези! ти немаш пара да платиш!“ И овога кад једном пређе патра, он после нема стида, па лако му је да чини и већа зла. Често кмет врши личну вољу због омразе, и осуђује људе на телесну казну.

Па шта бива даље: ми знамо, да су често бивале омразе измеђ народних војника и командира. Командир дође, сјаше коња, па вели: „на водај ми коња! Нећу да га водам, водај га сам.“ А командир шта ради? Он повали, па удри! Шта бива даље? Да ли је то човечно, помислите да ли је то људски, кад ми ухватимо женску па вежемо доле ноге, и ударимо јој ракле око врата те удри! То је браћо, грозно. О томе не смем нише да говорим.

Неки питају: како ћемо с кулуком и надзором?

И за то има лека. Ко не дође на кулук, он ће у апс, а

ко неће ноћу да лежи у апсу под надзором, он ће и даћу.

Још одбијам од нашега народа, да је покварен, како неки веле. Ја могу само ради примера навести да у моме месту још нико није осуђиван на надзор. Ја сам, богме, мислио, да се о овом неће ни говорити, но да ћемо сви у глас рећи: хвала влади што нам је оваки предлог поднела.

М. Смиљанић: ја ћу вам из искуства потврдити, да батина ништа не користи. Ви сви знате, да је у ужичком округу Јевђовић, са својим друштвом, изазвао те је тамо постојало ванредно стање. Многи су осуђивани на батине да прокажу Јевђовића, но ништа није помогло, док се друге мере не употребише, и Јевђовић паде у руке власти, а с њим још и до 300 лица. Кад су пресуде изречене, неки су осуђени на батине, а други на затвор; ови су трчали свуд, само да и они буду тучени. Види се, дакле, да за неваљале бој није казна.

Каљевић: ја ћу само да допуним говор г. Смиљанића. При осуђивању ових криваца стављено им је било питање: ко хоће батине, а ко апс? Па шта мислите, сваки је изабрао батине, и нико није хтео затвор, јер је сваки сматрао затвор као већу казну. Дакле никад не треба да казнимо кривца казном, коју не осећа.

Јевта Марић: наш народ једва чека, да како стањемо на пут лоповима. А овим предлогом хоћемо савим да их напустимо и рђаве људе овим ћемо да наведемо да чине гора зла. И ја никако немогу рећи, да ће се с овим постићи какво добро.

Милија Лазич: што се тиче овога предлога, он је врло лена жеља нашега владаноца и његове владе.

Али је, чини ми се, то за нас прерано. Свакојачко за нас ће бити далеко стидије, кад данас укинемо батине, па их сутра опет затражимо. Незнам како је по варошима; али знам како је по селима.

У селима има их, који плаћају само по два и три цванцика данка. То су само покварени људи, и на такве поштени људи плаћају и данак, па зар тако један покварен човек пао се у механи, и на путу срео поштеног човека, па га напao, и за то само мало да поћути у ашеу? После тога, свакад кадгод се иде у скупштину никад се није чуло, да се укину батине, но народ нам увек поручује: да притегнемо неваљале људе још јаче. Лане смо у том смислу предлагали, да се нађе начин строжег поступања с неваљалцима, а ове године испаде да се и батине укину! Полицајни је надзор био најгрђа каштига за неваљалца, али како да се он издржава сада? Нико неће доћи да надзор издржава, ако се батине укину.

Но што је још горе неће нико хтети да изађе ни на кулук, осем добрих људи, и док они раде, неваљалци ће се одмарати у хладу. Зато сам да се у интересу народа предлог овај неприми; јер је и сувише рано, да се код нас батине замене затвором.

Мандић: што неки наводе, да има у нашем народу много покварених људи, то ја одбијам од нашег народа. Што неки опет веле, да и поштени могу бити тучени: — ја питам: јели ко чуо да је поштен човек био бијен? По селима су наше куће растркане, и рђави људи могу да чине што хоће; ако га осудите на полицајни надзор, он га неће да издржава, јер се нема чега да плаши; нит се може нагнати, да редовно затвор издржава; с тога бих молио владу да она овај

предлог остави за неко време. А за сад могао бих само то да кажем, да нисам мишљено, да се телесна казна укине.

А. Петковић: предлог да није добар, влада га неби ни поднела. Но ја сумњам, да ми не похитамо са овим предлогом; јер ми у народу ни одкога нисмо чули, да ово тражи; управ нико и не мисли о том, но сваки каже да се поштри казна за рђаве људе. Дакле из тих узрока нека се бар не укида, но може да се смањи, јер није савестно, да се ово пребије као на колени.

Кад би се укинула ова казна са свим, било би незгода. До сад на глас кмета сваки потрчи тамо куда се зове, јер се плаши батина, а кад се оне укину, нико власт неће слушати.

За то сам против предлога.

Председник у дугом говору разлаже, како се не може извести оно из предлога, што неки од поштованих посланика мисле, да се њима оставља отворено поље за неваљалства. Али то никако није; већ на против, овде је главно питање: која је строжија казна, батина или затвор? Ја с моје стране мислим, да је затвор за неваљалца далеко строжија казна. А на послетку можда би нам се с правом могло замерити, кад би ми вотирали, да хоћемо батине.

Стран би нам свет рекао: какав је то народ? сам себи законе ствара, а сам себи батине дели.

С. Несторовић: ја што хоћу да говорим, то је доста налик на ово, што г. председник рече. Нико не може помислити, да се овим предлогом иде на то, да се отвори лоновима пут, да боље краду, нити је ко дошао овде, да то учини, нит би сам смео, нит би смео ко од народа да то учини. Него да се зашитако:

да ли неће бити боље ово, што је предложено, од онога, што смо до сад имали? . На пример, што је један овде споменуо: има их таквих неваљалца, који оду на вашар, да краду и секу кесе. Шта се сад чини томе, што је украо кесу? . Он добије 25. батина, па оде на други вашар, те опет осеца кесе.

Тиме дакле ништа се не помаже, а кад би га затворили, он не би могао отићи и тако лако учинити зло. А бољега је и ранити, него се од њега бранити. Него, господо, хвала овоме, ко нашу част бере и Бог нека живи нашег Господара! . Немојте, браћо, да ми због неколико пих оставимо велику већину српског народа да пишти под том нечовечном казном. Дакле ја бих вас молио, браћо, да ми ово прижимо као благодет са великом захвалношћу и да кажемо: живио Господар и Књаз наш.

П. Грковић: овде се боје да ће овим предлогом избећи од казне неваљали људи, и мисле неки, да би требало телесну казну оставити, по само да је ограничимо и умеримо за рђаве људе. Али, господо, ко се овом казном казни, он је пропао и постао рђав човек. С тога, као што је казао г. Несторовић, ово је једна благодет, и овим ћемо да учинимо велику правду. Ова казна прави разлику међу нама. Богат кад не дође на кулук плати 3 цванцка, а сирома добије 10 батина.

Ненад Михаиловић: мени је жао, што морам да признам, да се писмо још оспособили толико, да га можемо примити. Ви сви знате, какви су општински судови. Ја бих молио владу, да ту измену мало прођујемо. Кад би наша села била ушорена, као у Немачкој, могло би овако шта и бити, али дотле не. Ко

за бољим трчи, може да изгуби и оно што има; и ми с овим не треба да хитамо!

Секретар П. Срећковић: одбор је лепо казао, да се батином ништа не постижава. По мом мишлењу још је необично лепо казао г. Несторовић. Ми треба да гледамо, да неваљалог човека казним онако, како би га одучили од неваљалства.

Што кажу, да се власти неће слушати; ко не слуша, он иде на робију. Помислите браћо, како је то грозна казна. Ми смо сви једнаки, сви седамо за једном совром, на преслави или код цркве. Тамо је и кмет и сви се веселе заједнички, али један увреди кмета, и кмет извуче брата иза совре па му опали 10 батина! . . .

Ја мислим, да то не развија љубов међу нама. Ништа горе није, него кад се остави извршење закона вољу власти. Сада власт чини по вољи — дели батине или хапе, шта хоће.

Ја држим, да ако има икакве казне, која безчести човека, то је батина; па с тога у име моје, мојих рођака и потомака желим да се батине укину.

М. Ђ. Милићевић: господо, врло је важна ствар, о којој се у овај мах бави скупштина. То се види по великом учешћу, што толики народни посланици узимају у претрес овај предлог. Све се то оправдава бригом, да не буде сутра горе, него што је било јуче; да не буде остављена без заштите правда, част, живот и имовина грађанина; да не пролазе без каштиге рђави људи, они који хоће да пруже прсте у туђу муку.

Докта, то и треба да је једна од великих брига свију нас, а највише право је, што њу узимају на се

људи из средине народа. С тога и није тешко разумети ово, што се сада у скупштини огледа, ово, што се многи народни посланици труде, да задрже и даље оно средство, које је до сад употребљавато за постизавање горњих цели.

Нестане ли батине, мисле многи, нестане најлакшега и најснажнијег средства за ред и послушност, које су до сад само оне могле да дају. Кад би предлог садржавао ово: батине се укидају и сви, који су до сад били подложни телесној казни, пуштају се да чине што хоће, онда би та брига била на свом месту. Али се у пројекту место батине предлаже друга казна, уводи се затвор. Молим вас, да овој ствари поклоните онолико пажње, колико она доиста заслужује. Проучите је добро. Место батина, дакле, предлаже се затвор!

Мислите ли, господо, да је затвор блажа казна од казне телесне? Затвор је казна доиста тежа од батина, само што она ипак очувава човеково достојанство, докле су батине поруга за њега. Међу вама, господо, биће их, који су били или у војсци, или у школи даље од свога завичаја; или сте имали ђака или војника одвојена од рода свога, далеко од места свога рођења. Они, који су се, тога ради, морали одвојити од другова, с којима су живовали сваки дан, удалити се из места, у којима им је сваки цбунџ познаник, какво су расположење осећали у срцу свом?

Ви, који сте били у таким приликама, кажите шта сте онда осећали? Ја сам био слободан, био сам свачим задовољан; али, одведен у школу, у друго место, у непознату средину, одвојен од свега што ми је било мило и драго, мислио сам, да сам пао у какав пакао.

Догађало се чешће, да који младић, мој рођак, или познаник, као новак у војсци, падне у болест, и одведен буде у болницу. Соба је у болници дивна, чиста, окречена, висока, видна; јело и пиће здраво; послуга и нега уредна и усрдна. Па је ипак болесник венуо, као да сам своју крв није. Лекар, који је те појаве пратио кроз тридесет година, уверавао ме је, да ти младићи највише падају у болест од велике туге за својом постојбином, од туге за вољним животом, од туге дакле за слободом!...

Слобода је, господо, мила као оно ведро плаво небо, као сунце божје, као ваздух, без кога се живети не може.

Поменух вам осећања оних, који су слободни, па су само удаљени од своје постојбине ради школовања, или ради војне службе, или других каквих потреба. А како мислите, господо, да ће бити ономе, који буде одведен у затвор?

Страшан је, господо, за човека губитак одузимање слободе, кад га затворе осем свега света, кад му се украти и само божје сунце. Најслабија тварка у таком стању бије се и лупа да продре у слободу, да изађе на бели свет.

Мислим, да не стоји то, да ће не стати сваке безбедности ако се укине телесна казна. Каштига ће остати још довољно; а да се дође до веће безбедности, има других путова.

Човек је, господо, био једнак у сва времена и у сва времена били су га једнако, да би га поправили, па је ипак изашло то, да је све мање бивало поправља, што је више батина ударано. Батина квари а

не поправља. Сетимо се оног доба, које је претходило ослобођењу наше отаџбине. Није ли тада било и батина и других кастига без броја? И шта је тим добивено? Је ли народ био од тога бољи?... Народ се, господо, поправља васпитањем и добрим упућивањем. Народ ће се поправити, ако пробудимо у њему свест о његовом достојанству, свест о његовим дужностима, свест о поштовању, које он ваља да показује спрам туђе части, живота и имања; ако га научимо, како ће најбоље да послужи на своју славу.

Смем отворено казати, да наш народ није покварен. Не чувају, господо, пандури и штапови, поштење и достојанство у народу, не заклањају биромашину нашу част и наше имање. Сваки добар домаћин, шаљући своје чобанче за стоком и дајући му сокирицу у руке, не пропушта казати му: „насеци, сине, козама брсти, али не пресецај гужве на кољу, нити се засецај у питоме воћке: родила ти је ове године, па чувај да ти роди и до године.“ — Тако чине сви честити домаћини, са својим млађима. И где се год тако ради, ту је и истуна мало. Опет понављам: штап и пандур не држе безбедност у нашем народу, него поштење и добри домаћини. Кад обично стиже пандур и штап на место, где се учини зло? Кад се зло већ извршило.

Не одричем, да ће овај закон, ако га усвојимо, у први мах учинити приличну помешћу. Нестаће, на једанпут, најпростијег и најнаручнијег средства, којим се од векова одржавао поредак. Ко се на то био навикао, тешко ће му бити наћи се од сада без тога. Али се ми, Господо, морамо бринути и за оне, који настају иза нас — морамо васпитавати поколење, које ће бити дужно створити стање боље од садашњег.

Биће јачачи несташних шипараца, који ће прескочити у туђу ограду, те оченути који пурењак, узабрати лубеницу, или друго што. Али кад се после тога пађе с оне стране катанца, а другови његови весело свирају по дољима и рудинама за стоком, пресеће му и пурењаци и лубенице, да су му и од меда слађе биле. Наш је задатак, господо, да поправљамо, а не да бијемо; не можемо ми убити сваког грешника међу нама. Једини је Бог без греха, а човек сваки може да погрешити.

Слабост је обична другарица људских послова. Слабих је људи било и биваће свакад. Наша је дужност бринути се, како да их поправљамо и упућујемо, а не како да их убијамо.

Каже се, да је телесна казна сведена на мален број оних наших суграђана, који су већ „изгубљени“, који су „непоправни.“ Кад би то све и било, требало би је опет укинути ради човечијег образа и достојанства. Али, господо, телесна казна, не заборављајмо, виски као Дамоклов меч, над главама свију нас. Ја пишем човек од закона нити од параграфа, али људи, који су познати с примењивањем ових закона, уверавали су ме (а биће и примера), да се може некако и тако ствар да силете, да батина падне на онога, који је баш по закону од ње изузет... Шта ће бити, ако баш ваша част и поштење дође под ту опасност? Јест донеста наша дужност да обезбедимо сваког човека на добром и часном путу. А дужни смо да се бринемо и за онога, који може да погрешити. Тек та наша брига треба да је колико се може више човечија. Јер може бити, да смо нешто и ми сами криви, што је он згрешио; нисмо

га на добро упутили, нисмо га научили да зна: шта је добро, и то да твори.

Браћа смо ми сви: везани смо један за другога, као уд једног тела, па се морамо и старати један о другом.

Пред нама је сада предлог владе Његове Светлости, да укинемо телесну казницу, која извесно понижава, и извесно не поправља, а да уведемо другу, која више очувава човечије достојанство, а теже пада на душу грешникову. Ја мислим, да нам у такој прилици треба примити такав предлог с узвиком: живео Кнез Милан! (ори се: Живео! Нећемо више да разговарамо; нека се гласа)!

Р. Цветковић хоће да говори, али се од граје не чује.

Председник утишава, да беседник може говорити.

Р. Цветковић наставља говорећи: чини ми се, да је крапан и досадашњи закон. Поштен се човек не бије. Ако усвојимо предлог, пустићемо скитнице међу поштене људе као курјаке међу овце. Сад општински суд може да удари по 10 батина. А ко украде ђурку, тога мора спровести капетану, јер општински суд суди крађе до 10 гроша, а ђурка вреди више. Капетан ће га затворити на 8 или 10 дана. Ко да га храни за то време? Ко да храни његову жену и децу?

Председник даје реч г. Ј. Бошковићу.

Ј. Бошковић пита: хоће ли скупштина да се о том још говори, те да и он говори, а ако хоће да се гласа, и он је за гласање.

Председник постави питање: ко је за то, да се више о тој ствари не говори нека седи, а ко је да се говори нека устане? Сви седе.

Министар правде: господо, ја морам прво да благодарим господо члановима одбора, који су с научне стране онако лепо ствар претресли и расветлили, те је постало изишито, да се на томе пољу и најмање задржавамо. Они су у свом извештају додирнули и практичну страну, и ја ћу само тај извештај да поцуним. Тако исто морам да захвалим и неким народним посланицима, који су о овој ствари изјавили своје мишљење, а нарочито напомињем г. Паутића, који ме је својим говором утврдио у мисли, да нисам никако на погрешном путу, што сам овај предлог поднео. Истина, има више господо посланика, који су говорили против предлога; али ја мислим, да ће код такве господо узрок њиховом таквом мишљењу бити нека зебња, и да је то скоро природно с тога, што смо се навикли на досадашње казни, па се мисли да се не може без такве казне постићи оно, што се жели. Било је, господо, код нас време, код је било и друге казни. Беше код нас шиба, беше код нас мећање мртвих телеса на точак, па се мислило да се без тих казни опетати ни може, по доцији, кад се те казни укидоше и другима заменише, виде се, да ако земља није пошла напред, није никако патраг. Да би уклонно од гдекојих и ову зебњу, нека ми се дозволи да мало и са историјске а мало и са практичке стране ту ствар претресем.

Била су господо, времена, кад су људи сматрани као и свака друга стока, па шта више са људима се и горе поступао, него са самом стоком. Тако, стоку су тукли и на више или мање обичан начин убијали, а људе су тукли, пребијали, сакатили. Једном су секли језик, другом руку, трећем ногу, четвртог су везивали жива међу коње, те га овима разтрзали и т. д.

Са напретком просвете упитомиле су се и нрави. Свуда по просвећеним државама видимо, да су не само дигнуте оне казне, које су човека понижавале, и са стоком га уподобљавале, него да се прописују казне и за оне, који са самом стоком нечовечно поступају. Остатак старих времена налази се само још код варварских народа.

Живећи више стотина година под господарством једног народа, који није држао никаквог рачуна од просвете, који се није никако старао за развијање својих душевних сила, већ сву важност полагао у своју физичку снагу, живећи, велим, више стотина година под господарством таквог народа — ми у време нашег ослобођења, нисмо ни могли ступити у друга посматрања, до у она, која видосмо код нашег господара. Ми усвојисмо према људима онакво поступање, какво видосмо код нашег господара, премда опет не у оној мери и онако грозно, као што то код њега бијаше. На усвојење неких нечовечних казни упливисао је на нас и дух тадашњег времена. Тако усвојена је била код нас телесна казна од 300 удараца; усвојена је била шиба 12 пута на место кроз 300 момака, и усвојен је између осталог и још један начин извршења казни, који изгледа, као да хоћемо кривца и после смрти да казнимо. Ми смо то јест убијали кривце, на их после на точак мећали и ту држали докле неиструле. Наш велики саотечественик и ослободитељ незаборављене памети Књаз Милош, чим је почео овом земљом самостално владати, обратио је поглед свој на просвећену Европу и почео у својој земљи уводити установе, на темељу којих пиала је његова земља да се приближује оном ступњу просвете, на ком се нала-

зише други европски народи. Ова патриотска и мудра радња донесе наскоро плода. Најпре се мислило, да се без напред споменутих казни живити неможе, но с напредком времена и просвете дође се до других убеђења. Ми видосмо да се поступно умањавашу, па и искоренјавашу оне варварске казне. Тако казна телесна од 300 удараца сведе се најпре на 100 а после на 50 удараца; казна шибе укиде се сасвим, исто тако укидеше се мучења и укиде се мећање мртвих телеса на точак. Још је остала, као што видимо, казна телесна до 50 удараца, па и та је ограничена на извесну класу људи, која околност баш и показује, да је и ова казна у начелу укинута. Наше је да испитамо, да ли се у опште одржање ове казне даје правдати баш и при овом великом ограничењу. Да видимо шта о томе каже закон. У трећем одељку §. 32-ог, тачки трећој казнителног законика стоји: „на бој се може осудити само скитница“ итд. (чита). Дозволите ми, господо, да пређем укратко све класе људи, о којима закон говори. Закон прво говори о скитницама. Кад би извршиоце власти ладан разум и чиста савест руководили, могло би се врло лако казати, који су то скитнице; но искуство добијено показало је, да се ово наређење примењивало и на оне, који, не имајући никаквог одређеног занимања, живише код својих родитеља или сродника. Ово се чинило нарочито онда, кад би се који замерио каквом власнику, или би оговарао поступке власти, или би какву слободнију реч казао. Телесна казна — опростите ми, што ћу мало простије да се изразим — употребљавала се од стране власника као какав баук (чује се: тако је, браво), којим се застрашавао сваки, па и онај који више пута не-

рађаше ништа, већ као слободан грађанин вршише своја грађанска права. Може се рећи, као што и чух, да нека господа тако говорише, да на случај, ако би извршна власт какву злоупотребу учинила, те кога не надлежно у ову класу људи ставила, да се дотично лице може жалити вишој надзорној власти: по ја вас питах: који пут остаје отворен, да се казниеном помогне. Као што се зна, телесна казна извршује се одмах. Сад да се и допусти, да ће надзорна власт наћи, да је нижа власт погрешила, што је кога у ову класу ставила, ствар се не може никако у првобитно стање повратити. Осуђен већ је казњен, већ је обезбешћен. Овде нећу ни да говорим о оним немилим појавима, да баш надзорна власт може да да миг нижој извршној власти, да се над овим, или над оним телесна казна изврши, па тада је узалудна и свака жалба; а овој казни у толико се радије прибегаваше, што је код ње извиђај кратак, те је тако окривљеник лишен оних законих гаранција, за које би се заклонити могао, да је његова ствар дошла пред ладнокрвног судију, или бар да је осуђен на лишење слободе.

Даље у закону стоји: „слуге, шегрти, надничари.“ Ја вас молим, господо, кажите ми, каква је разлика између слуге и газде? Доста никаква друга, до та, што је слуга по правилу сирома, а газда је по правилу имућан. Но кад је реч о поштењу, да ли се сме у рачун узимати имућност и неимућност?

Не учили нас искуство, да више пута у слуги, далеко веће поверење имамо, него у каквом газдашу, па богме и господичићу? Суврше у овај ред долазе и оне слуге, који служећи више година верно и поштено свога газду, трудом и поштенем радњом уздигну

се тако, да не само и сами почну на своју руку радити, него често превазиђу у имању и свога газду. И шта више код многих од њих видимо и ту игру природе, да они изиђу бољи, него синови њихови газда, те синови њихових газда дођу код њих у службу, а није без примера, да и сам бивши газда несретним каквим случајем пострада и дође у службу код бившег свог слуге.

Сад, је ли лепо, је ли праведно, је ли целисходно, да ми те људе за време њихове службе, дакле само за то што су сиромаси, казним једном казни, која их може, као што за то живих примера има, савршено морално упропастити, те у место да дамо друштву грађанском поштена и вредна грађанина, ми му дамо човека, код кога је част умртвљена, коме је друштво грађанско негодно постало, и који, у очајном стању налазећи се, склон је на сваку неупутну радњу, јер је према свему равнодушан постао.

Па послетку, господо, да ли и треба да се чини тако велика разлика између слуге и газде у земљи, где подиуна једнакост влада. Код неких народа лила се крв потоцима, док се до једнакости дошло, код нас хвала Богу, та је једнакост од вајкада. Код нас нема никакве благородне и никакве неблагородне крви. Ми смо сви једнаки. Данас веран и послушан слуга постаје сутра зет свога газде, постаје члан фамилије свога газде. А какви нам примери и у самом државничком животу изилазе на очи? Ни смо ли видели на највишим државним местима људе, који су некада слуге били? Ни смо ли видели на саветским па и министарским столицама људе, који су некада слуге били, или бар децу некадашњих слугу, надничара, сиромашака? И кад све то видимо, даје ли се прав-

дати, да ми над том класом људи, над надничарима, који су могли и газде бити, па несретним каквим случајем до надничења дошли, да ми, велим, над овим суграђанима ону казну употребљавамо, која човека до скота понижава и која ће ијоле осетљива човека пре упропастити, него што ће га поправити.

Закон каже: „крадљивци и пустајије.“ Овај ред људи, као што неко од посланика добро примети, тако је равнодушан према батинама, да ове нису за њих никаква казна, и што кога чешће тучемо, то он више на батине огугла, тако, да су ове код њега без сваког дејства. Бивало је примера, као што је и г. Каљевић добро приметио, да су неки осуђени на затвор или робију молили, да им се ова казна замени телесном па и самом шибом, само да час пре иду кући. Бивало је примера, да су неки крили године, само да се телесно казне. Тако у закону је казано, да се онај не може телесно казнити, који је прешао 50 година, а многи који су одавна претурили ове године, кажују код власти, како немају 50 година, само да се телесно казне.

Код првих, дакле, телесна је казна упропашћавалућа, а код других без икаквог дејства.

А шта још да кажем о оном наређењу закона, по коме се може и женска казнити телесном казном. Ту немилу и грозну прилику господин Пантић доста је живо представио. И заиста може ли се замислити веће варварство, већа нечовечност, него кад видимо женску, коју је и сама природа слабијом и нежнијом од човека створила; кад видимо женску, која је намењена да буде мати, да буде газдарица, да буде сапутница нашега живота; кад видимо, велим, женску

да се савија и превија под тешким мученичким ударцама сурових извршиоца власти, које је нечовечна радња услављала за свако њежније осећање, који у писки и јауку несретнице налазе своје задовољство, и што кад код које јаче запомагење и превијање виде, са тим више добијају воље, да удвострученом снагом што жешћим ударцама несрећници туку. Доста, господо, ја мислим, да је крајње време, да и овај остатак телесне казне сасвим дигнемо, и да ону казну заменимо како где, новчано или затвором. (Чује се: Живео!).

Неки рекосе, да би требало ту казну употребити за то, да не би ранили осуђенике, као и за то, што се ова казна брже извршује.

Ја не знам, господо, да ли се смемо задржати, код економски призрења, кад нам виши државни интереси другчије налажу чинити. Томе следствено могло би се казати: зашто кривце осуђујемо на 20 година робије, те их држава само рани, боље би било да их убијемо; но на овакве мисли не долази ни један, који мало дубље о ствари суди, и који зна шта је казна.

Ни само оно призрење, што се телесна казна брже извршује, не може нас одвести од мишлења, да ону казну треба укинути. Ми треба, господо, да подижемо људе, да будимо у њима достојанство човека. Та погледајмо Црногорца, он је сиром, али има у себи тај понос, да је човек. Он би пуцао на онога, који би га телесно казнио, јер му гази достојанство човека, а зар ви хоћете, да Србин буде гори од Црногорца, да се с њиме поштуна као са стоком? Ми треба, господо, да у нашем младом народу гајимо све оно, што га више упознаје

са његовим достојанством, што подиже у њему понос, да је народ, да је човек.

Да је овај наш предлог приљен из искуства, да се он једино чини у интересу општем, можете судити и по ономе, што напред рекох; да се телесна казна од стране власника употребљавала као страшило, и наравно кад једна влада има на расположењу једно страшило, којим може да заплаши свакога, који се усуди да главу дигне, њена је управа далеко лакша, далеко безбеднија и обећава дужи обетанак. Но оваквим страшилом могу се служити само они, који грозничавом зебњом чувају столице на којима су, и који имају у намери, да се на својим столицама овековече, те издају законе за земљу не као грађани, већ као властници, не такве законе, који ће се и њима допасти кад сутра сиђу са својих столица и у ред грађана уђу, већ такве, какви су угодни њима као властницима с изгледом, да ће се вечно на власти одржати.

Код нас то ништа не ћете наћи. Ми сматрамо седење на овим столицама као дужност; као дужност коју је обвезан да врши сваки грађанин, а нарочито чиновник према земљи и владаоцу, кад владаоц нађе да су му његове услуге од потребе.

Ви се валда чудите, што не видите наше агенте да око вас облећу, да вас траже по гостионицама и квартирима, да вас уче, како ћете и шта говорити, да вас наваљаче да овај или онај предлог учините. То, господо, не ћете код нас наћи. Ми доносимо пред вас и у вашу средину чисту савест, неокалјану душу, доносимо искрену вољу к раду, искрену вољу к споразумлењу. Што нађемо, да можемо учинити, учинићемо. Што не можемо учинити казатићемо вам без сваког око-

лишења и без сваких прикривених мисли: што вам обећамо, испунићемо најсветије. Наша ће радња јавна бити, па свет нека цени и нас и вас. Наше је да моралишемо народ, а никако да га кваримо, и то зашто да га кваримо? Зато, да се колико одржимо на овим столицама, које су за паметне људе и сувише теретне. Наше је да доведемо народне посланике до тог убеђења, да скупштина и влада нису два логора, нису два непријатеља, који ће из беле зоре једно на друго нападати, већ да су скупштина и влада скуп одабраних грађана, одабраних синова ове земље сваког реда, који су се састали да се разговоре и договоре, како ће се што боље управљати општом кућом, општим добром; да се споразуму о мерама, које су нужне, да се друштво грађанско што више и боље развије и унапреди; (чује се „Тако је!“) Да скупштина и влада нису ништа друго, него скуп одабраних грађана, одабраних синова ове земље сваког реда, који имају за позив да пруже братски једно другом руку, и да братским притиском руку учврсте се, те тако направе јак бедем, о који ће се сломи свака сила непријатељска, долазила она изнутра или споља.

Наше је да одклонимо од многог између вас ону зебњу коју су у њих улиле нечисте душе, нечисте душе које под одећом општег добра сакривају само своје личне интересе и да постигну оно, што желе, злоупотребљају поштење посланика, јер поштење човек не може ни да представи себи, какво неваљало срце може да куца у прсима људским; да уклонимо велик, ону зебњу, која чини те нам многи иду на сусрет с неком предрасудом, с неким неповерењем и ако им ми братски руку пружамо. Ово је наш задатак.

Овако радећи мислимо, да ће мо испунити нашу најсветију дужност, да ће мо испунити онај задатак, који као синови ове земље треба према нашој земљи да испунимо и овако мислимо, да ће мо оправдати оно поверење, које је Светли Господар нама поклатио. Радећи савесно, споразумевајући се некрено и отворено са представништвом народним, олакшавамо нашем младој владаоцу тешко бреме владе и подрачујемо ону љубав, коју народ према њему има и коју он с правом има од народа да очекује.

Овако радећи презиремо свако оно средство, које нас пред очима света само понижава, и које је за земљу само од штете а од никакве ползе.

Зато вам и предлажемо, да избијете из руку властника батину, да избијете то страшило, које може више пута да заплаши и најпоштенија грађанина, које може да упропасти и најневинију душу. (Чује се: Живио!)

Председник: молим вас, браћо, скупштина је мало час решила, да се о овом предлогу доста дебатовало. По правилу надлежни г. министар имао је да каже на послетку своју реч, и он је сад казао (чује се: по именце да гласамо). Дозволите, да питам обичним начином, па ако видим, да нема велике разлике, или управо сумње, где је вишина, не морамо губити време. (Једни вичу поименце. — Други: по досадањем обичном начину.)

А. Петковић: не могу да гласам, јер ни сам ни да се укидају батине, ни да се не укидају. (Жагор.)

Председник (звони): молим вас, браћо, ја ћу да ставим питање: „кој је за предлог владин, који је усвојио и одбор у вишини, тај нека седи, а ко је да

и од сад у Србији буде батина т. ј. ко је против предлога, тај нека устане.

Велика вишина седи.

Председник оглашава одлуку: дакле, пронадоше батине! (ори се плесак и „живео!!“)

Данашња је седница закључена у 12 и по сати. Сутра је заказан састанак у 9 сати.

ПРЕДСЕДНИК СКУПШТИНЕ,

Ж. Карабибировић.

СЕКРЕТАР,

М. Ђ. Милићевић.

П О Д П И С Н И Ц И :

Михаил Смиљанић, Стојан М. Бркић, Никола Симић, Ненад Михајловић, А. Лукић, Глигорије П. Брајковић.

С А С Т А Н А К XIX.

12. Децембра 1873. године, у Крагујевцу.

ПРЕДСЕДАВАО

Живко Карабибировић.

Присутствовали: г. председ. министарског савета, министар иностраних дела и гг. министри: правде, грађевина, финансије, војени, и унутрашњих дела.

Посланика је било 110, а састанак је отворен у 9^{1/2} часова пре подне.

Секретар Панта Срећковић прочита протокол 17 састанка, који се усвоји.

Председник јави, да је Његова Светлост потврдила закон о мерама.

Скупштина се одазва са бурним „Живио Княз.“

Известилац финансијског одбора Милован Спасић прочита извешће одборско по предлогу г. министра

војеног, да се мајорима: Ђорђу Хорватовићу и Лазару Јовановићу као и капетанима: Атанасију Ђурчићу, Павлу Хорстигу и Благоју Јурковићу доказане године дејствителног служења официрског у туђој војсци проведене, рачунају као дејствителна служба у нашој војсци.

Извешће гласи овако:

Одбор финансијски расмотрио је и испитао предлог министра војеног. У обзиру том, да се неким официрима наше војске уваже оне године службе, које су у иностраној војсци провели, као да су их код нас дејствително у служби провели.

Па узевши у обзир:

1. што је влада наша у напредним потребама 1862 год. па и после тога летим официрима обећала, да ће им године у иностраној војсци проведене уважити, као да су их код нас у дејствителној служби провели;

2. да је некима од тих официра обећање испунила, а неким није, па је праведно, да се и овима то учини;

3. да су ти људи имали службе и звања у иностраној војсци, па су их напустили, и к нама у оно време дошли, кад смо у таквим приликама били, да ћемо рата с непријатељем нашим имати; и

4. да Србија, своје будућности ради, не сме заборавити па одзив оне наше браће и пријатеља, који су готови били и крв своју пролити за љубав наше отачбине; — одбор је једногласно закључио изјавити народној скупштини своје мишљење, да предлог треба уважити с тим додатком: да они дужни буду сав припадајући процент, са интересом према њиховим годинама службе и платама, које су на страни провели и ужи-

вали, уложити у фонд удовица и сирочади чиновника. Ово додати тексту предлога, одбор држи, да је тим правичније, што ће њихове удовице и сирочад, у случају смрти, добити право на пензију из истог фонда по годинама службе њихове, као што је то најновијим законом о реченом фонду наређено. На овај додатак пристао је и министар војени.

Скупштина усвоји једногласно овај предлог по мишљењу одбора, на које је пристао и г. министар војени.

Извештач одбора г. Спасић прочита извешће одборско о предлогу г. министра војног о допуни закона од 21. Октобра 1871. о снабдевању официра дрвима.

Извешће гласи овако:

Предлог министра војеног, да се у 2-ој тачки закона од 21. Октобра 1871. год. после речи „војеном свештенику“ дода „капелмајестору војене банде“ и после, у 4. тачки истог закона, где се о снабдевању официра с дрвима говори, дода: „да се од породица умрлих официра и осталих војених лица, именованих у 2-ој тачки реченог закона, не узимљу нити наплаћују дрва, која су они на рачун текуће рачунске године узели више, него што им је за време њихова живота, следовало, — одбор је финансијски свестрано испитао.

Односно прве тачке овог предлога, одбор је увидио, да је капелмајестор свагда, као и официри, до 1871. год. имао права на дрва или накнаду у новцу за ова, а те је године случајно изостављен у наведеном закону за то, што је био пре тога узет на пробу и под уговором је служио, па кад је после тога постао дејствителни капелмајестор наше војене банде, онда поч. генерал Влазнавац решио, да се и њему

прописана количина дрва изда за 1873. год., пошто је он таква по горенаведеном закону примио био и 1872. год.

Према оваком стању ствари, кад је капелмајстор имао право по пређашњим законима на огрев, па је само случајно изостављен у закону од 21. Октобра 1871. год. те није споменут, одбор је мњења, да се призна онај издатак у дрвима, који је на капелмајстора учињен у 1872. и 1873. год. и да се у другој тачки закона од 21. Октобра 1871 год. после речи: „војеном свештенику“ дода „капелмајстору војене банде.“

У обазиру пак 2-ге тачке предлога, да се од породица умрлих официра и осталих војених лица, именованих у 2-ој тачки честоспоменутог закона, не узимљу нити наплаћују дрва, која су она на рачун текуће рачунске године узела више, него што им је за време њихова живота следевало, — одбор је мњења, да се и ова тачка предлога уважи из разлога тог, што је ово врло мала жртва од стране државе, а удовицама је и сирочадма умрлих велика подпора, и што би ово на неки начин утјестило сирочад покојника, кад се од њих не би натраг узимало оно, што им је родитељ за живота свог принео и оставио.

Скупштина по мњењу одбора усвоји овај предлог једногласно.

Председник финансијског одбора г. Бошковић прочита извешће одборско о измени члана 1. закона о фуражи од 1. Новембра 1865.

Извешће гласи овако:

Финансијски одбор прегледао је и испитао предлог закона о измени чл. 1. о фуражи од 1. Новембра

1865. год. и нашао да са оних истих разлога, које је г. министар војени у предлогу свом наведеном, ваља овај члан закона изменити, а што се тиче саме замене, одбор је се споразумео са г. министром, и тако замена члана 1. закона о фуражи, гласи ће овако:

Чл. 1.

Право на фураж имају официри и војени званичници, и то:

министар војени на 4 коња;

главно командујући војске, команданти дивизија и први ађутант књажев, на 3 коња;

командант стајаће војске, командант бригаде и полкова, начелници одељења и инспектори појединих родова оружја, старешине војених надлежатељства, команданти градова, књажевски ађутанти, штабни, артиљеријски и коњанички официри, са службом у стојећој војсци, сви официри без сталних одређења, главни војени лекари на 2 коња.

инженерски официри, баталиони команданти, сви пешачки официри стајаће војске, са службом у народној војсци, баталиони ађутант и деловођ гарнизонера, и разних команда, сви војени лекари, као и војени маршеви лекари, војени свештеници, комесари профијански и болнички на 1 коња.

И с тога одбор финансијски предлаже народној скупштини, да ову измену прими и одобрити изволи, тим пре, што се тим издаци буџета државних не само не повећају него се у неколико и смањују.

Скупштина усвоји једногласно овај предлог по мњењу одбора.

Председник финансијског одбора Ј. Бошковић прочита извешће одборско по предлогу г. министра војног

о измени §. 15. устројства војеног министарства, да за војене набавке у вредности преко 5000 гр. чар., које се морају чинити без јавне лицитације, министар војени може чинити усмене предлоге државном савету, и кад председник, са још два саветника оцене, да је дотична набавка такве природе, да треба да се изврши без оферта и јавне лицитације, одреди уједино и начин и услове извршења те набавке, па о овоме свои закључењу преда министру војном писмени докуменат, министар ће војни бити властан, да ове набавке, према овом закључењу, без оферта или усмене лицитације, изврши.

Извешће гласи овако:

Финансијски одбор прегледао је и испитао предлог министра војеног о измени §. 15. закона о устројству војеног министарства од 19. Фебруара 1864. год. и нашао, да исти предлог у начелу треба примити, зато, што је издањем устава земаљског исти §. закона обезбашен, јер је уставом круг рада државног савета одређен, а за случајеве, који се у поменутом §. 15. помињу, није казано, да спадају у круг рада државног савета, те на тај начин остало је неопредељено, ко ће давати министру војеном одобрења, кад би се појавиле потребе, да се такве набавке, које превазилазе вредност од пет хиљада гроша чарш., изврше. А ово да се узакони, одвећ је потребно.

Што се тиче саме измене, коју г. министар предлаже, одбор се је са г. министром споразумео и та измена гласиће овако:

„§. 15. За набавке војене у вредности преко пет хиљада гроша чарш. које се морају због буд којих узрока, без јавне лицитације набавити, министар ће војени чинити усмене предлоге министарском савету, а

кад овај оцени да је дотична набавка заиста такве природе, да треба да се изврши без оферта и јавне лицитације, и одреди уједино и начин и услове извршења те набавке, па о овоме своме закључењу преда министру војеном писмени докуменат, министар ће бити властан да ове набавке, према овоме закључењу, без оферта или усмене лицитације изврши, и да народној скупштини јави, које је набавке и у коликој суми у једној години овако извршио.“

Арса Лукић тражи, да се овом решењу после речи „народној скупштини“ дода реч „првој“.

М. Ђирковић пита, до које суме може бити набавка без оферта или лицитације?

Известилац Јован Бошковић објашњава, да свака набавка преко 5000 гр. чар. има бити на овај начин, ако се из важних државних узрока не може јавно да каже.

Н. Крстић запита, за што се није остало при предлогу владином?

Известилац Јован Бошковић објасни, да је ово зато учињено, што би се иначе морао мењати устав, и што се има више јемства у министарски савет, кога чланови скупштини одговарају.

Скупштина усвоји овај предлог по мишлењу одбора, са исправком Лукића, на шта је пристао г. министар војни.

Прочита се извешће одборско о предлогу г. заступника министра просвете и црквених дела, министра финансије, о уређењу плате библиотекара и чувара народног музеја и његовог помоћника.

Скупштина усвоји једногласно овај предлог.

После одмора, који је трајао четврт часа, председник каза, да ће г. министар финансије да одговори

на интерпелацију о сењском мајдану, на пошто се та ствар њега тиче, уступи своје место потпредседнику.

Ст. Радовановић вели, да треба да изађу све интерпелације, на њихова.

Г. министар финансије рече, да је о сењском мајдану добио три интерпелације, једну од Косте Великића, другу од Божића Бошковића и Николе Симића, а трећу у од Алексе Николајевића, која је последња везана са другом неком ствари, на коју ће доцније одговорити.

Интерпелација Великића, Божића Бошковића и Николе Симића гласе овако :

1., Познато је српском народу да је мајдан каменог угља, у селу Сењу округу Ћупријском, као државно добро, и потребно особито за нашу тополивницу у Крагујевцу, и да је тамо кућа народна начињена, а тако исто и алати нужни за вађење угља купљени, па тако исто и људи су од државе постављани.

Сада овог лета дознао сам пролазећи тамо, да тај мајдан није држављени, већ је дат „Првој Српској Банци.“

Ово сматрам за дужност моју као посланик и сматрајући за потребу наше земље а с погледом тим што је истраживање угља доста коштало државу, на молим Господина министра, да ми на ово одговори:

1., Како је дат мајдан у селу Сењу и под којим условима;

2., Како је она државна зграда уступљена и под којим условима; и

3., Како су они алати продати, и на којим начин?

Послао ми народни
Коста Д. Великић.

2., Влади је познато, да је правитељство наше у атару сењском окр. Ћупријском, срезу нарањинском пронашло „мајдан“ од каменог угља, који је у своје руке држало и на своју ползу извлачећи из истог ђумур, снабђевало своје фабрике у тополивници, да је тамо поставило свог чиновника (надзорника), подигло на истом месту разне зграде и припремило разне алате, са којима је ђумур из свог мајдана извлачило. Од неког времена видимо, да су сасвим друга извесна приватна лица поменути мајдан заузела и зграде државне и алате њене на своју ползу употребљавају — угљем извлаче и држави га као свој продају — према чему је и државни надзорник поменутог мајдана са свим измишљан за оно место постао.

С тога учтиво питамо владу, да нас извести: како је и на који начин поменути мајдан у приватне руке дошао? Како су им зграде државне и алати уступљени; на који начин и под каквим условима она држави угљем из државног мајдана продају? И шта је пречило владу да исти мајдан у својим рукама држати није могла и њиме своје фабрике угљем снабђевати, — док то приватна лица с ползом својом боље употребљати могу?

Божић Бошковић.

Никола Симић.

Г. министар финансије одговорио је на ове интерпелације ово :

„Као што сте могли опазити интерпелација Божића Бошковића и Николе Симића обухвата ствар са највише страна. Ако на сва њихова питања одговорићу, надам се, да ћу задовољити и друга два поштована интерпеланта.

Прво је питање: „Како је и на који на-

чин поменути мајдан у приватне руке дошао?"

Да одговорим на ово, потребно ми је да почнем ствар мало издаље.

Из акта, која су у архиви министарства финансије не види се кад је и како пронађен угљени мајдан у Сењу. Ова се историја почиње тиме, што у месецу Јуну 1853 год. попечитељство унутрашњих дела јавља попечитељству финансије да не далеко од манастира Раванице, у селу Сењу, има мајдан каменог угља, и да би добро било копати га за потребу тополивице.

На ову представку финансија је још у истој години послала у Сење стручног једног човека да предузме копати угљен по правилима рударским а за рачун тополивице у Крагујевцу.

Ова се радња настављала кроз више година. — Обично се радило само преко лета. Годишње се вадило од 100.000 до 800.000 ока. Последњи је пут тамо рађено год. 1862. За смештај угља начињена је била једна шуна, осим тога и једна кућица и ковачница а купљено је и неколико коса траве за понашу.

У течају 1863 тако се није ништа радило. Те се године уналио угљен у поткопима и с муком се угасио. С пролећа 1864 артилеријска управа одреди једног свог официра (поч. капетана Борисављевића) да прегледа мајдан сењски. Овај официр поднео је извештај: — „да се поткопи тога рудника налазе у стању пропадања, да се без велике жртве оправити не могу, да би боље било нове потконе отворити, но како су путеви рђави на пренос угљена од Сења до Крагујевца много стаје, то он предлаже, да се

сењски мајдан коначно затрпа, а угљен за тополивицу да се копа негде близу Крагујевца.

На молбу артилеријске управе министарство је финансије наредило, да се под настојањем окружног инжињера окна у сењскоме мајдану затрпају, како се при сурвавању не би запалила.

У исто је време наређено, да настојник један остане, да чува, да се угљеник не би запалио, да се кућа а по могућству и угљеник загради, ливада да изда под аренду, а од алата, којима су се радници служили, да се начини инвентар. Ова велика шуна уступи се понтоњерској чети у Турији. То је све било год. 1864.

Од 1864 па до 1869 мајдан сењски прелази готово у заборав. Једино што на њ у томе времену подсећа, то је што је и даље задржан у служби настојник, да чува оне зграде и алате, и да пази, да се мајдан како не ували. Могу још додати и то, да је год. 1868 министар финансије намеравао, да укине место настојника сењског, али је одустао од намере, на представку окр. начелства, да је тај човек тамо нуждан.

Дозволите, да овде обратим пажњу вашу на једну околност. Из целе историје радње у Сењу до 1869 год. не види се нигде, да је тај мајдан проглашен за државни.

У погледу на руднике држава је подчињена рударскоме закону као и свака друга личност.

Из акта која су ми на расположењу не види се, да је држава ма што учинила, чиме би мајдан сењски означила као државни мајдан. Што ово није учињено, и што је с друге стране год. 1864 издат на-

лог, да се окна затворе, дало је, како се чини, начелничеству окружноме основа, да сматра ово рудно земљиште као напуштено.

Свакојако, факт је, да начелство под 20. Октобром 1869 јавља министру финансије, да је дружина „Прве Српске Банке“ дала одобрење на годину дана за истраживање каменог угљена у целој срезу параћинском, а нарочито у околини Сења и угљеника Стења.

По §-у 10 нашега закона рударског, овака одобрења издаје окружна власт а министра финансије извештава само знања ради. Овако је и у овоме случају поступљено.

14. Новембра 1870. Начелство јавља како се „Прва Српска Банка“ обратила молбом за продужење рока на још једну годину. По § 11 закона рударског ово продужење не може се дати без одобрења министра финансије. Министар је на извештај начелства ово одобрење и дао.

У Августу 1871. пуномоћници „Прве Српске Банке“ Хаци-Томе и Карабибировића тражили су преко начелства Ђуријског да г. министар финансије нареди комисију, која ће присуствовати ограничавању простора на искључиво истраживање каменог угља у Сењу.

Ово је актом министарства финансије од 25. Августа 1871. Р.-М. 276 и наређено, и у Септембру исте године ствар је и извршена. Тада је издато и формално одобрење за искључито истраживање у Стењу и наплаћено је 1 дук. ц. у име регалног данка за тај ограничени простор.

Одмах с почетком пролећа 1872 пуномоћник дружине тражио је, да отвори стара окна, у којима је не-

када држава угаљ копада. На извештај Начелства о овоме, министар финансије одговори истоме: „да, пошто се у старим окнама угљеника сењског одавно за рачун државни радња не упражњава, чиме је влада показала, да је фактично и према прописима закона рударског напустила овај угљеник, и пошто „Прва Српска Банка“ и дружина имају већ одобрење за истраживање угљена на томе месту, — Начелство дозволи, да дружина може стара окна отворати цели у истраживања угљена.“

Дружина је тражила и добила продужење у Новембру пр. год. на још једну годину дана. Рок је томе одобрењу истекао 1. Децембра о. год.

Ово је надам се довољно као одговор на прво питање: „како је, и на који начин поменути мајдан дошао у приватне руке.“

Друго је питање: „како су им зграде државне и алати уступљени?“

У Августу месецу 1871 год. пуномоћник дружине телеграмом замоли министарство финансије, да му се дозволи, да за истраживања угљена може употребити стари алат рударски, који је припадао држави као и кућу радничку код угљеника сењског. — Министарево је то одобрило, па му је одмах истог месеца и предата на реверс кућа и алат. Мало доцније вештачка је комисија једна сав тај алат проценила на 2796 гр. чар.

„На који начин и под каквим условима они држави угаљ из државног мајдана продају?“ То је треће питање.

На њ ми је част одговорити вам: „није ми познат уговор ако какав има, између артилеријске управе и дружине сењског мајдана.“

Али се из наших акта види, да друштво продаје тополивници сењски угља по 5 гроша чаршијских на центу.

Могу додати, да су до сада свега продали 377.525 ока или 8580 центата.

На послетку остало ми је још и питање: „шта је пречило, владу да исти мајдан у својим рукама држати није могла и њиме своје фабрике угљом снабђевати, док то приватна лица с ползом својом боље употребљавати могу?“

Како се из акта види, и као што сам напред споменуо, радња је обустављена услед извештаја једног стручног лица а из економних и техничких призрења. Што приватна лица с ползом, ако т. ј. плају какве ползе, сада раде, то је без сумње по оном општем правилу, по коме радња нека свагда стаје јевтиније приватне, по државу.

Ја сам овим одговорио на питања која сте ми положили. Али има једно питање, које ми није положено, а које је од врло велике важности.

Питање је то: „шта садашња влада намерава да чини у овој ствари?!“

Ствар ова има две стране, финансијску и правну.

С финансијског гледишта, ја мислим, да би желети било, да се мајдан сењски поврати држави.

С правног гледишта наша је дужност, да се чувамо, да не повредимо стечена права приватних лица.

Да би ова захтевања измирили ја намеравам да предам ову целу ствар правничком одбору да извиди, да ли има законита основа, са којег би министар

финанције могао да не продужава даље Првој Српској Банци право не искључиво истраживање угљена у Сепу.

Ако се нађе, да тога основа има, онда сам ја готов да сењски мајдан узмем за државну потребу.

Ако ли тога основа нема, онда је боље, да останемо без мајдана, него да се и самој држави пребаци, да за љубав материјалних интереса, гази стечена права приватних.

К. Великић не задовољава се одговором, доказује, да је тај мајдан био државни пошто је држава онде подигла кућу, набавила потребне справе и плаћала чувара. Протестује, што је уступљен „Првој Српској Банци“ те држава од ње купује угљен за своју тополивницу, и даје јој паре за своје добро, и како се могла дати под кирију државна кућа кад ово може да буде само лицитацијом.

Јован Бошковић каже, да Великић мисли, да је овде било злоупотреба, што је предмет особеног предлога, а са интерелацијом је ствар свршена, па за то да се пређе на дневни ред.

Г. министар финансије објашњава, да по рударском закону истражач руда плаћа 1 дук. ц. за право истраживања а по 1 % од продатих производа.

К. Великић налази, да је за државу већи интерес, да то добро за себе задржи, него да га другом уступа.

Н. Симић захтева, да се акта о овој ствари предаду одбору, те да их испита.

Алек. Николајевић не задовољава се одговором, Министра финансије. Каже, да се друштву могло дозволити, да тражи угљен изван атара сењског, где се

незна, да ли га има, а не у самом атару гди се знало, да га има, — тражи, да им се даду акта, да их расмотре, па да онда даду свој одговор.

Гр. Брајковић доказује, да је свако место на ком се пађе какво руда, државно добро и да га за државу треба задржати и газду земље исплатити, по томе да г. министар није требао ником да уступа сељски мајдан.

Г. министар финансије објашњава, да је законом дато право министру, да може дозвољавати истраживање руда под условима, који су у закону казати.

Г. председник министарства, министар иностраних дела вели, да је г. Бошковић добро разложио ову ствар, — да садањи министар финансије није ништа радио по овој ствари и да ће све радити, што му буде у власти, да то државно добро поврати држави, па да се с тим треба задовољити, а ако има печег, што треба критиковати, то не може доћи под интерпелацију, која је свршена.

Стојадин Радовић вели, да је штета за државу, ако се чини овако, као пређашњи министри.

Мих. Раденковић мисли, да сељски угаљ као врло добар и народу потребан, не треба издавати приватном лицу, него да се задржи за државу, нарочито, што је на удесном месту и што ће требати за тополивницу и гвоздени пут.

Ник. Крстић предлаже, да се по предлогу Бошковића, пређе на дневни ред.

Подпредседник вели, да према изјави г. министра председника, одговору г. министра финансије и г. Бошковића треба прећи на дневни ред.

Александер Николајевић као интерпелант тражи,

да му се даду акта, на што има право, а ако нека, нека реши скупштина.

Шта ће даље бити, то је друго питање; ми оћемо, вели, да видимо, да ли је требало овако да се ради, као што је рађено.

Подпредседник мисли, да скупштина има право, да ово чини.

Александер Николајевић вели, да је ствар пронала, ако скупштина реши, да се пређе, на дневни ред. —

Јован Бошковић објашњава, да је предложио, да се по интерпелацији, на коју је г. министар одговорио, пређе на дневни ред, чиме ствар није свршена, јер интерпеланту остаје право, да прегледа акта, и учини предлог, ако пађе за нужно, па ће се онда даље решавати.

Г. председник министарског савета министар иностраних дела обавештава, да се преласком на дневни ред са чије интерпелације, ниције право не искључује, нити ће се казати интерпеланту, или ма ком из скупштине, кад заште акта, да му их не дамо. Сваки ће дакле моћи да разгледа акта. Ствар је само по интерпелацији извршена, и сад ма се шта даље говорило, не може влада ништа више казати, него оно, што је казала.

К. Стојшић противан је преласку на дневни ред и налази, да је уместан предлог Николајевића, јер смо ономад имали овакав случај, па смо га заборавили. — Треба дати интерпелантима акта, па да на основу истих поднесу, скупштини извештај.

Г. председник министарског савета, министар иностраних дела понавља, да нико неће бранити акта, по

да није пут, да се поводом интерпелације акта траже. Интерпелација је iscrpljena и по томе престаје дебата.

Подпредседник пита налази ли скупштина, да је ова ствар довољно iscrpljena, и да се по њој пређе на дневни ред, особито, кад је влада казала, да сваки посланик, а не само интерпеланти, имају право, да сва акта прегледа, па ако нађу, да треба што радити, они ће према закону поднети предлог скупштини па ћемо радити шта буде требало.

Скупштина одлучи, да је ова ствар по интерпелацији iscrpljena, и да се пређе на дневни ред.

Прочита се интерпелација Ранђела Јовановића, Цветка Вељковића, Стојадина Радовића, коју су управили, на г. заступника министра просвете и црквених дела, министра финансије.

Она гласи овако :

Интерпелација г. министру просвете и црквених дела !

Да ли је г. министру познато, да се у отачбини нашој отечествени свештеника бир неједнако наплаћује, или не ?

Ово питање не стављамо према томе, да ли се исти у натури или новцу свештенству наплаћује ; по у смислу том : „да ли осим лица данак држави плаћајући, подлеже плаћању свештеничког бира и они, који су, или због убожества, старости, или ма који други призрења, данка ослобођени, јер у округу књажевачком свештенство поред порез плаћајући глава, наплаћује бир и од оних лица, која су данка ослобођена.

Да ово последње подједнако у земљи не бива, уверени смо и од посланика оворардне скупштине.

С тога учтиво питамо г. министра, да нас о тој неједнакости извести — у тој цели, како ће се према нашем известију, које на дневном реду има у скупштини доћи, објаснити не једнакост наплаћивања бира, која треба да по протоколу буде тумач закона о наплаћивању бира, по коме ће се у напред имати отачествени свештеника бир од народа наплаћивати.

Г. заступник министра просвете и црквених дела министар финансије рече, да по овој интерпелацији нема ништа друго да каже, по да прочита решење од 1848, које ова питања регулише, што и учини.

Ст. Радовић примећува, да се бир не наплаћује свуда подједнако.

Подпредседник пита Радовића, је ли задовољан са одговором г. министра.

Ст. Радовић одговара, да није задовољан, јер свештеници код њи наплаћују бир од старца, Ђорана и то и.; а тако исто и од оних, који имају 4—5 пореских глава у кући, те свет кука од тих несретника : с тога тражи, да се поради да овако у будуће не буде, кад се каже, да има о томе закон.

Остали интерпеланти Цветко Вељковић и Ранђел Јовановић траже, да се закон уједначи у свој земљи, и да се свуд подједнако врши, како они не би били у изузетку.

Прота Јанко Јопановић примећува, да се Радовић врло опорно изразио према свештеницима и тражи да се поштује законитост на месту, где се закон кроји. У земљи где има закона, не може свештеник тражити што насилно, већ то ће да чини преко власти. Завршује свој говор са сажалењем, да се у оваком збору служимо речима, које оскорбљавају срце и душу хришћанску.

Ст. Радоњић вели, да не треба крити оне, који чине зло, и да је оградисао, па за то овако говори.

Подпредседник обавештава, да је ова ствар јасна, јер има закона, и он важи за све крајеве Србије. — Ако има где злоупотреба, треба се поступно ту-жати надлежним властима, па кад се код њих не добије задовољство, онда тек скупштини. Да се што више о овој ствари говори нема места; па зато предлаже, да се пређе на дневни ред.

Ст. Радоњић моли, да министар да нередбу, да се у будуће овако не чини.

М. Вукомановић позива се на говор проте Јанка Јовановића о закону, па каже да и по његовом мишљу закон није свуд једнак; јер неки попа има 4—500 кућа парохије а неки једва 150.

Анта Пантић одговара проти Јанку, да нема за свештенике закона, јер је то каста људи, за коју закони и постоје, па раде онако, како хоће.

Г. председник министарства министар иностраних дела примећува, да није лепо казати, да су свештеници једна каста и да се не треба служити тим именом.

Ми смо се овде скупили, да смирено, разборито и зрело говоримо, па онда не треба да један ред људи, који има задаћу, да нашу душу препоручи милостивом Богу и да води бригу о нашем спасењу, називамо кастом, с тога моли да се то више не понавља. Кад се мора што казати, нека се наведе извесан случај, па се може казати да нам је жао, да је тај свештеник учинио то и то, али овако у опште не треба говорити. Понавља да се тога клонимо.

Подпредседник вели, да, ако игде у свету — у нашој земљи нема каста, па моли, да се не удаљавамо,

од предмета него да се пређе на дневни ред, што скупштина усвоји.

Г. заступник министара просвете и црквених дела, министар финансије каза, да су му Ранко Јовановић и Дина Цанковић јутрос предали једну интерпелацију, која гласи овако:

Г. министру просвете!

У почетку школске године ни једна подкњижара потребан број књига нема, да би родитељи за своју децу могли набавити, па како се ово по кад кад догађа као што се то и ове године догодило да и по који месец прође, а у по неким и више времена, због чега наравно ученици време губе, и што учитељи не могу са задовољено добивеним предметима успјети, ово бива како за основне школе тако и за гимназије.

Ово ми даде повода молити г. министра просвете да ме извести:

да ли је о томе г. министру познато, да се по књижарама ово догађа;

због чега ово бива, да ли је до књижара и подкњижара или до ког другог;

да ли је о том што наредно, ако му је до знања дошло, а ако није, је ли вољан наредити да се ово, штетно по ученике и учитеље запошљавање потребни књига, свагда благовремено набаве.

На ову интерпелацију одговори г. министар ово: „Скоро се је сазнало, да у књижарама нема довољно књига и материјала и ја чим сам то сазнао, наредно сам комисију која ће прегледати и главну књижару у Београду и све друге подкњижаре, па очекујем извештај од њих, и кад га добијем, ја ћу учинити све, што је могуће, да свуда буде задоста потребних књига.“

Интерпелант Дина Цанковић каза, шта га је побудило на интерпелацију, и да је са одговором г. министра задовољан.

Секретар С. Живковић прочита следећу интерпелацију Стојадина Радовића, на г. председника министарског савета министра иностраних дела.

Она овако гласи :

„Влада Његове Краљевске Светлости скинула је наплаћивање виза пасоша турским поданицима, чиме је знатно државну касу оштетила, јер силество турских поданика кроз Србију за Влашку, Аустрију и Србију пролази, без никакве таксе. Ово, што је влада учинила, ја сматрам, као замену и то такову, да и турска власт нашим људма, када у Турску пређу, не наплаћује визу, али пошто турске власти и данас по 3 гр. чар. у име визе од сваког нашег грађанина, који на турску страну пређе наплаћује, то питах владу, да ме извести о том : је ли она морала на штету државне касе скинути визу турским поданицима, а ако није, шта ју је побудило, да то без нужде учини?“

Г. председник министарског савета, министар иностраних дела одговори :

„Као што је познато, по хатишерифу од 1830. Турска нам је признала право, да можемо по Турској путовати са нашим пасошем а да нам се не одузима пасош, па даје тескера, нити да нам се за прегледање наплаћује каква такса. Било је случајева, да је Турска власт из неразумевања наплаћивала таксу. То је бивало тако до 1868., а тада се нареди, да Турци поштују српски пасош, и ако би било нужно, да се пасош замењује, да се никаква такса за ту замену не наплаћује, а тако исто, да и ми од њи ништа не на-

плаћујемо. Ова наредба постоји данас скоро у целој Европи, и то у корист општег саобраћаја, па је тако и код нас. Доцније почело се у Турској одступати од ове наредбе и долазиле су жалбе министру иностраних дела, да су на неким местима у Турској наплаћиване визе. Услед протестације у Цариграду, дошло се до тога, да је заповеђено, да се врате све таксе, и да су целе једне године биле свега три жалбе. Но ове године, приликом неког вашара у Турској, догодило се, да су турске власти скоро од свију наших суграђана наплатиле по 3—4 гроша на тескеру и дошло је у течају два месеца преко 100 жалби. Министар иностраних дела протестовао је код пограничних власти и тражио, да се ствар извиди и баш ових дана повраћено нам је 300 гр. што ће се вратити онима, који су платили, а остатак ће се такође наплатити. Кад се дошло до доброг споразумљења са пограничним властима, које се извињавају и обећавају, да тога неће више бити, није се нашло за нужно, да се што даље предузима. Ја мислим, да ова наредба треба даље да остане и да се не обзиремо на неколико стотина гроша, те да укидамо ову наредбу о ненаплаћивању такса, јер је она врло добра.“

Скупштина каза, да је наредба врло добра и да се пређе на дневни ред, кад се и интерпелант Ст. Радовић са одговором задовољава.

Секретар С. Живковић прочита интерпелацију Војина Вошковића о мосту на Црници у Параћину. Она гласи овако.

Интерпелација на г. министра грађевине.

Познато је, да је још 1871. год., вода Ђуприју у вароши Параћину, на цариградском друму однела, и да је више

исте Ћуприје од понтоњера, привремено подигнута тако узана Ћуприја да се са колима разминуту не може, одкуда се у велико спречава саобраћај, да путници, и пошта по том путу особито суботом с великом муком прођу.

Пошто је од преке потребе нужно, да се на истом месту друга подигне — учтиво питам господина министра, зашто до сада подигнута није, да ми изволи одговорити?

На ову интерпелацију одговорио је ово г. министар грађевина.

„Кад је река Црница у години 1871. бујно придошла и Ћуприју у Параћину као друму цариградском, одишла, начелство окр. Ћупријског учини у Јулу те исте године предлог министру грађевина, да се друга нова Ћуприја од дрвене грађе направи и спроведе план и прерачуна, по коме би 20.035¹/₂ гроша чар. коштвала.

У след тог предлога, Новембра месеца, све те исте године, министар војени, који је уједно и министар грађевина био, изда наредбу, те понтоњери начине у Параћину на месту однешене Ћуприје мост, да за време послужи, док се пројектирана Ћуприја не сагради.

Једно с тога, што је мост саграђен тако, да може за неко време да послужи, а друго и поглавито што је кредит за 1872. год. утрошен био на прече грађевине, ствар тако до 22. Августа ове 1873. године остане, ког дана министар грађевина пише начелству Ћупријском, да га извести, може ли саграђен мост да послужи још до пролећа 1874. године, па ако би оно нашло, да не може, него да се мора нова Ћуприја, по учињеном његовом предлогу, градити, онда да то на-

челство ушта народ његова округа, пристаје ли, да дрвену грађу, које набавка по закону о друмовима (§. 9. тачка 1.) пада на терет његов, сам сече и свлачи, или би радије хтео, према допуни §. 10. све тог истог закона, платити грађу новцем. На ово очекује се одговор од народа преко начелства, па да се даље чини шта треба.“

Б. Бошковић задовољава се са одговором г. министра грађевина и скупштина прелази на дневни ред.

А. Лукић рече, да је г. министар одговорио на интерпелацију, коју је данас добио, а он је, вели, дао две интерпелације пре 5 до 6 дана.

Г. министар финансије објашњава, да су питања г. Лукића врло замашна и да му треба времена за њихов одговор, а ствар, о којој је јутрос говорио, била му је позната, па је могао одмах одговорити.

А. Лукић каже, да је само хтео да зна, је су ли предате г. министру његове интерпелације, које је дао председнику скупштине, па кад су дате, чекаће на одговор.

После овог председник каза, да су сад на реду молбе и жалбе и позва одборског известиоца, да исте чита.

Мирко Мијаиловић из Вањева жали се поново противу неправде у пресуђењу његове парнице противу г. Јеврема Гавриловића пензионираниог саветника, вођене за награду труда око надзиравања.

Пошто је ова жалба решена у скупштини 1871. (види прот. стр. 232). одбор је мњења, да нема узрока, да се поменуто решење мења, но да се жалба одбаци.

Скупштина по мњењу одбора реши, да се жалба Мијаиловића одбаци и пређе на дневни ред.

Љубомир Молеровић практ. суда окр. шабачког жали се противу решења г. министра финансије, што му није уважио молбу и ослободио га од плаћања пореза, пошто порез плаћа његов брат, с којим је у задрузи.

Скупштина усвоји решење одбора, да се молба Молеровића као неуспешна одбаци, и да се пређе на дневни ред.

Радован Пејић професор крагујевачке гимназије моли, да му се уважи време, што је провео у некадашњој трговачкој школи а садашњој београдској реалци, вршећи дужност професора као практикант београдског суда и као професор. кандидат, а то је од 10. Децембра 1858. до 1. Новембра 1859. године.

Одбор мисли, да Пејићу треба уважити ово време и урачувати га у професорску службу тим пре, што се и страним контрактуалним професорима, кад ступе у наше сажитељство, уважавају године у контрактуалној служби проведене. Ово не би била никаква накнада за положени труд, већ чисто признавање способности и оданости просветној струци, коју је молио до сад показао, а најјачи разлог, да му се ова молба уважи, јесте тај, што је скупштина 1871. год. једном професору трговачке школе уважила године, које је у тој школи провео.

Овом мњењу одбора није противан ни г. заступник министра просвете и црквених дела, рече одборски извештај.

Г. заступник министра просвете и црквених дела министар финансије рече, да је усвојио мишљење одборско нарочито с тога, што је био један овакав случај, па га је скупштина одобрила, и што је г. Пејић један врло вредан и ваљан професор.

Скупштина по мњењу одбора одлучи, да се Пејићу уважи у године професорске службе и време, које је као практикант београдског суда и као професорски кандидат провео вршећи дужност професора у трговачкој школи.

Г. председ. минист. савета, министар иностраних дела каза, да сматра за дужност, да обрати пажњу скупштини, да се по закону о пословном реду не може довести овако закључење, него да га треба упутити влади, да по њему поднесе формалан предлог.

Извештај одбора М. Карамарковић рече, да је пре 2 године овако решавато, и да су они у одбору мислили, да, кад се г. министар у одбору сугласи са одбором, да је то довољан предлог.

Г. пред. минист. савета министар иностраних дела вели, да је закон о томе врло разговетан и да треба да се по њему управљамо.

Председник обавештава, да се пре овако практиковало како каза Карамарковић, а кад председник министарства каже, да закон другаче наређује, онда да се држимо закона.

Г. председ. минист. савета, министар иностраних дела каза, да нема ни једне речи да рекне о нашем досадањем раду, но, пошто је надлежни министар пристао на одборско мишљење, те отклонио сваки претрес у скупштини, он је сматрао за дужност, да покаже форму оваквих решења, која би се саображавала закону, што је и учинио.

Скупштина одлучи, да се ова одлука њена саопшти влади, те да учини предлог.

Стојан Марковић професор београдске реалке моли, да му се уваже у године професорске службе и оне

године, које је провео као помоћник професора трговачке школе, а то је од 19. Септембра 1860. год. до 31. Октобра 1862. год.

Одбор је мњења, да се Марковићу уваже године службе, које је провео као помоћник професора трговачке школе.

М. Ђирковић пита, има ли много тих молаба?

Председник одговара, да кад се нешто усвоји у начелу, оно важи за све, а не само за Петра и Павла, јер ми нисмо дошли, да заступамо поједине личности него све наше суграђане, па шта вреди за једног, вреди и за другог.

Скупштина по мњењу одбора одлучи, да се Марковићу уваже године службе, које је провео као помоћник професорски у трговачкој школи, и да се ова ствар упути влади да поднесе предлог.

Тодор Мијушковић професор реалке у Београду моли, да му се уваже године службе, од 31. Децембра 1855. до 16. Октобра 1857. што је провео као учитељ земљоделске школе у Топчидеру.

Скупштина по мњењу одбора одлучи, да се Мијушковићу као године професорске службе уважи и време од 31. Децембра 1855. до 16. Октобра 1857. што је провео као учитељ у земљоделској школи у Топчидеру, и да се ова ствар упути влади, да по њој поднесе предлог.

Ненко Пеловић из Вел. извора у окр. приоречком, жали се противу министра финансије, што му није дао задовољења на жалбу, коју је поднео противу бив. ђумрукције Вршке Чуке, што му није пропустио нека дрва из Турске у Србију.

Одбор је мњења, да је министарско решење на за-

кону основано и да се жалба одбаци, јер је доказато, да је Турска, а не наша власт, пренос забранила.

Г. Брајковић вели, да није тако било. Он је чуо од људи, да су дрва превета на нашу страну, на наш ђумрукција није дао Пеловићу да их носи.

Извештај одборски М. Карамарковић доказује, да је осим осталих доказа и начелство приоречко потврдило, да је овако било, како је казато.

Скупштина по мњењу одбора одбаци жалбу Пеловића.

Иво Стевановић калфа из Лознице жали се противу министра унутраш. дела, што му није дао задовољење по тужби противу начелства, које га је осуђило на 5 дана затвора.

Пошто је министарско решење на закону основано, то скупштина, по мњењу одбора, реши, да се пређе на дневни ред.

Извештај јави, да је од народа среза сирличког окр. књажевачког дошло једно писмено без потписа, у коме се изјављују неке жеље. Исто се по тач. 1. чл. 101. пословника одбаца, а скупштина извештава ради знања.

А. Шпартал из Алексинца моли скупштину, да му се из државне касе врате 4124 гр. и 10 п. пор. са интер. од 5. Маја 1871 до повраћаја, 200 гр. пор. плаћене суду таксе, и 8 дук. дес. плаћени противној страни. Ово тражи зато, што је министар финансије противзаконно и административно принудио алексинач. ђумрукцију Аћима Моловића, те је овај платио државној каси 4124 гр. и 10 пар. пор. ђумручине за неко провозно злато, а њега упутио, да путем грађанске парнице тражи од молиоца Шпартала накнаду, на коју

је овај свима судовима и осуђен, те му је платио. Противу пресуде судова жалио се Шпартал министру правде, и овај га је одбио.

Одбор је мњења, да је министарско решење основано на закону, па зато да се жалба одбаци и пређе на дневни ред.

Скупштина усвоји мишлење одборско.

Атанасије Караџић писар суда окр. подринског, моли, да се уништи решење министра финансије, те да добије прече право на зајам из штедионице Ужичке, пошто је он родом из ужичког округа.

Скупштина по мњењу одбора одбаци ову жалбу, јер је министарско решење основано на закону.

Извештач одборски Кара-Марковић јави, да је одбор на основу тачк. 1. члана 101 пословника, одбацио неко писмено које је без потписа дошло од народа среза сврљичког окр. књажевачког.

Сељани села Голибабница, којих село са Радмировцима саставља једну општину, моле скупштину, да за себе саставе општину.

Одбор је мњења да се ова молба одбаци и пређе на дневни ред, јер је министарско решење основано на закону.

Ст. Радовић противан је, да се пређе на дневни ред и тражи, да се уважи ова молба, како је одобрено једној општини из његовог среза, те је прешла у кнежевачки срез особито, што ова општина има потпун број глава.

Скупштина усвоји мишлење одбора и пређе на дневни ред.

Општина рабровска, јеленачка и маскарска у окр. крагујевачком моли, да им се да учитељ кад имају школу.

Скупштина по мњењу одбора реши, да се молба да влади на оцену.

Старешине еснафа кафанског и меанског, из Београда моле, да се забрани крчмити пиће по бакалницама и ашчиницама, и да се забрани ашчијама јело продавати.

Пошто о овоме постоји закон, а жалиоци не подносе доказе, да су се жалили надлежном министру, то је одбор мњења, да се по тачки 7. члана 101 пословника, ова жалба одбаци и пређе на дневни ред.

Скупштина усвоји мњење одбора.

Неки слагачи, који су били у државној штампарии, жале се противу управника исте, што се не држи устава, што не чува равноправност, него прави разлику између Шваба и Швабова (Срба из Аустрије) и подржава ове, што му умеју ласкати и улагивати се, а њи из Србије гони и плату им укида.

Скупштина по мњењу одбора одлучи, да се ова жалба одбаци, јер не спада у круг скупштинске власти.

Крста Протић трговац из Карановца моли, да му се да механичко право, од једне механе, коју је купио а она је то право некад имала.

Скупштина по мњењу одбора одлучује, да се ова молба одбаци по тач. 5. чл. 101. пословног реда и да се пређе на дневни ред.

Стеван Павловић арендатор јасичког моста, жали се што му није плаћен прелаз преко моста, кад су неки сељани градили пут од Јасике Крагујевцу.

Скупштина по мњењу одбора одлучи, да се ова жалба одбаци и пређе на дневни ред, пошто је решење министарства финансије по овој ствари основано на закону.

Општина обреновачка моли, да јој се дозволи, да подигне среску болницу са новцем, који је из истог среза скупљен за ваљевску болницу.

Одбор је мњења, да се ова молба да влади на оцену.

Арса Лукић додаје и да се влада умоли, да је испуни, што је врло тешко слати болеснике из Обреновца у Ваљево, због даљине, те се десило, да је један болесник у путу умро. Они су одбијени на основу закона, јер само окр. вароши могу имати болницу. Ако је такав закон, треба га поправити.

К. Великић је мњења да буду среске и окупне болнице кад свака пореска глава даје прирез за болницу.

Ивко Остојић налази, да би ово могло да буде тако, да Уб и Обреновац имају заједно болницу, јер су та два места удаљена једно од друго 3 сата.

Председник каза, да ће влада све то да има на уму, па зато скупштина по мњењу одбора одлучи, да се ова молба преда влади на оцену.

Сељани села Мајдана жале се, што им је одузета рудничка планина, па за то, што је тамо крш, моле, да им се да друго место, да засеју шуму, а оно, што им је близу куће, да им се уступи за утрину.

Одбор је мњења да се ова молба препоручи призрењу владином, у колико им се може помоћи без штете за државне интересе.

Р. Цветковић вели, да је рудничка планина узета за војену потребу, а ни смо тамо засејали и жир. Између кућа сам је крш и ту има преко 20 кућа. — То је место најнесрећније, јер не може ништа да

роди, а после тога чим коме изађе свинче, и оде у планину, чувари га убију, или узму цванцик. Гора је врло честа и ако се то, што ништу, не да људма, неће имати од чега да живе.

Јевта Мирић вели, да је то место што људи ништу баш до њихових кућа, а рђаво су са пољем, па им треба дати.

М. Кара-Марковић објашњава, да је и одбор дао мњење, да се да влади на оцену.

Р. Цветковић каже, да ће се ови људи расселити ако ви се не учини по молби.

Г. министар-председник и министар иностраних дела каже, да се не може ништа више желити, него што је одбор казао.

Р. Цветковић моли, да се само што пре учини.

Скупштина усвоји ову ствар по мњењу одбора.

Заступници општине липовачке и прилушке жале се, што дају десетак манастиру Враћевшници и моле народну скупштину, да се уништи поравнење, по коме су осигурана добра истог манастира у 1847 год.

Р. Цветковић моли, да се прочита тужба.

Известилац одбора, Кара-Марковић прочита мњење одборско, које овако гласи:

„Да се учини скупштински предлог, да се овим сељанима а тако и свима осталима, који би према ком манастиру овако стајали, остави право, да могу по некој ниској цени имање исплатити и право сопствености добити.

Р. Цветковић понавља своју молбу, да се тужба прочита и вели, да се не може више у Србији плаћати десетак, кад у Србији нема десетка.

Председник обавештава, да је одбор дао добро

мњење по овој ствари, и да посланици, који се интересују за ту ствар, могу је проштудирати, на скупштини поднети предлог, те да се она регулише, како ће бити најбоље.

А. Паутић пита, зашто да људи одплаћују манастирску земљу?.

Б. Великић примећује, да смо прошле године дали људима државно добро, па што неби сад дали од министарског?.

М. Ђирковић вели, да су разумели да општина може да купи те земље.

Председник понавља шта је одбор казао, и свој овор, да посланици могу поднети предлог, па ћемо се онда договарати, саслушати владино мишљење и наредити, шта ће бити најбоље.

Скупштина усвоји мишљење одборско по овој молби.

Председник каза, да ће се сутра претресати у скупштини предлози посланика, међу којима је на првом месту и његов предлог, да се акта о сењском мајдану донесу и предаду одбору, да их он испита. Ово ге, вели, учинио поводом данашње интерпелације, јер је та ствар тиче његове чести.

На друго место долази предлог о штани а после остали предлози по реду.

Тиме се сврши овај састанак, који је трајао до 12½ сати.

Председник скупштине,

Ж. Карабиберовић.

Секретар,

Сима Живковић.

Опуномоћени подписници:

А. Лукић, А. Петковић, Павле Поповић, Петар Поповић, Глигорије П. Брајковић, Ненад Михаиловић.

САСТАНАК XX.

13. Децембра 1873. године у Крагујевцу.

ПРЕДСЕДАВАО

Живко Карабиберовић.

Председник отвори састанак у 9 часова пре подне. Посланика било је 112; а од госпoде министара дошли су гг. председник министарског савета министар спољних послова, правде, грађевина, финансије и унутрашњих дела.

Председник рече, да је прво на дневном реду владин предлог о допуни закона о гимназијама односно казни ученика, и секретар Сима Живковић прочита извештај одбора, којим се усваја допуна тачке осме §. 6. закона о гимназијама о томе, да управитељ гимназије може без професорског савета осудити ученика на два дана затвора.

Скупштина усвоји овај предлог по миљењу одбора.

Затим председник рече, да су на дневном реду предлози посланички.

Најпре би прочитан предлог Живка Карабиберовића, да се изниту од владе акта о сењском мајдану, и скупштина усвајајући овај предлог закључи, да се такови упуту законодавном одбору.

Други је предлог посланика Мијанла Јеремића, да се код нас могу женскиње примати у службе телеграфске по прописима, које ће влада одредити.

Глигорије Брајковић противан је предлогу, јер би се њиме јошт већма наше чиновништво умножило, а знамо, да је скупштина свагда говорила, да се чиновништво више код нас не пати.

Арсла Лукић брани предлог нарочито из економских обзира а и с тога, што може лако бити да има у ва-

роши, где је телеграф, какав сирома чиновник или учитељ, којег жена може да врши ту службу, па зашто не би помогли таквој сиротињи? Ова ствар није нова. Тога има по целом свету. Не дели мишлење Брајковића, да ће се чиновништво намложити, него би код нас женске, које много не раде овим имале прилике, да нешто привреде.

Предлагач налази кад у једном занату има више мајстора, онда ће јевтиније радити; а држи, да су код нас телеграфисте великим платама награђени, па ће женскиње јевтиније служити. Не наводи узрока зашто да се то право не да женским, кад оне испуне све услови као и мушки.

Миле Дамњановић противан је предлогу, што за тај посао имамо довољно људи; и што се толико пријављују влади с молбама, да ова не зна шта ће с њима радити. Он мисли, да ће оне штације, у које буду постављене женскиње, много трпети; као што му се чини, да и школе трпе, где су учитељке постављене.

Никола Кретић брани предлог, што је свима добро познато, да је стање чиновништва слабо, и да је било молби да им се повиси плата; а овим предлогом могло би се стању наших чиновника помоћи, јер би женскиње јевтиније тај посао вршиле, и не би имале пензије, као чиновници. Зашто не би олакшали чиновнику, који је слабо плаћен, да може имати помоћ у својој жени, која лако може вршити службу телеграфску, и онда жена не би била на терету своме мужу; осим тога то би утицало, те би женскиње морале бити образованије; а овим предлогом не би умложили, него би још умалили број чиновника.

Никола Мандић пита, оће ли такове женске имати своје мужеве? Оће ли она да роди? Оће ли она као

и друга женска да гаји своје дете и да га доји? — Пита који ће онда њу да замени? С тога је против предлога.

Анта Пантић брани предлог као уместан, он не држи, да ће цела телеграфска служба прећи у руке женским, него само на неким мањим штацијама да се могу постављати. Мисли да је наша дика кад смо дошли на тај ступањ да можемо узети женскиње за телеграфисте. Зашто не би допустили женским, да ступе у службу телеграфску, кад оне буду способне и докажу, да могу вршити тај посао на штацијама. Он зна, да су се учитељке у мушким школама боље показале него и сами учитељи. Зато прима срдечно овај предлог.

Милан Милићевић говори, да женске у многим земљама ван наше отаџбине врше ту службу. Њему се чини, да је предлог врло угодан и да би се са свим могао примити и ако не зна, да ли има довољно способних кандидата за та места. За сад вели, има још посла за вредне руке, но може бити, да не ће проћи много времена, а наше ће се прилике изменити. Но кад је узгред посланик Миле напоменуо, да школе у којима су женске постављене за учитеље не одговарају своме позиву, он има од своје стране да одговори то, да је народна скупштина пре неколико година усвојила закон, да се женскиње постављају за учитељке у мушким школама, и да се тај закон врши у многим школама, по власт која врши тај закон, пази на неке и неке службе, које женска не може да врши, као на пример кад је школа при цркви, и у колико му је познато није био случај, да се женска постављала за учитељку при оној школи где има и црква, премда и

женскиње могу научити појање као и мушки, само што код нас нису имале прилике да се у томе науче, за то су оне постављане само са наставнице. Посланици, који су овде у скупштини, сви су домаћини и можда ни једног нема, који би био несрећан да није отац. По томе они знају, да сва брига васпитања лежи на мајкама. Ми сви овде, који смо, више смо кућни гости, него васпитачи наше деце. То сви признајемо. Па кад то знамо, онда јачајемо неће нико порећи, да је женско способности, нежније и уменије, да се побрине о малој деци. Женскиње од природе намењене су за првог васпитача и оне су удесније, да приме први пут дете кад га доведемо у школу. Како је код нас тај закон уведен, да се женске постављају за учитељке у мушким школама, нема ни једне жалбе на те учитељке, него има похвала и има молби да се што више постављају.

Петар Поповић подпомаже предлог, што женска може бити способнија од мушких, и што има људи, који немају мушке деце по само женску, па зар не може женско дете да добије према њеној науци никакву службу.

Алекса Петковић признаје, да је предлагачева намера била добра, по њему се чини, да наша држава нема те потребе, јер као што је казао и поланик Миле, има сад доста младића, који су спремни за разне службе. С тога је он, да се за сад пређе на дневни ред, а доцније кад се потреба укаже, онда ће сама влада изаћи с тим предлогом.

Предлагач Јеремић примечава предговорнику да он није смерао на то, да се узимају женске и онда кад има мушких кандидата, него да се и оне примају

кад се укаже каква потреба. Он мисли, да је право, да и женска добије службу, кад испуни све услове, који су за какву службу прописани. И на Мандићеву приједбу одговори, кад би се мушки разболео, који ће онда његову дужност вршити.

Стојадин Радовић противан је предлогу зато, што ће чиновничке кћери да добију ту службу, а не његове.

Ранко Јовановић брани предлог и не види никаквог разлога код оних, који су му противни. Зар, вели, да убијемо женску, да јој не дамо, да и она може што да заради, да јој не дамо равноправност са мушким. Зашто да човек своју кћер не може спремити за јавну службу. Ево баш у Крагујевцу има примера. Човек има неколико кћери и он је утростројно сво имање докле их је васпитао, те су оне постале васпитатељке. Зашто би вели, наговили женскиње, да губе вољу за науком и просветом. Просвета ваља широм да отвори врата свакоме, који хоће да учи, како мушким тако и женским. Нека се сваки што више изучи, а држава ако потребује прилике у службу било мушко или женско, само кад се увери о способности.

Ђорђе Малетић напомену, да је Милићевић једно говорио о васпитању деце. Ми кад говоримо о васпитању наше деце у школама, треба да се обазремо и на домаће њихово васпитање. Оштра је повика била, да деца долазе у школу, без сваког домаћег васпитања. То нам смета, те не можемо доћи до већег ступња бразованости. Дете код нас оде у школу без надзора, особито деца сиротињска, која се менају са слугама и слушкињама. Каже се, да се домаће васпитање треба поверити матерама, и да нам деца не ће

донде ваљати, док не добијемо женске тако васпитање, да могу примити с пуном свешћу васпитање своје деце. И то је истина. Школа учи знању, а не васпитава, већ деца треба да донесу васпитање из куће. Кад је то тако, узмите случај да је женска добила службу а муж је онет у служби и кад они оду на дужност, а деца остану сама код куће, онда ко ће пазити на ту децу? Не треба гледати на остали свет, где родитељи узму своје детету учитеља и учитељку. Задаћа је жене по самом њеном природном положају, да буде домаћица у кући и да чува кућу, а не да даје правац државним делима и службама. С тога је противан предлогу.

Касијан Стојшић рече како се разговор повео да смо узели женске за учитеље, но то нико од посланика није предлагао него је сама влада с тим предлогом изашла на среду, што је осетила оскудицу у мушким учитељима. Сад имамо други предлог од посланика, да женске буду и телеграфисте. Лен предлог, но мисли да је још зеленији за нас. С тога је он мишљења да се остави влади, па кад се покаже потреба, онда ће она сама с предлогом изаћи.

Глигорије Брајковић вели, да се под васпитањем не разумије то, кад се који успособи и спреми за државну службу, него кад се успособи за све положаје и све радове ван државне службе.

Затим председник стави на гласање и скупштина, већином гласова, одбаци предлог и закључи да се пређе на дневни ред.

После тога би прочитан предлог посланика Љубомира Каљевића и још неколико посланика: да се

неки чланови закона о штатни изоставе, а други замену у смислу слободне штатне.

Скупштина закључи, без дискусије: да се тај предлог преда законодавном одбору.

Прочита се предлог посланика Петра Поповића и још једанаест други посланика: да се укине преко суђење и преки закон у срезовима моравичком, аришском и златиборском округа ужичког, и у срезу драгачевском округа чачанског.

Г. министар унутрашњих дела рече, да о том предлогу нема говорити. Влада је и сама закључила да укине преко суђење у тим срезовима, и до који дан изаћи ће о томе кнежев указ. Скупштина пређе преко овог предлога на дневни ред.

За тим се прочита предлог Косте Великића, који предлаже да се у тарифи ђумручкој дода ово:

1. На кости, које се из земље неизрађене износе, наплаћиваће се од сваке цента по 10 гроша.

2. На туткал који се из земље као урађен износи да се никаква ђумручина не наплаћује.

Предлагач Великић вели сваке године говоримо: хоћемо индустрију да подигнемо. У Београду подигла се једна фабрика туткала истина мала, али ни она неће моћи да обстане, ако се оставе отворена врата иностраној конкуренцији. Ово само наводи ради примера. А напомиње како у том обзир ради Аустрија. Она вели, своје извозне фабрикате пропушта без икакве ђумручине, те с тога тамо и напредује индустрија; а код нас неће се никад ни подићи ако је незаштитимо појачом ђумручином.

Касијан Стојшић каже да је ономад у одбору, приликом претреса пројекта о великој школи, питао људе

шта је то „хемија“, на кад је сазнао, онда је размишљао како би требало за то један нарочити факултет подићи, на тамо да се изучава ово што хоће Великић; али чуо је да би тај факултет врло скупо коштао. Зато би он пре свега желио да се најпре наши људи у тој грани науке изуче, па ћемо онда имати и индустрије; а овако, како се сад налазимо, можемо само лепо мислити, лепо говорити и договарати се. Он чује да се наша деца шаљу у стране државе на изучавање других наука, као: права, медицине и инжењерских наука, а није чуо и да се шаљу да изучавају хемију, па би рад био да се у томе људи изуче, те да подигнемо индустрију, јер само вели, индустрија доноси богатство и благостање народу.

Арсла Лукић признаје да је лепа жеља посланика Великића, да се код нас индустрија развије; али је он навео за пример једну врло познатну ствар, једну фабрику туткала у Београду, за коју се готово незна да постоји, и која не може да произведе толико туткала, колико треба да подмири потребе наше земље. Није вели хемичар, па незна шта се с костима ради, него је слушао да се оне употребљују за фабрикацију шећера, а такве фабрике ми немамо.

Предлагач Великић зна да се извозе кости за фабрикацију шећера, но он је опет поднео онај предлог да би се ова мала фабрика одржала људручком заштитом, пошто не сматра да ће исти предлог што задирати у међународне уговоре.

Председник стави на гласање и скупштина закључи: да се преко овог предлога пређе на дневни ред.

По том би прочитан други предлог посланика Ко-

сте Великића и још 15 посланика да се §. 464. гр. поступка дода ово:

„Овлашћује се министарски савет да у злој години, или кад каква епидемија новчане кризе наступи, може обуставити продаје непокретних имања за три године или за неко извесно време, или кад боља година роди, или епидемија новчане кризе прође.“

Александар Николајевић моли да му се протумачи, шта је то „епидемија.“

Предлагач Великић одговори му, да је то болест новчана, и он је тако кретио. Наведе, да се другчије нашем народу, који је пао у дугове, не може никако помоћи, јер не може да нађе новаца ни код приватних лица, ни у државним касама, ни у штедионицама. У таквим приликама, кад нема новаца да плати своје повериоцу, онда мора да мења облигације и да се јошт прије задужи, јер иначе повериоц прети, да ће наплату преко власти тражити. По овом предлогу налази, да се народу може помоћи, ако се усвоји предложена допуна §. 464. грађ. поступка.

Председник скупштине рече, да је и посланик Д. Ђ. Јовановић поднео један предлог у том смислу, но данас није на дневном реду, али ипак можемо га прочитати; и скупштина пристаде те се тај предлог прочита, у коме Јовановић предлаже:

1. Да се из новаца које управа фондова буде добила услед операција заложничких, подмире у зајму а на јемство непокретних добара по правилама о давању новаца из јавних каса, најпре они сеоски дужници, који докажу уверењем полицајне власти и пресудом, или решењем судским, да су осуђени на плаћање облигационих дугова, да је пресуда или решење извршено, да се

из покретности наплата није могла извршити, и да је од стране полицајне власти узето у попис непокретно имање дужниково за наплату истог дуга;

2. Да полицајна власт пресуде или решења, изложена у горњем члану, не извршује само из непокретног имања до Митровадана 1874. године;

3. Да овај закон важи од дана обнародовања, па само до Митрова два 1874. године.

Предлагач Д. Ђ. Јовановић примети, да он није мислио да ће овај предлог данас изићи на дневни ред, него је желео да изађе тек онда, пошто се најпре реши у скупштини питање предлога о заложницама управе фондова, и о шест дана орања; зато жели да се сада по овом предлогу његовом ништа не предузима.

Анта Пантић вели да је подписан на Великићевом предлогу, али га није прочитао, него му је само овај казао, да с њим учинимо него одлагање због дугова; и он је мислио, да се то одлагање неће продужити даље од 7—8 месеци, али кад је Великић оставио рок од три године, он на то никако не пристаје, јер толики рок, вели, било би неко зло.

Председник скупштине мисли да би требало оба предлога упутирати законодавном одбору, те да овај о њима да своје мишлење, па ће се после о томе опет говорити у скупштини.

Јоца Бошковић каже: предлог Великића никако не треба да примимо, јер би то значило, да Србији убијемо кредит пред целим светом.

Арса Лукић вели, да треба предлог Великићев просто одбацити, јер му нема места; а што се тиче предлога Мите Ђ. Јовановића, нека се остави за сад, док се претресу пројекти о заложницама и о 6 дана орања.

Никола Радовановић тако исто противан је Великићевом предлогу, јер би њиме једне људе помогао, а друге убио; а тим би коначно убио кредит нашим трговцима, те би многи пропали.

Сима Несторовић мисли да би требало оба предлога одбацити, јер смо, вели, читали из новина, да бечка влада каже, да српски судови неће да суде за дугове, па зар хоћемо сада ту неистину да потврдимо?

Милутин Спасић пита: јесмо ли сви овде говорили ономад, да ваља овом нашем сеоском свету помоћи, да не запада више у дугове? (јесмо). Јесмо ли сви казали да треба заштитити овај народ наш од зеленаша? (јесмо). Истина онда нисмо говорили о онима који су се досад задужили, него за у напредак. Мислим да је право и пред богом и пред људима, да овде истину кажемо, и да народ достојно заступимо, како за унапредак тако и за оно што је досад било. Не мислим да когод неплати што је дужан, него кажемо треба сваки да плати, али како и на који начин, о томе да се разговоримо и видимо, како се народ може помоћи? О томе има овде два предлога; међутим ја нисам за предлог Великића, него сам за предлог Мите Јовановића, и тај предлог треба упутирати законодавном одбору. А да треба помоћи овом свету, то је истина. Ми видимо да гомилама овде долазе, и ја зацело мислим, да тај свет нико није нагнао да долази овамо, него нужда га је натерала да се довија како да се помогне.

Дана Цанковић вели, да нису ишли са предлогом, који су поднели скупштини, на то, да убију кредит нашој земљи, него само да наш раднички свет избеже од опште кризе и од дуга, ишли су на то да овом свету помогну, а нису мислили да наши трговци не-

плате страним трговцима дугове, нити су ишли на то, да убију кредит земљи код страних трговаца, њега подпомаже и посланик Мита Миловановић.

Милија Лазин каже, да је предлог Мите Јовановића врло уместан, и да је сагласан на то, да се преда законодавном одбору, а што се тиче предлога Великића и осталих, он је зато, да се одбаци.

Никола Мандић слаже се са Милијом, да је предлог Мите Јовановића уместан и добар зато, што каже, да се народу до Митровачке не може имаће продавати за дугове, а то је вели врло добро, што је сад у народу мало новца, а година је слаба, па може дати Бог, да ова година боље роди, те ће се и народ лакше одужити. Сад је така оскудица да нема ко ни да купи земљу осим повериоца, који ће узети пошто — зашто, а доцније биће више кунаца, те би земља скупа била.

Вићентије Поповић сматра, да ова два предлога у свези стоје и да их не треба раздвајати. Сви смо сагласни да треба помоћи народу, а повериоци, који буду чекали, има ће за то време законски интерес, те тако повериоц ништа не губи а дужнику се помаже. С тога је он, да се оба предлога предаду законодавном одбору.

Паута Срећковић налази неко противоречје у Великићевом предлогу, што каже, да се овласти влада, да може за три године задржати продају, и скупштина је сваке године па окупу, па оће Великић да овласти владу и преко друге скупштине. Али пошто и предлог Великићев и онај Јовановићев говоре о једној ствари, зашто их оба не би упутили законодавном одбору?

Љубомир Каљевић ради обавештења каже, да сви

овде у скупштини желе помоћи задуженом народу, и они који су за предлог, и они који говоре против предлога, да се то јест знаће начин, те да се похотне дужницима, и опет да се повериоци не оштете. Зато мисли, да ће најбоље бити, све те предлоге, који се тичу ове ствари, дати не само одбору законодавном него и финансијском, или ком другом, па нека два одбора испитају те ствари. Међутим примечава, да предлог Великића није формулиран како треба по пословном реду. А што се тиче предлога Јовановића, он је условљен за друга два предлога, који још нису узаконени. Зато би требало са овим последњим причекати, док се не реше они, који са њима у свези стоје, па тек онда да се преда одбору.

Коста Великић сматра, да кад има на његовом предлогу 12 посланика потписани, онда по пословнику такови предлог треба предати одбору.

Анта Паутић каже, да кад је Великићев предлог прочитао, видео је, да њиме двојицу убијамо а једног помажемо. И он је тај предлог подписао, ал га није читао, па како је таквом предлогу противан, то хоће да се његово име избрише.

Милоје Влазнавац: што се тиче предлога Великићевог, он је сувише простран и обухвата целу земљу и све трговце. Нека се ово чује, и нека се ово рече да се дугови не плаћају, шта би било? Ништа друго него пропаст за све трговце и несрећа за сву земљу. А то ми не смемо да учинимо. О предлогу Мите Јовановића не можемо за сада да говоримо, јер најпре треба примити заложнице, и кад се то усвоји, онда можемо примити његов предлог као благодетну ствар. Оно што се каже у предлогу Јовановићевом,

до Митроводна 1874 године, — то можемо даузмемо, а може и други рок да буде; а у том предлогу његовом видим помоћ народу, али предлог Великића недај Боже да се оствари, јер би онда видели хиљаду банкрота. Сваки му може казати: ниси ти господар од мога капитала, само велика скупштина кад би променила устав, могла би такво закључење донети, а докле постоји устав имам право свакоме казати, располажити, брате, са твојим, а ја ћу са мојим. Твоје нећу, а моје недам.

Никола Кретић одговара Великићу, да по пословнику не стоји, да предлог који има 12 подписа мора доћи пред одбор, него ће скупштина донети своје закључење, да се, или остави без решења, или да се одбаци или преда одбору.

Он мисли за предлог Великића, да су многи посланици говорили, да се остави без решења, дакле тако нека и буде, па да се пређе на дневни ред.

Председник скупштине рече, да ће прво ставити на гласање предлог Великића и његовог друштва, па онда предлог Мите Јовановића.

Скупштина закључи, да се одбаци предлог Великића и пређе на дневни ред.

Затим председник каза, да предлог Мите Јовановића условљава закон о заложницама, и о пет дана орања, као што је и сам предлагач казао.

Миле Дамњановић изјављује мишлење, да би требало ставити овакво питање: да ли сад да се овај предлог упути одбору, или кад се реши о заложницама.

Председник скупштине вели, да се одложи на неизвесно време, док се она два закона: о заложницама и о пет дана орања не реше.

Глигорије Брајковић пита, ако предлог добије сад једно решење, може ли се после опет решавати у истој скупштини; па сумња, ако би се сад решило, да се предлог одложи, да би ова скупштина могла доцније опет исти предлог у претрес узети.

Председник скупштине одговара предговорнику, да скупштина не одбацује предлог, већ га само одлаже, док се не реше друге ствари, од којих зависи.

Предлагач Д. Ђ. Јовановић рече, да је у почетку казао, да је овај предлог условљен за она два: о заложницама и о 6 дана орања, па зато док се не реше ова два закона, он засад свој предлог узима на траг; и скупштина нека засад о томе подноси никакав закључак. На томе се и сврши ова ствар.

Затим би прочитан трећи предлог посланика Косте Великића, којим предлаже: Сваки огај који жели воденицу подићи, дужан је прво добити меру инжењерску, која ће се у књиге увести; воденице које већ постоје и своје бране имају, да се све подвргну инжењерској мери, и њихова мера да се у књиге уведе; и ујам да се таквом определи, и то од сваке стотине десет ока.

Г. председник министарства напомену, да је влада још под пређашњим министрима почела да израђује о томе закон, па су и они наставили на томе радити, и ради су да скупштини поднесу пројект. У том закону казаће се, какве воденице могу бити, где могу бити и т. д. Но наишли су на врло важна питања, која засецају у право својине. Извесно биће штете, па треба испитати колико те штете износе и ко ће их накнадити? Ствар је врло тешка и има ће тешких последица. Треба оставити времена, да се о томе мало

више размисли. Нада се да ће влада идуће године у стању бити поднети о томе предлог.

Коста Великић жели, да изађе закон о бранама воденичним.

Председник скупштине мисли, да је скупштина са изјавом г. министра - председника задовољна односно првог питања, а за ово друго нека предлагач Великић формира предлог по пословнику, па ће онда у скупштини о њему разговарати.

Ранко Цветковић каже, да му се чини, да о свему томе има закона, него нема закона о томе, колико ће се највише узимати ујма, те воденичари узимају колико ко хоће. Зато жели, да се о томе формира предлог, па да се не може као до сад узимати ујам по 10—20 ока.

Вићентије Поповић противан је ограничењу ујма, што све воденице не међу једнако; па и једна воденица не меље свакад једнако. Тако кад је јака вода, може да самеле по 200 ока, а кад је суша, не може ни по 50 ока. Зими кад се воденице закују ледом, не може више самлети од 10 ока и опет разбијају лед.

Јевреј Војиновић налази, да може бити закона што се тиче брана, колико се може која подићи; а ујам вели никакo се не може таксирати, јер има воденица, које треба сваки час градити и оправљати, а има их које су сталне и које никакав трошак не чине. Ту подједнако ујам не могу узимати и једна и друга воденица. У његовом крају узимају ујма по 10%, а ако се коме учини скупо, он ће отићи у другу воденицу, па нека му онај меље ако хоће бадава. Воденица која је сопственост и не подноси ми мањи ујам, а сваки нека тражи, где му је боље.

Јевта Мирић дели мишљење посланика Војиновића. Човек данас гради воденицу, а сутра му вода сву заспе и он опет гради. После тога зна се, да је ујам свагда мањи кад има више воде.

За суваче не зна колико ујам узимају; а у његовом крају узимају по 10 ока и како где — негде више негде мање.

Никола Мандић признаје, да се воденица не може сама створити, него је треба градити и трошити; али ако је његова воденица, није његова вода, него је Бог дао целом свету. Кад хоћу да подигнем воденицу више његове, он каже: „не смеш,“ и тако ми смета. Чини му се, да постој закон о ујму, по на њега не обзиремо се. Он је за то, да се одреди, па да се зна, а не кад има много помељара онда више узима ујма, а кад нема никога, онда јефтино прођем.

Дина Цанковић рече, да му је познато, да на реки Ресави има преко 100 воденица и нигда се није наплаћивало више од 10 % ујма у бољим годинама, а у овим оскудим по 5 %; према томе држи, да није могуће, да се наплаћује већи ујам.

Ранко Јовановић рече, да код њих има воденица од две три сорте. Има воденица на рекама, има сувача, а има на машинама, које коштају и до 10.000 дук. цес. Ограничити тога човека, коме је сво имање воденица, мисли, да никако не може бити. Речним воденицама може се одредити тако за ујам, јер се река сматра као опште добро народно, премда и ту има незгода, што има воденица, која су скопчане са трошковица тако, да човек једва саставља крај с крајем и једва извуче, шта је утрошио. Он мора сваке недеље или бар сваког месеца да оправља брану. Кад

дакле влада на томе већ нешто ради, то би добро било, да њој оставимо да и ово оцени.

Љубомир Каљевић примечава, да кад би се код нас давало само неким да могу подизати воденице као за механе, онда би имало места ово што говоримо; али кад је остављено свакоме да може имати воденице где хоће и какве хоће, онда нема места таксирању ујма. Ваљда оћемо да створимо ову земљу од свих такса. Напослетку то се неда ни извршити, јер све наше воденице управљају се према времену и положају где су. По неке раде врло добро и брзо, по неке од- већ споро.

Живан Милошевић каже да округу у ужичком има врло много тих воденица, и нико није наплаћивао више од 5% а неки по 3%; а кад би се такса одредила, онда би било неправде, — на прим. данас има механа од три класе, а сви немају подједнако добити. Неки вуку кирије по 50, други по 100 дук. цесар. а неки и дунаи процент. С тога је он противан предлогу.

Анта Пантић наводи како је о томе мислио, ситу- дирао и писао по провинцима на никад није могао доћи да каже једно за све воденице. Зна колико је год воденица толико је разних скокова и толико прихода. Дакле не може се таксирање ујма законом одредити. Механе не могу се упоредити с воденицама као што је то учинио предговорник, јер колико год има воденица толико има и класа. Он је рачунао све воденице на Лепеници, па је нашао да преко године више штете чине, по што саме коштају. Но кад влада ради на пројекту о воденицама, онда ће она можда наћи што и о ујму.

Живан Милошевић каже да га Анта није разумео, јер он није хтео да подели воденице по класама, него

је хтео само да каже, како ни механе немају једнаки приход што је једна на друму, а друга негдеу чукари.

Јован Новаковић вели, да се не може одредити такса, што неке воденице три четири пута више међу од других; зато је противан предлогу.

Радован Милошевић чуди се, како неки од посланика говоре о воденицама прве и друге класе. Он не зна какве су те воденице. Што се тиче воденица на реци, вели да је река опште народно добро, па зато треба одредити једну меру, те да се зна колики је њив ујам, и колико се сме највише узети; а наравно коме подноси да јевтиније да, нека му је и то слободно.

Милан Ђирковић рече да је 1870. године био предлог пред скупштином о наплаћивању ујма, и скупштина је решила: да се тај предлог да влади на оцену, и да влада поднесе пројект у том смислу, да се већи ујам од 10% не узима.

Павле Самуровић наводи како на Дрини направе воденицу од 20 дук. цесар. па вода однесе, и опет нико не сме више од 10% ујма да узме.

Председник стави на гласање и скупштина одбаци предлог, и закључи, да се пређе на дневни ред.

После тога би прочитан четврти предлог Косте Великића: 1, да се овласти г. министар грађевина, да уступи ком приватно друштву на извесне године регулисање Мораве; 2, да се постојеће воденице на Морави одклоне; 3, да се супови постојећи на Морави ради ловљења рибе, уклоне.

Г. министар-председник каже, да, што се тиче питања шта да се уклони с Мораве, то улази у онај закон што је мало пре споменуто; и сад постоји други предлог, да се овласти влада, да може Мораву регулисати.

Предлагач Великић говори како треба скупштина озбиљну пажњу да обрати на овај предлог, што смо једнако говорили да пропадамо од Мораве; па како влада до сад није овлашћена да може уступити регулацију Мораве каквом друштву, тако је он поднео овај предлог, ако би се какво друштво појавило, да би у томе влади руке биле одрешене.

Г. министар-председник одговори, да влада не сматра да су јој у томе питању руке везане, нити да јој треба каквог овлашћења, него сматра за дужност да то учини, и у колико она сама као извршна власт, нема власти да сама учини, она ће поднети народној скупштини предлог и тражиће шта јој буде недостајало за ту радњу. Што се тиче саме регулације Мораве г. министар-председник рече, да је као бивши председник савета познавао, да је та ствар била више пута покретана. Тако набављани су инжењери, долазио је нарочити испитач од стране дунавског друштва, чинио је неке прегледе, искао је концесије. Неки су предлози од владе чињени, прављени су прелиминарни, но није се могло у томе до повољног резултата доћи. И садања влада не сматра да је у чему ограничена, него на против да је позвана да на томе ради, и кад што нађе да то изнесе пред скупштину. Према томе сматра да није потребно никакво овлашћење.

Председник скупштине стави на гласање и скупштина закључи: да се преко овог питања пређе на дневни ред.

Затим би прочитан предлог Симе Несторовића, да се измени закон, по коме је правителство имало удела у нађеном сокровишту, па да правителство никакво право на то нема.

Предлагач Несторовић, пошто се најпре оградно од тога да је он пронашао какве новце, напомену да га је на овај предлог навело то, што зна за један пример, како је човек нашао неко сокровиште, па као прст, мислећи да ће му власт све то одузети, није никоме јавио, него је закопао и тако се од ти новаца нико други није користио, а овако би ушли новци у народ и сви би се користили, што сматра да је право: чија је земља да буду и његови, новци као год што је и у сев његов.

Никола Крстић сматра да је предлог уместан, јер то наређење нашег закона данас је већ изгубило важност у науци. Што се тиче старина, то има своју висту цел, да се шиље у музеум, те да се позна наше старо доба, само што би се и ту могло казати, да без награде нико није дужан дати ни старину. Он је мњења да се предлог преда законодавном одбору.

Скупштина закључи да се предлог преда законодавном одбору.

После тога прочитан би предлог Ивка Остојића, који предлаже:

1., да се код полицијских власти наплаћују намирне таксе и решења онако, исто као и код окружних судова.

2., да онај, који би код полицијских власти навео парницу, дужан буде предходно положити трошак за сведоке; и

3., да тужиоц, ако би одустао од парнице, мора сведоцима трошак и дангубу платити.

Мијаило Смиљанић противан је овом предлогу зато, што би се спречило сиротињи, којој се учини неправда, да никад не може доћи до права.

Ивко Остојић наводи за пример случај, како се пре две године завадише два попа и два учитеља, и средњи писар радио је на томе три месеца, и око 150 сведока испитао, који су морали доћи да избегну казну. На последњу министар премести оба учитеља и ствар на томе леже. Зашто сад забадава да се троши толико артија? Налази, да то није добро и да треба узаконити, да и код полицијских власти плаћају таксе.

Стојадин Радовић слаже се са мишљењем Ивка Остојића, јер и њему познат је један случај, како су поп и учитељ водили парницу, и трошили су артију само због којекаквих њихових зајевница.

Ранко Цветковић види, да су неки узели ту ствар олако. Зар су мале таксе за артију код судова па зар да их плаћамо и код капетана? Што би због неколико њих, који се забадава парнице, натуривали таксе сиротињи и целом народу? Зато никако није за предлог.

Анта Пантић сматра, да је предлог врло добар, а ево зашто: један човек тужи се за 10 гроша противу општинског суда или за какву већу ствар, па потрчи капетану или оде чак суду па га надри-адвокати науче, како ће за њега најгоре бити, те он после сиромаш иде те дангуби, код своје куће не ради, а у исто време државну артију без икаквог плаћања троши. Не ћемо се, вели, кајати, да уведемо ову таксу.

Никола Кретић: код полиције није само једна врста послова него има их сијасет; и по томе што неки кажу, да кад би се увела такса за послове, који се код полиције раде, да би се сиротињи одузела могућност жалити се, има и томе помоћи. Сасвим би умесно било учинити, да за неке предмете не наплаћујемо та-

кву, али јамачно је неправдо, да се и државна артија троши и приватни људи излажу трошку зато, што је тако некоме шеф. С тога је он мишљења, да се предлог преда законодавном одбору.

Миле Дамњановић налази, да се о томе сада узалуд говори, јер оваки исти предлог био је и лане пред скупштином, на коме је и он био подписан; па нека се види шта је с тим предлогом учињено.

Ненад Михајловић за предлог је. Парнице се вели и велика се гомила артије натрпа, па после они се помире и ништа није ни било. Што би се та артија бадава трошила?

Ранко Јовановић рече, истича је што каже Миле, јер то је био његов — Ранков — предлог. Само тај је предлог од предпрошле године и он је у скупштини усвојен, а што до сад није узаконен, он незна.

Г. министар — председник одговори, да влада сад први пут чује, да је такав предлог дат влади и то влада прима знању, па ће га изнаћи и види ће шта да ради.

Никола Симић показа, да је и он лане поднео предлог, али досад није изишао на дневни ред.

Панта Срећковић вели, да држава плаћа артију, која се троши и код полицијских власти и код судова, па кад плаћамо таксу за потрошену артију код судова, зашто да не платимо и за ону, коју потрошимо код полиције?

Г. министар председник налази, да је сваки даљи говор излишан кад већ постоји о томе предлог скупштински, па ће влада такови изнаћи и видети, шта јој треба радити према скупштинском решењу.

Анта Пантић оће да зна, који ће предлог да иде влади — овај или онај?

Ивко Остојић пита, а зашто се неби и овај предлог упутио влади?

Председник скупштине мисли, да онај, који хоће да се позове на старо решење, треба да каже, где се то решење налази и на којој страни протокола.

Јоца Бошковић налази, да би најбоље било, да Ивко узме натраг свој предлог кад посланик Ранко Јовановић каже, да о том већ постоји предлог и решење скупштинско.

Председник скупштине рече, да предлагач може узети предлог натраг, док видимо по протоколима, да ли је скупштина лане или преклане што о тој ствари решавала; па ако нехадне, онда може опет свој предлог изнети пред скупштину. Дакле, пита предлагача оће л узети предлог натраг?

Ивко Остојић говори: могу да га узмем натраг, мени је све једно, усвојили ви то или не; јер ја се скоро никад не судим, но нека га за сад ту, па ћу га узети после и на томе се ствар сврши.

Даље би прочитан предлог Вићентија Поповића и још четворице, да се вране, свраке, и друге птице, које штете чине, туку, и да се узакони, да свака пореска глава, уз сваки данак, дужна буде дати по четири или најпосле по две главе од поменутих тица.

Анта Пантић: то треба да се одбаци, па да се пређе на дневни ред.

Вићентије Поповић: пека да разлога предговорније кад оће да се предлог одбаци. Те птице не чине никакву вајду, него су од штете. Деца ватају врабце, штиглице, сенице и друге ситне птице, што се једу; а ове што се не једу нико их не затире. Никад није видно, да ове птице ватају гусенице, него свраке по-

једу 10—15 пилаци. У његовом крају има примера где човек посеје толико пилгова земље, па од 3—4 пилга набере само пет врећа и од тих птица не смеде да сеју рано, него сви од једанпут сију, те тако свагда имају позно жито, па и не сазре.

Анта Пантић одговори, да наша деца, већ има 3—4 године, како не знају ни шта је шљива ни шта је јабука, све због гусенице, но ове зиме тако их вране и свраке утаманише, да нема сада нигде ни једне гусенице. Дакле, оне су нам од вајде; а друго они су божији створ, па би противу сваког здравог разума било, да ми њима изричемо суд.

Милован Спасић говори: у целом је свету било разних мишлења о тим птицама, и људи економи, који су испитивали устали су с убеђењем, да су те птице од велике штете и за то су после наредили да сваки убија: вране, свраке и т. д. као шта је било и код нас под владом блаженопочившег кнеза Милоша. Но ишито данашњих научних економа, уверило се, да је штетно убијати птице. Доказало се, да што се оне више туку, више се умножавају бубе, и с тога сви су економи у Европи противни томе, да се птице туку. Неки кажу, врани ништа не утамањује. Није тако. Има врана своје време, кад ништа друго не може да једе, него инсекте. Види ћете кад су вране по орању, да нинају и увек траже нешто те једу. — Оне траже бубе. А после тога кад су гусенице од највеће штете, вране носе по пуна уста гусеница, те ране своје враниће. То је видео из искуства. Међутим и сад закон не забрањује бити птице, али издавати закон, да се морају бити, то не би достојно било, да

изађемо с тим, као да то боље разумемо него цео остали свет. За то је противан предлогу.

Анта Нешић напомиње, како су овакав предлог више пута износили; а што вели посланик Спасић, да су нам те птице од ползе, он никако не дели то мишљење. Од какве ће ползе бити, кад тек што је кукуруз поникао, оне зађу на поваду све. Исто тако раде и на сејању. Докле сејач на једном крају сеје, дотле оне на другом крају куле и утамањују што је посејано. Вечито мора по један да седи, па да од њих брани, јер иначе зађу па све затру.

Стојадин Радоњић каже, да, може бити, по другим крајевима има оних буба о којима говори Анта Панчић, али у његовом крају нема тих буба ни гусеница, а зна да су птице од велике штете људма. Чим људи посеју у пролеће кукуруз, и тек шта почне да избија, оне дођу па га све поваде. Према томе он је за предлог.

Никола Радовановић вели, да по шумадији може бити, да има буба и гусеница; али од Рудника, па даље његовом округу, нема ни буба ни гусеница, него ове птице чине штету.

Панта Срећковић неће да говори о томе, одкуд живе те птице зими, што хоћете да их таманите, него има да каже, да оне нису штетне. Кад се сеје кукуруз, то је свега један месец дана, зато је боље причувати за тај месец свој усев, него целе године бранити се од инсекта и буба.

Никола Кретић противан је предлогу с тога, што сваки закон мора имати ту природу, да буде општи за све људе, и кад се законом нешто нареди, мора бити обвезно за све. По том закону и он се об-

везује да мора убијати свраке, а овамо не зна ни пушку да држи. Он мисли, да ни једна општинска власт није до сад била ограничена, да изда заповест, да се тамане све животиње и птице, које су штетне. То није предмет законодавства. Зар не видите, вели, колико дангубимо око тих сврака.

Председник скупштине види, да је вишина заузета за ту ствар, пита, би ли скупштина примила, да се изнађе неки начин, као да се расписом нареди, да се у оним крајевима, где су те птице, убијају.

Арса Лукић рече, да је овде питање да ли влада усваја ову мисао скупштине. Кад људи говоре, да су те птице штетне, то је могуће. Има извештај рачун, кога сви знају, колико те птице чине штету Србији. Па кад влада прими на се, да усвоји ову мисао скупштине, онда треба казати, нека влада згодним начином препоручи, да се ове штетне птице тамане.

Г. министар-председник одговори, да влада ништа друго не може казати, него да на овом изненадном претресању једне ствари, ваља дати научног разлога, па за то нека се ова ствар преда законодавном одбору.

Председник скупштине стави на гласање, и скупштина упути предлог законодавном одбору.

По овоме би прочитан предлог посланика Мијанла Јеремића да се пут, који води из Нереснице до Мајдан-Пека дода срезовима округа Пожаревачког, те да га они обдржавају и праве.

Предлагач Мијанло Јеремић говори: да би право било, да пожаревачки округ прави пут до Мајдан-пека, а његов срез опет с друге стране до Мајдан-пека; а овако поречко-речки срез мора да прави пу-

тове за срезове пожаревачког округа, те поред својих трошкова и терета, мора да сноси терет и другог округа. Ова је неправда тим већа, што људи из среза поречко-речног морају да путују по 12 сахата до тог места, а њима нема ни 2—3 сахата. О тога је и учинио овај предлог.

Милан Ђирковић оће, да се одбаци предлог, и предлагач упути на закон, који о томе постоји.

Александер Николајевић рад обавештења каже: да не стоји навод предлагачев, да поречко-речки срез сноси терете среза омољског, и да има тамо земаља, што припада Омољу, а оно друго што каже предлагач има право ако су ереске власти наредиле, да они праве и овај пут. Ако они прелазе атар пожаревачког округа и ту праве пут, то заиста не треба да буде. Но најбоље би било, да г. министар грађевина то извиди и да учини распоред, докле да праве путеви једни а одакле други.

Јевреи Бојновић налази, да нема места, да скупштина о том предлогу решава. Ако је неправда учињена, нека се обрати надлежном министру, па нека он то извиди.

Г. министар грађевина сматра, да је предлог посланика Јеремића уместан. Јер ако закон постоји о грађењу друмова, опет може да се учини нека неправда. Ту, око Милановца, укрштавају се многи путеви. Ту се одузима један велики део земље једног среза, и тај се присаједињује другом срезу. Мисли, да не би право било, да један срез толики терет сноси, да људи из тог среза ништа друго не раде, него само да кулуче. Треба дакле предати одбору, тај предлог, или да се да влади на оцену.

Предлагач рече, да ће бити задовољан са изјавом г. министра. Знао је, вели, да о том постоји закон, али што се неправда учинила, он је тај предлог подносио скупштини. Граница је између округа крајинског и пожаревачког Мајдан. Зашто да ми прелазимо Мајдан још 6 сати, па тамо да правимо путове и терете да свосимо?

Председник скупштине стави на гласање, и скупштина закључи да се овај предлог преда влади на оцену.

После тога узео реч г. министар-председник и напомену, како је влада предложила да се умножи финансијски одбор, те да би могао у двоје радити, па онда ниско ни до каквог закључка дошли што је председник одбора изјавио, да ће се разговорити у одбору, и сад би желео да се та ствар сврши.

Јован Бошковић: одборници финансијског одбора пристали су, да се умножи тај одбор и да председник одбора кандидира нове одборнике, и то се може одма свршити ако само скупштина на то пристане.

Милоје Влазнавац: зашто неби пристали? Ми с тим неби ништа штетили него добијамо у времену, јер иначе, неможемо до Божића свршити.

Г. министар-председник каже, кад смо то предлагали мислили смо да ћемо наићи на опште одобрење, јер смо желели да олакшамо и вама и нама. Овде влада ради своје најужније послове, што никаква одлагања не трпе, па има још много и много што чека на владу. Па и ви нисте ради да останете богзна колико. Празник се приближује, а неки су од посланика говорили, како би добро било, да се скупштинска радња одложи после празника. Ми немамо намеру да Кнезу предлагемо да чини употребу од права, по ком може одложити скуп-

штину. Ми желимо да кад смо дошли да радимо, непрекидно до краја а у тој цели сагласили смо се да умложимо финансијски одбор, те да би се брже радило.

Живан Милошевић напомену како је он и пре казао, да одбор финансијски кандидира људе, па ћемо после једногласно одобрити тај избор.

Јоца Бошковић кандидира за одборнике Арсу Лукића, Др. Стеву Милосављевића, Стојана Вркића, Вићентија Поцовића, Јеврема Војиновића, Јована Новаковића, Павла Самуровића, Николу Симића и Пенада Михаиловића.

Скупштина усвоји тај избор.

Јоца Бошковић пита, оће ли овај одбор да ради одељено, и да подписује своја извешћа као друго одељење одбора финансијскога.

Г. министар-председник одговори, да влада мисли да ће најбоље бити да се одбор финансијски придружи новом одбору, па се после могу између себе поделити, тако, да буду у новом одбору чланови из старог одбора, а из новог у стари одбор, и тако да раде одвојено у два одељења, па свако одељење да подноси извештаје као самосталан одбор.

Миле Дамњановић моли да га скупштина разреши од дужности одборничке у законодавном одбору, јер због слабости не може редовно да долази ни у скупштину а камо ли у одбор.

Скупштина усвоји молбу Милову.

Председник скупштине изјави, да одбор законодавни, по пословнику, може и сам да позове кога хоће у одбор, па зато налази да није пукино новог одборника бирати; и скупштина приста на ту изјаву председникову.

Мата Карамарковић рече, да и одбору за молбе и жалбе фали један члан; но председник скупштине одговори му, да се у том случају може користити истим правом, које је признато и законодавном одбору, па шта и скупштина приста.

Затим председник заклучи састанак који је трајао до 1 часа по подне, а други би заказан сутра у 9 часова пре подне.

ПРЕДСЕДНИК СКУПШТИНЕ,

Ж. Карабиберовић.

СЕКРЕТАР,

Д. Ђ. Јовановић.

ПОДПИСНИЦИ:

Михаил Смиљанић, Стојан М. Вркић, Никола Симић, Пенад Михајловић, А. Лукић, Глигорије П. Брајковић.

САСТАНАК XXI.

14. Децембра 1873. године, у Крагујевцу.

ПРЕДСЕДАВАО

Живко Карабиберовић.

Састанак отворен у 9½ сати. На овоме састанку били су: председник министарског савета министар иностраних дела и гг. министри: војени, правде, грађевине, финансије и министар унутрашњих дела.

Због болести није био на овоме састанку Аликије Гавриловић.

Пошто секретар Милићевић прочита протокол 18. састанка, после неких исправака скупштина усвоји исти протокол.

Председник скупштине јавља, да неки посланици траже одсуство, а секретар Срећковић прочита молбу Ивка Остојића.

С. Несторовић вели, да је ономад тражио одсуство Мандић, а сада тражи Ивко Остојић; о тој ствари треба да размислимо, јер овде има посланика, који преко 40 дана како нису били код својих кућа, а сваки има свој посао. Он мисли да се треба разумети и споразумети, јер не можемо људима стајати на пут, кад имају посла. И мени би се, вели, на жао учинило, кад ми се неби дало одсуство због мојих послова. Зато мисли да се умоли влада, па ако може бити да се одложи седнице пред Божић, једно што је велики празник, а друго што има изабрана два одбора, који не могу посао да сврше. Не може ни буџет изаћи за 10 дана. Био бих вели мијења, ако скупштина усвоји, да предложимо и умолимо владу, да нам одложи седнице 20. или 21. ов. м. кад нађе за добро, па да нам каже, кад да се дође по Божићу. Овако пак да стајемо људма на пут да не иду својим кућама, то не треба.

Министар-председник каже да није потребно даље о томе говорити. На изјаву посланика Несторовића, ја узимам на себе, да се ми договоримо и упитамо Његову Светлост, па ћу вам после јавити.

За овим председник министарског савета рече: јошт неколико речи ради објашњења. Кад сам казао да ће влада промислити о томе, да ли да се одложи седнице скупштинске, то је сасвим друга ствар, то је ствар начела. А дозволите ми, и ако нисам члан скупштине, да кажем како мислим и о том одлуштању. Мислим, вели, да би корисно било за људе, који имају преке потребе, пезадржавати их. То је јединити начин да скупштина може радити своје послове, јер ако недозвољавате појединима да могу отићи, и да у скупштини

опет остане прописан број посланика, како би она могла радити своје послове, онда ће се наједанпут много њих јавити за одсуства; зато би боље било давати појединима одсуство, који преке потребе имају.

Ј. Бошковић каже: молио би и министра-председника да кад будете о том говорили, да се има на уму, да су сада празници, па да због тога и онако нећеко радити на Божић и Богојављење.

Министар-председник: кад је државни интерес, онда се много на то негледати, јер смо се ми овде скупили да радимо.

Ал. Николајевић моли ону гг. посланике, који траже одсуство, да се за неки дан претрпе, док нас г. министар не извести о ономе, што је говорио посланик Несторовић.

На питање председника, скупштина реши да Ивко Остојић као члан одбора, остане у скупштини, а да се даде одсуство његовом ортаку Луки Солдатовићу, који се молио за одсуство.

Председник јави да и посланик Мандић моли за одсуство, и скупштина реши: да му се не може дати одсуство до понедеоника, док се не чује одговор владе о предлогу Несторовића.

Председник скупштине јави да министар војени хоће да одговори на интерпелацију посланика Ал. Николајевића.

Интерпелација гласи овако:

Од какве су важности прописи закона а и закључења народне скупштине сваки зна као што сваки зна и то, да наш народ стају великих и кривих жртава они људи ове власти, које су искључиво законима земаљским позване да бодрим оком назе, како би се закони и закључења та вршила.

Пронеси се као поуздани глас, да је г. Велимарковић, бивши војни министар у години 1871. или 1872. продао 26.000 ока барута из града београдског и Фетислаха у Кладову, по 4 и по гр. оку неком београђанину Сави Ристићу барутници и ако је пре тога г. покојни Влазнавац наредио био, те је се велика количина барута распродала по закључену цену 8 и по гр. ока и по исту цену је свако могао купити колико је хтео; а и купили су. Потом од једанпут г. Велимарковић реши, да се брат Ристићу по 4 и по гр. ока сва сума даде, и ако ту у Београду постоји еснаф барутнички, који су хтели поделити, ал су одбијени.

Ако је ово истина онда народ не зна од чега и од кога пре да се брани и чува, да ли од незнања власти појединих, да ли од непоштења појединих званичника, које можда и сиротиња на рђаво дело наговни, да ли на посметку од оних, који су баш искључиво позвани законом, да незнању и непоштењу том доскоче и на пут стану.

У интересу и моралном и материјалном нашег народа, износим ову ствар на јавност.

Како се чује, поменути г. Велимарковић продао је 26.000 ока барута једном лицу по 4 и по гр. оку без јавне законе лицитације — даље како се може замислити да је била држана јавна лицитација, сигурно продао би се барут нешто скупље, јер саму државу кошта шалитра 8 гр. ока, и тиме је штета по државу, што све неби могло и неби смело бити, да се закон поштовао, или бар да се хтело помислити на време и могућност, да ће се тражити од тога рачуна.

Ово је прва скупштина која је законом овлашћена да овако дело, док још не застари у претрес узме.

Са важности саме ствари, а у интересу нашег сиромашног народа питах г. министра војеног, да ми каже.

1., да ли је прва наредба г. покојног Влазнавца била да се продаје сваком и колико који хоће барута градског по 8 и по гр. оку?

2., да ли је г. Вели-Марковић после тога решио да се рест та количина и која прода по 4 и по гр. ока и то једном лицу; и

3., која је сума од распродатог барута добивена и има ли рачуна тачног и то молим акта да се донесу о овој ствари рад увиђаја.

Министар војени узе реч и одговори ово:

У Београду је било двојаког барута, бољег и лошијег, но ни један није био за војску употребљив.

Зато је овај лошији барут даван мајстору државне војени шалитране Појасаревићу, те је из њега за рачун војене управе вадио шалитру.

Према количини шалитре, која се из извесне количине барута овог добија према трошковима, који се око оне радње имају, и цени, пошто се овако израђена шалитра шалитрецији плаћа, опредељено је по оцени једне компенсије решењем од 10 Јануара 1869 год. Ф.-М. 183, да овај мајстор плаћа центу шалитре (44 ока) по 90 гр. чар., дакле оку од прилике по 2 гр. и 2 паре.

При прегледу шалитранске радње, налазило се је доцније да је ова цена барута према трошковима, који се око прераде нетог у шалитру имају, велика и да шалитреција нема од овога довољне и праведне користи и зато је под 31. Августом 1869 год. предлагано министру, да он цену барута спусти на 80 гр.

чар. од центе. Министар војени није ово уважио и цена је барута остала стара, то јест 90 гр. чарш. од центе.

Месеца Новембра исте 1869 године, пошто се је пре овога јављало трговаца, који су искали, да по коју количину барута купе, буде одређена једна нарочита комисија, да сав овај барут прегледа и оцени.

И ова комисија нађе да има двојаког барута, бољег и лошијег; за бољи барут, она се је изразила да за војене цели није, него да се може да употреби за разбијање камена и за бор-фишке, а за онај лошији изрази се, да из њега треба vadити шалитру.

Како су, као што горе рекох барутције искали, да овај барут купују, министар је услед горенаведеног извештаја комисије, да барут за војене цели није употребљив решио на надлежно учињен му предлог под 1. Фебруаром 1871 године А.-М. 1468: да се овај бољи бољи барут продаје по 8 гроша ока, и да се ова продаја обзнани поверљивим путем свима трговцима у Србији из узрока, што је један члан намесничества налазио за неупутно, да се ово изврши средством јавне лицитације — те да сваки може куповати овог барута колико хоће, и кад год хоће, пошто ће се овако за њега да добије много већа цена, него кад би се из њега вадил шалитра.

Кад је после овога 1871 године инвентиран војени материјал у Београду, нађено је, да у ономе баруту из кога се шалитра вади, има једна количина боља, по доде у шалитру претворен барут, и да би се овај барут могао да прода по 3 до 4 гроша од оке и да ће бити боље да се и он продаје, него да се

из њега вади шалитра и тако за њега добија само 2 гр. и 2 п. од оке.

Услед овог и на надлежно начињен предлог решено је министар војени под 23 Септембром 1871 год. А.-М. 5073: да се и овај барут продаје по 4 гр. ч. од оке.

И барут у Кладову био је различит и од више сората, по само је један нађен, да посве неваља; као да би се према ономе, како се барут у Београду продаје, могао продавати и овај овди.

Услед овога издао је министар војени решење под 1. Октембром 1871 год. А.-М. 5373, да се бољи барут продаје по 8 гр. ч. ока.

За онај други лошији барут јавили су се два трговца, који су желели да га купе. Један од ових — из Крушевца — нудио је 4 гроша 30 пара чар. на оку с тим, да половину барута одмах плати, а за половину да се причека за два месеца; други трговац из Београда нудио је 4 гр. 31 п. од оке, и да одмах сву количину плати.

Кад је ономе у Крушевцу јављена цена онога трговца из Београда и кад је питан, да ли би што више од овога платио, одговорио је, да он више не плаћа. Услед овог решењем од 25. Фебруара 1872 године буде одобрена продаја овог барута по 4 гр. и 31 п. чар. на оку.

У Шапцу смо имали тоновског и пушчаног барута голог и у фишецима и само једног сасвим неупотребљивог. Од оног бољег продате су мале и незнатне количине по цени, како је ова у Београду и то једноме трговцу и нешто општини шабачкој, а онај лошији продат је услед решења од 25. Маја 1873 год.

на основу држане лицитације, а по цени 6 гроша ч. од оке.

Одговарајући сад на формулисана три питања:

1., „да ли је наредба некојног Влазавца била да се сваком и колико хоће барута по 8 гр. и 20 п. на оку, продаје“ — одговарам:

да радња продаје барута није вршена за време првог министровања г. Влазавца и да он није никакве цене опредељивао, него да је ове, по извештајима и предлозима опредељивао бивши министар Вели-Марковић и то онако, како сам горе већ испричао;

2., „да ли је г. Вели-Марковић после тога решио да се реста количина и која прода по 4 гр. и 20 п. ока и то једном лицу“ — одговарам: да је решио две цене и то једну у Београду од 4. гроша; а другу у Кладову од 4. гр. 31. п. од оке, но да ово није исти барут, који се је продавао по 8 гроша, него други лошији, који се је давао за израду шалитре по 2 гроша и 2 паре чар. од оке.

За барут у Београду решио је у опште, да се продаје, а не да се прода извесном лицу; за барут у Кладову решио је, да се изда извесном лицу пошто је између њега и јошт једног другог купца било надтицања ко ће више да да;

3., „која је сума од распродатог барута добивена има ли тачног рачуна, и то молим акта да се донесу о овој ствари рад увиђаја“ — одговарам: да рачуна и књига о овој стварима тачних, и да је за продате количине барута узето до сад и показато у рачунским књигама као приход: 119.966 гр. и 38½ п. пореских.

Акта о овоме сва стоје интерпеланту на расположењу.

Алекса Николајевић каже, да је саслушао одговор министра војеног, него остајем, вели, при томе, да ми се даду акта на преглед, па ћу после одговорити.

Председник скупштине јави, да хоће да одговори на једну интерпелацију госи. министар иностраних дела.

Секретар Срековић прочита интерпелацију, која гласи:

„Сва права која и као народ и као људи имамо, стечена су као што знамо проливеом светом крвљу наших предака и мутним тешким знојем.

Зарад чувања и разграњања тих права подноси наш народ скупе жртве. На скупштинама и другим свечаним приликама народ је решио и усвојио, да извесне власти свака по своме кругу та права чувају.

И шта може, шта треба да је властима светије и прече, но да та права свом снагом својом закриљују и разграњују.

Међутим сазнаје се да је једно од тих права, која смо за време кнезова Милоша и Михаила имали напуштено — пропало, те је са тога народ могућним грдним материјалним штетама изложен и излаже се.

За време кнезова Милоша и Михаила над туђим подајницима, који у Србији живе, и радњу воде, наше су власти отварале стеништа, који до тога дође, и наши људи за своју тражбине нису морали трчати по туђим државама и консулатима и набављати туђе новине те из њих сазнавати где им се и којој власти треба обраћати, да би могли своју имаовину своју тражбину и т. д. кућну или дућанску кирију напла-

тити и проче, па из је они зашто или интабулацијом код наших власти и осигурали. Нису дакле људи наши морали то да чине; а сад — сад је то право, које је наш народ толико година имао, напуштено, и морају се да злопате и штети излажу, јер сад туђе власти над својим подајницима, који у нашој земљи живе, са нашим светом раде, нашим имаовинама служе се отварају стецништа и ми се њима пријављивати морамо са тражбинама.

Каквој је штети са тога наш народ изложен, сваки и летиичним погледом то спазити може, а омет из тога извести се може од какве је важности по наш народ то напуштено право.

Руковођен савешћу и чистим народним интересом, који страда овим напуштањем као и важношћу самог акта којим народно какво право крвљу и знојем стечено напушта: питам г. министра спољних послова да нам каже:

1., да ли су донета после кнезова Милоша и Михаила одлучене страни држава власти да отварају стецништа над подајницима својим, који у нашој земљи са радњама живе, и да се наши људи код туђих власти на стецниште пријављивати морају, ако неће, да им тражбине пропадне баш и да су код наших власти по законима нашим осигурали; па ако је тако, онда

2., под којим је министром спољних послова то право напуштено и пропало, као и да ли га је тај г. министар бранио, којим основима, а нарочито да ли се позивао и на то, да је већ то давно расправљена ствар у корист нашег народа.

Алек. С. Николајевић с. р.

Министар председник одговори ово:

Као што видите, интерпелант је поставио питање:

1., је су ли после кнезова Милоша и Михаила одлучене власти страних држава отварасти стецништа над својим подајницима који у нашој земљи са радњом живе, и јесу ли наши људи код туђих власти морали на стецништа пријављивати се баш и кад су тражбине њихове по нашим законима биле осигуране.

На ово питања имао одговорити, да ова ствар није тако чиста као што се у интерпелацији представља. Нити је нама ма под којом владом ово право формално признато, нити је од наше стране ма под којом владом добровољно напуштано. Питање о овим стецништима спада у ред ових међународних питања, у којима се мора наилазити на велике тешкости док се између наше земље и страних држава не би ствар наредила и потанко определила једним уговором. До сад смо ми наше право бранили у неколико канитулацијама, а у неколико државно - правним начелима и позитивним правом. Гдекад смо у упражњавању тог права остављани на миру, где кад смо били узнемиравани; по кад год смо били узнемиравани, ми смо енергично наше право бранили и противу сваке повреде протестовали. Но као што мало час рекох у питањима овакве природе, гди две државе једна другој неко право споре, једини добар исход за помирење њихових права и задовољења њихових законитих интереса, тај је, да се питање тачним и добро определеним уговором расправи и регулише. У овај пут споразумевања ради закључена уговора наша је земља још под владом покојног кнеза Михаила, а и доцније под намесништвом ушла, по нашла је на неке разногласности, због којих се преговарање није могло до

жељеног исхода довести. Као што видите, ово питање дакле спада у ред међународних питања, о којима не би корисно било да се оде у ближа разматрања и расправе упуштамо. Све, што би још могао за ваше успокојење додати, то је, да ће влада сматрати за своју свету дужност не само да не попусти у бранењу земаљских права, но да их у колико је боље могуће изведе на чистину, и да их од сваке могуће повреде обезбеди. Више што не би вам могао о овој ствари казати, а да се не изложим опасности да отешчам владин задатак у овом обзиру.

Интерпелант пита даље

2., Под којим је министром спољних послова то право напуштено и пропало и т. д.

Према мом одговору на прво питање, увидели сте, да је одговор на ово друго питање непотребан, јер је одговором на прво одговорено у исто време и на ово друго од части. Ја би желео, да овај мој одговор задовољи и интерпеланта и скупштину и да се за сад не упуштамо у даљи претрес овог питања.

Алек. Николајевић на ово рече: Са одговором г. министра-председника ја сам задовољан.

Председник скупштине јавља, да су на дневном реду предлози народних посланика.

Кара-Марковић прочита предлог Живула Јовановића, како власт полаже право на врбе и тополе до Тимока, па не дозвољава људма да могу крчити, а исте им много сметају усеvu, па предлаже, да сваки има право да их изкрчи.

Н. Крстић каже, да предлог није формулисан по закону, с тога да се пређе на дневни ред.

Живул каже, да није тај предлог нашао на путу,

него је исцрпљен из срца народњег, па том приликом рече: што се тиче врба до обала, нека остану, али нека окрче оне изван обале, које су по њивама и ливадама. За ових, а по напомени г. председника министарског савета да би се та ствар боље разправила једном и интерпелацијом, скупштина реши: да се пређе на дневни ред.

Секретар Милићевић чита предлог Живула Јовановића, да министар унутрашњих дела не премешта чиновнике по потреби службе из једнога краја у други без икакве кривице и узрока, а на штету државне касе и предлаже, да се његов предлог узакони с тим, да се само по кривици и из узрока могу по потреби а о свом сопственом трошку премештати.

Ж. Јовановић објашњава и брани свој предлог говорећи, да је прошле зиме читао у неким новинама, да је 30 и више чиновника премештено по потреби службе, па после онет 20 и то све по потреби службе. Он каже: ако је крив, — казни га у месту или га о његовом трошку премести а не о државном. Тим се штети банбадова државна каса.

Никола Крстић каже, да предлог није формулисан по закону, па да се пређе на дневни ред.

Скупштина реши, да се пређе на дневни ред.

Мата Кара-Марковић чита предлог Војина Рада-сављевића, Милосава Трифунца, Милије Лазића, Милоша Милијћа и Анте Панчића, да се пошта планска са свим укине, а Сараорачка да се премести у Орашје, где је и среска кућа, а то из узрока, што су те две поште близу једна до груте, и што би се уштедило годишње на 1000 дук. цес.

Скупштина усвоји, да се овај предлог упути влади на оцену.

Кара-Марковић чита предлог Војина Радосављевића, М. Трифуна, М. Лазића, М. Милића и Анте Пантића, да скела која постоји у вел. Орашју на обали реке Мораве, подиадне под округ смедеревски из узрока, што је село Орашје на самој обали исте скеле и што ту постоји среска власт, а да људи, којима је арендатор какву неправду учинио, не морају вићи у Жабаре среској власти за удовлечење.

Скупштина реши, да се овај предлог упути влади на оцену.

Кара-марковић чита предлог Милије Лазића, Милоша Милића и Војна Радосављевића, да се стане на пут задуживању сељака тако: да повериоци у извесном року положи своје облигације а дужници процене својих добара, па ко се не буде задужио више, но што му имање кошта, да га држава одкупи, а он да остане њен дужник; који се буде више задужио но што му имање кошта, онда пустити га, па нека му се имање прода за дуг повериоца. Ако држава буде у стању одужити народ, нека се на страни задужи, јер ће она наћи новаца с мањим интересом, него што га задужени сад плаћају. Пред тога да се забрани сељаку даље задуживање код приватних људи, осим код државе.

Скупштина реши: да се овај предлог придружи осталим предлозима истог садржаја.

Кара Марковић чита предлог К. Великића, да главна контрола буде дужна сваке године своје рачуне о приходу и расходу подносити народној скуп-

штини, из узрока, што она сад није тако независна кад стоји под министрима док је пређе била независнија, када је стајала под саветом као законодавном влашћу.

Скупштина усвоји, да се пређе на дневни ред.

Кара-Марковић чита предлог Стојана Бркића и Мате Кара-марковића, да у овај буџет дође потребна сума новаца за издржавање заведеног трећег разреда полугимназије Крушевачке? тако исто и за четврти разред, који се има отворити још у овој рачунској години, из узрока, што није право, да само крушевачка општина издржава школу, док по другим местима заједнички носимо терете, и што је у буџет стављена потребна сума на издржавање полугимназије Јагодинске.

Пошто су Кара-марковић, Бркић и Петковић говорили за предлог, Каљевић и Михаило Смиљанић говорили су за то, да пре треба унети у буџет издржавање још једне класе у ужичкој полугимназији, јер је скупштина пре две године њој то првенствено право дала; скупштина реши: да се овај предлог упути финансијском одбору.

Кара-марковић чита за тим предлог Живула Јовановића, да могу женска деца, која су у задрузи, имање свога оца наследити, као год што то имају права мушка деца, а не као што је до сада било, да им се само исплаћује по процени кад се стану удавати.

Пошто су за предлог говорили сам предлагач и други посланици, говорећи, да су оцу сва деца равна, и да кад нема мушке деце треба да наследе женска, и да је то потпуно праведно, а не да по удаји просе код своје о-

чевине на питање под - председника скупштина је са 56 против 37 гласова решила: да се преко овога предлога пређе на дневни ред.

Председник јави, да ће после подне и сутра пре и после подне одбори радити, и састанак би закључен и заказан за прекутра у 8 и по сати.

Данашњи је састанак трајао до 1 сата после подне.

Секретар,

П. С. Срећковић с. р.

Председник скупштине,

Ж. Карабиберић.

Опуномоћени подписници:

А. Лукић, А. Петковић, Павле Поповић, Ненад Михайловић, Михаил Смиљанић, Никола Симић.

САСТАНАК XXII.

У понедељак 17. Децембра 1873. године у Крагујевцу.

ПРЕДСЕДАВАО

Живко Карабиберић.

Састанак отворен у 9½ сати пре подне.

Посланика било је 110; болесни су М. Пироћанац и Милаш Брачинац.

Присутни су сви господа министри.

На реч председника, секретар Сима Живковић прочита протокол XIX. састанка.

На овај протокол бише учињене неке примедбе, које се саслушаше и исправише, после чега усвојен би протокол XIX. састанка.

На реч председника, секретар Д. Јовановић прочита протокол XX. састанка.

На нека места овога протокола учињене бише неке примедбе, те су она исправљена, после чега усвојен би и протокол XX. састанка.

Председник министарства министар спољних послова: на последњем нашем састанку поштовани посланик Несторовић покушао је, да обрати пажњу скупштине на потребу прекида наших послова за време и због наступајућих празника. Ја сам одмах молио поштоване посланике, да се не упуштају у претрес такве жеље, док ја не будем у стању изјавити скупштини посматрање владе што се тога прекида тиче. Ја сам то казао с тога што сам мислио, да то питање задире у нека уставна начела, у нека права владоца, која су му уставом дата; па сам се бојао, да не скренемо с пута на коме смо, ако би ушли у претрес тога. Пошто је ова ствар важна и пошто владалац један једини, без икакве друге власти, има то право: да сазива и распушта скупштину, ми смо рад те жеље (да се скупштина одгоди) имали министарски састанак и изменили смо своје мисли међу собом и са самим владоцем о том што се тиче његовог владалачког права и упражњавања тих права, па смо видели да треба да имамо на уму, да је сазивање, одлагање, и распуштање скупштине једно од оних права владачевих, која он ни с ким не дели. Законодавну власт дели он с народном скупштином, али право: сазвати скупштину дато је њему, и он је истина обвезан, да је на извесно време сазове, али у том времену кад ће је сазвати и кад ће је распустити, то је његово, то је једино њему остављено. Дакле, сваки предлог, који би се односио на то сазивање и распуштање или макар и одлагање, ми сматрамо као нешто, за што скупштина није

позвана уставом и мислимо да ћете и ви тако сматрати. Ја сам уверен, према разборитости г. Несторвића који је то предложио, да и он није рад, да ми то учинимо, нити да је мислио, да ми тако узмемо. Он је сигурно мислио, да се то само напомене, и да се учини само као нека молба. Но ја вас молим, да обратите пажњу на то, да ни у самој молби неби могли то учинити. Извесно је дакле да о том не може бити предлога, јер предлог може бити само о оном, што снада у круг власти скупштинске, а у кругу власти скупштинске не може бити то, да се скупштина меша у управљавање тога права владаочевог. Дакле своди се ствар на чисто обавештење између нас самих. И ја мислим да сте ви сагласни са мном, да се, на основу закона, скупштина не може мешати ни којим путем у решавање такве ствари, и кад је тако, да о тој не треба ни говорити. Али опет да не би та жеља поштованог посланика била тако сувопарна, биће добро да вам разложим како би смо се могли помоћи у тој ствари. Ономадне, кад смо предложили да се умножи број чланова финансијског одбора, ми смо напоменули да не намеравамо Кнеза саветовати да учини употребу од овога права, то јест, да скупштину одложи. Тим смо с мало речи казали, да ни смо ради да се скупштина одлаже, него кад смо ту, онда да гледамо, да посвршавамо што имамо без прекида. Дакле према томе мислим да се оправдава што не можемо ући у то, да предлагемо Кнезу и да га молимо да скупштину одложи.

Сад остаје велика тегота од стране наше, остаје једна велика брига између вас о томе: како да се задовоље интереси појединих. А закон је и ту лепо наредио. Сви закони скупштински предвидели су то, да

чланови скупштине могу одсуствовати. Наш закон захтева $\frac{1}{4}$ чланова па да скупштина може радити. Према томе 35 посланика могу одсуствовати. Одсуство дакле може давати скупштина свакоме, који разложи своју преку потребу.

Има још једна мисао која ми задаје брига. Могло би ми се, истина, замерити што говорим овде о ствари, која није скупштинска. Но пошто су такве ствари изашле од чланова скупштинских, немојте замерити што ћу о том говорити. Било је мисли, веле, „ми ћемо отићи па ма било и без дозволе скупштине.“ Ја вас молим, да то неучините ни један, и да се не поведете за таквим мислима. То није лепо, јер би могло доћи до тога, да скупштина не може да ради, а то би ужасно било, да се чује у свету. Шта би свет мислио о нама? Шта би радили они, који би остали овде? На послетку помислите у какав би положај могао доћи сам владалац. Он би постао предмет подсмевке у свету. Рекло би се, оставила га скупштина и он остао сам. Молим вас немојте ми замерити (нећемо!), али треба овде братски и искрено да се обавестимо да нам радња буде достојна скупштине (чује се: врло добро!) Ја сам мислио, да ћу вам, овим што напоменух, дати доказа наше бригае да се одклони свака помисао на оваку неприлику.

Што се самих празника тиче, ми нећемо радити у празничне дане. Ми и до сад, по својим осећањима, већином нисмо држали састанке у празнике. На Божић први, други, па можда и трећи дан — празноваћемо. Биће и после празника: Нова година, Богојављење. Најпосле, бићемо сви на окупу, и по потреби моћи ћемо се и у празнике састајати.

Мислим да сте сада довољно обавештени, да сте чули како влада о томе мисли, и да сте с њом сагласни.

Скупштина, задовољивши се овом изјавом, пређе на дневни ред.

Председник ставља на сто скупштински Његовом Светлости под 12. ов. м. потврђен закон, којим се у неколико мења и допуњава закон о устројству гимназија од 16. Септембра 1863. год., и законодавно решење којим се г. Ђ. Даничићу уважавају године службе, проведене у секретарству југословенске академије.

Скупштина то обоје прими са узвиком: „Живео Кнез!“

Иза тога г. министар унутрашњих дела даде четири указа Његове Светлости, којима се овлашћује да скупштини поднесе.

1. Предлог, да се одобри сума од 10.000 гроша пореских, која је 1873. год. потрошена преко буџета на потребе дома за сумануте.

Предлог овај упућује се финансијском одбору.

2. Пројект о допуни члана 19. и замени додатка замењеног члана 73. о поштама.

Ово би упућено законодавном одбору.

3. Пројект измена у закону о болницама и о управи дома за сумануте.

Упућује се законодавном одбору.

4. Пројект за замену члана 111. и 112. закона о поштама.

И ово се упућује законодавном одбору.

Иза тога, прочита се указ Његове Светлости, којим се овлашћује министар финансије да може поднети народној скупштини пројект закона о измени повчане

тарифе пореског течаја од 1. Априла 1866. године. (Збор. XX, 43).

Предлог је овај упућен финансијском одбору.

Прочита се предлог министра финансије народној скупштини, да она реши: да се зајам од 60.000 талира, учињени 1843. и 1846. године из касе државне фонду удовица и сирочади упокојених чиновника, без интереса, коме је зајму рок плаћања — и то за прву половину истекао 1. Новембра ове године, а за другу истиче 1. Новембра идуће године 1875. — остави и даље истоме фонду без интереса на 15 година.

И ово би упућено финансијском одбору.

Прочита се предлог министра финансије народној скупштини да реши ово: да министар финансије из готовине државне касе подмири ону суму од 173.554 гроша и 16 пара порески, која је 1873. више утрошена на повраћај прихода неуместно у касу утеклих, него што је на тај конач сума буџетом за исту годину одобрена била.

И ово се упућује финансијском одбору.

Посланику Драгојлу Арнаутовићу, због болести, даде скупштина одсуство.

Исто тако одобрено би одсуство и посланику Николи Мандићу за 15 дана.

Овде би више разговора о томе, како да се дају та одсуства.

После тога, скупштина даде 10 дана осуства посланику Божињу Бошковићу.

Милутин Спасић, посланик смедеревски, тражи одсуство од 21. до краја овог месеца.

И скупштина му то одобри.

Председник изложи како је скупштина добила

стенографе, младиће, који су се парчито спремили у брзописној вештини, те нам сада чине велику услугу. Међу овима, председник обрати пажњу на г. Јована Миловановића, који је не само лепо послужио скупштини, него је још и све друге изучио тој вештини. Овај се човек сада разболео и отишао кући у Београд. Полазећи, он је оставио на скупштину молбеницу, у којој тражи, да му се да каква награда за тај двојни труд. Председник каже, да би му и сада нешто учинио по молби, али не зна границе свога права, незна шта може да учини сам, а шта не може, него се мора договорити са скупштином или с персоналом. Он, поводом овога случаја, моли да се реши уопште: како ће се поступати у оваким приликама? (Чује се: нека иде одбору).

Војиновић: ја мислим да то не треба да иде у одбор, него председник с владом нека се споразуме, на како нађу и како се може, онако нека се учини.

Председник: досад сам ја, у договору с владом, одређивао на шта ће се колико давати; али бих желео, да се то уреди за у будуће, да се зна како ће се поступати.

Великић: молим да и ја кажем нешто. Тај је предлог врло уместан, и то треба да се зна, по ја имам још да додам, да скупштина и у будуће има стенографе. Треба да награда њих привлачи, да ту раде. Нека се одреди колико ће се давати скупштинском стенографу. Ето ја сам за то.

Председник министарства: овде није реч само о оном стенографу, који се разболео, него и о свима другим, а и о свим издацима, које скупштина по својим разним потребама мора да учини. Требало би, како

сам ја разумео, да се одреди стално начин за исплаћивање таквих издатака.

А ја мислим да, кад је скупштина, при првом свом образовању, на првом свом скупу, поклонила своје поверење шесторици људи из своје средине: председнику, подпредседнику и четворици секретара, може она и сад казати: председник скупштине у договору са подпредседником и секретарима, може чинити све такве издатке; јер су то шест људи, обучених у поверење целе скупштине, на њих се може слободно оставити да решавају и о тих стварима. (Чује се врло добро!)

М. Ђирковић: то је врло добро, треба да награђујемо људе, који су се учили и овде нас послужили, али да знамо и за будуће, шта ће бити са стенографима?

Председник: о том можемо доцније разговарати. За сад, хоће ли скупштина, да председник, подпредседник и секретари, могу, док су у скупштини, располагати издацима, који су нужни за скупштинске потребе и за све трошкове?

Јесмо! чује се из скупштине.

А. Пантић: јесмо, и свршена је ствар, али сваки пут, при распуштању скупштине, да нас извести о издацима, да их и ми знамо.

Министар-председник: то може бити, и добро је, да јаве скупштини, да и она зна.

Председник напомиње, како је тешко онај дан, кад се скупштина распусти, и кад се сваки жури својој кући, склањати рачуне и подносити скупштини.

А. Пантић: нећемо ми рачуне за све појединце, него нека се уопште каже у протоколима цела цифра, која је издата.

Председник министарства: предлог посланика Анте није за то, да се подносе рачуни, него само да се означи, колико је издато, да се зна шта је урађено, па да нам то у доцнијем раду буде мерило, ког ћемо се придржавати. Он дакле не иде на то, да се може речетити оно што је учињено.

А. Пантић. Дабогме!

Председник напоменувши опет, како би било непрактично склапати рачуне и јављати скупштини, за што је што потрошено, баш онда, кад се она распусти и кад се посланици журе час пре сваки својој кући — предложи: да се скупштина изрази прима ли се овако: да председник са секретарима може подмирити и решавати скупштинске издатке, па да идуће године изнесу скупштини рачун о том, колико се на што издало.

Скупштина то прими.

Посланику Милораду Цокићу даде се одсуство, због тога, што је болестан.

Председник: г. министар војни хоће да одговори на неке интерпелације. Чујмо!

Министар војни: имам да одговорим на две интерпелације, које се тичу одеда народне војске. Прва је од посланика г. Косте Грудича, и овако гласи: (чита):

Ја сам на прошло-годишњој скупштини г. министра војеног интерпеловао, зашто је одело народних војника онако нечисто, поцепано, и изгорено, па до сада одговора не добих; а да би знао узроке, за што је одело овако, као што рекох, то по други пут питам, да ми г. министар војени каже, зашто је одело народних војника, као што горе рекох, изкварено.

Од стране војене управе није пропуштено, да се учини све шта треба, да би се одело народних војника сачувало.

Јошт кад је одело народним војницима раздавано, прописана су и правила како треба и гди држати и чувати одело, како га и кад треба употребљавати, како надгледати и све друго, што се клони томе, да се одело што боље сачува.

Но при свима овима прописима и упутима видимо, да одело народних војника одиста није сачувано, и да је већма поабано него што би се обично замисљало.

Ја мислим, да је овоке узрок, од чести што народна наша војска беше до скоро без официра стајаће војске, без старешина дакле, који могу народне војнике да поучавају у овоме а и у другоме; мислим да ће сад, пошто има официра ових и пошто ће се скоро и њихове команде формално уредити, ова ствар окренути на боље.

Но не држим, да је само ово узрок нечувању одеда. Много више верујем, да је овоме узрок наш обичај, да с оделом ни смо у опште добро снабдевени и да нам није обичај, да смо у чувању одеда брижљиви и пажљиви.

Не пазимо бог зна како ни на сопствено одело, па зато поклањамо слабу пажњу и оделу општем, које ми држимо за туђе. То нам и објасњава, што се је не мало пута виђала по која домаћица, да излази у поље на рад с огрнутим шињелом домаћина или обученом његовом блузом. Тако исто да је у пољу разапет омотке шињел, те од њега начињен хлад. А кад је, мимо овога, било случајева, да је у оскудици засторка на

врећи, употребљена за ово блуза, кад се носи рана на воденицу да се самеле, онда нам је очигледна небрига према оделу војничком.

Знам да је размишљано, како и шта да се учини, те да се све ово спречи.

Резултат овог размишљања био је, да ће се одело народних војника осигурати ако се :

1., пропише време трајања одела, па кад се код кога народног војника нађе, да одело не може да траје, колико је прописано, он да га плати, и

2., ако се наплаћује штета од оних народних војника, код којих се нађе одело поабано и напуштено.

Ове мере, поред многих других незгода, не дају се применити већ и због тога, што одело често прелази из руку једног у руке другог народног војника, па се не би могло ни да увати, код кога је ово поабано и оштећено.

Најбоље би, по мојој оцени, била мера та, да се у свакој општини или у кругу сваке чете или на послетку бар у кругу сваког батаљона, имају нужди простори, — куће или магацини — па да се одело, оружје и бојна спрема народних војника, у њима чува, па да им се ово издаје, кад као војници на зборишта морају да изиђу.

Мени ће бити у дужности да размишљам, која ће од ових мера бити најпрактичнија и за коју ћемо бити моћни да ју извршимо, пак ћу њој и приступити; и ако у овоме буде нужно и суделовање народне скупштине, ја ћу јој учинити нужне предлоге.

Друга је интерпелација од г. Мила Дамњановића и она гласи : (чита) :

Јошт 1869 године ја сам поднео предлог народној скупштини, да се народним војницима потребни број шатора на онај начин, као и одело народним војницима набави, како неби наша браћа у време логоровања на рђавим временима под ведрим небом патила се, од којих неки и главом су плаћали. Тај мој предлог скупштина је једногласно усвојила и у исто време влади препоручила, да се народним војницима потребни број шатора набави. Од тога времена, држим, да је сваке скупштине било говора о шаторима народних војника. Прешле скупштине на питање неких посланика, у колико се опомињем, одговорио је бивши г. министар војени, да већ има готових на 40.000 шатора за народне војнике, пак како и данас не на неким местима, по свуда у време логоровања народни војници пате се и незгоде трпе као што рекох, а шатора нигде ни од корова; зато овим питањем у понизности г. министра војеног: има ли и колико готових шатора за народне војнике, и ако има, за шта се чувају а наша браћа пате се и пропадају, а ако их готових нема, шта је на путу стајало, те до сада набављани нису?

И на ову интерпелацију одговарам :

Пошто сам одговорио на интерпелацију г. Грудића, држим, да ми одговор на ову може да буде врло братак.

Извесно не могу да кажем, зашто до сад нису издати шатори народним војницима. Држим само, да ћу погодити, а мислим, да зато нису издати, што се је видело, да одело у рукама народних војника пропада; па зато шатори нису издати, да и они неби пропадали.

Ја бих врло радо похитао, да народним војни-

цима шаторе издам, и ово ћу учинити, како чување војених ствари, које се код народних војника налази, буде тако уређено, да ћемо бити сигурни, да се ове ствари неће злоупотребљавати и штетити.

Председник: чујмо, браћо, г. министра финансије. Он хоће да одговори на три интерпелације.

Министар финансије чита интерпелацију Глигорија Брајковића, Цветка Вељковића и других, која гласи овако:

„Влади је познато да је због рђавих — неродних година и други незгода, а и због бездушног наплаћивања интереса приватних капиталиста, који почеше читаве породице упропашћивати — изазвала потреба, да се изда закон о окружним штедионицама.

Одма по изданом закону влада је у неке округе, за које се држало, да су понајзадуженији установила штедионице.

Но у ствари није тако. Јошт одма са свију страна отачбине могао се чути глас, да су економне незгоде и невоље нашег тежачког света једне исте свуда.

У оваком случају држимо, да је влада ваљала пре ове округе штедионицама да заштити, у које се бездушно наплаћивање интереса, каншарлук и зеленашлук јошт не беше у велико почео развијати; јер је народ оних крајева, који одавна од каншарлука пате, зле последице тога већ преживео, и почео их се ратосилати, па ма и нужду трпио; док се тада у неким источним окрузима оташтва прекохерни интерес, зеленашлук и каншарлук у највећој мери почео да развија, — те су у рукама појединих приватних капиталиста почела да прелазе читава села.

Народ ових источних округа отачбине, чувен је

са своје вредноће у земљорадњи и економству, али није крив што га издадоше године, те га замке бездушних интересија не могоше да мимоиђу. Исти народ од пре 3—4 године могао се као најбогатији чути, сад га постиже она судба, која је постигла раније неке округе у средини отачбине; јер за своје најнужније потребе, — да плати порезу, да купи волове, да ожени сина, сарани мртваца итд. — нема у средини његовој превени, пупилни и манастирских капитала да се помогне, но мораде ићи да потражи помоћ у бездушних интересија и зеленаша.

Међутим познато је, да је из државне касе плаћена знатна штета пропадшим пупилским дужницима баш оних округа, који су добили штедионице, због разних каншарлука, — док се у исто време зна, да у овим источним окрузима није ни једна пара код дужника ма које касе пропала; па кад је влада напла за добро, опет ове округе помоћи, требала је да се сети и ових источних округа, у толико пре, што смо читали у једном јавном листу, да су из суседног нам округа књажевачког све општине, јошт пре једне године, описивали најцрњим бојама злочесто стање тежачког народа, и молили владу да им што пре даде помоћи са окружним штедионицама.

Из разлога дакле што је ван сваке сумње, да већ одавна постоје исти услови пропадања наших тежака у источним окрузима, као и у оних који су већ добили штедионице, из разлога што је влада београдским трговцима код постојеће управе фондова учинила знатну помоћ из државне касе, — ми учтиво питамо владу, да нам одговори: зашто није досад у округу приоречком, књажевачком и алексиначком установила штедионице, —

и шта ју је претило то завести; јер у истим окруженима народ осећа ако не већу, а оно бар у равној мери потребу у капиталу са оним окруженима, који су добили право да се својим уштедама и капиталима користе? Као и да ли влада мисли у наступајућој години штеднионице у реченим окруженима завести, пошто је прека потреба да се што пре заведу?“

Као што видите, ова је интерпелација доста дуга, а ја ћу одговорити краће:

Мислим да сам у праву казати, да нисам позван да одговарам што нешто није учињено пре нас — пре данашње владе. — То је одговор на прво питање.

На друго: „мисли ли влада да заведе штеднионице у тим окруженима“ — ја бих вас молио, да то оставите бризи владе, па ако влада види, да је заиста потреба, да се штеднионице заведу, и ако буде било средстава, онда ће влада то и учинити.

У свези с овом интерпелацијом хоћу да речем јошт једну реч.

Питала су ме нека господа посланици: каква је помоћ била народу од штеднионица? Услед тога питања, ја сам спремно изведе: како су текли зајмови код појединих штеднионица; кој се највише служио новцем из штеднионица? и т. д. Ти су изводи овде и изволите их разгледати.

Председник: чули смо браћо одговор господина министра. Мислим да су и гг. интерпеланти задовољни.

(Чује се: „Јесмо“!)

Министар финансије као заступник министра просвете и црквених дела имам да одговорим на интерпелацију г. Великића.

Ево како пише (чита).

Интерпелација господину министру просвете и црквених дела.

„Нама је свима познато да наша држава издржава на страни своје питомце, но како сам чуо, да ти питомци никако оном благодејању неодговарају и оној науци, на коју се спремају од стране државе, то питам г. министра просвете и црквених дела, да ми на ово одговори:

1. Има ли извешће за г. Арбазановића, који штудира технику у Вечу од 1871. године, био је техничар, а четврта година — није положио испит.

2. Има ли извешћа о другим ђацима, што су о државном трошку по другим местима, и какви су њихови успеси, и ко води над њима бригу, како напредују.“

28. Новембра 1873. год.

у Крагујевцу.

Коста Великић с. р.

(Одговор г. министра).

„Што се прве тачке тиче имам да одговорим ово:

Г. Арбазановић је државни питамац од 1866. г. Године 1871. поболео се и тражио одсуства ради лечења. Влада није нашла да му треба дати одсуство. Он, и не дочекавши тај одговор владе, оде у Саксонску Шлезију, и јошт којекуда нејављајући ником ништа. С тога му је одузето благодејање. Доцније се он врати и докаже, да је донета болестан, те му влада опет благодејање да. Али он не остане у школи више него неколико месеца, па се врати болестан и сада је у лудници, јер је човек померио памећу.“

На другу тачку интерпелације одговарам, да ми имамо наређење: да сваки ђак мора подносити мини-

стру просвете извештаје: где је, и шта учи. Поред тога сваки мора да покаже какву научну писмену расправу, те да се види: може ли што од њега бити? Не стоји дакле то, да су наши питомци остављени без икаква надзора. У опште имам да кажем, да се на њих добро мотри, и да с нашим питомцима стојимо врло добро. Мислим, да треба да смо тим задовољни.

Великић објашњава, шта га је побудило да учини ову интерпелацију, велики издаци на питомце, и гласови, које је чуо кад је био у Бечу, да наши питомци ништа не уче, а кад се на њих пази, он је сада одговором задовољан.

Министар финансије: имам још једну интерпелацију од гг. посланика Косте Грудића и Стојана Бркића. Чујте шта су они ради (чита):

„Г. министру финансије.

Читали смо из новина да је пре неког времена г. министар финансије одобрио штатуте подунавске банке с тим, да се дружина, која је банку подигла, по одобреним штатутима управља.

Ово је одобрење г. министрово, које је као што рекосмо, предато јавности дало повода млогима, који новчане помоћи требају, да из горње банке новаца траже, а неким те су новац као акционари дали, а да ли од злата банке добијају, и да ли је та банка онако образована као што треба да је, те да улагачи имају гаранције, то нам је непознато.

Само с тога што поуздано знамо, да многи који новаца из банке траже, око овога посла много дангубе, и троше — а да ли је банка удешена да може своје определењу одговорити, и да ли је готова да већ новаца давати може, као и то, је ли у стању да

примљене капитале осигура — то ће г. министар финансије, кога ми интерпелирамо, имати доброту потребно нам објаснење по овој ствари дати, јер ако банка не може да одговори своме позиву, онда ће добро бити ову ствар обзнанити, те да људи, који новце из банке траже, не дагубе и безполезно се не штете.“

29. Новембра 1873. год.

у Крагујевцу.

(следеју потписи).

На ову интерпелацију част ми је одговорити:

Деветог Августа ове године, министар финансије одобрио је, да се може основати „Српска подунавска банка“, и то на основима, какви су у штатутима те банке изложени.

У члану 5. тих штатута основни је капитал банке подунавске одређен на 5,000.000 форината аустријске вредности, и наређено је, да се одмах при установљавању има положити 40%.

По самом штатуту, дакле, банка се ова има сматрати као установљена тек кад акционари њезини положе 40% капитала. Но почем, као што сам с поуздане стране извешћен, на акције овога друштва није уплаћено још ништа, то се по самоме штатуту још не може сматрати да је „Српска подунавска банка“ установљена. Истина штатут је написан, одобрен и штампан, истина и управа већ се образовала, и у управи могу бити људи са најбољим намерама; али све је то узалуд, кад на име капитала још ништа уплаћено није.

Почем „Подунавска банка“ нема никаквог уплаћеног капитала, почем по смислу овога штатута још не може предузимати

никакве послове, нит може примати ни давати новац ни зајам. Ако има ко, који би то у име њезино чинио, то он без сумње чини на свој ризик и на своју одговорност. Тако исто и сваки онај, који даје какве капаре на рачун будућих зајмова из „Подунавске банке,“ чини то на своју сопствену опасност. Мени у осталом није познато, да је когод од стране уписаних акционара те банке оупомоћен да прими или издаје новац на зајам. Ја само знам толико, да је пре пет недеља био у Свилајциу скуп оних, који су се уписали на акције подунавске банке, и да је ту одлучено да се министар финансије замоли, да на народној скупштини издејствује банци тој право да издаје задолжнице. Поред најбоље воље да се у нашој земљи умноже кредитни заводи, ја не могу такав предлог скупштини народној учинити док се подунавска банка дејствително не установи, док се, то јест, другим речма, не положи њезини статутама прописани капитал.

Великић: господо моја, овде се ово управо мене тиче. Ја неznam, мени се чини, да сваки завод који се подиже у Србији, треба да помогнемо. Ја вам дајем моју реч, да ћемо морати пропасти ако наше људе не сачувамо од великог интереса. (И даље он брани подунавску банку, да је она основана у најбољој цели, и да никога није досада оштетио.)

Анта Пантић пита г. Великића „председника подунавске банке,“ сматра ли он оне људе, који су се уписали, као акционаре, или како другојачије?

Јован Новаковић предлаже, да се пређе на дневни ред, пошто је министар одговорио на интерпелацију.

Председник: г. министар је одговорио досије,

али и скупштинари могу јошт говорити, што год находе да треба у свези с интерпелацијом.

А. Пантић: за то ја баш и питам: да ли господин из подунавске банке сматра те људе по штатуту као акционаре или тек као помагаче, од којих је већ узето око 2—3000 дук. ц. Има тамо људи, који су давали по 5 до 10 дук. ц. Ком треба 500 дук. зајма он му узме по 5 до 6 дук. ц. напред. Он има своје људе, који и дан данас уписују и узимљу новце. Желим да знам: улажу ли ти људи као акционари по члану 5 штатута, или господа, која су створила банку, узимљу нешто за свој цен?

Великић одговарајући А. Пантићу, правда се за то поступање. Ако буде какве год кривице има суда и ми ћемо одговарати. Нас 50—60 људи уложили смо по 3—4 дук. за трошкове, а док се не образује банка, не узима се ни једна пара.

Анта Пантић: што сам казао све постоји. Кад је та банка отворена, било је 1050 тамо; ти људи треба да знају, коме дају новце и зашто. Ево председник каже, да се не узима ни од кога ништа, а зна се да то бива.

Милосав Вукомановић: та је банка несрећа за овај народ. Је ли г. Великић узимао од кога по 2—3 дук. ц. неznam, али да самсари иду по народу — то стоји. Ево овде у Крагујевцу један има целу канцеларију и уписује. Йуди се надају да ће од некуд добити новаца, па ако то није, онда је то ружно и за скупштинау и за владу. И ове људе што су ономад били дошли у скупштину, довели су неки самсари. Ја сам рад да се та ствар пречисти, да се народ не вара.

Коста Грудић: председник те банке, која не по-

стоји, мислим треба да се задржи од говора, као интересована личност. За то га позивам, према закону, да он више не говори.

Председник министарског савета: мислим, да би требало да престане разговор о овој ствари. Користно је било што се повела реч, јер као што кажу два посланика: Пантић и Вукомановић, подигла се у народу нека узбуна о том гласу. Користно је дакле било, да се и у скупштини чује говор о тој ствари. Сад можемо да пређемо на дневни ред.

Скупштина усвоји дневни ред.

Председник: сад чујте извештај законодавног одбора о фонду за апсане.

Известилац Д. Радовић чита извештај одбора законодавног, који гласи овако:

„Одбор за законодавство прегледао је и испитао предлог г. министра правде односно установљења једног фонда за подизање апсанских заведења за осуђенике, и сад има част поднети следећи извештај скупштини:

Док се је држало да се цел затвора састоји само у томе, да се осуђеници лише слободе без других обзира, дотле су се узимале за апсанска заведења обичне куће, па су се у њима осуђеници и затварали и то, који пут пет, шест, десет, 30 и 100 осуђеника у једној соби, без разлике дела које су учинили, без разлике степена покварености и без разлике године старости.

Доцније, кад се је утврдило, и у науци и у пракци, шта се хоће казном да постигне, то јест, да се осуђени поред казне још и поправи, увидело се је одмах да и овакви затвори ни најмање тој цели не-

одговарају, но на против да баш са свим противно дејствују. — Виђено је, да се у оваковим затворима људима прилика даје, да они са другима себи равнима или још горима од њих познанства праве, да ту разне планове за њихов доцнији рад смишљају, и да се ту најпосле склапају и дружине за чинење злих дела, пошто им време казне протече; и шта је још најгоре, увиђено је најпосле да оваково држање осуђеника уједно иде и на то, да се и они који нису са свим покварени — покваре. У место дакле, што би се са овим затвором осуђеници поправљали, они су се у чинењу злих дела усавршавали, слушајући разне приче од осталих својих другара, у којима је представљено, како се гди које зло дело извршивало; правила су се злочинства и друштва зликоваца, у место да се они поправљају, а тим свим ишло се је и чинењу злих дела на руку.

Ове и јошт многе друге незгоде овакових затвора, дале су повод и државама и научарима, да мисле о начину, на који би се затвори боље уредити могли, те да се њима права цел казне постигне. На овоме се је све више и јаче радило, што се је већ и од свију признало, да се само затвором поправка осуђеника постићи може, а не и осталим усвојеним казнама.

Најпосле у томе послу иснало је научарима новог света — Америке — сретно за руком, да измисле нов начин затвора осуђеника, у коме су се ови заиста и поправљати, а не само кварили могли, али у коме су они поред тога и сву строгост закона осећали, и по њиховоме овоме изналаску сада су сви главнији затвори, како у њиховој постојбини — Америци — тако и у свим напредним европским државама усвојени.

Код нас, као код сваке нове државе у којој још много предмета има на којима радити треба, те да се са старим европским државама упоредио, — и апсанска су заведена у првом развићу њиховом. Истина је цела, да се и код нас доста на овоме радило и да су због тога многа правила, којима се је на поправку ишло, и која су код других завода овог рода као особито дејствујућа призната, уведена, као што су на пример, учење читање, писање, рачунање и тим под. Даље и код нас се је учење заната као у другим државама увело, те да би осуђеници по својој одпусти од исти поштено живити могли, и најпосле и код нас су се пунољетни осуђеници од младољетника, за које се држи да још покварени нису, одвојили, и тако се могућим учинило, да се са сваком од њих особито и поступати може, — али опет при свем овој осећају се је да све то није довољно при згради садањих апсана, те да се нуждне поправке код осуђеника добију.

Потреба дакле једног апсанског заведења била је увиђања; само питање је било, на који ће се начин до истог доћи моћи, јер према нашим скученим новчаним средствима, према многим другим неподмиреним потребама нашим, и према скупоћи такове једне зграде, није се ни помислити могло, да се иста из наших редовних трошкова начине.

И сада како је овим предлогом госп. министра правде изнађен начин, да се без икакве особите осетне жртве новчане, која би се морала уједанпут учинити — једно тако огромно и важно дело изврши, од кога ће после и дејство наших казна зависити — одбор за законодавство није ништа могао против тога при-

метити, већ на против усвојио је једногласно овај предлог владин као уместан и похвалан, и сад подноси га народној скупштини под $\times$. да га и она од своје стране одобри, те тако и да овим новим важним законом овогодишњу сесију скупштинску знаменитом учини.

(Долазе подписи :)

(Прилог под $\times$.)

Народној скупштини :

Да држава може обстати, да друштво грађанско може напредовати постављају се извесна правила, која се зову закони.

Сваки, који својим неделом грози опстанку државе или стаје на пут друштва грађанског или смеће грађанина у уживању његових грађанских права, или који у опште ради против положених закона земаљских, казни се. Но целъ казне није само та, да кривац испашта своје зло дело којим је законе друштвене погазио, већ и да се поправи, те тако поправљен да с повратком у друштво грађанско, обезбеди ово за у будуће од повреде закона са своје стране. Ово опет да се учини, на прво место долазе здања нарочито за ту целъ направљена и унутрашње устројење, по ком се кривци управљати имају. Али и једно и друго потребује знатне издатке.

Финансијске прилике, у којима се сада налазимо, чине да не могу ни мислити, да молим народну скупштину за нуждан кредит, ради подигнућа целисходних казнителних заведења. Према овим приликама држим да ћу дужности мојој одговорити, ако бар положим темељ, који ће дозволити надати се, да ћемо бар временом та заведења подигнути. Овај темељ, надам се,

да ћемо у томе добити кад од уштеда, које се учине по партији, одређеној на издржање апсеника и од зараде ових, образујемо један фонд, који ћемо предавати сваке године управи фондова на руковање дотле, док нам тековина не буде толико да можемо приступити прављењу нужних заведења. Исто тако да ће нужно бити да још сада, према садашњим околностима, постарамо се за унутрашње устројство ових заведења, како ћемо исто, користујући се искуством, све више и више усавршавати, да у време кад нова здања подигнемо — и унутрашњу управу у колико је више могуће савршенију добијемо. С тога имам част предложити народној скупштини и молити је, да изволи решити:

1., да се из уштеда, које би се с концем сваке рачунске године показале у буџету, одређеном на „издржање апсеника“ како код свију судов, тако и код апсенских завода, и на набавку потребних ствари за апсане и апсенике — образује за себе фонд, који ће служити на то, да се из њега подигну и нужним потребностима снабду апсенска заведења;

2., да се ова уштеђена сума с концем сваке године и по закључењу дотичних рачуна, преда на руковање управи фондова и ту дотле храни, док не би могућност дала да се може приступити зидању целисходних апсенских заведења;

3., да у ову суму уђу и све зараде осуђеника, добијене од разних осуђеничких радова;

4., министар правде овлашћује се да привремено — а на име док се не би подигла целисходна апсенска заведења, када ће се цела ствар законодавно уредити, може издати за ова заведења сходна устројења, оба-

зирати се на суме буџетом одређене и на околности у којима се сада заведења налазе, а саобраћавајући се у томе устројењима подобних заведења у другим напредним државама.

А. Лукић: ја мислим, господо, да о овој ствари не треба ништа да говоримо. Предлог је владин подкрепљен врло dobrim разлозима, а одбор је још боље исказао потребу такога предлога. Дакле да примимо, као што је и одбор примио.

(Чује се: „Прима се!“)

Кад скупштина усвоји једногласно овај предлог, даде се четврт часа одмора.

После одмора председник каже, да су на реду предлози народних посланика.

Извештач Ђ. Пантелић чита предлог Андрије Луђбанина с још 12 посланика, да се на сувој граници умноже карауле и да чувари гранични буду под војном дисциплином, да се тако заштити ипање наших грађана од учестаних крађа испреко границе.

М. Ђирковић подпомаже предлог, доказујући да се без тога не може народ очувати од учестаних крађа.

Министар унутрашњих дела: у буџету је стављена била сума за умножење караула, а финансијски је одбор то истргао. Нека се одобри предложена у буџету сума, па ће се онда начинити карауле. Буџет ће доћи пред скупштину, па кад дођемо на то, онда ће мо се разговарати.

Милко Раденковић мисли да се то достави влади на оцену, ако су људи у невољи, те им се стока краде и Турци одводе.

Министар унутрашњих дела: то је било на оцени, и влада је поднела у буџету суму, па је одбор избрисао.

Јован Бошковић: ми смо се о том разговарали у одбору, али још није сасвим решено.

Јован Новаковић: прека је потреба, да се томе народу помогне, јер он васдан ради, па ноћу ваља да чува сток, да му се не краде.

Арса Лукић: да се не бавимо сад о том, него кад дође пред нас буџет, онда нека се о томе говори. (Чује се: „добро!“)

Јелисије Павловић: тамо се опасно краде. Ми кад оставимо коње, волове на паши, па нам се све краде.

Андреја Луђњанин вели, да је у 4 села покрадено 67 коња и да се урачуна сва крађа на граници у округу, била би плата свима стражарима садањима.

Председник објављују, да ће ова ствар служити знању и финансијског одбора, при решавању о предложеној у буџету суми.

Секретар Срећковић подпомаже предлог, наводећи, да с турске стране чувају редовни турски војници и да треба предлог упутити финансијском одбору.

Скупштина усвоји: да се упутити финансијском одбору.

Извештач Пантелић чита предлог М. Ђирковића и М. Вулића: да се преко места „Карауле“ и „Пробона“ на путу у Топлицу и Прокупље, што скорије састанак отвори.

Скупштина реши, да се овај предлог упутити влади на оцену.

Извештач Пантелић чита предлог Милана Ђирковића и још двојице посланика, да се у §. 17. закона о поступку судском дода: да се оштећена страна пресудом општинског суда, због криве пресуде, надлежној власти може жалити.

После неколико објашњења, у којима имаху учешћа посланици: Ј. Војиновић, М. Ђирковић, К. Великић,

Б. Пантелић примети, да о овој ствари неби требало сада чинити предлог. Ова је исправка доста великог замашаја и задаје велики тешкоћа. Каже, да ће се то имати на уму, зато сада да се пређе на дневни ред.

Скупштина, по овом предлогу, пређе преко овог предлога на дневни ред.

Извештач Пантелић чита предлог Арсе Лукића, којим тражи, да скупштина реши: да се г. министру финансије препоручи, да он првој редовној скупштини поднесе формалан предлог закона о „попису људства и имања у Србији.“

Министар финансије: ово је лепо написано, и казана је сама сушта истина. Ми смо имали на уму ту потребу, и ставили смо неку суму у буџет ради те цели. Ствар ће доћи пред скупштину, па она нек реши. Није тешко закон о том написати, али треба људи, који ће га извршити. Ми имамо једно статистичко одељење, и једног чиновника за статистику, и он, ма да је способан и вредан, опет не може он то извршити, јер је и он човек, а то је физичка немогућност. Ми не можемо ништа од њега захтевати то што захтевамо од читаве војске. Пресудно вам могу рећи, да се без новца не може учинити. Попис људства може се наредити, јер пописа није било од 7 година; али мислим да ће се предузети кроз неколико недеља, јер је све наређено од министра финансије, да се попис предузме.

А. Лукић: није мени намера била, да тражим да се образује статистичко одељење. Мени је најглавнија намера та, да се од времена до времена чини попис.

Јако нам смета, што за 7 година нисмо имали пописа. Потреба је, да се законом утврди повремени попис људства, па ће се тај попис и чинити свакад у своје време.

Министар финансије: ја мислим, да се ово упути влади на оцену.

А. Лукић: ја не бих био рад ни да помислим, да у Србији има министра, који би смео пропустити да се 7 година не учини попис људства у земљи. Дакле треба закон, по ком се мора чинити повремени попис било сваке друге или треће године, само на извесно време. Утврди ли се то законом, министар мора чинити попис на време, а ако не учини, одговоран је за то.

Скупштина усвоји: да се овај предлог упути влади на оцену.

Известилац Пантелић чита предлог Павла Грковића и још 15 посланика, да се сељаци села Липовца и Црипућа, у рудничком округу, ослободе од плаћања десетка манастиру Враћевшници на винограде, које имају.

Анта Пантић подсећа да је таква тужба давата скупштини и 1870.; али је манастир на те винограде добио право по ограничењу комисије 1847. Мислим, да би ту ствар посланици поднели као предлог, да се то по процени исплати. Ми неможемо ником одузети имање преко закона.

П. Грковић: тај је предлог тако и поднесен. Можда је предговорник разумео, да је то земља манастирска, али није, него њихна сопственост. Године 1847. комисија је ограничила те земље. Али како је то ишло? Комисија уврсти у манастирску имање и винограде, који су били њихова сопственост. До тога доба није нико полагао право, а и после до 1870.

Тада се дигне тужба од манастира, и суд, на основу уговора (протокола од 1847. год.) пресуди, да манастир има право. И сад ће манастир тражити своје.

Зна ће који од госпoде посланика, како се наши људи неће да замера властнику. Кажу, да је комисија сама пресуђивала куда да буде граница манастирска, па само људима саопштавала. Ко се противио, њега су везивали за крушку, па је допде стојао, док није пристао.

А. Пантић каже, да је говорио онако зато, што је чуо од самог г. Мите Јовановића, као председника суда, да је он ту ствар судио и пресудио.

П. Грковић помиње да тај закон (ограничење од 1847.) не постоји, јер га нигде нема у зборницима.

Секретар Јовановић: пошто се посланик Анта Пантић позвао на мене, онда ћу да објасним ту ствар. Пре годину дана била је парница између старешине манастира и тих људи. Суд је пресудио, на основу онога акта од 1847, да људи, који те земље уживају, плаћају манастиру десети део од чистогa прихода, док те земље не одкупе. Откупити могу те земље по процени, па да постану неограничени господари. То је што се тиче парнице, а за сами предлог напомињем, да се не превиди, да је добро манастирско а не државно. Може ли скупштина решавати о добру, које није државно него једне корпорације.

Секретар М. Ђ. Милићевић: у колико је мени познато и сам манастир жели да се ослободи овога имања под оваким условом.

Манастирски настојатељ као уживалац а не као сопственик манастирских добара, не може да отуђи ништа без одобрења власти. Старешина манастира Вра-

ћевшнице, у колико се сећам, долазио је летос министарству и изјављивао жељу, да се та ствар доведе у поредак. Мени је, говори он, самом тешко отићи у виноград човеку и потражити му десетак, кад је сама реч та тако грозна народу. Ја мислим, да би овде најправилнији пут био, да се ова ствар упути министру просвете, те да он, који с једне стране бдије над безбедношћу манастирских добара, а с друге види садашње расположење скупштине према тим људима, ступи у договор с духовном влашћу, и учини да се та ствар један пут рзчисти.

То мислим да је најбољи пут (чује се: „врло добро.“)

Председник пита, прима ли скупштина овај начин за решење овога предлога.

Мил. Вукомановић: задовољан сам са предлогом г. Милићевића у интересу целе земље.

Ранко Цветковић каже да уговор (акт ограничења) од 1847. не може вредити зато, што су везивани и силом нагоњени људи да на њега пристају.

Заступник министра просвете и црквених дела министар финансије, мисли да је ово ствар судска, те је, по том, не би ни требало упућивати влади. Манастирско је добро као свако приватно имање. Манастир има уговор са сељанима. И ја не знам, шта ту имам да радим, као министар просвете.

Јошт се о том изменише неколики разлози, међу којима су г. Мите Миловановића ти: да манастири добију турске као и цркве, те да им приходи буду већи.

Најпосле скупштина усвоји, да се ова ствар упути влади, да она учини даљи корак за измирење сељана и манастира.

Седница је свршена у 1 сат, а заказана сутра у 9 сата пре подне.

СЕКРЕТАР,

М. В. Милићевић с. р.

ПРЕДСЕДНИК СКУПШТИНЕ,

Ж. Карабибировић.

Опуномоћени подписници:

Павле Поповић, А. Лукић, Ненад Михаиловић, Глигорије П. Брајковић, А. Петковић, Петар Поповић.

САСТАНАК XXIII.

18. Децембра 1873. године у Крагујевцу.

ПРЕДСЛАВАО

Живко Карабибировић.

Били су гг. министри: правде, грађевина, финансије и војени.

Посланика је било 106.

Посланици: Милан Пироћанац и Милан Врачинац нису дошли због слабости.

Састанак је отворен у 9^{1/2} часова пре подне.

Председник каза, да је на дневном реду предлог о шест плугова земље, који се земљораднику не смеју продати.

М. Ковачовић прочита извешће већине законодавног одбора. Оно гласи овако:

„Одбор за законодавство, по одлуци народне скупштине, испитао је владин предлог од 10. тек. м., којим се иде на то, да сиромашни земљеделац не остане без крова и потребног земљишта лакомисленим задуживањем, па је нашао, да се тај предлог у основу, као по све користан, може примити.

Побуде за овај предлог излишно је овде излагати, кад је он изнешен на захтев и садање и лапске скупштине, и кад је скупштини позната његова потреба и циљ.

Сад, што се тиче поједини у предлогу наређења одбор, већином својих гласова, има да учини ове примедбе:

1., да би сиромашном земљеделцу довољно поможено било, кад би му се, поред два дана земље, што му је законом и досад од продаје осигурано, сачувала још и кућа са плацем од једног дана орања, те с тога по мишењу одбора треба у предлогу поменути на два места реч *и е т*, заменити са *два*;

2., према овој измени, у тачки првој, ако би се усвојила, мора одпасти из предлога трећи одељак §, 471 а, јер он би имао само онда места, кад би се пет дана орања хтело од продаје да сачува.

Г. министар правде не саглашава се са овим мишењем одбора, већ остаје при свом предлогу, јер је то и жеља скупштине била.

Д. Радовић прочита извешће мањине законодавног одбора.

Оно гласи овако:

Мањина у одбору за законодавство противна је поднетом предлогу.

Презадуживање у неким крајевима нашег тежачког света и прекомерни интерес, изазвали су у скупштини предлог, да се тежаку не може за обичан дуг продати пет дана орања земље, и да се тежаку одузме право, да и он сам ових пет дана орања може продати.

Неоспорено је, да се овим узаконењем оглашују

све пореске главе тежачке у Србији за неспособне, да својим имањем у поменутом обиму располажу.

На првоме месту треба поменути, да се овим предлогом удара у основу нашег друштвеног политичког стања. Њиме се ограничава лична слобода, које је саставни део право располагања са својим имањем. Ово је право ујамчано уставом, и мањина сумња да се оно овим путем без повреде устава може да збрише.

Има и у нас, као код свију људи, неспособни да са својим имањем располажу; и њих закон већ чува од упропашћења. Треба их само судом огласити за неспособне, па нити они могу да продаду своје имање, нити се исто може за дуг да прода.

Оваки неспособни по чл. 18., тач. 4., закона изборног за скупштину — немају право ни да бирају посланике, ни да буду за посланика изабрати.

Кад би се овај предлог усвојио, сви српски грађани тежаци, што плаћају порез, који немају више од пет дана орања, постали би потпуно неспособни, а они, који имају више, постали би у толико способнији, у колико би им имање преко означене мере расло. Сви пак они, који нису тежаци и пореске главе, остали би потпуно способни, па ма немали ни једног дана орања.

Мањина не налази да има разлога, да се огласе без разлике све пореске главе тежачке, биле оне радне или нерадне, које немају више од пет дана орања, за неспособне; она још мање види разлога, зашто би било разлике између оне неспособности, коју судови оглашују, и ове, коју би закон сам изрекао.

Та је неспособност у самој ствари једна и *и с т а*, пошто се и једна и друга само за то изриче,

што се држи, да су људи неспособни да у своју корист са имањем својим располажу.

Чудан би доиста био приказ једне уставне земље, где би извесни грађани били оглашени законом за неспособне да својим имањем располажу; а овамо би им се признавала политичка способност за слободну штампу, и за све установе, које се само развијеном свешћу једног народа ујамчавају. То је бар очевидно, да је лакше управљати са пет дана орања, него управљати са судбином земље и издавати разноврсне законе.

Овде не може бити двога: или су тежаци, који плаћају порез и имају 5 дана орања — способни и довољно развијени не само да својим имањем рукују и располажу, него и да самоуправу земаљску упражњавају; или нису.

У правом случају, зашто би их ограничавали у ономе што је свакоме најдрагоценије — лична слобода и располагање са својим имањем. У другом случају; — како би им смели поверити да са судбином земље располажу?

После овога треба извидети, да ли је задуживање и давање новца на велики интерес, узрок немању у известном нашем свету.

Мањина мисли, да је задуживање средство а не узрок неимантини. Који има и привређује, тај незајми на своју штету. Ако је слаб наш привредни развитак то долази одтуда. — Даље:

што се у нас имање слабо или ни мало непоштује, томе је крива општинска управа, у својој нехатњи, да се иступи противу имања строго истражују и казне;

што се у нас у невреме и засејава и род прибира; што се у нас у опште мало и све старински ради; што год нам индустријских производа треба, све добијамо са стране већим делом, у размену за нашу рану и нашу стоку, а овако се у народа од којих купујемо, рана и стока и јефтиније и у већим количинама производи; — и што се у народу нашем, по усвојеном обичају, неразумно троши у многим приликама, као на пример при свадбама и т. д.

Чудна би то доиста била ствар, да урођеник у нашој земљи не може да се радом подигне, где сваке године околни народи у јаким бројима себи добру зараду налазе. Бугари нам скоро свуда обдељавају баште, а по неким крајевима косе ливаде и копају кукурузе. Осађани и Готце праве нам зграде а Немци својим радом подмирују остале осетне потребе.

Није немаштина дакле дошла од великог интереса, него од слабе производње. Ко више троши по што производи, и ко скупље производи по што други производе, мора да опада.

Где год се хоће замљородна да унапреди, ту се уравнију путеви капиталама, да тамо потеку. Ту се оснивају фондови за подизање искључно земљорадње. Ту се дају награде онима, који најбоље што произведу, а ми са овим предлогом идемо управо како да капитал од земљорадње одклонимо, идемо да убијемо раденога и разборитог, са неколико њих нерадни и неразборити.

Но питање је још да ли ће ова мера имати каква дејства на досад задужени свет?

Има ће доиста дејства али не добра. У бризи да будуће задуживање препречимо, изложићемо већ за-

дужене извесној пропасти. Повериоци узнемирени будућношћу, похитаће да своје дугове наплате без икаквог протезања рока, и тако ће баш они, који овој мери повода дају, остати без леба и крова.

Но питање ово мора бити оцењено са много више тачке, са тачке укупног државног привредног развића. Нема сумње, да је у интересу целе земље, да зиратна земља буде свагда у рукама вредних и разборитих раденика, и да се они колико је могуће више подномажу. Кад је земља у нерадним рукама, ономе, који ју држи, ништа не приноси; а држави је међу тим то стање од велике штете. Привредно стање непремено опадаће а за њи кредит и трговина земљеска.

На послетку мањина држи, да нема закона и да нема начина, који би могао природни ток ствари у људском друштву да поремети.

До год буде имало радни и нерадни, разборити и не разборити, биће свагда и богати и сиромаци. — Људи могу бити у правима равни, али никад у способностима једнаки, па је уверења, да су и све мере, које се у цели те једнакости узакоњују, за општи развитак штетне.

Поред тога не би ли изгледало, да скупштина овако озбиљне предлоге врло олако усваја, ако их ове године узакони.

Зна ли се бар, колико се и у којој мери по свима крајевима у нас задужује? Зна ли се, колико има дана орања зиратне земље и колико би се по овом предлогу под закон зашт ставило. Све се то незна, а о-

намо хоће да се узакоњава једна општа мера овог заманаја, која може земљу да доведе до неприлика.

ГЛАВНИ ОДБОР:

М. Пироћанац.

Д. Радовић.

Др. Н. Крстић.

Б. А. Стојшић.

После извешћа додаде Радовић, да мисли, да овај предлог не би био праведан, и што су у нас земље неједнаке, н. пр. земља у Морави кошта више него у Ужичком округу.

По наредби председника Радовић прочита предлог владин.

М. Јеремић као земљорадник противан је предлогу и пристаје уз мишље мањине, нарочито што мисли, да ће се многи оставити земљорадње, кад не буду господари од 5 плугова земље и да ћемо овим законом учинити једнима добро, а другима зло.

К. Великић брани предлог владин и каже, да су се већ две скупштине изјасниле за њега, јер се жели да сачува од пропасти онај земљоделца, кога су преваром и другим путовима довели да се је морао задужити. Тиме ћемо сачувати многе наше суграђане и своју децу, који се у немању и лакомислију задужују.

Не признаје, да се овим уводи какво туторство, па најпосле и да је, — наметно туторство треба да примимо. Чудно му је, што се није говорило, да је туторство било и досадање наређење, по коме се земљоделцу ни су кога да продаду два плуга земље и храна која ће му бити за 15 дана, па с тога предлаже, да се предлог приими како је поднесен.

Протокол. Нар. Скупштина.

Н. Радовановић опомиње посланике, да од три године говоримо о томе, како да помогнемо нашем свету, који се задужује, па додаје, да је био мњења, да се земљоделцу никако не суди за дуг, од чега је одустао само за то, што га није имао ко у том да помогне. Кад је пак по закључењу скупштине поднет овакав предлог, он је потпуно за њега, јер ће бити од користи за нас и нашу земљу. Противан је осудио мњењу г. Радовића и мањине, да се предлогом иде на убијство, јер је то живот а не убијство за земљоделца, кад му се осигурава господарство његове земље, од које живи и он и његова породица. Задржава право, да говори још о овој ствари, ако буде који противу предлога.

В. Поповић остаје при свом пређашњем говору, да је много, да се земљоделцу остави 5 плугова земље, на коју и сам да нема право, и пристаје уз мњење одборске већине, но ако би се владин предлог усвојио, онда је мњења, да се земљоделца може на ту земљу задужити бар код јавних каса.

Н. Крстић тражи, да му се објасни, о чему ће се сад говорити, да ли о владином предлогу, извешћу и мњењу одборске већине, или извешћу и мњењу одборске мањине, те да се и при гласању седењем и устајањем могу људи управљати.

Председник објашњава, да, и ако је ова ствар у скупштини решена, ипак се може о њој у начелу говорити, па ћемо после казати, оће ли бити по предлогу 5 или 3 дана орања.

А. Лукић налази да не може бити говора о начелу; јер је ово решено.

Љуб. Каљевић мисли, да, кад је ствар решена у начелу, ни је било места мњењу одборке мањине.

Председник каже, да можемо говорити опет о начелу; јер је сад предлог дошао од владе.

Н. Крстић вели, да се за сад задржава од говора и да ће говорити о овој ствари док чује говоре оних, који ће предлог да бране.

Моли, да му се то допусти, а да му се не каже, да је доста говорено. Говори ће противу предлога.

Љуб. Каљевић налази, да не радимо како треба, јер ако је скупштина решила, да се земљоделцу не могу продати 5 дана земље, онда треба ићи даље, па говорити о појединостима владиног предлога.

Ђ. Малетић каже, да је скупштина решила, да влада поднесе предлог, па кад то буде, она ће опет о њему да говори.

А. Пантић налази, да о предлогу не треба говорити у начелу, јер је он у начелу примљен, и влада је умолена, да поднесе предлог шта је учињено, па сад да треба само да говоримо, ко пристаје уз одборску већину, а ко уз мањину.

Д. Јовановић моли, да говори у опште о овој ствари.

Противу владиног предлога је и већина и мањина одборска. Мањина каже, да је противан уставу. Да видимо, је ли то истина. Чл. 25. устава каже, да се ујамчава лична слобода и право својине, и да ово не подлежи никаквом другом ограничењу него оном, које ће се одредити законом, или је већ одређено. Устав дакле не признаје, да право својине има безусловне границе, већ да има граница, које ће други закони одредити. Види се да предлог није противан уставу.

§. 211. грађанског закона каже, да права располагања са имањем зависи од други грађански закона, па по томе овај предлог није противан ни грађан. закону. Није истина, што мањина каже, да је предлог противан изборном закону, и да овим предлогом неко ће доћи под старатељство без пресуде, а овамо може да бира посланике и да буде изабран за посланика.

По изборном закону не тражи се, да неко има околико или онолико дана орања, па да може бирати посланике или бити изабран, него да плаћа поднун данак.

По закону о старатељству, онај, који је стављен под старатељство, не може никако располагати својим имањем, не може да га прода, не може ништа да се обвезе, и т. д. По предлогу пак, може сваки да се обвезе и да прода сву своју покретност и оно имање, које би имао више од 5 плугова земље. Но и ово ограничење није нова ствар, јер по досадашњем закону није се земљеделцу могло продати 2 плуга земље, нешто хране и т. п. И до сад, по трговачком закону, земљеделац није могао издати меницу, па ипак је већина посланика земљеделског реда и издају законе. Њима се не могу продати 2 плуга и друго што одређује закон, па су опет они народни посланици. Мањина је противна предлогу и с тога, што се њиме ограничава право, али у нашем грађанском закону, а и у самом уставу, има на више места ограничења, па ипак постоје закони и ми се управљамо по њима.

По овоме, предлог није у противословљу ни са уставом, ни законима, него се слаже са њима. §. 13. грађ. закона каже „воља замењује закон а закон наклањава чо вечију вољу,“ по што се тиче морала и јав

ног поретка, воља не може да замени закон. Кад дакле закон каже, да што се тиче морала и јавног поретка, воља не може да замени закон, онда пита: да ли интересија, који даје новац под интерес и то превелики, и који, као што Милутин Спасић рече, пије сво гдушника као наук муву — да ли је то дело овог човека морално, или неморално? Он мисли, да је ово дело неморално, а да је вели интерес и прекомерна добит неморално дело, признао је и сам кривични закон, који за подобна дела одређује казну до године дана затвора. Кад се каквом дужнику због плаћања бездушног интереса продаје имање шта бива од тога човека? Он постаје сирома, просјак, пијаница, лопов и т. п. — Он после нити је у стању да врши своја права, нити их има. Он не може да плаћа порез, па не може да бира посланика, нити може да буде изабран за посланика. Он не може да буде поротник, не може да врши никакве општинске дужности, па ни дужности слободног грађанина и родитеља н. пр. да васпита своју децу. Осем тога, људи, који немају никаква имања, сметају јавноме поретку, какве грађане ми не треба да имамо. Такви људи само су по имену слободни, а у ствари они су слободни робови. Ми идемо предлогом, да сваком нашем суграђанину очувамо његова лична права, те да он има право бирати посланике, да може бити изабран за посланика, да буде поротник и т. п. У интересу је морала и јавног поретка, да се овај предлог прими. Одборска мањина свађа у уским границама право законодавној скупштини. Законодавац, као што смо ми, који те право са Кнезом вршимо, не смо се ограничити на само правничко гледиште. Ми морамо да се обазремо на морал и веру, на право, на потребе и економни жи-

вот народа, па да према томе изведемо закон, који ће одговарати народним потребама. Законодавство мора да се брине за будућност народа, који вечно живи. Народна скупштина мора да пази на све потребе народне, а нарочито на економне, па и са тога гледишта треба овај закон да се усвоји. (Скупштина се одзива са „Живко“). Мањина одборска као да воле право индивидуализма, које вели „ради шта знаш, да радиш шта хоћу, само да не вређам туђе право.“ То је начело довело људе, да су постали себичњаци — егоисти — те су почели један од другог да отимају, и материјализам се развио тако, да су једини постали грдно богати а други умиру од глади.

Људи су се почели бринути, како да се избави свет од овога стања — и отуда је постао социјализам и комунизам. Овога код нас нема, али никак не треба да кажемо, код нас је велики број људи у доброме стању, и да на ову ствар не обраћамо пажњу. Код нас се почео јако да развија индивидуализам, а помогли су га наши позитивни закони. Отуда је дошло, те се наш народ увалио у грдне парнице, дугове и многа зла, те се кривична дела све више и више множавају. Ми смо позвани да наш народ не само унутрашње развијамо и његово благостање подигнемо, него да га избавимо и од страшног притиска и господарства. Ми не можемо овај позив да извршимо, кад је код нас доста света задуженога. Код нас се једини брину како да се одуже, други, како ће на већи интерес да дају свој новац, а трећи, како да се парнице и парнице добију. Ово је друштвена болест и ми треба да се постарамо за закон, који ће наше економно стање да доведе у бољи ред. Неки кажу, да ће људи због овог

закона постати лењи, а г. Пироћанац рекао је пре неки дан, да ће то имаће остати у мртвим рукама. Грдна је разлика кад је имаће у мртвим рукама, и кад је у рукама људи, који хоће да раде. Земља се не даје онима, који се не занимају са земљерадњом. Код нас има 270.000 пореских глава. 70 хиљада су варошани и остали, који немају земаља, а 200.000 земљоделци. Постојао је закон, да се сељаку не продају два дана орања. Било је онда 400.000 плугова земље осигуране, па је ли то остало необрађено? Извесно је, да је сва земља обрађена и да су многи земљоделци молили општине, да им даду земље на обделавање. Што мањина вели, да неко имаће кошта више, а неко мање, Јовановић мисли, да је наша земља већином брдовита и да се може у закону казати, да се земљоделцу не могу продати, не пет дана орања, него нешто мање, ако се није за добро. По свему овоме, он вели, да треба предлог примити, али не по мишљењу одборске већине, јер смо видели, какву бербу праве интересчије, па треба да станемо на пут, да се наш свет не задужује. Овај закон помоћи ће и варошанима, јер ће се сав новац стећи у вароши, па ће варошани моћи да унапреде своје трговине. Ми ћемо бити срећни а с нама и цео српски народ, ако наше земљераднике од интересчија сачувамо и ако их унапредимо.

Милан Ђирковић противан је предлогу само зато, што се појединац ограничава, да и сам не може продати земљу, а ово је неки вид туторства, па казује, како има људи, који имају повише земље, па неће да је раде, него продају парче по парче, те тако живе.

Мита Миловановић је сугласан са мишљењем одборске већине, нарочито, што земља није свуда једнаке

цене. У Крајини 5 плутова земље кошта 50.000 гр. па не би било право, да се таквом човеку не дозволи задужити је.

Никола Кретић вели, да закон о коме се говори, има врло велике мане и кад би се усвојио, произвео би велике збрке и неправде. Сваки закон мора да буде праведан и по томе да одговара појму правде и ономе, што је и наука и искуство као правду означила. Овај је закон неправедан, што се њиме допушта, да неко, који прими на себе неку обавезаност уговором утирђену, не мора да је изврши. Закон је узео у закриле неиспуњење у говора, макар да се свагда тражило, да се уговори испуњавају. Неко може не дознати за овај закон, јер има доста људи, који не знају да читају, па ће се оштетити. Закон овај хоће да ослободи сељака од испуњења обавезаности. Они се могу задужити, али им се не може за дуг продати имање. — Под овај закон дећи ће многи земљеделци. Чини му се, да нико од нас не зна, како они стоје и колико имају земље. Слупао је, да има срезова, у којима ни по 4—5 домаћина немају по више од 5 плутова земље. Ако се деси, да у целом срезу сви људи не могу правити уговоре, питање је ко ће им узајмити у случају нужде? А ако ко позајми на добру веру и најбогатијем човеку, али овај има 4—5 пореских глава у кући, па тај човек не хтедне да плати свој дуг, он се по закону разрешава од дужности плаћања, ма да је овога од невоље спасао. Друга неправда овога закона састоји се у томе, што се не односи на све наше суграђане и што чини разлику између пореске и непореске главе, па све то лепо објасни и примерима подрепи. Законом се иде поглавито на то, да се обезбеде мрезадужени и пропалице. Нигде тога није било, да се законом бране

овакови људи, и да се у исто време ограничава вредан човек, да не може више да заради. Задуживање може бити из два главна узрока. Ако је са природне какве несреће, онда таквих помаже цела земља или влада, која је то свагда и чинила. Ако се неко задужи из лакомислија или других каквих узрока, није право, да све људе и добре домаћине ограничимо, да не смеју своје имање отуђити и да тиме могу прибавити нова имања. Нико, ваљда, не ће рећи, да је цео народ задужен или да је цео народ лакомислен, али да је баш и то, зар смо ми позвани да помажемо цео народ? Нема закона, који би искоренио лакомосленост, осим ако ћемо да поставимо народу старатељство. Овим законом се иде на то, да се велико ограничење постави целоме народу и ако он није задужен — а то је неправда. Неправо је да се заштићава само сељак а занација, трговцу и ученом човеку да се може све продати на добом. Закон је овај и неподан, јер и мимо продаје има други начина отуђивања, што све у закону треба побројати, јер ће се иначе закон да изигра. Но и да овога није, овај закон нема места у поступку судском за грађанске спорове, ма да је у §. 471. поступка, стајало, да се земљеделцу не могу продати два плуга земље; јер се овим законом хоће да нареди, да ни он сам не сме ову земљу продати или отуђити. А то све треба да дође у грађански законик, који би тада на многим местима требало изменити — и онда би се морао цео грађански законик да преради. По овоме, не треба оваково наређење учинити с ногу, јер ће се, као што рече, направити збрка и забуна, у којој се нико неће моћи да нађе. Тада неће судије бити криви, нити ће скупштина моћи позивати министра правде, да нази, да

се суди право. Јовановићу одговара да §. 211. грађ. зак. вели, да ће неко за општу потребу морати уступити своје имање, али да ће онда добити накнаду — а не каже, да ће сваки Србин слободно располагати својим имањем, па чак да може учинити и злоупотребу — па све то објасни разним примерима. Не зна, зашто је Јовановић поменуо §. 13. закона, кад он не стоји у свеzi са овим предлогом. У томе §-у вели се, да воља замењује закон, што бива у случајевима, које је закон одредио, што такође примерима објасни.

Што се тиче говора Јовановићевог о индивидуализму, социјализму и комунизму, мисли, да би томе имало само онда места, кад би неко ишао нарочито на то, да ствара сиротињу. Не треба стајати на пут поштенним људима, да не могу располагати својим имањем, него се треба старати да нема зеленаша, — а да их не буде, треба имати доста новаца у државним касама, и давати их народу под јефтин интерес, но и ту има незгода, јер државна каса даје само половину вредности процењеног имања. Законом је било наређено, да се земљеделцу не могу продати два плуга земље, па се није могло предупредити да се земљеделац не задужи. Шта је било са два дана, биће и са 5. Предлог постоји већ две године, па влада није ништа урадила, не зато што није хтела, него што је наишла на тешкоће, и ми хоћемо на врат на нос, да донесемо закон. Ми не знамо, колико има дугова и од чега су произашли — а нисмо нашли ни начин, како да садање дужнике одужимо. Кад све то будемо учинили, онда можемо тражити начина, како да убудуће сачувамо свет од зеленаша. Пројектисани 5 дана орања, неће ништа помоћи задуженима и с тога је против предлога.

П. Грковић као и пре, противан је предлогу, јер њима идемо да помогнемо оне, који су задужени а не ћемо да се обазремо на оне, који нису задужени. Од 250 хиљ. порески глава — највише да има 10 хиљ. што су пропали, па због њих хоћемо да ограничимо толики силни свет, који ради, продаје, зајми, купује и т. п., да неможе слободно да ради и да се не обогати. На послетку, ако се хоће што да учини и за пропалце, пристао би на мишље одборске већине нарочито, што је извесно, да ми не мамо толику земљу, да на сваку пореску главу дође по 5 плугова и што има људи, који имају и по 20 плугова земље, па неће ништа да раде и што се овим начином неће ништа друго учинити, него ћемо натерати људе да пронадају, пошто им нико неће смети да даје на зајам. Боље би било, да више чувамо оне, који су добри, него оне, који су већ пропали.

После одмора, који је трајао $\frac{1}{4}$ часа доби реч Мијалко Раденковић и каза, да се само на први поглед чини, да је поднесени пројект закона уместан и добар, али, кад се боље размисли о њему, види се, да је он за народ поражавајући. Наш народ је од ослобођења свога располагао са својим имањем, и на то је имао право по законима и уставу, па зар сад, кад је просвета продрла по све крајеве нашег народа, хоћемо да га ограничимо и да му понос и достојанство пред осталим светом убијемо и понизимо га, и да јавно пред светом кажемо, да је постао неспособан, да својим имањем управља. Тutori и стараоци постављају се распикућама, малољетним и нерадницима, и пошто се овим законом хоће да огласи наш народ, да је неспособан за управу, то он одбија ту помисао од народа. Ми смо сви подједнако суделовали у ослобођењу, па

није право, да варошани, трговци, чиновници и други, имају веће право него селаци, особито, што идемо све слободнијим установама, и ако се овај закон прими, каза ће се, да једном руком дајемо народу слободу, а другом руком одузимамо.

Стојадин Радовић, чуди се говору неке госпode, који не разуму и не знају, како народ живи, већ само знају за параграфе. Суд осуди неког селака за дуг, па му се прода земља и усев, а остану му само два плуга земље, и он онда не сме ни њи да ради, јер ће зеленаци да му однесу све, што посеје, па тако пропада свет. Господа сад бране да се томе народу помогне, то неваља, него треба да смо сви за предлог, па да народу помогнемо и да не буде, да неко са женом и децом пропада, кад нема крова над главом.

Алекса Петковић каже, да су: г. Крстић и чланови одборске мањине потрзали законе и параграфе, јер су у томе вични, али они не познају наш народ. Предлог није нова и необична ствар. И досад се селаци нису могла продати два плуга земље и друге неке ствари, па то није било ништа лоше. Ово већ трећа скупштина тражи, да се уведе овај закон, што за цело неби било, да се у народу није осетила жива потреба за њега, и да се није имало користи од постојећег закона. Влада је поднела предлог и одбори су дали своја мишљења о њему. Мишљење одборске већине такво је, да може да задовољи и оне, који су били и пре за предлог и оне, који су му противни, па с тога предлаже, да се исти прими, и да се сви задовоље.

М. Лазић налази, да је о самој предлогу било доста говора, и да је ствар добро изрицљена, па да сад треба читати предлог и даље радити. Не налази,

да ће се овим законом спречити селаци слобода, јер се овај закон прави за оног, који ће да падне, па да се сачува и добар и рђав, особито, што добром неће ништа нашкодити да се каже, да му се не продаду ни 15 дана земље. Издали смо закон, да нико не сме продати стоку, кад не добије од власти уверење, да је његова, па нисмо ништа шкодили добрим и поштенним људим а за неваљале учинили смо, те се могу лакше да ухвате, па с тога хоће да се по овој ствари гласа.

Жив. Милошевић и сад је противу владиног предлога, као што је и пре био, но кад је већина у одбору за два дана орања, за кућу и друге тамо побројане ствари, пристаје, да буде по мишљењу одборске већине.

П. Срећковић позива се на народну изреку: „моја кућа моја слобода“, па каже да народ не рачуна да има слободу, ако нема своје куће. Жали, што је г. Крстић пре њега говорио, те му не може да да материјала за говор противу предлога, који је народу најпотребнији: устаје противу слободне воље коју проповеда г. Крстић, јер ми нисмо духови и не живимо у зраку, него смо људи, који имамо своје потребе, па имајући на уму ону народну изреку, хоће да примимо предлог: јер ко нема куће, нема слободе, па макар написали стотинама закона о слободи, и слободној вољи.

Противан је мишљењу одборске мањине, која неће, да се осигура наш селак, па каже, да је селак наш брат, да ће и он сутра да носи пушку и да војује за ослобођење наше браће, као што је у свима нашим ратовима за ослобођењем он највише и ратовао,

и да нема смисла, да стварамо пролетеријат у земљи, кад треба да нашу браћу ослобађамо из робства.

Срећковић даље доказује, да уговор са селанима праве шпекуланти и обешечаици, који прост народ варају и упронашћавају, што доказа примером, па да је право да чувамо наш свет, да га којекакви људи не варају и да га не доводе дотле, да скапава од глади, што такође објасни неким примером; г. Крстић хоће, да су користи од једног закона општи за све. Ми и оћемо, да се наши људи овим законом користе, а не да се упронашћавају. Кад човек живи у слободној земљи, која има слободне установе, па му се прода све што има, он не може да плати порез и прирез, не може да сноси грађанске терете, не може да буде добар војник; јер нема шта своје да брани, и онда он није слободан нити му је асне од слободе. На тај начин, код нас би се занатно ред људи, који би за нас био опаснији, но сами Турци, јер ће они да краду и да убијају и сва зла да чине, чему смо ми криви.

Г. Крстић је узимао за разлог параграфе, а он узимаше људе и њихове потребе. Параграфи су онда добри, кад иду на то, да се очува људско достојанство, а кад они сматрају људе, као неке скелете, он би их све укинуо. При издавању закона, мора се имати на уму наше државно, религиозно и политично стање и све наше дужности и потребе.

Ми смо малени, једва преко милиона, и наша браћа нису с нама у заједници. Кад та браћа дођу из турске и Аустрије и ми им кажемо, да смо слободни а они виде, да смо сироти и голи и да нигде ништа немамо, казаше нам, што смо се ослободили, кад немам нигде ништа своје. У интересу је дакле нашем и др-

жавиом, да не допустимо, да се дотле дође, и да нам се ово може да каже. Затим је доказивао важност закона, са религиозне стране, како су се у старо средњовековно доба људи ослобађавали и добијали имања, и како смо по ослобођењу од Турака добили своја добра и постали газде, па од како су се отвориле јавне касе у народу, почело се уводити задуживање, те нас је то довде довело. Дуг је користан кад је производан. Кад неко пропадне у ужичном округу, морамо осетити ми сви и то је жива рана на здравом телу, јер народ губи војника и грађанина. Кад је било бомбардање, први су побегли интересчије а остала је сиротиња.

Интересчије дакле нису ни војници ни браниоци земље, него је то маса народа. Мањину одборску не треба узимати ни на ум, јер су то људи од параграфа; а ми нећемо да говоримо о параграфима и да ли им је што противно, ми ћемо да говоримо о томе, како да помогнемо нашем тежачком народу да не пропадне. Одбацује и мишље одбооске већине, па благодари г. министру правде што је поднео предлог за 5 плугова земље, па га објашњава. На послетку одговара онима, који веле, како ће неко да буде скупштинар, кад нема имања. У Енглеској наслеђује имање најстарији син, па не само да тим није николико окрњено политичко и грађанско право Енглеза, него на против, Енглеска има највише великих бораца за слободу.

Према свему дакле, Срећковић је потпуно за владин предлог.

Милосав Спасић вели, да је хтео говорити, у смислу, у ком је говорио Срећковић, кога је радо слушао, и који је исказао не само његову мисао, него и

мисао целог народа и већине скупштинара, на пошто је већ доста говорено, а мишљење је мањине врло ништаво, да о њему не треба водити рачуна, то честита скупштина, што је покренула, и влади, што је примила предлог, који треба да се усвоји и то потпуно. Ако усвојимо предлог, учинићемо, да нам сељак буде госа а не роб, јер кад човек има имања, он је слободан, а кад нема, онда нека је ма каква слобода у земљи, он није слободан.

П. Самуровић гласа за владин предлог.

А. Лукић мисли, да трошимо речи бадава, кад бранимо нешто, што је одбрањено, с тога неће ништа да говори, већ гласа за владин предлог.

Ранко Јовановић каже, да су интересије поплавили цео свет, о чему не треба више говорити. Није за мањину ни већину одборску, него да се гласа за владин предлог у начелу, па после да се договоримо, колико дана орања да буде.

Рад. Милошевић пита, о ком предлогу говоримо? Две су скупштине покретале и говориле о овом предлогу, влада је поднела предлог и ми треба да знамо, да смо чувени у свету с тога, што сви имамо по нешто имања, које треба да сачувамо и бранимо, да не дође у руке поједини богаташа. Кад не будемо имали од имања, па би нас Ђвзз сутра позвао, да се боримо противу непријатеља, онда, који немају имања, казаће, нећу да се борим, јер немам шта да изгубим. Није чудо, што су у одбору два мишљења; јер су тамо људи од закона и §-а, па непознају ваш селски народ и његове потребе онако, како ми познајемо. Неки веле, да меће бити рђаво, ако имамо сиротиње и надничара, али

ми нећемо сиротињу, него хоћемо да стварамо богаташе, што ћемо и учинити, ако примимо владин предлог.

Ђ. Пантелић противан је предлогу из разлога, што би се ограничило право сопствености — „право располагања“, а то је противно чл. 25. устава, који каже: „слобода личности и право сопствености, не може се ограничити, осем ако се законом пропише.“ Закон пак треба да буде општи за све. Ако хоћемо да издамо закон, па да кажемо, да сви Срби нису пред законом равни, него варошани и чаршилије могу неограничено са имањем располагати, а сељак не може, онда ни смо равни пред законом. Тај закон не може постојати као закон, јер нема уставног материјала, па је по томе и погрешно тумачење устава од стране г. Јовановића, и повредићемо устав, ако тим путем пођемо. Осем тога, овим се законом неби постигла цел, јер њиме нећемо помоћи онима, који су у невољи, већ онима, који би се у будуће задуживали. Сваки би лекар био смешан, који би лечио здраве поред болесних. По том треба се старати, како да се избаве они, који су се задужили, јер су они у невољи, а не да се стаје на пут онима, који су здрави и који не болују.

На послетку, у предлогу има наређења, која не могу доћи у поступак судски, грађански, него у грађански закон, и онда треба дотерати у грађанском закону све, што се овим законом мења, те да не буде у закону збрке.

Стојан Вркић вели, да ако је истина, што каже мањина, да вређамо устав, онда није за предлог, јер смо се заклели Ђвезу и уставу, да будемо верни и да устав не газимо. Но кад би ово било истина, влада сигурно неби смела да поднесе овај предлог, јер би

она за то одговарала; али он мисли, да ми не вређамо устав, па с тога је за предлог.

Марјан Кукић жели, да говори о мањини, па каже, да ти људи, као да нису Срби, јер веле, да сељаку не треба оставити ништа од имања. Да су сви Срби, као што су неки од њих и председници, у касацији онда неби им требало ништа остављати, па с тога је противан предлогу мањине и гласа за предлог владин.

М. Вукојановић потпуно је задовољан са говором Срећковића и Спасића и чудо му је, што неки веле, да оставимо болесне, јер он баш мисли, да треба одвојити болесне од здравих, кад је извесно, да здрав бежи од болеснога као од куге, па је с тога за предлог.

Илија Симић пита, шта ће бити у време деобе задругара и с онима, који се доселе са стране, ако се усвоји владин предлог?

Дина Цанковић, хоће да одговори Пантелићу, који је рекао, да је уставом ујамчено право Србину, да је сваки раван пред законом и да вређамо устав, кад сељака ограничавамо у његовом праву. Он вели, да је устав ступио у живот тек 1869 године, а блаженопочивши Књаз Милош много пре тога наредно је, да се земљеделцу не могу продати два плуга земље и друго, што је у закону написано, па видио да је то вредило већ више година и да нам ништа није шкодило. Због тога је за владин предлог, нарочито што се тамо каже, да три дана орања може сељак задужити код јавних каса, а два дана са кућом и кућним плацем да не може. Лено је казао г. Срећковић, да је човек без куће — човек без душе, па за то ве-

лим да је закон за нас врло потребан, како би спаси народ и предупредили да имање не пређе у поједине руке и да народ не дође до рђавог положаја, те да падне на терет општинама и појединим грађанима. Није истина, да ће се поштењом човеку убити кредит, јер се овај чини на поштење, а не на имање; не томе ће се овим законом кредит увећати и повећење раширити.

А. Лукићанин је за предлог, само да сељак може продати своје имање.

М. Кара-Марковић каже, да је поднео предлог о томе, да се спречи задуживање, па он није нашао одзива, а како се овим предлогом то жели постићи, он гласа за владин предлог.

С. Несторовић напомиње, да је и пре казао, да се тако олако не прими овај предлог, јер дан орања негде се продаје по 50, а негде по 100 дук. Чини му се, да се предлогом не чини правда. По закону, чиновнику се не може више секвестирати по четвртина плате, свештеник има од чега да живи, а сељаку осигуравамо пет плугова земље. За трговце се нико не брине. Њима се може све продати, па и прстење са руку, с чега моли, да се и о томе размисли. Пет дана је много. Једно, што земља свуд не вреди једнако, друго, што незнамо да ли има толико дана орање земље, кад на сваку пореску главу дамо по пет. Мањина не говори без основа. У њеном извешћу има доста лепих истина.

М. Блазнавац казује, шта га је покренуло у одбору за мишлење, да сељак ни сам не може продати два плуга земље. Ми смо мислили, кад човек има више синова, па су сви одрасли и ожењени, онда по

предлогу они могу имати око 20 плугова земље. За друга има воље за рад, а од земаља онолико, колико закон одређује. Дође случај, да комшија нешто продаје што би задруга купила. Да не би дакле људи били без кредита, и да им се не би спречило узимање имања, сугласили су се, да сељак не сме задужити два плуга земље, и кућу, што до сад није било, па ма колико кућа да вреди. Човек, који је дотле дотерао са задужењем, дотерао је до ништивала, па не дамо вели, да се са женом и децом скита, и да са тим остатком располаже.

Милован Спасић: поштује свако, па и правничко знање, које мора бити у свези, кад се говори о узајним интересима једне земље. Апсолутна правда је изречена у Мојсејевом закону. На основу њеном и разних околности једног народа, донешени су разни закони и разне уредбе. Наши закони и уредбе највише су узети из закона западне Европе. Њи су писали људи, који ни су познавали народ, његове обичаје и друштвени живот, и за то налазимо у њима ствари, које нису сходне нашим потребама и нашим стварима. Доцнији правници избрисаху из грађанског закона и оно, што је одговарало нашим потребама. На пр. суседско прече право одкуна, што је било врло нужно за наш економни живот, а то су учинили, што нису уважавали економно знање, него су ствар чисто проматрали са правничке тачке. Морају се дакле при писању закона узети у обзир и друга знања. Ономад смо говорили о женској деци, што се тиче наслеђа. Није донета права, да женска деца имају мање права од мушких. Правници су доказивали, да женској деци не треба дати права као и мушкој. — По основима

правде, правници никад не би могли говорити, да моје женско дете не треба да ме наследи онако исто, као и мушко. Али они су говорили против тога, што су узели у обзир народне обичаје и његово стање. Давас они раде сасвим противно, јер заступају нека начела правде чисто по теорији. Он мисли, да је потреба народна, да се земљоделцу остави неки комад земље, и ово неће бити само за сиротињу, него и за све људе. Предлогом ће се осигурати наша деца и наши потомци па зато гласа за предлог.

Живул Јовановић противан је предлогу, а

Милан Миловановић је за предлог.

Г. министар правде рече: ја ћу гледати, господо, да будем врло кратак. Прво ћу почети са оним, што је најглавније. Нека господа излазе па кажу, да се овим предлогом газу устав. Ја неби то казао. Ја не могу ову ствар никако оправдати са стране правне као што сам и пре говорио; али да са овим толико далеко идемо да газимо устав, ја неби рекао. У уставу стоји овако: „слобода лична и право сопствености ујемчавају се и не подлеже никаквом другом ограничењу, осим ономе које закон прописује.“ Остављено је дакле, да се законом могу поставити нека ограничења. — Ми би само онда газили устав, кад би човека истисли из имања, па казали одлази одатле, кад би му дакле то имање отели; али ми кажемо, то је твоје имање осигурано законом, уживај га како знаш, али га не смеш продати ни задужити, и кад се ово каже, то је ограничење, али због чега? Један је дошао у неку општину, ту се оженио, окућно и пати децу. Тада општина има право да каже свакоме, кад си ти, брате, дошао у општину те патиш децу, ти не смеш

овде да патни просјаци, који ће пасти на терет општини, већ мораш да за твоју децу сачуваш имање, које си стекао, да она отуда живети могу.

Овде нека господа кажу, да бар њему оставимо право да сме продати имање. Ја сам још најпре казао, ако ви усвојите, да му се не може имање за дуг продати, а он да га може продати, онда нисте ништа учинили од помоћи, него сте, шта више, горе учинили. Оваким наређењем може се чинити прво превара, јер се може десити, да се који по нужди код кога задужи и овај поверилац дао је чисто из сажалења неку суму поваца, па нема право, да се из имања наплати, док међутим његов дужник оде, те другоме имање прода, и тако првога, као добродушног човека оштети. Друго, овако наређење било би по сељака горе, него кад би се остало при дојакошњем; јер кад би се остало, да може сељак задужити сво имање, он би га задужио, па можда и одужио; али кад он не сме то никако да задужи, он ће га у нужди продати, те тако остати са свим без имања. Дакле оваким наређењем не газе се устав, него се чине нека ограничења и та ограничења управо бране сељака од интересчија, јер ови људи имају своје калаузе, који иду на навраћају сељаке да се задужују.

Каже се а и г. Кретић рече, да је овај предлог неправедан. Многи ће дати сељаку да се задужи, па после неће моћи да се наплати, јер вели, неће сваки знати закон. Ми већ имамо извештај, да, одкако се овде повела реч о овоме закону, прошло је као муња кроз земљу и зеленаши су поврели са стотинама облигација суду, те траже прибелешке на имање својих дужника. С друге стране не знам, како је г. Кретић то

могао казати, јер он зна, да сваки, који хоће што да ради, треба да зна закон. Довољно је, да се закон обнародује, па се после не пита, јели га ко знао, или не. Каже се неправедан је и зато, што се стаје на пут, да се досадањи дугови измире. Овај закон, господа, не може имати повратне силе, јер за досадање дугове продавање се сва земља, осим два дана орања. Овај закон дакле вреди за у будуће. Каже се, овај је закон неподпун, јер вели се, истина, да не може сељак продати имање, али се не вели, да га не може ни отуђити. Кад г. Кретић то каже, он сигурно није добро прочитао овај предлог, јер се у њему вели, да се имање не може ни којим начином отуђити. Замерају формалности, па кажу, ово би требало да стоји овде, а оно онде. То они имају места, али ви знате, какав је случај изазвао овај предлог, и ово што они хоће, донета не би требало да буде овде; али не само неби требало да се овде говори о томе, да сељак не може своје имање продати, као што то г. Кретић вели, већ не би управо овде требало да стоји ни оно прво наређење, које говори о ограничењу сељака, да не може својим добром располагати и то би требало пре да дође у оно наређење грађанског законика, где се говори о својини и гди се каже, како је сваки Србин господар свога имања и како са истим може по својој вољи да располаже. — Али, као што знате, овде се повела реч о допуни §. 471., где се о оном првом ограничењу говори, па ја том приликом ставио сам и друга наређења, да вам чеби подносио два и три закона на допуну. Ако временом допуњавамо законе, можемо поделити, шта гди припадаје. Ја овде рађах у неку руку, као што рађаше наш велики Србин, покојни

Књаз Милош, који ме је почествовао, да са још неком господом претресам пред њим неке законе. Приликом претресања тих закона, Књазу Милошу дошла би на памет нека идеја, која је била сродна ономе, о чему се у закону говори, па би повикао: „тури још и ово ту“, а кад би му ко од нас приметио, да томе није места у овоме закону, већ у том и том, он би одговорио: „море, је ли само ово добро, па ако је добро, тури га иакар и на корице.“

Госп. Кретић каза, да је ова ствар таква, да бивша влада није ништа радила, да није смела управо у то да загази. Он је могао разумети из мог првог говора, да је влада тражила мишљење од савета, а као што сам доцније дознао, она је тражила мишљење и од касационог суда, дакле није одбила сасвим овај предлог, само, што није још до никаква закључења дошла била. Сад ова је влада ушла у овај предлог, и ја не мислим господо, да је он тако неразумна ствар, да се може сасвим осуђивати. Посланици су се овде руководили општим интересом и општим добром. Скупштина је видела, да има немислени и неразумни људи, који се преваром неких упропасте, јер је било случајева, да су по неког закретили на облигацији, без да је овај ту и био, и без да су му прочитали, па шта се закршћава. Неке су опет омијали, те их навлачили да издаду облигације. Дакле треба да се стане томе на пут, јер је народ видео, да ће напослетку многи остати без куће. — А шта ће тада бити? Нагомилаће се једна маса, један велики број безкућника, који ће некада потрести нашу државу из темеља. Ово могу најбоље да оцене народни посланици, који знају, како је у народу, и зато је влада и оста-

вила ову ствар њима, да је они реше. За то и ја ни сам пристао на предлог одборске већине, него сам остао при предлогу, који је у главном из скупштине изишао, да ви сами расправите ову ствар, како по интересе народне за најбоље налазите. Дакле, господо, ја тај предлог тако разумем, да је ваш, да сте га ви предложили зато, што су људи у нужди, а у нужди, што каже наша пословица, према глави и оца по глави.

Скупштина усвоји владин предлог у начелу.

Председник каза, те секретар Живковић прочита указ Његове Светлости, којим се овлашћује министар финансије, да може поднети предлог закона о установљењу „Српске народне банке.“

Тиме се заврши овај састанак, који је трајао до 1 сата после подне.

За ПРЕДСЕДНИКА СКУПШТИНЕ
ПОДПРЕДСЕДНИК

Љ. Каљевић.

СЕКРЕТАР

С. Живковић.

П О Д П И С Н И Ц И :

А. Лукић, Павле Поповић, Глигорије П. Брајковић, Ненад Михаиловић, А. Петковић, Петар Поповић.

С А С Т А Н А К XXIV.

19. Децембра 1873. године, у Крагујевцу.

ПРЕДСЕДАВАО

Живко Карабибировић.

На данашњем састанку, који је председник отворио у 9 часова пре подне, било је 104. посланика, а нису дошли због болести посланици: Миле Дамњановић, Јоца Катанић, Милан Брачинац и Милан Пироћа-

нац. Од господe министара дошли су: министар правде, грађевина, финансије, војених и унутрашњих дела.

На реч председника секретар Панта Срећковић прочита протокол од 21. састанка, који после неке учињене исправке би усвојен.

Затим председник јави да је влада поднела указ којим се овлашћује г. министар правде да поднесе предлог о замени §. 330. закона о поступку судском у кривичним делима, и тај предлог упути законодавном одбору, што скупштина узе знању.

После тога би прочитана молба посланика Милана Стевановића, који тражи одсуство за десет дана, због врло важних послова домаћих, а и због рочишта, које има 29. овог месеца; и скупштина му одобри тражено одсуство.

Прочитана је затим молба посланика Мијалиа Смиљанића, који тражи одсуство за сво остало време рада овогодишње народне скупштине, рачунајући од 22. овог месеца, и то због слабости здравља. И њему скупштина одобри тражено одсуство.

Напоследку, прочита се молба посланика Милана Пироћанца, који даје оставку на посланство због слабости здравља; и скупштина му такову уважи.

Јован Бошковић рече, да су Пироћанац и Смиљанић били одборници у оном одбору, који је одређен да изиђа дело г. Вели-марковића, на како су сада разрешени од посланичке дужности, то ће се он са осталим одборницима разговорити и договорити, које ће на њихово место кандидирати, и скупштини предложити, на шта и скупштина пристаде.

Анта Пантић одговара Бошковићу, да скупштина има право да бира одборнике, а не сам одбор.

Председник скупштине примети, да посланик Смиљанић неће ићи до 22. овог месеца, па мисли да можемо и после дан-два изабрати нове одборнике на место Пироћанчево и Смиљанића; на шта и скупштина пристаде.

После тога би прочитана молба Вићентија Поповића, који тражи одсуство од 23. овог месеца, па до 9. Јануара због слабости деце, и што има да посвршава неке пароксијске послове. Петар Васић, Сима Песторовић, Глигорије Брајковић, Стојадин Радовић и Касијан Стојинић не одобравају тражено одсуство; а Никола Радовановић мишљења је да се одобри једино са тог узрока, што човек каже да су му деца болестна.

Председник скупштине стави на гласање, и скупштина одобри пона Вићи десето-дневно одсуство.

Затим скупштина настави јучерањи посао о пет дана орања.

Срећковић узе да чита сам предлог, а Ковановић примедбе одборске.

Пошто Срећковић прочита прву тачку из предлога, која гласи овако:

„Точка под 4. §. 471. закона о поступку судском у грађанским парницама, замењује се овако:

4. Рукоделцу најнужнији алат;

4. под а, земљоделцу један плуг, једна кола, два вола или теглећа коња, мотика, секира, будак, коса и толико хране, колико је за њега, породицу и стоку потребно до нове ране.“

Посланик Живул Јовановић упита; да ли се под „храном“ разуме и „пијће“, јер он зна да човек колико има ране, толико и пијћа, а често пијћа и више, па жели да се у томе закон не изигра.

Ковановић одговори му, да се ту није не разуме. Ђорђе Малетић налази да није јасно казано, да се не може сељаку продати ране, колико му је потребно за годину дана, јер ту може казати колико хоће. Зато жели да се тачније одреди количина ране, те да се извесно зна. Ковановић одговори Малетићу, да се у народу зна колико треба ране оставити. Досада вели одвајало се ране за 15 дана, па нису никад мерили, него колико власт и вештаци нађу толико и оставе, па тако ће и од сада остављати човеку до нове ране. Њега у томе подпомаже Анта Нешић с том примедбом, да се законом и не може одредити количина ране, него зависи од броја чељади и стоке који су на рани.

Љубомир Каљевић пита: да л се под раном разуме и „смок“, а Никола Крстић пита да л се разуме то и месо и сланина?

Мата Карамарковић одговара, да се ни до сад смок није продавао; а Никола Радовановић каже, да о томе не треба овде ни говорити, јер то је већ било практиковано у народу, да полицајна власт, кад хоће да коме продаје, она свакад зовне кмета и одборнике, па они одреде шта је нужно човеку оставити, јер они знају шта је човеку за живот нужно и потребно. Ковановић одговори Каљевићу, да што се тиче смока, као млека, сира, и кајмака, то су такве ситнице, да о њима не треба ни разговарати, јер то није никад ни продавано.

Скупштина усвоји прву тачку по пројекту владиног.

Срећковић прочита другу тачку која гласи овако:

„Поред тога на сваку пореску главу, била она од данка ослобођена или не, ако јој је само главно зани-

мање земљоделство, живила она у селу или вароши — пет дана земље рачунајући дан на 1.600 □°, била земља чиста, под гором, воћем или виноградом, заједно са необраним њеним плодом.“

Ковановић одговори, да је одбор ових пет дана свео на два дана ораће земље и на кућу с плацем од једног дана ораћа.

Анта Пантић говори у одбрану владиног предлога за пет дана ораћа, јер кад нешто желимо да урадимо, онда треба да урадимо тако да ваља. Ако помислимо да помогнемо сељаку, онда му треба оставити толико земље, да се у ствари може помоћи. Са два дана ораћа није му ништа помоћно, кад је толико и досад имао. Ако оћемо да наш сељак напредује, да живи, да није дужан, и да не остане несрећан, онда му треба оставити пет дана. Помислите само да ли може такав човек да живи од два дана ораћа, да буде добар грађанин, да може платити порез, да може бити војник. Ми хоћемо, да он живи, да буде добар грађанин, а не просјак у својој земљи, него да плаћа порезу и да врши све грађанске дужности.

Коста Великић брани такође предлог од пет дана ораћа, јер два дана то није ништа. Кад хоћемо сељаку да помогнемо, ми треба заиста да му помогнемо, и да га закрилимо од сваке штете. У осталом слаже се са предговорником, јер само тако, ако усвојимо пет дана земље, сачува ћемо сељака од интересија.

Никола Крстић говори, како је и он био противан предлогу, и како је на прву тачку предлога приметио да је нејасна, па се нико на то не обзираше. И овде прикечава на другу тачку, да је нејасна, јер се каже да ће се оставити то и то на сваку пореску гла-

ву, али кад дође до извршења биће заплет. После каже се „главно занимање.“ Пита, зна ли се шта је главно занимање, јер он исповеда да не зна. Тако на прилику ако је човек кочијаш, и живи од кирије, али има и земље и од ње живи, оће ли се сад знати шта је његово главније занимање и од чега више живи, да ли од кирије или од земље. То треба да се каже, јер овако остаје закон нејасан. То исто може казати и о занацији, који ради иглом, а међутим има своје земље, које обрађује. Закон не треба да буде тако, да има наређења, о којима се може више мишлења наћи, него треба добро да се напише.

Ковановић одговара Крстићу, да кад човек има своје земље које обрађује поред другог рада, онда је ствар оцене, шта му је главно занимање.

Љубомир Каљевић брани предлог од пет дана земље, јер кад хоћемо да се земље перестурају немилице, као што је бивало, него да се постигне она економна корист, да је земља групурана, онда је за цело боље оставити пет дана орања, нарочито и с тога, што има код нас доста крајева, као у окружину: ужичком, чачанском и подринском, где десет плугова земље не враде толико, колико у другом крају, н. пр. у Стигу један плуг, и тамо ако оставимо човеку само два дана орања, онда му ни смо ништа друго оставили него једну прљушу од 2—3 дуката, а у ствари он нема ништа, нити би му с тим што год помогли. Међутим ми треба и да му помогнемо, и да гледамо на то, да се постигне нека економна корист за целу земљу груписањем земља, а овим ћемо постићи и једно и друго.

Арса Лукић мисли, да се предлогом као што га је влада поднела, може стати на пут задужењу, чему

се до сад није могло стати на пут, нити ће се стати ако остане као што је до сада било. Пре свега признајемо, да је главно што хоћемо овим предлогом да сачувамо сељака да се не задужује. С тога мисли да треба усвојити по владином предлогу пет дана земље.

Алекса Петковић каже, да је прошлог дана био мишлења одборског то јест за три дана, а сада, пошто је убеђен, да је боље што влада предлаже, жели, да се остави сељаку пет дана орања по предлогу владином.

Живул Јовановић рече, да је он прави земљоделцац, и не зна како је по другим крајевима, али у његовом крају један сељак, који има пет дана орања, то је најбољи човек у селу. Тај има поверења и може да узгаји 100 и 200 дук. цес., а ово што ви сад радите, везујете човеку и руке и ноге и очи, па га пуштате у амбис. Јер кад он има пет дана орања, одкуд може да набави више, кад нема кредита, што му се овим забрањује да располаже са ових пет дана. У његовом крају пет дана земље вреди 1000 дук. цес. и сада он то не сме да прода, нити што год може да купи, јер нико не сме од својих пет дана да окрњи. С тога је он за одборско мњење, да се остави сељаку два дана, а никакo није за пет дана, јер се тиме крии право његово у располагању са имањем.

Јеврем Војновић не верује предговорнику да је прави земљоделцац, кад вели да је онај најбољи и најбогатији човек, који има пет дана орања, нити верује да где год у Србији има да пет плугова земље вреди 1000 дук. Обара мњење Живулово, да се овим законом некемо везују руке и очи, већ напротив ми сви идемо да будемо поштељиви вреднији и имућнији, зато и же-

лимо да осигурамо сељаку пет плугова земље, како би могао уљудно да живи. Зацело ни смо ради да они буду хрђави, да буду неваљали и непоштени него да буду добри и поштени грађани. Међутим примети да овим законом није предвиђено за оне, који не плаћају порезе; за то би требало да се у закону и о томе каже.

Стојадин Радовић каже: што наводе, нека господа да је много пет плугова, то говоре само они, који имају по 300.000 чокота, али како ће да живи други свет, који нема више по само две до три њиве и ливадицу? А на параграфе, устав и закон што наводи г. Крстић одговори, да је он однео кући устав, али устав нити оре нити копа, него вели ја треба да знам како да живим. За то је за пет плугова, а ако не буде пет плугова бадава све шта нише устав.

Милосав Вукомановић противан је одборском мишљењу да се сељаку остави само два дана земље и кућа с плацем, јер то је готово и до сада било, па народу ништа није поможено, који преко своје скупштине једнако тражи, и покреће то питање. Ако желимо да сачувамо народ од задужења, и ако смо научили да учинимо народу ползе, онда му треба оставити пет плугова земље. За то он гласа за владин предлог.

Вићентије Поповић налази, да је много остављено сељаку пет плугова земље, што овај, и ако не може да прода ту земљу, он ће је другоме дати наполице па опет неће да ради. Њему се чини, да је народу доста поможено што му се оставља два дана земље, и кућа с плацем, а ако мислимо, да га са свим поможемо, онда му треба са свим забранити, да се задужује и не дати му ништа да прода. За то он дели мишљење одборске већине.

Мита Миловановић пита, да ли ће се и онима оставити, што су трговци а живе у селу? и ако се њима остави, онда, вели, треба и њему оставити и ако живи у вароши, јер и он се занима више земљоделством по трговином. Помислите он је трг овац у селу, али има десет хиљада дуката; па зашто онеме у вароши, који држи какав дућанчић, кад се задужи са 50 дук. цес. да се прода све и еснап и кућа, а онеме у селу да се не прода? Ако је право да се остави земљоделцу, право је оставити и трговцу.

Мијалко Раденковић, који је био јуче противу предлога, данас је за то, да се остави сељаку што више земље, те да му се може помоћи; а код јавни каса да му се остави да може и то имање у нужди задужити.

Илија Симић пита ако се сељаку остави пет дана, онда шта ћемо са онима, који немају пет дана? или који су у задрузи, па се стану делити? Онда ће сваки да тежи, да има пет дана и кад нема, он ће да потрчи општини, па да каже: ја немам онолико, колико ми закон ујамчава, за то општина треба да ми накрми.

Милан Ковановић каже, да је у одбору о томе било разних мишљења, па је он као председник одбора пристао да узму средњу меру, и тако сложила се већина на три дана; али он сада у души својој налази, да се тиме не може ништа помоћи сељаку, и зато вели ако желимо народу помоћи, онда сељаку треба оставити пет дана. С тога је он за владин предлог.

За тим председник стави на гласање и скупштина усвоји ту тачку по предлогу владином.

Секретар Срећковић прочита трећу тачку предлога, која гласи овако:

„Исто тако кућа с плацем до једног дана орања“; и на ту тачку примети, да би требало казати: „и зграде око куће.“ Његово мишљење дели и посланик Анта Пантић, јер зна из искуства, да се кућа није продавала, а зграде око куће као материјал продавате су. С тога би и он желио, да се каже, ако не у закону а оно бар у протоколу скупштинском, да се и зграде не могу продати. То исто предлажу и посланици Ранко Јовановић и Стојан Бркић.

Милан Ковановић дели мишљење предговорника, да кад се човеку оставља кућа, онда му треба оставити и амбар и млекар и друге зграде, које припадају кући, јер иначе на што му је кућа, кад нема где да смести рану и да држи стоку.

Г. министар правде одговори, да се свагда поред куће подразумевале и остале зграде око куће, но кад се о томе повела реч, онда може ући у протокол, како скупштина разуме под кућом и остале зграде.

Председник стави на гласање и скупштина реши, да се усвоји ова тачка предлога но са додатком „и зграде куће,“ и тако ова тачка гласи: „Исто тако и кућа са зградама и плацем до једног дана орања.“

Живул Јовановић после гласања рече, да је он противу пет дана орања, него је за два дана, и жели да се то забележи у протокол скупштински.

Срећковић чита четврту тачку, која гласи овако:

„Имање овде побројано не може ни сам земљоделца продати или ма којим начином отуђити.“

Јеврем Бојновић вели, да има сељака, који праве зграде око куће, па неку зграду за неки случај продаду а другу начине, и он мисли, да сељак то може

учинити, но само не може земљу с тврдим зградама продавати.

Срећковић одговара му, да се тако и разуме.

Скупштина усвоји горњу тачку по предлогу владином.

Срећковић чита пету тачку из предлога, која гласи:

„Но ако би се земљоделац у нужди налазио због каквог елементарног случаја, као што су поплаве, пожар или неродица, или ако би му стока угинула, или би му потребовало новаца да семе за усеви купи и т. п., он се може задужити, али само код јавних каса, но и у овом случају не може задужити два дана земље, и кућу са окућницом.“

Посланик Анта Пантић каже, да истина онај, који има пет плугова земље, не може да се задужи, али сме ли нешто да прода под тим условом, да купи на другом месту земљу, колико је и продао?

Милан Ковановић одговори да сме, јер то је размена, а сваки може једну земљу, која му је незгодна за обделавање продати, да на другом месту где му је згодније за обделавање купити.

Никола Крстић жели да говори ради јасноће закона. Овде се каже: да може толико земље код јавних каса задужити. То је тако неодређено кад оће да се задужи, да се незна зашто се и како задужује. Од кога ће узети сведочбу и чиме ће доказати да му је нуждан и зашто зајам?

Милован Спасић одговори, да о томе има у закону о задуживању код јавних каса и управе фондова, и да ове касе дају предходно зајам невољним људима.

Панта Срећковић предлаже, да се каже на крају „окућнице“ „с плацем.“

Скупштина усвоји ову пету тачку не само да се на крају у место: „кућа с окућницом“ каже: „и кућа с плацем.“

Секретар Срећковић чита шесту тачку предлога, која гласи овако:

„Ако би земљоделац више од пет плугова земље имао, остаје њему да одреди која ће му се земља продати.“

Ковановић објашњава ово наређење закона, да су се дешавале свађе између повериоца и дужника, што је повериоц тражио продају једне земље, а дужник уступао је другу земљу; а овим наређењем уклонила би се свака неприлика.

Мијанло Смиљанић оће, да дужник не може дати ово имање ни под кирију, јер зна, да је бивало, да је дужник и она два дана орања уступао за неку малу кирију.

Скупштина усвоји ову тачку по предлогу владином.

Срећковић чита седму тачку која гласи овако:

„Замена ова не мења ни у колико наређења закона од 4. Децембра 1867 године (Збор XX. стр. 37) односно продаје ових добара, у тамо изложеним случајима.“

Милан Ковановић показа, како се имање у овом закону изложено не може никако за дуг продати, али вели да има једно раније наређење, у коме се каже, да они људи, који учине злочинство, или преступ или преступ, онда им се имање може продати за накнаду штете.

Алекса Петковић пита, може ли се за државни и општински данак човеку продати ово имање, ако он не би имао од куда ово да плати.

Милан Ковановић одговара, да му се може продати, јер ако га не можемо радом натгати, да заслужи данак, онда му треба продати од имања, које му је осигурано од других дугова а то ће много помоћи, да други пут заради данак. Овде је намера законодавчева да га не би покразили са стране повериоци, а што се тиче његове грађанске дужности и терета, које он као грађанин има, то мора да плати.

Стојан Бркић каже, да се то мора платити на и судске таксе.

Срећковић предлаже, да овај закон важи од дана кад га кнез потпише.

Ковановић рече, да у предлогу нема спомена о томе, кад ће овај закон да важи, али има други закон, који наређује, да ако се у новонаданом закону не каже, кад ће ступити у живот, онда се разуме да ступа у живот, кад прође месец дана од дана обнародовања, а овде се може ставити пошто га кнез потпише.

Сима Несторовић наводи, како он никако није за овај закон, који је кишобран после кише. По кад је усвојен од скупштине, он предлаже, да се не уводи у живот докле се и друга скупштина не саслуша, или бар докле не прође три године.

Алекса Петковић примети, да овај закон нема повратне силе на досад постојеће дугове; па зато не треба да се плашимо што ће одмах у живот ступити.

Никола Крстић одговара Срећковићу, да не би требало усвојити да закон важи од дана потписа кнежева, јер људи, који нису овде, и не знају, да ће овакав закон да изађе, даће земљоделцу новаца; па је ли право да му то пронадне, нарочито оним поштењим, пошто се зна, да интересија никад без интабу-

лације педа новаца. Нема, вели, никаквог разлога зашто овај закон не би важио после месец дана, те да се могу сачувати поштени повериоци.

Јоца Бошковић жели, да се предходно реши питање о наплати данка и приреза, јер до сад кмет није смео да прода човеку оно, што је њему законом осигурано ни за данак ни за прирез.

Г. министар правде одговори, да се разуме, да се ово имање може продати за данак, јер би иначе било не право, да живе на имању, а да не плаћају данак.

Стојан Вркић жели, да то уђе у сам закон.

Председник скупштине стави на гласање, и скупштина усвоји последњу тачку по владином предлогу.

Затим стави на гласање предлог Алексе Петковића, и скупштина усвоји, да се на крају овог закона стави: „да се овај закон не односи на општинске и државне трошкове.“

Милутин Спасић: овај закон односио се само на оне, који земљу раде, па живили у селу или у вароши, јер има земљоделаца у свима нашим окружним варошима. Сад пита он, како ће се сматрати онај, који живи у вароши, а био је папуција, па је посрнуо у занату, те живи само од каквог винограда или њиве?

Такав човек обично стоји заведен у списку пореза као мајстор и сви га мајстором зову; и тако он се сматра као мајстор у општини, а у ствари је земљоделац. С тога би желио да се у томе објасни.

Анта Нешић одговори му, да општина види, да је такав човек земљоделац како носи мотику на раме и живи од пољске радње, а Срећковић прочита закон из кога се јасно види, да је онај земљоделац, коме је главно занимање земљоделство.

Глигорије Брајковић не би хтео да се продаје имање оном, који учини какво злочинство, јер тиме казнимо и његову породицу, а ми овим законом идемо на то, да осигурамо породице од сиротиње.

Срећковић одговори му, да не треба ићи на руку ономе, који зла чини, нити смемо допустити, да се зла чине.

Мата Кара-Марковић напомену, како је овај закон врло важан, јер осигуравамо благостање народу, па жели, да се овај закон непрешива уз неки параграф поступка судског, него да буде засебан закон, а он би га назвао „законом народног благостања“.

Милаш Ковановић покрену на ново питање, ода кад ће овај закон важити, и мисли, да треба оставити један рок, ал да не буде велики. Зато предлаже, да се каже: „закон овај важи од нове године, а ми ће мо умотити кнеза да закон потпише.“

Председник скупштине стави на гласање, и скупштина усвоји, да овај закон важи од 1. Јануара 1874 год.

Анта Нешић пита, је ли усвојен овај закон, и кад су му одговорили са свију страна, да је усвојен, онда он узвикну „Живео Књаз!“ На шта се скупштина одазва са „Живео!“

Димитрије Ђ. Јовановић захвалио је скупштини, што је у интересу целог народа овај закон усвојила.

Затим председника замени подпредседник скупштине и јави, да је на дневном реду владин предлог о пензији учитеља и учитељака.

Известилац Милован Спасић, пошто прочита извештај одборски напомену, да је разлика између владиног предлога и мишлења одборског у томе, што је влада предложила, да учитељи по навршеној 40 години учитељовања, добију потпуну пензију, а одборско је

мишљење за 35 година. Одбор је узео у рачун године старости кад учитељ долази у службу, и године професора, кад ступа у службу, и за колико година добија потпуну пензију, па су нашли, да је право, да се учитељу сведе на 35 година; јер обично један професор, кад сврши школе и ступи у службу, он је старији у годинама за 5 година од учитеља, кад овај први пут ступа у службу. С тога је одбор узео, да учитељ служи пет година више но професор.

Г. заступник министра просвете показа, шта је владу руководило, да поднесе тај пројект. Пре свега потребно је дати младим људима више маха да се примају учитељске службе, која је врло важна, а притом и тешка, па да учитељи на случај слабости и старости, имају сигурно уживљење. После тога узето је у поглед то, што долазе за учитеље врло млади људи од 16—17 година, па онда не би за њи дугачка перијода од 40 година била, и што није право изједначити учитеље са професорима; јер ови други треба да имају веће спреме.

Коста Великић каже, да истина учитељу не треба толико спреме колико једном професору; али чиновник, пошто одслужи 40 година, дође до већег звања, и добије већу пензију, а учитељ остаје учитељ. Он је и у одбору био противу 35 година, него је држао, да је право да служи 30 година, како би унапредили учитеље, који нису ни толико награђени, колико калфе једног обичног трговца. Помислите, каква је то служба кад одведемо једног бајавца од 7 година у школу, па учитељ мора с њиме да се мучи сваки дан. За то жели, да се учитељима, чим наврше 30 година да потпуна пензија, а не треба, вели, да гледамо на

остале чиновнике, јер ђаци многих учитеља постану министри, а он остаје учитељ те учитељ.

Г. заступник министра просвете одговори: да је влада имала на уму и то, да би се буџет јако увећао ако не сад, а оно после две три године, кад би се период учитељске службе смањено на 30 година. То је један врло важан разлог, и скупштина треба да има на уму и финансијско стање при решавању овог питања.

Коста Великић: треба наћи новаца, да им помогнемо, јер кад чиновници вуку добру пензију, и ако имају велику плату док су у служби, онда зашто неби помогли и учитељима.

Јоца Бошковић наводи, како су у финансијском одбору имали на уму, да су плате учитеља врло мале према њиховом заиста трудном послу. Зар је мало и лако 35 година кад се учитељ бакће са малом децом. Ми смо, вели, рачунали и на буџет, па смо нашли, да неће бити толико увећан што ћемо скинути пет година са рока, који је влада предложила. С тога је он за одборско мишљење.

Преседник стави на гласање и скупштина усвоји: да учитељи и учитељке добију потпуну пензију пошто одслуже 35 година у тој служби.

После тога подпредседник рече, да је на дневном реду извештај одбора о сељском мајдану, и позва секретара Симу Живковића, те прочити овај извештај

По прочитаном извештају посланик Коста Великић, незадовољан са извештајем одборским, као интерпелант у овој ствари, жели да одбор изјави скупштини и своје мишљење о тој ствари, а не просто да подноси извештај.

Подпредседник примети Великићу, да је скупштина упутила предлог одбору, па зато је она у праву да тражи рачуна од одбора, а не он.

Г. министар финансије напомену како он није био у одбору, кад је овај разгледао акта, где би имао од своје стране неке примедбе да учини. Тако у извештају стоји: „по §. 3. рударског закона све су руде државне и онда, кад нису нађене, а још пре кад су оне од саме државе пронађене и рађене. То није никакв основ. После тога што је на другом месту казано, да се у селу Сењу истраживање руда поверило и доводило, а знало се за те угљене руде, и по томе да није ни било места истраживању руда. И то није никакав разлог, јер доста пута видимо, да неко ради и копа руде на једном месту, па ове на једанпут нестане, и он напушта такав мајдан. После пађе се други човек па каже држави, да они први нису имали рачуна или нису умели да раде, и затражи да се њему да, да истражује руде на истом месту. И држава може да му да. То су два важна основа, које треба да имате на уму.

Има и трећи навод одборов. Каже се, да одбор није нашао никаквих разлога, из којих би се могло увидети зашто је уступљен овај угљеник дотичној дружини и зашто је после влада куповала угљен од дружине. Разлог је прост и очевитан. Држава кад ради она скупо ради; а приватни јефтиније раде, и држава, кад од приватних купује, може јефтиније да набави, премда незна начин пређашњег држања Мајдана и манипулације како се радило; али на сигурно држи да је држава увидела, да је за њу користије ако угљен од приватног купује.

Никола Крстић као одборник одговори, да скупштина никакво закључење није донела о том предмету, па зато ни одбор није могао дати своје мишљење. У скупштини рекли су да иде одбору, одбор је прегледао сва акта и по њима извео оно, што је прочитано. Из акта не види се зашто је то тако учињено. Јамачно биће других акта, из којих се може видети, из којих је разлога тако рађено. За то нема право Великић да напада на одбор.

Александар Николајевић пита г. министра, да ли се мајдан сматра као државно добро или не? Жели да му се на то отворено каже.

Г. министар финансије одговара, да је то тугаливо и правно питање, па није у стању па то да му одговори, премда је рад да учини, да то добро у будуће буде државно, а је ли сад државно добро или није, то није у стању сада да каже.

Александар Николајевић сматра као народни посланик, да је мајдан државно добро, кад је држава саградила кућу и плаћала једног чувара, па за то није могла дати друге. По преко свега тога он се задовољава са извештајем одборским; само тражи да му па проматрање даду, као интерпеланту, сва акта.

Ненад Мијаиловић каже, да му је чудно да г. министар финансије незна је ли добро државно или није, кад држава има тамо кућу и плаћа чувара.

Касијан Стојшић вели, да интерпелација Николајевића и Великића није ни била пред одбором. Њему је упућен само предлог председника скупштине, који је тражио, да се прегледају акта, јер се вели тиче његове части; и одбор је прегледао акта, а ако скупштина зажели да се још што прегледа, онда мора да

има других акта у начелству Ђуријеком и код управе ова фабрика, где може видети и шта кошта угљен нашу одашњу тополивицу. Скупштина је више пута казала нека иде одбору, а кад тамо оде, одбор не зна шта да ради. Одбору није казано да прегледа чију кривину, него да прегледа акта.

Александар Николајевић оће да се скупштини даду акта ако се њему неће дати, или бар одбору, јер вели да је нужно самој скупштини да види, да ли се најдан сматра као државно добро.

Никола Кретић одговори: да скупштина не може решавати шта је чије, него то ради суд. Узмите у каквом би се положају налазио судија, кад би имао с једне стране закон, а с друге решење скупштине: да је оно овога или онога. Питање шта је чије није скупштинско већ правничко. Ако ћете ићи пред суд, онда морате оставити слободу суду и судијама, да по свом убеђењу донесу у том погледу решење.

Јован Бошковић брани одбор, да није могао поднети другчији извештај него као што је овај. Да би се он могао упуштати у што друго, треба да предходи предлог, а овај није предходно што није било акта. Зато нека се даду акта, па интерпеланти нека учине предлог.

Подпредседник рече, да по пословном реду, кад се један овакав извештај прочита у скупштини, онда она има право да учини примедбе ради обавештења, а да не доноси никакво закључење. Ми морамо казати, да имамо ово знању, а интерпеланти имају право да чине даљи корак. Што се тиче акта, он држи да г. министар неће бити противан дати их на прочитање.

Г. министар финансије не може узети на себе,

да даје акта појединим посланицима, јер влада нема посла са појединима, него са целом скупштином, па с тога може дати акта каквом одбору скупштинском.

Александар Николајевић мисли, да не стоји то, да му г. министар финансије не може дати акта као посланику, јер вели, да је он као интерпелант захтевао дваред акта и од министра војног, па их је и први и други пут добио. Он се не сматра овде као приватно лице, но као народни посланик; а што г. министар није рад да једном посланику да акта, наводи га на сумњу да у тим актима нешто постоји, па неће да му се даду. Сад ако му се акта не даду, он скида са себе као посланик сваку одговорност.

Г. министар финансије одговори, да је казао, нека скупштина одреди одбор, коме ће дати акта, па ће их одма издати.

Коста Великић тражи, да скупштина реши, хоће ли се њима, као интерпелантима, дати акта.

Јоца Бошковић вели, да је овде изложено питање о интерпелацији, па кад одборник Касијан каже, да ова интерпелација није била пред одбором, то да се ово дело на ново упути са интерпелацијом законодавном одбору.

Никола Кретић није тога мишљења, да се упућује интерпелација одбору, јер овај опет не зна, шта да ради по тој интерпелацији, него нека се поднесе уредан предлог, као што наређује закон о пословном реду, па онда нека скупштина по том предлогу донесе закључак, да одбор поднесе своје мишљење, иначе нека се преко ове ствари пређе на дневни ред.

Александар Николајевић одговара Кретићу, да знамо, како закон прописује, него вели, кад је одго-

ворено на интерпелацију, да није тражио акта, али није казао ни да је задовољан ни да није. Сад је молио, да му се даду акта; па ће онда у стању бити да поднесе предлог, иначе без акта на памет није у стању то да учини.

Никола Кретић примети Николајевићу, да је он дужан веровати извештају одборском, и да је био овде у вароши, кад је одбор расмотрио акта, па је могао доћи и видети, пошто су одборске седнице јавне и приступне свакоме посланику. Одбору према закључењу скупштинском није требала интерпелација, па за то је није ни захтевао. Сад треба на закону прећи на дневни ред, кад је одбор учинио све, што је дужан био учинити.

Г. министар финансије да би прекинуо даљи разговор, обећава Николајевићу, да ће му дати акта с драге воље, само рад је да се прибележи, да даје акта с том предохраном, да се у будуће не каже: министар финансије дао је једанпут акта, па сваки пут може тако бити.

Александар Николајевић не зна, из којих разлога то говори г. министар, кад је досад двапут добијао акта на подобан начин; а ако се њему не верује, нека се даду одбору.

Подпредседник мисли, да ће Николајевић бити задовољан, јер ће му се акта дати, и с тим је ствар свршена, што скупштина узе к знању.

Потом наста $\frac{1}{4}$ часа одмора, па онда председник скупштине заузео опет своје место, и рече, да су на дневном реду посланички предлози.

Посланик Мата Кара-Марковић чита предлог Јована Вошковића и још неколико посланика, који пред-

лажу, да заслугу свештеничку наплаћује општинска власт па њему издаје, да у општинском суду има протокола, у којима се заводе крштена, венчана и умрла лица; да свештеник сваког месеца подноси билете општинском суду од свршених свештенодејства; и да свештеник ако нађе да не може које лице због сродства испитати или венчати, дужан буде о томе извести општински суд, и да каже у коме се степену сродства налазе лица, која желе да ступе у брак.

Посланик прота Јанко одговори: што се тиче неких и неких ствари у предлогу односно наплате, не би о томе говорио, већ нека народ уреди како хоће и како нађе за најбоље. Ако му треба свештенство добро или није, то народ зна. Ако му треба да свештенство што узвишеније буде, и од њега што више очекује, такође нека цени народно представништво. Он хоће да обрати пажњу скупштине на оне важне околности, у предлогу, које дотичу у каноне црквене, и то на ове две главне околности. Наша православна отачаствена црква покреће се на оним одредбама и оним уредбама, које су на православним васеленским саборима освештане и утврђене. По овоме дужност нам је познати на ова правила, и уређења, која су на тим саборима уређена, јер припадљиво заједници православне васеленске цркве. Ми знамо, да смо један мали и нејак народ, а сви имамо у памети велику мисао уједињења васколиког српског народа на балканском полуострову; па кад купце тај час, који ће нама притећи у помоћ други него онај, који нам је по вери и по крви најближи и најпречи? Одступањем од ових наређења васеленске православне цркве, ми би губили много и много у том погледу. Друга је околност, што се овим предлогом тежи

на то, да се утиче на правила и наређења црквена. Кад би се ово начело усвојило, не би се зауставило на овој или оној повреди уређења црквених, него би се ишло све даље и даље у погрешке, те би се тиме дошло до главног центра, на коме се покреће цео живот цркве, и он би се наравно порушио, а нама треба знати, да без цркве нема уређења, нема државе ни друштва на земљи. Ми не смејемо то чинити, јер кад се поремете правила црквена, кад се поремети темељ, на коме се покреће живот црквени онда, наравна ствар и народ пропада, растројавају се делови и држава пропада. И нема те власти и моћи у снази људској, која ће моћи томе стати на пут. Дакле треба да се обазремо, кад се утиче у црквена правила. Нећу одрицати добру вољу посланика — предлагачу, али треба да знамо, да су доста пута најбоље воље, најбоље жеље, уродиле врло немилим и штетним плодом. С тога је он да се овај предлог са свим одбаци.

Јован Вошковић одговара предговорнику да се овде представља, као да неко утиче у црквени канон, а не каже предговорник у чему се утиче и у којој тачки. У предлогу се каже, да ће се плаћати кмету у место свештенику, па ће општински суд издавати свештенику заслугу, пошто поднесе доказе, колико је имао крштења, венчања, опела и т. д. Дакле неће бити као до сад што се свештеник тужи на народ, да му не плаћа, а опет народ да му свештеник наплаћује више но што треба. Ту се баш ни најмање не утиче у црквена правила.

Даље у предлогу се каже, да у сваком општинском суду има протокола, у које се заводе крштена

лица. То је нужно због регрутације, пошто се деси да који пут фали по један лист из протокола, што се дешава, кад се каквог богаташа син има у војску узети. Исто тако нужен је општински и протокол о умрлим лицима због данка, и због пописа имања по закону о старатељству.

У трећој тачки предлога каже се, да свештеник мора сваког месеца подносити билете од свршених свештенодејства и завести у протокол код општинског суда, а суд ће му онда заслугу исплатити. Но у тачки четвртој казано је да се у оним селима, која нису ушорена, може и одступити, па ће збор општински казати, да прима сам свештеник новце као и досад непосредно од народа. И овим би се учинило то, да се не тужи ни народ на свештеника, нити овај на народ.

У петој тачки предлога каже се: „ако свештеник нађе да не може које лице због сродства испитати или венчати дужан је да извести општински суд, и да каже степен сродства.“ И овде не стоји да се ремети канонично право, јер кад свештеник јави општинском суду о том сродству, онда ће овај прибавити уверење о сродству по члану 35. т. 8. закона о устројству општинских власти, да ће своју сведочбу, која ће се преко надзорне власти послати епархијској консисторији, као што је и досад било. Дакле то је само за већу сигурност, и ако остане овако као што је досад било, онда ће и у будуће бити спорова између свештеника и парохијана, или као што причају људи, кад парохијан да по 10—20 дук. цес. онда се може венчати. Он никако није да се сродници могу узимати за паре, него ако постоји завета какво сродство, то нека виша духовна власт реши.

Може бити највише вређа свештенике што се каже у члану 7, да ће општински суд моћи да казни свештеника у неким случајима; премда је општински суд и досад могао казнити свештеника, кад неће општини да пошаље замену на рад, или кад по наредби непочисти своју улицу, па онда зашто га неби казнио и кад не врши уредно своју дужност.

Прота Јанко Јовановић налази, да је предговорник рад да га изазове на поеве немиле препирке. Али треба добро (на шта је ударила једна тачка предлога) да узмемо шта је средство, ко га цени, и ко треба да га цени. У осталом, према своме положају и скромности, није никад био мегданџија на пољу препирке, и зато се повлачи с тога поља; а Бог нека даде свакад народу српском братску љубав и братско споразумљење и оданости к својој светој вери и цркви.

Коста Великић говори како се једнако свештенство жали, да не може да живи, да је рђаво награђено, а овим предлогом иде се на то, да му се помогне. Овим предлогом вели недирамо веру, него као представници народни дужни смо да измеримо и оценимо ствар, која се овде породила. Јер истина има у тарифи колико треба свештеник да наплати за крштење, за венчање и за опело, али они не држе се те тарифе, него наплаћују од неког по 40 гроша, од другог по 1 дук. цес., а од неког и по пет дуката цес., и свештеник за таква дела остане без казни. Народ се једнако тужи и жели да се то стање регулише. Он се подицуо слаже са предлогом и говором Бошковића; и жели да се предлог преда одбору на оцену.

Стојадин Радовић приповеда како је у његовом крају дошао један човек да га свештеник венча, а овај

та није хтео венчати, што му по обећању није донео 100 ока жита. Младожења извинjavaо се да није могао да вози жито с младом невестом, и свештеник најзад венча тог младожењу. И други пример наводи, како свештеник најпре направи обред, па после каже да не може венчати што постоји сродство између младе и младожење, те се пред олтаром стану погађати и погоде се за 5 или 10 дук. цес., па да свештеник јави проти, али он овоме и не нише него узме 5 дук. цес., или каже младожењи да иде код неког Веселина, с којим је пона у договору, и кад младожења тамо оде дођу и поклада, те да не би невенчан остао због поста, спрема плати, колико му год затраже. За то је за предлог.

Вићентије Поповић одговори: да не стоји оно што каже Великић, да није имало казне за свештеника. Он зна један пример где је свештеник испитао једну девојку, а није ни знао о сродству, те је казњен. Други случај да је трипут сељак долазио свештенику и знао га да свети водицу, а овај није хтео, те је за то био казњен. Што се тиче самог предлога примети, да му је чудно што се тражи да свештеник узима билет, кад то не може да обстане, јер пона не зову онде где се пева, него где се кука, или у каквој нужди да му молитву чита. Куд ће он њему у свакој нужди давати билет? Друго њега вређа ужасно, што се каже, да свештеник vara, и што се у њему нема поверења, већ да ће примирителни суд боље хранити протоколе од цркве. И зар може бити тачнији и поштенији један кмет од једног пона, и да ће свештеник украсти који лист из црквеног протокола, а кмет да неће. Он зна да баш кметови у томе веће злоупотребе чине, но свештеници.

Што се тиче сродства да се упућује примирителном суду, налази да је то некако смешно, да свештеник упућује кмету као млађем, него треба да упути старијем од себе и то проти или намеснику. Не види дакле разлога, зашто би нужно било упути напре примирителном суду, па да овај није другој власти, кад он не зна да покаже никакве разлике у том сродству.

Напошетку у предлогу се оће да уведе и нека казна, одкуда ће се породити велика збрка, јер кад писам коме на време дошао, ја се морам оправдати. Хоће ли тиме да се изроде парнице? Зато је мишљење да се предлог сасвим одбаци.

Анта Павић слаже се потпуно са мишљењем Бошковића. Не стоји оно што вели господин прота, да се овим предлогом канон свете цркве дира, него се дира у неправедно узимање нована. Што посланик пона Вића каже да не треба дати општинским судовима да се мешају у то сродство, одговара му да је баш народна жеља, да се то један пут уреди; и уопште цео предлог није из намета појединих посланика произишао, него је поникао из народног живота и народних потреба; јер и где нема оног сродства које би спречавало брак, ту пона каже да има сродства, па потражи од младожење по 5, 10 или 50 дук. пес., и кад се погоде, онда се пона обећа да ће писати проти да одобри венчање, а после, и не пише проти, по чим прими новце он одмах венча. Што се тиче државна протокола то је дужност судца, и налази да има више јемства код суда, гди се правда изриче и закон врши, и где има два три човека који одговарају за своја неуредна дела, него код једног свештеника. Налази да има нешто у томе, да свештеник иде општинском суду те да

му кмет изда билет за чинодејство, јер може случајно да ненађе кмета или може да се потрефи, да је кмет у дужности; по добро је, што су у предлогу остављена отворена врата, да збор може донети одлуку, да имају вере у свештеника, па да при вршењу своје дужности не мора ни кмету за билет. Слаже се с предлогом односно тарифе, што је то питање више пута покретано на скупштинама и што су му и сами свештеници говорили, да им дође сва њихова заслуга, они би задовољни били, јер се жале да им много у народу пропада од крштења, од венчања и од онега; а овако кад дође последни дан месеца, он ће казати: имам оволико крштења, толико венчања, сарањивања итд. па ће од кмета припадајућу му суму наплатити. Међутим жели да дође ту и бир свештенички, па да се купи у новцу уз порез, јер давање бира у натури производи много спорове, и људи на рђавој години не могу да даду 12 ока хране, и што свештеницима често овај бир и пропада. А кад би се на пола године плаћало по 3 гроша у новцу, онда би и свештеник био задовољан, и народ би лакше тај бир плаћао. Овим путем одклонили би дугове и спорове и онда би било „попи попино“ а „нама наше.“

Стојадин Радовић жели да се свештеницима забрани торбарење по народу.

Иван Стојковић прича како је један човек остао неопојан 6 месеци; и кад се обогати свештеник, он ако има вољу дође у друго село, а ако нема лежи човек неопојан по толико месеци.

Анта Нешић налази да овај предлог није користан за све нас, може бити за оне који живе по варошима, а за сељаке никако, јер по варошима имају писмене

кметове, па могу да воде те рачуне, а по селима нема писмених људи. Истина, у предлогу се даје право збору општинском да дозволи свештенику, да наплаћује без кметова; али ми треба да знамо какви су наши зборови, јер има људи који ће вући страну свештенику, а има их који ће вући страну кмету. Ако се кмету остави да наплаћује свештеничку заслугу, он ће да каже овоме: „нисам наплатио што су људи слаби у имању“; а има кметова који су потрошили општинске новце, па лако могу потрошити и поину заслугу, те ће бити несреће по народу. Него он налази, да је најбоље да се изда тарифа, па свакој општини достави; и кад би који уписао, колика је заслуга свештеничка, да му може одмах казати, а сад кад га који о томе и упита, он не зна да му одговори.

Касијан Стојшић признаје да је предлог добар, и да је поникао из потреба народних; него налази да би о тој ствари требало мало више размислити, пошто у та питања има утицаја и црквена власт, па би требало и ову саслушати. Што се тиче протокола, могао би се уредити да стоје и у цркви и код општинских судова. Но он је тога мишљења, да скупштина у овој ствари донесе одлуку, да се предлог преда влади на оцену, па да нам о томе она поднесе закон.

Милија Лазић каже, да велика незгода постоји између народа и свештеника због тарифе; па с тога жели да се по тарифи одреди некако другчије, јер људи не могу да се помогну ни код општинских судова, јер тамо нема тарифе, нити кмет или који други зна колико износи свештеничка заслуга, већ они наплаћују колико ко хоће; а кад би се то стање једном у ред довело, онда не би свештеник са парохијаном стојао го-

логлав у судници. С тога жели да се предлог упути влади, па да и она размисли, како ће бити добро и за народ и за свештенике.

Јевта Мирић противан је предлогу, јер не могу свештеници ићи једнако за билете, нити постоји то, да они крију богаташке синове, већ напротив кад свештеник уписа кмета је ли жив тај и тај, онда сам кмет затаји и каже да није жив, и ако је човек жив; дакле ту је кривица до кмета а не до пона. Неслаже се са мишљењем Анте Панџића: да кметови уз порез наплаћују и бир свештенички, јер кмет има и онако многе дужности, па му није могуће стићи па све стране, те да покупи и бир свештенички. Што се тиче тарифе, вели, да ова постоји, и код њих пона наплаћује по тарифи. Сад ако има гдегод и криви свештеника, онда не треба да пате и они прави, него има власти, па нека се тузи онај коме је каква неправда од свештеника учињена.

Мата Карамарковић, као предлагач брани предлог у интересу самог свештенства, јер су дознали да се многи свештеници жале да свештенодејства врше на вересију, па им ова пропада, и да се често дешава, да свештеник гологлав стоји са парохијаном пред судом због заслуге; а овим предлогом ишло се на то, да се ове незгоде уклопе, и свештеник би добио своју награду са свим мирно и тихо, не долазећи ни у какав сукоб. Дели мишљење Анте Панџића о биду свештеничком, и жели да се овај предлог упути законодавном одбору.

Ранко Јовановић види да су предлагаче изазвале на овај предлог разне злоупотребе од стране свештеника; а ово би се могло лако поправити, кад би се додала једна тачка оној уредби о чинодејству, која би осуђивала оног свештеника, који наплати више преко

одређене таксе. То, што се предлаже, да кад коме потребује свештеник, онда да мора ићи код кмета да узме билет, па онда свештеник да врши своју дужност по његову мишљењу ствар је рђава, нарочито што има кметова који ће да упропасте свештеничку заслугу.

Никола Радовановић као предлагач рече, да би се мучно подписао на овај предлог, да је знао да ће свештенство толико да се љути, него је сигурно држао, да ће ју се они овим баш задовољити и држао је да је то корисније за обе стране. Но ако се овако предлог неће усвојити, нека се упути влади на оцену.

Мијаило Јерemiћ слаже се с предлогом и дели мишљење Анте Пантића, јер се вели овим предлогом могу савладати многе тешкоће и свађе између свештеника и народа, које се иначе тешко дају одклонити. Он зна да има добрих и рђавих свештеника, има таквих, које треба поштовати.

Ђорђе Малетић мисли, да се овај предлог никако не може предати законодавном одбору, јер ствари свештеничке и црквене не могу се у одбору претресати док се не свеслуша и духовна власт. С тога слаже се с Касијаном, да се овај предлог преда влади на оцену, па ће влада у договору са духовном влашћу спремити предлог.

Радован Милошевић признаје, да има и поштенних свештеника, који неће да наплате више, него што је у тарифи и њима одаје част и поштовање. Не дели мишљење Малетића, да се мешамо у црквене послове него сматра да је ово чисто народни посао. Они по слашци, што кажу, да кметови нису у стању, да извршују те послове и да наплаћују свештеничку заслугу, враћају се; јер кад кметови могу да наплате да-

нак, могу и ово. Овај предлог вели, иде па то, да се стане на пут оним свештеницима, који уместо шест цванџика — хоће да узму 6 дук. цес. Зато предлаже, да се предлог упути законодавном одбору.

Панта Срећковић рече, да г. Малетић жели, да се предлог упути влади, те да се договори са духовном влашћу. Али он пита, на основу чега да се договоре, кад нема још ништа. За то треба најпре одбору дати да он размисли о тој ствари, па тек после влади.

Вићентије Поповић примети, да истина стоји то што кажу неки посланици, да је свештеник до сад много штетовао и да није могао сву заслугу наплатити. И њему је вели, за седам година, као свештенику пронало 6000 ока жита. Пијаницама никад није опраштао, али поштене људе чекао је и чекаће их. — Што један посланик наведе, да човек лежи не знам колико непојан, и то се може десити, где је тако место. На пример, у Магличу кад дође вода, онда не може свештеник доћи, докле год вода стоји. Што се тиче регулације, он је вазда слао протоколе у судницу или је долазио по неки, па извео из протоколе све ове, који су за коцку, па то и сада може бити. Зато не наводи разлога зашто би предлог пуздан био.

Милан Милевановић слаже се са предлогом и да се бир у новцу даје. Ако се, вели, сада не може ова ствар уредити, а оно бар да се изда тарифа општинским властима, па до године да се та ствар уреди.

Председник најзад стави предлог на гласање и скупштина закључи, да се овај предлог упути законодавном одбору, да о њему поднесе своје мишљење.

На томе се сврши овај састанак, који је трајао до 1 часа по подне, а други би заказат сутра у 9 часова пре подне.

Секретар,

М. Ђ. Јовановић,

Председник скупштине,

Ж. Карабиберовић.

Опуномоћени подписници :

Петар Поповић, Павле Поповић, А. Лукић, А. Петковић, Ненад Михаиловић, Гаврије П. Брајковић.

САСТАНАК XXV.

20. Децембра 1873. године у Крагујевцу.

ПРЕДСЕДАВАО

Живко Карабиберовић.

Састанак отворен у 9 и по сати. Посланика било 103. Били су: председник министарства г. министар иностраних дела и г.г. министри: правде, грађевина, финансије и унутрашњих дела.

Секретар Милићевић прочита протокол 22. састанка, који после неки исправака скупштина усвоји.

За овим председник скупштине јави, да је одпустио кући посланика М. Раденковића на три дана.

Секретар Срећковић прочита молбе посланика, да иду својим кућама на осам дана од 23. Децембра Симе Несторовића и Александра Николајевића; и скупштина им одобри тражено одсуство.

Тако исто прочита молбу посланика Ивеа Остојића, којом тражи одсуство на сво време скупштинске радње, и скупштина му дозволи, да може ићи кући трећи дан Божића.

Секретар Милићевић прочита указ, којим се овла-

шћује министар финансије, да може поднети скупштини предлог о допуни закона о таксама од 31. Марта 1865 год. (збор. XVIII. стр. 115.) и скупштина упути исти предлог финанс. одбору.

Министар правде рече : „Јуче, господо, пошто се је већ гласао овај закон, којим се ставља ограничење у имању земљеделца, дошли су неки посланици к мени, па су ме питали, како стојимо са старим дуговима: хоће ли се стари дугови наплаћивати према постојећем закону или према овоме? Ја сам им одговорио, да сви они дугови, који су већ интабулирани код суда, они ће се наплаћивати по старом закону, јер повереници добили су већ залог у оном имању, које су интабулирали. Што се тиче старих дугова, не интабулираних, ја сам им казао, да ни ја не могу јамчати, да ће судови њи према наређењима старог закона наплаћивати; јер они се нису осигурали за своје потраживање код суда. Ти сад дугови стоје онако исто, као кад би један дао одавно једну суму новаца неком на зајам, а други доцније, па овај доцније да је ставио интабулацију, и онда ће се овај пре наплатити, него онај први поверитељ. Они су ми на то приметили, да је то врло неправдо. Неки су додали још и то, да они имају у испрама изјаве дужника, по којој дужници одобравају, да се интабулација стави, али они нису ставили. Ја сам им казао, да кад су добили, да ставе интабулацију, па нису учинили употребу од свог права, то опет снада под оно наређење, као и да нису интабулирали. Они су ми одговорили, да су то чинили из више призрења. Они су имали у виду стање дужника; знали су, да се сво имање дужника може продати, осим два дана орања. Друго, веле, имали су у

обзиру поштење дужника, да ће им на време дуг платити. После тога имали су призрења на човечност, те нису хтели да срамоте те људе, стављајући на њихово имање интабулацију. Неки су ми казали да има и општинских новаца, који су давани на тај начин. И тако да је ово наређење са свим неправомерно. У том смислу обраћали су се многи од г.г. посланика и г. председнику скупштине, и он је саопштио ту бригу више посланика влади. Влада, господо, није склона, да са овим законом коме штету учини.

Влада је склона, кад је не јасно у закону, који још из скупштине није изишао, да се исти допуни и још једна тачка дода, па да се каже:

„Да сви стари дугови, који су учињени до 1. Јануара 1874 год., да се могу по старом закону наплаћивати.“ Ако се сагласимо, онда да се стави још последња тачка у ономе закону:

„Ограничење ово односи се на дугове, који су учињени пре 1. Јануара 1874 год., били они интабулирани или не; и тако за њих важи до сад постојеће наређење тачке 4, §. 471, закона о поступку судском у грађ. парницама.“

Још има једно. Овај предлог изишао је од велике ваше бриге, да се људи законе управо од интересија, који навлаче људе на дугове. У том интересу неће ли добро бити, да се размислимо о томе, да когод не изигра закон, па да доцније да дужнику какву суму новаца, и да стави датум много старији, него што је новце дао, и тако да подведе овај нови дуг под стари закон. Дакле ако треба да се ограничење стави, онда мислим, неће с горега бити, да се остави један рок, да се на пр. овако каже:

„Да повериоци, који немају исправе влашћу потврђене, буду дужни од 1. Јануара 1874 год., па за два месеца исте исправе потврдити.“ Овде је, како видите разлика, што се тиче облигација. Облигације, видите, неке су писане и потписане од стране дужника, а неке су писане од других, па су код власти потврђене. Дакле, за оне од дужника потписане требаће потврда власти, а за оне облигације, које су код власти потврђене, излишно је, јер се зна, кад су написане; него има више трговаца, који су људе кредитирали. Сад, ти људи, да би могли, по својим протоколима наплатити дугове, они би требали да поднесу извод тежтера кад власти да се потврди. И тако ограничење ово не односи се на дугове, који су учињени пре 1. Јануара 1874 год., били они интабулирани или не.

Милутин Спасић тврди, да је заста право, да сваки свој дуг плати, и никоме ни пара да не пропада; али да нема права, да се наплаћује из залоге, јер му се чини, да то није право. За овим пита шта ће бити, ако некога дужника не би интабулирао до 1. Јануара 1874 године, па га после 2—3 године тужио?

Министар правде: ако ми имате дуг, и не наплаћујете га за три године, а ми сте ставили интабулацију а други дође и стави интабулацију он је пречи од вас и ви губите. Ако хоћете, да се осигурате, ви треба да ставите интабулацију.

Никола Кретић мисли, да је ово, што се узаконшава, једнострано. Ви сви, вели, мислите, да свако потраживање долази од зајма, по има потраживања различитих. На пример: уговора, обвеза да нешто уради и много других случајева. Изроди ће се много парница,

јер није јасно казано у закону. Крстић је за то, да се ствар отложи за неко друго време, да се сви основи прегледају, па да се све угури у закон, како би се стало на пут могућим неприликама. Он мисли, да би то требало другаче казати, да се зна, шта ће у закону да се каже.

Н. Радовановић каже, да Крстић меша и аманет и кривицу као дуг, но то не стоји, јер аманет мора сваки да врати, а за кривицу штету да плати. Па се и уговори не могу одиети на дугове, јер је дуг — дуг, а аманет је опет нешто друго и по томе држим, да његовом говору нема места.

Крстић каже, да говори оно што зна. Закон каже, да се под дугом разуму потраживања разних основа разне врсте. С тога нема места номи, што предговорник рече, и опет кажем, да ће бити заплета.

Министар правде вели, да има подицуно право г. Крстић, што примећује; за то сам ја и навео један случај, да то није дуг само по облигацији, него да се ту разуму и остали уговори. Али ја мислим, да би се овако потпуније могло казати, ако не кажемо дуг, него потраживања. Дакле да се каже:

„Ограничење ово не односи се на она потраживања, која произлазе од времена пре 1. Јануара 1870 год.“, била она интабулирана или не, и т. д.

Ник. Крстић одговара, да још може бити незгода, јер се овде каже за оно потраживање, које постоји, али могу бити и такви уговори, за које људи не знају, да ли ће имати шта један од другог потраживати. Ту може бити потраживање по уговору, по ортаклуку, о заједници имања, о миразу и т. д.,

на пр. да жена донесе мираз, па би овај новац употребљено, а њу отерао, па зар да му се не може продати имање за овај новац? Не може се у напред рећи, да се сви уговори унапред потврде.

Министар правде каже: ја мислим, да ће се овим незгоде одклонити. На послетку ако би било какве штете, ми ћемо објаснити. Но ми не можемо да говоримо о томе, што се је нека удала пре толико година, па се после са мужем радвојила. Овди је казано за сва потраживања, па ма било из чега да произилазе. Нека на послетку онај, који има какав уговор, а не зна хоће ли имати доцније шта да тражи, нека оде код власти, па нека каже: овај је уговор од тога времена, одостовери га, да се зна, да имам права.

Мита Миловановић не зна, којој ће се власти јављати, кад не износи већа сума од 500 гр. Па моли, да се о томе извести.

Министар правде вели, ако желите још боље, да се ова ствар испита, онда овај додатак може се предати одбору.

Бара-Марковић каже, да ће се урадити са свим у духу закона, ако ово упутимо одбору.

Министар правде: али је ово само додатак ономе закону, који би се могао и без писменог предлога предходно читати. Сад, почем се тај додатак сматра као мало тежа ствар, о којој ваља мало више размислити, онда нека иде одбору.

На питање председника, скупштина усвоји, да се овај дометак упути законодавном одбор, те да га у првој седници одбор донесе онако, како треба да гласи.

Председник јавља скупштини, да саслуша један указ.

Секретар Срећковић чита указ, којим се овлашћује г. министар унутрашњих дела поднети скупштини предлог о „подмирењу 154.742 гроша и 16 пара порески, колико је преко буџета за 1872—1873 год. потрошено на набавку сена, за поштанске коње, на храну сиротних деце и на дијурну њихових сироводника.“

Скупштина усвоји, да се овај предлог упути финансијском одбору.

Председник јавља да је законодавни одбор поднео три извештаја. Један о замени чл. 111. 112. о поштама; други о допуни члана 19. и замени додатка закона о поштама и трећи извештај о предлогу Симе Несторовића о нађеном сокровишту.

Извештај закона о поштама Д. Радовић чита извештај, који гласи:

„По закључењу народне скупштине, одбор за законодавство разгледао је предлог г. Симе Несторовића народног посланика, односно нађеног сокровишта, па је нашао, да он није од такве важности, да би се сада одмах нарочита допуна грађанског законика издати морала, особито, што је незгодно један закон са почестним наређењима мешати и допуњавати; али да се опет он може при претресу законика грађанског у вид узети и тада о њему промислити.“

Па како ће по свој прилици овај претрес грађанског законика скоро морати се предузети, то одбор за законодавство мишљења је, да се овај предлог г. Симе упути влади, те да она и о њему промисли приликом претреса грађанског законика.

18. Децембра 1873 год.

у Крагујевцу.

(Следују потписи.)

На питање председника, скупштина усвоји мишљење одбора, т. ј. да се овај предлог има у виду приликом претреса грађанског законика.

За овим извештајем Радовић прочита извештај о замени члана 111 и 112, закона о поштама. Пошто он прочита извештај, председник законодавног одбора М. Ковановић рече: да је влада изнела овај предлог за то, што је скупштина лане тако закључила. Ово је дакле чисто по жељи народа.

На питање председника скупштине, скупштина усвоји ову замену члана 111. и 112. закона о поштама.

Председник јавља, да је на реду предлог о допуни члана 19. закона о поштама.

Извештај Радовић прочита из предлога наведене г. министром побуде, које гласе овако:

„Чланом 19. закона о поштама одређене су таксе за писма без приређења на то, куда се писма шаљу по унутрашњости Србије.“

По како се осетила потреба, да се писмо преда у коме поштанском месту, за исто место, то би требало да је такса за таква местна писма јевтинија од таксе за писма, која се даље шаљу, и тако влада кљажеска налази, да би за овакова писма ваљало наплаћивати само половину таксе одређене поменути чланом.

Тако исто приметила се потреба да се и додаток у замени члана 73. закона о поштама, од 23. Октобра 1871. год. (зборник 24. страна 113.) под 5. замени другим, јер у поменутом додатку опредељена је скупштена такса на аманете, кад се они шаљу изван земље непосредно из мог пограничног места, које стоји у непосредној савези са иностраном поштом, а требало је да се каже: или у иста места тако долазе, јер такса

мора бити једнака између два места, кад се шаљу истим путем, а не да буде другојачија, кад се шаље н. пр. из Београда у Веч, а другојачија кад се шаље из Беча у Београд; и зато влада Књажевска налази, да би овај додатак требало у наведеном смислу изменити.

О тога министар унутрашњих дела има част предложити народној скупштини, да изволи решити:

у члану 19. закона о поштама при свршетку става под а, да се дода ово:

но за писма, која се у месту пошта предају, за исто место наплаћиваће се само половина ове таксе.

Додатак у замени члана 73. (Зборник XXIV. стр. 113.) под 5, да се замени овим:

Но ако се аманети шаљу куд изван земље непосредно из ког пограничног места, које стоји у непосредној свези са страном поштом, или пак у иста места из страних земаља долазе, онда ће се по вредности до 18.000 гр. закључно наплаћивати по 10 пара на сваки 1500 гроша, а на оно што преко 18.000 гр. прелази, наплаћиваће се по 10 пара на сваки 3000 гроша.

Од ових додатака први важиће од 1. Новембра ове, а други од 1. Јануара идуче 1874. године."

П.Е. 12.661.

14. Децембра 1873. год.

у Крагујевцу.

Минист. унутр. дела

А. Чумић с. р.

(Мнење законодавног одбора).

Из разлога означених у овом акту од г. министра унутрашњих дела, усваја одбор за законодавство. Предлог овај по допуни члана 19. о поштама, да се за писма, која се у месту пошти предају, за

исто место наплаћује само половина таксе. И додатак у замени члана 73. да за аманете, кад се ови шаљу изван земље непосредно из ког пограничног места, које стоји у непосредној свези са страном поштом, важи такса, и за аманете, кад у иста места долазе. Одбор је вели, ово једногласно усвојио.

19. Децембра 1873. год.

(Долазе подписи).

Арсла Лукић мисли, да кад је реч о мењању такса на писма, која се местној пошти за иста места предају, да би добро било наредити, да се ова писма могу предавати и на рецепис, јер се догађало, да је човек то хтео чинити, но пошта није пријела.

Д. Радовић каже, да то није потребно стављати у закон, кад се може то учинити просто једном наредбом.

Арсла Лукић каже, онда је то друга ствар, ако то може бити наредбом.

Министар унутрашњих дела каже: да не верује, да има каквих сметњи, да се и сад писма дају на рецепис; но ако се друкчије ради, то је просто по несхватању закона. Зато је доста само једно упутство, па да се тако ради.

Ковановић каже, да је овде реч о пошљању писма без ограничења, и кад се ово узакони, онда може радити како је коме воља, да предаје на рецепис или не. Ово је баш онако како се хоће.

Министар председник: посланик г. Лукић ползовао се овом приликом, па је напоменуо и писма на рецепис. То је врло добро. Министар унутрашњих дела и сам налази, да та незгода не налази свој извор у закону, већ да је то просто неразумевање дотичних агената. Он је узео то на себе да исправи.

На питање председника скупштине усвоји законски предлог о допуни члана 19. закона о поштама и додатак замењеног члана 73. закона о поштама.

Председник јавља, да су на реду предлози народних посланика.

Карамарковић чита предлог Ј. Бошковића и још 7 посланика, да се неки чланци из општинскога устројства укину и неки измене.

Каљевић напомиње, како је свима познато, да смо у адреси казали, да ћемо предложити преустројство наших општина. Кад смо то казали, нисмо мислили, да ћемо овако почесне измене предложити. Он држи ово питање за врло важно и врло замашно, пошто оно заседа у политични и економни живот народа, па мисли, да томе предмету треба поклонити више и свестраније пажње, него ли што се то може у овој седници учинити. Он држи, да све измене неће вредити нарочито за сеоске општине, ако ми оставимо наше општине у стању, у каквом су данас. Ако општина остане тако малена бројем становника, ни један добар домаћин неће да се прими кметовања. — С тога је мишљења, да то питање треба оставити за оно време, кад дође пред скупштину предлог, који ће обухватити све главније измене у закону о општинама; а не да сада усвајамо почасне измене, и доцније да предузимамо читаво преустројство.

Ј. Бошковић каже, да се много не разликујемо, од Каљевића, јер и ми само кажемо, да су ово само поједине мисли, које су нужније, док се ново уређење о општинама не изда. Ово није нова ствар. Од године 1770, 1871 и 1872 па све до данас, ми смо ово предлагали. Ми чекајући за ново уређење, у овоме

смо рамали. Дешавало се, да се по три године не може сметути један кмет само зато, што се каже, да се он бира на неодређено време. Ето и дане наша је влада казала, да ће нам донети предлог, па то се не учини. Дакле није саветно чекати на време. Зашто да не изнеђујемо, што нам сада смета, а уређење нека се изда кад буде готово.

Р. Милошевић брани говор Каљевића и вели, да је и садави закон врло добар, само кад би се онако радило како у њему нише. И ово што се предлаже, не може свуда да вреди. Он мисли да би требало закон о општинама из темеља преустројити, па и опет не може један закон вредити за села и за вароши.

Великић наводи како и влада, по неке законске измене подноси, па је мишљења, да се овај предлог упутити законодавном одбору, да и ми неке измене поднесемо, јер смо у адреси рекли, да је потребно изменити закон о општинама.

Ђирковић признаје, да има неких незгода, али како влада хоће идуће године да поднесе предлог о општинистинском уређењу, то да се само ове године реши о кметовима.

Д. Миловановић каже, ако се збору остави да бира кмета, избира ће се за кмета човек много слабијег стања.

Касијан Стојишић није за то, да се овај предлог одложи, него да се даде влади на оцену, или да се упутити у одбор, но никако да се не одложи већ да се усвоје чланови који су преко нужни, на пример да збор а не одбор, бира кмета, јер извесно се зна, да ће збор изабрати за кмета много способније лице, него ли што бира одбор.

Ковановић напомиње, како је још лавска скупштина решила, да умоли владу, да јој у овоме смислу предлог поднесе; он зна, да је бивша влада на томе радила. Он је мишљења, да сада кажемо влади, да према овим назорима спреми предлог и до године скупштини поднесе. Ја знам, вели Ковановић, да је бивша влада нешто на томе радила.

Министар председник: какав предлог ви разумете да иштете од владе?

Ковановић каже: предлог о преустројству општина.

Министар председник: ми не познајемо никакав предлог о томе, нити можемо доносити предлог бивше владе. Нама наши предходници ништа о томе ни су казали. За нас је то са свим ново питање.

Анта Пантић каже, да не зна зашто се неки боје од почастних измена и допуна. Који кажу, да се одложи, ја их питам, да ли ће ново преустројство, које се поднесе, бити добро. Сваки закон мора се временом усавршавати и по духу народњем и правичности. Може бити да ће тај закон, који се до године поднесе, бити нешто горе, а ми видимо да нам много штошта у садашњем закону смета. Кад нама стоји нешто на путу, зашто да га не уклонимо? А временом ће се подносити и друга преустројства других власти и општина и школа. — Он је, да се предлог упути одбору.

Несторовић подпомаже говор Пантића, на додаје да се види, да људи једнога кмета терају, али га не могу да истерају. На ово као преко потребно, треба да се усвоји, а тако исто и оно друго, што је најпрече. Он је, да се предлог упути одбору.

Ј. Вошковић каже, да ће да објасни, које се измене траже и зашто се траже. У закону вели, стоји ко бира замењенике и одборнике, а нигде се не каже ко мења одборнике. Има, вели случајева, где одборници нешто реше на штету општине. Због тога је и додат један одељак чл. 70. Сада ако је та ствар таква, да је не треба мењати, него да оставимо, да може сваки радити шта хоће, то је друга ствар. — Даље, до сада је одбор бирао кмета у вароши, а у селу повереници. Ово се показало са свим штетно. Људи нису бивали задовољни са избором, него хоћеду да бирају способније лице за кмета, јер могло је бити, да се кмет избере са 4—5 гласова, и ако је то противно читавој општини. С тога се и тражи измена у томе. Да се кмет бира на једну годину тражи се за то, што он после године дана дође некако у пријатељство са влашћу, на му се не може ништа. — Је ли та измена важна и нужна, да сад узакони се или да се чека, онет треба да скупштина реши.

Са тих истих узрока додаје се члан 31. ради јаче самосталности општинске у њезином изборном праву. До сада је власт одобравала избор кмета. Власт може да не одобри избор, а није дужна да даје разлоге зашто то чини; из тога излази да кмет бива онај, кога власт хоће, те по томе право изборно не вреди ништа.

Још ћу нешто рећи о збацивању кмета. По досадашњем закону (чл. 70.) говори се, да се кмет може казнити укором и губитком плате, а догоди се, да га власт збаци без да пита општину, без да изложи његову кривницу. Ово је штетно, с тога се тражи измена. Него ја ћу да говорим у свези за чланом 71.

оп. устројства. Тамо се каже, да надзорна власт може кмета с места истерати без икакве кривице. С тога и нисам зато, да се у будуће остави отворено поље, те да се поштен човек, који је целу општину задовољио, може тако истерати. С тога се и тражи измена, да у првом случају, кад власт нађе да има и веће кривице до кмета, онда да учини предлог општинском збору, да га са звања скине, а не као до сад, да се само казни губитком петнаестодневне плате. У случају кад би збор казао, да не налази, да би требало кмета сбацити а власт остане при својем мишљењу да треба, онда смо метули, да то реши окружни суд. Сада хоће ли баш тако бити да то решава окружни суд или која друга власт, то је друга ствар. То су узроци, који су нас побудили да поднесемо те измене.

Живул Јовановић каже, да би овај предлог имао места, да се прими и то, из ових разлога: кметови се бирају на неопредељено време и без кривице не могу се сбацити. За овим разлаже, како врло добро познаје ствари, јер је и сам 4 године кметовао. Неки су га тужили и захтевали да се сбади, без да су икакве узроке наводили. Њега је звала средња власт и захтевала да даде оставку; он се владао по закону, изабрат је на неопредељено време, никакве кривице нема до њега, па с тога и неће да даде оставку. И власт вели, да нема узрока, али те неће општина; па то сам упитао исту власт: па зар општина да квари закон? Неки су из општине говорили: ми нећемо њега да нам непрестано кметује; други су говорили: подај оставку, кад те општина неће, па што сам им, вели, одговарао: нећу да слушам општину, кад ме је закон овлаштио, да будем кмет на неопредељено време.

На послетку сам, вели, дао оставку. Сада ако хоћете, да наред имаде право, онда је са свим умостан предлог.

Сава Милојековић наводи, како се људи туже на кметове, чега у моравском срезу округа пожаревачког нема, јер кметови одма дају оставку, и једва чекају да изађу из кметова. Богати људи неће да се примају кметства: а ако збор буде бирао кмета, онда има више људи слаби, који ће дати свој глас за поквареног човека. Наравно да овамо, преко Мораве није тако, јер људи хоће да буду кметови. Он није противан предлогу, али није зато, да се тај предлог одма реши, што је захватна ствар. Он је да се предлог даде влади на оцену, која да поднесе читаво предустројство. —

Министар председник напомиње, како би рад био да се учини крај ового разговору, јер су се многи удалили од пута, па коме треба да остану. О томе није реч, ко треба да бира кмета, нити би требало препирати се, шта треба да чини одбор, а шта збор. Сада је питање само: хоће ли скупштина сматрати ствар ову за тако озбиљну, те да се она упути одбору или према предлогу г. Каљевића, да се да влади. О том је сада реч, а не о томе, како се шта радило и како је који кмету било, јер ако тако станемо радити, онда ћемо целе године морати да радимо. Дакле мислим, нећете ми за рђаво узети, што сам вам то приметио. Отишао је претрес сасвим на другу ствар. По моме мишљењу требало би само о томе говорити, да ли да се предлог овај преда одбору или би га ваљало одложити, као што је казао госп. Каљевић.

Милован Спасић каже, да је питање о устројству општина врло важно, јер је оно основ устројству државном. У том се питању сустичу ствари судске, полицијске и економне. Њему се чини, да посланици једнострано ствар схваћају, а њему се чини, да се могу имати на уму сва ова гледишта, па било да се нише ново устројство, било да се чине неке промене или измене. Признаје да има незгода у садашњем устројству, али их није тако лако одклонити. Чланци, који су наведени, стоје у свези са другим чланцима, и тада ћемо доћи у противуречије, ако само њих изменимо; с тога је потребно више времена, да се то све проучи. Он мисли, да треба урадити онако, као што предлаже г. Каљевић.

Кара-Марковић као предлагач напомиње, како је нужно, да се што пре поправи општинско устројство у оним чланцима, који су и предложени. Нека се, вели, упути одбору.

Ђ. Малетић каже, да је Каљевић погодио и показао оно, што је и он хтео да говори. Он је за то, да се овај предлог даде влади као материјал за закон, па да она до године може донети законски предлог с тога, што не треба ове године измењавати оно, што ће се до године у целини поднети народној скупштини.

М. Блазнавац желио би знати, да ли одбор има права и може ли се упуштати и даље да разматра и решава још ово или оно, или се мора ограничити на оно, што је предложено.

Ако буде оно прво, онда би и ја имао да наведем неке измене, које би ваљало учинити према ономе како данас стоји устројство општинских власти, па

било у селима или варошима на пр. о склапању буџета. Па има ствари непредвиђених, које би требало уметнути у устројство општинско, као што је питање о ђупријама. Провали се на пр. ђуприја и прекине се саобраћај. Кмет јави капетану, а овај одговара, да се то не може пре учинити, док не одобри министар грађевина, јер закон не даје кмету власти, да то може извршити.

За овим наводи, како има много што-шта, што би требало поунити или изменити, па је мисља, да овај предлог иде одбору, па кад одбор пађе, да би и оно, чега у предлогу нема, требало поправити, онда има ли одбор права да позива надлежног министра ради поправке, или ће само ово претресати, што стоји у предлогу?

Министар председник вели, да он ту ствар тако разуме: кад скупштина каже, да се предлог преда одбору, тиме она ништа не пресуђује. Скупштина не каже још, прима се предлог, нити каже да је одбор ограничен и да мора остати у тим границама; него скупштина признаје потребу исправљања и неких потреба у овој ствари.

Сад нити је одбор везан, да све ово што је у предлогу, прими, нити је опет скупштина везана, да усвоји оно, што је одбор примио.

То је само једна изјава, да ствар заслужује пажњу скупштине и да се осећа потреба у промени тога закона. Дакле сад, ни о чему не треба да буде реч, него само о томе, да ли да се преда одбору, или да се одложи.

А. Лукић мисли, да је после устава најважније општинско устројство. Има неколико година од када

говоримо, да је нужно, да се овај закон преустроји. И ту пре навестисмо у адреси Кнезу, ту нашу потребу. Каљевић је казао, да ће бити тога предлога. И треба да буде, па ако нам влада да реч, да ће првој скупштини поднети основно преустројство закона о општинама, онда можемо за овај пар напустити. Примам, вели, све што је Бошковић предложио, и признајем да је све онако што он каже, али ако ће до годнве доћи преустројство, све ове измене не вреде ништа за годину дана.

Каљевић вели, да није противан предлогу Бошковића, него би можда био његов бранилац, када би ушао у онај опширнији, који ће тек доћи на претрес; За то вели, он не драи много на то, хоће ли се усвојити оно, што он предлаже или не.

Пошто се са свију страна зачуше гласови, да је доста било говора; председник стави питање: да се овај предлог или упути одбору или да се одложи; нишина скупштине реши:

„Да се овај предлог упути законодавном одбору!“

Председник скупштине, после ¼ сата одмора јавља, да је на реду предлог посланика Ђирковића, који чита Кара-Марковић: да се у свакој општини по 3 кмета ослободе од плаћања грађанског данка.

После говора предлагача и неких других посланика, председник ставља питање и скупштина реши да се пређе на дневни ред.

Кара-Марковић чита предлог Радована Милошевића, И. Симића и А. Нешића, да се §. 383 казнит. законика укине, те да се дозволи свакоме продавање у свако доба.

Анта Нешић брани свој предлог наводећи оптерећење и велику штету, коју, вели, ми трпимо, што живимо около Београда.

М. Вукојановић брани предлог из уврока, што трговци пошљу своје самсаре и све покупују на пијаци а народ више плаћа и што она власт, која бди над извршењем тога уређења, казни сиромаха, што је одједанпут продао свој производ.

П. Ђрковић уговори за предлог из тога разлога, што треба сваки да продаје кад хоће, а да купује кад хоће.

Мита Миловановић је против предлога за то, што би изјутра шпекуланти све покуповали, а сиротиња не би могла ништа учинити.

А. Лукић је за предлог с тога, што се то законско наређење, изиграва, а законско наређење, које се може изиграти, не треба да постоји, јер је у неку руку неправедно, а незгода има и с једне и друге стране, па је за то, да предлог иде одбору.

Вићентије Поповић потпомаже говор Лукића.

Н. Радовановић је противан предлогу с тога, што би онда прекупци однели сву рану, па нека се сметње одклоне, али нека се не дозволи прекупцима да купују.

Великић је противан предлогу из узрока, што би широм отворили врата пиљарима и шпекулантима, па штету варошке сиротиње.

Ант. Нешић каже, да сиротиња и не купује на кола, него на врећу и на кавтар.

А. Пантић каже, да се Великић обзира само на сиротињу која живи у вароши, али се не обзира на сиротињу која живи на селима. Селаци не могу никад

да купе на пијаци до подне, јер до подне купују варошани, па после сељак мора да плати много скупље. Треба се вели обазрети на сиротињу и на страни, а не само на ону у вароши.

М. Вукомановић подпомаже говор Паптића и каже, како је видео, где је један сирома продао 30 ока пасуља, и за то био кажњен са 3 талпра.

Радов. Милошевић вели, да је то наређење дошло, да не би пиљари све покуповали, па после скупље сиротињи продавали. Па даље доказује, како то није праведно, и како је предлог на своме месту.

Ј. Мирић је за предлог из разлога, што би човек отишао и продао, шта је однео на пијаци, па се вратио, а овако мора дуже да се забави, занови и све потроши, што је био добио.

К. Стојшић вели, да има подједнако сиротиње, како на страни, што купује, тако на страни што продаје. Незнам, вели, где има више сиротиње, јер је има свуда. Противан је закону, који би важио само за Београд, па је да се овај предлог одбаца.

Срећковић је противан предлогу из узрока, што се њиме иде на руку пиљарима, а на штету селске и варошке сиротиње.

Сава Милојковић је за предлог и наводи примере варања сељака кантарцијом и друге преваре.

На питање председника, скупштина реши: да се овај предлог упути законодавном одбору. —

Председник јавља, да је одбор финансијски свршио законски предлог министра финансије о повчаној тарифи.

Секретар Милићевић прочита извештај одбора, који гласи:

„Одбор финансијски прегледао је предлог „о измени повчане тарифе пореског течаја“ од 1. Априла 1866 год. и из разлога, које је г. министар финансије у спроводном писму навео, без икакве измене у свему усвојио, о чему има част народној скупштини поднети овај свој извештај.

У Крагујевцу

20. Децембра 1873 год.

(Сљедују потписи.)

На питање председника, скупштина усвоји овај законски предлог о тарифи.

Секретар Милићевић чита предлог Косте Великића, да се § 361 грађ. суд. поступка замени тако: да суд сељаку или ма коме, кад би имао у другом округу парницу, све што треба, преко његове надлежне власти предаје.

Скупштина реши, на питање председника, да се овај предлог упути законодавном одбору.

Секретар Милићевић чита предлог Мијанла Јеремића, да се полицајним чиновницима издаје у име кривета од 5—6 гроша кад путују, јер им то до сад није давано.

Скупштина реши, на питање председника, да се преко овога предлога пређе на дневни ред.

Секретар Милићевић чита предлог Косте Великића, да се зеленаши, који велики интерес наплаћују, дају под поротни суд.

Великић каже, да је он то пре имао на уму, па је поднео тај предлог, али га сада узима натраг.

Секретар Милићевић чита предлог Великића, да повериоци пред влашћу полажу новац дужнику.

На питање председника, скупштина реши, да се овај предлог одбаци.

Састанак закључен у 1 сат, а заказан за сутра у 8 и по сати пре подне.

Председник скупштине.

Ж. Карабиберовић.

Секретар.

П. О. Срећковић с. р.

П о д п и с н и ц и :

Глигорије П. Брајковић, А. Лукић, Ненад Михаиловић, Петар Поповић, Стојан М. Бркић, Павле Поповић.

САСТАНАК XXVI.

У недељу, 23. Децембра 1873 године у Крагујевцу,

ПРЕДСЕДАВАО

Живко Карабиберовић.

Почетак у 9 и по сата.

Посланика је било 87, присутни су министри : правде, грађевина, финансије и унутрашњих дела.

На реч председника прочитан би, и после неких исправака, одобрен протокол XXIII. састанка.

Иза тога прочитапа бише два указа Његове Светлости, којима се министар финансије овлашћује :

1., Да поднесе народној скупштини предлог, за одобрење накнадног кредита на попутину и селитбене трошкове чиновника министарства финансије :

2., Да поднесе скупштини предлог о накнадном кредиту на канцеларијске трошкове министарства финансије.

Оба ова предлога бише упућена финансијском одбору.

Председник ставља на сто скупштински потврђене, Његовом Светлости законе :

1., о укидању телесне казне ;

2., о бирању ректора велике школе ;

3., о годинама службе др.-а Ђ. Даничића, и

4., о уређењу звања библиотекарског, и чувара музеја.

Бурно, „живио Кнез !“ од стране скупштине — пресретоше се ова одобрења скупштинских одлука.

Посланицима : Радовану Милошевићу, Стојану Бркићу и Николи Симићу, којима је, по прекој потреби, председник дао три дана одсуства, скупштина одобри одсуствовање до 1. Јануара.

Председник позива известиоца законодавног одбора г. М. Ковановића, те овај прочита допуну закона о оних пет дана ораба, која допуна овако гласи :

„Ограничење ово не односи се на тражења, учињена до 1. Јануара 1874 год., било да су иста тражења вџабулациона или не ; и за то, за њих вреди досадањи закон.

Но повериоци, који немају никакве исправе, или немају исправе влашћу потврђење о својим тражењима, дужни су до 1. Априла 1874 год. ова тражења код власти пријавити ради одостоверења датума ; иначе и на њих се односи ова замена.

Одостоверења, за тражења до 250 гр. пор., могу чинити и општински судови.“

Др. Н. Кретић : ја сам разумео, а мислим, да неће бити противан моме мишлењу ни један, да се ова мера поглавито за то узаконява, да би се спречило то, да људи, који зајма потребују, не падну зеленашица у руке. Ако је тако, онда се мора ићи, на то,

ПРОТОК. НАР. СКУПШТ.

да закон овај буде удешен, да се само та цел постигне, и за то се мора све друго избећи из закона, чиме би се чинила очевидна неправда. Ја мислим, да кад је скупштина примила, да се може о овоме додатку говорити, да онда још није прекинула сваки даљи говор о овом закону, и да ће се моћи исправити, за то да се другчије закон овај напише, другчије стилизује, јер ја сам казао и пре, и сад кажем, да ће бити незгоде са оваким законом.

И услед тих мојих мисли, скупштина је прихватила ову моју мисао, те се побринула, да се каже још нешто, што није било казано. Ово што ћу сад говорити, то неће бити, да се оно, што је већ усвојено до сада, одбаци, него да се боље исказа и боље напише. Допустићете, да о томе пространије своје мисли искажем. Као што видите, закон, кад би овако остао, као што је, не би остао на пут само задуживању, него би ишао дотле, да се од сељака не могу ни у ком случају, — осим кад кривицу учини, одузети пет дана орања. Између та два случаја т. ј. да се сељак не може да задужи, и да му се не могу да одузму ни у коме случају 5 дана, постоји голема разлика. Ако се хоће, да се стане на пут само задуживању, онда треба исказати, да се тих 5 дана неће моћи од сељака узети и продати ако се задужио т. ј. ако му је дуговање од зајма. Само дугови од зајма, и после дугови по трговачким књигама, не би се отуд измиривали, како би се стало на пут зеленашлуку, и како не би они, за које се држи, да највише глобе свет, имали прилике, да га глобе? Но ако се хоће то, да се у сваком случају остави сељаку пет дана орања, онда ће оваки закон, као што је сад, добар бити.

Ја мислим, и опет ћу да кажем: неће никог бити, који би хтео да допусти, да се на очиглед праве незгоде и да буде неправде. Свима је нама та ваљера, да се људи од зеленаша спасу. Имајући то на уму, морамо да гледамо, да се избегне све оно, што би могло смести саобраћај између људи, што би могло смести, да се народу даде задовољења и онде, где би очевидно право било дати му. Овако мислећи о овоме предлогу, ма да сам био у начелу против њега, опет, почем је усвојен, и има да постане закон, дужан сам о њему говорити, како би закон што боље написан био; јер кад тај предлог постане закон, онда ће он везивати сваког на и мене и ако сам био противан; и ја ћу шта више по њему морати да судим. Размишљајући о овоме закону, написао сам, да има много случајева, због којих се закон мора другчије стилизовати. Прво, што у овом закону не може остати то је, што се из њега не види, да смо се ограничили само на то, да спасемо људе од зеленаша. Јер задуживање може бити по различним основима. Сад ћете видети из неколико примера, које ћу вам навести, да је немогуће исказати то, да се никад од човека не могу одузети 5 дана орања. Као што знате, тутори црквени давали су црквене новце под интерес. Ти рачуни турски су од 10—12 год., а данас су предмет суђења. Дође често пута, да се узме у испитивање не само један тутор него 5—6 њих, за то, што неки од њих нису знали законе, који постоје о давању црквених новца на зајам; други нису у своје време наплаћивали, што су имали да наплате, а други што су оставили то тако, па су новци пропали. Метите сад оваки случај, да су ти тутори, код којих је новац пронао; људи из задруге,

којима не долази више на тал него само 5 дана орања. Оћете ли допустити да црква пропадне новци? Оћете ли допустити да црква пропада и штети се, а да се сачувају ономе 5 дана одања? (жагор). Ја мислим, да би била очевидна неправда, и црква ће бити у губитку. — Узмимо други случај. Неки је тотор имао сиротињски новац, новац пунила. Пунила дође до пунолетства, тражи од старатеља да јој положи рачун. Он, тотор, не може да положи, нема новца. Али шта има? Он има 30 лаваца земље, али све је друго задужио и само остало му пет дана. Сад се од њега тражи наплата, што је оштетио пунилу. Пунила не може да се наплати, јер нема из чега. Питам, је ли право, да та сирота пунила буде оштећена, и да се упропасти, само за то, да тотору оставимо имање у притјажану? То заклето није право, да онај страда, чије је имање потрошено, а ономе да се имање очува, који је туђе имање упропастио. Ја држим, да се то не може законом изрећи, и да за то нема никаквог разлога. Па пунила мора путем парнице да тражи своје имање, добије парницу, ал не може да дође до свога права, при свем тој, што њен тотор има имања, али не може да му се прода.

Пођимо још даље. Међу вама у селу јачајно ће бити врло често случајева, да коме дате у паруч своје волове, своје коње, своје рало, и остале сиреме. Ономе коме сте дали то, догоди се случајна несрећа или то је човек неуредан, па угине во, у паруч дат, ви који сте му дали волове, по грађанском закону имате право тражити накнаду, али онај нема ништа више него 5 дана орања, или има и више, али има и више пореских глава; и зато ви не би могли добити накнаду. А за што не? за то, што се неће моћи да изврши

ваше тражење; па ма да сте ви, који сте волове у паруч дали, човек саван и сиромах, који нема више него што је у паруч дао. Ја држим, да је то тако очевидна неправда, да је немогуће казати, да треба оном човеку, који је волове у паруч узео, сачувати 20 дана орања, а своме што му их је у паруч дао, не дати, да се може наплатити за своје. Овде нема случаја кривичног, те да би се могли употребити они прописи законски, који за кривичне случаје постоје. Сећам се, да је био случај пред судом, да је један сирома продао два вола другоме, с роком, да му исплати после 3—4 месеца, кад је прошло то време, онај неће да плати, вели, немам чиме, а пар волова не може ми се као сељаку одузети. Овај што је продао волове, тражи наплату судом, а суд рече: не могу му се одузети два вола, и толико земље; ма да се у дужника налазе они исти волови, за које се тражи наплата. Тако би човек остао и без пара, и без волова. Ја држим, да је и ту тако очевидна неправда, да продавац не може да добије ни своје волове, нити паре за њих, а онај да има туђе волове као своје, и да му се не могу продати и ако их није платио.

Даље, неко даде поруку другоме, као своме познанику или пријатељу, да му узме и донесе неке новце или ствари, или да однесе неке новце и учини исплату место њега. Он узме ову поруку и не изврши поруку, не преда новце. Ово није зајам. Тако исто овде спадају и аманети и друге ствари. Хоћемо ли и ту оставити да пропадне аманети и потраживања по порукама итд.

То су све случајеви, да кад би једном решили и узаконили, да се не може оштећени наплатити, да би

се учинила очевидна неправда. А свима тим неправдама може се стати на пут, ако се закон удесније напише. Према овом ја држим, ако нећемо да се заплети догађају, да се спречи сваки саобраћај између људи, ако не ћемо, да се и сувише ограничи слобода, онда оваки закон, као што је предложен, усвојити не можемо. На против ако хоћемо, да се ограничимо само на дугове од зајмова, онда би имали људи слободу располагања са имањем, онда би можда имали корист од овога закона, и опет би се сачувало од зеленаша, али у том случају требало би, да се закон према томе груткије напише, другкије стилизује.

Ја сам вас на све ово учинио најљивим и сад до скупштине стоји, да усвоји или одбади моје разлоге. Ја тврдо држим, да ако закон оваки остане, да ће врао много заплета произићи (жагор). Ја сам казао главније, што сам имао да кажем; и говорећи то нисам ништа друго чинио, него сам вршио своју дужност.

Д. Јовановић. Ја сам хтео опширније да говорим, но сад ако хоћете сасвим укратко, ја ћу скратити.

Вала је, браћо, познато, да је г. Крстић био у основу противу овога предлога, па кад није могао да успе у томе, да се овај предлог не прими, онда хоће сад, кад је примљен, да га колико је више могуће сузи, као год кад би хаљини, коју сам направно, хтео пешево да скратим и исечем. Тако и он рад би био са овим законом да учини. Досад, браћо, по нашем поступку судском за извршење пресуде пису се могла сељаку узети два дана орања. То се изреком каже у поступку судском, и наш поступањ судски нити је се ограничавао на зајам, нити на дућанске вересије, него говори у опште за сва потраживања, а, браћо, ми знамо

да има потраживања, која произилазе из уговора; после потраживања која произилазе из дела, која личе на уговор и из дела казнивих, даље на дела која личе на казнива дела (где долази накнада штете), и из закона. Дакле има пет извора правних потраживања.

Као што реко, поступањ судски није поставио никакво ограничење, него је казао: за сва потраживања не могу се наплате извршити из два дана орање земље итд. Само 1867. године законодавац је казао: за она дела, која из злочинства, преступа, или истуна произилазе, ту може се наплатити из она два дана орања. Ми сад шта смо хтели са овим нашим законом? Хтели смо, да подигнемо она два дана орања, која су досад постојала, на пет дана, и ми смо то усвојили. Дакле, кад смо већ то усвојили у начелу, г. Крстић сад хоће, да сузи, па да то повишење вреди само за зајмове и за дугове по тевтеру.

Но то што каже г. Крстић по чл. 73. посл. реда не сме да буде, јер тај члан изреком каже: кад скупштина једном своје закључење донесе, не може га у току исте године опозвати или препачити. А шта хоће г. Крстић? — Хоће да скупштина учини што не сме. Скупштина је решила овај предлог како га је решила, и она сад не сме то закључење своје да опозове или препачи. Г. Крстић хоће да опозове и да сузи решење скупштинско. Он што каже: да се само стилизује боље, то је један само изговор и то није просто стилизовање него сужавање закона.

Сад да пређемо на оне примере, што је навео г. Крстић. Каже за аманетије и за оне тугоре који упропасте новце црквене или цупилске. Те примере наводи г. Крстић. Али, браћо, аманетија ако упропасти

новац, који му је у аманет дат, он ће да одговара кривично. Он је утајао што му је поверено; и за то долази под закон кривични, а поред тога биће дужан још да плати. Тако исто и за тудоре. Он вели има од неколико година тудора који рукују црвеним имањем. И ту је лака ствар. Ту треба гледати јесу ли дугови досадашњи и онда ће се продати имање по дојакошњем закону, или су то тражења будућа, и онда ће он да одговара као утајач и као за преступ или иступ продаће му се све. Што каже г. Кретић за два вола и досад је стајало то, да се земљеделцу два вола продати нису могла ма какво потраживање било. Дакле у опште сви разлози г. Кретића не вреде.

Др. Н. Кретић: ја сам отворено казао у којој цели говорим, да се боље напише овај закон. Подметање г. Јовановића држим да је недостојно за ме, и зато нећу на њега да одговорим. Ништа друго не желим до то, да се верно прибележи и његов и мој говор; јер за извесно држим, да ће будућност оправдати моје напоре.

Председник постави питање за гласање, и скупштина усвоји предложену допуну.

Председник за тим позва известиоца одбора финансијског, да прочита извештај о пројекту закона за заложнице. Арса Лукић је председник II. одлења одбора финансијског, а др. Стева известилац, али пошто је др. Стева мишљења мањине, то ће, вели председник, Лукић, као председник, одбора читати овде извештај одборске већине.

А. Лукић чита:

„Друго одељење финансијског одбора прегледавши пројект закона „о заложницама управе фондова,“ који је поднео г. министар финансије, нашло је за уме-

сно са особите важности предмета позвати прво одељење истог одбора, те у скупу решити питање, прима ли се у начелу поднети предлог о заложницама управе фондова или не прима.

Пошто је цео одбор финансијски у скупу постављено питање претресао, приступио је гласању, а резултат је гласања био 8 за и 8 против предлога; двојица су одсуствовали, но како је глас председавајућег био на страни оних који су за предлог, одбор је узео да је исти у начелу примљен.

После решења, да се предлог у начелу прима, прво је одељење одбора финансијског продужило своју дотадашњу радњу, а друго предузело да члан по члан претресе цео предложени пројект. Пошто је то извршио т. ј. неке чланове усвојио по предлогу, неке у неколико изменио и допунио, а један сасвим избрисао — има част народној скупштини поднети свој извештај, тако:

Члан 1. Измењене су при крају речи, „један милион дуката цесарских“ са речима „пет милиона динара“, измена је дакле у члану 1. двојака, једна је у количини главнице (јер пет милиона динара представља око четири стотине и шестнајест хиљада дуката) а друга у монети.

Прва је измена учињена с обзиром на то, да одмах не издамо док не опробамо за повећу вредност заложница, нарочито ако се ове морају искључиво на страни продавати, а друга опет зато, што смо хтели, да количину главнице одредимо у нашој законом усвојеној монети која је у осталом равна „франку“ с којим би се по члану 4 пројекта имала одредити именита вредност заложнице.

Члан 2. усвојен је по предлогу с тим, да му се

дода: „а поред тога по одређењу § 5. закона о управи фондови „држава.““

Члан 3. усвојен је по предлогу; у

Чл. 4. измењена је ова реч „франака“ са речи „динара“ с тим, да се до динара стави под заградом „франака“.

Члан 5.

„ 6

„ 7 усвојени су по предлогу.

Чл. 8 такође је усвојен по предлогу с тим, да му се дода „а и у страним, у којима влада за добро нађе.“

Члан 9,

10,

и 11, усвојени су по предлогу.

Чл. 12 измењен је и гласиће овако:

„Ако се коцком извучена заложница у року од десет година дана, од дана кад се је извукла, не поднесе управи фондова на исплату, њена ће се вредност предати државној каси као ванредни приход.“

Чл. 13. усвојен је по предлогу.

Чл. 14. измењен је и гласиће овако:

„Управа ће фондова зајмотражницима издавати зајам у заложницама по именутој вредности, по она ће, на захтевање зајмотражница, дати зајам и у готовини по курсу, по коме је она заложнице продала с одбитком $\frac{1}{4}\%$ за провизион и остале трошкове.“

Члан 15. брише се са свим.

„ 16. сада 15.,

„ 17. „ 16. усвојени су по предлогу.

На све ове измене пристао је и г. министар финансије, а члан 15. избрисан је по његовом предлогу.“ —

Сад Др. Стева прочита мишлење мањине одборске; то је мишлење овако изражено:

„Влада у намери, да се одклони новчаном кризом проузроковано опустошење, што се у безцење продају добра многи задуженика у Србији, предложила је, да се учини зајам до милион дуката, и то на страни. — Овај би зајам имао да се изврши посредством управе фондова.“

Овај предлог дошао је у оба одељења финансијског одбора на претрес, да се реши питање о томе: хоћемо ли се задужити наново, покрај толики дуката, и да ли ће се, уносом са стране толико суме новаца, помоћи оној класи задужени људи, којима се по гласу пројекта намерава овим начином да помогне, или ће се тим зајмом после годину или две дана, веће задужење и већа несрећа у земљи произвести.

Одбор овако умложен претресао је поменуто питање и при гласању поделио се на две равне половине, т. ј. 8 гласова било је, да се земља задужи, а 8 да се на овај начин и у иностранству не задужује.

Како је у првој половини и председник одбора био, сматрало се као да је превага на тој страни; али друга половина одбора сматра за дужност да и своје мишлење народној скупштини поднесе и изложи јој своје разлоге, због којих је она противна задуживању на страни.

Шта је то задужити се? По правилу то је примити на себе обвезу да другоме извесан приход свагда уредно плаћамо, а тиме и дужност ту, да од ти новаца имамо ползе, која ће већа бити од обвезног издатка. Ми немамо уверења ни са које стране, да ћемо ли моћи ова оба условија у потпуној мери испунити.

Ми ће мо се задужити, интерес ћемо можда донекле на време плаћати, али шта ћемо од толиког капитала имати?

На шта се мисли толики капитал употребити? да ли на побољшање наше земљорадње? Да ли на увећање наше извозне трговине или на развијање какве индустрије у земљи? Да ли за какву пуждну и полезну грађевину, или за остварење какве народне опште цели? Ни једно од овога.

Она би се сума новца имала употребити на најнеоправданије цели, на исплату по највише лудо учињени дугова.

Чему води исплатити овако несмислено учињене дугове? То води већем задуживању и већој несрећи. Запитајмо се где су отишли више од 1 и по милиона дуката, које је сама управа фондова позајмила, и до два пут толико, што су приватни позајмљивали?

Отишли су по највише за увозну и по већој части за народ безкорисну страну трговину; одвели су их страни радници за израђивање наше земље и за подизање наши кућа и зданија. Како и данас то исто стање наше радње код нас постоји; и данас нам страни радници куће и друге потребе израђују, и данас хиљадама радника из Турске и Немачке код нас раде и зараду у стотинама хиљада дуката односе: — то ће и новци, које би сада позајмили, отићи оним истим путем у оне исте руке, гди су и досадашњи наши капитал отишли.

Кад ко нема новца да свој дуг плати, најлакши је начин, да од другог узайми и наново се задужи, а најбољи је да сам заради, уштеди. — Код поједини људи ова операција не трпи велике тешкоће, али кад

се сва земља задужује, да исплати дугове неким од својих суграђана, онда се, без сумње, може рећи, да је то за опште интересе много штетније, по што би било кад би се другчије учинило.

Г. министар финансије предлаже, да управа фондова изда до милион дуката облигација разне вредности, на које би она плаћала 6—7 % интереса онима, који јој зајам учине. За облигације управа фондова даје за јемство она непокретна добра, која су јој заложена за преко 1 и по милион дуката.

Правитељство наше законом о управи фондова и само је везано за овај зајам, који се на страни чини.

Ове облигације издаје управа фондова онима, који од ње траже зајма и то по оној цени, која је у свакој облигацији именована, а ови управни дужници те облигације продају нешто наћу, и тиме се могу да оштете по 15—20 % од главнине. Са овако и оволико добивеним новцима дужник управе фондова плаћа свога кредитора, и као што се види он се задужује управи са већом суком по што је био његов стари дуг. —

Но најпосле како му драго са тим, општи интереси земље противе се таквом зајму.

Зна се, да се овога рода зајмови чине и по другим европским земљама, и они налазе у томе свога интереса, зато, што се у тим земљама ови зајмови чине искључиво, или по највећој части у самој земљи, да новац, који се мора у име интереса плаћати, остаје у земљи; кад нас би се сав зајам учинио на страни, и у име интереса износило би се сваке године око 90000 дук. дес., а то би био, као што се зна, за нас врло знатан и осетљив издатак. Ми би овим зајмом

помогли неким да се одуже, другима да само промену кредитора, а већини да се на ново и дубље задуже.

И кад се узме у опште, овај би зајам погоршио наше финансијско стање и увећао наше дугове, и то дугове странцима. —

Ми смо и до сада дуговали, али већина дуговала је у народу, а сада се иде на то, да се задужимо странцима; до сада смо интересе плаћали кредиторима у народу и новци остајали у земљи, а сада ће тај сав интерес да оде из земље; — интереси досадашњи остајући у земљи, обртали су се међу нама и прелазили из руке у руку, а сада ће да се изнесу из земље и неће их нико и никад више у Србији видети.

У колико год ми више интереса плаћали будемо изван земље, у толико је земаљски расход већи; с једне стране купујемо крпе и друге стране производе, а са друге, још умножавамо расход издавајући и готове новце. Први су издаци у неколико и нужди и морају се чинити а зашто да ове друге издатке чинимо? — зар за то да помогнемо неком броју људи, који ће у истини бити много мањи, но што неки овом приликом говоре.

Колико је број задуженика оних, које народња ова скупштина жели да помогне, ми управо не знамо, а зна се да народна скупштина мисли и жели, да помогне само онима задуженим суграђанима, који су на селу, те да им се имање у безцење не распрода, и да не остану без куће; па и између ови само онима, који нису презадужени, т. ј. који нису више дужни, но што им имање вреди; и онда је извесно, да се без зајма на страни може овој класи задуженика помоћи.

Да се држава брине и заузима, како да се помогне неким суграђанима, који су се случајно и по несрећи задужили, то је праведно, али да се она стара да исплаћује дугове свима онима, који су рђавом спекулацијом и раскоштвом своје имање задужили, то држи одбор, не само да не треба чинити, но би још и грешила противу јавног интереса земље.

Познато је свакоме, да је убитачно за онога, који се задужује без разлога, кад за њим стоји неко, који ће му у свако доба дугове исплаћивати; он се неће никад пригнати на рад и на штедњу да се у дугове не улажује.

Шта ће бити са новцем, који ћемо ми сада са стране узгајити?

Ми ћемо га дати свакоме, који новаца тражи; ови ће га дати својим кредиторима трговцима, а ови га опет изнети у стране државе да своје дугове онамо плате; и ми ћемо најзад бити са толико исто дужни, колико смо били, само што би наш дуг, место да је у земљи, — био на страни.

Нигди нико не може се одужити без рада; зар не би боље било да са радом и производњом дугове исплатимо, него да се по ново задужујемо и место да са извозом наше домаће робе дугове исплатимо, ми хоћемо да са увозом страних новца још у веће дугове улажујемо се.

Другије стоји у страним земљама, гди се на овај начин прави зајам. Они не праве зајам да плаћају дугове учињене за одело, за свадбе, за славе ит.д. За овакове задуженике у страним земљама правитељства не мају права да се брину. У страним земљама, као што је напред споменуто, овакви се зајмови чине за подизање фа-

брика, за усавршање земљедела, у време неродни година за израну људи, за помоћ у поплавама и друге несавладиве нужде; у оваковим случајима чинити зајам има оправдавајући узрок.

Чим ћемо ми моћи оправдати наше задуживање? Ничим. Кад би се издвојио из целе суме дужника, којима хоће да се помогне, број они, који су се задужили због неродни година, или каквог елементарног непобедног случаја, нашло би се да су они у малом броју и лако би им се могло помоћи без зајма на страни.

Не треба олако узети за дуживање земље особито на страни, а ово нарочито вреди за Србију, малу и слабу земљу. Србији ако нужно буде да се на страни задужује, она ће то чинити, али само у извесним добро прорачунаним приликама, а не ма за какву пошурину. Држава је као и приватан човек, који се задужује олако, он се брзо презадужи; који место да ради и штеди те да свој дуг исплати, узајмљује од једног, па се задужује другоме, увек ће остати у грдној кризи новчаној.

Г. министар рече, у побудама својим, које нам је уз предлог овог закона доставио, да жели помоћи онима, који су се обраћали и правитељству и народној скупштини за помоћ, а други мисле да треба у опште кризи новчаној помоћи.

Кризe новчане управо у Србији нема; криза је у Београду и у варошима, које са иностранством тргују. — Притећи у помоћ трговачком свету кад је новчана криза у земљама, гди има фабрика, то се врло лако разуме да треба, у томе спора не може бити; јер кад помогнете трговцу њишом, ви помогнете фа-

бриканту, ви помогнете хиљадама радника у фабрикама, код нас тај случај није.

Кад би ми учинили зајам, који нам се предлаже, ми би вршили дужност они правитељства, из земаља којих ми наше крпе и друге фабрике набављамо, јер као што смо видели, наш тако узајмљени новац отићи ће у стране земље да потпомогне њиову радњу, те да нам што више њихове фабрике пошљу и још више нас задуже.

Место да скратимо увоз страни производа чинећи штедњу због оскудице у новцу, ми ћемо тим зајмом отворити ширум врата томе за нас убитачном увозу.

И за то друга половина одбора финансијског мисли и предлаже народној скупштини, да у начелу не прихвати закон предложени јој о „законима“, но да га одбади, па да пређемо на други начин, како би се нашем сеоском свету могло помоћи.

Министар финансије: ја сам господо овим предлогом о законима хтео, да се помогнемо у нашој кризи, али чини ми се, да ће г. Степа са мишлењем мањине да доведе у кризу сам закон о законима и мене с овим законом.

Ствар је врло нужног значаја. Ја вам могу у опште казати, да мањина нема ни једног стварног основа и да по моме мишлењу мњење њено није основано. Кад би ми дозволили, да се подуже око тога забавимо, да пређем све редом, ја бих вам казао тачку по тачку шта је где основано, али морали би да читамо извештај; с тога да не би тако губили време трошећи га на то, мислим да пређемо главније тачке, које је мањина навела против овога предлога.

Главнио што има утица на нас знам да је то,
Протоц. нар. скупш.

што се каже: хоћемо да задужимо земљу. — То не стоји, господо! Ми идемо овим предлогом на то, да помогнемо народу, који је већ задужен, а не да задужимо земљу. Ми смо сад у такome положају, да имамо да бирамо између овога двога једно, или да оставимо наш народ и даље у овој кризи, па да пустимо да нам имања оду у бесцење, или да тражимо какав пут да се помогнемо. Између тих путова, којим се можемо од кризе да помогнемо, један је да влада посредује између људи, који су задужени и капиталиста.

Кад би могли у земљи да нађемо потребан капитал, онда би требали то да чинимо. Но тога немамо. Очеvidна је ствар да тога капитала у земљи немамо, а да кризе има. Нама би заиста врло мило било, да те кризе у вас нема.

Нама је дужност, да помогнемо у овој кризи бар оне људе, који су истина дужни и не могу да добију новаца, али који имају имања и земље. Дакле такви људи сад и кад би нашли новаца, нашли би их са врло тешким условима и под скуп интерес; с тога влада каже: „ја ћу место вас да вам нађем новац, а пошто сам ја позната и пошто знам где има новаца, да се могу узети са најјестивијим интересом и са најбољим условом; то ћу ја да узмем новац за вас.“ Ми тиме чинимо народу једну љубав, једну услугу а не идемо на то, да се земља задужи. То је са свим погрешно мишљење.

После, главно што се још наводи, то је што се вели како да се исплати тај капитал и ко ће гарантовати за исплату. Исплаћиваће они који новце дигну, а гарантоваће нам оно, што нам је до сада гарантовало за зајмове код управе. Од кад постоји управа

фондова има 13 година и управи фондова није ништа пропало од 12.000 дужника њених, може бити да у време рђавих година неплати један од десет. Управа такога тузи, и опет се наплати, те јој непронадне ништа, она није имала никад штете. То помињем с тога што сам видео да је учинило упечаток на вас што се је казало: ко ће да плати то, а после, ми хоћемо да људима који су задужени, можемо дати термина да могу платити своје дугове. У место да им се продају земље за дугове у бесцење — ми кажемо: „хоћемо да вам нађемо новаца а ви платите интерес на те новце, и то врло мали.“ Дакле ми идемо на то да им дамо рок, да им дамо да дану душом, те да могу радити своју земљу и платити дуг. Мањина мисли да пут који смо ми изабрали, не води тој цели а ми мислимо да води. То је чини ми се све у чему се не слажемо, јер и сама мањина зато је, да треба народу помоћи.

Даље се каже, тај ће новац опет да оде у стране земље, па ће да нам дођу крпе тако, да ће тај новац који узмемо са стране понајвише отићи опет на страну јер ћемо га издати за стране фабрикате. Даље се наводи да и од капитала управе фондова, који је она узајмила, није користне зајмове чинила, и да се народ с тим зајмовима није помогао. То баш никако не стоји. Капитал управе фондова, који се узајми народу, највише новаца остаје у народу, јер људи који нису имали дуга, набављали су друге свакодневне потребе и правили су куће. Ја би био слободан да кажем, да сад имамо двапут више добрих и тврдих кућа, по што је пре било. Напослетку сама та мисао, да је тај зајам за наш народ безкорисан не стоји, по мом мишљењу, никако. Обично се мисли, што је у са-

мој ствари врло неосновано, да што год ми са стране прибавимо и купимо, да то исплаћујемо дукатом. То постоји господо. Ми што узмемо, платимо нашим извозом, платимо нашим шљивама, нашим житом и т. п. Мени је заиста чудно, да вам се чини, да је капитал управе фондова отишао негде у бездну. То није. Ја велм, да капитал стоји и данас у народу. Тај капитал не би отишао у друге земље, одкуд смо га и набавили, него би помогао народу. А господо, ако би се сутра нашло благо цара Радована, ми неби имали нужде да тражимо новац на страни. Дакле, ја невидим, да је машина доказала, да ће тај капитал да оде у стране земље.

Каже се: кад узмемо милион дуката са стране, колики би ми интерес плаћали и би ли могли редовну одплату вршити, пошто узмемо случај такм, да смо са стране узели милион дуката и да плаћамо сваке године 70.000 дук. ц.

Узмимо и такав случај, али ја опет мислим да није опасност никаква, јер српски народ може од тога капитала да има годишње 120.000 дук., па зашто не би дали 70.000 дук. Има ли разлога да не дамо? Место да плаћамо интерес са 30 и 60 на сто, ми ћемо плаћати 7—8 на сто. Дакле народ је у добити. Ја мислим да је згодније и корисније да једноме човеку дамо капитал па да нам он сваке године плаћа 7%, него да га оставимо као што је сад и да га доведемо дотле да он мора имаће своје дати у бесцење па да остане да нема нигде ништа. Нама се, господо, од тога ваља чувати, јер као што један господин рече то је жива рана на здравом телу. После главни разлог и то је што се каже народ је лакомислен, народ је се за-

дужио. Господо ми смо врло богати у изразима при оваковим речима. Ја невидим доказа те лакомислености. Зар господо ако је један Србин узео из штедионице 500 дук. цес. па отишао на хаџилук, да рекнемо цео је народ лакомислен. Не треба никад од поједини случајева да правимо примене на цео народ. Ја знам да то не стоји и да је само то гола реч, знам за то што управа фондова има 12.000 дужника, а нема прилике да јој на дужницима што пропало. Оно има погрешака код наших људи. Сваки народ има своје слабости; и наше слабости у томе су што ми хоћемо да прецењујемо своје знање како се шта се од Србина отело. На жалост отело се много, али ипак ја невидим никаква доказа који би ишао против управе фондова, јер ми смо један народ радан и вредан па кад узмемо на зајам ми гледамо час пре да вратимо. О томе би се дало још много говорити него да пређемо даље. Машина каже и нарочито удара гласом на то: зашто да се сва земља задужи за љубав неколико њих. Баш и кад би било то да се задужимо за љубав неколицине не би било ништа опасно. Господо свака земља треба да се задужи па да отклони опасност која грози за сав народ. Данас је повчана криза економска болест. Ако је неизлечиво пре та ће економска болест да постане државна и политичка болест. Људи који остану без игде ичега они ће да постану опасност за свога комшију, за свој округ па и за државу целу. Дакле треба да се задужимо, али цела земља не задужује се. Ја сам вам казао у чему је прави смисао овога закона. Није у томе да се задужи држава као држава, него ми кажемо Србија сад има 3—4000 фамилија које ће сутра остати без леба ако ми не дамо

зајма; оне ће пропасти. Оваки људи, кад немогу да пађу зајма ни код приватних с' човечним интересом, ни код владе и државе, онда држава изилази на каже: „Ја ћу да вам пађем зајам и то је све што се овим законом хоће. Држава ће дакле само да посредује и гарантује, а то да ће цела држава да се задужи никакo не стоји.

Даље, каже се какав је то начин да се помогне народу кад ће зајмотражилац да прими за 100 дук. 80 дук. цес. То је до душе мало непријатна ствар, ал колико је више непријатна кад се на 100 дук. плати 30 и 40 интереса па у место да добијате 100 ви добијете 60 дук. Ми смо баш добили што ћемо мањи интерес да платимо. Сад што ће човек да плати у место 8% $\frac{1}{2}$ или 9, то није никаква несрећа за земљу. Дакле и тај навод никакo не стоји.

После, каже се: штетно је да има неко који ће да стоји иза дужника, па да му плаћа дугове. У томе има смисла.

Ми не треба да навикавамо народ на то, то је једна мисао; а друга мисао та је, да сваки плати што је се задужио. Но то опет не стоји тако. Ми не идемо на то да платимо људима зајмове, који се немогу одужити него ми овим кажемо човеку: ти имаш земље за 1000 дук. дужан си 500 дук. Сад кад би се продавала твоја земља не би за њу узео више од 100 до 200 дук. Ево држава ће за тебе да пађе новаца, и пошто твоју земљу даш у јемство и гаранцију, ево ти 1000 дук., плати дуг, па ради земљу. Такав човек плаћа после свој интерес са исплатом. Главно је дакле да ми сачувамо наш народ дотле, док он не буде у стању да сам отплати што је дужан.

Дакле у колико сам ја запамтио извештај мањине, то су главни наводи, на које овај извештај удара.

Ја опет хоћу да се вратим на главну ствар. Вама је свима познато да код нас постоји криза, то сви знамо, бадава је да одричемо. Питање је сад: оћемо ли да помогнемо народу, или нећемо?

Питање је оћемо ли да оставимо неколико пљада фамилија да пропадну, или ћемо да им помогнемо. У томе је сво питање, па ако мислите да треба помоћи, онда мени не остаје другога пута којим би се помоћи могло, него овај пут. Ја сам убеђен да нема другога пута него овај, који вам сада овим законом предлажем, а што г. др. Стева каже у мањини — то нестоји. Ми треба да гледамо сад како ћемо да помогнемо, да човек који је задужен, после неколико година његовом привредом исплати свој дуг. Међутим ако се мисли, да има несреће по народ, да народ оће да пропадне, и ако се мисли, да му треба помоћи, онда, ако мањина зва за други пут, нека га каже а ја мислим да ће се лепо и најлакше помоћи овим путем, и да је ово једини врло згодан начин. Што се тиче тога зајма, ми не морамо да га тражимо баш на страни. Само ако можемо наћи новаца у земљи, ми ћемо гледати да учинимо зајам овде и тек ако га не нађемо у земљи, онда ћемо потражити где га има, само да помогнемо народу а гледаћемо да га нађемо онде и код онога, где би по нас било понајбоље.

Арса Лукић: поред онога што је казао г. министар финансије, хоћу само да додам ово: ова господа из мањине кажу да ће новац опет отићи на страну. Ја мислим да то не стоји. Овим ће се путем један велики број дужних људи ослободити дуга, који им је

тако тежак, да под њим, и ако имају имање, које им више ваља по што су дужни, морају извесно пропасти. А коме ће ови — дужници — дати новце кад их из управе узму? Без сумње онима својим повериоцима којима су дужни, а ови су опет тако мудри да тај свој новац не дају за крпе и тог подобра на страну, но или ћемо га дати у управу фондова за заложнице, јер је сад интерес добар те им подноси, или ће га уложити у какав друга предузећа.

И овако и овако дакле, новци ће остати у земљи.

За нас је за сад једини пут да се сачувамо од претераних зеленашких интереса тај, да усвојимо у начелу предложен закон.

Једно није споменуо г. министар финансије. Ми смо ономад усвојили један закон да се нашем сељаку не може продати 5 плугова земље за дуг; али казали смо да не може код приватних људи да се задужи, а може код јавних каса. Па како ће да учини зајам код јавне каса, кад јавне касе нису у стању да могу зајам учинити. Дакле другог пута зајма нема којим би се народ могао помоћи, него овај, како је предложен.

Миле Дамњановић: ја браћо потпуно се слажем са машином одбором, и г. Степа известилац, он је врло добро објаснио ствар, а и ја тако држим да је. Што каже г. министар финансије да се држава неће задужити, држим да није тако. Држим, да влада, да јој на пример данас дође неко и рекле: „треба ми 500 дук. цес.“ — неће дати томе човеку без гаранције. Тако исто и овде никако не стоји другче него држава се мора задужити и тражити тај новац. Па ја кад сам се задужио, и кад знам да има некога који ће да ме

одужи, ја ћу онда да кажем: „влада ће мене да одужи и постарала се је и тако нећу да се упнем да радим“ Има их који ће се упети и радити на којима би ова ствар полезна била; али вишина је покварена. Ја мислим господо, да сваки, који хоће право, нек мете руку на срце, па нек каже, да нам то ништа неће помоћи шта ми сад хоћемо да уведемо. За поштене људе помогло би јако, али онај неваљац, кога сам данас одужио, он сутра ради тако да ће се пет пута више задужити. Дакле гди ћете ви тога човека помоћи. Дакле ја потпомажем мишлење одборске мањине.

Ђорђе Пантелић: и ја господо, имао би да кажем неколико речи у прилог овога предлога.

Ја ни сам вичан овој ствари, да је с научне стране претресем, него по пракси у животу мислим, да ће се опет нешто моћи помоћи, ако са практичне стране узмемо и разгледамо ову ствар. Представите случај да ја имам дуга, а не могу да нађем повољног зајма да се одужим. Путујем гдегод на страну, нађем се на прилику са једним земунцем и кажем му, да ми треба 100 или 200 дук. цес.

Он ми одговори ја имам новаца и да ћу вам, само да ми дате гаранцију, да ми неће моје пропасти. Сад такав човек разговарајући пре тога и знајући да има у земљи који јемствује, даће тражени зајам. — После тога да ли би ми требало да послушамо кога који би казао: ти ако си Србин оди да платиш мени у Србији 30 % интереса, немој да идеш на страну да платиш 8%.? Ја мислим да овај пример може нас обавестити о томе, да ће овај предлог имати врло корисних последица. Држава неће јемствовати ни за кога, који не буде у стању да њој јемствује. Дакле нема

опасности. Довољно је, ја ћу наћи новаца да подмирим моју потребу за врло јевтин интерес и избећићу велику опасност да платим кайшарски и бездушни интерес нашем човеку. Дакле ја мислим, да и за државу и за сваког појединог неће бити велика незгода, и с тога да треба овај предлог да примимо.

Мита Миловановић. Од кад је заведена управа фондова у Београду, из целе Србије одвети су новци тамо. Па ко се помогао? Помогли су се Београђани. — За цело да су били ти новци у Србији, а не у Београду не би се народ толико задужи, јер кад одем тамо, ја морам да чекам три године — не могу да добијем новаца.

Сад ако установимо ове задолжнице опет за кога ћемо него за Београђане?

Њима ће да се помогне, а народ ће опет да се трини. Што кажу, да ће се тој сиротињи помоћи, није истина. Кажу биће задолжник, да се сиротан свет одужи. Ја то не могу да верујем. Него ако хоћемо да помогнемо сиротињи, ако јој треба новаца, ми имамо прихода за годину дана 160.000 дуката цесар. од управе.

Узмите 160.000 дук., дајте сиротињи, па да се одужи, а не да се даје појединим људима из Београда и трговцима. Ја не одобравам да се из управе даје новце ономе, ко хоће да зида здања и ја нисам никако ни за овај предлог.

Министар финансије: ја ћу само то да одбијем, што каже посланик г. Мита, да управа фондова даје новац појединцима, дакле преко реда. Посланик г. Миловановић без свакога основа баца кривницу на управу фондова, а то што он каже не стоји; јер управа има

закон по коме издаје новце. Дакле, ја вас молим, да не говорите без основа и доказа. Оно, што мало пре рекосте, да у управу фондова долазе људи и чекају три године, то може бити, али управа фондова издаје новце редом и што падне новаца у управу, она има толико зајмотражилаца да их одма изда.

Љ. Каљевић: ја мислим, браћо, ко је год ономад био за предлог Мите Јовановића, не може бити противан овоме предлогу. Кад смо усвојили, да се човеку не може продати пет дана орања, мислим тим пре можемо ово усвојити. Јер ово је много нужније и боље, а и једним и другим предлогом тежи се за једним истим. Кад смо дакле ово усвојили, заиста можемо пре ово усвојити. Ово није никаква нова ствар. Дакле тамо је био један предлог, који је према нашим назорима усвојен, па наравно пре него што и овај предлог усвојимо, нужно је да дамо наше назоре. Државни дуг није тако баук као што се мисли. Питање је само о томе: да ли ће се употребити само на користне цели. Кад се ово каже, народ је презадужен и хоће да му се прода и земља и кућа у безцење, онда на сваки начин настаје за државу време, где треба да помогне томе народу. Кад је ономад то решено да треба помоћи народу, онда мора се да гледа, те да му се помогне. Кад ми треба да се бринемо за будуће невољнике, треба и за ове, који се сад пате. — Што каже г. Мита Миловановић, да ће сви ти новци доћи у руке београдске, ово је баш тако удешено, да не може доћи у београдске руке, јер ко има и више имања, он не воли да прода имање, јер у садашњем времену све би му отишло у безцење.

Кад је тако у Београду, да има неких имања,

која су вредила 5 до 6000 дуката пес., на се сад продају за 5 до 600 дуката пес., онда како ће бити по другим местима? Тако ће бити мала цена да неће добити ни оно, што је могао пре 20 година добити. Овде има једно основно питање да се расправи. Има једна стара школа, коју заступа и маџина, која каже, кад је човек дужан, нека му се прода имање. То је стара школа, која узима целокупно имање земље у вид, а не узима појединог човека. А друга, новија школа, по којој се по благостању појединих рачуна на благостање целе државе, каже: нећемо тако, нама је до тога стало, да сваки има нешто имања а не само да имају неки много, а други ни мало, једни да се шире комотно и раскошно живе, а други да се злопате. Ми смо на путу овом другом т. ј. да идемо овим новијим правцем. — Ми и ово питање треба да решимо путем поретка, путем споразумлења, а не петролеумом као што је народ других држава морао да га решава. Ја држим да наш народ, не само да неће тим државним дугом доћи у неки незгодни положај, него да ће му се њиме дати једно од најбољи средстава, да се периодично одужује и да ће му се дати време, да он може сам својом снагом издржати и зарадити т. ј. да дуг овај измири у који је запао. — Овде се каже: лакомислен је свет па се задужује. Није, није браћо, други су узроци. Треба знати да су три године перодне биле. Треба сваки да се сети колике су поплаве биле. Зар је наш селак живио кад год раскошно? Посмотрите изближе, па ће те видети. — Нема ту ни славе, ни овога ни онога као што је било него сваки се повукао и стегао као пуж у својој љу-

спи. Зашто? За то што су године перодне а уватио га зеленаш, па гули, да му мало, а узме много и одвише.

Дакле ја управо држим, да је ово најспасоноснији пут, да се наш народ извуче из овог несрећног стања у коме је сад. Ја не знам другог начина а жељно би да ми се покаже други начин. Може се на прилику казати, да се за толико и толико времена не наплаћују дугови код власти. То је средство врло лако, али ми кажемо да оћемо децу наши невољника да извучемо из тога стања, да их не може приватни повериоц глобити. Али оћемо то да учинимо тако, да неопштетимо ни оног зликовца зеленаша или кога другога (нећемо). Кад то нећете, онда овај начин, који нам је влада изнела — најбољи је. Држава ће узети колико може новаца под најбољим условима, па ће онда давати људима, који су невољног стања.

Г. Димитрије Јовановић, као шта знамо, спремио је један предлог. Он каже да би од тих заложница добили капитал, кога ће добити који залаже имање и тако ће се сачувати људина кућа.

Сви дакле разлози маџине не вреде. Они би у редовном стању вредили, али у ванредном, оскудном стању, као што је сад, они падају. Ја мислим да се ова мера не би изнела, кад не би било потребе да се народу што пре помогне.

Ја сам дакле за то, да се овај предлог у начелу усвоји.

Анта Нешић са свих је противан предлогу. Задужује се у нас, вели, који неће да ради, а уредни људи плаћају кад се задуже. — Не признаје да су перодне године осиротиле многе људе. Тражи, да власти гоне људе на рад, а да не седе по

меанама. И кад је пре неколико година влада адваладоваца онима, који су страдали од поплаве, су и то попили и профукали, а ни многи су куповали рану.

Алекса Петковић: предлог овај о коме је реч данас, иде на то, да се помогне онима, који су се задужили, но мени се чини да се цел његова неће постићи. Ево зашто? Управа фондова пре 12—13 година отворила је јавну касу, у којој је било доста новаца, па је казато редом да се узима. Ко је дошао тамо и узимао? Узимали су трговци. Док је остали свет из унутрашњости дознао за то и почео да узима нестало је нара. Па кад је тако с управом, нашто сад да заводио још једну управу. За цело колико се она показала користна, толико ће и ова. Још нешто може бити да ће бити горе и теже доћи до зајма са том заложницом.

Дакле ја мислим, да ово не би требало да постане у нашој земљи; но кад смо решили да се наш свет не може задуживати одсада, требало би нешто учинити.

Незнам да ли би могли да учинимо, да се продужи један рок, а међутим да се управа боље постара да интерес дигне, те да се нађе више људи, који ће своје новце да даду управи. Кад би то било, онда управа би имала новаца више, и давала народу а имаће би опет остало у нашој земљи. Иначе, ако се земља задужи, наши ће многи новци да оду из земље.

А. Пантић. Ја мислим, господо, да ми неби баш оволико ладни били, да смо ову ствар решавали онда кад оно дођоше овде 150 људи и кад смо их видели у невољи. Овде се сад чује данас и то, да ти дугова

нема, и да су се само рђави људи задужили. Томе брату што је то казао, могу јавно казати да нестоји што он наведе. Не стоји брате. Него, ја кад сам полазио, сваки каже гледајте људи набавите новаца да не плаћамо прекомерне интересе. Гледајте помањите интересе да не плаћамо киншарима 50 и 60 на сто. На послетку велe: боље држави да платимо и поскупљим интерес, јер знамо да нас држава после неће тако да кинши да нам продаје имање у бесцење, буд — зашто.

Ја држим да овом свету ништа неби могло помоћи ако овде оставимо као што је. Сад једнима смо помогли а другима нисмо, и идемо да сачувамо земљоделце а друге нећемо. Ономад смо допели закон и оставили селацима: 5 дана обраће земље, кућу, волове, а шта ћемо са овим јадницима који су се већ задужили, треба ли и њима помоћи? Сад оном који се и није разболео, помогли смо и поставили му контролора; а овима зар да потражимо лека? То би био грех за нас и по моме мишљењу то неби требало никако да буде. То што кажу да ће се, кад је јевтин интерес, задужити још више — зашто брате да се не задужим кад ми треба и кад је под мали интерес, па могу да издржим и платим. Зашто да плаћам прекомерни интерес по 50—60 на сто? Ја знам да ће, ако овако остане, многи домови прећи у поједине руке, помислите господо, да већ сад у срезу Јасеничком нема неколико људи који нису дужни а све остало задужило се код два — три човека, и ако се сад томе не помогне знам извесно да ће неколико села прећи у руке 2—3 човека.

Треба некако да гледамо да се даје народу потребан зајам из државне касе, иначе бадава ћемо говорити да смо истерали спахије из наше земље, они ће

да постоје Има људи који су задужили једно село за 6—7 хиљада дуката, и тамо има да се прода до 3000 дана обраће земље. Ти ће људи да притисну сво то имање, па шта да радимо после кад 50 или 100 фамилија остану данас без крова? Браћо, то би било велико зло за нас.

Што нека господа кажу: неће да раде и задужују се? Ама господо раде наши људи и нема случаја да су пре тако радили као од ове три четири године, а таке су године па морају јадници да се задуже.

Што нека господа у мањини кажу да не треба дати из касе новац народу, душа ваља незнам, али мислим и бар неки кажу, и ја морам да мислим тако: те људе или руководи то да тако кажу, што дају новце под интерес, или што не мисле добра народу (жагор). Нек ми се опрости ја би волео да сам погрешно, али ако је то, ја то не могу да одобрим никако, јер врло добро познајете стање нашег народа и његове потребе.

Наш се народ задужио. Њему треба дати лека. Зашто да му не дамо оваким путем новца да се одужи и да не плаћа грдне интересе? —

Предлог је врло добар.

Панта Срећковић: Ја сам чуо, али не могу знати, да ли је у ствари тако, да је за овај крагујевачки округ, у последње време трилиран број дужника, чуо сам да се сада на извршењу налази од прилике 100.000 дук. цес. То треба да се наплати. Сад помислите и узмите то у рачун, да тај капитал од сто хиљада дуката на сваком дукату носи месечно по 2 гр. интереса, — а бива чешће по 3 и 4. Кад је по два гроша то чини 150 хиљада талира. Бог и душа по мом мишљењу неможе се овај свет одужити, да му отели крава пет телади,

да му корен кукуруза донесе 20 клинова, дуг ће на дуг да се гомила. Узмимо само овај пример. Један је — надарио га Ђаво — узео 100 дук. и једног коња за 40 дуката, па за три и по године изашло 1260 дук. Дакле ако тако и даље остане зло — овако не сме остати. Истина скупштина не може сад да каже да се оних 100.000 дук. не наплате, нити да се опросте, али опет мора да се стара за лек овакој несрећи. Но има ли могућности, да они то одуже? Ја заиста држим, да се никад не могу одужити, но ако рекнете да има, онда, ако је ово пут — овај предлог, — да се одуже, ја би овде некако изменио на казао овако: ови људи не могу заиста да се одуже, а треба да их одужимо... (чује се: Молим, молим, говор је прима ли се предлог у начелу.) Мени се чини, да сам казао већ, да у основу усвајам те заложнице, а ако хоћете да кажем, како мислим да се овде нешто измени. (Чује се: нема томе места — после). Ја би просто узео те заложнице па дао овим трговцима, што тргују са парамат. ј. што интересирају, — дао би им место нара те артије, па нека се они наплаћују после, где хоће и како знају. (чује се: после о томе, после). Добро, ја сам у основу за заложнице, али чини ми се да треба нешто изменити.

Петар Поповић потпомаже предлог и говор г. министра финансије. Новци ће се, мислим, давати људма, који имају имања, па ће они одужити држави плаћајући мало по мало.

Р. Јовановић: ја ћу само неколико речи да проговорим о томе предмету. Да помислимо браћо, да ли би било праведно, да будуће наше грађане осигурамо од зеленаша, а наше садање грађане да оставимо да пропаду. На што онда да осигуравамо оне? То би била

очевидна неправда и ја не знам да има тога Србина, коме би то лежало на срцу. Ми би ове садашње сиромаше управо убили и они би онда њима постали снахије. За то, браћо, ја мислим, да је поднешени предлог о заложницама врло добар и врло користан и за спасење наше задужене браће. Ми треба да гледамо, да наши синови буду бољи од нас и да више шта имају чувати. То, што нека господа веле, да ће пасти држави на терет, не стоји, нити би се ту држава задужила. Јер они људи, који ће да узму новце, они ће да поднесу влади гаранцију и влада ће на њихову гаранцију, на њихово имање да тражи зајам, па ће они после да отплаћују тај дуг. Они ће, дакле, да отплаћују свој дуг постепено и кад одплате неће бити ништа дужни, а овако ако их оставимо, они ће остати сви до једног без крова и имања, постаће робови. Зато ја мислим, да би ми требали да усвојимо овај предлог подпуно, те да помогнемо нашој браћи, која је запала у дугове.

Стојадин Радовић: противан сам предлогу, јер мислим, да би опет узели новце богати, а сиротињи ће они опет давати пошто хоће. Каже, да је тако чињено и са штедионицама, па је за то противан предлогу.

Министар финансије одговарајући предговорнику, каже: сав новац из управе фондова и из штедионица нису узели само варошани, већ и сељаци. Ја ћу вам допети извод дужника, показашу вам црно на бело, да видите, да то не стоји. После тога — што велите да се без реда узима и ко је ближи, и то не стоји, јер о томе постоји закон, како се дају новци из јавних каса. Није управа фондова за Београд само, него за цео народ, који хоће да се задужи. Наравно, ко пре тражи зајма, пре га и добије.

Милија Лазин: од неколико дана већ водимо договор и разговор, како да одужимо наш свет, који се задужио, како да га сачувамо од дуга и да му не оде сво имање у бесцење, те смо изменили §. закона. Али браћо, бадава што смо изменили онај закон, ако ову меру не узаконимо. Јер од сад и неће бити таквих задуживања као до сад. Сиромашељак видео је шта је и како је, па трго се натраг. Сад се мудрује, кад се задужује. Али, сад је питање како да одужимо задужене? Ми до јуче говорисмо, оћемо да им помогнемо, оћемо да не пропадну наши људи, наши грађани и војници; а сад кад влада изиђе на среду са предлогом, кажемо: нећемо! Ја мислим браћо, да не треба о томе предлогу ни да говоримо да ли га примамо. Исто тако и што се задуживања тиче. Није питање, ко ће да се задужи. Разуме се, ако задужени нема имања, влада му неће дати ни зајма, али има их велика величина, браћо, који нису запали дубоко у дуг и којима се може лако помоћи. На њих да не заборавимо. Треба да паћемо новаца. Влада, ако се задужи, она неће тим новцем да управља земљом, него хоће да одужује народ, који је задужен. Нека сваки каже, како зна, али помислите, да ли ће боље бити, да влада остави наш народ овако, или да она паће новаца са јевтиним интересом, па да га пружи народу у помоћ. Да ли је то боље, него да оставимо нашу браћу зеленашима на немилост, као што је досад било? Ако тако остане, они ће људи да пропадну сасвим, и шта ће да буде? Опет ће да падну нама и држави на терет! —

Нека господа кажу, да оставимо шест месеци рока, те да се за толико неизвршују пресуде за дуг. Лено, и ја би се сложили с њима, али шта ћемо, ако и ова

година буде рђава, шта онда помажу тих шест месеци, шта помаже рок? Ја заиста по мом схватању не знам бољег пута, него да влада по овом закону узме новаца и даде ономе, који јој поднесе гаранцију, а за оног грешника који нема гаранцију, он нека гледа богме како зна.

Овде неко рече: обезобразили се људи, па како код кога виде новаца трче и траже, па вели траже новаца и од њених слугу. Немојмо браћо тако у опште да говоримо. Ти људи, који су такви и који радо потресу сваки ден, они и немају ништа. За њих и није зајам нуждан за што корисно или за какву домаћу потребу, већ они су нерадници, који банче и којих нема много, као што се мисли.

Дакле мени се чини да не треба даље да говоримо, прихамо ли овај предлог, по ајде даље да читамо, па ако наиђемо на нешто, што би требало изменити, да изменимо. Ја сам подпуно за предлог владин.

Касијан Стојшић: ја мислим, који је год ономад гласао за оних пет плугова земље, он не би требао да буде противан овом предлогу. И ово је тако исто пробитачно за целу земљу као и оно. Нека нико не мисли, да ово доноси саму штету, а никакву хасну. Господа из маџине што су казали, истина ће и тамо бити за нешто и нешто. Само да их је Бог дао са овим разлозима пре педесет година. Али ми смо већ упали, ту смо, и треба нам сад да тражимо лека. Овај је предлог, као што реко у сајузу са оним, који смо пре неки дан решили. Да је потреба да се одужимо, то неће нико одрицати. Како да се одужио? Без новаца не можемо, а ми их немамо. Како сад да набавимо новаца? Што г. Лазич рече, то по мом мишљењу заиста

постоји. Наш народ не упада данас у дуг, као што је некад упадао. То су изгледи на боље стање у земљи. Истина да је дао бог, да се овај зајам чини због повећаног људства, ја би га као год и ви сви радије примио. Али боље је сад и овај мали зајам да учинимо, него да оставимо и да плаћамо на сто — сто. Ми смо тако запали, да нам није могуће никако да се извучемо, ако не пађемо новаца под јевтин интерес, па ма где било. Макар са стране — са стране. На други који начин никад се не можемо одужити — амин века, а на овај можемо. Зато би вам ја предложио, да примимо овај предлог, само у појединости имао би и ја где, где, а нарочито код члана 15 да приметим. За сад нећу, само вас молим браћо, да примимо ми ово у начелу као добро за нас.

Ненад Мијајловић: ја сам у маџини био у томе: не би у начелу примио тај предлог, а то зато, што ми, т. ј. што наша држава није до сад била дужна. А што г. министар каже, да се неће држава задужити, него да ће људи да поднесу процене и да даду јемства, то је тако; али они ће да даду јемства држави нашој, а наша држава мора да јемствује ономе, од кога узме новце. Дакле она се опет задужује. Ми никад нисмо видели пара у нашој земљи, да се задрже, него само их мало помилујемо, па оду опет. Да је то тако, ево дале су нам практику штеднионице. Ето крагујевачке штеднионице, нека каже, колико је од ње дигнуто зајма, а колико су се њих одужили. После тога ми не знамо ни то, колико је људи дужно, а за неколико људи, од којих не знамо рачуна, мислим да није добро да задужујемо земљу. Дакле ако настану опет рђаве године, ови људи, за које узимамо зајам, опет неће моћи да се

одуже, него ће пропасти, па ко ће онда да плати, плати ће држава. Боље, браћо, да они који су се задужили нешто и претрпе, нека види и други, како је, кад се задужује. Можемо тражити новаца и између нас. Боље би било, да дигнемо интерес код управе фондова, да она плаћа 10—, јер онда би многи наши људи волели, да даду своје новце у управу, него да се називају зеленашима и да дају на ризик онамо, где им може пропасти. (Чује се: врло добро.)

Јеврем Војиновић подноси предлог. Кад смо пристали да се помогне људма да се не задужују, треба помоћи и онима, који су се већ задужили. Сваки ће волети, и у туђина зајмити по 8 или 10 на сто, него у комшије по 60 на сто.

Предлог је добар, и ја мислим, да ваља благодарити влади, што је га поднела.

Јевта Мирић: нећу да говорим много, а види ми се, да је предлог врло добар, јер иде на помоћ народу о коме једнако говоримо. Онима, који су се задужили, треба да очувамо имања, која ће им узети они, који су им дали новце. Ја сам за предлог.

Дана Цанковић: напомињем; да сам гледао у крагујевачком округу, да се продаје имање, па нема ни једног купца. Кажете ли људима: што не купују? они одговарају: и што да купујемо, кад ће се и наше сутра продавати. Много је народа дужно, ако дужницима не помогнемо, побићемо кредита и онима, који нису дужни. За то сам за предлог.

М. Ђирковић: са свим сам за предлог. Кад смо ономад решили, да се сељаку не може продати 5 дана орања, ми би смо сад погрешили, кад не би и ово примили. С тога желим, да се предлог прими.

Милован Спасић: браћо! Да нису неки од г. г. посланика говорили о управи фондова, ја би се уздржао од говора. Али пошто су говорили о њој, то ћу и ја да проговорим коју у намери, да им побијем њихово рђаво сватање.

За ови 11 година одкад је управа фондова установљена, има она око 12.000 дужника. Но од ових дужника има ваљда управа око 9000 облигација, које су у управу пренешене из судова, цркава, манастира и других завода. Дакле управа примила је највећу количину облигација из других надлежности и завода; а она колико је имала новаца, толико је и чинила зајам и помогла људима. Што пак кажу неки од госпoде посланика, даје се зајам само онима, који тамо седе, где је и управа: — ја вас могу уверити, што сам као њен управитељ био, да то није истина, него се даје првенствено онима, који су се пре пријавили, и којима је прека пужда, јер и закон постоји, да се преимућствено њима даје, што се надам, да ће се и у будуће тако чинити. А што нема новаца да се сад даје, то је друго питање.

Што г. Мита Миловановић каже: да има доста новаца, али се сиротињи не даје, то није истина, него што остане преко издатака поверљивостима, даје се најпуждницима. Нека госпoда посланици говоре даље, да ће се друга управа устројити и народ се јошт више задуживати, то не стоји.

Управа ће остати једна иста, само што ћемо новац да умложимо, а умложењем овога ми ћемо помоћи задуженоме свету. А што се вели, да се повећа интерес у управи па ће тим новац од капиталиста прећи у управу, и то не стоји; јер који има новаца

неће дати управи са 8 или 10 %, кад може добити 24 и 30 %. Дакле браћо, ако би се хтелo помоћи нашем задуженом народу, онда је овај предложени начин најзгоднији. Ја знам, да код управе фондова од пражављених зајмотражиоца нема скоро ни једног, који би другојачије молио, него овако: молим управу фондова, да ми учини зајам, те да се опрости прекомерног и незаконог интереса, или: молим да ми се не прода имање у бесцење.

Сад да се у том случају и потреби народа помогнемо и да дужницима олакшамо плаћање интереса и одужење, — нема другог бољег начина, од овога. Људи, који узму новац, они ће дати својим поверитељима, што им дугују, па ће се тиме опростити прво, великог интереса, а друго отклониће продају свога имања, да не оде у бесцење. По том кад се то учини, људи ће, пошто су претрпели опасност, прионути на рад, као што су већ и почели, радити, па ће се мало по мало одужити и имање ће им онет остати у рукама њиховим. Дакле да се томе народу помогне, нема другог бољег начина, него предложеног, јер тим ће се прво побити велики интерес, па ће у неку руку бити боље и за оне, који дају новце под интерес и за цео народ. Онај који има новца, даваће јавним касама, а ако му не подноси да даје управи под јевтин интерес, он ће га употребити на друге инскулације, на какву другу производњу, те да има већу хасну од свога новца, јер кад га не да под интерес на 8 % он ће гледати да покрене својим новцем друга каква индустријска предузећа, а од тога ће бити користи њему и целом народу.

По томе ја не видим, да има икаквих основаних

разлога, да овај предлог одбацимо, а тим пре, што смо се постарали за наш народ у будуће, па и за овај задужени треба се постарати, да и он не би пропао.

Јован Бошковић: ми смо пре неки дан признали, да има у нашем народу људи, који се баве само интересима, који хоће да упропасте сиромашни народ; па смо тражили средства, како да помогнемо онима, који се задужују и да заштитимо сељака, да не пропадне, па смо усвојили закон, по ком се не може сељаку продати 5 плуга земље. Сад нам остаје то: како да помогнемо онима, који су се већ задужили, и данас је о томе овде говор. Питање је, хоћемо ли да им помогнемо или нећемо? Има неки што кажу, да треба да им помогнемо и они су за предлог, а има опет неких, који управо налазе, да им не треба помоћи и они су противу предлога. Сад, кад би то примили, да им не треба помоћи, онда ја нитам: зашто смо помогли и заштитили оне друге? и на овом питању одговор треба да буде. Да видимо пак, да ли се наш народ тако лудо задужује, као што се овде представља? Ја мислим да то није истина и не ће бити. Г. Каљевић у свом говору напоменуо је, а и ми знамо, да има две три године дана како су биле нарочито велике поплаве и рђаве године; да се је народ морао задужити, јер му је то задуживање потреба указала. Нико није луд да плати 60—80 на сто интереса, кад има по 6%. Оваки је ишао и тражио пара и код управе фондова и код штедионице, али нема пара. Да смо онда срећом имали оваки закон, не би имали прилике, да видимо овде неколико стотина људи, који помоћ траже, да се спасу од зеленаша и крвопија њихових, него би узели из касе и по мало исплаћивали. Али кад није било у каси,

они по потреби и из нужде оду код приватни људи и плате по 60—80 на сто, те им за две, три године израсте интерес трипало више од капитала, узетог на зајам. Дакле, ако хоћемо да им помогнемо, онда треба да усвојимо овај закон, што није ни почем опасан, него користан, и који даје јаку гаранцију. Сад, да видимо хоћемо ли им помоћи. Ако нећемо, ми ћемо тиме начинити, да имамо спахија и земља ће прећи у руке појединих. Него ми нећемо никако у нашој земљи спахија, хоћемо да заштитимо сељака, па смо казали: да се не сме сељаку 5 плуга земље продати. Шта ће сељак онда, кад наступи какав несрећан случај, те му во утине: њему сад треба да се помогне. Треба му пара. Он ходи код приватног човека. овај му не сме дати, јер нема ништа, нема сигурности по овом закону, или му да, али му наплати интерес тродупли; или оде у јавну касу — тамо нема пара. Дакле треба му помоћи на сваки начин. Неки кажу, да нећемо да се задужујемо. Напротив баш сад ће већна да се задужује. Али кад би усвојили овај закон, неби тако било. На пр. мени употреба 50—60 дук. Ја одем у јавну касу, тамо нема, е онда шта ми остаје, него да одем код приватног човека и од њега под каквим хоће условом, узмем тих 60 дук, а напротив кад би се овај закон усвојио, неби имао потребе, да идем код приватног човека, него би отишао у јавну касу и тамо би узео пара, по много јевтинијем интересу и згоднијем услову; а после би се новац изузео из руку капиталиста и прешао би или у касу јавну, или на каква индустријска предузећа.

Дакле, сви што су досад говорили, говорили су за предлог а ништа против предлога, и с' тога сам и ја за предлог.

М. Кара-Марковић: ствар је ова врло важна. Не може се другојачије. Управо два су трна, па се мора на један. Ко вели, да нећемо да задужимо земљу, он у исто време вели да не ћемо да помогнемо овима, коме треба помоћи и који су у нужди, а ко вели да им треба помоћи, казаће; морамо да се задужимо и то на овај начин. Ја хоћу да говорим за то, што (показује гомили молби за помоћ) ево ово су молбе, којим људи моле за помоћ, и има их више од 3.000 потписа. Ја не би учинио своју дужност, да вас морим дугим мојим говором; него само хоћу ово да вам кажем: кад би мањина одборска, пошто је противна овом начину, дала други неки начин, онда би ја могао пресуђивати и казати: ово је бољи или гори начин; но она је то прећутала, а ја би се обвезао, да се не може други бољи начин изнаћи, но што је овај, ја бар нисам могао наћи бољи начин. Истина ја сам размишљавао, као што неки и г. Срећковић каже: да се са артијама задужени одуже поверитељима, као што су и они са артијама народ задужили. Но то је ствар, како да се оцени у скупштини.

Дакле, ми не смемо, да овај предлог одбијемо просто. Јер ако га одбијемо то значи: нећемо да помогнемо овим невољницима, него нека пропадну. Ја мислим, да то ми не смемо учинити и на том остајем.

А. Петковић: молим вас, ја хоћу да исправим нешто у говору моме, како се неби другче мислило. Г. Вошковића и неки који су говорили за предлог, веле да они који су противни предлогу, као да нису ради да помогну нашем народу. Заста браћо, нема тога Србина, који неће да помогне својој браћи, у нужди, и ми смо сви ради да им помогнемо. Што каже

г. Кара-Марковић, да има 3.000 молби за помоћ, ја не одричем. Има, али они желе само, да им се продаја имања њиховог задржи за неко време, а не желе, да им се пађу паре. Дакле, ја одбијам од нас, који смо против предлога, то: да нисмо ми ради, да помогнемо народу. Ми хоћемо да им помогнемо, али с' друге стране, како се не би земља у дугове увалила.

Председник: мислим, браћо, да је довољно говорено о овоме. Из свега излази да ми желимо да помогнемо задуженој браћи. Па кад желимо, зашто ми неби дозволели, да узвјам новац по девет на сто, а не да их оставимо интересији да овај узима, колико хоће, у пужди његовој.

Да се ти људи сачувају од пронасти, ово је најзгоднији начин.

Извештач А. Лукић: заложница је, господо, велика помоћ за једног човека, који је дужан, а још није пронао, да може он да узме новац 8 на сто, а да плаћа 2 на сто одплате, па за 20 година одужити се са свим. Заста је велика помоћ за њега, који плаћа данас 20, 30, 40, па и 100 на 100 интереса. То је тако велика разлика, да о томе не треба ни говорити. (Чује се доста је говорено.)

Председник: поставља питање хоће ли се гласати или продужити дискусија?

Скупштина усвоји прво.

Још извештач мањине, Др. Стево Милосављевић узне реч овако: Овде треба узети ствар сасвим с друге стране. Ови сви, који су напред говорили, узимају како ће се помоћи поједином човеку, овом или оном. Већа част посланика говорила је о овој ствари и сваки је навео по неки

пример. Ја немам ни једног примера, да вам дам, него сам узео па у опште казао, каква би рђава следства била, кад би се задужила земља. Нама се каже: да се заста не може одужити, ко је задужен, па макар да му 20 клипова кукуруза роди на једноме корену, ако га не одужимо; али кад га одужимо он онда, док му, што новеле не дође тесно око јакс — неће да ради и неће имати чим да се зарани (жагор чује се: него ти ћеш га заранити). Овде у скупштини нема ни једног, који не би хтео да помогне оним људим, који су задужени, Боже сахрани; но како је речено, да мањина није поднела предлог како да се на други начин даде помоћ овоме свету, нисмо приметити да мањина одборска није могла да износи нове начине помоћи, него да да мишљење о овоме предлогу.

Ми као пријатељи народу не можемо дозволити никако, да се држава задужи па ма за кога. Кад би тако било, онда би изишло то, да би сваки могао рећи: дај државо помози. Држава је држава, она није отац и мајка. Ми смо изишли из патријалхног живота и прешли смо од тога на други начин живота; сваки треба да се о својој кући брине. Овде говоре, да треба набавити новаца са стране, те да се помогнемо; ако и набавимо новаца са стране, ти новци онет ће отићи на страну одкуд су и дошли а ми се одужити не можемо. Требало би дакле гледати други начин, па да се помогне овоме, коме треба помоћи, а не да се задужује држава за оне којима не треба помагати. Истина било је 3000 поднеса који траже зајма, али да сте ни узели те људе па да сте их испитали какви су, можда би нашли, да међу њима нема више од 5—600

њих којима треба помоћи, јер ви нећете дати никоме 200 дуката, који нема имања за педесет. После тога са оваким зајмом више би се користили они људи што их зовете зеленаши, него они што су дужни. Исткна, кажу нам и то, да су ови наши назори неке старе теорије. Незнам. Али ако хоћемо ми да заведемо ово, што мало пре неко говораше да држава помаже своје држављане, онда то је неки вид комуне, а комуни нећемо никако, на овај начин одуживање био би и рђав пример.

Кад се не награђује добродетељ и рад, а награђује се и лењство и задужење, онда неће нико ни да ради. Човек је човек, он ради по природи, али више ради за то, што се угледа на друге и кад тога не би било, не би било никаквог рада; то треба узети у обзир. Овим зајмом, веле, држава се не задужује. Задужити се, то није ништа, само треба одговорити на време. Тако је. Али кад имање задужено и у прави фондова заложено за дуг вреди 500 дук. цес. а после кад треба одужити се, онда не би вредило 200 или 300 дуката, шта ће тада да буде? По закону треба кредиторима одговорити, држава је гарантовала за дуг на држава и мора на послетку да плати. А може ли држава да изгуби 200—300 хиљада дуката од готовине. Држава шта ће онда да ради? Удараће прирез на народ, па да се одужи, а то ћемо чинити спрам странаца (чује се: неће, неће, жагор.) Ако не стоји то, што кажемо не примајте. Али има ли новаца у народу нашем или нема, то је још питање. У управи фондова, кажете, нема новаца и нема, и до год је интерес тако мали, неће нико да да новац свој управи. Опробајмо овај начин, нека се подигне интерес у управи више од 5%.

па ћете онда видети хоће ли да буде и хоће ли имати новаца у управи. То је била дужност управе фондова да дигне интерес одавно, па не би било тога да сад морамо тражити лека на другој страни. Управа фондова треба да подиже интерес према оној цени новаца, која се у чаршији плаћа. Ако се једна ствар — један еспап данас скупље плаћа него јуче, наравно да је скупљи и новац данас него јуче. Дакле не стоји то, да нема другог средства за помоћ осим овога у предлогу. Али ми ни смо били позвани, као што помену смо, да о томе разговарамо док се овај предлог не реши, само помојте да мислите да ми нећемо да помогнемо свету који се задужио. О томе скупштина не треба ни да се пита хоће ли помоћи, очевидно је, мора им се помоћи. Овим предлогом не иде се на то, да се помогне оној сиротињи која је задужена, него се иде на то, да се помогне кризи општој, а ми то нећемо.

Министар финансије: ја хоћу само две три речи да одговорим г. Стени. Једна ствар, коју би као што видесмо имао г. Степа да препоручи, то је да се подигне интерес код управе фондова. Ми ћемо и сами да га подигнемо, али баш и да га подигнемо на 10%, ако остане овако као што је сад, опет то су тако мали интереси да неће нико давати новац управи, јер што би давао 10% кад може на првом путу да га да по 24%. Главни навод г. доктора тај је, што каже: „држава прави зајам, у земљи се догоди криза, не може да одговори гаранција, па ћемо морати једног дана да ударимо прирез на народ. Ми не предлажемо ништа ново него што је и до сада било: држава јемствује и сад зајмове, који се учине у управи фондова. Али на

против ако не помогнемо оваком стању, онда ће бити то, да држава неће моћи да исплати све своје, да управа неће моћи да исплати све своје, и пропасти, па онда мораће тај губитак да се понуди прирезом. Уз то ако оставимо као што је, имаћемо све веће интересе и све мање имање, а ако заведемо и примимо овај пут, онда сељак један са свога добра може да истера 10 и 12 % да плати интересе и одилату, али не може никако са свога добра да истера толико, да плати 30 и 40%. Само да кажем још ово: влада је учинила овај предлог што је мислила да је то њена дужност. Влада се старала да помогне народу и ми смо изнели један предлог за који смо нашли, да ће најбоље одговорити потреби да се народу помогне. — Сад влада оставља народној скупштини, да она каже: хоће ли помоћи, и да ли на овај начин или како другачије.

Иза тога, на постављено председничко питање, скупштина, вишином гласова, усвоји у начелу закон о založницама.

Јов. Бошковић јавља, да у одбору за извиђење кривице не достају 2. члана, и предлаже да се изберу. Додаје, да су они у одбору мислили, на г. Кара-Марковића и г. Радовића, ако скупштина одобри.

М. Ковановић је противан томе, јер су та оба члана у другим одборима.

Анта Пантић хоће, да те чланове изабере скупштина без ичије кандидације, онако, како вели закон.

Ј. Бошковић: ја хоћу да се стави овај мој садашњи говор у протокол. Ја сам казао, да скупштина ње одбора, онда неће ништа остати за остали свет коме треба да се одужи, јер осим пријављених код управе фондова, има доста људи, који треба да се о-

бира, али ако се хоће, да одбор кандидира, онда он кандидира г. Мату и г. Радовића.

Каљевић: ако хоћемо, да одступамо од пословног реда, онда се може.

Министар унутрашњих дела: држимо се, господо, пословног реда. Немојте одступити никако.

Председник огласи, да ће сутра у 8 сата изабрати, а за данас је седница закључена.

Седница је трајала до 1. сахата по подне.

Председник скупштине,

Ж. Карабибировић.

Секретар,

М. Ђ. Милићковић. с. р.

Поднописници:

А. Лукић, Павле Поповић, Петар Поповић, Глигорије П. Брајковић, Стојан М. Бркић, Ненад Михаиловић.

САСТАНАК XXVII.

У понедељак, 24. Децембра 1873 године у Крагујевцу,

ПРЕДСЕДАВАО

Живко Карабибировић.

Председник отвори састанак у 9 часова пре подне.

На овом састанку било је 85 посланика, а дошли су и сва господа министри.

Председник скупштине рече те секретар Д. Ђ. Јовановић прочита протокол од 24. састанка, који, после неких измена би усвојен.

На молбу Милоша Тикваревића, коме је брат пре два три дана умро, скупштина му одобри, да може одсуствовати за остало време рада ове скупштине.

Протоц. нар. скупш.

Коста Великић жели, да се по списку прозову посланици, те да се види има ли их у довољном броју, јер се примечана да многи од посланика одсуствују. На то председник нареди те се прочита списак имена свију посланика, и пађе се, да је у скупштини било присутних 85 посланика, дакле више од три четвртине, који је број довољан за пуноважно решавање у скупштини по чл. 82 устава.

По овоме председника замену подпредседник, и рече да је на реду да се избору два одборника у одбор, који испитује ствар о г. Вели-Марковићу на место бивших одборника Пироћанца и Смиљанића; а посланик Коста Великић примети, да је и трећи одборник Ивко Остојић добио одсуство, па треба и на његово место изабрати другог одборника. За тим

Подпредседник позва скупштину да избере три одборника, што она и учини, — и по свршеном гласању добили су највише гласова ови посланици: Мата Кара-Марковић 57 Милош Прокић 35 и Ђорђе Пантелић 20 гласова.

Но пошто од ових кандидата има апсолутну већину само посланик Мата Кара-марковић, а друга два немају, тоје наређен други избор између она четири кандидата, који су имали највише гласова после Кара-марковића, и то између Милоша Прокића, Ђорђе Пантелића, Мите Миловановића и Димитрија Радовића.

Милош Прокић изјави, да се он не може примити избора поглавито е тога, што је слабог здравља, а узгред и што је ово дело већ у неколико претресено у одбору, па би му требало да се изнова са истом ствари упозна.

Скупштина усвоји ово извинење Прокића, и на

његово место узе за четвртог кандидата који је имао највише гласова после напред именованих, Стојића Обрадовића, па је између Ђорђе Пантелића, Мите Миловановића, Димитрија Радовића и Стојића Обрадовића наређен други избор, и на овом избору пало је највише гласова на Ђорђе Пантелића и Миту Миловановића; и тако скупштина огласи за одборнике: Мату Кара-марковића, Ђорђе Пантелића и Миту Миловановића.

На томе сврши се овај састанак, који је трајао до 11 и по часова пре подне; а други би заказан у петак по Божићу.

Председник скупштине,

Ж. Карабибировић.

Секретар,

М. Ђ. Јовановић.

Опумоћени подписници:

А. Лукић, Ненад Михаиловић, Павле Поповић, Глигорије П. Брајковић, А. Петковић, Петар Поповић.

САСТАНАК XXVIII.

28. Децембра 1873. године у Крагујевцу.

ПРЕДСЕДАВАО

Живко Карабибировић.

Присутствовали: г. председник министарског савета, министар инострани дела и гг. министри: правде, грађевина, финансије и војени.

Посланика је било 85. Састанак је отворен у 9 и по часова пре подне.

Секретар П. Срећковић прочита протокол 25. састанка, који се усвоји.

Председник скупштине нареди, те се прочита списак посланика, што се и учини. Нашло се, да у седнини има 85 посланика и председник огласи, да се према уставу и закону о пословном реду, може радити.

После овога председник каза, да је сад на дневном реду предлог закона о заложницама, који је на прошлом састанку у начелу усвојен, па позва известиоца одборске већине Арсу Лукића, да чита мњења одборске већине о појединим тачкама предлога.

Известилац Арса Лукић рече, да су чланови мањине, и ако су били противни предлогу у начелу, гласали о појединим тачкама предлога.

Секретар П. Срећковић прочита члан 1, предлога, а известилац Арса Лукић измени одборску, по којој сума заложница износи пет милиона динара, или 416.000 дук. цес.

Г. министар финансије објашњава, зашто је у предлогу казано, да се издаду заложнице за до један милион дуката. Он рече, да обично сви заподи, који издају заложнице, имају овлашћење, да могу издати толико заложница, колико има јемстава у земљи. Предлаже се, да издамо заложнице до милион дуката, и ако имамо гаранције за више од два милиона дуката. Скупштина ће чути одборске разлоге и остаје јој да пресуди, оће ли да буде по предлогу, или по мњењу одбора, али г. министар мисли, да треба да буде већа сума, него што одбор предлаже.

М. Влазнавац пилези, да је мала сума, коју одбор предлаже, кад се усваја задужење. Г. министар је пре казао, да код управе фондова има пријављених дужника за 400.000 дуката. Ако се усвоји, мњење одбора, онда неће ништа остати са остали свет,

коме треба да се одужи, јер осим пријављених код управе фондова, има доста људи, који треба да се одуже и с тога, тешко, да ће бити доста и милион дуката. Даље вели, да не треба да остану досадање формалности при задуживању, јер се онда неће свет помоћи овим зајмом. И о том треба промислити, кад се хоће свету да помогне.

Известилац Арса Лукић објашњава, да је одбор о свему доста мислио и нашао је, да ће се са предложеном сумом моћи да одрже они људи, који нису презадужени и да ће се тим начином добити у земљи много више новца, но што сада имамо, јер ће те наре да добију у руке повериоци дужника. Ако скупштина нађе, да је боље да се усвоји предлог, то нека и буде.

М. Спасић мисли, да је мала количина, коју предлаже одбор нарочито, што код управе фондова има много пријављених лица, која су уредне процене поднела, па само чекају за новац. Да би они добили нуждан зајам, и да би се помогло и осталима, који су се јавили штедионицама, мњења је, да се заложнице издаду за 10 милиона динара.

Јова Новаковић брани одборско мњење тиме што вели, да ће се предложеном сумом помоћи онима, којима ће се имање да продаје и којима треба помоћи. На оне, који узимају новце од управе, да их другима дају под интерес, они нису мислили, нити коме треба помагати.

М. Вукомановић мисли, да сви, што су се јавили управи за дуг, нису у нужди, но хоће да се задуже за спекулацију, па не треба да се таквим издаје зајам. Он хоће да се усвоји предлог и да новца буде у свакој окружној штедионици.

К. Стојић тражи, да се остане при предлогу, јер има доста задужених људи, који плаћају велики интерес и којима ће се имаће да прода и што нам неће ништа шкодити, ако будемо више новаца имали. Слаже се са мињем Вукомановића о штедионицама.

Апта Нешић противан је великом задуживању и предлогу као и говору Блазнавца и Спасића, па хоће, да не буде више заложница по за 500 хиљада дуката нарочито, што управа сад има новаца, јер људи уредно плаћају интерес.

Р. Цветковић противан је говору Поваковића и Вукомановића; јер има много продаја. Људи траже паре од управе фондова и моле министра да обустави продаје, док не добију новце. Ако се хоће, да се људи помогну, треба узети више новаца, иначе би уграбили паре они, који су се пре јавили, а други, ма да су у нужди, не би ништа добили.

П. Грковић жели, да се усвоји владин предлог кад је у начелу примљен, јер иначе неће се моћи подмирити сви потребити људи, па ће се другима чинити неправда.

А. Пантић чуди се говору Поваковића и каже, да су сви, који су се пријавили управи за зајам, показали у својој процени своје имање и своју нужду, па се не може један одбити а други примити. Кад већ има код управе пријављених за 400.000 дуката, онда није ништа што је одбор предложио. Ми хоћемо да одужимо народ и да не плаћа велики интерес. Ово нећемо учинити, ако се усвоји одборско мишљење, јер је извесно, да се са том сумом сви одужити не могу, па с тога је за владин предлог.

К. Великић доказује, да се овим предлогом неће задужити држава, него поједини људи и њихово имање.

Противан је мињем одбора и ако се ово прими, писмо требало да примимо закон у начелу. Кад управа има трипут већу гаранцију, онда он хоће, да буде два милиона, па да сви окрузи добију подједнако зајам, те да се свима задуженима подједнако помогне.

Милија Лазић валази, да је владин предлог уместан, јер се у њему не каже, ни 500.000 ни милион, него до 1 милион, па мисли да влада неће издати заложнице за милион дуката него поступно; с тога хоће да се овај члан прими по предлогу.

Г. председник министарског савета министар иностраних дела каже, да му се чини, да има потребних појмова о овој ствари. По говору више посланика примечава се, да се ово сматра као неко зло, па се мисли, у колико мање зло, то боље. Боље, веле, 500.000 него милион. То је рђаво разумевање. Овде се ради на томе, да се злу помогне и не ствара се неки дуг, већ влада само посредује задуженим људима да набаве новце по јефтин интерес. Влада је предложила да набави вредност до 1 милион дуката. То значи, да би влада подмирила све што траже зајма да се помогну, она мисли, да ће јој сума до 1 милиона бити довољна. Влада ће гледати да набави онолико, колико има потребе. Она није казала, да јој треба оволико, јер се то не да срачунати, а није тражила ни цео милион, него по милиона, и према величини пријава, она ће новаца набавити. Неки веле, да ће се ови новци давати људима, који су у великој нужди и којима ће да се прода имање. То је истина, али најпосле, може се давати и онима, који нису у великој нужди и који нису никако дужни. Неко има имања, али би га хтео да задужи за то, да набави стоку, да направи какве стаје

и уопште, да увећа своје имање, — па зашто и таково не би дали зајам са јевтиним интересом. Не треба се дакле плашити тога, што се министру даје овлашћење да може узети и више новаца, ако буде пријава.

Мита Миловановић вели, да смо се дичили, што Србија као мала није дужна, а сад хоћемо, да је задужимо, па је противан да се под династијом Обреновића задужујемо. Ако није могуће друкчије набавити новце, предлаже, да дигнемо интересе, па ће бити трговаца, који ће своје новце дати управи на руковање.

Ранко Јовановић је за владин предлог и каже, да не треба ничега да се плашимо, јер се држава не задужује него посредује, да људи, којима ће имање због дуга да се продаје, добију новце на постепеном исплатом главнице и интереса, да се одуже и да им имање остане. Ако се ко од њих не може одужити, продаће му се имање, као што би то и сад било.

Панта Срећковић позива се на свој пређашњи говор о задуженом стању нашег народа и своје мишљењу о заложницама, па вели, да не треба да узмемо новац са стране и да се наше заложнице тамо продају, него да се сви повериоци пријаве управи фондова, а дужници поднесу процену свога имања, и онда да управа буде посредник између дужника и повериоца, она нека повериоцу даде заложницу, па он после нека је продаје како зна и нека му се шконттира колико хоће, јер је и он узео дужнику велики интерес. Дужници, које управа овако одужи, остаће дужници управи и постепено ће одплаћивати свој дуг. Не треба се плашити, да неће бити новаца, јер по његовом мишљењу има у народу 2—3 милиона дуката, па с тога хоће, да се овај члан прими по предлогу. Ако се друкче учини,

пако дужници сами продају заложнице, плаћа ће више од 24% јер ће да се плаћа 9% интереса а 15% биће шконта.

Извештач Арса Лукић објашњава, да је овај чачун Срећковића погрешан, пошто он и шконт и интерес уједно меће, јер оних 15% има да се исплате за 23½ године и онда долази 1½ и нешто више интереса.

Г министар финансије каже, да је врло уместан говор г. Влазница и да се иде на то, да и штеднишнице добију новаца, које засад немају и које им управа за сад не може послати. Додаје, да се пре месец дана, код саме управе а не и код штеднишница, јавили дужници за зајам више од 400.000 дуката. Нема сумње, да је сад одобрен још већи зајам. По томе треба усвојити владин предлог, а влада ће поступно узимати до милиона.

Председник стави ствар на гласање и скупштина усвоји члан 1 по предлогу владином.

После тога скупштина одлучи, да се у предлогу каже место 1 милион дуката, 12 милиона динара (франака.)

Секретар Срећковић прочита члан 2 владиног предлога, а извештач одборски Арса Лукић пријетбу одбору, па коју је пристао и г. министар финансије, који прочита § 5 закона о управи фондова, о коме је реч у одборском мишљењу, и скупштина усвоји члан 2 по мишљењу одбора.

По прочитању члана 3, Брајковић зашита, хоће ли се где казати у закону, са које ће стране да се задужимо, па ако се нећемо задуживати са стране, да нам француски надпис у заложницама не треба.

Извештач Арса Лукић објасни, да су Руси своје заложнице написали на 5—6 језика, па да и ми треба

да напишемо бар на два, те да се зна у свету, шта је.

Скупштина усвоји трећи члан по предлогу владином.

Члан 4 прими скупштина по предлогу, само да се место речи франак метне динар, а реч франак да дође у заграду.

Код члана 5, рече Лукић, да после речи „једне које носе“ треба додати реч „само“.

Никола Радовановић мисли, да би добро било, кад би се интерес повисио на 8 или 10 %, те да заложнице наши људи употребе и онда неби интерес од њих ишао на страну, што ће бити кад се заложнице почну на страну продавати. Тако се не би никоме на страни задужили.

Г. министар финансије вели, да ми немамо у нашој земљи новаца колико нам треба. Интерес управе фондова не можемо дати, што би тиме довели у незгодан положај људе, који су узели новце од управе фондова. Осем тога, Србија може доћи у такав положај, да тражи државни зајам. У таквом случају, могао би нам се захтевати велик интерес, јер би нам се рекло, кад код вас један кредитни завод, једна управа, наплаћује 10%, онда вам ви платите 8% или више, а то би било штетно по нас.

Арсен Лукић вели, да има још један јак разлог, за ово. Наши људи, који узму заложнице, можда ће их продавати на страну, па и онет плаћати 10%, што се никоме забранити не може.

Никола Радовановић мисли, да не би било велике новчане оскудице у Србији, кад би био већи интерес. Имамо доста богатих људи, који свој новац не дају

управи само за то, што је мали интерес, па с тога и предлаже, да се интерес повећа.

Мита Миловановић пита, ко ће други да плати интерес на заложнице, него држава, ако задужене људе две три године издаду?

Председник обавештава Миловановића, да је овде говор о томе, хоће ли се повисити интерес, који ће заложнице носити.

Коста Великић противан је Радовановићу и вели, да је велики интерес 6%, јер је слушао, да се негде плаћа 2 или 3%.

Г. председник министарског савета министар спољних послова вели, да не стоји то, што г. Великић рече, да се плаћа 2 и 3%. Тога нигде нема, него, и ако се каже, да је интерес 2 или 3, то је само номинално, а у ствари је интерес већи, јер за облигацију, на коју гласи интерес 2, 3 или 5, никад се не добије 100 него према околностима 60, 70, 80, и т. п. Према томе и њен интерес, за који г. Радовановић каже, да је мали по 6%, веће бити управ 6% него ће бити у неколико већи до 8 и 9% кад се, као што напред рече, место сто динара добије 70, 80, и т. п. Кад се заложнице продаду, рачун ће показати колики је управо интерес.

Г. министар финансије каже, да ће се поднети предлог, да се влада овласти, да може према овим заложницама добавити новац. У том предлогу може се казати, колики интерес на заложнице да буде у Србији, чиме се скупштина задовољи.

Председник стави ствар на гласање, и скупштина усвоји члан 5 по предлогу владином.

Члан 6. прими скупштина по предлогу.

Ранко Јовановић примети код члана 7 да треба што наредити за случај, ако се заложнице буду извлачиле по окружња.

Г. председник министарског савета министар иностраних дела објасни, да је свуда у свету извлачење на једном месту, и скупштина усвоји члан седни по предлогу.

Члан 8 усвоји скупштина са овим додатком: „а и у другим којим новинама, које влада за добро нађе.“

Члан 9. и 10. усвоји се по предлогу владиног.

Извештач Арса Лукић рече, да је у члану 6, реч „купон“ замењена са речи „квртица“, па да би требало овде ставити реч квртица, а под заградом реч купон.

Г. председник министарског савета министар иностраних дела каза, да је реч купон свуда примљена и позната, и да се не може превести са речи квртица, него пре, са речи одсечак.

Извештач Арса Лукић предлаже, да ово и напред исправимо и да прво дође реч купон, а у загради реч квртица.

Скупштина одлучи, да се члан 11 прими по предлогу и по томе остане реч купон а у загради да дође реч квртица, што да дође и у члану 6.

Извештач Арса Лукић каже, да је по сугласију са г. министром финансије чл. 12 са свих измењен и да овако гласи: „Ако се коцком извучена заложница у року од 10 година, од дана кад се је извукла, не поднесе управи фондова на исплату, њена ће се вредност предати државној каси као ванредан приход.“

Јеврем Војновић вели, да је и у одбору био за то, да се поред главне суме и припадајући интерес да државној каси, па то и сад хоће.

Г. председник министарства министар спољних послова одговара Војновићу, да он замишља немогућу ствар. Ако је ко, вели, залутао у свету и умро, па после 10 г. нађе се у његовим артијама заложница, и они, у чијим је рукама, дођу у року од 10 година имају право примити вредност њену и њихово право незастарава, Таквом се дакле неће платити интерес на вредност заложнице.

Јеврем Војновић каже, да није овако мислио, како рече г. председник — министар, него ако би ко изгубио заложницу или умро, а оне се извукле, да се како главно тако и интерес преда државној каси.

Г. председник министарског савета министар спољних послова објашњава, да извучена заложница, ако се поднесе управи, и у последње време 10 година, исплатиће се, али без интереса, а после тога премена ништа не вреди.

Г. министар финансије каже, да разуме г. Војновића. Он хоће да газда заложнице, која је извучена, ако се јави у року од 10 година, добије и вредност заложнице, и интерес на ту суму. У закону о издавању новца под интерес, који г. министар и прочита, то је питање регулисано, па није нужно, да се што друго место њега поставља.

Р. Јовановић пита, шта ће бити ако би ко изгубио заложницу?

Извештач Арса Лукић вели, да ствар стоји онако, како је г. министар објаснио. Неки су мислили, да неће онај, који рукује касом, стрпати интерес у

свој, цен, што никако не може да буде, па с тога се ово питање и повело.

Скупштина усвоји члан 12 по редакцији одборској, а члан 13 по предлогу владином.

Известилац Арса Лукић каза, да је члан 14 по сугласију са г. министром у одбору са свим измењен, и да овако гласи: „Управа ће фондова зајмотражиоцима издавати зајам у založницама по именованој вредности, но она ће на захтевање зајмотражиоцима дати зајам и у готовини, по курсу, по коме је она založницу продала са одбитком $\frac{1}{4}\%$ за провизион и остале трошкове“.

Г. министар финансије обавештава, зашто је овако наређено. Правило је да управа фондова даје зајмове у звичајном новцу. Десиће се, као што је сад, да управа нема новца, али има založница. Кад дође човек за зајам, управа може да каже, ако хоћеш зајам у звичајном новцу, чекај, јер сад нема новца, а ако нећеш да чекаш, ево ти хартије, па продај. Овако је казано у предлогу, али, у одбору се породила сумња, да може бити злоупотребе, па за то је у учињен овај додатак, да управа може продати založнице па да човеку преда новац. То је боље и г. министар рече, да је на то пристао.

К. Великић налази, да је неизвесно, колико ће се да добије за založницу, па би хтео, да се определи, колико се једна založница сме шконтити, јер ће иначе да се штети свет и берзар може тражити 24%, чиме, наравно, не би помогли свету; а ми то хоћемо. Осим тога, мњења је, да држава увек исплаћује založнице, а не да их дужници сами продају.

П. Срећковић налази, да се овде разуму и други

људи осим задужених. Он би хтео, да се овде дода, да сви повереници, који су дали свој новац под интерес, дођу, и да се њима издаду založнице за њихове паре. Оно, што хоће Великић, не може се да одреди, јер се založница од 100 динара, може продати некад за 90, а некад за 80, какав јој је кад курс.

К. Великић вели, да зна, како иде на берзи, ал хоће да се зна, колико највише сме влада да шконтити, па да човеку да паре.

Д. Цанковић хоће, да управа фондова исплаћује повериоце, јер иначе, дужник ће да мете založницу у цен, па опет да остане дужан, како је и био. Тиме се неће да постигне цел, коју имамо.

Известилац Арса Лукић каже, да ће г. министар тражити нарочито овлашћење, да може продавати založнице. У том овлашћењу може се казати, да се испод ове и ове цифре не сме ићи. Члан пак 14 треба да се прими по одборској редакцији.

Г министар финансије показује једну založницу и каже, да, кад одемо на страну и тражимо новац на њу, понудиће нам се 85 дук. место 100, јер се код нас плаћа интерес 7%, ми морамо примити кад нема јефтиније. Питање је, како ће управа фондова да да пароду? Она не може дати више, него што је примила. Управа му да у звичајном новцу 100 дук. цесар.; али треба да наплати интерес и то 1% за касу и 7% тамо што је дала, па му каже, ако хоћеш да примиш 100 дук. цесар. у готовом, онда треба да платиш 9 $\frac{1}{2}\%$ интереса, или, ти ћеш да платиш 8%, али почем на облигацији од 100 дук. цесар. нисмо више добили од 80 дук. цесар., ти ћеш толико и примити. Скупштина онда

треба да овласти владу, да може тражити, да јој се плати $9\frac{1}{2}\%$, па да даје свакад 100 дук. цесар, или, да је овласти, да даје онолико, колико сама добије.

Јован Бошковић жели, да се прими владин предлог а не одборско мишљење, пошто желимо да изабавимо народ од варанција, што неће бити, кад му дамо артију, за коју ако вреди 100 дук., не може узети ни 50. С тога хоће, као и Великић, да се одреди цифра шконта.

Г. министар председник објашњава, да би незгодно било, да се одреди цифра интереса. Ако одредимо малу цифру, писмо сигурни да ћемо наћи новаца, и ако одредимо велику цифру, знаће се, па кад се зна, онда нам се неће дати под јефтинији интерес. С тога вели, да је незгодно одредити цифру интереса. Гледаће се, да добије, што је више могуће, па ће се интерес са 1% за трошак касе урачунати као нормална вредност за заложнице.

Јован Бошковић остаје при свом првом говору и тражи, да се цифра шконту одреди у тајној седници.

Г. министар председник вели, да је близу намети, да, ако буде интерес 12% , влада неће ништа предузимати, јер се неби ништа народу помогло.

Известилац А. Лукић каже, да се у одбору доста мислило о овоме, али нису се сложили на мишљење г. Бошковића. Ако странци налазе довољно гаранције у нама, они ће више и дати; ако пак мисле да од нас узимљу интерес, као од Турака, онда не треба ни да узимљемо паре од њих.

Јован Бошковић жели, да се прими предлог, јер ако се заложнице сасвим јефтино продају, онда писмо помогли него смо одмогли народу.

Известилац А. Лукић противан је предлогу, што мисли, да ће код нас бити људи, који ће тражити заложнице, па с тога је одбор добро казао, да има и заложница, па ко хоће, нека их узме, а ко неће, нека прими звечећи новац.

Г. министар финансије каже, да прва тачка овог члана остане, а друго питање да се реши, кад влада поднесе предлог за овлашћење о издавању заложница, па ће се тада казати, хоће ли управа фондова да даје онолико, колико је добила, или 100 за 100, или ток подобно.

М. Кара-марковић тражи $\frac{1}{4}$ часа одмора, те да се о тој ствари скупштина промисли.

Никола Радовановић жели, да се ова ствар одложи, док г. министар не поднесе предлог, који је казао, и који са овом ствари стоји у свези. Иначе, можемо данас нешто учинити, па да се сутра кајемо.

Председник стави ствар на гласање и скупштина одлучи, да члан 14 остане нерешен, док г. министар не поднесе предлог о издавању заложница.

Известилац Арса Лукић каза, да је одбор члан 15 сасвим избрисао, а председник додаде, да о њему не треба ни да говоримо.

Коста Великић налази, да је члан 15 на свом месту, и оће, да управа, која изда заложницу у пуној вредности, мора после неколико година да је прими у својој номиналној вредности.

Г. министар председник вели, да, и ако би овај члан имао да остане, треба да засад изостане сваки претрес о њему; јер питање, хоће ли се за заложнице давати потражитељима по номиналној вредности — није решено, него ће се доцније решити.

Анта Пантић противио је говору Великића и мисли, да не може управа дати 100 дук. за заложницу, која је купљена за 85 дук.

Скупштина одлучи, да се члан 15 изостави, по мишљењу одбора.

Члан 16 и 17 прими скупштина по предлогу владином.

Председник на послетку рече, да, пошто је члан 15 изостављен, члан 15-ти постао је 16-ти а 17-ти члан 16, а члан 14, да се има доцније да реши.

После одмора, који је трајао $\frac{1}{4}$ сата, председник рече, да су на реду предлози о разним данцима и регалима. Но почем буџет још није дошао пред скупштину, он мисли, да се оставе, док буџет пред скупштину не дође, те да видимо, хоћемо ли имати потребе, да их усвојимо, или не.

Пошто је кратко време ове седнице, миња је, да се узме предлог о вранама и о чавкама; на што скупштина пристаде.

Известилац Д. Радовић прочита извешће законодавног одбора, које гласи овако:

„Одбор за законодавство испитавши поменути предлог речене госноде посланика нашао је, да тај предлог није такве природе, да би он требао у какав закон увршћен да буде, нарочито још и с тога, што није испитано, да ли су означене птице заиста од штете или напротив оне већу ползу по штету причињавају, и што њи у свим крајевима Србије нема.

У осталом, ако би заиста речене животиње штету у којој општини чиниле, то исте општине могу на основу §. 326 зак. крив. наредбу за њихово истребљење да издаду, и свакога који исту не послуша, и да казне,

са одређеном тамо казни, без да је нужно нарочити закон издавати.

С тога законодавни је одбор мишљења, да се за сада по овоме предлогу ништа не ради, већ да се општинама остави само право, да се §-ом 326-тим послужити могу, ако им то за истребљење речених птица нужно буде.

Скупштина по мишљењу одбора одлучи, да се пређе на дневни ред.

Затим по дозволењу скупштине извештач Д. Радовић прочита извешће законодавног одбора о предлогу Јована Бошковића и још неких посланика: о уређењу црквених књига и о награди и тарифи свештеничкој

Извешће гласи овако:

По закључењу народне скупштине одбор за законодавство разгледао је предлог г. Јована Бошковића и осталих посланика, па је нашао, да овај предлог садржи у себи две ствари:

1, На који начин треба црквене књиге контролисати, те да се са њима злоупотребе не догађају, и

2, на који начин треба уредити наплаћивање награде свештеницима за њихова свештенодејства, те да с једне стране свештеници добију оно, што они заиста заслужују, а с друге стране опет да се могуће злоупотребе одклоне.

Што се црквених књига тиче, одбор, и ако има подицно поштовање према нашем свештенству, под чијим надзором књиге стоје, опет мора признати, да се при вођењу тих књига несправности догађају, те често неки у те књиге, нарочито у књигу крштених уписани не буду; или и ако су били, опет се догађа да

доцније лист, на коме су они записани, изцепан буде и т. н., па се тако и не може да сазна време рођења извесног лица. Одбор не држи, да се те неисправности догађају нарочито од лица, која су позната за вођење тих књига, пошто је уверен, да и она добро, знају сву вредност, коју те књиге имају, већ да је могуће, да се те неисправности више погрешком, непажњом, или од трећег кога лица учине, али опет он мисли, да треба да констатује, да заиста неисправности има, и да њој треба стати на пут, јер на тачном вођењу књига, основан је наш породични живот, основано је наше имовно стање и основане су многе наше, како приватне, тако и јавне дужности. Питање, је ли овај, или онај, муж ове жене, јели овај, или онај, син књи, брат, и т. д. извесног лица, — решава се по црквеним књигама, а на том основу, потом досуђује се имање извесног лица ономе, који се за његовог наследника призна и по књигама изнађе, досуђује се уживање, које му по закону припада и т. н.; најпосле, да ли је ко дужан као грађанин једну извесну дужност као н. пр. војничку службу вршити, и то се, прво, одређује по црквеним књигама.

И кад тако велику вредност за нас ове књиге имају, онда оне морају и са највећом тачности и вођење да буду, па зато и предлог господe посланика, који иде на то, да се тачност вођења ових књига ујачи, по себи је уместан и добро дошао, само овде је сад питање, да ли се то може сада одма без даљег размишљавања учинити, као што господа предлагачи мисле, или не може?

Одбор за законодавство, и ако би желео, као што то и сами предлагачи хоће, да се ово тачно вођење

књига што пре и што боље уреди, опет држи, да се то одма сад, без даљег промишљања, неможе да учини, но напротив да је нужно дубље и озбиљније изучавање целог система вођења ових књига, нарочито, што ту долазе још и друга питања у свезу као н. пр.: како да се изгубљене или уништене књиге замене и т. н., па за то је он мишљења, да се овај предлог именовање господe посланика упути влади, да она о томе промисли и нуждан пројект начини тим пре, што овде треба још и црквене власти саслушати, те да се у договору са истима и потребна наређења издаду.

Толико што се књига тиче.

Сад што се тиче награде свештеника за њихов рад, одбор држи, да се начин који је у предлогу означен, не би могао као удесан примити, што би тиме свештеника у незгодан положај поставили, и што би они, који свештенике потребују, већу дангубу имали идући најпре кмету, а после свештенику, по што би то било, кад би они управо свештенику ишли, али опет с друге стране и одбор је мишљења, као и предлагачи, да треба и ову ствар уредити, како би обе стране, то јест, и свештеници, а и они, који њихову услугу потребују, задовољни били.

Но како би и за оваково наређење нужно било предходно споразумљење са духовном влашћу, то је одбор мишљења, да се и ово влади упути на оцену.

Најпосле како су поједини чланови одбора извештени, да би много у овој ствари поможено било и да би злоупотребе, које се у наплаћивању догодити могу, одклониле, — кад би се сада постојећа тарифа за свештенодејства по општинама растурила, док се нова наређења односно ове тачке не уведу, то је од-

бор мишлења, да се ово као жеља влади саопшти, те да она по том нуждна наређења учини.

Г. заступник министра просвете и црквених дела министар финансије рече, да је пре 15 дана издао наредбу, да се тарифа свештеничка препечата, кад је нема, па да ће разаслати општинама.

Анта Паутић налази, да није доста, да се тарифа пошље општинском суду, него да се изда распис, те да се објави и прочита људима. Иначе се неће имати никакве вајде.

Милутин Спасић мисли, да не може другче ни да буде, јер кад власт што нареди, она препоручи полицијској власти, да скупни људе и да им прочита и објасни оно, што се шиље и да ће се тарифа прилепити на дувар у општинском суду, да је може сваки видети и прочитати. Овако је досад рађено, па нема сумње, да ће се тако и сад радити.

Јован Вошковић саглашава се са одбором што се тиче црквених књига, а што се тиче наплаћивања свештеничких заслуга, не може да се сугласи са одбором да се просто да влади на оцену, него, да се упути влади, да поднесе предлог скупштини, пошто се споразуме са духовном влашћу. Разуме се, да то не може да буде ове године, него идуће, и да ову ствар треба једанпут уредити, те да престане раздор између парохијана и свештеника.

Известилац Радовић објасњава, да није казато, да се упућује влади на оцену, него да влада, у споразумењу са духовном влашћу, поднесе предлог.

К. Стојишић неће никако реч „жељу“ него „потребу“ па да се пређе на дневни ред.

Скупштина одлучи по предлогу Вошковића, да се

ова ствар преда влади на даљи рад и да се пређе на дневни ред.

Тиме је свршен овај састанак, који је трајао до 1 сата после подне.

Председник скупштине,
Ж. Карабибировић.

СЕКРЕТАР
С. Живковић.

Подносиоци:

Глигорије П. Брајковић, А. Лукић, Павле Поповић, Ненад Михајловић, Петар Поповић, Стојан М. Бркић.

САСТАНАК XXIX.

29. Децембра 1873 године у Крагујевцу.

ПРЕДСЕДАВАО

Живко Карабибировић.

Посланик Брачинац оздравио је, и на окупу било 87 посланика.

На овоме састанку продужен је претрес закона о индустријским предузећима.

Арса Лукић чита извештај финансијског одбора, и скупштина предлог у начелу усваја. Даље на читање Лукића: да је одбор мишлења, да се на место „о олакшицама“ стави: „о потпомагању“ скупштина усвоји да место прве дође последња реч.

Известилац Арса Лукић чита члан 1. па наводи, како и овде одбор мисли, да се на место „олакшало“ стави реч: „потпомагало“ и да се додаду речи: „по одредбама овога закона.“

И скупштина усвоји ова оба навода одбора.

Кад известилац прочита члан 2. одпочело се

живо дебатирање, где су једни са свим одбацивали повластице, други су говорили за краћи рок, а трећи су говорили за предлог. Од овога броја беседника.

Љ. Каљевић неће повластице ни за 15, ни за 10, ни за 5 — година, на кратко неће их никако, јер су вели „у оштећу на штету самим артиклима и производима“, јер ту нема конкуренције. Заштита му је у томе, што други не могу иста предузећа да раде, па ће и много лабавије радити, кад немају конкурената. Каљевић је на место овога за заштитну ђумручину, што је много згодније и за саму производњу много корисније.

Министар финансије одговарајући Каљевићу вели, да тај систем заштитне ђумручине није тако сигуран, да се њиме производња подигне, нити је у самој науци признато, да је то поуздано средство, да се производња подигне. Има држава, где је тај систем практикован и неке су се последице и отуда показале; но има, где се нису никакве последице показале. И због тога државе, које нису практиковале заштитну ђумручину, сад су је напустиле. Ова је ствар, дакле сумњива, дакле, држим, вели, да овим неби ништа постигли, то је једино. Друга је ствар и та, што ми и не можемо подићи тако велику ђумручину. Та ствар има свој међународни одношај. Сада је питање: баш и кад би то била тако извесна ствар, би ли могли томе да прибегнемо? По његовом мишљењу, у овој ствари не би се могли помоћи заштитном системом. Ако пустимо ствари своје природном току, још ћемо доста дуго чекати, док се створе бољи услови за фабрична предузећа. Напротив у стању смо, а и треба да смо, да подпомогнемо ова предузећа. Наводи како би у нашем интересу било да

добејемо фабрику артије. Зато треба капитала, стручног знања, и да је осигурана проодња, па тек да се таква фабрика може подићи; али ни један од нас неће да уложи свој капитал у такво предузеће, које му не осигурава његов капитал. Ни један неће да уложи свој капитал све докле год с друге стране може вући интерес по 18 и по 20 од сто. Даље доказује министар финансије како неће доћи ни странац да оснује фабрику, докле год не види, да му је осигурана нека извесна корист, нека несумњива вајда. Кад му се пак гарантује, кад му се дакле стави изглед да се може рентирати, он ће отворити фабрику. Даље говори, како је у Европи обичан рок повластицама до 15 година, а наравно, да је то најдужи рок, а може бити и много краћи. Без овога неће кожда нико отворити никакву фабрику ни за 50 година, међутим, може когод доћи и кроз 15 година већ истећи ће му овај рок.

Од овога нема никакве опасности, и само можемо бити у добитку.

М. Дамјановић говорећи за предлог наводи, како они, што знају какву нову израђевину, добијају привилегију и тиме се подижу и фабрике и индустрија. Он држи да није много 15 година, и да ће се на овај начин подићи различне фабрике.

Каљевић објашњава свој говор овако: министар је овде напоменуо, да је заштитна ђумручина већином и у науци одбачена; да цена свата није тако јака, да заштити земаљску производњу, те да се она у земљи развије. То може бити између земаља, које су на једноме ступњу развитка; то вреди између Француске и Инглиске и између Француске и Белгије и т. д. Али за земље као што је на пр. Србија и Саксонија, заштитна

је ђумручина једини лек, да се производња подигне. Ми смо још у примитивном стању наше производње; ми управо још немамо никакве индустрије, док напротив на другомо месту она је подпуно развијена, што је учинило знање, вештина и капитал са заштитом ђумручком. Гди је тога, ту је трговина отишла тако далеко, да ми управо рећи, који немамо ни један од ова три услова, и неможемо никад са овима да конкуришемо. Каже се: привилегија ће учинити, да се индустрија подигне; али, би ли привилегија помогла нашим предузимачима? Не може се помоћи привилегијом онде, где постоји да може сваки своје производе продавати. Не може се учинити, да се може јефтиније продавати, него онај, што би са стране увозио. То би се само постигло заштитом ђумручком, која би била много кориснија, него ли ова привилегија. Привилегија не треба никако да буде. Заштитна ђумручина напротив баш би у нашим околностима вредила више, јер она даје предузачу бедем, да може за кратко време подићи своју индустрију, те да може са страним произвођачима конкурисати. Каже се, да привилегија хоће да се ограда од конкуренције унутрашње. То нема важности. Узмемо на пр. фабрику папира; јер кад ће доћи други да подигне исту фабрику? Ми немамо капитала и тражимо га са стране; али ми неможемо ни имати капитала док је интерес 20 и 40 од сто. Ми немамо ни радне снаге, па немамо ни техничког знања за таква предузећа. Ја би, вели, желио знати, колико има људи, који могу подићи фабрике у нашој земљи. Дакле код нас не може имати конкуренције. Кад би ко подигао фабрику мили-свећа, тај за цело неће дочекати, да се подигне и друга фабрика, која ће му сметати и кон-

куруисати. Код нас је сваки могао подизати фабрике, и нико му не би преотео посао. То све није учињено, не што немамо привилегија, него што немамо ђумручке заштите од страних фабрика. С тога држи, да ова мера, која се предлаже, неће имати ни најмање вредности.

Мил. Спасић вели, да су потребне три ствари за подизање индустрије: капитал, знање и да се може продати оно, што се произведе. Код нас нема знања, нема капитала, а што се производње тиче, треба да дамо јемства произвођачу, да може његов производ продати. Ако то недамо, нема изгледа да ће се код нас подићи фабрике, ни за 50 година. Да је индустрија од велике важности за један народ, наводим то, што ће сав новац остати у народу и што ће се он њиме користити. Наш, као земљоделски и сточарски народ, никад се неће подићи, као кад би се индустрија подигла. Ми немамо ни справа, ни машина за индустрију, јер се то све мора са стране набављати. Да би дошли дотле, да се индустрија код нас подигне, мислим, да поред оног, што рече г. Калевих о заштити ђумручкој, треба учинити и другу олакшицу. Дакле поред ђумручине треба још и број година дати, те да може индустријалац сигурно рачунати на продају својих производа, да му не науди конкуренција. И тек онда ће се код нас моћи индустрија подићи. За овим напомиње, да је код нас било и да има неке индустрије, да је била стаклена фабрика, али се није могла одржати. Њој је оскудевао капитал и знање, па јој оскудевала и ђумручна заштита. За овим наводи, како је знање први услов за индустрију; оно је нужије, но и капитал. Ако има вештине, знања,

моћи ће се и са мањим капиталом више производити.

Према свему овоме, морамо се постарати, да се што већма ублаже ове незгоде, а то можемо учинити, ако дамо и одобримо, да влада може давати повластице на извештан број година за какву индустријску радњу, то јест, морамо да потпомажемо индустрију, како заштитном ђумручином, тако и привилегијом, јер иначе, без тога, је није могуће подићи. За овим наводи огромну количину новца, коју издајемо на страну само за шећер, а да имамо шећерну фабрику, ти би новци сви остали у Србији. Он је да се предлог одобрим.

Арсла Лукић каже, да Каљевић сам рече, да су главне две ствари за подизање фабрике, т. ј. капитал и знање. То је истина. И ми ако чекамо, да се обе те ствари код нас створе, ми ћемо још дуго чекати; али је нама нужно, да се код нас индустрија што пре подигне. Кад би ко дошао, да код нас фабрику подигне, дајмо му не једно, него сва средства колико год можемо. Дати му повластицу на 10 или 20 година, тиме ствар још није свршена. И ја, вели, мислим, као што и Каљевић рече, да га треба подпомоћи и заштитом ђумручком, у колико се то узможе, па тек ће онда нешто бити. Он је да се предлог прими без многог говора.

Председник каже, да би требало да говоре они, који су против предлога, а не они, који су за предлог. Дакле, ако ко хоће да говори против предлога, нека говори.

Б. Великић каже, да је и лане био против привилегије абацијскоме друштву. Хоћемо индустрију, али другим средствима, па наводи заштиту ђумручку; и противан је, што се привилегија даје једноме човеку.

Грковић каже, да је много 15 година, он је за 10 година.

Лукић, као извештач објашњава, да је казано: „до 15 година“; наводи примере и доказује, да баш овако и треба да буде, јер ће се давати и на много мање година.

Кара-Марковић каже: чују се гласови, да се гласа. Ништа лакше, него изгласати један закон; али да видимо, да ли смо добро урадили? Овде је говор, да треба дати привилегију. Неки су говорили, да привилегија не може ништа помоћи, па је и не треба давати. Каљевић је за заштиту ђумручку. Г. министар рече, да је влада обратила на то највећу пажњу, али због околности, у којима се налази наша земља, да се не може увести ђумручна заштита, те да потпомаже индустријска предузећа. Г. Спасић је споменуо и једно и друго; и привилегију и ђумручку заштиту, па ће тада бити проходње, што је услов, као год и капитал са знањем, па да може предузеће опстати. То је доиста тако. Али кад наша земља не може да да и једно и друго; кад су дакле околности наше отаџбине такве, да се ђумручка заштита не може давати онолико, колико би то требало да буде, то онда многи мисле, да је овај рок од 15 година мален, па би га требало, веле, повисити, те де се тако средством привилегије индустрија подигне. Но ја обраћам вашу пажњу на то, како се код нас, од неколико година овамо ствари брзо развијају и брзо се напредује, па се надам, да ће мо до 3-4 године бити у положају ако Бог да, да савршено располажемо са нашим ђумруцима, независећи од трактата, које су други међу собом уговорили, а ми их нисмо подписали, а може бити и пре

тога; па с' тога неће требати тако дугачак рок привилегијама остављати, јер из дугог рока привилегије излази, да се укоче сви остали, који имају намеру да исту радњу предузму. Привилегија је пречага, која се ставља свакоме, који би хтео да подигне исто индустријско предузеће. 15 година дугачак је рок; јер ми сви знамо, како је један странац добио Мајдан-пек. Дошао други да плови по Дунаву. Сад ако дође опет неко, па добије привилегију на пр. на фабрику чоје, стакла и т. д., па нема довољно ни капитала, ни знања, а подигне фабрику и тек онако ради, да изгледа, да се нешто ради, а влада му дала привилегију на 15 година, онда сваки други и сигурнији и капиталом и знањем неби могао добити. С тога мислим према околностима данашњим, да би овако дуги рок учинио више штете, него ли вајде, — по томе доста је 10 година да буде рок привилегији.

Ј. Новаковић вели, да није дугачак рок, али занета влада треба да има на уму, коме даје повластицу; да ли тај има довољно средстава и капитала, да може сву земљу да снабде са тим производом, за који му је дата повластица. На то треба пазити, а рок није дугачак.

К. Стојшић разуме да се може дати повластица не једноме, него на више њих, иначе он није зато.

Министар финансије примечава, на говор Касијана, да се не може повластица распрострајети на више њих, јер онда то не би била повластица; а без повластице не може да се развије индустрија. Дајући некоме повластицу, влада ће тражити све услове, који су нужни да се једна фабрика подигне. — Но ако би влада дала повластицу таквоме једном човеку, који

није у стању да фабрику подигне, онда сваки има права да интерпелира владу. Ми мислимо, да добро испитамо, коме ћемо да дамо повластицу, а тражићемо веће контроле, веће гаранције и већег јемства. — За то ми тражио, да нам се одреше руке. Што г. Кара-Марковић рече, да је много 15 година, у почетку сам, казао а и сад кажем: да је то највећа граница преко које влада не може давати повластице; а ми ћемо према важности, према гаранцијама, које нам тај човек даје и према свима околностима, давати повластице на 5, 10, а највише до 15 година. Ту дакле нема никакве опасности. За тим признало се овде, да су средства за подизање индустрије: заштитна ђумручина или повластице или једино и друго. — Нећу се упустати шта вреди ђумручка заштита, него баш и да она вреди, да се њоме подпомаже индустрија, опет овај закон не искључује њу. Буде ли могуће да се стави и заштита ђумручка, овај закон томе неће ништа сметати. Па кад се сада не може да заведе ђумручка заштита, онда зашто се не би завело ово друго средство? Зашто се не би послужили оним средством, које нам је у рукама. Но ја вас уверавам да ни у науци ни у пракци није решено, нити је с тиме на чисто, да је ђумручка заштита једино средство. Но и кад би баш то било, што не стоји, опет закон овај томе ништа не смета.

Срећковић каже, да повластице не би никако дао странцима, него само онима, који ће да се подвргну нашим законима.

Каљевић каже, да ове две мере не иду никако једна с другом, јер би тек онда постале снахије у Србији.

За то сам, вели Каљевић, и говорио о ђумручкој заштити, а против привилегија.

Петковић разлаже, како, ако се не заштитимо већом ђумручином, неће се ништа овим помоћи и наводи живи пример стаклену фабрику бившу у Јагодини.

Председник стави на гласање чл. 2 и скупштина усвоји већином овај члан други по владином предлогу, са којим је и одбор сагласан.

Лукић чита чл. 3., у коме је одбор учинио ту измену, што је све изоставио од речи: „може се од чести или са свим“ и т. д. до краја; па је казао: „са свим се ослобођава од увозне ђумручине, за сво време, докле траје повластица.“

Срећковић каже, да би требало избрисати реч: „угаљ.“ У нас, вели, има угља, па зашто да ослобођавамо из туђе земље угаљ од плаћања увоза?

А. Лукић каже да примедби Срећковића нема места, јер ми истина имамо угљена, али немамо начина, да се тај угљен пренесе онде, где је потребан. Кад буду саобраћајна средства тако подесна, да се може радити, као што треба, онда се он неће ни довозити са стране.

Срећковић каже, да ако то ви не метете у закону, онда ћете моћи метути у уговору, ако баш буде потребе. Кад ми хоћемо да подигнемо производњу и радност код нас, — онда бар ово избришите из закона, кад толико мајдана угљена имамо.

Министар финансије каже, да је доиста уместно, што рече г. Срећковић, па за то је боље да остане прва редакција. Оставите то влади на оцену, јер занета може да се деси такав случај, па да влада

може казати, да се увоз угљена не може да ослободи од плаћања, кад нашега угља имамо довољно. Нека дакле остане прва редакција.

Лукић брани мишљење одбора тиме, што је баш ту оно, што напомену г. Каљевић. Министри су људи, данас јесу, сутра нису. Ако се каже: може се; онда министар може некоме казати: „моћи ће“ а другоме: „неће моћи“. Ми смо хтели да онај, ко би хтео да установи фабрику, да зна на сигурно, шта се ослобођава, а шта не. Овако је много веће јемство за свакога.

Министар председник каже: кад би се све потребе законом на 15 година у напред предвиделе, онда би одбор имао потпуно право; али немогуће је, предвидети све те случајеве.

Г. Срећковић је добро напоменуо угљен; јер може један странац, који добије привилегију на 15. година, да оснује фабрику имајући тако рећи, под руком угљен наш, који би му потребовао за његову фабрику; али цента кошта да речемо 5 гроша. Због тога, што су на другоме месту и инструменти, и наднице, и трошкови, јевтинији, може се десити, да ће га угљен коштати 4 гроша и 35 пара. Само је 5 пара разлика. Он пак, имајући привилегију, неће никад узимати наш угљен. Дакле, с једне стране, тежећи да потпомогнемо индустрију, чинимо, да наше производе не подижемо. Тако исто и друге наше сировине напуштамо, кад увоз ослободимо од плаћања ђумручине, јер ће тада на другом месту моћи, да их јевтиније набави. Овако пак, како је било предложено, то се већ неби догодило, а не можете представити да има каквог министра, који

би што на штету učinio, а да не види. Но кад би баш и не видео, казаће му други зашто тако радите, зашто би на пр. дозволили, да се увози угљен без плаћања ђумручине, кад ми наш угљен имамо. Дакле, ово што је речено: „од части или са свим,“ потпуно је на свом месту. На послетку, ви се бојите, да ће министар правити злоупотребе; али је ту сваке године скупштина, па онога, који би учинио, нека узме на одговор; за то су новине, за то су говори. Кад би се правило онако самовољство, ваљда ће бити у њега толико стида и толико савести, да се тргне на траг. По првој редакцији оставља се могућност влади, да она може од чести или са свим ослободити од плаћања ђумручине — што ће бити према стању ствари. Ово би требало у закону потпуно оставити. На против обвезати владу, да му мора ослободити извесне ствари од плаћања ђумручине за време од 15 година, тим ћемо доћи у противу речије са самим собом, јер с једне стране хоћемо да подпомажемо нашу индустрију, а с друге стране кажемо, да може све увозити без плаћања ђумручине. Ја мислим, да се предлогом много више постизава, него ли како одбор предлаже.

Како се зачуше гласови, да се гласа, председник скупштине стави питање: ко је за првобитни предлог владин, како је печатано у предлогу, тај нека седи; а ко је за мишлење одборско тај нека устане?

Скупштина већином усвоји по првобитној редакцији члан 3.

Арса Лукић чита члан 4, у коме је место речи: „може се ослободити“ стављено: „ослобођено је.“

Крстић каже, да су и овде исти разлози, који су

били и за чл. 3. Могуће је, да ће бити корисније за земљу, да се ђумручина плаћа, па зато нека се и плаћа. И зашто би везали влади руке, да не може имати те користи.

Министар председник: ова сва наређења су услов, па он зна на шта долази; а ако влада види, да би ово била једна тешкоћа, ослободиће га од плаћања. Дакле, пре него што се склони, он преговара, да влада, желећи да створи у земљи индустрију, ако види да не може другаче да буде, она ће му и то допустити.

Каљевић каже, да и данас код нас постоје неке фабрике као: фабрика сапуна, шпиритуса, па би и њима допустио слободан извоз.

Крстић каже: текст првобитни даје моћи, да онај, који добије повластицу, има све те користи, али задржава се право за државу, да може и она имати неке користи. Сад ако хоћемо да кажемо, да држава нема користи, онда да пристанемо уз одбор; али ако хоћемо да држава може имати користи, онда треба да остане првобитни текст. Одбор је имао на уму, да се не догађају злоупотребе. Наше целокупно законодавство од 1839 године своди се због људи, да се не догађају злоупотребе. Закон је за људе, а љуска је памет да се свагда могу чинити злоупотребе. Овде је питање, како треба да је, па да је корисније за земљу? Он не зна, ко би могао пристати уз одбор, кад се првобитним предлогом задржава могућност, да и држава може имати користи.

Арса Лукић каже, да је одбор казао, да је извоз фабриката ослобођен од ђумручине, ако би постојао.

Министар председник каже, да је ово само последица предходних чланова, на кад су они усвојени, онда и овај треба усвојити према усвојенима.

Председник ставља питање и скупштина усвоји већином и овај члан по првобитном предлогу.

Лукић чита чл. 5., да је одбор, први одељак према горњим изменама, сасвим изоставио; а други одељак да гласи овако;

„Предузимач који добије повластицу по прописима овога закона, слободан је од плаћања државног данка, за сво време, докле повластица траје. Пак онда каже: али кад сте примили чл. 3. и 4. треба и овај да примите по првобитном предлогу.

На питање председника, скупштина већином усвоји члан 5. по првобитном предлогу.

Лукић чита члан 6., који је и одбор усвојио.

Скупштина на питање председника усвоји чл. 6.

Лукић чита чл. 7. како је и овај члан усвојен, само што је рок од „десет година“ преименуван са речма: „док траје повластица.“

Ј. Поваковић каже, да би пристао, да се дрва дају бесплатно, али само онолико, колико је од преке потребе за фабрику, а да не може као и они из Мајдан-пека да сече за спекулацију. Само дакле то да се одобри, што је потребно за фабрику.

Министар председник каже, да нема места тој сухњи, јер се разуме, да се дрва само за фабрику дају бесплатно.

После кратког говора о начину гласања о чл. 7., министар финансије рече: што каже одбор, то каже и влада; и председник ставља питање?

Скупштина вишином усвоји одборско мишљење, с којим је и влада сагласна.

Лукић чита чл. 8 и каже, да је овај члан одбор усвојио по предлогу осим што је у месту: „50 година“, што је штампарска погрешка, ставио „тридесет година“ („30“).

Председник пита: има ли ко што да говори? На како нико се није јавио за говор, — председник стави на гласање члан 8., и скупштина га усвоји једногласно са 30 година.

Крстић рече, овде се каже: да признају јурисдикцију српских судова, али је у оваким приликама уобичајен изабрани суд, који би у случају спора имао судити: па то неће бити јурисдикција српских судова.

Лукић каже, да ми баш и хоћемо, да подложимо јурисдикцији српских судова.

Г. Радовић вели, да у првом одељку овог члана речено је тако, да се од прилике може мислити, да се допушта да странци прибаве земљиште у сопственост; а у другом одељку чини се, као да то прибављају на уживање по није опредељено, шта ће после бити; да ли ће они ту земљу дати после опет на откуп.

Каљевић каже, да је тај случај предвиђен напред у члану 6.

Радовић мисли, да је боље овако да се каже: „да после тога времена морају ту земљу опет продати.“

А. Лукић каже, да ће то бити посао преговарања са владом. Овде се каже: странцима ће се допустити, да прибаве земљишта, по то ће допустити влада.

После тога доћи ће јадан формалан уговор, где ће се све казати.

Председник скупштине вели, мислим да је ова ствар објашњена, и да се тако разуме, да ово земљиште могу само на уживање и употребу прибавити. Него усвајали се, да место 50 буде 30 година?

Скупштина усвоји.

А. Лукић чита чл. 9, и каже, да је овај члан одбор усвојио по предлогу.

Ј. Бошковић вели, да нема ништа рећи противу овога члана, већ има рећи, да му се чини, да у овом закону има нека празнина. Свуда се говори, како се дају повластице, а нигде није казано, како се одузимају. Кад који добије повластицу и подигне фабрику, па почне нешто да ради, шепртљи, управо не ради ништа; у том случају нигде није казано, како ће му се ова повластица одузети. То би требало да се негде каже.

Министар финансије каже, да ћемо то ставити у уговору. Не можемо у закон метути све могуће случајеве, у којима би се имала одузети повластица.

Ј. Бошковић: али ако он не би одржао уговор, онда би требало нарочито ставити у закону, да имамо права да му одузмемо повластицу.

Председник скупштине ставља на питање, усваја ли скупштина чл. 9.

Скупштина усвоји чл. 9. по предлогу.

Јов. Бошковић: ја тражим о овоме, о чему сам говорио, да се дода још један члан.

Министар финансије каже, да је умесна приметба г. Бошковића; али се само о томе не може ништа говорити у закону, јер влада свагда правиће уговор, и

тамо ће стављати услове, по којима би се повластица одузимала; сада то не можемо казати у закону, јер има разних фабрика, од којих се неке подижу пре, а неке доцније. Може бити, да ће потребовати од 2—3 године, док се саме зграде подигну. Међутим немојте заборављати, да вам је влада увек одговорна.

Ј. Бошковић каже, да нам ништа не вреди проста одговорност владе, кад се трпи штета, јер штету која се на овај начин учини, министар не може накнадити.

Министар-председник каже: и ја мислим, да је умесна приметба г. Бошковића, што са свим одговара посматрању министра финансије. Но почем су се појавиле сумње, да се може и другче толковати, то налази, да би умесно било, да се стави ово: „повластице дате овим начином, ако не би биле испуњене од стране предузимача, одузеће се решењем дотичног министра.“

Н. Крстић каже, да је саопштио г. министру финансије овакву редакцију: „ономе, који добије повластицу, па не би испунио услове, постављене у повластици, министар финансије, по приставку државног савета, може му одузети повластицу.“ То је за то стављено, по приставку државног савета, што се даје већа гаранција онима, који добијају повластицу.

Министар-председник вели, у споровима административним, државном савету остављено је да разгледа, има ли који права, ако би се жалilo, да му је власт административна спречила његово право, или да га је на нешто натерала да чини, колико по закону није дужан да учини; дакле то је природно, да

државни савет изјави и у оваким случајима свој пристанак. То је сасвим у кругу његове надлежности.

Н. Кретић држи, да би тај имао већу гаранцију, него кад би зависило једино од воље министрове; па за то је свагда боље, да одузимање повластице буде сагласно са државном саветом.

Министар-председник, каже, да државни савет ће у оваком случају предходно испитати ствар, што по садашњем закону има права после да расматра. То је предохрана за администрацију, да се не би затрчала.

Н. Кретић вели дакле овако да буде: „ономе, који добије повластицу, па не би испунио услове, постављене, у уговору (као што рече г. Бошковић) о повластици министар финансије, по пристанку државног савета, може одузети повластицу.“

П. Срећковић је противан да се каже: „по пристанку државног савета“, јер државни савет има право да прими тужбе противу министарских решења; па кад би и он пристао, а овај би се човек тужио скупштини, онда шта ћемо са саветом, који никоме не одговара?

Министар финансије вели, да је онда опет министар финансије одговоран.

Каљевић каже, да се стави на место „државни“, „министарски савет.“

Министар финансије па то вели: деси се случај, да један повластичар не испуни услове, па које се обвезао. Министар финансије не може сам казати: „пала ти је концесија“; него шта бива? Он саопшти ствар министарској седници и предложи да се концесија одузме. Па ако министарски савет паће, да је уместно, онда се чини предлог државном савету, да

се концесија одузме. Много је боље и већа је гаранција за предузимача, кад се ово све троје чини.

Јоца Бошковић држи, да је боље да решава министарски савет.

Кретић тврди, како је његово мишљење удесније, и како министарски савет није контрола министру.

Министар-председник: ми рачунамо на стране људе; по ја мислим, да је веће јемство кад државни савет буде позван, у коме је петнајест лица, као правници и други стручни људи, као и људи од искуства, — ја мислим, да је веће јемство, да он решава, него министарски савет, где су људи обтерећени и другим својим бригама.

Овде је спор, који треба решити, а опасност је да се министар не затрчи. Дакле ту је брига и морална и материјална, да се не затрчи, да једну привилегију не узме натраг. То није мала ствар. У опште, кад се види, да писмо тако лаки при одузимању какве привилегије, онда је много боље јемство за оне, који доносе свој капитал, и знање у земљу — много је корисније, и веће јемство за њих, кад то оставимо државном савету.

Д. Голубовић каже, да ће онај, који добије привилегију, правити уговор. Сад да му се одузме привилегија по уговору, то треба суд да толкује, шта је уговор, да ли је он испуњен или не? Овде шта ће да буде државни савет? Да ли ће бити као суд?

Министар председник каже: као суд.

Д. Голубовић каже: Онда је противно ономе § по коме тај подлежи јурисдикцији српских судова.

Касијан Стојишић каже, да, кад државни савет реши, онда скупштина нема права никога да повлачи

на одговор; онда скупштина нема права да пита министра, за што је ово овако решено? Државни савет није никакав судија; сад, ако хоћемо ово право да му се даде, ја мислим, да је онет законом, да министар одговара скупштини.

Н. Крстић: немојмо збуњавати ствари. Није овде говор о суду, него да се добије могућност, кад неко не би испунио оно, на што се обвезао, а за државу би штетно било, да се не да другоме да у таком случају дакле, има се могућност прекинути ту повластицу. То није ствар грађанског спора. Та ствар не долази на суд. Држава не може казати ја сам општећен.

Тај повластичар имаће своју фабрику, имаће, држа ће луде у радионицама, има ће своје званичнике, направи ће неке штете, па у тим случајима суд ће њему да суди. Али овде је друго питање, да ли ће он и даље продужити или не? И то да не би остало на вољи министра, казано је, да буде државни савет, који ће дати своје мишљење, да министар може учинити такав корак. Овде је говор о губљењу повластице пре времена. И кад влада сама хоће да има контролу у томе, кад она хоће да буде везана више, него што је, јер са овим се министарска одговорност ни најмање не скида а и скупштина се не ограничава, овим додатком, онда зашто се ово не би усвојило? Скупштина остаје у потпуном праву, и ономе нема места, што рече Касијан Стојшић.

Јоца Бошковић каже, да ће да одговори г. Крстићу. Казао сам, ко добије повластицу, да треба да је изгуби, кад повреди уговор; да му се она, дакле, одузме. Шта остаје повластичару? Остаје да се жали. Но коме да се жали? Савет је дао свој пристанак на

то. Хоће ли скупштини? Не може. Крстић хоће савету; али ми као скупштина, дали смо му законодавну власт. За то сам ја, да му министарски савет одузима, па он после нека даје жалбу државном савету.

Министар финансије каже: кад министар финансије реши и каже, ти повластичару ниси испунио услов, па зато губиш повластицу, онда на сваки начин он ту стоји пред скупштином. То је дело министра финансије, а не државног савета.

Ј. Бошковић: али савет је дао свој суд; а то спада у круг власти државног савета.

Срећковић каже, да при министарству постоји један правни одбор, коме се даје свака ствар или парница, коју би влада хтела предузети, па ако он каже, да се може учинити повластица, или да се укине концесија, онда ће тако министар и радити. Коректан је потпуно говор Бошковића.

Министар финансије каже, да није коректан. На пр. лањски предлог о регалној такси на дуван, био је пред саветом и овај га је одобрио. Сад по теорији г. Бошковића скупштина не би требала да решава о томе, јер ја хоћу да решим ствар, ја сам се потписао и ја сам одговоран.

Ј. Бошковић вели, да је тамо казано да савет даје мишљење своје, а не да решава, с тога је то друга ствар.

М. Кара-Марковић вели, да није нужно, да се стави у закону, да се савет пита, јер се у уставу у чл. 90 каже: да даје савет влади своје мишљење о предметима, које би му она предложила. И овде министар може да упита савет, и он је дужан да да своје мишљење, па онда како министар нађе и како се међу собом договоре, тако ће бити. И ако тако остане, онда наравно остаје отворен пут, да се жали државном са-

вету, противу министарског решења. Овим нећемо довести у забуну то, да се овласти државни савет у нечему, што се не може извести и што опет имају места и права по уставу.

Министар-председник каже, да овде није реч о томе, шта може влада да учини. Овде је реч о томе, какви су одношаји између владе и онога, коме се привилегија даје; ту се регулишу одношаји. У овом закону каже се све оно, што има да добије, и кад он на то по овоме закону пристане, онда нема места, да се жали ни савету, ни суду, ни никоме на свету, јер овим законом каже се то: нема даље помоћи, и по томе не вреди за њега, да се може жалити државном савету. Питање је само, да ли можемо добити такве људе, који би пристали само на решење министарско, да му се њиме може повластица одузети. Ако ви мислите, да се може жалити суду или државном савету, онда је друга ствар. Међутим, мислим, да је много боље, да о томе решава државни савет, а не министарски савет, јер природна је ствар, да колеге његове, имајући и друге своје ствари, пристају на оно, што им он каже. С тога ми се чини да тај државни савет даје највећа јемства, јер му и сам устав то право даје. Зато сам напоменуо државни савет. Сад ако мислите, да ћете ово постићи, ако саом министру оставите, онда је друга ствар; али мени се чини да нећете. Овде се иде на то, да се обезбеде како интереси државни, тако у исто време да се не поремети и интерес оних људи.

Каљевић вели, да то зависи од уговора, и биће онако, како је уговорено. Ако буде тако уговорено, да му министар може одузети повластицу, онда ће тако и остати.

Брајковић каже, да је законодавни одбор радио толико и сад кад хоће нешто да умете у закон, онда пека иде томе одбору, што поднаже и Каљевић.

Председник скупштине каже, да би требало одредити, у којим случајима то може решавати министар.

Каљевић наводи, како то није Бошковић тражио, јер може бити случај, да он неће да употреби своје право; али је овде говор, кад он не испуни уговор.

Министар председник каже, да је због свега тога најбоље, да иде одбору.

И на питање председника, скупштина, усвоји да се овај дометак, који предлаже г. Бошковић, упутити законодавном одбору.

Срећковић прочита чл. 10, који скупштина усвоји. На то Бошковић примети да би додао у члану 8., да он призна не само српске судове, него и власти.

Председник јавља, да је светли књаз потврдио закон онај, у коме се наређује, да се сељаку не може продати 5 дана земље и скупштина се одазва са бурним: „Живио Књаз!“ За овим јави, да је на реду извештај одбора о предлогу о болницама.

Известилац Д. Радовић чита извештај одбора о болницама и предлог министра унутрашњих дела.

Предлог гласи: „одбор за законодавство примивши предлог о измени закона о болницама, позвао је у седницу своју и једно оделење финансијског одбора, па је с њиме заједно тај предлог прегледао. И пошто се тих предлогом, као што се то јасно из његових побуда види, иде на то, да се терет болница праведније подели и од свих фондова болница једнако споси, то су сви чланови законодавног и финансијског одбора нашли, да речени предлог закона, на основу означених

побуда од г. министра унутр. дела примити треба; само у тач. 4 § 7 треба ограничити, колико ће се моћи из прихода других болница узимати, како би се граница тога знала, па за то је одбор мишљења, да се тој тачки ово дода:

„Али да не може већи бити од 6 до 7%.“

Овај предлог одбор подноси скупштини на решење. Радовић за овим рече: ви видите, вели, да је у београдској болници било много болесника из других округа. За све те људе из других округа плаћала је београдска болница и с тога има дефицита. Сад је нашао г. министар, да је неправдо, да београђани плаћају за људе из других округа; и с тога се овим предлогом хоће, да за те људе плаћа фонд оних болница, одакле су они. Тако исто неправдо је, да београђани снесу трошак за странце, па с тога се предлаже, да те трошкове сноси цела Србија, сви фондови болнички, и то од њиховог чистог прихода од 6% до 7%.

С. Радовић вели, да ми тражимо већ 5 година, да нам помогну за границу, па неће. Нећемо ни ми да помажемо вама.

Д. Радовић каже: ви видите да на варош Београд и округ београдски, који све трошкове сноси, нема више болесника, него 1.211, а из осталих округа имаде 1.997, дакле много већи се број из Србије лечи о трошку београђана, него ли колико је самих београђана.

Ранко Цветковић вели: ви их немојте пуштати, него их изагнајте.

П. Срећковић чита списак болника по годинама од 1866, и ко су, и одкуд су, и колико их је, па каже, да према овоме, београдска болница није само за Београд, него и за остали свет.

Мил. Вукомановић пита: да ли имате рачун и од других болница?

Срећковић каже да има и прочита их.

Ав. Панчић моли, да му се прочита капитал свију болница, обраћајући се известиоцу.

Радовић прочита колики су капитали свију болница и каже, да све болнице имају велике капитале и интерес на њих, а београдска болница нема ништа, а то с тога, што тамо махом сви болесници иду, па се лече и Београд на њих троши.

Каљевић каже, пошто овај предлог није штампан, а доста је важна ствар, то мисли, да се одморимо $\frac{1}{4}$ сата, те да се споразумемо.

Н. Крстић каже, да се онда мора прирез ударити.

Стојадин Радовић каже: нема, нећемо прирезе.

После $\frac{1}{4}$ одмора Срећковић захтева да говори о болницама, па чита суму капитала свију болница, која је износила 1. Маја 1873 године много више преко шест милијуна гроша пореских; а прирез на болнице, интерес, и годишњи приходи износе преко два милиона порески гроша годишње. За овим разлаже, како би могли имати лекаре и њихове помоћнике код окружних болница; за тим среске, односно баталијонске лекаре; имали би да издржавамо цео трошак и лекарима да плаћамо, као и да се исплаћују лекови за народне војнике; па би имали сваке године на страни по 25 питомаца на најбољим медицинским школама. Накратко, ако удружимо ове капитале, као што је школски фонд, имали би лекаре окружне, лекаре при болницама, лекаре среске и за сваки батаљон народне војске; имали би и факултет медицински, одклен би попуњавали ле-

карска места у Србији, на би претекло истих и за српске земље изван Србије.

Што се тиче овога предлога г. министра, овде се не тражи нешто од главнице или какав прирез, него се с правом тражи 6% или 7% од интереса и прихода за београдску болницу, јер се ту лечи већи број из Србије, него ли из Београда. С тога мислим, да нико неће хтети, кад пошаље своје дете у Београд, па се разболе, да га не приме у болницу, већ да цркне на сокаку. Зато мислим да би требало да се овај предлог прими и умоли г. министар, да се спреми закон о болницама да се уреди санитарска управа налик на фонд школски.

Подпредседник Каљевић пита, да ли има ко у начелу да говори о овоме предлогу. Што се тиче говора г. Срећковића то је нов предлог.

Срећковић каже: ја ћу написати предлог.

На питање подпредседника скупштина усвоји предлог г. министра унутрашњих дела у начелу.

Ан. Панчић каже, да би требало да говоре они, који би хтели говорити противу предлога владиног.

Јев. Војиновић каже, да има да говори противу предлога. Г. Срећковић је прочитао, колики је број болесника из Турске, а није казао, да ли су они житељи београдски, јер то изгледа, да су се сви они поболели у Турској, па дошли у београдску болницу да се лече. Ја сматрам да су то из Турске бећари и слуге у Београду, који плаћају и данак бећарски. Тај данак ваљда долази београдској болници. Дакле у случају, како се разболе неко, који живи у Београду, то су све извели, да су из Турске. А онај број, који је наведен за унутрашњост Србије и тих имаде, или ја бар

мислим, ако би ми се дете моје разболело у Београду, па би отишло у болницу, зацело ће сваки родитељи платити за њега. За тим и онај број из унутрашњости, што је наведен, који су се родили у унутрашњости, па отишли, те тамо живе, они рачунају, да је такав човек из унутрашњости и ако тамо плаћа данак. Ми пак немамо болнице, а хоћемо да плаћамо трошкове београдске болнице. То је неправдо. Што смо се мучили до данас, то нам нико не признаје. Зар да ми сада одузимамо од интереса, који тече на капитал, па да капитал крвимо и Београду дајемо? Кад смо у почетку почели давати по цванцик, нама се казало, да кроз неколико година, док се направи капитал, да ћемо подићи болницу у сваком округу, а болнице ће се издржавати од интереса. Већ има 10 година, од како плаћамо и то тако остаде. Сад на место да болнице подижемо, кад се могу обдржавати саме, ми ваља сад да дајемо на београдску болницу. Из ових узрока и из ових разлога нисам био, да се од свију нас и из свију округа одузима приход, па да се улаже тамо на болницу вароши и округа београдског. Ја нисам зато, већ нека сваки себе по могућности потпомаже, а ми ћемо опет себе. С тога и нисам за предлог.

Др. Стеван Милосављевић каже, да не стоји онако, као што рече Војиновић. Све су болнице под министарством унутрашњих дела, где сам ја начелник. Мени је све једно, треба све болнице да се направе; али болнице се отварају онде, где треба и за колико је лица потреба. Немојте да се просто каже: није се сазидала болница, јер где нису сазидање, или их привремених. У Лозници зато се није сазидала болница, што није био купљен плац; г. Бошковић казао ми је, да је плац

сада купљен и наредиће се, да се болница подигне.

Није само сметња што нема куће, него је сметња и у томе, што нема лекара; јер начинити болницу, а немати лекара, то не вреди трошити. Не смета ни мало са овим, што ћете дати помоћ једној општој болници да се издржи; она се истина зове варошка и окружна, али је у истини општа болница. Ко се лечи у њој? Лече се сви и из Србије, и странци који нису дошли само у Београд, него у Србију, па отишли тамо да се лече. И кад се странац лепо у болници прими, онда је то похвала за целу Србију, јер ће се тада за целу Србију казати: тамо је тек добро; тамо је тек благостање. Због тога ваљда нећете допустити, да београђани или сељаци округа београдског плаћају приреза 5—6 пута више од вас, само да се одрже, кад се тамо сви из Србије лече.

Узајмност мора да буде, као и у другим добрим одношајима, иначе би изгледало да смо ми себичан, суров народ. Ако ви не дате помоћи, а да се не удара прирез већи на београђане и на округ београдски, онда се та општа болница мара затворити. Ви сте видели, да капитала у фонду београдске болнице нема никаквог, а према прирезу, који се прикупља, не би болница могла у години дана радити више од три месеца, а 10 месеци остала би затворена. Ви кад дате од 5—6 од сто, тиме готово ни најмање не крвите приход. Главнина вам увек стоји да правите болницу, и да дајете под интерес, и онда нисте ни најмање смели напредак ваше болнице. То није никакав нов прирез. То је од готовине коју имате; нешто мало од интереса; па најпосле зато сте новац и одредили, да се лече болесници.

Има много болесника, који нарочито дођу у београдску болницу да се лече; неки дођу случајно, други послим, па се разболу, а неки нарочито да се тамо лече, па би ли било лепо, да их власт врати натраг, и да их не прими у болницу? Дакле зашто не би дали 6—7 од интереса од сто, да се ова болница помогне?

Ја вам и опет кажем: ово није београдска болница, она се само тако зове; а она је општа болница; тако се сви лече. Ја не знам, ни да је право, да само београђани носе толики трошак и да од вас плате 5—6 пута више приреза. Зато и не би требали много да говоримо, него предлог да примимо.

Радовић вели, као што каже г. Војиновић, да цео интерес хоћемо да трошимо то не стоји.

Војиновић хоће да говори с тога, да се не би узело, да не треба Београд да прима болеснике, него по путу да леже; ја нисам с те стране говорио, а ни сам ни с те стране, да не сме прирез бити, то ми не бранимо, већ само да ми не покажемо — то сам ја говорио.

Анта Пантић држи, да нико од нас неће казати, да ми нећемо да примамо странце у болницу, па ма она постојала у Крагујевцу.

Странци из Херцеговине, Босне, Црне Горе, па одакле прилажу се сви; држим да нико неће казати да их не примамо. Кад кажемо, да хоћемо да помогнемо, како то може бити, ако нећемо да дамо она средства из целе наше земље, где та наша браћа долазе. Кад им не би помогли, Београђани би казали, да не могу завод да одрже, него да га затворе. Они би имали још већи капитал, само кад им не би странци и из унутрашњости болесници долазили и тамо

се лечили. Сад ако је право београђани да ударају већи прирез да лече странце и из унутрашњости, а ми да правимо капитале, нека буде; али ја држим да није право, па сам с тога за предлог, јер ако сваки рекне: ја хоћу за себе, а где ћемо примити оне, који нису ни из једнога округа и места у Србији? Наша је дужност да притечемо у помоћ београдској болници.

Стојадин Радоњић пита, па зар тих странаца нема и у другим окрузима? Он зна да пређу странци преко Неготина, па кад се тамо разболу, а нема где да леже, они иду у болницу, па чак у књажевачку. А што год смо спечалили, дали смо том Београду, па не дамо више, јер и књажевачка болница нема лекара, па умиру људи по сокацима. Није само та неправедност. Има више. Ми правимо границу, сво лето пушку на раме, па чувамо границу, а ви спавате тамо рахат, а ми терете подносимо. Ми молимо дајте да подједнако терете подносимо, па нам се то неда, а што год тражите за Београд, одма дајте; кад ви нама не дате, не дамо ни ми вама.

П. Срећковић чита, да у свима болницама, осим београдске, лечено је прошле године 1890. болесника, а у самој београдској болници 1274 болесника.

Анта Нешић одговара Стојадину овако: они овде мисле, да се даје београдском округу и Београду. Нама та ваша помоћ није потребна; ми можемо лако одржати нашу болницу, само нека се каже, да нико од страних не сме ући у њу.

Војиновић: то зависи од њихове воље.

М. Миловановић вели, да је чуо, да у Београду има 40 доктора; па колико београђани плаћају а ко-

лико фонд? Код нас плаћа доктора један округ, и плаћа се по 3 цванцика доктору у вароши, а кад га позovem, те ми дође кући у селу, ја треба да платим по 5 и по 6 дуката. Па што смо ми штедели, штедели смо за болнице, а кад у Београду не плаћају докторима толико, колико ми, нека плаћају више за болницу.

Председник скупштине каже: (Миловановићу) ваш говор односи се на то, колико се докторима плаћа; али о томе није реч, него о томе, да се еиротињи, која се стиче из Србије и изван Србије у ту општу српску болницу, која у Београду постоји, помогне. Али то треба да знате, да то није само београдска него општа болница.

Ј. Војиновић пита, да ли има још каква друга општа болница, осим опште болнице, под којом ја разумем л у д у к у ђ у ?

Председник каже, да је овде показан број, колико београђана долазе у болницу, а показано је, колико са стране долази; колико се дакле људи стичу са стране. Према овоме казао сам, да је та болница општа.

Ранко Цветковић каже, да они (у Гор. Милановцу) нису имали доктора 2—3 године, па смо захтевали, да нам пошаљу доктора; нама су одговорили, да неће јевтино да служе. Једнога поставише па и он остави, јер неће јевтино да служи.

Због тога морамо да тражимо докторе по Крагујевцу и Чачку, па да им плаћамо диурну; или морамо да терамо болесника у београдску болницу.

За овим наводи примере мучења околo болесника због немања доктора. Отерамо га у београдску бол-

ницу. Докле ни траје његовог имања, троши, а баш који нема, он не плати ништа. За тим наводи, да њихни ђака не би било у Београду, да им се даде гимназија.

Др. Ст. Милосављевић каже, да је Стојадин говорио, да Књажевачка болница нема лекара. То није тако, а није ни то, да људи умиру по сокацима. Болница има лекара и ко дође, он се у њој лечи; ко је сирома не плаћа ништа. Говорили су да у Јагодини нема лекара, а да физикуси слабо посећују болеснике. Они заиста и не могу сваког болесника у округу да посете, лекар окружни има званичну дужност. Ако би се ко потукао, треба да га прегледа; ако има какав преглед полицајни, судски и т. д. или кад би се десила каква зараза и радња код људи или код стоке, да види канцеларијске послове и многе друге; зато га држава и плаћа. Што се тиче лечења приватних људи и окружних лекара закон постоји од 1860 год. Кад је пок. кнез Милош дошао, овда је наређено, шта је дужност лекарска: најпре да изврши званичну дужност, па да лечи приватне. Неки мисле, да окружни физикус треба да излази у село без награде, то не може бити. Ви неможете захтевати да човек с платом од 350 талира годишње, путује преко целе године, забадава. И држим да о овој севари не би требало ни говорити.

Р. Цветковић: ми хоћемо дати доктору мало већу плату, па да нам долази.

Др. Ст. Милосављевић каже: г. Цветковић је из Г. Милановца; у Гор. Милановцу има болница, а није истина, као што он рече, да кад какав болесник дође у болницу, да се тера у општу. Тамо је по одавно

подигнута болница, где се болесници примају. Не би требало да се говори оно, што није истина и да се баца љага на оне власти у Гор. Милановцу. Питање је овде, да ли је београдска болница општа болница, те да јој се из опште привреде помогне. Ја кажем, да је општа, јер се у њој лече болесници из целе Србије. Београђани прилажу на издржавање ове болнице не само 6%, колико се од вас тражи, него и што год од приреза дође, па само оно, што неби достигло, од вас се тражи, да поупните. Ви сте видели, да се више странци лече, него мештани, па опет пристају београђани да дају све. За београђане то неби било право, али они опет за то пристају.

Ј. Новаковић вели: оно не може бити док и ми не помогнемо, почем имаде страних људи, него ја бих имао да приметим, да се умоли влада, да ти страни људи, који ништа не дају, а уживају сва права, да се тражи од њихове владе, да они плаћају, а не наша земља, да за њих плаћа.

Н. Крстић каже, да се и Срби лече у страним државама, па се не тражи наплата.

Ј. Новаковић каже, да није баш тако. Сви плаћају тамо, па зато треба да се умоли влада да подејствује, да плаћају њихове државе, а не ми. Што се тиче лекара, то ми имамо средског лекара и поред овога приреза, што дајемо у општи фонд, ми плаћамо и нашег средског лекара. Је ли право сад, да се тај наш лекар оптерети и званичном дужношћу; јер наш лекар мора и војнике да прегледа. Влада нека постави лекара војничкима. То не треба да буде. То је штета, јер ми плаћамо лекара, а он иде те лечи војнике, док грађани остају без икакве лекарске помоћи.

Др. Стеван Милосављевић каже, да он не сме никад да остави срез, па да лечи војнике, па ушгрб среза, него кад добије времена. И војници су постали житељи тога среза, па ја не знам, зашто и њих он не би лечио.

М. Казимировић каже, да је чуо из извешћа г. Панте Срећковића, да се толики новац потроши на стране људе, али зашто се неби могли и наши људи лечити? За овим казује, како се нека жена при порођају покварила, па ишла у Неготину; па како доктор није имао потребне справе, оде у Београд, па одатле чак у Веч, где је ваљда и сада. Муж јој има само кућу с плацем и виноград, па је све продао трошећи. И ако би се излечила морала би после с мужем надничити. Доктори треба да имају справе, које су им потребне.

Великић каже, да је при основању тога фонда наређено, да свако окружије за себе плаћа. У другим окружјама свима и нема шпитаља, а ви хоћете да одвајамо и да дајемо у Београд. Противан је предлогу.

Ст. Радоњић вели, кад доктор има плату, зашто да наплаћује дијурну? Наш један, и тражи дијурну, а у Београду има 30 доктора.

Председник вели, да могу бити у Београду и више доктора, па зар вам је криво? Главна је ствар да се зна, да се ти доктори (у Београду) не плаћају из народне касе.

Р. Јовановић мисли, да је врло добро објашњено у самоме предлогу г. министра. Јасно је показана потреба и назначено је, који су болесници, какви су и колико их има из унутрашњости. Према томе нас позива част, човечност, да притечемо у помоћ тим сиромасима, а не да их одбијемо, те да скапавају по со-

кацима. Из самог рачуна види се, да је варош Београд сав капитал утрошио, и да је само 140 гр. претекло, и то им је сав капитал. А наша деца у школи, и наши људи који служе у Београду, разболу се, па оду у ту болницу и тамо се лече. Сад од кога се може наплатити, оно се и наплати, а од кога се не може, оно се наплати из њиног фонда. У предлогу стоји да сваки плаћа, ако има, а ако нема, онда се плаћа из фонда, ови остали да спомажу по 6—7%. То би толико исто било, као кад би Београђанин дошао у Крагујевац лечио се у крагујевачкој болници, а није у стању да плати, онда би се из фонда крагујевачке болнице наплатило. То је дакле позајмица, а само за оне странце, који немају ништа да плате, само се за њих плаћа. Не знам за што би мрзили на Београд, јер он није за себе већ за све нас. Тамо је наша управа, ту је велика школа и сви наши заводи, па ми сви то треба да подпомогнемо. Тако исто и Београд троши за све нас, у случају, кад какав странац дође, или кад је каква свечаност, као што је прошлогодишња била. То није чињено за једини њихов интерес, него то је престолница, која мора нешто више и да потребује. Не знам зашто би више о томе и говорили, јер ево г. Стева као начелник и сам предлаже да усвојимо овај предлог.

Тирковић каже, да ће нешто ново да каже, па наводи како су неки предговорници говорили, како Београд сноси терет. То је истина, јер има више света; но ја имам да обратим пажњу, да тај Београд има и више прихода, па где света више, ту се више и троши, па нека се и плаћа. Где је већег прихода, нека буде и већег расхода.

Министар унутрашњих дела каже: овде има једна пометња; овде се говори, да се подпомаже болница београдска. То је пометња. Не подпомаже се овде Београд, него има једна гомила болесника, која није ничија. Сад хоће ли та гомила болесника, и тај број људи, да се остави на сокаку, да скапава или неће; ако ми те људе тако оставимо, онда ће и други наше људе. Сад, кад их не можемо оставити и нећемо, онда је просто питање ко треба те људе да помаже и трошак да плаћа? Ти људи нису ничији. Нису ни београдски, нити београдскога округа. Г. Војиновић рече: нека се затворе врата; али како ће бити кад и други од нас врата затворе, и то наша браћа, они, који су нам мили? То би вам са цело мучно било. И ми не можемо пристати, да се затворе, и кад не можемо примити, онда то не значи, да ми подпомажемо Београд, већ значи, да сви те издржавамо, који нису ничији; за то да издржавамо, што други све наше издржавају, и да би све наше издржавали. Дакле то се чини једна узајамност, да би и они наше издржавали, а зато што они издржавају наше из Србије, узајамност је да и ми њихове издржавамо. Ето с чега мислим да је то пометња, да се Београд помаже. На против, г. Анта рече лепо, да Београд опет више споси. И заиста, кад се увати прави рачун, онда мислим, да ће изаћи, да Београд више споси; дакле не стоји то, да се Београд помаже, него да је то дужност српска, свију нас, да се то врши. То сам хтео после дебате да напоменем, и мислим да је дебата свршена.

Мита Милошевић каже, да се држио закона; у начелу је ствар свршена, а сада можемо говорити о појединостима.

Ал. Петковић каже, да је разумео са свим друшћом. Овде се сматра само за оне странце, који из другог света дођу и који су одавде. Тоба има у свима варошима. За те људе, који спадају у тај круг треба да тај терет снадне на све окружне болнице; али никако није за то, да се пренесе извештај капитал тамо у Београд, па да се о томе не води рачуна. Ја сам да се помаже, па ма то било у Пожреву, Крушевцу или Шапцу и т. д.

Ј. Бошковић вели, да ми имамо наш фонд за окружне болнице, али још немамо наше болнице, а овамо се хоће да помажемо другима. Дајте прво да ми имамо болнице, па што претече, онда да дамо.

М. Миловановић каже, да ми немамо ни болнице, а за другима да правимо. Кад наше начинимо, онда можемо, а иначе не.

М. Кара-Марковић каже, да два предговорника, о чему су говорили, оно не стоји; зар ако не можемо имати свуда, то да немамо ни у Београду? Они кажу да имамо свуд болнице, па да дамо. Па добро. По томе излази да немамо ни у Београду. Немојте тако. Ја мислим, да ми не смео тако да оставимо и да презремо сиротињу, људе, који траже помоћи, да их оставимо без икакве помоћи. Ми треба да учинимо нешто, те да се оснажи београдска болница, а међутим да се старамо, да има свуда болница.

К. Стојинић мисли, да нећемо бити немилосрдни, сав целог другог света. Како је речено, кад се наша браћа на другим местима лече, и ми хоћемо њих да примамо; за то би предложио, да се предлог прими а кад будемо разговарали колико ће бити, ја ћу онда

говорити. И ја нисам за то да дамо сав интерес, јер ако дамо, то ћемо онда вечито остати на ономе, на чему смо сад.

Д. Цанковић вели, да смо вазда говорили да помажемо нашој браћи, да гледамо, да их крвљу нашом избавимо, и наш живот да дамо за њих. А сад хоћемо да та наша браћа скапавају од глади. Ја држим да београдска болница не може обстати са сто гроша капитала и да се не може издржати. Што каже Касијан, како и на који начин да се помогне, то после да се разговарамо, али у начелу треба да примимо.

Н. Радовановић каже, да из разговора г. Петковића види, да сви не разумеду како ова ствар стоји. Оно је овако: да људма помогнемо, а не иде се да се капитал окрњи, него од интереса, па и од интереса не све; него само нека част 6—7%.

Наша је хришћанска дужност помагати сиротињу, па за то треба предлог да примимо.

Председник ставља питање: ко је у начелу за предлог, и скупштина већином усвоји предлог у начелу.

Састанак је закључен у 1, а заказан за сутра у 9 сати.

Председник скупштине,

Ж. Карабиберовић.

Секретар,

П. С. Срећковић,

Опумоћени подписници:

А. Лукић, Ненад Михаиловић, Павле Поповић, Алекса Пкетовић, Петар Поповић, Глигорије П. Брајковић.

САСТАНАК XXX.

у недељу 30. Децембра 1873 године у Крагујевцу.

ПРЕДСЛАВАО

Живко Карабиберовић.

Председник отвори састанак у 9 и по часова пре подне.

На овом састанку било је 85 посланика, а дошли су и сва господа министри.

На реч председника секретар Милан Милићевић прочита протокол од 26, а секретар Д. Ђ. Јовановић од 27, састанка, које скупштина усвоји.

За тим председник јави скупштини да, је посланик Стојан Ђаковић поднео јуче молбу и тражио одсуство за остало време рада ове скупштине због, неких одвећ нужних послова; па како је иста молба била затурена у друге артије, те јуче није скупштини такову саопштио, него је Ђаковићу дао одсуство до другог састанка скупштинског, а овај је таково одма и употребно, тако сада предлаже, да скупштина уважи реченом посланику тражено одсуство, што она и одобри.

По том би прочитана молба посланика Милана Миловановића, који тражи да одсуствује десет дана, што су му болестна деца и жена.

Никола Крстић примети, да не треба овако давати посланицима одсуство, јер се може догодити, да скупштина не буде имала онај број чланова, који је довољан за пуноважно решавање у скупштини, пошто се у том случају узимају у рачун и они посланици, који су на одсуству; него би им требало оставку уважити, па ће онда и целокупан број чланова мање изнети; те ће заоставши број довољан бити да пуноважно решава.

Молиоц Миловановић рече, да он не мисли тамо остати за цело време рада скупштинског него, ако му се укућани предигну, он ће опет овамо доћи.

Председник скупштине предложи да се молиоцу одобри одсуство за пет дана.

Ово предлаже с тога, што је молиоц из округа јагодинског, а то је близу Крагујевца, па се може опет лако у скупштину вратити. Скупштина одобри Миловановићу да одсуствује пет дана.

Прочитана је и депеша посланика Божић Божковића, који је на одсуству и који тражи, да му се ово одсуство продужи и за остало време докле траје ова скупштина.

Скупштина сматра ову молбу Божићову као оставку на посланство, па му као такву и уважава.

За тим председник напомену, да је на јучерањем састанку примљен у начелу предлог закона о болницама и сад ће се претресати појединости у том пројекту.

Извештач Димитрије Радовић, пошто прочита додаток §.-у 7-ом закона о болницама рече, да се овај приход не узима од капитала него од интереса.

На то примети

Јован Новаковић, да би требало изречно ставити „од интереса“ да се иначе не би разумело од другог прихода.

Арсен Лукић држи да у пројекту није добро казати, за то, што може бити велики и мали сума болнички, него мисли да је боље да се плаћа. На прилику што прима Београд, да плати Београдска општина, што прими Крагујевац, да плати Крагујевачка општина, а за странце да плате сви подједнако.

Алекса Петковић налази да треба саразмерно на болнице поделити, кад се иде на то, да се помогне онима, који немају нигде ништа, макар они били странци или овдашњи, јер овако сваки ће казати, зашто да друге болнице помажу Београдску, кад има странаца не само у Београду него и по целој Србији, па прилику у фабрици у Крагујевцу, у Крушевцу има доста Пригораца, који се у болници лече, дакле за ту сиротињу треба саразмерно расположити трошак на све болнице, а за остале болеснике нека остане, као што је до сада било, пошто и сада има округа, у којима нема болнице, па ће казати: ни смо у стању да начинимо нашу болницу, а у стању смо да помажемо друге.

Извештач Радовић мисли, да би неправдо било то што предлаже предговорник, да се од свију болница узме подједнако, па да се подели учињени трошак, јер све болнице немају једнаки интерес него, неке већи други мањи према капиталу, наводећи за пример болницу Пожешку, Крагујевачку, и Њажевачку.

Никола Крстић види, да је уместно расположење скупштине, да трошак, који је општи, а то је да се издржавају болестни странци, падне на терет целој земљи.

Кад сви признајемо, да је то правичније, онда је предлог владин уместан, а одбор је после покварио, јер предлог је хтео то казати, Београд издржава своје болестнике, али осим тих болестника има и из Аустроугарске, из Турске и других држава. Издржавање тих лица не би право било да падне на терет само Београдској болници, него целој земљи.

С тога је он мислио да се ова ствар врати на-

траг одбору, те да се у томе параграфу боље напише.

За тим председник стави на гласање, и скупштина закључи, да се предлог на ново врати одбору, те да овај измени стилизацију према ономе, што је напред говорено.

После тога председник рече, да је сада на дневном реду предлог, о лудници; по на приметбу посланика Алексе Петковића, да тај предлог има непосредне свезе са оним о болницама, и по томе да треба и тај предлог упутити одбору, као што је напред учињено са оним о болницама, скупштина закључи, да се врати одбору и овај предлог о лудници.

Јован Новаковић примети, да се због многи формалитета тешко људи шиљу у лудницу, наводећи један пример како у његовој општини имају једног човека, па има 3—4 године, како га шиљу у лудницу, а тамо неће да приме, него траже место његовог рођења, име, године старости, име и презиме његових родитеља, па само због тих формалитета не могу човека да пошаљу.

Стева Милосављевић наводи, да су потребне те формалности, да не би иначе ко здрава човека стрицао лудницу из каквих других узрока. Дакле то је једна гаранција за све, а није излишна формалност.

Ранко Цветковић такође наводи пример, како су у његовој општини чували једну луду два — три месеца, док се нису све формалности испуниле да су га могли примити у лудницу, али после није тако ни спроведен, што је оздравио.

Председник прекинути даљи говор о томе, што је скупштина закључила, да се предлог о лудници врати

одбору; него рече, да има неколико предлога, који нису тако важни, па би се могли узети у претрес и ако ни су стављени на дневни ред, па шта и скупштина у договору с владом приста.

Извештај Стеван Милосављевић прочита извештај финансијског одбора, о предлогу за подмирење 154,742 гроша и 16 пара пореских, колико је преко буџета за 1872 и 1873-ју годину потрошено на набавку сена за поштанске коње, на рану сиротних апсеника и на дијурну њихових спроводника. Тај извештај гласи овако:

„Одбор финансијски прегледао је предлог министра унутрашњих дела о подмирењу 154,742 гр. и 16 пар. пор., колико је преко буџета, за 1872 и 1873 годину потрошено на набавку сена за поштанске коње, за рану сиротних апсеника и на дијурну њихових спроводника, који му је предлог решењем скупштине предат на оцену, и нашао да је у 1872 години издато више за сено, за поштанске коње 50.274 гр. 28 пар., а у 1873-ој години потрошено такође више по што је буџетом одређено за ту цел 66.654 гр. 7 пара — свега 116.928 гр. 35 пара пореских.

Овај већи издатак учињен је за то, што је сено у поменуте ове године било скупље по у 1871 год. по рачуну које године и стављено је у буџету за 1872 и 1873 она сума, која није могла подмити нужни трошак за рану, а то је 140.000 гр. пор. а опет у буџету за 1873 год. није стављена већа цифра, што се прошле године, у време држања скупштине, није могло знати да предложена сума није довољна. — По крај тога подигнуте су још и 4 поштанске штапије у течају предреченог времена, па је поватно да је и већи

издатак за сено морао бити, и напоследку и за то, што је већи број коња издржаван, да би се служба поштанска брже и тачније вршила.

Покрај тога потрошено је више по што је у буџету одобрено за рану, одело и оков апсеника при полицијским властима и путним трошковима њиховим и њихових спроводника и то у 1872 години 13.166 гр. 17 пар. порес. и у 1873 години 24.647 гроша и 4 паре пор. Свега 37.813 гр. и 21 пар. пор. Овај је издатак био већи по што је у буџету одобрен за то, што је број апсеника са године у годину био све већи и што је леб поскупно, а зна се да је главна рана апсеницима леб. Ово се није могло предвидети у прошлој години, да се већа сума у буџет стави за то, што рачуни 1872 год. нису били закључени за време трајања прошлогодишње народне скупштине. Потрошено је дакле за сено више за прошле две године 116.928 и 35 пар. за апсеничку рану за исто време 37.813 и 21 пар.

Свега . . . 154.742 и 16 пар. пореских, и почем су ти издатци запста и учињени и морали се учинити; то је одбор мњења, да се овај издатак по предлогу одобри и из готовине, која се затече на свршетку рачунске 1873 год. у државној каси, извире.“

По прочитаном извештају скупштина усвоји по мњењу одбора, да се овај издатак одобри по предлогу из готовине, која се затече на свршетку рачунске 1873 године у државној каси.

Извештај Стеван Милосављевић прочита предлог г. министра унутрашњих дела, који предлаже: да се

она сума од 10.000 гр. пор., која је преко буџета за рачунску 1873-ћу годину на издржање и остале трошкове с умасишаваних утрошено, изда министарству унутрашњих дела из касе државне, и за који је предлог одбор финансијски дао своје мњење да се усвоји. Међу тим извештај примети, да је та сума била одобрена у буџету, само што је случајно изостала у спроводном писму, па није стављена у буџету истог министарства.

Скупштина по мњењу одбора одобрава овај издатак од 10.000 гр. пор. из државне касе.

Затим председник рече, да је на дневном реду пројект о доцуни §. 330 казниног поступка односно наплате трошкова и такса судских по овим предметима, који су извиђани по тужби приватних тужиоца, па оптужени буде као невин пуштен, или приватни тужац ислеђење заустави.

Извештај Димитрије Радовић чита о томе извештај који гласи овако:

„Одбор за законодавство испитао је предлог, који је г. министар правде на основу закључења народне скупштине од 13. Октобра 1871 год. поднео у томе, да се опредељена такса у поступку судском за грађанска дела, наплаћује и по кривичним делима, која се извиђају и суде по тужби приватних лица, као што су на пример разне увреде, лаке повреде и т. д.; па је нашао да је овај предлог уместан и да га усвојити треба, јер у колико с једне стране треба свакоме који правду тражи, судове приступицима учинити, и олакшати им да до свог права дођу, у толико опет треба криви да јаче сљеди њихове кривице осете, па и они да трошкове снесу, који својим неумесним поступком и не-

упутним тужбама посао власти причињавају на штету других лица, која су у праву.

Код нас као што је и сама скупштина при горњем закључењу своје увидела, тужбе због казненних дела, која се по приватним тужбама извиђају и суде, бивају често само из пакости и користољубија и за постигнуће какове своје себичне намере подизати, и тужиоци кад своју целу постигну, онда од тужбе одустају без накнаде утрошеног материјала и без плаћне да ће ма какове трошкове плаћати.

У колико је неоправно да се овако та дела без каквих трошкова извиђају, на штету других важнијих дела, у толико опет, с друге стране, то баш и чини да се ове тужбе множе и да људи за најмању ситницу суду са тужбом трче.

За предупређење овога, законом од 25 Октобра 1872 год. наређено је: да се и у оваковим делима трошак за сведоке наплаћује од тужиоца као и од туженог, како где ко за кривог нађен буде, али за трошкове учињене у материјалу и за рад власти, није ништа наплаћивано.

И како се овим предлогом сад ово исправља и наређује да се и за материјал и радњу власти у оваковим делима, која се приватним парницама уподобљавају наплаћује, то је одбор исти предлог усвојио и сад га подноси скупштини на одобрење.

По прочитаном извештају извештач рече, да је то питање у скупштини покренуто, и говорило се да је неправда да не плаћа таксе и трошкове онај, који сам од своје воље хоће кога да оптужи.

Павле Грковић слаже се с предлогом, него би жељео, да се плаћа трошак и онима, који по званичној

дужности присуствују при испиту код полицајне власти, и који често издангубе по два — три дана. Њега у томе потпомаже и посланик Живан Милошевић.

Дина Цанковић налази, да је уместан предлог предговорника, и да није право да један варошанин издангуби по дан — два због једног зликовца; а полиција ће сама умерити тај трошак према издангубљеном времену онако исто, као што оцењује и трошак сведока.

Никола Крстић противан је предлогу Павла Грковића, што је то општа и безплатна грађанска дужност у целом свету, и што је она уведена у тој цели, да да веће гаранције целом народу, да ће се ствар испитати што боље по прописима закона. Наводи за пример београдски трговачки суд, где суде трговци без какве накнаде, па не би требало ни овде такву дати присутним грађанима.

Председник стави на гласање, и скупштина усвоји предлог онако, како га је влада поднела.

После тога извештач Димитрије Радовић прочита извештај законодавног одбора сврх предлога Косте Великића о томе, да се § 361 грађ. посг. преиначи тако, да судови дужни буду све наредбе и решења своја слати непосредно парничећим се лицама, а да не морају имати лице у месту суда за пријем таквих закључења судских; па је одбор мишљења да се тај предлог упути влади на оцену за то, што она већ ради на измени грађанског поступка. Скупштина усвоји мишљење одборско.

За тим извештач законодавног одбора Радовић прочита извештај одборски на предлог посланика Анте Нешића, Радована Милошевића и Илије Симића, да се

у наређењу § 383 казненог закона изостави она тачка, која гласи о томе: „да ће се повчано казнити до пет талира и онај, који би на самој пијаци пре одређеног полицијном влашћу времена ствари прекупљивао.“

Тај извештај гласи овако:

„Одбор за законодавство разгледао је предлог г.г. Радована Милошевића, Анте Нешића и Илије Симића посланика народне скупштине у томе, да се §. 383 каз. закона измени тако, да је слободно свакоме на пијаци ствари у свако доба прекупљивати, а да се за то не мора чекати, да дође полицијском влашћу одређено време, па је вишином гласова нашао, да не треба овај предлог примити и по томе и законско наређење мењати; и то сво зашто:

ово наређење закона учињено је у интересу сиротиње класе људи, т. ј. да би сви сиротнији грађани једне вароши могли из прве руке производе земаљске по јевтинију цену купити, а да исте не морају од прекупца скупље плаћати. Кад би се сад ово наређење закона изменило, онда би учинили то, се све ствари прекупци раније купе, него што би приватни на пијаци доћи могли, па би онда они морали исте ствари много скупље куповати, него што би из прве руке добити могли. Ово би било још осетније онде за сиротињу, гди само једанпут у недељи дана постоји пазарни дан, јер би тог дана прекупци све узели, а сиротиња би после скупље њима плаћати морала.

Али није само ово пробитачно за купце него исто тако и за оне, који ствари продају. Кад се ствари продају прекупцу, онда обично цена је мања, јер прекупац неће да плати колико други приватни грађани,

што и он хоће на истим стварима да заслужи, напротив кад ствари непосредно потрошачи узимају, онда они могу и нешто скупље платити, и тако и продавац се овим начином продаје користи и више добије, само ако нешто дуже времена на пазару проведе.

Из ових разлога одбор за законодавство недржи да се предлог може усвојити и за то сад исти предлаже скупштини, да она у томе своје закључење донесе.

„Предлог се враћа под $\frac{1}{2}$.“

По прочитаном извештају посланик Јевта Мирић рече, да се он слаже са предлогом, јер вели да није било добро досадање наређење: да сељак не сме куповати ни продати кад оће, већ мора да чека, да дангуби и по некад и да запоји у вароши, где потроши све оно што је добио.

Анта Нешић као предлагач брани предлог и каже, да је целој скупштини познато, да у одбору законодавном, који је овај предлог претресао нису људи из народа, који би знали шта је сиротиња и не зна, да а су ти одборници заборавили своју заклетву, да ће радити како је најбоље за народ. Држи да је прека потреба да олакшамо нашем народу да може своје производе слободно продавати кад оће и коме оће, и да не треба да га више јуре пандурице по вароши.

Известилац Радовић: па баш у закону је добро казано, да сиротиња може слободно куповати и продавати, само што се забрањује прекупцима, да они не могу куповати до извесног времена, како би се сиротиња подмирила.

Никола Крапић примети да закон не ограничава продајце него купце, и то само пиљаре, а не и остале купце,

доказујући то законом, који је прочитао. Неумесно је што се одбору пребацује, да није мислио на сиротињу, него баш на против овим законом иде се на то, да се помогне сиротињи. а предлог иде на то, да се не помаже ни сиротиња ни селак.

Мијаило Јеремић противан је предлогу с тога, што закон не забрањује продавати свакоме кад хоће, него се забрањује оним пиљарима, који купују, а после препродају — да не би до извесног времена могли купити, јер кад они што прекупе онда гледају да добију дванут више.

Живул Јовановић: што предговорник каже да пиљари прекупљују на добију дванут више и да сваки сме продавати кад хоће, то не стоји у колико је њему познато, јер он зна, да кад селак оде на пијацу, он чека до подне и не сме да продаје, а зашто би вели то било да човек стоји и дангуби и за што да му спречавамо да не продаје? Он је мишља да је предлог са свим на свом месту и да га треба усвојити.

Илија Симић жели да се у закону каже да сме и куповати и продавати, јер кад човек дође на пијацу, не зна ко је пиљар а ко није, па да зна коме сме продавати а коме не.

Никола Радовановић види, да смо се нешто помели, кад мислимо да се не сме нити продавати нити куповати пре 10 сахата, а тако, вели, не стоји. Из закона види се да сваки селак и сваки житељ сме у свако време да прода и да купи, по да се то забрањује само пиљару и прекупу.

Милосав Вуковић одговори да није баш тако, јер он зна да се и селак као продавац казни, што је пре времена продао, него жели да се изречно каже, да је

селјаку слободно да купи у свако време и да се зато не казни.

Председник скупштине примети да се ни сада по закону продавац не може казнити, а ако је противно што рађено, онда је то рђаво сватање закона.

Ранко Јовановић зна, да је добро у закону написано, али полицајне власти рђаво закон упражњавају; јер су постојале наредбе у варошима да нико не сме ништа продавати пре 10 сати или до подне — како је где другима — до само онима који су из вароши. Дакле све што би требало у закону исправити то је, да се избрише што се каже да полицајна власт одређује до ког се времена не сме куповати.

Дина Цанковић налази, да су законска наређења врло јасна; а што се другчије врше, то није закон крив. Они посланици што кажу да се не сме продавати до одређеног времена, имају пуно право, јер у његовом крају селак не сме да прода до подне. Ту је дакле кривица до полиције, која забрањује човеку да не сме продавати своје производе колико хоће и кад хоће. У закону је јасно казано да само прекупац не сме да купи пре одређеног времена, а то је наређење у корист сиротиње.

Анта Панчић не држи да је у закону лепо казано као што наводи предговорник, јер он зна, да се и селјаку забрањује куповати док се варош не подигне.

Он зна да у закону и то стоји, да може полиција да забрани и да уради шта хоће — дакле полиција може, и да одреди време, до ког не сме нико купити.

Г. Министар-председник објасни, да се то наређење законско односи само на пиљаре, а не и остале купце.

Анта Пантић одговара, да нико тако не разуме, него се друкче практикује.

Г. министар грађевина: закон је јасан. Он је управљен само противу пиљара. А који су то пиљари? То су људи који дођу из бела света, или какав Њирица има нешто новаца, на начини се трговац на рачун онога који плаћа прирез и данак. Дакле закон је управљен против пиљара а никако против других, још мање против сељака.

Арса Лукић наводи, како се сељанима чине велике сметње и видео је овде на пијаци до 50 кола пшенице, па нико није смео продати до извесног времена. Тако је вели свуда, стоје жандари па не дају. Прича како је једном приликом неки Еврејин подметнуо неког фурунџију да му купи пшеницу као за свој рачун, а у ствари за истог трговца. Отуд се види да је то једно законско наређење, које се може изиграти, а таквих наређења не треба да буде.

Председник пита: би ли скупштина била задовољна, да се ово наређење законско не мења, већ само да се протумачи као што се разуме.

Мата Кара-Марковић мисли, да ће то најбоље бити ако г. министар расписом објасни то, те да се људма не спречава да могу продавати своје производе. С тим би се ствар измирила, јер закон је добар и заклања спротињу.

Г. министар унутрашњих дела жели да се размислимо и видимо: прво шта је скисао закона, па ако се он друкче тумачи у пракси, то је засебна и друга ствар и онда то наређење треба исправити и објаснити. Одвојимо то на страну и сватимо чисто закон онако као што стоји, па о томе нека се разговара,

хоће ли и даље да постоји или не. Жели да се чисто ограничимо на предлог и о томе дебатујемо, да ли да се § закона захени или да остане.

Анта Нешић вели да иде с овим предлогом на то, да буде правде између нас. Кад је слободно свима да купе, онда зашто да спречимо пиљаре, зашто и он не би смео да купи. Треба да је свакоме слободно купити, па ма он био и пиљар. Он је и пре говорио да сељани у његовом крају живе од пиљара. То је његов трговац од кога он добија новаца и кога поштује, јер од њега живи; па онда зашто и њему не би смео продати? То је са свим неправдо.

Мита Миловаковић зна да у његовој вароши до сад није нико забрањивао сељаку да може продавати и куповати у свако време и од кога хоће. Само је спекулантима забрањено да не би прекуповали, а сељаку је слободно. Што неко ради противно, закон томе није крив.

Милан Брачинац каже, да закон јасно говори само о пиљарима, али кад он из Ражња оде у Алексинач на пазар, онда га сматрају за странца па никад није смео до 12 сахата да купи јечам, који је лиферовао за рачун правитељства. Тако исто и сваком другом сељаку непознатом, кажу да је странац, па му забране да купује.

Председник скупштине моли скупштину, да не говори о злоупотреби што су полицијске власти вршиле, у вади да ће се исте одклонити, него нека говори о пиљарима, којима је законом забрањено да купују. Сад ако хоћемо да мењам закон морамо казати, да нећемо стајати на пут пиљарима, него да пустимо као и остале да могу слободно прекупљивати, или ако

хоћемо да заштитимо сељаке, онда мора остати овај закон.

Г. министар финансије: овде је прво питање: да ли данас постоји она потреба, која је изазвала овај закон, на сваки начин то, што је закон хтео да заштити сиротињу? Јер 50 пиљара у једној вароши изиђу па прекупе све што нађу, а сиромаш нема после шта да купи, него му пиљари после продају пошто они хоће. Сад је закон дошао па каже: хоћемо да ограничимо 50 пиљара да може 5000 сиротиње купити леба себи. Дакле стоји и сада та потреба, и закон је на свом месту. Само се може говорити о томе, да ли полицијске власти другчије и погрешно закон тумаче; па ако оне погрешно тумаче, онда ће г. министар унутрашњих дела учинити, да се тумачи закон као што треба.

Сава Милојевић налази да је добро што каже г. министар, али само жели да је допуштено и странцима куповати у свако време, а да им полицијске власти не стају на пут. Он је вели био очевидац где дође сељак па стоји до 12 сати и не сме ништа да купи, за то хоће, да се и тим људма једаред одреши руке. Што се тиче пиљара није противан да остане по садањем.

Председник скупштине опет напомиње, да то није законом забрањено што напомиње посланик Сава Милојевић, него то је само рђаво толковање закона, али сад кад се протолкује закон, он ће се другчије вршити.

Павле Грковић каже, да није њему до тога да ли пиљари купују или тргују, али он је зато, да се наређење тога закона са свим укине, па да се отвори сло-

бода куповине и продаје, те да може сваки продати и купити кад хоће. Не држи да је овим законом сиротиња заштићена, јер она нема свагда толико новаца, да може купити колико јој треба, него купи по мало од пиљара који наплати тродуило од куповине цене, и урачуна своју добит. Напоследку рече, да је и пиљар човек, који има да плаћа неке трошкове, данак прирез и т. д.; па и он треба да заради коју крајцару, и за то не треба њега, и ако је пиљар, убијати. Не треба вели правити разлике између људи па казати: ово је пиљар па не сме купити, а ово је трговац па сме купити.

Ранко Цветковић прича кад је ишао у Чачак да нешто купи на пијаци, онда је изашла била наредба од полицијске власти, да се не сме до подне куповати. Ја нисам вели трговац него сиромаш, дошао сам да купим 20 ока пшенице или брашна, па не смем да купим него чекам до 12 сахати. За то време прекупе све што је било на пијаци и богаташи, а сиротиња мора да иде код пиљара па скупије да плаћа.

Јован Бошковић: није овај закон изишао да заштити само варошку него и сеоску сиротињу, а што је закон другчије вршен — то је друго. Надлежни г. министар чуо је наше говоре, па ће учинити распис властима и објаснити и протумачити им тај §.; а прохвату га не би никако било умесно. Јер кад се буде вршио онако како треба, онда за цело и варошка и сеоска сиротиња куповаће свакад јефтиније на пијацама, и то од самог сељака, а неће морати куповати од прекупца. За то је он да се у закону ништа не мења.

Панта Срећковић противан је предлогу а брани

постојећи закон, што иде у прилог произвођачима, т. ј. онима који израђују. Предлогом напратив постигло би се то, да пиљари изађу из вароши, па заседну по путевима чекајући сељаке, да од њих прекупе све што они понесу на пијану. Наведе пример како сељанка понесе две — три ћурке у вароши да прода, пиљар је среће и упита пошто? — Рубља — одговори му сељанка; а пиљар на то одговори: ево ја сам купио читав чопор по 10 гроша, и тако превари сељанку и узме од ње ћурке по 10 гроша. Закон вели ограничава само прекунице; а ако се допусти, да ми из треће руке купујемо, онда биће скупо и за сељака и за варошанина.

Ранђел Јовановић: добро је вели, што се у скупштини говори, да пиљари не могу изван вароши куповати, по што се тиче сељака жели, да у вароши могу продавати кад год хоће и пре и после подне.

Анта Пантић хтео је својим пређашњим говором да одклони то наредбење, које је до сад практиковано, да до 10 или 12 сати, не сме нико куповати, јер полицајне власти сматрају све сељаке као странце, па за то им се забрањује куповати; а он жели да људи који хоће да купују за себе, могу слободно куповати у свако време, а да им полиција не забрањује. Што се тиче пиљара, он је за то, да закон и даље за њи остане, јер иначе ако би се укинуо, било би велико зло, за то, што би пиљари све прекупили, па не би могао нико — ни сиротиња сеоска ни варошка добити производе по обичној цени, него би куповали од пиљара, који би продавао по дуплој цени. Он је за закон, али да се протолкује тако, да полиција не сме ни сељаку забрањити да купује пре док варошани не прекупе.

Г. министар-председник жели, да се у том питању разумемо, јер неки хоће да закон измену, други пак ради би били да се исправи неправично поступање власти, а закон да остане као што је — без измене. Они посланици који жале а рђаво примењивање закона, могу бити успокојени, да то рђаво примењивање закона неће у напред бити. Влада је саслушала те злоупотребе, које су се догађале, па је узела знању, а дотични министар имаће бригу да се закон у будуће примењује како ваља. У осталом садашњи закон неограничава у куповању никога осим пиљара. И то је закон, који заштићава сиротињу, закон од старог обичаја, закон чисто хришћански и братски.

Председник скупштине напомиње, да ако је до сад сељаку забрањивано куповати, то је злоупотреба или неразумеваше закона, па то неће бити у будуће. А што се тиче пиљара, они су познати, јер живе и вароши, и с тим се занимају; па онда кад се пиљару знаду, неће се више допустити, да власти поступе и са онима, који дођу са села, као са пиљаром.

Алекса Петковић, пошто је обавештен, да је свакоме слободно у свако време куповати, осим једним пиљарима, жели да закон остане као што је.

Председник скупштине стави на гласање овако: који је за предлог да се укине закон о пиљарима, тај нека седи; а који је противан, тај нек устане. И пошто је већина посланика устала, то је закључено: да се овај предлог одбаци.

На томе се сврши овај састанак, који је трајао до 1-ог сахата по подне: а други заказан сутра пре подне.

Председник скупштине,

Ж. Карабиборовић.

Секретар

Д. Ђ. Јовановић.

Опуномоћени потписници:

Никола Сивић, Петар Поповић, Алекса Петковић, Глигорије П. Брајковић, Павле Поповић, Ненад Михајловић,

САСТАНАК XXXI.

У понедељник, 31. Децембра 1873 године у Крикујевцу,

ПРЕДСЕДАВАО

Живко Карабиберић.

Почет у 9 и по сати пре подне.

Били су сви министри.

Посланика је било 85; Петар Васић болестан је; а Радован Милошевић, који је био на одсуству, дошао је.

На реч председника, прочитан би и после неких исправака усвојен протокол XXVIII. састанка.

Како је више посланика молило за одсуство, то би прочитан списак свију, који су овде, да се види има ли довољан број за радњу скупштине по закону. Нађе се, да посланика свега има 110 а не 115 као што је раније погрешно било означено. Овде пак сада нађе се да их има на окупу 87.

Сави Милојковићу, који има рочиште у суду, даде скупштина 8 дана одсуства.

Миле Дамњановић, дајући оставку, због слабости, и молећи да му се допусти ићи кући, изјави, како он мисли да данашњим даном престаје и пуномоћство посланика по закону.

Председник министарства изјави, да се влада баш сада световала о том предмету, и да ће после подне изјавити свој закључак, па замоли г. председника скупштине, да закаже састанак и за после подне.

После тога на, позив председника, известилац одбора законодавног.

Др. Никола Крстић заузео своје место и прочита овај извештај законодавног одбора о предлогу 38 посланика за ширу слободну штампу:

По решењу народне скупштине одбор за законодавство узео је у своје разматрање предлог, који се тиче закона о штампи и који су поднели народној скупштини г. Љубомир Каљевић и остала г.г. посланици, који су на предлогу потписани.

По овоме предлогу иште се, да се из закона о печатњи изоставе и са свим укину чланови 6., 21., 27., 30., 34., 37., 46., 48. и 49. закона о печатњи; даље, да се у члановима 7., 8. 23., и 28. изоставе неке речи а најпосле да се члан 25. измени и другчије стилизује.

Кад се промотри садржина ових законских прописа увиђа се, да су ти прописи по суштини својој такви, да се не могу изоставити из закона о печатњи. Да се ови прописи из закона о печатњи са свим изоставе, и да се оставе незамењени другим прописима, могло би се догодити да би се путем штампе чинила сваке врсте зла дела, па би остајала или непронађена или некажњена; и могуће би било да се у свет пуште штампане ствари које садржавају у себи највеће кривице, које би често могле произвести и велике смутње и несреће у народу, а за које кривице или се не би могао пронаћи кривац, или би доцне и без доброг успеха било, па све да се дотични кривац пронађе и казни, јер би зло већ учињено било и то што би кривац био кажњен, не би могло потрти и поправити она зла, која су штампом учињена.

За сва кажњива дела уопште колико их год има, постоји правило од ког нема изузетка: да је најкорисније, кад је год само могуће, да се спрече пре него што су учињена. За кривице штампом учињене стоји то још далеко више. Друге кривице, кад се учине,

Протоц. нар. скупшт.

производе обично зле последице на месту, где су учињене. Последице од штампаних кривица могу да се разшире у исти мах по целој земљи; и да се разшире тако, да им се трагови не могу похватати и да онако дејство своје задрже за дуго време. Кажњив устмен говор може имати утицаја на слушаоце; а број ових свагда је ограничен; кажњив штампан говор чита се и задржава своју снагу и онда кад је писац можда одавно умро, па било да је био кажњен, било да је остао некажњен; и долази до знања свима. Отуда излази да треба имати могућности, да се кривицама које се могу да учине штампом стане на пут пре, но што је пуштено у свет оно, у чему се кривица налази; а тиме се опет условљава нужа ижати у закону о штампаним таквих прописа, који ће дати маха, да се спрече кривице које се чине штампом; а које кад се учине, могу да постану опасне за државу и за општи поредак у земљи.

Кад би се усвојио предлог, који је скупштини поднет о измени закона о печатњи, онда би било немогуће да се спрече кривице које се могу штампом учинити. А почем одбор налази да је за општи интерес од користи да се недопусти, да се може слобода штампе злоупотребити, увиђавно је, да предлог, коме би последица била, да се олакша, да се може штампа злоупотребити, не може сматрати као такав, који би могао задовољити наше потребе, и очекивања скупштине.

Погрешно је уопште мисленије, да се под „слободом штампе“ разумева слобода путем и средством печатње некажњено вређати државне и приватне интересе; нападати цркву и породицу; вређати владоца

и земаљске суверене; подбадати на непослушност према властима и да се газе закони; бранити злочинство и преступе; ићи против части поштованих држављана, поведати разврат, једном речи чинити путем и средством штампе различна зла дела. Овакву слободу јачајмо ико и не замишља; оваква дела кажњива су у целом свету. Питање је само: хоће ли да се допусти, да се онаква дела учине; па пошто су учињена, пошто је оно, што је штампано, у свет растушено, онда истом да се тражи кривац, и ако се пађе, да се казни? или се оће, да се уклони, да се могу онаква дела спречити пре, но што су у свет растушена? Питање је: хоће ли да се допусти, да се народу даде отров који може да се пађе у некоме наштампаном спису; па пошто је такав отров пуштен у народ, да се тражи лек против њега, или се налази да је боље да се спречи давање отрова? Наше стање и наше прилике такве су, да се мора узети, да је боље, да се остави могућност, да се спрече зла, и то ужасна зла, него после, пошто су учињена, да се траже средства и лек, како да се исправи, оно што је учињеном кривицом покварено? Та могућност постигла би се, ако се издаду наређења, која штампу у суштини не ограничавају, да може користно дејствовати, а ипак су те природе, да могу по народ спречити штампане злоупотребе.

Да би се увидело, да ли предлог о измени закона о печатњи одговара изложеним начелима, нуждно је, да се пространije проговори о законским прописима, који би се по смислу предлога имали из закона о печатњи избацити.

Тако у предлогу се иште, да се из закона о печатњи изостави члан 6.

У томе члану прописује се: да је штампар дужан на један сахат пре него што ће се новине разашилати, послати од њих један примерак одређеном чиновнику на преглед. Чим протече један сахат од времена предаје тога дужноснога примерка, новине се одмах могу разашилати. За друга печатана дела одређује се дужи рок, и то према величини њиховој од 24 сата или три дана за подношај дужносног примерка, после тог времена могу се дотичне књиге по народу растуривати.

Предлог иште, као што је напоменуто, да се овај законски пропис укине, и незамењен остави.

Но може ли се то учинити? и да ли би корисно за земљу, а према нашим приликама било, да се учини?

Да би се на то потпуно одговорило, треба да се зна: зашто треба да се шаљу власти новине на један сахат, и књиге на један или на три дана пре, него што се разашљу у народ?

Чл. 21. закона о печатњи, који би се по предлогу такође имао укинути, даје нам на то обавештења.

У том члану 21. прописује се, да власт може узаптити: а) свако печатано, јавности намењено дело, при ком нису испуњени прописи члани 8. 9. 16. закона о печатњи; б) свако печатано дело, у ком се налази нека кривица.

Као што се одовуд види, дужносни примерци од новина, и печатаних дела за то се шаљу власти, да она може контролисати да ли је штампар испунио законске прописе, који су нуждни за одржање штампарског реда; и да ли нема у печатаном спису кажњивог дела? па зато ни предлог не иште да се укину.

На законске прописе члана 6. и 21. закона о печатњи, подиже се највећа тужба.

При разматрању садржине ових закона, питање је начелно: је ли корисно, па је ли и нужно, да се штампана дела доносе власти пре, него што се разашљу у народу?

Не треба сметати с ума, да ће власт само тако смети по закону узаптити печатано дело, ако нађе, да се у садржини његовој налази кривично дело, забрањено казним законом. Имајући то на уму настаје питање: може ли не бити таквих печатаних ствари, за које се мора рећи да је боље да се узапте пре, него што се растури у народ?

Кад се узме на ум, да се путем печатње може нападати владалац земље, да се може нападати устав, скупштина, судови и све власти у земљи; да се може нападати црква, школа, породица и част наша; да се подмеву могу излагати религија, земаљске установе, поједини органи државне управе, скупштинари и цео народ; да се тим начином могу разтурити у свет најлажнији гласови, који, примљени као истинити, могу да начине покор у земљи; да се печатњом могу да осрамоте најпоштенији људи, и срамота да се набаци и на младо и на старо, и на мушко и на женско; кад се све то узме на ум, не може се рећи, да је некорисно, и сувишно што закон прописује: да се дужносни примерак пошаље власти пре, него што се печатано дело у народ пусти; како би власт могла стати на пут, да се не учини зло дело, из ког често врло многе зле последице могу да изађу, које се, пошто су учињене, не могу загладити, па све да се кривац пронађе и казни.

Осим поменутих кривица, које могу имати значење

за унутрашње спокојство наше земље, путем печатње могу се учинити и друге врсте кривиче, — увредити н. пр. страна држава, издати државна тајна и т. д.; које кривиче могу произвести спољашње заплете. Није ли уместније, да се и овоме стане на пут?

Приметиће се, да сва поменута дела, кад се изнесу пред суд, неће остати некажњена. То је истина. Али то може да буде недовољно за опште спокојство. Растурен путем новина неистинити глас; не може ли произвести највеће несреће? И кад би се на једном само овако шта догодило, зар не би то било за нас големо зло? Кад се једном народ узбуни и кад се учини у земљи несрећа, хоће ли бити поможено, што ће се после кривац осудити на казну?

Према изложеноме увиђамо је, да се не може усвојити: да се чланови 6. и 21. закона о печатњи тек просто избришу а да се никаквим другим законом не замену.

Предлог иште, да се из закона о печатњи изоставе неки законски прописи, који су потребни због одржања штампарског реда; а који слободу писања ни мало не ограничавају. То су прописи, који се налазе у члану 27. 30. 34. и 36. закона о печатњи.

Промотривши садржину ових законских прописа, не може да се не дође до уверења, да су потребни ако се хоће, да се у штампарским пословима одржава ред. Тако у члану 27 одређена је казна за штампара који погреша против прописа члана 8. 9. и 16 закона о печатњи; а ти прописи остали би и по предлогу и даље у важности. У члану 30 одређује се казна за издаваоца новина, и печатаних списова, којих издаваоци погреше против члана 6. 8. 9. и 16. за-

кона о печатњи. Члан 34. одређује казну за оне, који продају или распростиру узапђено печатано дело; а у члану 37. наређује се, да уредник, чији је лист узапђен, за време зашта не може уређивати други лист.

Кад би се ови законски прописи избацили из закона о печатњи, и кад би остали незамењени, онда би прописи члана 8 9 и 16 остали без правних последица, онда би се лако и некажњено могле у свет пуштати печатане ствари, за које се не би знало, где су печатане, и ко их је написао, онда би лица из страних држава могла у Србији чинити путем штампе зла дела а власти српске не би их могле узети на одговор, што у Србији не станују; онда би се печатана дела судом за кажњива оглашена, некажњено могла у народ растуривати и тиме би се изигравао казни закон и судске пресуде, онда би могле постојати у земљи тајне печатње и олакшавало би се штампање кажњиви дела, и на тај начин онда бисмо код закона били без закона. Све то било би противно правном поретку, па с тога се сви ти прописи не могу из закона о печатњи изоставити, а да се другим законом не попуне.

У предлогу захтева се, да се из закона избрише члан 46 закона о печатњи. Тај закон даје власт министру унутрашњи дела, да може за неко време обуставити издавање новина. Као што се види, закон је тај од замашног значења и за уреднике, и за власти. Закон допушта, да министар може за време до три месеца обуставити новине, које у непријатељскоме духу стално нападају и изопачавају дела државних власти; и тако се уређују, да постану убитачна за јавни поредак. Обустави таквој, по смислу закона има места после две писмене опомене. У овима

министар излаже, у чему греше дотичне новине, и чиме показују своје непријатељство према властима. И пошто уредник две такве опомене добије, обуставља му се лист до највише на три месеца.

Није намера овог законском пропису спречити казивање истинитих дела владиних, њених органа, и њихових злоупотреба, него је тежња стати на пут подмуклом а безузрочном нападању на државне органе; подизању неповерења између њих и народа; и подхрањивању непријатељског расположења према властима, и свима државним уређењима. Сваки зна, да се најлепша, најплеменитија дела дају изопачити; сваки зна, да се и најчистијим намерама могу подметати подле тежње; а и то сваки зна, да сталним изопачавањем свршених, и подметањем злих намера, намишљеним делима може да се потресе вера у власти, у судове, у законе и у оне, који законе доносе, и који их врше.

Зна се, да је се путем штампе замерало покојноме кнезу Михаилу, што заводи народну војску, као да се народ тиме одвлачи од својих послова; и тиме да се упропашћује; зна се, да се путем штампе замерало, што су без капи крви, и без наре и динара добивени од порте градови, и налазило се, да у томе има подлости; зна се, да је у српској штампи турским пандуром назван био највећи српски родољуб, најплеменитији, најузвишенији Србин, покојни кнез Михаило. Истина, тако се говорило у српској штампи ван Србије. Али зар се не може догодити, да се тај начин писања и код нас одомаћи? И наведено нека служи за пример и потврду, како се најлепша дела дају изопачити; и да отровноме перу исто тако није тешко ма шта ока-

лати, као што није тешко отровноме језику просути гдњу на оно што је најбоље, најчеститије. —

Према овоме увиђа се, да донда, док се наређење члана 46 закона о печатњи неби другим неким уде-сним наређењем заменило; исто наређење неможе се напустити, а да не остане у закону о печатњи осетна празнина. —

Најпосле, почем члан 49 закона о печатњи нема великога значења, вредно је напоменути, да предлог иште, да се укине, а другим не замени и члан 48 закона о печатњи.

У овоме члану прописује се, да ће суд, изричући да има у неком печатаном делу кажњивог дела, изрећи у својој пресуди: да се униште сви примерци печатаног дела, а и плоче, и форме, које су употребљене при печатању.

Ово наређење природна је последица сваког кажњивог дела. Јер кад суд исказе, да у печатаном делу има кривице, само се по себи разуме, да се такво печатано дело не може растуривати у народ; почем би се растуривањем осујетила цел, која се при суђењу имала. Таква печатана дела, садржавајући у себи кривицу, морају бити поништена, док се налазе у притежању писца, штампара, издавача, стараоца, или книжара, то јест док нису растурина у свет, јер се тако спречава извршење и ширење кривице. Оставити, да се таква печатана дела не пониште, значило би оставити, да се јавности преда оно, што је за кривицу оглашено; значило би оставити да се кривица може учинити и извршити. Захтевање, да се укине закон, који прописује, да се печатана дела, у којима има кривице пониште, нема правнога разлога и основа; а имало би најштет-

нијих последица. Јер по предлогу требало би укинути члан 34 закона о печатњи, који изриче казну за оне, који продају или распростиру узашћена дела; а по истом предлогу требало би укинути и члан 48 закона о печатњи, који прописује, да се униште кажњива печатана дела. С укинућем та два законска прописа, учинило би се да би суд изрекао истину, да у неком печатаном делу има кривице, ал' почем се то дело неби могло поништити, кад би се члан 48 закона о печатњи укинуо, и почем би такво дело сваки могао растуривати, а да не буде кажњен — кад би се члан 34. зак. о печатњи из истог избацио — то би се кривица продужавала, нити би се имало по закону о печатњи маха, да се ширењу кривице стане на пут. Уз то члан 48 ни иначе ни у чему не смета, и не спречава слободу печатње, почем се односи на дела, која су судом за кривична оглашена, или за која се узме, да су кривична, па за то се не увиђа правни разлог, зашто да се тај пропис из закона о печатњи избаци. —

Ово је што се има рећи о предлогу, у колико се њине иде на то, да се из закона о печатњи са свим извршу, и незамењени оставе неки законски прописи.

Но у предлогу се још иште, да се у неким законским прописима где што преиначи, и изостави.

Тако измеђ осталог иште се, да се у члану 23. закона о печатњи изоставе речи: „а као покушано чим је печатано.“

Тај 23 члан закона о печатњи овако гласи: „кажњиво дело печатњом учињено сматра се за свршено, кад је јавности предато, а као покушано чим је печатано.“

Тим чланом одређује се, шта је кривица, а шта је покушај кривице, која се учини печатњом.

Ево како одређује §. 41 казн. законика шта је покушај?

„Покушај злочинства и преступлења узима се онда, кад ко учини дело, којим је извршење самог злочинства ил' преступлење започето, па се злочинство или преступлење не изврши због другог чега, што није стојало од воље оног, који га је започео вршити.“

По овоме закону, као што се види, покушај је неизвршена кривица; дело, којим се није постигла кривична намера. Кривац је урадио све, што је до њега стајало да изврши кривицу, ал' је у извршењу спречен нечим, што није од његове воље зависило.

Овако на научни начин, а по законском пропису одређени појам о покушају, применимо на кривицу, која се печатњом учини.

Писац смисли учинити печатњом дело, које је законом забрањено; он мисли своје стави на хартију, он их однесе у печатњу, и његове су мисли већ печатане у стотинама примерака; те мисли на печатаној хартију стављене, познате су постале раденицима у печатњи. Треба само да се у свет пусте, да се јавности предаду, и кривица је учињена како по члану 23 зак. о печатњи, тако и по прописима казненог законика. Али дозна се за кривицу пре, по што се печатано дело јавности преда; и власт стане на пут, те се то печатано дело обустави, и јавности не преда. — Дело је то остало у покушају.

Питање је: могу ли се из члана 23. зак. о печатњи изоставити, као што се предлаже, речи, које одређују: шта је покушај кривице печатњом учињене?

Према пропису §. 41 казненог закона то неможе бити; јер члан 23. зак. о печатњи управ попуњује пропис члана 41 закона казненог. Чим је нађено, да у закону о печатњи треба да се исказе, кад ће се кажњиво дело, печатњом учињено узети да је свршено — а ту потребу ни предлог не пориче — то се неможе изоставити, а да се не исказе, кад ће се кажњиво дело печатњом учињено сматрати за покушано. Без тога прописа, био би закон крњ, непотпун, била би у закону празнина, која непопуњена без штете не може се оставити.

Предлог замера, што се у закону налази овакав пропис. У предлогу се, што се тиче овог питања, каже: „Закон дакле казни не само онога, који је покушао да своју мисао каже, него и онога, који му је помагао да тај покушај учини.“ Но овакво замерање по све је неисправно, некоректно, а и нејасно. Ако се хоће да каже тим замерањем, да се по нашем закону казне мисли, онда се у замерању налази збрка у појмовима. По нашим законима казне се дела а не мисли. Мисли остају само мисли, док су својина мислиочева, док се не саопште другоме, док не постану познате посредством саопштавања. Но мисли, стављене на хартију, и печатњом спрењене да се обзнане, прешле су узане границе мишлења, и постале су дело. Те мисли и несаопштаване јавно, познате су постале неколицини, који су око печатања имали посла. Те на хартији стављене и печатане мисли, да су пуштене у свет, представљале би извршену кривицу — јер је о такви мислима реч — не пуштене у свет покушај су, који према кривици, која је покушана, неможе остати некажњен, ван ако се неће да се даде и обезбеди свакоме право чинити

кривична дела путем печатње; и ако се неће, да се напусте прописи казненог законика. У §. 47 казнен. зак. каже се: „да се саучесник у злочинству или преступу извршеноме, као и у казненоме покушају казни као и кривац.“ Овде је израз казни покушај за то стављен, што по пропису §. 42 казн. законика „покушај злочинства свагда се казни, а покушај преступа само у случајевима, кад то закон изреком наређује.“ Према овоме пропис члана 23. закон. о печатњи стоји у свези и у сагласности са прописима казненог законика, и за то, почем се путем печатње могу учинити казни дела и злочинства и преступи, јасно је, да се без повреде прописа казненог законика оне речи не могу изоставити из члана 23. зак. о печатњи.

Предлог иште, да се чл. 25 зак. о печатњи другачије напише, да се преиначи.

Тај члан 25. у закону о печатњи овако гласи: „За преступ или злочинство, што се учини печатњом, одговоран је сваки, који се по општим начелима кривич. зак. може сматрати за кривца или саучесника.“ По предлогу пак тај члан требало би овако да гласи: „За преступ или злочинство, што се учини печатњом, одговоран је писац, или ако овај није познат, уредник листа.“

На први поглед, зналац закона увидеће голему разлику измеђ члана 25. зак. о печатњи, као што је написан, и члана 25. као што се предлаже, да буде написан. По садашњем закону казни се за кривицу печатњом учињену сваки који би иначе морао бити кажњен, да је другу неку кривицу учинио; а по предлогу били би заклоњени од казне многи, и често баш они, који су најкривљи.

Предлог није сагласан са начелима и прописима општег казненог законика. У §. 46 казн. зак. прописује се, ко је саучесник у злочинству и преступлењу, а у §. 47, казн. зак. изриче се, да ће се саучесник казнити као и главни кривац, и у томе и у другим законским прописима налазе се наређења о кажњењу саучесника.

Кад би се усвојило, да се по предлогу члан 25. зак. о печатњи преиначи, повређени би били прописи казненог закона и прописи кривичног права који су науком за умесне признати. Тада би се могло догодити да би многи кривци остали некажњени и сви прописи закона о печатњи могли би бити изиграни.

Кад би се оставило да за кривицу, печатњом учињену одговара само писац и кад овај није познат да одговара уредник, онда они, који су поклоном, обећањем, претњом, наговором, навели неког да учини путем печатње кажњиво дело, остали би некажњени. Исто тако остали би некажњени и они, који су научили кривца како ће учинити злочинство или преступ путем печатње; па и они, који су му дали оруђа и средства да учине кажњиво дело, знајући да ће га учинити. Сви пак ти по § 46. казн. законика морали би бити кажњени.

Шта би излазило од овуд?

Да би честовећи кривци били заклоњени од сваке казне, а мањи кривци били би кажњени; да би богати и силни лако подметули неког као кривца, ма да би они били прави кривци. Они, који би смислили план, дали материјал и нашли средства, да се учини кривица печатњом; који би новац и власт употребили на то, да се учини кажњиво дело, јер би по неког

спровака најмили да уради шта су намислили; који би по томе били почетници и главни узрочници кажњивог дела, ти би сви остали некажњени, ако се неби показали, да су писци, или ако не би били уредници листа. — Шта више, тада би и сами прави писци могли остати некажњени, што би по неког могли најмити, да се изда за писца, ма да у ствари неби било ништа друго, до само препишичк.

Даље:

Тада би се могло догодити, да се по некад нико неби могао казнити за учињену кривицу, јер писац или не би био познат, а уредник листа доказао би, да по општим начелима казненог права не може одговорати н. п. што се догодила кривица без његовог саучешћа, и т. д.; или би писац био истина познат, али би се налазио ван дометаја српских власти, те с тога не би могао бити кажњен; а не би се могао казнити ни уредник, јер је писац познат.

Уз то, садањи пропис односи се на сва печатана дела, а предлог је имао у виду само новине, с тога и спомиње писца и уредника као одговорне. Но и мимо новина могу се учинити печатњом зла дела, па за то пропис законски, да се по предлогу напише, остао би сувише скучен и непотпун.

Очевидно је према наведеноме, да се предлог ни у овоме не може примити осим наведеног још и за то, што би се, да се предлог усвоји, увукла у судство забуна и збрка у појмовима, кад би се у закону о печатњи налазили прописи противни начелима, што се налазе у казненом законнику.

Из овога, што је додде казано, увиђа се, зашто су чланови одбора за законодавство сви сагласни у

томе, да се предлог овај, који се чини о закону о печатњи, овакав како је поднет, не може узаконити. —

Кад би се усвојио овај предлог, који многе прописе у закону о печатњи брише, а другим прописима непопуњава их, закон о печатњи изличи би на зграду, на којој су провођене старе рупе од прозора, да би се добило више светлости и на којој су порушени посредни зидови, да се добије више простора за кретање; ал на којој нису нови прозори стављени, и нови зидови подигнути, но је остављено све онако разваљено, те стога кроз исту зграду уз јачу светлост што у зграду улази, шири ветар са свију страна тако, да се у њој не може становати.

Два члана у одбору за законодавство а имено г. Ђовановић и Радовић били су мишљења, да се предлог у начелу прили, па онда да одбор поднесе мишљење: какве измене да се у закону о печатњи а с погледом на предлог учине, и онда све то влади на оцену упутити, те да она потом формални закон поднесе. Но већина одборових чланова није могла да усвоји то мишљење, већина држи, да одбор не може бити властан, да у предлозима, које скупштини подносе поједини посланици чини измени. Овакве измене одбор може да учини у предлозима владиним, јер ту може бити договора измеђ одбора и дотичних министра, те се може да дође до потребног споразумења. Али у предлозима посланичким овакве измене одбор не може бити позвај да чини.

По члану 89. законс. послови. реду одбору је у дужности рассмотрити предмет, који му је на прегледање предат, и о њему поднети извештај; ал му

није у дужности, да предлоге посланика мења и по своје нахођењу, исправља допуњује и преиначава, јер кад би му то позив био, онда пред скупштину не би излазио предлог предлагачев, него предлог одборов; и кад би чланови одбора о изменама у предлогу били разнога мишљења, онда би пред скупштину дошло место једног — предлагачевог — два, а међа и три — четири предлога. Једном речи, онда би се у рад одбора и скупштине завео такав начин поступања, који не би налазио у закону о скупштини свога правдања, а који би могао произвести различне забуне. С тога је и био одбор мишљења, да није позван о самоме закону о печатњи шта говорити. па се за то и ограничено одбор да поднесе свој извештај сав о предлогу, који му је на рассмотрење предат; а који, као што је напред казано, не може да се усвоји, па за то треба да се одбади из разлога напред изложених.

Подносећи овако народној скупштини свој извештај о предлогу за измене у закону о печатњи, част је одбору повратити под $\frac{1}{2}$ скупштини предлог, о ком је у овоме извештају говор.

У Крагујевцу

24. Децембра 1873 год.

ПРЕДСЕДНИК ОДБОРА,
М. Ковановић.

ЧЛАН ЗА МАЊИНОУ,
Д. Радовић.

ИЗВЕШТЕЛАЦ,
Др. Н. Крстић.

ЧЛАНОВИ:

Д. Голубовић. М. Блазнавац.

Б. Стојимић. Н. Радовановић.

Миле Дамњановић.

Протоц. нар. скупшт.

По прочитању свега извештаја, др. Крстић још усмено објашњава зашто се одбор није упуштао у допуњавање или мењање предлога, као туђе мисли, него га је одбио.

Стојадин Радоњић: па ти си читао, а сад треба ми да говоримо.

Др. Н. Крстић: ја мислим, да немам право говорити пре мене, јер ја сам извештач, а ти то и онако не разумеш.

Стојадин Радоњић: ти си се, господине, рђаво изразио. Ви нас овде ништа не рачунате. (Жагор.)

А. Петковић: ми сажаљевамо, што се је наш друг тако изразио. (Велики жагор. Председник звони.) Ви ако оћете, да кажете тако мени, њему и свима нама, да не разумемо ништа, онда ми да идемо кући. — (Жагор.)

Др. Н. Крстић: али он ме прекида у говору, што ја мислим да нема права да чини.

Ј. Новаковић: ви не треба ни да говорите, него ако има ко противно да говори.

А. Панчић: ја мислим да је противно пословноме реду, што овај каже; а кад један посланик изиђе да говори, нико му не сме да пресече реч. (Жагор.)

Председник: да се споразумемо браћо. (Жагор.)

М. Вукомановић: како је то, да се овде могу ре-
зирати људи? (Жагор.)

Председник: што се тиче речи (велики жагор, председник звони). Молим вас да наравнамо ову ствар. Што се тиче извештаја одбора, он има право да прочита извештај а после и усмено да говори. А што се тиче г. Крстића, што је увредно посланика, ја молим да узме реч патраг.

Д. Н. Крстић: ја узимам реч патраг; али ја не-
примам, да ме Стојадин папада, као што је се он на-
учио.

Може дакле, да у овом закону о штампи, који сад постоји, има неких наређења, која би се могла и у нечему изменити; али одбор није узимао у претрес те чланке, јер мислио је да је то требало изнети у предлогу. Истина, кад је говорено о штампи у адреси, која је поднесена кнезу, казано је, да ће се поднети предлог, да се поправи закон о штампи; али није казано ни мишљено, да се избрише из њега го-
мила параграфа, који кад се изваде из закона, а не поцуне другима, онда ће цео закон изгледати крх. Уз то, треба знати, да на како да је један закон добро написан, опет ће свагда од људи, који закон врше, зависити примена и најбољег закона. Ако се неки закон буде налазио на примени код људи, који неће бити вољни да га извршавају, као што треба, који ће хтети да га изиграју, онда ће бити могућност, да се и најбољи закон изигра. То је бивало можда и код овог закона што сад постоји. Између начина пи-
сања, који је пређе владао и начина који сад постоји, јакачно ће се видети велика разлика. Одкуд долази то? Отуда што и по овом истом закону може се до-
пустити, да се мисли јаче, отвореније изразе. Истина, неугодно је, кад од воље нечије зависи, како ће се неки закон применити; али да се учини, да примена закона не зависи од воље онога, који га врши, тре-
бало је пронаћи те злоупотребе; на изнети пред скуп-
штину предлог, у коме би требало назначити, шта се догађа и како би се тим злоупотребама стало на пут;
а није требало тек просто избрисати законске про-

писе и оставити их непонуђене; јер кад би се из закона избрисала гомила параграфа, томе би последица била, да закон остане крв; а међутим су наређења, која се изостављају, од велике важности.

Закон о печатњи, колико ја знам, прављен је по прајском и тешко је поправљати га, а да се што не погреша, кад при себи немамо потребних књига. Измеђ нашег закона и оног који постоји у Прајској, можда ће бити неке разлике, ал држим да велике разлике неће бити. И наш кривични законик прављен је по законнику прајском и за то ова два законика стоје у тесној свези. Правити измене без књига на помет, то је мучно. Сваки зна, да нема заната без алата. Кад се пише закон, онда ништа друго неће бити него књиге, по којима се закон прави. Без таквих алата упуштати се на велике измене, ја се не бих усудио, а није ни савесно упуштати се, а да се не изложи могућност, да врло много погрешимо.

Не могу да овом приликом не приметим, да се код нас у скупштини неколико пута чула реч: „параграфија“; и то се изговарало с неком подсмевком. Параграфија је јамачно онај, који зна параграфе, а који зна парагрифе, тај зна закон. Па ако ћемо се тако изражавати о онима, који знају законе, и то овде где се закони кроје, и параграфи пишу, онда, Бога ми не знам, шта о томе да кажем? и не знам, како би могао н. пр. бити судија, који параграфе незна, да по параграфима суди. — —

(Срећковић. На ствар, на ствар!)

Хоћу одмах, ал ово је требало да кажем, јер баш иза мојих леђа, а од вас и чула се у скупштини први пут та реч „параграфија“.

Сад ћу да пређем на ствар. Они који мисле, да се у закону о печатњи налазе такви прописи, по којима треба да буде кажњен онај, који учини неку кривницу, тај би се јако прварио. У закону о печатњи налазе се такви законски прописи, који су нуждни да се одржи ред у штампи. Зато ако који учини кривично дело, он ће да буде кажњен по прописима казненог закона. Овде су прописи да се одржи ред међу људма, који са штампом имају посла; да се зна који издају новине, који даје новац, ко их штампа, и т. д. И за то казни, које се налазе у закону о печатњи, то су казни пошаче, то су више казни дисциплинарне; не за то, да се казнигује кривац, него за то, да се узме на ум, да не би пропустио вршити оно, што му закон налаже. Питање је овде: треба ли да се остави, да се могу зла да чине штампом без икаквог ограничења, без икаквог предходног знања власти, да ли је добро да се остави, да се може пустити у свет све оно, што је штампано, не гледајући на то: има ли или нема у томе зла дела; а да се власти не да могућност, да за то сазна пре, но што се у свет пушти? Питање је да ли треба, да се остави могућност да се пусти зло у свет, па власт кад натрапа на ово, што је штампано, ако у том буде имало кривце: онда да чини своје кораке, онда да истражује, где је штампано, ко је платио за штампу, ко је писао, ко је издао, је ли растурено, кад је растурено, колико је растурено? и т. д. то јест: питање је треба ли оставити, да сваки може слободно све штампати све шта хоће и да му у томе нико не може стати на пут; и власт тек пошто је кривина учињена и штампано дело у свет растурено, да чини своје; или треба да се власти

остави могућност, да дело, ако буде у њему кривиче, може узаптити пре, но што се у свет растуре. Ограничење је највеће у томе, што штампар на један сат пре, но што се новине по свету растуре, мора послати један примерак одређеном чиновнику, да овај види имали што написано, чему би требало стати на пут. У том погледу ја признајем, да је могуће да се чине злоупотребе, али те злоупотребе треба показати, те да им се стане на пут а не просто дасе избришу прописи, који овако ограничење садрже.

Кад би се извадили ови прописи законски, који се сад налазе у закону о печатњи, моје је мишљење, да би власт морала увећати своју полицију. Можда ће те се зачудити томе, али ја држим, да би то неизбежно морало бити. Јер јамачно нико не би одобрио власти државној, да она са скрштеним рукама гледа, како неко нешто тајно пушта у свет. Власт би морала да истражује оно, што би рђаво било по друштво, да се штампа и у свет пусти; она би морала истраживати и онога, ко штампа, те да стане томе на пут. А како би томе стала на пут, кад не би имала тајних извештаја, које не би могла набавити без трошка. Још би и то могла бити последица укидању дотичних законских прописа, што би лакше постајале тајне штампаре, те се не би знало, где је шта штампано, и тако ни један штампар не би могао бити кажњен. Отуда би и значило да би власт морала плати људе, који би пазили на све што се ради. Ја држим да би тада већих незгода било, него што их има сада у овом законском пропису.

Према свему изложеном ја држим, да предлог овако, као што је написан не може бити од стране скупштине усво-

јен ако се неће, да се један закон окрњи, да се изваде једни прописи законски; а да се не попуне другима; особито прописи потребни за одржање штампарског реда, и кад би се то учинило, тада би био закон не савршен и неразумљив и тада не би више ни требао тај закон. У том случају могло би се слободно казати да се укине закон о штампи; и тада ће бити јасна ствар. Онда ће знати и влада и ми на чему смо.

Каљевић: пре свега ваља нам бити начисто; је ли одбор умесно поступио, кад је предлог просто одбио без икаквих исправака оних измена које су тамо предложене, а овамо у извештају на више места помиње, како би ваљало предложене измене другојачије удесити или предложене изоставке попунити. Нестоји дакле оно што рече г. Крстић да предлози посланика не могу бити у одбору претресани са неким допунама и изменама; јер ономад је г. министар председник изјавио, да одбор има право не само да разматра, него и да у самом предлогу измењује и допуњује према нахођењу своме. Ја мислим кад одбор има право претресати и владине предлоге, као што смо то видели у допуни о гимназијама, ја мислим, да би имао право и предлоге посланика изменити и поправити. Како ја разумем пословни ред, одбор је у овој прилици одступио од обичне праксе на закону основане; јер у свима дојакшњим извештајима законодавног одбора, ни видесмо исправке одборске, па чак и нове параграфе одбором смишљене. Види се дакле, да је одбор само у овој прилици поступио овако, ваљада зато, да отежа решење овог питања. У осталом ја барем не жалим ни мало што је са нашим предлогом овако неправедно учињено; јер из увода у извештају, из даљег говора о поједи,

ним изменама закона, јасно се види да је одборска већина одлучно противна свакој измени закона о штампи у духу слободе, то јест измени која би одговарала изјави скупштине, што је перед осталог ушла у овог год. адресу. Довољно је што је одборска већина изјавила, да је противна укидању оног члана о штампи, који највише смета слободи речи, те да се увиди, да би све оне измене, које би одбор од своје стране предложио, биле ништаве у погледу штампе. Тражити измену закона о штампи у „духу слободе“ а оставити и даље полицијску цензуру, — то је сувише недоследно, јер управо најближа а најужнија измена јесте та коју смо ми на првом месту предложили и која сачињава суштину нашег предлога. Управо рећи три су ствари од важности, за које се тражи измена. То је прво §. 6 закона о штампи; друго је §. 21, који говори о том, који је саучесник и треће §. 48., који даје власти право, да може из начина писања извести непријатељство према влади, па лист за три месеца обуставити. Ко год зна какве сметње прави штампи то строго наређење законско, како се оно и колико злоупотребити може, тај ће за цело признати, да би свака друга измена била од уображене вредности, ако би и у напредак остала штампа у садашњој зависности од власничке воље и рачуна. Искреније би дакле било од стране одборске већине да је она отворено изјавила да није за слободнију штампу, него што је ударала на њих, а у исто време из далека наговешћавала, да она није противна неким изменама. Да је ударала на слободу штампе види се најбоље из њених навода где се они који се баве штампом замишљају као злочинци, бунтовници, противници кнезу и шта ти ја знам, где

се најгрљим бојама описују последице, које би нашу земљу снашле кад би се допустила већа слобода речи; а не паће се ни једна лева реч у корист штампе, не изнесе ни једна племенита страна њена. Та ваљда нису у овој земљи бунтовници и злочинственици сви они, који по новинама и књигама пишу; ваљда није земља наша једина тако несретна да све што мисли и на пољу јавности ради, о злу мисли и о злу ради. Шта је до данас злога учинила штампа у нашој земљи? Је ли штампа бунила и протеривала кнежеве, је ли она изазивала несреће или неко други? И зар би остали свет усвојио слободу штампе, да је она нешто тако зло, како је г. Крстић представља.

Ми знамо и из искуства, ја бар који сам бивао на челу листа знам, шта значи то давати полицији маха. Довољно је то, да полиција може без икакве кривице лист да обуставља, док тај лист не изгуби своје читаоце. Г. Крстић каже: власт не сме то да чини, но то није истина. Нема тога, што власт не сме. Она каже ја сам убеђена, да у овоме броју има кажњива дела, и зато ћу да га предам суду. Суд и ако каже да ствар није кажњива; али за то опет лист се није могао на време издати; и с тога он губи кредита код света. Ја знам случај, да се оно, што је на другом месту на страни, у другој штампи писано, пропушта, а кад се преведе на српски језик, то се не пропусти. Не пропушта се зато, што власт вели: ја нисам читала. И опет ствар суду, и тамо се може истина доказати, али свакојак лист пада у цену што на време не излази. И ми волемо нашу земљу и ми волемо мир, по редак, напредак, али баш и за то хоћемо слободу речи. Хоћемо слободу штампе за то, што од ње очекујемо да

разбистрава свест нашег народа, да му износи на видик мане у установама, и законодавству; његове потребе у политичком, друштвеном и економном животу, да народној скупштини спрема материјал за корисну радњу, да је за времена упознаје са разним питањима, којих је решење сувремена потреба, да владоцу износи пред очи ствари, које у земљи постоје, да га упознаје са јавним мњењем, са стварима и људима, те да се у избору власника знаде управљати у корист земље и престола, да најпосле свакој свесној, часној влади у помоћ буде обавештавајући је и разсветљавајући јој прилике у земљи и тежње које народ испуњавају, те да за времена може исправити сваку погрешку, одклонити сваку неприлику. Слободна штампа биће дакле од користи народу. За нас нарочито слободна штампа има у толико више користи, што смо ми народ млад, који има толико потреба да нам није на одмету ни једна снага.

Што се тиче другог тврђења г. Крстићевог, да треба сваки да одговара, који има учешћа у штампи, — и оно не стоји.

По мом мишљењу не би ни требало да за штампу постоје казни онаке, каке за друго дело постоје. Ја сам нешто написао, и оно може бити неистинито; али ја опет ни сам за то исто, што и онај који је крао, управо природа тих дела, са свим је друга него и других. После, тешкоћа је извести на чисто и саму кривицу, саучашћем учињену. На пр. зна се, да је онај који слаже слова више допринео, да лист угледа света, међу тим по нашем закону он није одговоран, тако исто и онај који разноси, требало би да се казни, као што то рече и г. Крстић.

На прилику ја хоћу из добре намере, из добре жеље, да подпомогнем издавање листа и ја одредим помоћ, али ја никад не загледам шта се штампа. Одкуд сад ја могу да одговарам за кривице, у листу учињене. Не одричем да може бити и претераности у штампи, али и за њу је најбољи лек слобода речи. Г. Крстић у својој зебњи, у претераности замишља да ће штампач кад јој се даде већа слобода, заборавити свој прави позив па ударити у грдње, нападања на приватан живот на чак и у увреде самог владоца. Ја држим да је та зебња неоснована, јер грдње и друге неуљудности баш највише цветају под оваким законом о штампи, какав је данас. Немајући поља за озбиљну радњу, штампа се спушта у ниску препирку којекакве зађевице и будалаштине, од којих нас не заштићава закон о штампи, јер због таквих ствари не бивају листови обустављени. Што се тиче личности владаоачеве, ја би први био који би се побринуо заједно са г.г. одборницима како би је заштитили од сваке дискусије у штампи. Ја се истина надам, да неће нико вређати владоца, који је уставом проглашен за неприкосновена и неодговорна; данас су у нашој земљи само министри одговорни за сва државна дела, па ће се на њих и ударати, ако што погреше или укваре, а не на владоца. Но ако и скупштина дели ту зебњу одбора, онда се можемо помоћи ако у закону о штампи оставимо власти право, да само у случају увреде владоца и његове породице може власт дотични број листа или списа о разашилању и где их нађе узаштити и покупити. Ово ће бити онда кад неко штампано дело садржи у себи кривицу, о којој је реч у §. 81 под б. крив. законика. С тим би се учинила мера предострожности у последу личности

кнежеве, а штампа опет у вршењу свога позива, била би слободна од дејаконших незгода т. ј. не би се могли за кнеза заклањати власници, те штампу спречавати да критикује њихова дела, да износи истину на видело. Редакцију тога члана ја сам спремио и своју је прочитати (чита). Покрај тога кривични закон са својом допуном у 23 зборнику одређује казну до 5 година робије за онога, који би увредио кнеза и његову фамилију. Та би дакле подозрења с овим много више вредила те не би се морало страховати са те стране. На тако исто и за друге истуне и кривце штампом учињене, остаје сва досадања строгост законска, јер ми предлажемо, да се казни, не кривичним законом и законом о штампи прописане, умањавашу, ублажавају, а нема сумње да и степен казни опредељује слободу речи. Није истина дакле, да ми оћемо безгранично слободу штампу, већ ми само тражио да се уклопе сметње, како нигде у образованом свету не постоје. Исто тако могла би се и она друга предложена измена дотерати по одборској приметби, како не би остао не кажњен уредник ако би био писац на страни. То би могло гласити овако (чита.) Дакле за преступ или злочинство, што се учини печатањем, одговоран би био писац, а ако није познат или се налази на страни, то је у место њега одговоран уредник. Тако би се дакле избегла опасност, о којој одбор онако ватрено говори и постигло би се то: да не буде више изложен издавалац казни и штампар, које дојиста није право казнити. Јер издавалац само потписује лист новцем и другом потписом; а штампар као и остали фабриканат израђује оно што му се наручи. Зар је пушкар крив кад когод купи од њега пушку, на некога рани или убије, или онај,

који купатило држи, ако се когод из несташлука или непажње удави? Г. Кретићева теорија о саучешћу у кривич. делима штампе, мени је чудна и смешна. Закони постоје и по другим земљама, па опет овакога закона нема. Нигде у свету нема бар онога §. 6. Г. Кретић тврди да би се основи кривичног права повредили, ако би се штампар и издавалац ослободили од казни за саучешће у штампарској кривци, а ја питам како онда изгледа то чувено правосуђе енглеско кад се у њих не примењује тако кривич. закон о штампи? Та ваљда и у другом свету воде рачуна о основица кривичног права, па опет нису толики судеоци одговорни за кривицу, штампом учињену као код нас? Или ми оћемо да нарочито тако отежавамо развитак наше штампе, која је овако сиротна. Та наша је земља као што рекох млада, многим задатцима оптерећена, па ако икоме, то нама није одвише ни једна снага, која може допринети да будемо свеснији и напреднији. А да је штампа знатна снага, то неће ваљда ни одбор порицати. Ми као што видите не предлажемо ублажење казне, никакве измене кривич. законика, који управо рећи јесте извор ового закону о штампи. Ми не ћемо за сада да ублажимо ту строгост. Него хоћемо да у размишљању листа и одговорности неких лица учинимо, неку олакшицу. Није оно што г. Кретић рече, оћемо потпуну слободу. Није то потпуна слобода, кад ја могу бити кажњен са 300 талира или до 5 година робије. Потпуна је слобода онда, кад ја не одговарам за мисли штампом изказане, осим за нападај на приватан живот људи. Дакле не стоји то што каже г. Кретић да оћемо нешто ванредно, него хоћемо просто да се нека олакшица учини. Што се тиче одборовог разлагања о по-

кушају, није ми потребе ни помињати, гајер са предложеним укинућем полиц. цензуре престаје питање о покушају. На послетку опет изјављујем, да са данашњим законом, наша штампа неће бити кадра да нам буде од користи толико, колико би то она била у стању када би усвојила наш предлог.

Кара-Марковић; и ја сам подписан на томе предлогу, па зато сам се нашао у нужди да и ја неколико речи проговорим о томе предмету, о коме се овде сада у скупштини води реч. Одбор, који је овај предлог испитивао, поднео је свој извештај, који је по свој прилици написао сам Г. Крстић; па како су у овом извештају сувише одрђене ове измене, то некако излази као да ми, који смо те измене тражили, оћемо да упропастимо земљу. Ја се од тога ограђујем, јер сам уверен, да ни један од подписане на томе предлогу браће посланика, неће хтети ништа чинити, што би се клонило на штету отачбине или нашега владарца. Ја знам и верујем, да бранимо нашег кнеза животом нашим, да га бранимо и чувамо и сви не дамо да се пусти нешто и оставе отворена врата те да се цеговој светлости, ама ни за један трунак увреде и обиде нанесе. Та народ би се српски осећао увређен у свом достојанству, кад би се догодило, да се владарца изложи нечему, што не би требало.

Познавајући поуздано, да оваков дух добрих расположења и искрене љубави спрам свог владарца у нашој скупштини кроз срца свију посланика провејава, не могу довољно да се начудим, шта би Г. Крстићу те толики труд узео на се, па онако огроман извештај написа, у ком се из петњих жила унео да одбори предлог за шире слободу штампе, као опасан за владарца

и као погубоносан за мир и ред у земљи. Морао је Г. Крстић ружно о нама замисљати; ни мало не познаје. Још више чудим се одбору, и јако жалим што је одбор допустио, да се овакова клевета и управо анатема баца на ту веселу шире слободу штампе и на њене предлагаче, који се тиме некако стављају под неко презрење.

Одбор је браћо учинио нешто, што не би требало да учини, а пропустио је, те није учинио, што је требао, што је морао да учини.

Ето шта је требало одбор да чини. Члан 81. устава каже: да и одбори морају саслушати владиног повереника о приметбама, које би овај о предлогу имао да учини; а то одбор није учинио, па није скупштини ни саопштио, шта је владин повереник о предлогу изјавио.

Према томе, што је одбор пропустио да поступи по уставу, ја мислим, да ми нећемо моћи ни смети, да примимо мишљење Г. Крстића, и одбора, па да са тим одбацимо онако с рамена, онако летице ове измене. Нећемо за то, што смо у адреси казали: да оћемо шире слободу штампе, насад ако ово одбацимо, изашло би, да скупштина стоји сама са собом у противсловју, то би било, изгледало, као кад би који сам себи дао шамар.

Но ако се држи, да је све ово, што је у предлогу, сувишно, ако се из тога предлога изводи, да могу наступити незгоде за владарца, за земљу, за наше установе државне, онда ја мислим, и верујем, да то нико неће ни хтети тражити.

Па за то налазим, да је требао одбор, и кад није, ја предлажем: да се предлог овај врати одбору,

или да се саставе сва три одбора, да ову ствар узму на ново у оцењивање и да сходно уставу саслушају владиног повереника, па ако се не може све што предлог хоће, а оно, колико се за сад може, нек се узакони у смислу и јаче и шире слободне штампе те да се тако очува да скупштина остане доследна у свој раду, које се у главном с овим назорима подудара.

М. Ковановић: ја хоћу да кажем зашто није саслушан владин повереник. Он заиста није саслушан; но бар у законодавном одбору, где сам ја председник, никад није ни тражено, да се владин повереник саслуша, ван у предлозима народних посланика, који се одбацују.

Никад ни смо тражили, јер ни смо имали потребу у случају кад би одбор предлог какав одбацио, те е тога ни смо ни сад питали владу. А нема ни у закону, да се влада пита у случају кад се предлог одбацује, јер се тада не тражи од владе никако уступање. И за то је излишна примедба, да се овај предлог на ново одбору враћа. Чује се; (врло добро!)

Министар-председник: што се тиче примедбе што није саслушан владин повереник г. Кара-Марковић је одсудно рекао да је повређен § закона. Ја не знам, како је досад упражњавано, али на први поглед ја не разумем онако, као што г. Кара-Марковић разуме. Мени се не чини да све штогод који посланик буде предложио, па дође одбору, да се мора влади саопштавати. На против овде стоји овако: (чита закон о пословном реду). Дакле влада да чини предлог одбору. То се такав случај даје замислити, да неки предложи шта, па ако ће влада у нечему да промени. Тако би се то могло разумети; дакле не мора се саслушавати владин повереник. ?

Није место да се заводи претрес о разумевању чл. послов. реда; али само налазим да није тако одсудно речено.

Кара-Марковић: ово је устав, а не пословни ред.

Минист.-председ: дајте да видим.

Кара-Марковић. Изводте.

Минист.-председ. — (чита). Ја мислим, да сте ви споменули §. о пословном реду.

Минист. финанси: овди се каже, да влада даде своју реч на њихово захтевање; — дакле и опет нема места тумачењу г. Кара-Марковића.

Минист.-председ: ово је дакле остављено оцени одбора. (Говори али се не чује.)

Кара-Марковић: ја сам у том смислу и говорио, да се од стране скупштине одбору препоручи, па да одбор, примивши владиног повереника примедбе, начини један предлог; да спреми, ако се не може оволико, колико је предложено од стране предлагача, а оно, колико се може. Нећемо ни ми оно, што руши ред и поредак.

Минист.-председ: то је друга ствар. Ја сам хтео да будемо на чисто; да не остане један прекор саслушан од целе скупштине, да се каже: није устав набуђавао, и да то остане без икаквог објашњења. То би било ужасно, да се у скупштини наведе, да је устав повређен, а влада да ћути. То није жапа ствар. Мислио сам, да се ви позивате на пословни ред, па сам га одма употребио и читао га али ви се позивате на устав. И заиста је тако, да устав оставља одбору, да он позове владу кад оће по његовој оцени. Могу сад више њих, или и вишина скупштине не делити то мишљене. То је друга ствар; али одбор није учи-

нио погрешку кад је нашао, да не треба владу позивати.

Председник: ово је свршено; па за то да пређемо на ствар.

П. Срећковић: молим вас браћо, народ коме ја припадам и коме се поносим има дивну изреку. „Не мојте давати умље за безумље.“ То исто морам и данас да повторим. Одбор је у своме извештају, који је г. Крстић написао, набројао толико злочинства, да доиста онда се чудимо зашто смо живи у овој земљи, и да би требало све да казнимо. Толико је набројано злочинства. На прилику се каже: да штампа прави све врсте злочинства. Може на прилику да убије; да упали сено; да украде полова; и сваке врсте злочинства да учини. То све има у извештају.

Ја држим да то одбору неће нико дати за право не само они, који који то не разуму, не баш нико, јер никоме нису новине упалиле сено. (Смех.) Молим вас хоћу да претресем извештај одбора, па после да каже о штампи.

Сва злочина дела, вели извештај одборски, треба да могу да се предупреду. Али ја питам г. Крстића, шта беше у „решету“? Је смо ли предупредили зла дела?

За то сам и онда, кад смо правили овај закон, био противан истом члану. Ја кад сам видео, шта се штампа у „решету“? то тада нико не беше заштићен. Кога су год тели да изгрде, они су изгрдили. Ја баш и нисам био зато, за овај закон што се никад није могло стати на пут тим грдњама. Јер тога решетара тужили су код суда преко двадесет и пет њих лица, које је он све увредио.

Дакле овај закон за то треба да се измени и за то не ваља, што се може под њиме то да учини. Ја држим да су ови разлози скупштину руководили, кад

је казала да оћемо да учинимо неке измене у закону о штампи, у духу слободе.

За тим, како је одбор, управо г. Крстић, написао извештај, то се врзе око тога непрестано са набројањем злих штампаних дела. Тај извештај лепо пева, налик на ствари ове приче: „звале се неке сирене у мору, које су лене биле, и лепо певале. Ко би их слушао, оне зову, па му онда почну крв да пију, и да га зачерупају својим потајним покрима. И због тога је сваки требао да запуши уши те да не чује (смех.)

Тако би требало да сам запуши уши кад је читан извештај. Пет табака је написано, и све су злочинства набројана, каква почини по свету штампа. (Смех.) Тамо се каже, да ћемо да дамо народу овим предлогом отров.

Отров да дамо! некако прво и прво, по мом рачуну грубо је то казано; а што се тога тиче, ја бих имао упитати г. Крстића: па добро, кад оћемо да предупредимо сва злочинства, отмимо све пушке од свакога човека; отмимо све ножеве, све јатагаве; отмимо све камење, па најпосле и зубе и ноге и главу, метимо мрежу, као самсовима, да нечине зла. (Смех.)

У извештају каже се: вређа се отац, мати, сестра, . . . Па баш су се сад под овим законом вређали. Случајно немам „Решето“ да вам прочитам, па би се зачудили. Но ви знате, да смо сви вређани. А међу тим, кад се дође да се каже каква замашнија ствар против каквог чиновника или и противу каквог министра, онда полицајни чиновник не да него га још потера суду. Суд га истина пусти, али како новине не могу на време да изађу, то их он издаје неколико дана, па батали.

Затим има још једна ствар, што не разумем, како да је карактеришем. Ако, веде, то усвојите, завешће се тајна печатња. Да ли ви разумете, шта је то тајна?

Ми на прилику не видимо да има птица овде да лете, па опет може бити да их имаде. Дакле оно што је тајно није јавно.

Они су хтели да омразе штампу, па су навели сама зла, па чак и оно да ће бити што незнају да има. На крајто ја сам гледао тај извештај па се тако испало само да се не прии ово.

Говорећи о казнама, одбор каже: овај да се казни и онај који напише; и слагач, па овај, па онај, незнам чисто да преведем на наш језик. То би било, као кад би који отишао у дућан, да купи нож. Ту стоји газда од дућана и каже дечку да донесе нож. Овај младић донесе нож, и узмемо, ја купим нож и с њиме убијем човека. Ајде сад да мене казне, па нек се казни и газда што ми је продао нож; али оно дете, које служи свога газду, — па што оно да се казни?

У штампани се оно казни. Ви знате шта је то слагач. То је једно дете, које слаже слова: па зар и оно да се казни? То је грехота од Бога.

Па на чему се свршава извештај? Почем се могу чинити свака зла дела, то да се одбаци.“

Ја сам казао, и сад не треба да понављам; али почем се може и мангалом убити човек, онда треба све оно, чим се човек може убити, повезати, па да се не чине зла. Али одбор је опет онако решио.

Ја вам кажем, да нема науке на свету у чистини својој, која би одобрила да човек човеку не да да ка-

же, шта мисли. Дакле то је поруга на науку, коју је одбор казао.

Ја сам прочитао у званичним новинама, при ступању нове владе и оно, што је нова влада у том обзиру казала; ја вам искрено кажем, да се радујем. Влада нова, — министар унутрашњи дела издао је један распис. Кад сам тај распис прочитао ја сам се обрадовао. Узмите број 238 српских новина, па ћете видети, шта се тамо говори. Ја мислим да је то што је тамо написано, коректно казано, и ми овога треба да се држимо. Ја држим да је ово нас и руководило, кад смо ми решили, да поднесемо оне предлоге, да оћемо поправку у слободној штампи.

Довде сам имао да говорим о одборском извештају. А сад нарочито почињем да говорим о ономе, како се мени чини, чиме ћу да одбијем тај извештај. Ја управо мислим, да одборски извештај нема никакво основа, по коме би могао да остане.

Ја сам вам казао, да се баш под овим законом грдило. Дакле није постигнута цел; а она средства, која своју цел не постижу вреде толико, као кад би ви хтели да избаците пушку, а она не може да опали. Дакле такво оружје не вреди ништа и треба га бацити.

Па најпосле да се запитамо шта је то слобода говора и код којих је народа била слобода говора?

Ми једно друго не можемо ни да разумемо без говора. Тиме се ми разликујемо од остале животиње, што говоримо. Сад кад је нама слободно да говорите, а мени није, — шта ће отуд да изађе? Ишао би то, да се никад не би споразумели. Јер кад не даду слободно говорити, онда значи метнути харамбашу и

хајдука, па харамбаша говори, а хајдук не сме — он мора да слуша.

Што се тиче слободе — без тога не може бити споразумлења ни између скупштине и владе; једно ће другом да подмеће.

Ја мислим да смо ми сити и пресити тога потајног договарања.

Слобода говора, то је једино и најискреније средство да је човек, — човек. И како нема слободе говора, он управо и не може бити човек, него спада у ред друге врсте створења.

Сад да се запитам: „да слобода говора шта доноси?“

Ако би човек летице погледао, који су народи оставили безсмртност; да ли су они, који су имали слободу говора, или они, који је нису имали?

Узмимо историју света, па ћемо видети, да су сви они народи, који нису имали слободу говора, пропали, као и све остале животиње, да је такав народ само живео, да је умро, и да је нагнојио земљу.

Кад човек дође у други народ, — код Грка и Римљана, — они имају своју литературу. Ту имаде мисли, говора и просвете, али шта је оно, због чега је остало знање. То и јесте управо оно, што један народ од другог наслеђује. Штампана ништа после себе не оставља, до мисли, говор и знање. И народ, који све то после себе остави, оставља другима народина једну огромну благајницу, која потомство користи. Таква је народ несамртан.

Да продужим даље.

Кад је измишљено то, да се не да да говори; ко то измисли? То су браћо измислили Рим — папе и језујити.

Први пут 1483 год., један је папа издао заповест, да се не сме слободно да говори за то, што су природне науке почеле да износе нове појмове — па су тада казали да се књиге цензурирају. И што је наука већна напредовала, у толико су је више цензурирали.

Ви знате, да је онај човек, који је казао, да се земља окреће, — тај човек од 80 година, морао је да стоји пред таквим злим и глупим судом и да каже, да се не креће. И за то што њима није био ђеф да се земља окреће они су били издали и деке, па су тако све књиге затварали и палили, па опет ништа ни су могли учинити, нити су могли на пут стати.

Ја држим да је боље тако казати: не смеи слободно да говориш, — па да знамо на чисто, и да гледамо други посао. Али ја држим, да то није доста; јер баш ми се поносимо тиме кад Краљевић Марко каже у очи цару истину. Па и Милош Обилић говори истину.

Што се тиче народа, који није навикао да слободно говори, њему пређе тако у крв, да просто не може никад слободно да говори. Ја ћу вам навести један пример. Садражам, то јест велики везир у Цариграду, или Алибаба, издао је заповест новинарима да истину пишу у новинама, и да не хвале палије и сваку другу власт, ма каква била и да онога који би био на власти нико не фали. Али су они дугим ropством тако изгубили сваку слободну мисао, да то не могу да раде, него вечито и вечито хвале сваку власт од најмањег до највећег. То су управо рећи робови а не људи.

Овде управо има две ствари : има слободе унутрашње и слободе спољашње.

О спољашњој слободи треба да уђе разлог једног човека, који може да каже у каквом смо ми стању, који дакле мисли о државном нашем животу. Ми говоримо о овој слободи унутрашњој, како је међу нама унутра. Ми не мислимо, да ће тада они, који пишу врећати царе и краљеве и Бога, него да ће тада писати најбољи људи, патриоте, људи, који љубе свој род, а не зликовци. Нарочито овде се подмеће то, да се може што да каже о лицу, које је за нас највећа светиња. Ми са нашим кнезом, браћо, оћемо да оснујемо и већу државу : јер ми знамо браћо, док ми нисмо имали кнежевине, дотле смо били турски робови. Дакле, ја држим да то, што је одбор рекао, треба да одбијемо ; јер нико од нас браћо не мисли на то, и какав би био тај човек, који оће да напада на лице које је неодговорно, и неприкосновено по нашим законима. Тај човек морао би бити најгори лупеж.

Осим тога има још једна ствар, о којој ћу да кажем. Г. Каљевић је разложио, како да гласе те измене. Одбор увија ; неће да каже право, он да је хтео, да што метне или измени, он би нас позвао, да се споразумемо као што чини, кад дође какав владин предлог.

Нас је овди било подписано околу четрдесет, и одбор би се с нама могао споразумети, али он то није хтео чинити него је против нас у тајности написао извештај.

Владаоц и владаочева породица, то је за нас највећа светиња. То се двоје заштићава, а после ми треба да заштитимо и све наше породице. Шта ћемо

радити, кад је један неваљао човек, па ви имате девојку на удадбу или сина на женидбу, он јавно каже, девојка је јехтичава : то не смемо да допустимо. Дакле владаоц и његова породица, то је неприкосновено и ми можемо да метнемо 20 год. робије или колико оћете, кад би који против владоца или његове породице што писао. А за остало, да поднесени предлог примимо, те да се можемо као људи изнећу себе разговарати, и претресати наше стање, па ће бити много и много мање рђави дела, а биће више знања истине и правде. (Чује се врло добро.)

Блазнавац : у целом оном извештају господо, и браћо, ви сте видели да ништа друго није написано него све о параграфима, који оће да се побришу те да не буде никакве казни. У одбору ми смо казали, какве су казне написане. Г. Крстић кад је читао тај извештај, он га није измислио из своје главе, него то је закон. Добро разумите, да су то законске казне. Ми то нисмо набројали на намет већ то је закон пре три године изишао. У том закону су побројане казне, кад се учини кривица. У извештају није ништа друго написано него оно што је у закону. Дакле нека вам је познато, да кад би се укинуле те казни, и кад би се могло тако београнично писати, онда може један човек, који оће да побуни ту земљу и да начини преврат може написати најнесрећније ствари ; зато ми кажемо нећемо то, већ оћемо да томе полиција стане на пут. Ми треба да поштујемо науку, и треба да поштујемо научене људе. И заиста, кад се почело говорити о гвозденом путу, ја сам се заиста радовао, кад се онако лепо и научно пише.

То би било зло и наоново, кад би било као што

се каже, да смо хтели да увијамо. Помислите каки су пријатељи око нас. Они имају сва средства на руци; они имају богате људе. Ми смо пак хали народ, већином неписмени, и готово само их имаде 20% писмени. Сад оће да се уведе штампа у Србији као што је у Америци и Влашкој. Али смете ли то пустити. Ја скидам с моје душе, па ви примите, али не поправите онда кад произиђу из тога зле последице. Ја ћу сад овога часа да нађем једно лице, каквог несрећника, који ће све изградити, па ће отићи у свет а полиција га неће моћи уватити. Ми кад испитујемо какав владин предлог, ми онда зовемо министра, те га питамо, кад се што не би знало. И г. Каљевић је долазио код нас, али овај је предлог потписао од њих тријесторице па кога ћемо да питамо; један оће нешто, други неће. То је фина ствар о штампи; то је једно оштро сечиво. Сваки параграф по параграф нека вам се чита, па ћете видети, да то све садржи казну. То није нико вадио из своје главе, него то је у закону написано. Ми смо казали, да сви ови параграфи садрже овакве казне. Оћете ли да то све побришете. Оћете ли да не буде више казни. Нека је слободно говорити, али само истину. Но нека вам је на души вашој, ако би било какве рђаве последице од безграничне штампе.

М. Ђирковић: браћо? овај предлог што се подноси, да се прошири слободна штампа, чини ми се да је замашна ствар, и да несмо добро обавештени. По том видим и сам да се овде две силе боре; с једне стране г. предлагач Каљевић, а с друге стране г. Крстић. Ствар је мучно разумети, и ја би мислио, да се она остави на три дана, те да се размислимо, како ће

бити боље, јер иначе учинићемо нешто што неће бити добро; оно имаде и добра и зла и ако кажемо само оћемо, овда се више невраћемо.

М. Лазећ: ја мислим да ни једног овде у скупштини нема, који није за слободу, и слободну штампу. Невенујем да има кога год у земљи, који не би био зато, него да видимо да не учинимо зло за саму земљу. Мени се чини да има и сада доста слободне штампе, и да се сада чине грђе. Видио сам пре неки дан, да неки из Крагујевца позива министра г. Чумића да му даде одговор, и он му одговара, зар то није слобода? после, неки траже изјашњење од бившег министра г. Радивоја. Тамо се каже: „одговори ми где се је део мој брат под твојом владом“ и зато се нико не узима на одговор. Па зар није то слобода говора?

Кад би сви писци били, као што разлаже г. Каљевић, ја би био први мњења, него треба да се сетимо, да има свакојаки писаца, па се бојим, да ће нам начинити много већу штету.

Поред осталог његовог говора, он наводи па каже: кад би човек начинио једно кунатило па би се удавио когод, зар он да одговара? али ту се удавио један човек, но ја се бојим, да не начинимо већу провалу, у коју би се сви сурвали. Г. Срећковић каже у његовом говору истину, и његови су разлози добри, али он не показује, како се налазе људи који краду, лопови, па шта њима да чинимо? За људе постоји закон а тако исто и за штампу. Не треба никако допустити да буде слободнија штампа, јер слободе је довољно. Он спомену садањег министра Чумића, па каза, он кад је постао за министра, он је издао један распис, који је дозволио да се може слободно говорити. Ја мислим да

је то врло лепо, него само треба говорити оно, што јесте, а не оно што не постоји. И зато сам разлога, да се овај предлог одбаци; а с тога, што смо ми у адреси, одговарајући кнезу казали да желимо поширење слободне штампе, то влада кад увиди, она ће и поднети такав предлог и зато треба да се предлог одбаци и пређе на дневни ред.

А. Паутић: ја сам се подписао тамо на тај предлог, за ту слободну штампу; него кад сам подписао предлог, ја нисам имао при руци закон о слободној штампи. Али кад сам добио закон о слободној штампи, ја сам увидео да у предлогу постоји то да се укине закон о слободној штампи. И заиста овај предлог не постоји ни зашта друго, него да немамо закон о слободној штампи. А онде што стоји у закону стоји све оно што је потребно да се одржи мир и поредак и уставност у земљи. Дакле ако би ми предлог примили, онда слободно рачунајмо, да нема закона, него имамо штампу такву без закона, и онда може писати ко шта оће и штампати ко шта оће. Но ја сам под другим видом разумео ту слободу, ја мислим слобода то је и данас тако, да је мир у земљи, да је спокојство, да је владаоц миран. То је за мене слобода. А слобода, она, што може донети немир и револуцију, која се може овом штампом учинити, за мене није то слобода. Што је г. Срећковић казано једну реч, ја ћу да му приметим. Он каже неможемо слободно да говоримо; али јесте браћо један човек кад упали једног човека, он је упалио само једнога, али кад се што напише, па се таква мисао пропусти кроз целу земљу, онда је то губитак за целу земљу. Није то као друго какво злочинство, него се ово односи на цео живот народњи.

Браћо нека сваки помисли то, као што сам казао, овде се не иде на промену закона, него на укидање; јер ови чланци, ако се укину, онда не ћемо имати закона. Овде се оће да не одговара, ни штампар, ни уредник, ни писац, ни нико на свету; али тада можемо имати тајну штампарију, па ће онда писати сваки ко шта оће. (Чује се то није тако, — жагор —). То је тако, као што ја кажем. Помислите браћо моја, кад ми имамо такву једну слободну штампу, као што се у предлогу каже. (велики жагор). Молим вас браћо, кад ми имамо једну такву слободну штампу без икакве граница, онда може један човек, који не жели добра овој земљи, да да хиљаду дуката, или две хиљаде, па да одштампа неколико екземплара, и растури по земљи, па онда несрећу да учини. Они оће да се лист не даје најпре власти, него нешто се пусти, да се онда вата. По браћо моја, док стоји лонов у клети, онда га треба везати, па тек после пустити. Ја као што сам казао, сваки нека проштудира те чланке, па ће онда видети, да ови људи оће да буде тако, да се може викати и на владоца и на земљу, и на све. (Жагор, вика, чује се: није то истина).

Ј. Бошковић: кад смо радили адресу у скупштини ми смо тада изrekli да ћемо не само да изјавимо жељу, него да ћемо учинити предлог да се изда закон о слободној штампи. Нас неколико посланика, знајући да је то решење скупштинско начинили смо предлог који смо држали да ћемо се њиме помоћи. Ми смо начинили предлог, и скупштина је упутила одбору. Одбор примивши тај предлог од скупштине, гди је у начелу примљен, у место да је дао своје мишљење, шта се може примити, а шта не, он се је трудио да одбије то са

свим и да управо рећи, оно што је скупштина у адреси рекла, сад опорече: ја не знам који је то предлог био, па ма да је од посланика или владе да се ништа не би могло примечавати. Тако исто и наш предлог може бити није све обухватно што је требало; али држим, на сваки начин, да је одбор требао да да своје мишљење, може ли се ово примити и шта би требало допунити. То све одбор није учинио и стога сам мишљења, да се врати одбору натраг, па да он даде своје мишљење, и о нашем предлогу, и о ономе, што он мисли да уђе. Многи посланици веле, да и сад имамо слободну штампу, па се грде, па им се то не брани. А кад се оће да се што каже о министарским делима, онда некако не може, а ми би ради били, да се може изнети оно, што је истина. И ми немо да се напада владаоц, писмо да се напада на устав, на породицу. Па кад писмо, ајде да поправимо. А како оћемо да поправимо, него договором. Говори се да нема закона, кад би се ови чланци избрисали, да ће онда остати не кажњен. На против, ми смо мало пре овде видели, кад се кривични законик читао, да има казни за онога, који би нападао на владоца и породицу. И према томе, ја сам подпуно за то да се предлог врати натраг одбору, да он учини своје примедбе па онда, да решимо ствар. („чује је врло добро“).

Рад. Милошевић: о овој слободној штампи не говори се само сада, но одавна, јер сваки жели, да своје мисли слободно искаже. Но мени се чини, да је ово могло и до сада бити, а садања је влада и више дозволила.

Истина, да је скупштина и у адреси казала, да би требало о овоме закон проширити, но кад би то

било, према овоме предлогу, чини ми се, да би било сувишно.

Ја бих рекао, да има госпoде посланика, који су се на овај предлог подписали без да су знали закон, и без да су читали предлог, већ су то поверили били другима. Но и они који су предлог писали, нису ишли ни у какво зло, нити су замишљали да се може наћи рђави људи, који би ово могли па зла употребити. Али и то треба на уму имати, да се може паћи ако не у нашој земљи а оно у туђој рђавих људи. Г. Срећковић рече, да човек може и са ножем и пушком зло учинити. Истина је, са ножем и пушком један човек може учинити једном човеку зло или двојници, а са штампом могао би целој земљи. Дакле овде да се набраја, имало би да се говори пет дана, него ја мислим, како смо могли до сад без ње живити можемо још неко време.

Што нека госпoда говоре, да се врати одбору за 2—3 дана да се поправи. Немојте тако, јер што каже г. Кретић, не може без алата да се ради, него добро је да се промислимо. Ако пак видимо, да нам је ово тако преко нужно, да ћемо се овим законом обогатити, да ће нам донети новац и народ одужити, а заложнице укинути. ајде сад то одма да учинимо, да не чекамо ни часа. Опет неки веле, да се за то промишле казни, па да се казни онај, који би какво зло учинио, то може да се учини. Но ја добро знам да би сваки био кажњен онај, који би дошао ноћу, па мене у соби убио и поарао; али ја опет и поред тога не смем да легнем спавати, док врата не закључам, јер мени није помоћено, што ће он после бити кажњен. Како се мени чини, овај закон није баш тако нуждан, нити би требало да ово стојећи решимо и пребијемо као преко

колена, па сутра да се кајемо, већ да ово оставимо, па да влада формулише предлог и до године скупштини поднесе.

Дина Цанковић: мени је врло жао што чујем овде из говора неких посланика, да често кажу, кад се на кикав предлог потпишу није знао, као да му је било подметуто или да није разумео закон, или да га није прочитао, или да се није ползовао законом. То је врло жалосно. Ја хоћу сад да пређем на ствар.

Ми кад смо се подписали на предлог, ми смо онда најпре држали закон и прочитали га, па смо се тек онда на предлог потписали. Ми кад смо се потписали на тај предлог, имали смо на уму то, да смо и у самој адреси казали његовој светлости, да ћемо поднети предлог о слободној штампи. Имајући то на уму, нас је руководило, да се овогодишњој народној скупштини поднесе предлог. Да ли је овај предлог добар, да ли је у границама, то ми не можемо да тврдо речемо. Ми смо ишли да се постигне циљ. А како да се постигне? Ми смо ишли, да дође најпре пред скупштину, па онда пред одбор, па смо мислили, да ће одбор све да исправи, да ће да доведе у ред, да ће да се сагласи са владом и поднесе скупштини онако, како да одговара и циљу и духу народњем; како да се не вређа ни владаоц ни породица. Наравно, ми то нисмо могли предвидети; но овде чујем од неких посланика, који кажу, да би се овим законом вређала личност владоца и породице. Ја то никако не одобравам, и зато сам, да се закон врати одбору, па да одбор донесе своје мишљење. (Чује се: доста је говорено.)

Јев. Мирић: ја мислим да смо имали слободне штампе доста, више нам не треба, јер сад смо и ба-

тине укинули па ће бити доста лопова. Ја нисам за то, да се закон допуњује, него нека се предлог одбаца.

Ми имамо доста, задовољни смо били и досад, па нам више не треба.

Р. Јовановић: сва три одбора, кад су правили адресу, да одговоримо Светлом књазу, они су сви сагласни били, да уђе у адресу о слободној штампи, и то, да се прошири, дакле на овај предлог о проширењу и ја сам потписан. Ми ту нисмо замишљали, да буде слободне штампе, која ће грдити и нападати на владаоца, породицу и фамилију, него смо замишљали на то, да се слободно говор исказује у новинама. Ми смо мислили да ће нам то принети већу ползу, кад буде слободне говора, јер ће штампа износити сваку ону власт, која би према закону што погрешно радила. Дакле ја тако замишљам ту слободну штампу, да не би било никад увреде ни за владоца ни за земљу. Али почем има у закону, да би требало управо неко ограничење поставити, као што је г. Каљевић предложио, за оне који би распростирали злочинство, за то сам, да се то уметне. Ја сам мишљења, да би добро било, да се врати одбору законодавном, па да се о томе и влада саслуша.

Каљевић: само имајте на уму то, да је вишиња одбора противна, па како ће онда радити.

Р. Јовановић: сва три одбора нека раде.

А. Петковић: мени је жао, што нисам Бог зна како научан човек да опширније говорим о тој слободној штампи. Мени је жао, што нека гг. која су противу предлога говоре, да ће да се грди владаоц и породица. Заиста то не постоји. Овде се иде само на то, да је слобода говора, да се може изнети сва-

чије рђаво дело на видик, а за неистину да се строга казна одреди. Ја држим да је била слободна штампа, не би се онај дефицит од 17000 показао. Нашло би се патриота који би то изнели на јавност, па се то не би догодило. Дакле, слободне штампе, не треба се плашити, а за онога, који неистину говори, можемо одредити још већу казну.

Што се тиче увреде владоца и његове породице и устава, ја мислим да би требало да највећу казну одредимо. Ја мислим, да овде нема Србина, који би се плашио од истине.

Касијан Стојшић: молим вас браћо, вишина одбора из којих је разлога одбацила тај предлог, што је поднесен од 38 посланика, довољно је на основу свију постојећих закона објаснила у извештају одборском. Она је тако казала простим изразима које сваки разуме.

Таква слободна штампа као што се предлогом тражи била би проваљена кућа, која би са свију страна добила највеће светлости, али у којој нико не би могао живети. То је тако јасно, да не треба других доказа. Зашто је тако јасно? За то што се тражи изречно, да се избрише тај §., а никаква се замена не подноси. (Чује се: а што нисте поправили.) Бад би то избрисали, а ништа не метнули, онда ето пупље куће. Може ли то тако остати (чује се: не може.) Тако треба што попуњити. Ако је реч о закону о штампи, то је закон, који засеца у живот народни; на томе закону треба више времена радити, па да се доведе у сагласност са жељама народа. Одбор не само што није хтео да ради, него и што није могао. Овакав закон не може да се начини за један дан, па ни за месец дана.

Ми немамо ни осталих закона, који су нам потребни, те да их доведемо у сагласност са њима.

Дакле ја бих желео, да будемо обазриви, кад се тражи, да се овакав закон прави. Што је казао г. Бошковић да смо ми метнули у адреси и да смо једанпут казали, да донесемо овај предлог, па да то не смомо порећи, то господо не стоји; то је подметање. Ми смо метнули у адреси, да ћемо захтевати све што нам потребује; дакле зар да метнемо оно што је једино мило; а да не тражимо оно, што ће нама свима бити од потребе. Дакле ако смо казали, да ћемо тражити, ми смо и тражили. Изисао је предлог и одбор је решио да се не прими. Како да се о том закону донесе решење, ја не могу другаче узети на душу, него да кажем: влада старајући се о свима потребама, јер мислим, да и ово оставимо влади на душу, да о том спреми пројект закона за идущу скупштину по жељи и потреби народа.

Ја вам кажем, ми ни смо у стању начинити закон, који ће бити целисходан за све нас, а да се доцније не кажемо. Ја вас молим, да примите извештај одборски као на закону, на правници основан, који су људи из највећег патриотизма поднели. Нека се не каже, да је овај извештај сам госп. Бретић писао, тамо су седморица њих подписани. Па и она двојица, само су у начелу примили а ни су још ништа много казали.

Дакле мислим да се предлог одбаци ове године, па да се да влади да спреми предлог.

Што г. Каљевић држи, да је овај закон преко нуждан, — и закон о устројству општинском тражи народна скупштина од 1871 године. И ове је године

о томе изнесен предлог, а г. Каљевић је први био, који је казао, да се закон остави за до године.

Ја смеи слободно рећи, да је тај закон много пречи него овај, дакле кад он може чекати, овај још више може.

Ј. Новаковић: ја мислим, да смо ми сви ту, који смо и при адреси били. Ми сви знамо да смо при адреси казали и да смо онда усвојили, да ћемо поднети закон о слободној штампи.

Ја не знам како можемо сад одустајати. Ми што смо се подписали, ако нисмо све изложили, ја држим, да је била дужност одбора да дотера и формулише, а не да нас овако начини као да смо ми издајници отачбине, ја то одбијам да смо мислили и ми молимо, да се опет преда одбору, те да се формулише. Као што је и сам г. министар у својој изјави казао да је слобода мисли и говора, по докле су ти министри, дотле ће то и остати; али доћи ће други министри, па ће казати другојачије. Дакле боље је, да се то што пре дотера.

Ненад Мијајловић: и ја сам подписан на тај предлог, и онда сам видео да није формулисан; али држао сам да ће се у одбору нешто изградити. Кад то није ништа било, ја сам за то да се врати одбору, па ако не би било добро, ми ћемо га одложити да влада поднесе. Оваква штампа као што је сад, не може никако опстати, а нисам баш ни онако, као што се предлаже. Но како сад постоји штампа, то да је као и нема.

Др. Н. Крстић: и као извештац имам да говорим. Као посланик лично с тога, што сам био почастован од више посланика, да је тај извештај мој посао. Ја сам га истина написао, и примам на себе одговор-

ност за исти; ал ипак хвала г. Касијану што је скинуо са мене ову одговорност, с тим, што је изјавио, да је то одбора посао. Морам још да говорим као посланик. Што се каже, а особито г. Срећковић био је тако добар, да каже, да смо хтели нешто да подметнемо, да увијемо ја мислим да је мој говор тако јасан, да га сваки може лако разумети, и то онако као што кажем. У мом ни једном говору нема ништа тако скривено, тако тајно, да се неби могло јасно разумети и потеме, кад сам отворено казао у извештају, да тај предлог од почетка до краја неваља, неваља због тога, што би се учинила збрка, што би се дошло у сукоб са кривичним законом, што би остала празнина у самом закону о штампи, — ја мислим, да сам тако јасно казао, да ми нико не може пребацити, да сам хтео нешто да сакријем. Каже се и особито је г. Срећковић то одговорио, да смо ми у извештају рекли као да ће предлогом овим с места бити учињене кривице, да ће се чинити зла дела. Г. Срећковић је позивао кирене, ишао је у Грчку и Рим, и чак је турског везира позвао, све у помоћ да нешто каже. Ја од своје стране немам да говорим, па да се скупштина насмеје, према бих волео да имам; али ја говорим озбиљно и отворено. Но он јамачно није био овде, кад је извештај читан, или га није добро чуо. У извештају је казано, ако се предлог усвоји, онда је последица, да се могу чинити зла дела, а не да закон кога убија, да закон кога пали, трује, и Бог зна шта је он тамо наговорио. Што се тиче говора г. Срећковића о самоме закону о том не могу говорити због тога, што се он није налазио на научном терену кривичног права, те да би

сам могао научно препирати се, а за шалу и смех, као што рекох, ни сам створен.

Морам, међутим више шта одговорити на говор г. Каљевића, на његово пребацивање, на његово ујствовање, које се налази при одбрани предлога. Г. Каљевић такође је нешто споменуо, на шта ја лично треба да одговорим. Споменуо је, да су то старе теорије, и да наређења као што је чл. 6. у закону о штампи, нигде нема. Јесу ли старе или нове теорије, о томе не може бити говора овде пред вама, јер немам књига, да бих вам могао о томе нешто из књига доказати. Но ја вас уверavam, да оно што сам казао о кривичноме праву, пише у нашем закону. Ја сам закон прочитао, а нисам ништа казао по памети, но да сам и по памети што казао, казао бих само оно, што оправдава укупна наука кривичног права. Да нема наређења, као што је члан 6 и то не стоји. Ја сам напоменуо, да је наш закон прављен по прајском, ја ни то не могу да докажем, да овако наређење још где год постоји, као год што и г. Каљевић не може да докаже да не постоји, кад немамо при руци потребних закона. Ја сам напоменуо, да не можемо закон правити кад немамо књига. Треба да одговорим и на ону ствар, на коју се поглавито удара. Кажу, то је нешто најблажије што се тражи. Јамачно кад се нешто у опште говори, не изгледа да је много, али кад узмемо закон, онда излази, да је чл. 6 један од најглавнијих у закону. Тако исто значајни су чл. 21. и 41. То су закони који су ушли у закон о печатњи да даду јемства да се не могу догађати никаква зла дела, која могу бити од опште опасности. Па ето и по садањем закону вређан је Петар и Павле, што је остављена слобода, да се може

казати; и таква је ствар, у којој може бити кривичности, само ако нема опште опасности, кад изађе у свет. Да нема закона о штампи, онда би цензура сваку увреду избрисала; и ни ћете се сетити, да је пре закона о печатњи било мање грдње него после. Сада сваки на своју одговорност пише; и увређен штампом, путем суда има тражити задовољења. Па зашто је стављен у закону чл. 6? За то, да се спречи могућност да се учини зло дело, одкуд може изаћи општа опасност. Кад се прочита како гласи чл. 6. може се најбоље видети да ли у њему има наређења, које ће спречити слободу говора.

У члану 6 каже се: да од сваког броја новина и од сваког новременог списка, што излази у Србији, мора штампар најдаље на један сат пре, но што их почне раздавати, или разашилати, један примерак послати местној полиц. власти, или одређеном званичнику, који ће му дати уверење о пријему и т. д.

Од сваког печатаног дела мора се послати полицији на 1 или на 2 дана пре разашиланја по један примерак. У чл. 21. пак наређује се, да ће власт узимати новине, и печатано дело а) ако у печатаном делу није поступљено по прописима чл. 8. 9. и 16 зак. о печатњи; и б) ако нађе, да има у печатаном делу казниво дело. Шта је дакле намера овог наређења? Да новинар на један сат пре, но што ће лист пустити у свет пошаље чиновнику новине. За тај један сат, чиновник има маха да новине прегледа. Ако не нађе ништа у новинама, одкуд би изашло опште зло, онда пушта новине; а ако има нешто одкуд може опасно зло произићи, он оде у штампу и задржи све новине. То је цела ствар. Питање је да ли ту може бити огра-

ничења говора, ограничења мисли? Овде није говор о слободној штампи, него о уместности или неуместности закона. Г. Каљевић каже, да су остали чланци последња чл. 6, али то баш никако није. (Каљевић чл. 21 јесте.) Члан 21. нешто јесте; али остали нису. Јер у осталим наређењима каже се, како ће штампар бити кажњен, наређује се како ће бити кажњен ако би било кривице, а он није написао, да је то дело штампано код њега; а има и других наређења, која никако немају свезе са прописом у чл. 6. Ја сам казао, да су та наређења поглавито за то написана, да се ред у штампи одржи. У закону се даље каже, ако писац не би био познат, а дело би садржавало кривицу, онда ће бити штампар кажњен, ако он на првом испиту не покаже ни лица, ни издаваоца, ни онога, који се стара о издању печатног дела на свет и т. д. и то наређење није последица члана 6 него особено самостално наређење, које, за што се иште да се избрише, моја памет заиста не увиђа, јер сви ти прописи не спречавају слободу мисли, и говора. Замерао је г. Каљевић, а њега је у томе подпомагао г. Срећковић, да се законом о штампи наређује, да се и слагач казни. Таквог наређења у нашем закону нема. У нашем закону о печатњи, и то у чл. 25. има то, да ће бити кажњен сваки саучесник, а ко је саучесник, да вам прочитам казн. закон, па ћете видети (чује се: зна се, зна се). Добро кад скупштина узима да зна, онда је друго. Но тај пропис не проистиче из чл. 6. Но има и других прописа, због којих кажем, да се тај пропис чл. 6 закона о штампи, не може изоставити. (Петковић пека иде одбору). Само да вам један параграф прочитам. (жагор председник зови.)

Председник: ја вас молим. Овде има још пријављених посланика и ако скупштина жели да чује мишљење свију, ја предлагем, да се после подне у 3 сата састанемо. (чује се врло добро.) Дакле, седница ће се продужити после подне у 3 сата.

ПРОДУЖЕЊЕ XXXI. С А С Т А Н К А
у понедељак 31. Децембра 1873. године, после подне, у Крагујевцу.

ПРЕДСЕДАВАО

Живко Карабиберовић.

Присутствовали су сви г. г. министри.

Почетак у 4 сата по подне.

Председник: молим вас браћо, продужење данашњег састанка, који је пре подне био. На реду је говорник г. А. Лукић.

А. Лукић: сагласан са говором гос. Бошковића, ја сам мислио да не говорим, али пошто је г. Крстић поменуо поново § 6, и пошто је доказивао нужност и корисност његову, то не могу даље да ћутим.

Кад се закон о печатњи овде градио, ја сам онда устао пресудно против чл. 6 који је нешто горе, него што је била она стара цензура. Ја сам остао у мањини и закон је постао, али време ме је уверило, да сам ја имао потпуно право, јер поред свет тога, што је остао тај члан, ми смо опет видели, да су из печатње излазиле свакојаке ствари.

Дакле, ја мислим да члан 6 закона о печатњи није ништа друго, него једна ствар, која прави министар законом о печатњи. Ако је министар човек, који оће да се слободно пише и говори, онда је добро, а ако је човек, који неће то, онда о слободној штампи не може бити ни говора. Мислим да је било свакојаких прилика са оваком штампом. Слушао сам, незнам

да ли је истина или није, да је било људи који су потпомагали оне новине, које су људе грдили. Ако је тако, онда не треба рећи, што каже г. Крстић, него онда треба тражити, да се овај члан избрише или да се предругојачи. Ја делим мишљење оних, који веле, да се о личности владоца и његовој породици ништа не говори. А за остале, нека се пише и говори како ко зна и шта оће.

Стојадин Радоњић: ја не знам, што се ова господа боје слободне штампе и што се закљњају за личност кнежеву. То је за то, да се не усвоји слободна штампа. А што да се не усвоји? Она нам треба а ево примера: ја сам из далека, и кад хоћу да предам тужбу против кога, који народу неправу чини, онда док пошљем у Београд тужбу, она ће отићи или неће. Кад чини капетан или начелник или судија нешто, што не ваља, што да ја то не ставим у слободну штампу? То бране само они, који оће да чине зла и криво. Што да се брани за слободну штампу. То бране само за то, што им жао да се одкине од полиције да не може да стаје на пут, да се каже истина. То сам ја имао да кажем.

П. Грковић: ја сам предлагач. Наша је намера била кад смо предлог тај поднели, да се учини што боље, а никако горе; нити је мисао моја икад била, нити осталих да личност Кнежеву вређамо, да ред у земљи рушимо или што друго. Сад ако је то тако да се не може предлог на онај начин усвојити као што је поднешен, онда сам за то, да се редакција тога предлога промени, и да се стави што може бити. Свакојачко, као што су и остали говорници наводили, ако на оваки начин не може да се прими, нека се да од-

бору јединоме или нека се да у два одбора, па они да начине редакцију у сагласију са владом како би ствар могла што пре доћи пред скупштину да се реши.

А. Пантић: ја хоћу само да повторим оно што сам пре подне говорио. Може бити нека г.г. не верују што сам ја казао, да ако овај предлог усвојимо нећемо имати закона за штампу. И заиста г.г. ако усвојимо оваки предлог, да се укине чл. 6. 21. 25. 30. и други онда нема закона о штампи; а ако оћемо да имамо закон, онда га треба оставити, али боље стилизовати, да се неке сметње отклоне, које су сад на путу. Нека не мисли, господо, нико, да ја живим у пренотном времену, па да не мислим за просвету и слободније установе.

Ја нисам противан, ако има што да се преправи ја знам да живим у 19. веку а не у пренотном времену. Али увидео сам да ако се ови чланови укину, а други на њихово место не дођу, да нећемо имати никакав закон о штампи. Ја сам управо за то, да се овај предлог одбаци, пошто постоји закон, пошто нека господа говоре, да има мана у томе закону, ја сам и за то, да се да одбору, да те мане исправи и стилизује предлог како треба, па да буде право за народ, за земљу и за све (жагор).

Ранко Цветковић: ја нећу много да говорим; ја сам за то, да се тај закон нешто поправи у колико је могуће; али сам и за то, да се повећају казне за кривице штампарске. Мала је то врло казна за три године, него треба да се веће казне одреде и управо да се убије онај, који иде против тога, да ред у земљи поквари. Шта је ова казна, која сад постоји, кад има људи, који имају сиљних новаца, па такоме

човеку није ништа, што ће три године одседити у затвору. За то сам дакле, да се тај § 6 прекроји и да се олакша људима, да могу писати, али само да се повиси казна односно оних који пишу и говоре и дирају кнеза и његову породицу.

Б. Пантелић. Пре подне казано је од неких посланика, а чини ми се, да је казао Дина Цанковић, да жали на оне, који су се подписали на предлог, а сад говоре противу предлога. Ми знамо, да су се на предлогу о печатњи подписали, може бити, на 40 људи.

Ја сам затекао једанпут г. Каљевића, да је у соби до скупштинског заседања изнео свој предлог, и куни поднесе од посланика. Сви се опомињемо, како је г. Каљевић у почетку наших састанака, кад је било речи о слободној штампи, говорио, да постојећи закон о штампи тако изгледа, као да је једном руком нешто дао а другом одузео, и да то најбоље могу осетити они, који се баве издавањем каквог јавног листа или другог ког списка.

По овом његовом објашњењу свако је могао добити уверења да је он ту ствар довољно проштудирао и како је уредник једнога јавног листа, то је свакојако он највише и позван а највише га се тицало да се по-стара за предлог, којим ће се ови недостатци у закону о штампи моћи исправити. За то није замерити што су многи имали у њему поверење и на предлог се подписали. У осталом и то је извесно, да један баш кад би и сам поднео предлог, може доцније одустати од предлога, ако би добио друго убеђење. А много пре може то учинити у овом случају.

Ја сам нашао за нужно, да проговорим неколико

речи о овој ствари пошто се она и мене тиче. На предлогу овом и ја сам подписан. Но, као што је г. Каљевићу познато, тек што се подписах и хтедох предлог да разгледам, председник је звонито, и седница је отворена, па ми тако није остало ни два минута да предлог прочитамо. Ово је, истина, преко мог обичаја било, али, као што сам напред напоменуо, ја сам ово учинио из поверења према г. Каљевићу, знајући при том, да предлог не постаје одма закон, него ће имати довољно времена, да се и у одбору и у скупштини самој свестрано претресе, па што се за потребно нађе, може се лако изменити и исправити.

Но сад видим, да ме овај предлог не задовољава.

Прочитани извештај одбора разложио је мале предлога у свим појединостима. За то о самом предлогу не бих имао ништа више да кажем, него бих жељно, да у опште о самој ствари дадем нека објашњења.

Управо, рад бих био, да јасније и простије представим значење слободне штампе, те да се схвате и добре и лоше стране њене.

Јер некима је представљена слободна штампа, као какав баук, а некима је опет поверено, да она обећава и златна брда.

Но ако налазите да сте довољно о ствари обавештени, ја ћу се уздржати од говора (вичу: говори, — да чујемо.)

Штампа је, можемо слободно казати, једна од главних, основних вештина човечанског ума, један вештачки елемент, као што су по обичном схватању природни елементи: вода и ватра.

Ми сви познајемо ужасну и разорљиву снагу вода. Но ипак, у малим, ограниченим просторима,

она не само да пије шkodљива, него нам је једна свакидашња, омиљена и нужна потреба, коју почнемо тражити од почетка дана.

Затребали нам где већа снага воде, добијамо је само тако, ако јој повећамо и проширимо границе, ако јој увећамо простор.

У борби њеној са воденичним каменом зна се какве нам доноси благодети њена велика снага.

Но с тога што је снага воде и њена радња све јача, што је она у пространијим и ширим границама; да ли би ваљало учинити, да јој ни у ком случају не полажемо никакви граница или какве врло слабе и неосетне? Кад нам н. пр. затреба вода за нашу домаћу потребу, били смо добро учинили да навратимо воду да нам са свом снагом својом јурне у кућу?

Свакојакo у здравој памети не смемо се одважити на такве пробе. Јер у тој пуштеној неограниченој слободи вода би нам учинила големих штета — она пста вода која нас међутим док је у нашој власти поји, умива, и стоји мирно у најмањем судићу, у тигвици, у крбањку. — Овако се исто влада и ватра.

Ако њоме разумно управљамо помагаће нам на 1000 начина и кува и пече, и греје и вози, и то каквом снагом? снагом сталном, неуморном, несталом.

Али пустимо је да ради без надзора, без управе — њен је пламен осветљив, и прождири све што довати. Наше имање, нашу тековину може, с нама заједно, претворити у гар, у пенео.

Што је вода, што је ватра у приватној кући, у приватном животу., — то је опет мислим да можемо казати, у државном друштву, у државном животу, штампa.

У уским границама, њене су услуге малене и незнатне. Издаваће само: букваре, читанке, сaновнике. Радиће дакле само за малу и велику децу.

А разширите јој и размакните границе, штампа добија одмах више моћи, даје и више услуге.

Дајте јој јошг шире и пространије границе какве се само према стању које земље и ког народа могу дозволити, — она ће вам више него вода у најмирнијим границама више него ватра под парним казаном доносити многе и неискане за користи.

Као жива бушиће и разливаће се на све стране. Свуд у све крајеве кадра је и може разносити знање, науку, просвету, светлост. На том свом путу може осветљавати свако добро и свако зло. Добро обасипати хвалом; зло кудити и претеривати.

У тим умерених, али поузданих границама штампа може да нам разгрева и душу и срце, да привлачи и зближава сву нашу сродну и једноплемену браћу. И међ њима и међ нама да распростире љубав поверење и снагу. Да буде у свима јуначки дух. Једном речи, може радити, да будеко свагда трезни, будни, свесни својих права, и спремни сваког часа, сваког минута за одбрану нашег имања, наше части наше слободе.

Но кад нам штампа овако у већим и ширим границама даје све веће и боље благодети, — што је не бисмо пустили да буде са свим неограничена?

На што да је стишавамо, да је заустављамо, да јој умаљујемо ватру у том њеном полету, у тој њеној великој и корисној радњи?

Ако јој се границе са свим дигну, или се оставе слабе и незнатне, зар се има што бројати од ње?

Има.

При slabим и немоћним границама надзорне власти могућност је велика, да штампа може изневерити. Могућност је да може постати: неумерена, необуздана, насртљива, дражећа, бунтовна, — и онда би, разуме се, — радила све у рђавом и противном правцу.

Ова могућност у толико је већа, у толико је извеснија, што се ово моћно средство, овај снажни производ човечанског ума може да купи за врло малу цену. И тако, врло је лако приступно свима и свакоме. За то, како да се помогнемо? Они, који би, без дугог примењивања, управо пошто по то жељели слободу, па ако хоћете и најслободнију штампу кажу: да је посве неуспутно и неумислено тражити против могућних њених злоупотреба, какво веће и боље јемство него што га имамо у казнителном закону. И за то веле, хајте, да истргнемо штампу испод непосредног надзора државне власти, као што се то и овим предлогом тражи.

Они, даље, кажу и то: Ко хоће, може узети пушку па убити човека. Па како да се стане на пут таком злу? како да се предохрани?

Није тако госнодо?

Сваки може, кад год хоће убити и самога себе; па разуме се и другога. И онда, ако умакне, дело остаје не кажњено. А ако буде осуђен, да се и он убије шта је опет тиме учињено? Сва је штета у два човека, јер, извесно, једном пушком не да се убити сав народ, цело друштво.

Али није тако са штампом.

Штампа није једна пуцка, ни 100 пушака ни сто

ножева, нити је онај предмет, у који она гађа, само један човек.

Штампа је такво оруђе, које се може окренути и управљати, да подрива државне установе, да руши основе породичног, друштвеног и државног живота, да обара и гази закон, веру, морал да распростире разна и обичајна начела. На кратко може радити систематично против саме целине државне, ићи правцем на државно растројство.

Штампа дакле не гађа само у тело једнога човека; већ може да туче у тело друштвено, државно; да растреса и разбија цео државни склоп.

Истина била би, врло пренагљена, мисао и плашња, да ће слободна штампа доћи одмах и само у рђаве руке.

Међу онима, који ће се послужити штампом, биће и добрих, поштених, наметних и озбиљних радника; искрених и правих родољуба, који ће залечивати ране, које би, можда друштвеном и државном телу задала штампа из руку зломислених људи.

То је ваљда, извесно, и не треба ставити ни под какву сумњу.

Но ипак, сва призрења добре смотрености налажу нам најозбиљније да је потребно и на то помишљати да за учестане и намножене ране, може не бити свагда сигурна лека; па у несрећном случају да може белесник повикати: добре лекове давасте, ваљано се око мене трудисте, али су многе ране, ослабио сам, малаксао, морам да умрем.

Озбиљно дакле ваља да се размислимо, јесу ли нам потребне, и какве гаранције, за нашу штампу? то госнодо, питање такве вештине, која се не да тек

пропаћи изостављањем многих чланова из садањег закона о нашој штампи, као што је тај труд узео на се овај предлог г. Каљевића, већ је то посао дубоке и дуге штудије.

Бар ово двоје неизоставно је нужно да се узме на најозбиљније и зрело расуђење. а то је :

1., Личност Кнежева, његово достојанство и његова уставна права не смеју никад доћи у предмет претреса путем јавне штампе, ни у питања јавне новинарске полемике.

2., Најпоузданијим јемствима ваља стати на пут сваком оговарању државних установа и распрострањању таквих начела и мисли, које би супротне биле нашим друштвеним, државним и верозаконским појмовима и осећањима.

Није доста, што се за ове случајеве налази казна у нашем казнителном закону.

Личност Кнежева неприкосновена је и неодговорна. То смо свечано утврдили чланом 3 нашег земалског устава. На то смо се сви свечано заклили, па то хоћемо да се свето и најбрижљивије испуњава.

Треба дакле не дати маха ни самој могућности, да се учини какво од ових дела, које би било против неприкосновености кнежеве личности и нашег државног јемства. А могућност та, може се ујамчити највише законом о штампи, ако се т. ј. државној власти не одузима онај надзор, који је она увек до сада имала па има и по закону о штампи.

Што би ко био за ове кривице казњен, то је по све мало питање. Главно је то знати, да у овим делима свака и највећа осуда скоро је без икаквог значења, наспрам оног дејства, које иста дела могу да

произведу у јавности како сада тако и за доцнија времена.

За неку пуштену мисао, за неко изказано начело које би годило тежњама гдекојих, — неко, можда, не би на послетку ни марио, што би претрпео извесну казну.

А много начела има, да неко може и избећи сваку казну.

Шта више, било је и таквих прилика, да уредник или писац и пред лицем саме власти могу да не дођу до заслужене одговорности већ се заклоне за какво друго лице, које њихову одговорност или за извесну награду или баш вољно на себе прими. А уредник и писац остану да и даље продуже своју предузету радњу.

Ови примери, госнодо, ни су тек голе предпоставке.

Без замерке, могао бих споменути да су они већ познати у једној од нас доста удаљеној земљи где бораве такође наша једноплемена браћа која се одавна одважно боре са својим непријатељем, али борбу ту не воде мачем и оружјем, већ пером и моралном снагом своје развијене свести.

Но ваља ли да помишљамо да се и код нас може појавити кад овако злочеста, не патриотична борба.

Оно, што може бити, оно што се може предпоставити, ваља заиста увек и предвидети.

У осталом свима нам је више или мање познато, да је наша штампа одавно већ изашла из своје невинне младости, и вољна је показати, да би кад и кад дошла у расположење, да пусти у јавност по неке покушаје доста непатриотичне, незаконите, неуставне.

Па треба ли сад, и можемо ли, да према томе да останемо равнодушни и нехатни?

Треба ли дозволити да се једном капљом мастила једним певлаком пера може замачивати и замршавати јуначка крв наших отаца и дедова која је потоцима квасила ову земљу за цену наше данашње слободе?

Треба ли допустити, да сваки коме се само прохте, може задиривати у све оно, што је свима нама, свети аманет и јемство за наше опште ослобођење и бољу, славнију будућност.

Или ћемо на овом народном збору да кажемо: не, наше жеље нису још испуњене.

Јошт нас зове време, да живимо у братској љубави, да будемо сложни, и да не дамо, да нас личне страсти и задесице удаљују од свете заставе наших таковских јунака.

У овом кратком нацрту, ја сам вам господо, разложио и добру и лошу страну слободне штампе. Покушао сам да вам покажем каква добра и какве користи може штампа донети у границама умерене и нужне слободе: а шта опет може учинити у оном стању, кад јој нису положене никакве међе, или сувише слабе и незнатне. Па сад бирајте и решите се на коју волите страну.

Што се мене тиче, ја вам, по чистој мојој савести, исказујем отворено ово уверење.

Да је овим предлогом наш закон о штампи тако разграђен, да нам не даје никаква јемства, да ће штампа наша бити верна помагачица нашем друштвеном и државном развијању и унапређењу, већ напротив, да у првом часу своје слободе може учинити не-

што, што би сваког родољуба могло дубоко обезпокојити и забринути.

И за то прилазим мишљењу одбора, да се овај предлог одбаци. —

Петар Поповић: и ја сам се подписао на овај предлог. Видео сам сад, да су неки посланици писменији и наученији од мене, па се опет одричу свота подписа.

Ја ни сам никад свој подпис одрекао, па не ћу ни сада. За то ја сам за тај предлог да се у основу усвоји, а после шта нам треба да додамо, ми ћемо додати и гледати како ће најбоље да буде. (Чује се: тако је.)

А. Нешић: што се тиче браћо, овога предлога, који је поднесен за слободну штампу, он има својих добрих намера, он има добре стране. Није баш у свему добар или рђав, јер има добрих и рђавих страна, има што може да се прими, а има што би требало са свим изоставити или предругојачити. Ја ћу сад да говорим са добре стране његове, и то у толико ћу да кажем, и да вас замолим да помислите сви, да је било слободне штампе у времену 1868. године кад је кована завера и то на теразијама, на јавном месту, за цело нашло би се људи патриота, који би писали и јавили о тој завери и кнез би читао, цео би свет за то чуо, и сами зликовци кад би видели, да је се то дознало, не би учинили, што су учинили, јер нико није рад, да учини зло, па то главом да плати, него сваки иде на то, да учини зло, па да он живи. Па за то, ја бих био мишљења, да се овај предлог даде влади, да она прошири границе штампе, јер ако се то одмах овде усвоји сада, има људи који су млади

и који ће лако да претерју. За то нисам да се одмах уведе слободна штампа. Мене се браћо, ништа не тиче, што се тиче мене и нас свију, нека сваки пише како зна, него и ја и сви треба да се бојимо за кнеза и његову личност. С тога, ја сам рад да се прошири штампа, али да се да влади, па да она у договор с кнезом начини како ће најбоље бити.

Дена Цанковић: ја сам овде изазвао од г. Пантелића да му одговорим. Ја сам сав његов говор и разлоге врло добро пратио. У првом његовом говору он се позвао на мене, што сам казао да неки од г.г. посланика опозивају свој потпис. Није ми жао господо и браћо што свој потпис опозивају неки између нас који нисмо упознати са науком и незнамо толико законе, ал мије жао господо и браћо кад одричу свој потпис правници и научени људи. Ја знам да је се г. Пантелић потписао на предлог а сад говори против предлога. То ми је врло непојатно. Мени је то заиста жао, јер кад ми, народни представници, опозивамо своје потписе, шта је остало за прости свет који не зна ни да пише. Г. Пантелић извињава се да је се потписао кад је скупштина одпочивала да ради. То није никакав разлог. Ја знам да се нико не потписује док не види на шта се потписује. (Жагор.) Ја сам пре подне говорио о предлогу и држим да није нужно и сад да говорим. Ово сад говорио сам у толико што се г. Пантелић у свом говору позва на мене.

М. Вукомановић: ја сам на том предлогу подписао; али видим да се многа господа одричу потписа и кажу да нису знали на шта су се потписали. То је бога ми жалосно. Управо они не кажу да нису знали, него да нисмо знали али ја сам знао, мени је пред-

лог прочитан, ја сам се потписао и ја сам за слободну штампу. Што се тиче тога, да се са свим укине тај закон, ми то нисмо казали, него да се боље уреди и дотера како треба па да буде од вајде. Исто тако и за кнеза ми нисмо ради да и он дође у претресање јавно, нити да се сме писати о њему. Г. Пантелић прави неки предрачун и вели ово ће бити оно ће бити, можемо рећи ми за сад говоримо а не за сутра. Ја сам дакле за предлог, само сам још и за то. да се овај предлог наново упути одбору те да се редакција исправи, а и влада нека се позове да да своју реч. (Чује се: врло добро.)

Ал. Петковић: овде је било говора доста за и за против, и мислим да се нисмо ни о једној ствари више бавили, и пре и после подне. Говорило се и за и против. Нека су нам господа читаву историју извели, а особити г. Пантелић као научен човек, који нам је читао написану историју. Али ја знам, да то није баш тако нужно било. Овде ми сви знамо, и нико не одриче, да је наша земља слободна и уставна. Ми знамо да је наша држава таква, у којој је кнез неприкосновен и неодговоран. Али ми не треба да мешамо ту његову личност, он је далеко од нас, него ми оћемо слободан говор да свако сме казати шта зна да је истина. Ми на то идемо да свачија зла дела на видело искоче. — Дакле мислим да не би требало да узимамо друге ствари ту, него само да се упитамо: јесмо ли ми у уставној земљи? Нико неће одрицати. Кад јесмо онда нека сваки слободно истину свету у очи каже. Што да се бојимо истине!?

Међу тим ако има што год у предлогу што не би требало да буде, и ако тај предлог није довољно фор-

мисаљ, ја сам мисља да се саставе сва три одбора скупштинска, као што је било при састављању адресе, па нека га формулишу тако како да се не ремети мир у земљи и да личност кнежева остане неприкосновена. (Врло добро.)

Јевр. Бојиновић. Ја ћу да говорим што чујем од г. Пантелића и Пантића да кажу као да их је ко преварио те су се подписали на предлог. Тоба није било. Ја у мојих 40 година нисам се дао никад преварити. Донета је Каљевић као први предлагач и мене нудио да се подишем а ја нисам хтео јер слабо се подишам, али у колико могу ја ћу подићи сваку добру ствар. Ја не знам да читам па не знам да се подишем; но чудим се што они који су писмени и научени људи сад одричу и опозивају потписе.

Ја у колико разумевам ту слободну штампу, држим да је добро казати свакоме што је ко учинио, кад је дојиста учинио, и да неће смети да говори оно што није истина. Не треба никоме сметати да каже истину. Ево ја оћу да кажем, шта је са мном једном приликом било и како се свршило. Прошлог лета нападне на ме један управо прошавши министар у сред чаршије, и пред толиким трговцима каза да сам ја невољен човек. У мојих 40 година никад ми нико није могао тако што рећи, нити сам био у каквом рђавству. Мој ђед затегао је штрангу у Зворнику али не због неваљалства. Мој отац живио је поштено али није ми нико боље живио него што ја живим. Дакле из тих мојих речи изводим да ја нисам заслужно код тога чиновника да он мени каже пред трговцима да сам ја онакав човек. Кад се то десило, пађе се један грађанин из Београда који је то хтео да достави у новине. То оде код полиције, а по-

лиција каже му ти то несмеш да пишеш. — Па то је истина била; то је било и пред сведоцима. Јест, али полиција не да, јер то је вели за министра. А зашто? Зашто брате да он мене награди и ја морам да трим, да се не сме то казати.

Дакле, заиста до данас није било слободне штампе за неке и неке а за нас остале било је и могли су нас грдити како су хтели. Ја мислим да то неваља. Него ако се неће распространити мало та слободна штампа онда је треба са свим укинути и забранити да се пише па да и нас не грде и не дирају.

Ја нисам баш за предлог овакав, јер, као што је и сам Каљевић јутрос рекао, има да се нешто и нешто може исправити. Има у том предлогу нешто што би и по мом простом схваћању било рђаво. Него сам за то да се да влади, па влада ће тако добра бити те ће уредити шта треба да би боље било. Влада ће сама дотурити шта треба по њеном схватању па да се може казати истина. Јер сад кад може неко забранити да се не каже истина, то онда не значи ништа.

Нека се дакле сада даде предлог влади и одбору па нека се споразуму. Влада данашња ваљда није рада да останемо као некад у првобитном стању што смо живили. Заиста није право да један сме казати коме ово или оно увредити га у срце па да њему нема ни суда ни пута. Зацело што рече посланик Анта Нешић онако је. Онда кад је Кнез Михаило погинуо као и пре кад су књажеви прогањани, нико није смео рећи ни за капетана свога. Кнез Михаило је погинуо и против Христића није се смело ништа рећи. Кнежеви кад су одгањани онда опет онако је било да сирома селак није смео ни против једног практиканта казати ни једне.

Мени се дакле чини, да неће ништа рђаво бити ако допустимо да се слободно каже шта је истина и шта је у ствари. Али кад ко неистину каже онда за то сам да се за таквога човека одреди строга казна. За коју је кривину досад било 3 године затвора, нека се од сад казни са 15 година робије. Нека одговара и нека строгу казну издржава на да не сме казати што није истина.

Дакле то сам имао да кажем. Овај предлог треба да се упути одбору да га са владом формулише.

В. Поповић: кад је предлог овај читан, ја нисам био овде, и зато не знам у свему какав је; али што се тиче слободне штампе, ја сам свакако зато, и то да буде доста слободнија него што је до сад била. Ми сви то желимо, али видим да нешто страхујемо. Али зашто би страховали? Од правде и истине нека нестрахује нико. Што је право, неће нико нападати, него ће бранити. Међутим, ако у предлогу има што сувишно, о томе већу говорити, јер, као што рекох, нисам чуо предлог, али што је сувишно може се изменити и дотерати. Ми смо се жалили и говоримо има рђавих понова, судија, кметова и на све стране има их рђавих и оћемо да их поправимо. А чим ћемо и њих и нас да поправимо, ако се не изнесу свачија дела на видело, и ако не буде нечега што ће нас поправити и одашта ћемо да се плашимо. Ја нисам у стању да говорим о целом предлогу, јер не знам какав је пројект тај, него за то сам ако има што сувишно, да се да једном одбору или двома на да се споразуму, али свакако, да се слободније штампа уреди.

К. Стојшић: по моме мишљењу, требало би да смо још на правичнијем путу, него што смо, т. ј. у из-

вештају одбора, јасно је казано, одбор није дужан предлоге појединих посланика исправљати, па ма било их 50 а не 38, а ја сам их добро избројао, него та г.г. посланици били су дужни да предлог онакав начини, какав треба да је по закону. У одбор је дошао ова, предлог и питање је било: треба ли га примити или не. Одбор је дао своје мишљење, да предлог није на основу закона састављен, дакле да га треба одбацити. Сад треба скупштина да донесе решење, да ли се усваја мишљење одбора, или не. Но кад смо пошли тим путем, да видимо потребе наше — истините потребе и волни смо сви да кажемо што о потребама, ја нисам од раскида да о том говорим, и хоћу да говорим. Ја видим да ова потреба изиђе из срца народњег, који је заузет и рад да ствари народње доведе до већег савршенства и веће слободе. За то ја не замерај ником, што каже овако или онако. Само ја држим, да не можемо сви једнако да мислимо. Неко мисли боље а неко слабије. За то кажем не замерај никоме. Но жао ми је што неки посланици ударају на оне посланике који одричу своје подписе (чује се: немој да их жалиш.) Молим, молим постоји закон, који смо подписали и који овако гласи: у одбору кад се подише, има се право од тога подписа одступити, кад дође до решења у скупштини. Дакле сваки може одступити од првога решења. Овако постоји положителни закон, кад се убеди човек са разлозима да може опозвати подпис. Дакле немојте да један другога вређамо. (Бошковић: А што ти вређаш друге.) Дошли смо овде да стварамо благодет за све нас. Дакле ја мислим овако, а ви онако, то не чини ништа, само да се споразумемо и дотерамо ствар тако, како сви желимо. Закон о слободној штампи

није то пушка, као што рече Срећковић јутрос, што убија једног човека, није то сечиво, које може да посече и рани једног или сто људи. То је сечиво наоштрено са деведесет и девет страна које може цео народ да упропасти. Ово сечиво дати људима невестин или људима немирним страшљиво је. Јер ја као извесно држим, да има више немирних људи у оној гонили научној која ће да пише, него у овој ненаучној. Ја тако држим, али може бити погрешно сам. Сад ја рачунам и то: мало је код нас оних људи који би радили на нашем јединству и савршенству нашега благостања. Па онда кад сумњам и о томе дали ће заиста они бити вољни да раде на благостању нашем, то сад стоји чисто на њиховом произвољењу. Један закон тако на брзу руку донети то је немогуће, особито ово важи за закон о слободној штампи. Начинити један закон, да човек не чини рђавства, то је браћо немогуће. Особито, за рђавства, која могу да дођу путем штампе. Ја не могу да знам, како који писац мисли. Ја не могу да га натерам да пише како је корисно за земљу. Дакле, кад ја то не знам, и не могу, онда немогу да будем без никакве заштите. Предлогом овим иде се па то, да се избришу најглавнији чланци који гарантују и стоје за обезбеђење, и јемство државе и свију нас, сваке поједине личности. Кад се избрише ово, што се предлаже, да се избрише, онда немамо закона. Избриши једно, избриши друго, не метни ништа, — нема закона! А оћемо ли да нема закона, који засеца у цео живот народни. Јесмо ли вољни да пустимо да начини кошта хоће. То нисмо и нећемо. Ја опет кажем, нико није вољан, барем од нас, да начини оно, што би нам штете причинило, и због чега би се кајали. За то ја

вас молим, верујте, да не може закон овај да се начини у одбору за 3—10 па и 15 дана, јер то је закон који засеца у живот целог народа. Зашто не може? Немамо средства на руци. Требају нам закони: француски, немачки, енглески, пражски, а то немамо (смех и жагор.) Ја не бих био никад за то, да се у овако важну ствар улеће нешто друго као што је Срећковић отворио јутрос о неким тицама, о неким славујима. Ја не бих рад био да се чује то у скупштини. Ово је закон, који може и срећу и пропаст донети. Напослетку г. Срећковић је говорио, како је тамо или онамо, но ја му не верујем ништа. Ја вас молим, и мислим, да не треба овај предлог да иде по други пут, него нека се реши сад, има ли одбор право што је онако мишљење дао или нема. Но напослетку, сваки закон онда је вредан, кад влада каже шта о њему и кад се сагласи влада са скупштином. Ми смо овде ваздан сами разговарали и не знамо јошт шта влада мисли. Дакле кад незнамо, онда оставимо влади у дужност, да нам она по околностима и потребама данашњим начини тај закон о штампи и поднесе на решење. А ја вам кажем, да је то један закон врло важан и треба га претпоставити свима. Закон о општинама то је први и пречи а за овим законом долази одма овај закон на другом месту.

Б. Малетић: ја јутрос нисам био овде, сиречен мојом слабости. По томе нисам чуо разлоге ни за ни против предлога, и по томе нека ми се не замери, ако се случајно подударам са мислима, које су јутрос већ исказане. Но пре свега рекао бих, да је овде неко неспоразумљење. Кад се говори о закону о слободној штампи, не ће бити спорега да се упитамо сад, како је тај закон постао код нас?

Ми смо господо, народ нов, народ млад и по томе, морамо се управљати по страним просвећенијим народима. Сви су нам закони такви, и сви закони наши носе печат више или мање туђих закона. Такав је исто и наш закон о слободној штампи. Ја нисам ни онда био за тај закон, кад се он решавао, али вишином гласова одобрен је и тако је усвојен. Кад је дошло до питања, какав је тај закон код странаца био, оћемо ли усвојити да се полаже кауција, која је код странаца била, рекло се, ми нисмо за ту кауцију, што смо народ сиромашан, па немамо да дамо кауцију и по томе та слободна мисао била би сиречена и ми нисмо за то.

Да видимо онда, зашто је кауција усвојена била код других народа. Други су народи постепено ишли, а ми не ћемо него оћемо да скачемо.

Други су народи постепено ишли за то, што су страховали, па су мислили људи, да се може учинити зло ако се пусти да се пише без сваких граница. Да би томе стали на пут, мислили су од преко је потребе, нека ти, који руководе тај народ не само својом личношћу него нека и самим капиталом одговарају. Па мислело се на сваки начин, не ће се сваки одавати на то тако лако, да своје имање метне на коцку, да му пропадне и да рескира своју слободу, да га затворе. Од колике је користи то било, и да ли се постигло што се хтело или не, у то не ћу да улазим, јер би била дуга расправа, и само би бадава забавио поштовани збор. Но да пређем на ствар. Код нас се дакле базало, није за нас кауција, јер је сиротан народ и да се сиречи слободна мисао. Усвојено се тај слободни закон али мислило се: да би се испунило, што је код страних народа била та кауција, колико толико ми-

слило се да тај члан 6 о коме је реч попуни ону празнину, којим се опет свакој слободној мисли не стаје на пут него само разузданим мислима. Закон је изишао. Ја молим госпoду посланике, нека сваки слободно каже какве су последице биле од тога слободног закона. Ја не знам, коме тд последице нису познате. Ја их не знам побројати на прете, али нека остала г.г. посланици помисле и увате рачун, колико је мирних породица осрамоћено због те слободне штампе. (Жагор.) Молим чекајте. Тек што је тај слободан закон о штампи изишао одма појавише се такве грдне као што сами знате, да би се поштен човек морао стидити. Зашто је то било? Кажу, закон ми је дао слободу; могу да радим шта хоћу. Није г.г. слобода оно што ко хоће, него оно што разуман човек зна да може безазорно рећи. Није слободна мисао, каква се зачала у мојој памети, у моје поковареном срцу, него каква се зачала у поштоеном срцу, у разумној глави. Ја могу с неколико речи да потресем темељ нашег подножја и што је најсветије у народу. Све то може да се уздрма једном мишљу. Још један стари класикер казао је: „бачена мисао не уме се вратити.“ И заиста је тако. Слободну мисао, ви ћете пустити у народ као год избачену пушку, и не можемо је повратити патраг. Питам вас, господо, ко може од вас стајати добар, да ли је свака мисао, која се пусти ради обавештења, ради утврђења мира. Шта се ту не износи као мир. Да ли ће они заиста имати ту цел или намеру или какву другу. Има ту много којегчега чудноватог, чему се не може стати на пут. Ја сам и ланске године говорио, па сам казао: Ми тражимо господо, једног учитеља, коме ћемо да поверимо нашу децу, па питамо са

сваке стране, каквог је владања тај учитељ, каквог је знања, да ли му смо поверити своје дете. А мислите ли, господо, да је цео народ лакше поверити једном човеку, него своје дете? Колико код нас има изображеног света, који ће мисао пуштину у новинама заиста бацити на решето, па казати ово ваља ово неваља, па остати ладни? Страп свет чита којекакве лудорије, да се смеје и цар и краљ, па се насмеју и на томе остану: Код нас није тако као и код Француза. Питам вас, господо, кад се једна мисао баца тако, ко ће ми јемчити, да ће тако да буде бачена, да на добро иде. И ви оћете слободну штампу. Нећу рећи да је треба са свим угушити, али подиуно одобравам мишлење оних посланика, који кажу, да овакав важан предлог треба предати влади на оцену, па да она испита све околности, како стоје и шта се и у колико може усвојити, па шта буде влада нашла, нека до године изнесе пред скупштину, а овако преко колена, несме се овај предлог прекршити и решити. Ја сам тога мишлења.

А. Лукић: и г. Малетић није могао да нам не изнесе једно страшило, којим би се поплашили људи, који нису за слободну штампу. Он каже, да од онога доба одкад постоји слободна штампа, грди се на сву меру. Питање је г. Малетићу, како је то могло бити, кад се чланом 6 даје полицији право, да може стати на пут. Како је полиција могла пуштати такве ствари да се људи грде. Ја мислим да то није ништа друго, него да је са извесним рачуном то пуштано за то да се на ову ствар може сада јаче нападати. Ви се г. г. врло добро сећате, да смо ми прек-лане примили неке пошквиле овде, па смо се сви сагласили, да их одбацимо и презремо.

Ми нисмо више деца, и нећемо ни бити деца. Ја не држим да је наш свет такав, да се за њега свашта брзо привати. Били смо у многим приликама, где је било листова и свакојаких новина.

Једне су писале овако, друге онако. Биле су код нас новине „Раденик“, па су много којешта писале и било је прилика и ствари у тим новинама, с којима смо се ми слагали, а било је и таквих које смо просто одбацили. То нас ништа није бунило. (Чује се: Тако је.) Главно је, што ми желимо, да се личност кнежева и породица његова никако не увлачи у јаван разговор, а све друго нека се претреса и од тога ћемо само вајде имати. (чује се: тако је).

Ј. Мирић: ми разговарамо да је добро, да буде веће слободне штампе. Али има много немирних и недозреlih људи, који оће само кога да дирају и грде. Кад би сви свесни били онда је друга ствар. Ја мислим да ће нам шкодити тај закон, одма после 5—6 дана, а може бити да би још данас неки писали, и да их има који вечерас чекају, да сутра дирају људе у срце. Него ја толико знам и мислим, да би добро било, да се тај предлог да влади, да промисли о њему, а не одма да решимо.

Мин.-преде: многи су од поштованих посланика изразили ту мисао, да се овај предлог да влади. С тога мислим, да је влада дужна да каже неколико речи без да се упушта у саму ствар, и да изјави, како је она посматрала ту мисао, да се да влади, да се не би преварили у томе, што би неки мислили да ће се тиме Бог зна шта створити. Садашња влада, чим је ступила у посао, казала је, како мисли прижењивати закон о штампи и усвојила је пропис члана 6., о коме је највише реч

данас, тако, да се нико не може пожалити на овакво примењивање законског наређења од стране владе. Све mane, које налазите у том закону, односе се на примену закона у прошлом времену. Мало чудно изгледа, дави садашњој влади оћете да дате на оцену оно што налазите да је рђаво било под администрацијом пређашње владе; и да тражите да садања влада пронађе који други начин, — за то немате ништа да наведете. Управо више имате склоности да се влада окриви, што није одвише пажљива у примени тога закона била. Ја вам дакле кажем, да влада није у стању никакве обвезе узети на се сад, како се она налази. Влада има потребу сама да прибира искуства, и да проучава то питање још, па да види, шта може да учини. Дакле, ако оћете да влади дате на оцену, ја вам кажем у напред, да влада не може ништа за сад учинити. То је ствар о којој треба промишљати. Извесно је, да ће влада закон о штампи упражњавати у смислу слободније изјаве мисли. Како је до сад у том погледу рађено, познато је. Ја нећу одрицати то, да ако би влада видела, да то обара поштену примену слободне штампе влада, у колико би законом могла, она би дигла за цело и у колико се нека ограничења не би могла дићи, она би дошла законодавној скупштини и тражила измену. Али за сад опет велим, влада не може никакву обвезу узети на себе. Влада има за сада велики и огромни посао, коме треба да одговори и за који и сами нешто знате, а за неки, наравно, и не можете знати. Дакле она не може узети на себе, да о овоме тако на пречац размисли и учини шта би се за најбоље могло наћи. (чује се: врло лепо.)

Каљевић: г. министар-председник изволео је изјавити, узети да влада не може на оцену предлог овај, т. ј.

не може на се да узме обвезу, да се ове или друге године закон о штампи измени. У исто време г. министар-председник изволео је изјавити и то, да је влада показала делом, да је вољна, да пусти слободнију реч, и да она неће да употреби све оно, што јој закон даје на штету слободној речи, већ да је дала слободнијег маха изјави мисли, него што је од пре било. То је врло лепо, и ми треба да се радујемо томе, што је влада тако расположена, и што води рачун о користима слободне речи.

Али ми не треба да водимо рачуна о личном расположењу појединих министра према слободној изјави мисли, него о ономе што је корисно и нужно за увек. Данас може министар бити овако расположен, а сутра онако.

Данас може један човек бити министар, а сутра не бити. Дакле то није никакво јемство за нас да ће се пустити да се тако слободно ради као што треба. За такво моје уверење ево разлога: овај исти закон о штампи постоји од неколико година. 6. параграф истог закона даје право полицији да најпре прегледа сваку ствар, која се штампа, она кад прочита наравно даје оцену да ли, може то што је написано пустити у свет да се чита. Међутим шта може да се догоди? Може се догодити то да штампарија добија лекције од полиције. Штампару се каже: ти не мој пуштати такве ствари, које куде министра владу или другу коју власт. И тако штампар, који врло мало разуме закон о слободној штампи и који је врло мало увиђаван и спреман за то, да зна шта штампа може да пропусти а шта не — он се боји, и из страха од одговорности не сме често да пусти и не прима у

штампу и овакве ствари, које баш ни најмање не задиру ни у личност чију, а камо ли да вуку писца на одговор. Осим тога сама власт или онај који прегледа штампане ствари, н. пр. новине има разних начина на руци, да омаловажи и убије кредит једном листу, да му на пр., не да да изиђе на време. Он просто каже: нисам данас посла, не могу да прегледам, или он је у полицији траже га код куће, не могу да га нађу, и тако новинар не може да добије уверење, да му је лист одобрен и прегледан. Тако свакад може један човек да учини, да не изиђе лист на време поред најбоље воље новинара да му лист уредно излази. Осим тога још кад нађе полиција да има неког казниког дела у листу она се погађа са новинаром да избрише ово и ово. И тако новинар често пута, само да му листне би задоцнио избрише и оно што баш ниуколико није казнико. Дакле полиција много има начина на руци да се један лист систематично гони и да учини да тај лист изгуби веру у публици, која га држи и чита и на последку таки лист мора да пропадне. Оно стоји што рече г. министар да влада која се не боји јавног мњења може слободно и другачије овај закон о штампи да врши и упрашљава, али ипак према томе што влада може а не мора да ради онако како г. министар говори, — држим да треба овај члан 6. да се преиспитује ако се неће сасвим избрисати. Ја сам ономда читао овде једну жалбу штампарску која је дошла скупштини из Београда, из које се види како и сами штампари имају муке са тим законом о штампи. — Ево те жалбе, (чита). Дакле као што видите и сами штампари имају велике незгоде. Ово тек узгред а сад ћу да се

вратим на нешто, што је рекао јутрос г. Кретић. Он пита и управо чуди се, како сам ја могао да тражим, да се неки чланови закона о штампи укину а да се на место њих други не поставе. Он на прилику каже, да чл. 6. не стоји у свези са чл. 27. — (Чита чл. 27.)

Ја сам казао да чл. 25. треба да ослободи штампара од сваке казни и одговорности, за то, што ја сматрам штампара за просто фабриканта а штампу за фабрику, као што јесте у ствари. Кад уредник одговара зашто да одговорношћу теретиш и штампара? а ту одговорност налаже онај члан чије се укинуће предлаже. Што се тиче чл. 30 и он очито стоји у свези са чл. 6. јер се у њему говори о издавачу, па се позива на члан 6. Даље у чл. 34. каже се: (чита) а то је баш оно што наређује чл. 6. За тим у чл. 37. стоји (чита). Ја сам сасвим против обуставе листа, а казао сам већ зашто, па како ови параграфи о обустави говоре, то они не могу остати. Чл. 46. ево како гласи: (чита). Ово овде: „да постане убитачан за мир и „поредак и т. д. врло је неопредељено и широко, а таки изрази не треба да улазе у закон; јер по њима нема ствари због које власт не би могла рећи: ово је противно јавном поретку. Све она може да протумачи да је противно јавном миру и спокојству. У чл. 48 има ово (чита); а то стоји у свези са оним параграфима који говоре о обустави и одговорности штампара, па за то га ваља укинути. У осталом ја мислим да се и у предлогу може нешто да исправи. Као што сам казао још јутрос, за то што је велика зевња за личност владоца и његову породицу, ја сам предлог у неколико изменио у чл. 6 и оном који наређује, кад лист може да буде пуштен.

Ја сам казао да и унапредак може остати оно наређење да се један примерак мора послати полицији на увиђај, но ако би се у томе примерку нашло увреде за владоца и његову породицу, онда да има полиција право да све те примерке узанти на пошти и где их год пађе, и да све справе поништи, као калупе и т. д.

Према томе могао би само за овај случај остати овај 48. чл. закона. У осталом ја сам и друпе неке измене предложио поново, које би могле доћи пред одбор.

На послетку молим, да још нешто кажем. Г. Касијан ме је јутрос лично дирнуо, што сам једном приликом казао да се закон о општинском устројству одложи, а сад хоћу да се питање о штампи одна реши. Није ме схватио посланик кад тако мисли. Оно и није био предлог о преустројству општина већ предлог да се само нешто измени и ја сам казао онда пошто смо у адреси навели да ће мо захтевати целокупно преустројство општина, то да се предлог има у виду по да се за сад одложи.

У томе је ствар.

Не стоји ни оно, што каже г. Панчић т. ј. ако усвојимо овај предлог и учинимо ове измене, да неће бити закона о штампи. Са неколико параграфа не увида се закон. Осим ових параграфа остаје још 46. параграфа у закону о штампи. Изађемо их опет доста бићемо их сити и у напредак. (Чује се : доста је говорено.)

Председник. Молим вас браћо г. Крстић као извештач има право да говори.

Молим вас да чујемо.

Изволте господине.

Др. Н. Крстић. Ја као извештач има право да последњу дам реч пре него што се приступи решењу.

Ту дужност треба да испуним.

Председник. Изволте г. Крстићу говорити о ствари, ја сам вас оправдао пред скупштином, и казао да имате право да говорите.

Н. Крстић. Према овоме што је г. Каљевић сад казао, да он неће, да се могу узанти штампане ствари и онда кад има у њима кривице, не треба много да говорим, на да се види рђава страна тога предлога. Кад он допушта, да се пусти у свет штампарска кривица на после да се извиђа, мени није потребно о том да говорим. Сав је говор о томе, је ли пушно и корисно, да се стане на пут распрострањавању штампарских ствари, кад у њима има кривице, одмах, док још нису растурене у свет; или да се то чини кад оне већ уђу у свет. Ја сам за то са вишином одбора, да је боље и корисније, да се стане на пут разширивању штампарских ствари онда кад има у њима кривице, особито кривице од неких особитих врста. Истина, у томе, како се до сад радило, могло је бити злоупотреба, али тима може се доскочити наредбама, као што је и сад г. министар учинио. Због тих злоупотреба не би требало укидати чл. 6 него га изменити, дотерати, прецизније написати, али никако укидати. Према овоме почех је ово најглавнија ствар у предлогу, ако се ту споразумемо, јачачно ће се г. Каљевић врло лако измирити са нама, што се осталих прописа тиче.

У кривичном закону биће од прилике једно 15 параграфа, у којима се говори о оним кривицама, које се штампом учине. У §. 47 под а крив. зак. каже се

како ће бити кажњен онај, који писменим саставом, ликовима и т. д. позива људе на неко злочинство, и дражи их, или ако их покуша навести на ма отуд никаква следства да не буде. Ако ви напустите постојеће прописе закона о печатњи, онда овакав пропис у кривич. законнику остао би неподпун. Кривични закон изишао је пре, закона о штампи није било, дотле је овај закон вредно. У §. 75. крив. зак. каже се: кад ће неко дело ако остане покушано застарити, т. ј. кад се неће дотични кривац узимати на одговор. Кад се укине садањи пропис закона о штампи, онда овим прописима неће имати места, да се примењују, и онда то би било противно прописима кривичног законика на за то дотични прописи не могу се изоставити из закона о штампи.

У §. 86 крив. зак. каже се који изда државне тајне, тај може бити кажњен до 20 година робије. У предлогу г. Каљевића пише се да се не може казнити саучастник. Онај који би навео другога, да јавно штампом учини ове врсте казнимо дело, да планове или друге државне тајне обелодани, тај неби се казнио, за то, јер би била напуштена казна за њега у закону о печатњи. Ја држим да од вас нико неће бити тога мишљења, да је умесно, да такав човек остане без казни. Даље у закону каже се ко позива на издајничка предузећа и т. д. како ће бити кажњен, на ма да није било никаквих последица. И у овом случају кад би се напустио дотични пропис, као што се жели, онда онај који би упућивао кога, да овако дело учини остао би без казни. Могао би дакле неко на подмукли начин позивати на издајство, а да не буде кажњен. А да ли има кога између нас, који би то одобравао.

У §. 91. крив. зак. говори се, како ће се казнити онај, који увреди кнеза. Сви кажемо хоћемо да се стави у закон, да о владоцу неће бити говора. То ви сви хоћете. Кад хоћете то, онда како ће знати власт да ли се негде шта ружно, недостојно, увредљиво говори о владоцу или не, кад јој се напред неда да може сазнати? (Жагор.) Ја заиста не видим, да може власт знати, да ли има што против кнеза или нема, док јој се не донесе лист да види. Г. Каљевић сад предлаже: да се мора дати власти сваки примерак; али да власт не спречава разашиланье.

Он допушта да се може пре разаслати, него власти послати. То би било наређење, које би и дете од 10 година могло изиграти, а камо ли човек зрео, који оће да изиграва закон? А закон који се лако може изиграти, то није добро написан закон. Онај, који оће да увреди кнеза, он не ће да однесе најпре власти, па онда да растура, И онда шта смо добили?

Пишта на свету.

Даље §. 97 говори о позивању војника на непокорност. §. 103 о исмевању државних уређења, а §. 104 о увреди власти, скупштине, и т. д. У свима овим случајима, могуће је да се стане на пут, кад се оће, а могуће је да се не стане. Али у свима овим случајима опет је питање, може ли се оставити могућност и оће ли да се остави, да се стане на пут, или се неће? После тога има још 3 параграфа, који говоре о увредама приватних (жагор.) То су прописи у кривич. законнику, где се изреком говори о кривицама штампом учињеним. Но и друге кривице још могу се учинити путем штампе; али о томе нисам вољан говорити. Нека ми се допусти, да још кажем, да су сви посланици го-

ворили, осим г. Каљевића који је предлагач о другом нечему, а не о ономе, шта је предмет данашњег претреса. Предмет је тај предлог о измени закона о печатњи и одборски извештај о томе предлогу. Посланици сви из реда говоре о слободној штампи, а нисам чуо ни једног, да наводи разлоге у одбрану предлога, или да побија разлоге наведене у извештају о томе предлогу. Посланици су говорили о слободној штампи, о слободном говору, о слободној мисли. Но у извештају о свему томе нема говора, нити ја знам, да је ко противни слободној штампи, и слободи говора и мисли, и само је г. Малетић који није био у јутрошњој седници у неколико говорио против слободне штампе.

Ја за себе нисам казао, да сам противан закону о слободној штампи; а не могу бити противан и кад бих хтео да будем, пошто је то закон, који постоји, а немам ни узрока никаква да будем противан, него ја сам противан оном поднетом предлогу. Ја сам казао, да предлог не ваља овако, као што је написан и да ни у колико не одговара прописима науке, и прописима закона.

То и јесте предмет, о коме треба говорити. Ни смо ми противни слободној штампи, већ предлогу, који је био пред одбором, и за који предлог одбор није могао дати другачије мишлење из разлога у извештају наведених а са којих и мислим да овакав предлог не може бити усвојен. Још се чуло да овај предлог иде изнова одбору. Кад би се послао тај предлог одбору, пре свега морао би одбор имати закључење скупштине, шта да ради? јер одбор не може да зна шта је у глави толиких посланика, који нису у одбору. Пре свега дакле треба знати, шта се иште од одбора? јер

иначе он неће моћи имати другачије мишлење. Ако се иште нешто друго, а не ово што је предлог овај изказао, онда то треба јасно казати. (Жагор.) Према о-воме ја остајем при извештају с тим да предлог овакав, какав је поднет, не може бити предмет дискусије нити може народна скупштина пристати на њ.

Председник: жели ли још ко да говори. (чује се доста је.)

Секр. Срећковић: молим вас, да кажем само неколико речи; (жагор, чује се доста је. — нека говори) казнени законик, издат је ваљда пре 9 година. (Крстић 13 година). Добро, пре 13. год. У казненом законик у стајали су сви ови §§.-фи што их Крстић поброја, а штампарског закона није било (чује се: рђаво су превели.) Дакле кад ови §§ стоје у свези са законом о штампи, кад су преводили казнени са руског. Него ево шта је, не стоје они у свези, и ми сад треба да уредимо тако, да смо сви заштићени. По овом садањем закону о штампи може сваки да људе грди. Дакле треба да осигурамо наше породице, треба да осигурамо кнеза и његову породицу, можемо да осигурамо и устав, а све остало треба да оставимо слободној критици. (Жагор.)

Председник: има ли од посланика још ко да говори. (Чује се: нема.)

Баскијан Стојшић: ако има кога да говори против извештаја одборског ја ћу и по трећи пут да говорим. (Чује се: „нећемо више да говоримо. — Доста је.)

А. Каљевић. И ја мислим, да смо доста говорили о овој ствари и радостан сам што се у овој скупштини могло толико говорити о штампи, што јој је

толика пажња поклоњена. И ако није сваки говорио како би желели, опет је доста што је се сваки интересовао за ово питање. За сад ја мислим, да је најбољи пут најбољи излаз у овој ствари да ви мени дозволите да ја као предлагач овај предлог дотерам према изјављанима које сам у скупштини данас чуо и изправкама на које и сам пристајем, па ћу га одма по праунуку на ново донети пред скупштину. (Чује се: „добро.“)

Министар-председник: ако оћете да се ради правилно, по пословном реду, не може ни бити другчијег излаза у овој ствари. Чим предлагач мења свој предлог, чим га у начелу исправља, онда онај првањи предлог не постоји, о коме вам је одбор дао мишљење и онда одборског мишљења нема. Предлагачи ће вам поднети други предлог и тај други предлог ићи ће опет својим путем и изнеће се пред вас.

Председник: молим вас браћо; пошто предлагачи узимају свој предлог на траг, тиме је ова ствар свршена. (Жагор).

Председник (звони): молим вас г. министар финансије рад је да се сврши она допуна у закону о индустријским предузећима. (Чује се: доцкан је.)

Министар финансије: ви сте наишли у пројекту за закон о индустријским предузећима на једну ствар и рекли сте, да је треба другаче уредити. т. ј. пошто је ствар свршена, онда је г. Бошковић изјавио да се стави један члан како ће да престаје концесија. Та је ствар упућена финансијском и законодавном одбору. Ти одбори још нису радили ништа, али да не би цео предлог о индустријским предузећима пропао, ја бих вас молио да ову ствар овако сад решимо, т.

ј. ја вам предлагам да се овако стави: у свакој се концесији има јасно назначити, у којим случајевима и по чијем решењу и пре истека рока може концесија пасти.“ То је сва ствар. Овим се чланом закона обавезује министар, који концесије даје, да мора у уговору ставити случајеве, у којима концесија пада (чује се: врло добро.)

Председник: усваја ли скупштина овај додатак? (бива). Дакле тиме је браћо тај закон свршен.

Чујмо г. министар-председник има реч.

Министар-председник: ја сам јутрос поводом говора посланика Мила Дамњановића казао, да заиста морамо промислити о наређењу закона по коме је скупштини опредељен извесан период. Казали смо, да ћемо о томе промислити и умолити председника скупштине, да се јутрос не реши ствар, коју је посланик Миле истакао. Данас, пошто смо изишли из скупштине, наишли смо у законима, и претресли сва наређења законска, која говоре о овој ствари, па смо се уверили, на основу позитивног закона, да се данас, у пола ноћи, свршава законодавни период ове скупштине и престаје мандат њених чланова, који су изабрати за тригодишњу периоду. Закон је изрекао и казао, да пуномоћје скупштине важи за три године, које се броји од почетка оне, године, кад се избор учини. Свршен је дакле мандат ових скупштинара, јер се рачунао од почетка 1871 године.

Према томе и Светли Кнез, саобраћавајући се закону, који постоји, учинио је своју наредбу указом, којим се оглашава ова скупштина за закључењу.

Но ми смо предложили Кнезу, на основу другог једног закона и то на основу чл. 75. устава, који

каже, да се скупштина може ванредно сазвати и на основу чл. 78. изборног скупштинског закона, — да ову преобрати у ванредну. Светли је кнез изволео подписати и један и други указ.

Ово је први указ којим се скупштина распушта (чита) (скупштина се одазва са бурно живео.)

Но почем смо сад овде на збору и окупу, то да вам јавим, да је ванредна скупштина сазвана на дан 2. Јануара 1874 год. и да вам прочитам и тај указ. (Чита.)

Скупштина се одазва са дуготрајним (живео).

Председник: пре растанка браћо ја вам благодарим у име моје и мојих другова на поверењу, које сте нам указали.

Ми смо сад свршили наш посао.

Састанак овај трајао је до 6 сати после подне.

Председник скупштине

Ж. Карабиберовић.

Подпредседник

Љ. Каљевић.

Секретари:

Д. Ђ. Јовановић.

С. Живковић.

М. Ђ. Милићевић.

П. С. Срећковић.

Посланици:

Глигорије П. Брајковић. Никола Радовановић. Јован И. Бошковић. Константин Д. Великић. Мил. Н. Прокић. † Јевта Мирић. Д. Ђ. Радовић. Др. Ст. Милосављевић. Михаил Смиљанић. Милан Ђирковић. Милоје Вулић. Андрија Лужњанин. Јелесије Павловић. Милан М. Брачинац. Миливој Прајзовић. Милија Рад-

Дазић. Ненад Михаиловић. Илија Симић. Милан Миловановић. Арса Станков. Сима Несторовић. Мата С. Кара-марковић. Мијаило Јеремић. Павле Грковић. Алекса Петковић. Коста Груднић. Милован Спасић. Јеремија Р. Стојанић. Цветко Јевтић. Петар Васић. Павле Поповић. Мата Трифуновић. А. Лукић. Јеврем Вемић. Ранко Цветковић. Милија Божиновић. Здравко Јовановић. Петар Поповић. Илија Ђекић. Димитрије Јеротијев. Мијаило Д. Казимировић. Лазар Симић. Младен Зајкеско. Павле Пејковић. Живан Станковић. Вићентије Поповић. Косташије Николајевић. Стојан М. Бркић. Никола Симић. Стојадин Радовић. Јеврем Божиновић. Павле Самуровић. Ранко Јовановић. Анта Пантић. М. Блазнавац. Живан Милошевић. Димитрије Миловановић. Никола Дијановић. † Јован Стојковић. Милосав Трифунац. † Миленко Петковић. Рајко Милојковић. Цветко Вељковић. Аранђел Јовановић. Илија П. Туцаковић. Марјан Кукић. Ђ. Р. Пантелић. Стеван Ж. Лукић. Станимир Марковић. Јанићије Пешаћ. Јоцо Катанић. Милосав Вукомановић.

